

מלכים א (מ)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא כב

מלכים א פרק-א

א והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בִּבְגָדִים וְלֹא יָחַם לוֹ:

ב רש"י ולא יחם לו. אמרו רבותינו (ברכות סב ב): כל המזזה בגדים, אינו נהנה מהם לסוף, לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה: אמר רב שמואל בר נחמני: כשראה דוד את המלחך עומד בירושלים וחרבו בידו, נלטנו דמו מיראתו (ראה פרקי דרבי אליעזר פרק מג): (רש"י)

ג מצודת דוד זקן בא בימים. כי זקן יאמר בלשון בני אדם על המוחש הנראה באדם, מלובן השער והקמטת הפנים, ולפעמים תקדים לבוא בלא עת, ולזה פירש ואמר בא בימים, כאומר הזקנה בא בזמנו לפי הימים: **ד** ויכסהו. עם שהיו מכסים אותו בבגדים, מכל מקום לא היה בשרו מתחמם : (מצודת דוד)

ה מצודת ציון יחם. מלשון חמימות : (מצודת ציון)

ו רלב"ג והמלך דוד זקן. עד ויתחתן שלמה את בת פרעה: **ז** ויכסהו בבגדים ולא יחם לו. ידוע שהבגדים אינם מחממים כ"א במקרה מצד שמירתם שהאוויר המקיף בגוף לא יקררהו ולזה בקשו לו עבדיו דבר שיחממהו

מצד חמימות בו ובחרו לו שיתחמם בחום נערה בתולה מפני שיתקבצו סבות רבות אל שתחממהו האחת מצד אשר בה והשנית מצד התחממה בהיותה עם הזכר והתעוררה למשגל והשלישית כי הוא ג"כ יתעורר טבעו לקראתם מצד יפיה והיותה בתולה וזה יהיה סבה אל שיתחמם מעצמו (רלב"ג):

מלבי"ם והמלך דוד, כבר כתב מהרי"א שמה שלא נכתבו דברים האלה בספר שמואל, שהוא מיוחד אל ספורי קורות דוד, הוא כי רצה לכתוב בספר הזה דברים הכוללים כל עניני שלמה והמשחתו, כי המשחת שלמה ומחלוקת אדוניהו עליו וכל הנמשך יתיחס אל ספורי שלמה, אמנם למה ספר ענין אבישג השונמית נתן בזה טעמים בלתי עצמיים כפי דעתי, ואנכי אחשוב כי באשר הסבה שהניעה את לב דוד להמליך את שלמה באותו היום שהמליכו בחייו היה מחלוקת אדוניה אשר רצה להחזיק מלכות בלא דעת אביו, ומטעם זה משחו את שלמה הגם שמלך בן מלך אין צריך משיחה (כמ"ש בספרא מכלתא דמלואים, ובגמ' דכריתות והוריות), מכל מקום משחו את שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה ולכן הוכרח הכותב להקדים ענין אדוניהו, ואולם באשר גם זה היה לו סבה בהכרח, כי מה ראה אדוניה לעשות האולת הזאת, למלוך בחיי אביו בלא דעתו, ולא ידע כי יתודע הדבר לאביו ומלבד שלא ישיג התכלית עוד ישנאהו על כי חשב למרוד בו, ויקדים להמליך את שלמה כאשר היה כן באמת, ואם אבשלום מרד על פני אביו קשר קשר ויט כל ישראל אחריו, לא כן אדוניה שלא היו דבריו רק עם יואב ואביתר, וטוב היה לו להמתין עד ימות אביו, שאז יעשה מה שלבו חפץ, לכן הקדים הסבות שהניעו את הדבר הזה, הנה לא ירא שיהיה כמורד במלכות אביו כמו אבשלום, כי אבשלום עשה זה בעוד מלך דוד ועשה חיל, וזהו און ומרד להעביר את אביו בעוד כחו חזק להנהיג ולמשול, לא כן עתה המלך היה זקן וגם בא בימים, רצה לומר זקן באפיסת כחותיו וגם היה בן שבעים, וכבר הפסיק מלהנהיג ולמלוך כי שכב על ערש מכוסה בבגדים, ולא יחם לו, פירשו המפרשים שלא היה מחמם את עצמו (ושרשו יחם והיו"ד אית"ן מהקל) כי אפס חומו הטבעי ולכן לא הועילו הבגדים שהם אין מחממים בעצם רק שומרים האויר המקיף שלא יקררהו, ובזה לא היה מקוה עוד להתחזק ולמלוך כי אפסו כחותיו, ונדמה בענין המלוכה כאילו אינו בעולם והגיע העת שבניו ינהיגו את המלכות תחתיו (מלבי"ם):

בב ויאמרו לו עבדיו בקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת ושכבה בחיקה וחס לאדני המלך:

רפ"י בתולה. בתוליה מחממין את צפורה: סוכנת. מחממת, וכן (קהלת י ט): וזוקע עלים יסכן צם: (רפ"י)

מצודת דוד נערה בתולה ועמדה לפני המלך. להיות מוכנת לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון סכנת. מחממת, כמו (קהלת י ט) בוקע עצים יסכן בה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ותהי לו סוכנת. ר"ל שומרת האוצרות וזה יהיה סבה שתוכל לבוא לשכב בחיקו ואיש לא ירגיש : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויאמרו זאת שנית שעבדיו הרופאים אמרו לו שיבקשו לו נערה בתולה, כי באשר ראו אפיסת כחותיו, וראו גם כן שלא יתחמם רק מן האדם, שיחם אותו בחום הטבעי אשר בו, לא פקדו שישכבו נשיו או פלגשיו אצלו לחממו, כי פן יתעורר אל המשגל ויחלישהו, לכן יעצו לבקש לו נערה בתולה שלא תהיה לו לפלגש רק לעמוד לפניו לשרתהו, ולהיות לו סוכנת ממונה על אוצרותיו, בענין שלא תבא עוד אחת מנשיו אצלו כי יופרש מהם (ואמרו ועמדה לפני המלך בלשון נסתר וסיימו ושכבה בחיקך בנכח, רצה לומר שיפרסמו כי מבקשים נערה בתולה לעמוד לשרת את המלך, כי אין מן המוסר לומר שתשכב בחיקו ובאמת תשכב בחיקו ותחמם לו). ובזה הודיע מה שעלה על לב אדוניהו למלוך בירושלים בלא דעת אביו, ואיך יצוייר זה הלא תיכף יודע מעשהו למלך על ידי עבדיו ועל ידי נשיו בפרט בת שבע תגיד זאת, רק אחר שנשיו כולם לא באו לפניו, וגם משרתיו נכלאו ממנו שאין מן הצניעות לשכב עם נערה בפני שום אדם, רק אבישג לבדה, שרתהו ואצרה אוצרותיו והיתה עמו, חשב כי יעלם הדבר מן המלך באשר אין בא בחדרו, ולולא נתן הנביא ששלח את בת שבע לא היה דוד יודע מאומה כי היה מופרש מן העם ומבני ביתו): (מלבי"ם)

ג וַיִּבְקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוֹנֵמִית וַיָּבֵאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ:

מצודת דוד נערה יפה. כי היופי יורה על רבוי הדם, המוליד דב החום : (מצודת דוד)

מלבי"ם (ג-ד) ויבקשו ועתה יגיד הסבה העצמיית אשר נחפו אל הדבר שלא בעתו, כי סוף מעשהו מה שבא אדוניה אל אם שלמה לבקש שתנתן לו אבישג לאשה, היא תגלה לנו כי חשק בה מאד עד שמסר את נפשו בעבורה לבקשה מאת שלמה שלא נעלם זאת מאתו כי בנפשו הוא, רק רוב חשקו אליה הניע אותו לזה, וזאת לעד כי כבר חשק בה מכבר בעת ראה אותה בבית אביו ומאז נתן דעתה עליה, וזאת בערה בלבו כרשף אש למלוך תיכף ולקחתה לו לאשה, כי לא ימנענה אביו ממנו אחר שלא ידעה והיתה רק לשרתו לבד וימצא נערות יפות זולתה לשרתהו, וזה שהקדים שהיתה יחידה ביופי, אם מצד הבקשה שבקשו נערה יפה בכל גבול

ישראל, ורק אותה מצאו מכל הבתולות, ואם מצד עצמה שהיתה יפה עד מאד, יופי מופלגת, ולא היתה מניעה מצד אביו כי המלך לא ידעה, והגם שהכתוב לא באר זה בפירוש שחשק בה אז, ושלכן החיש מעשהו, והסתיר ברמז מפני הכבוד, הן רמז כ"ז אם בהמשך הסיפור שהקדים הסבה אל המסובב, אם באחרית דבר שמסר נפשו על זה, ושבעבור כן נהרג, כי גם שלמה בחכמתו הבין זה, שלא ישקוט אם ימנענה מאתו, ובאופן זה נדמה במעשיו לאבשלום, זה מלך בחיי אביו וזה רוצה למלוך בחיי אביו, זה בא על פלגשיו וזה רוצה לקחת שוכבת חיקו, רק אבשלום מרד בזדון ובא על פלגשי אביו להראות כי נבאש באביו, ובזה היה בהפך, רצה באבישג מפני תאוותו, ורצה למלוך באופן שלא ירע בעיני אביו (מלבי"ם):

וְהַנְּעִרָה יָפָה עַד מְאֹד וְתָהִי לְמֶלֶךְ סֹכֶנֶת וְתִשְׁרְתֶהּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָה:

רס"י לא ידעה. שהבתולה יפה לחמם מן הבעולה. ורבותינו אמרו (סנהדרין כז א) משום לא ירבה לו נשים (דברים יז יז), וכבר היו לו שמונה עשר (רס"י) (רס"י):

מצודת דוד ותשרתהו. בדבר החמום : לא ידעה. כי הבעולה לא תחמם עוד כבתולה, ורבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין כב א) שהיתה אסורה עליו, משום שנאמר (דברים יז יז) : לא ירבה לו נשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ידעה. הוא כינוי למשכב : (מצודת ציון)

וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָה וְהַנְּעִרָה יָפָה עַד מְאֹד וְתָהִי לְמֶלֶךְ סֹכֶנֶת וְתִשְׁרְתֶהּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָה:

רס"י מתנשא. מתפאר: וחמשים איש. נטולי טחול וחוקי כפות רגלים (רס"י) (רס"י):

מצודת דוד מתנשא לאמר וגו'. היה מראה בעצמו נשיאות וגדולה, וכאילו אמר אני אמלוד. כי הגדולה שהיה מראה בעצמו, לא תתכן אלא למי שמעותד למלוד : רכב. לרכוב בו : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו. ראוי שתדע שמלכי ישראל לא הותר להם להרבות סוסים ולזה לא היה זה הענין קטן

אצל מלכי ישראל : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך, על ידי הסבות הנ"ל התחיל לאמר כי הוא ימלוך, ויעש לו רכב וכו' כמו שעשה אבשלום, להראות תכסיסי מלוכה : (מלבי"ם)

ג וְלֹא עָצְבוּ אָבִיו מִיָּמָיו לְאמֹר מִדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם הוּא טוֹב תָּאָר מָאָד וְאֵתוּ יְלָדָה אַחֲרַי אַבְשָׁלוֹם :

רש"י ולא עצבו. לא הכעיסו, למדך שהמונע תוכחה מצנו, מציאו לידי מיתה: וגם הוא טוב תואר. כאבשלום, שנאמר (שמואל ב יד כה): וכאבשלום לא היה איש יפה, היא גרמה להם שנתגאו: ואותו ילדה. אמו: אחרי אבשלום. כלומר גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום: (רש"י)

מצודת דוד ולא עצבו וכו'. רוצה לומר : מעודו, עם כי עשה דבר מה שלא כהוגן, לא היה אביו מעציבו לומר למה עשית כזאת ובעבור זה חשב שכל מעשיו הגונים, וראוי הוא למלוכה : וגם הוא טוב תואר. רוצה לומר גם בעבור היופי חשב שהגון הוא למלכות : ואותו ילדה. אמו ילדה אותו מיד אחר שנולד אבשלום, ואם כן היה עתה גדול האחים, כי אמנון ודניאל ואבשלום הגדולים ממנו כבר מתו, ובעבור זה חשב גם כן אשר לו משפט המלוכה : (מצודת דוד)

רלבי"ג ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית. הנה מפני זה חשב אדניה שיהיה לב דוד להמליכו אחריו כי לא גנה אותו על דבר ממעשיו והוא היה גם כן יפה תאר מאד ובעבוד יפיו חשב שהוא ראוי למלך : ואותו ילדה אחרי אבשלום. הנה הוא מבואר שאי אפשר שנבין מזה ענין הלידה כי אבשלום היה בן מעכה ואדניה היה בן חגית ואילו היה מענין הלידה היה ראוי שיהיו שניהם מאם אחת תלד אדניה אחרי אבשלום ולזה הוא מבואר שהוא מענין הגדול כאמרו ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי שהוא מענין הגדול כמו שקדם והרצון בזה שאמו גדלה אותו אחרי אבשלום והתנהג במנהגיו ובמדותיו ולזה אמר וגם הוא טוב תאר מאד כמו אבשלום שהיה יפה תאר מאד כמו שזכר במה שקדם הנה כמו שחשב אבשלום שימלוך אחר דוד מפני רוב יופיו כמו שחשב אדניה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ולא עצבו, עתה יספר מה שיפלא, א. איך לא התיירא מאביו, ב. איך לא התיירא שלא יסכימו ישראל במלכותו, על זה אמר מאביו לא התיירא כי לא עצבו מימיו וחשב שגם עתה יחריש אחר שיראה שהחזיק במלכות, ולא התיירא שלא יסכימו ישראל, שבזה הי"ל ג' טעמים

שיסכימו עליו, **א. כי גם הוא טוב תאר מאד**, שזה דבר הנושא חן בעיני העם לענין המלכות, כמו שאבשלום מצא חן מטעם זה, ועל זה אמר וגם הוא, **ב. שהיתה המלוכה מגיע לו ממנהגי המלכות, כי אותו ילדה חגית אמו אחרי שנולד אבשלום למעכה**, כי היה אמנון הבכור ואחריו דניאל ואחריו אבשלום ואחריו אדוניה, ואחר שג' הראשונים מתו הוא הבכור המולך תחת אביו: (מלבי"ם):

זז. ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הפהן ויעזרו אחריו אדניה:

קכ"י עם יואב בן צרויה. לפי שהיה יודע שכלבו של דוד עליו, על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום, וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו, לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו, ויאהבנו: ועם אביתר הכהן. שנסתלק מן הכהונה משכרה דוד מירושלים מפני אבשלום, ששאל צאורים ותומים ולא עלתה לו, שנאמר (שמואל ב טו כד): ויעל אביתר, והיה מצני בניו של עלי, וידע שלא ישמש בימי שלמה, שהרי נאמר לעלי (שמואל א ב לה): והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי, והיה חפץ שיעמוד זה על ידו: (קכ"י)

מצודת דוד ויהיו דבריו. עצתו היה עם יואב, על כי ידע בעצמו שנבאש בעיני דוד בדבר אבנר ועמשא, והשכיל לדעת את אשר יצוה את שלמה עליו לבל ינקהו, וכאשר באמת צוה עליו וכמו שכתוב למטה (ב ו), לזה היה נוטה אחר אדניה, בחשבו שהוא יאהב אותו בעבור זה. וגם אביתר נסתלק על ידי דוד מלהיות עוד כהן גדול בימי שלמה, וחשב שאדניה יחזירו: (מצודת דוד):

קלכ"ג ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן. ר"ל שכבר משך את לבבם להמשיך ולהסכים להמליכו והם עזרוהו בזה והנה חשב שכמו שאלו עזדו לדוד להגיעו למלכות ולהצליח כן יגיע לו על ידם וזה כי אביתר בא אל דוד מפני ברחו מפני שאול ועל פיו היה עושה דוד כל מעשיו ויואב הקים דוד על כסא המלוכה ונלחם מלחמותיו עם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי ויואב גם כן נמשך לאדניה ועזרהו על הממלכה כדי שיאהבהו ולא יסירהו מהיות שר צבא כי נתבאד לו כי לב דוד להסירו ממעלתו בעבור דבר אבשלום ואביתר הכהן גם כן ראה כי דוד היה נותן יותר מהכבוד והמעלה לצדוק ממה שהיה נותן לאביתר וזה מבואר מהספורי הקודמים שהקדים בהם דוד צדוק לאביתר: (קלכ"ג)

מלבי"ם ג. ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן, שאחרי

שיואב היה שר הצבא, וכל בני החיל יטו אחריו, ואביתר היה הכהן הגדול ויטה אחריו ההמון, חשב כי שני אלה יטו את כל ישראל אחריו. והטעם שעזרו יואב ואביתר אחרי אדוניה, באר מהר"א כי יואב ידע שבלב דוד עליו מפני שהרג את אבשלום וחשב שיצוה לשלמה עליו להרגו וכן אביתר ראה שדוד חולק יתרון כבוד לצדוק וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, וחשבו להנצל בעתיד על ידי שיחזיקו ידי אדוניה (מלבי"ם):

וַיִּצְדֹק הַכֹּהֵן וּבְנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע וַיִּנְתֵּן הַנְּבִיא וְשִׁמְעִי וְרַעִי וְהַגְּבוּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִמָּו אֲדֹנָיהוּ:

רפ"י ונתן הנביא. שנבא לדוד שקלמה ימלוך; כמו שנאמר בדברי הימים (א) כב ט: ושקלמה יהיה שמו: (רפ"י)

מצודת דוד ושמעי. אולי הוא שמעי בן גרא : ורעי. יתכן שהוא חושי הארכי, הנקרא ריע המלך : והגבורים אשר לדוד. הם עדינו ואלעזר ושמה, אשר היו בתמידות עם דוד (כמו שנאמר בסוף שמואל ב) : (מצודת דוד)

מלבי"ם וצדוק הכהן וכו' לא היו עם אדוניהו כי ידעו שדעת דוד להמליך את שלמה, והיה זה אצלם מרד למרות רצון דוד מלכם : (מלבי"ם)

וַיִּזְבַּח אֲדֹנָיהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אָבִן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר אֶצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת כָּל אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל אַנְשֵׁי יְהוּדָה עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ:

רפ"י ומריא. שור של פטם: אבן הזוחלת. אבן גדולה, שהיו הבחורים מנסין בה את כחם להזיזה ולגררה, לשון מים זוחליו, (דברים לב כד): זוחלי עפר. ויונתן תרגם: אבן סכותא, שעומדין עליה ולפין למרחוק: עין רוגל. תירגם יונתן: עין קלרא, הוא כובס, שמתקן בגדי כמר כרגליו, על ידי צעיטה: (רפ"י)

מצודת דוד עם אבן הזוחלת. סמוך לאבן הזוחלת, שעמדה אצל עין רוגל : ולכל אנשי וכו'. מאותם שנטו אחריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומריא. שור פטם : אבן הזוחלת. נקרא כן על שם שהיו המים זוחליו ונגרים סמוך לה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ומריא. הוא מין ממיני הבקר השמנים והגדולי : **עם אבן הזוחלת.**
ר"ל אצל אבן הזוחלת ונקראת האבן ההיא כך לסבה לא ידענוה ואפשר
כי האבן ההיא היתה גדולה וחלקה מאד ולרוב חלקותיה היו מניעין
אותה הנה והנה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויזבח אדוניהו, ומטעם זה בעצמו שראה שיש מתנגדים לו
ומחזיקים ידי שלמה רצה לקשר את אוהביו במסורת הברית על ידי
משתה ששם במשתה היין ימליכוהו טרם יתיעצו אוהבי שלמה, באופן
שימלוך פתאום, ולכן לא קרא אל מתנגדיו לבל יתעורר שם ריב ומדנים,
ומי"ש ויקרא את כל אחיו בני המלך ולכל אנשי יהודה מבואר אצלי שיש
הבדל בין קרא שאחריו את ובין קרא שאחריו למי"ד, שקריאה עם את
מורה שמזמינו לדבר גדול, ובבני המלך שהיה מתיעץ עמהם תחלה אם
יסכימו, אומר קרא את רצה לומר ששאל עצתם תחלה, לא כן אנשי
יהודה קרא סתם שיבואו כי יסכימו אחר זה במשתה, ולכן אמר אחר כך
ואת נתן וכו' לא קרא, רצה לומר כי לא שאל עצתם בזה (ואבן הזוחלת
י"מ שהמים זוחלים שם והוא עין רוגל) : (מלבי"ם)

ז וְאֶת נְתַן הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ וְאֶת הַגְּבוּרִים וְאֶת שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא:

רפ"י ואת שלמה אחיו לא קרא. פי'ודע היה, שהתנבא עליו הנביא למלוך:
(רפ"י)

רלבי"ג והנה לא קרא שלמה אחיו לאכל עמו כי ידע שהוא ינגד לו בזה
להיותו בוטח שימלוך אחרי דוד אביו ולזאת הסבה גם כן לא קרא אל
נתן הנביא כי הוא נבא לדוד ששלמה ימלוך אחריו כמו שנזכר בדברי
הימים ובכלל הנה לא קרא לאותם שלא היו נסכמים לעצתו כמו צדוק
הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעיה ורעי והגבורים אשר לדוד כי
ידע כי הם יבלבלו עצתו ותתחדש מזה תנואת לב העם הנסכמים לעצתו
:

זא וַיֹּאמֶר נְתַן אֶל בֵּית שָׁבַע אִם שְׁלֹמֹה יֹאמֶר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ
אֲדֹנָיְהוּ בֶן חַגִּית וְאֲדֹנָיו דָּוִד לֹא יָדַע:

מצודת דוד הלא שמעת. באמת בודאי שמעת אשר אדוניה רוצה למלוך,
והדבר קרוב : לא ידע. כאומר לא תחשוב שבדבר המלך נעשה ואין
להשיב, כי המלך לא ידע מזה : (מצודת דוד)

מלבי"ם הלא שמעת, בא לעוררה מגי' צדדים, א. בל תאמר כי עוד יש
שהות, על זה אמר כי מלך אדוניהו כבר מלך והדבר נחוץ. ב. בל תאמר

כי אם כן כבר נעשה מעשה ואין להשיב, על זה אמר ואדנינו דוד לא ידע, וכשידע ימליך את שלמה : (מלבי"ם)

יב ועתה לְכִי אִיעֲצֶךָ נָא עֲצֵה וּמְלִטִי אֶת נַפְשְׁךָ וְאֶת נַפְשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה:

רס"י ומלטי את נפשך. מן המחלוקת לאחר מות המלך, סירכה בנך למלך, כמה שהבטיחו הקדוש ברוך הוא: (רס"י)

מצודת דוד ומלטי. בכדי שתמלטי את נפשך וכו', כי אם ימלך אדוניה, בוודאי יהרג אתכם, למען לא תהיו לו לשטן בדבר המלוכה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ג. בל תאמר כי אין בזה רק רדיפת הכבוד והשררה ואין זה כדאי אצלה להשתדל על זה, לכן אמר ומלטי את נפשך ואת נפש בנך שלמה, רצה לומר כי במלך אדוניה יהרוג אתכם אחר שיודע שהיה דעת דוד להמליך את שלמה : (מלבי"ם)

יג לְכִי וּבֹאִי אֶל הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא אֲתָה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לְאִמְתְּךָ לֵאמֹר כִּי שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֹשֵׁב עַל כִּסֵּאִי וּמִדֹּעַ מֶלֶךְ אֲדֹנָיִהוּ: **יד** הִנֵּה עֹדֶךָ מְדַבֶּרֶת שֵׁם עִם הַמֶּלֶךְ וְאֲנִי אָבֹא אַחֲרָיִךְ וּמְלֹאתִי אֶת דְּבָרֶיךָ:

מצודת דוד עוודך. בעוד שתדברי עם המלך, אבוא גם אני להשלים דבריך : **החדרה.** לחדר משכבו, ולשלא נחשוב שבאה לשכב אצלו, אמר : והמלך זקן מאוד, והחוס הטבעי הלך ממנו, עד שאבישג היתה משרתת אותו בדבר החמום : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומלאתי. ענין השלמה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ומלאתי את דבריך. אשלים מה שיחסר בהם או ירצה בזה שימשך לדבריה כטעם כי מלא אחרי ה' : (רלבי"ג)

טו וּתְבֹא בֵּת שִׁבְעָה אֶל הַמֶּלֶךְ הַסְּדֵרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וְאַבְיִשָׁג הַשּׁוֹנְמִית מְשַׁרֶּתֶת אֶת הַמֶּלֶךְ:

מלבי"ם והמלך זקן מאד, הקדים להציע למה שיאמר שדוד נבהל על ביאתה ואמר מה לך, שזה היה מגי טעמים, **א.** שלא היו נשיו רגילות לבא

לפניו אז לתשמיש כי היה זקן מאד, **ב**. שלא באו לשרתו כי **אבישג** **השונמית משרת את המלך**, (ובפרט למי"ש למעלה שזה היה כדי שלא יבואו נשיו (לחדרו) (מלבי"ם):

טז וּתְקַד בַּת שֶׁבַע וּתְשַׁתְּחוּ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה לָּךְ:

מצודת דוד מה לך. היות לא היתה רגילה לבוא אליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וּתְקַד. כפפה הקדקוד : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ג**. וּתְקַד וּתְשַׁתְּחוּ, שזה היה מורה שבאה לבקש דבר, כי נשי המלך בבואו לחדרו כדרך נשים לא תשתחויה, ולכן וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה לָּךְ, כי הבין שיש לה דבר גדול נחוץ : (מלבי"ם)

יז וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנָי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֵאמֹתְךָ כִּי שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֶךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עָלַי כִּסְאִי:

מלבי"ם וַתֹּאמֶר לוֹ, היא ספרה הדבר באופן שאינה מתרעמת על המלך כי לבה בטוח שלא מאתו יצא הדבר, אחר שנשבע לה, רק מגדלת פשע אדוניהו וחטאתו שהוא בן סורר ומורה על פני אביו, וזה שכתוב, **א**. אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ, **ב**. שהיתה השבועה בה' אלהיך שהיא שבועה חמורה בשם, ובפרט למי"ש דהנשבע באלהי ישראל אין מתירין לו, **ג**. לֵאמֹתְךָ והנשבע לחברו אין מתירין לו אלא בפניו, **ד**. שאמרת כי שלמה בנך ימלך אחרי, שימלך מצד שהוא בני, מאהבתך אותי וכי אני הראויה לזה מצד שיצא ממעי שבת מושלים, בפרט למי"ש חכמינו זכרונם לברכה שלא רצתה להנשא לו רק על תנאי זה, ואם כן התקשר לה על הדבר הזה, **ה**. וְהוּא יֵשֵׁב עָלַי כִּסְאִי, כי הוא גם כן ראוי לזה מצד עצמו, כי ידמה כסאו לכסאך, בענין שלא תופחת מעלת כסאך בישיבתו עליו : (מלבי"ם)

יח וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנֶיךָ מֶלֶךְ וְעַתָּה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ לֹא יִדְעָתָּ:

מצודת דוד וְעַתָּה. דבר הנעשה עתה, הנה לא ידעת מזה, רוצה לומר : לא אחשוד אותך שעברת על השבועה, והדבר נעשה בידיעתך : (מצודת דוד)

מלבי"ם וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנֶיךָ מֶלֶךְ, רצה לומר והלא גם אם היה מולך אחרי מותך היה זה מרד, אחר שהבטחת את המלכות לשלמה, כ"ש עַתָּה בחיך, זאת שנית וְעַתָּה אֲדֹנֶיךָ הַמֶּלֶךְ לֹא יִדְעָתָּ, שאין לו אמתלא שלא ידע משבועתך, ושחשב שתסכים לזה אחר שהוא הבכור ולו המלוכה, שאם

כן מדוע העלים הדבר מאתך שגם אם תגיע לו המלכות בירושה, אין מגעת לו בעודך חי, ואם כן עתה, רצה לומר בחיידך איך אדוני המלך לא ידעת

יט וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא וְצֹאן לָרֶב וַיִּקְרָא לְכָל בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיָאֵב שֶׁר הַצָּבָא וּלְשִׁלְמָה עֶבְדָּךְ לֹא קָרָא:

מצודת דוד ויזבח וכו'. הביאה ראיה לדבריה, ואמרה שעשה משתה וקרא לכל בני המלך, ולשלמה לא קרא, ואם לא היתה המשתה בעבור דבר המלוכה, היה אם כן קורא גם לשלמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויזבח הוסיפה להגדיל פשעו במה שהכין זבח רב והקדיש קרואיו בחיי אביו בהיותו שוכב על ערש דוי, זאת שנית כי לשלמה עבדך לא קרא, שזה מעיד שיודע כי הבטחת המלכות לשלמה, ולכן לא קראו, שאם היה זה בתומו, לא היה שלמה בן המלך גרוע משר הצבא : (מלבי"ם)

כ וְאַתָּה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל כִּסֵּא הַמֶּלֶךְ אֲדֹנָי:

מצודת דוד עיני כל ישראל עליך. רוצה לומר : ופן תחשוב שכולם בחרו בו ולא תוכל להם, לא כן הוא, כי הכל תולים עיניהם בך, להגיד להם וכו', ויקבלו מאמריך : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואתה, והנה לא ספרה לו שקרא לכל עבדי המלך בל יירא דוד שהעם אתו בקושרים, אמרה בהפך שעניני כל ישראל מצפים עליו, ורק מי שיבחר הוא זה ימלוך עליהם : (מלבי"ם)

כא וְהִיא כְּשֹׁכֵב אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ עִם אֲבֹתָיו וְהִיטִי אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָאִים:

כ"י חטאים. חסרים ומנועין מן הגדולה כמו (שופטים כ טז): אל השערה ולא יחטיא: (כ"י)

מצודת דוד והיה. רוצה לומר : אבל כאשר כן יהיה, מבלי הגיד מי ימלוך, אז כשכב המלך וכו', נהיה אני ובני חסרים מן העולם, כי ימלוך אדוניה וישלח בנו יד : (מצודת דוד)

מצודת ציון חטאים. הוא מענין חסרון, וכן (שופטים כ טז) קולע אל

השערה ולא יחטיא : (מצודת ציון)

רלבי"ג והייתי אני ובני שלמה חטאים. ר"ל נענשים כי מפני שידע אדניהו כי הממלכה עתידה להיות לשלמה ישתדל להמיתו כמו שהי מבקש שאול להרוג את דוד לזאת הסבה עם שזה יהיה סבה להזכיר חטא בת שבע אחרי מות דוד ויביא זה לעז ג"כ על שלמה ואולם אם ימלוך שלמה יתבאר לכל כי מהי היתה בת שבע לדוד ושלא היתה אסורה לו אחרי מות אוריה עם שמפני אימת מלך ייראו לאמר דבר כנגדו או יהי הרצון בזה והייתי אני ובני שלמה חטאים אם לא נגלה אזנך על זה בחיידך כי נעשוק ממנו המתנה הטובה שנתת לנו ולא יהיה האשם זולתי בנו להגלות הענין שדעתך היא להמליכנו כאשר דברת ונשבעת לאמתך : (רלבי"ג)

מלבי"ם והיה אמנם אם יחריש יחשבו ישראל שזה נעשה בידיעתו, כי מי יאמין שדבר גדול כזה נכחד מן המלך, ובזה לא לבד שאחרי שכב המלך ימלוך אדוניהו באין מוחה, אחר שידמו כולם שהומלך בידיעתך כי גם אהיה אני ובני שלמה חטאים, כי אחר שהוא יודע ששלמה היה מוכן למלוכה, יאמרו ששוב נדחה על ידי חטאי וחטאו, וגם יזכירו חטא של אוריה באופן שישימוהו כבן זנונים, ואותי כמנאפת תחת אישה וידונו אותנו למיתה כחטאים, ויהיה די בזיון וקצף גם אל כבודך, מה שאין כן אם ימלוך שלמה יהיה גלוי לכל כי ראויה היתה בת שבע לדוד, ושסבב הי שיצא הכל בהיתר כפי שפירשנו בספר שמואל ב' (סי' י"א) : (מלבי"ם)

כב והנה עוֹדְנָה מְדַבֶּרֶת עִם הַמֶּלֶךְ וְנָתַן הַנָּבִיא בָּא:

מצודת דוד **בא**. אל חצר בית המלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עודנה**. מלשון עדיין : (מצודת ציון)

כג וַיִּגִּדּוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר הִנֵּה נָתַן הַנָּבִיא וַיָּבֵא לְפָנַי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לַמֶּלֶךְ עַל אִפְיוֹ אֶרְצָה:

מצודת דוד **ויבוא**. מן החצר בא לפניו אל הבית, אחר שצוה המלך לבוא לפניו. וקצר בדבר המובן מאליו : (מצודת דוד)

כד וַיֹּאמֶר נָתַן אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֶתְּהָ אִמְרַתְּ אֲדֹנָיהוּ: מֶלֶךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל כִּסְאִי:

מצודת דוד אתה. תחסר ה"א השאלה, והוא כמו האתה אמרת וכו' :
(מצודת דוד)

רלבי"ג אתה אמרת אדניה ימלוך אחרי. ר"ל האם אתה אמרת אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדך ר"ל האם היה מאת אדני המלך הדבר הזה ולא קראו לי כי לא הסכמת להודיע לעבדך מי ישב על כסאך : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויאמר נתן אדוני המלך אתה אמרת אדניהו ימלך אחרי, הנה נתן תפס הספור באופן מתנגד אל דברי בת שבע, הוא עשה את עצמו כאילו יחשב שהיה זה בפקודת המלך, ובלתי מתרעם על אדוניהו רק על מה שהעלים המלך הדבר מאתו, כי הוא עשה את עצמו כלא ידע משבועת המלך לבת שבע, וזה שכתוב אתה אמרת אדוניהו ימלוך אחרי רצה לומר כן נראה הדבר : (מלבי"ם)

זכה כי ירד היום ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן והנם אכלים ושתים לפניו ויאמרו יחי המלך אדניהו:

רס"י כי ירד היום. שהעיר היתה גבוהה, ואזן הזוחלת למטה בגיח: (רס"י)

מצודת דוד כי ירד היום וכו'. ובוודאי המשתה ההיא נעשתה לשמחת המלכות : ויאמרו וכו'. רוצה לומר, בוודאי אמרו יחי המלך אדוניהו : (מצודת דוד)

מלבי"ם כי ירד היום ואי אפשר שיעשה זה היום בעוד המלך חי בלא ידיעתו, וגם שקרא לכל בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן, שאי אפשר שאלה כולם יעשו זה בלא דעת המלך, והלא הנם אכלים ושותים לפניו ויאמרו יחי המלך אדניהו : (מלבי"ם)

זכו ולי אני עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא:

מצודת דוד ולי אני עבדך וכו'. הביא ראיה שהמשתה נעשתה לשמחת המלכות, שהרי קרא לכל בני המלך וכו', ולי וכו' לא קרא, ואם לא היתה בדבר המלוכה, היה קורא גם לנו. (כז) אם מאת וכו. אם המלכת אדוניה

היא במצותך, תמה אני, למה לא הודעתני מי ישב וכו' : (מצודת דוד)

מלבי"ם ולי ואם כן אתרעם למה לא קרא לי באשר גם אני עבדך, וכן לצדוק ולבניהו, כאילו מכחידיים פקודת המלך מפנינו, וכי אנו לא נהיה נכונים לעשות פקודת המלך הזאת, וכן למה לשלמה עבדך לא קרא, אחר שנעשה הדבר בפקודתך בודאי גם שלמה יכנע תחתיו כי הוא עבדך ולא ימרה את רצונך, ולמה חושדים אותנו שנסרב להמליך את מי שיבחר המלך למלך תחתיו : (מלבי"ם)

כז אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את (עבדך) עבדך מי ישב על כסא אדני המלך אחריו: (o)

מלבי"ם אם מאת אדני, עוד הזכיר תרעומת אחרת נוגעת אליו לבד, באשר הוא נבא לדוד כי שלמה ימלך אחריו, אם יצוייר שדוד ימליך זולתו, בהכרח בא אליו נבואה אחרת להמליך את אדוניהו, (שזה יצוייר אם גרם איזה חטא בינתיים לשלמה שלא ימלך) ואז היה דוד מחוייב להודיע זאת לנתן, בל יגרום לו ספק בנבואתו, או חשד על דוד שעבר על דברי נביא, וזה שכתוב אם מאת אדוני נהיה הדבר איך לא הודעת את עבדך מי ישב וכו', וכבר אמרו החכמים כי להוציא איזה התפעלות צריך לעורר הדברים מכל צדדיו, כי לפעמים יתפעל האדם מהקנאה והחמה, וזאת פעלה בת שבע בהגדילה חטא אדוניהו, ולפעמים יתפעל מצד החשד והבושה, וזאת פעל נתן במה שהניח שדוד עשה זאת, ויתעורר מפני שראה שחושדים אותו שעבר על דברי נביא ועל שבועת אלהים : (מלבי"ם)

כח ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע ותבא לפני המלך ותעמד לפני המלך:

מצודת דוד קראו לי לבת שבע. כי רצה לתת לה התשובה יעל כי הדבר נוגעת אל נפשה ובעבור כי נתרחקה מאצלו בבוא נתן, שלא ירגיש המלך שבאת בעצתו, לזה צוה לקרותה אליו : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע. הנה נראה מזה כי בת שבע יצאה מן החדר בבא נתן הנביא לדבר אל המלך כדי שלא יכיר המלך כי זה הדבר היה מוסכם ביניהם ולזה קרא דוד לבת שבע ופחד לבא אליה ולומר אלו הדברים כי היא היתה יותר עצמית בזה מנתן הנביא כמו שמצאנו באשה התקועית שעשתה שאמרה הדברים אל יואב לא אליה : (רלבי"ג)

מלבי"ם קראו לי כי בעת שבא נתן הנביא יצאה בלא מענה, והודיע לה

עתה כי ימלא שבועתו ביום הזה: (מלבי"ם)

כט וישבע המלך ויאמר חי יהוה אשר פדה את נפשי מכל צרה:
לז כי כאשר נשבעתי לך ביהוה אלהי ישראל לאמר כי שלמה בנה
ימלך אחרי והוא ישב על כסאי תחת כי כן אעשה היזם הזה:

מצודת דוד כאשר נשבעתי וכו'. רצה לומר : כאשר נשבעתי מאז,
להמליכו אחר מותי, כן אעשה היום, להמליכו מיד בחיי : (מצודת דוד)

מצודת ציון תחתי. במקומי : (מצודת ציון)

לא ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יחי אדני המלך
דוד לעלם: (פ)

מצודת דוד יחי אדוני. רוצה לומר : בחיי הנפשות, וזה שאמרה לעולם :
(מצודת דוד)

מלבי"ם יחי אדוני המלך דוד לעולם, מלבד כוונה הפשוטה שיאריך
ימים, כוונה שמלכות בנו תהיה כאילו הוא חי ומולך כי המלכות
מתיחסת אליו שהוא לה לראש פנה, והכסא כסא דוד, גם מצד הסוד דוד
חי וקיים (מלבי"ם):

לב ויאמר המלך דוד קראו לי לצדוק הכהן ולנתן הנביא ולבניהו בן
הוידע ויבאו לפני המלך:

מלבי"ם קראו לי וכו', אחר שראה מחלוקת רצה לחזק מלכותו על ידי
כהן גדול ונביא ובניהו שהיה ראש הסנהדרין, שע"י תעשה המשיחה
כהלכה (מלבי"ם):

לג ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרפבתם את
שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אתו אל גחון:

רש"י על הפרדה אשר לי. הוא סימן לו סימלוד, ותחלת הגדולה, שאין
הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון. הוא מעיין השילוח, מכאן שאין
מושחין את המלכים אלא על המעיין, סימן שתמשך מלכותו: (רש"י)

מצודת דוד **עבדי אדוניכם**. על עבדי עצמו אמר, ודרך המדבר לדבר כן ודוגמתו בשמואל, שאמר (שמואל א יב יא) : **את יפתח ואת שמואל**. ולא אמר ואותי : **אשך לי**. המיוחדת לי, והוא לאות על המלוכה, שאין הדיוט רוכב על מה שרוכב המלך : **אל גיחון**. לסימן טוב, שתמשך מלכותו כנחל (מצודת דוד) :

מצודת ציון **הפרדה**. הוא הבא מן הסוס והחמור : **גיחון**. שם נחל, והוא השלוח, כן תרגם יונתן : (מצודת ציון)

רלבי"ג **על הפרדה אשר לי**. זה אחד מסימני המלוכה כי לא ירכב על מרכבת המלך מי שאינו מלך : **והורדתם אותו אל גיחון**. הנה בחר למשחו במקו' נהר להיות סימן שתמשך מלכותו ותתקיים ותתפשט : (רלבי"ג)

מלבי"ם **על הפרדה אשר לי** לפי שאין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך, ואין ראוי שישתמש כל בע"ח בדבר מלכות, היה רוכב על הפרדה שלא היתה מקבלת זכר, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה ומיוחדת למלך לבד ובזה הראה כי הוא המולך תחתיו, וצוה להורידו **אל גיחון** שהוא מי השלוח ההולכים לאט, לרמז על המשכת מלכותו בהשקט, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה אין מושחין מלכים אלא על גבי מעין : (מלבי"ם)

גלד **ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה :**

רס"י **ומשח אותו**. נתן לו שמן בין ריסי עיניו, כמין נזר כזה: (רס"י)

מצודת דוד **ותקעתם בשופר**. להשמיע לרבים : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ומשח אותו שם צדוק הכהן**. ידענו כי שמן המשחה שעשה משה הוא נעשה לדורות כמו שנזכר שם לא נעשה עוד זולתו ולזה הוא מבואר שאין זאת המשיחה שימשחהו כולו בשמן ההוא כי לא יספיק השמן ההוא לזה לא היתה המשיחה כן בכל מה שמשח משה ממנו ולזה הוא מבואר שלא ימשח בו כי אם חלק מהנמשח והנה היתה משיחת המלך על ראשו כמו שאמר בשאול ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו והנה ראוי שתהיה זאת המשיחה אצל המקום שתהיה בו כתר המלכות, וראוי שתדע כי לא הוצרכו למשוח שלמה אלא מפני מחלוקת אדניה כי במשיחת דוד נמשחו כל הקמים תחתיו מזרעו כמו שבמשיחת אהרן ובניו נמשחו כל הבאים אחריהם להיות כהנים ולזה לא הוצרכו למשוח אחר זה כי אם כהן גדול : (רלבי"ג)

לְהַ וְעַלִּיתֶם אַחֲרָיו וּבָא וְיָשֵׁב עַל כֶּסֶּאִי וְהוּא יִמְלֹךְ תַּחְתָּי וְאֵתוּ צִוִּיתִי
לְהִיּוֹת נְגִיד עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל יְהוּדָה:

מצודת דוד אחריו. צוה שהוא יעלה לפניהם, כדרך המלך ההולך בראש :
(מצודת דוד)

רלבי"ג ובא וישב על כסאי. לפרסם לכל שהוא מלך כדי שיסור המחלוקת
מעל שלמה : (רלבי"ג)

מלבי"ם והוא ימלך תחתי רצה לומר לא אחרי מותי רק בחיי ימלוד
תחתי ובמקומי תיכף, ואותו צויתי בענין שאינו כמולך בחיי אביו כיון
שאני צויתי אותו ומקיים ציוויי בזה ולא שתחולק המלכות לשנים בענין
שגם אדוניה יהיה לו שבט אחד, רק על ישראל ועל יהודה : (מלבי"ם)

לזו וַיַּעַן בְּנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אָמֵן כֵּן יֵאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ:

רס"י אמן. סיחיה סלמה: (רס"י)

מצודת דוד כן יאמר ה'. שישב על כסא המלוכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אמן. הוא ענין בקשה על קיום הדבר : (מצודת ציון)

רלבי"ג אמן כן יאמר ה' אלהי אדני המלך. היא תפלה שיהיה רצון השם
יתברך שיהיה הענין כן ר"ל שתהיה המלוכה לשלמה כי אם לא תהיה לו
מה' לא יועיל לו זה : (רלבי"ג)

מלבי"ם כן יאמר ה', שיסכימו על זה בשמים : (מלבי"ם)

לזז כְּאִשֶּׁר הָיָה יְהוָה עִם אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן (יְהִי) יְהִי עִם שְׁלֹמֹה וַיִּגְדַּל
אֶת כֶּסֶּאוֹ מִכֶּסֶּא אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד:

רס"י מכסא אדוני המלך. מכאן שאין אדם מתקנא בצנו: (רס"י)

רלבי"ג ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד. למדנו מזה שאין זה כנגד
המלכות וזה כי רצון המלך הוא שיצליח בנו יותר ממנו : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויגדל את כסאו, שאחר שהי' יהיה עם שלמה כמו עמך ממילא יגדל את כסאו אחר שהוא מלך בן מלך, וזה שכתוב **מכסא אדני המלך**, מסבת שכסאו בא מכסא דוד אביו, וי"ל זכות אבות ומלכות בירושה מה שלא היה לך: (מלבי"ם)

לח וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי ורכבו את שלמה על פרדת המלך דוד וילכו אתו על גחון:

רס"י והכרתי והפלתי. תרגם יונתן: וקשתיא וקלעיא. ורצותינו אמרו (ברכות 7 א): אורים ותומים: (רס"י)

מצודת ציון והכרתי והפלתי. תרגם יונתן : וקשתיא וקלעיא : על גחון. אל גיחון (מצודת ציון)

רלבי"ג וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי. הם היו סנהדרין כמו שקדם וזה כי אלו שזכר הם אשר על פיהם ראוי שתהיה בחירת המלך להיות מה שיבחרו נבחר מאת ה' והנה אשר יבחרהו הנביא יודע שבחרו ה' כמו שמצאנו בשמואל כשבחר שאול ודוד וכן הענין בכ"ג באורים ותומים יודע מי הוא אשר בחר ה' בו וכן הענין בסנהדרי גדולה כי כל ישראל מחוייבים להמשך למה שיגזרו כמו שנתבאר בתורה ולזה זכר בזה המקום צדוק הכהן כי הוא היה כ"ג ונתן שהיה נביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי שהיו סנהדרי גדולי ובניהו בן יהוידע היה עליהם כמו שנזכר בספר שמואל : (רלבי"ג)

לט ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל וימשח את שלמה ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה:

רס"י את קרן השמן. משמן המשחה שעשה משה: מן האהל. שהארון נתון בעיר דוד, וללוחית של שמן המשחה לפני הארון, (כמו שאנו שונים בסדר יומא נב): (רס"י)

מצודת דוד מן האוהל. אשר נטה דוד בעירו, להכניס בו הארון, ושם היה שמן המשחה: (מצודת דוד)

מצודת ציון קרן. כלי עשוי דמות קרן : (מצודת ציון)

גמ וַיֵּעָלוּ כָּל הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם מִחֲלָלִים בְּחֲלָלִים וַיִּשְׁמָחִים שְׂמֵחָה
גְּדוּלָה וַתִּבְקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם:

רפ"י כחלילים. פלאוט"י בלע"ז: ותבקע הארץ. דבר הנביאים כלסון
הבאי, כלסון בני אדם: (רפ"י)

מצודת דוד מחללים בחלילים. מזמרים בכלי זמר ששמו חליל וכן (ישעיהו
ל כט): כהולך בחליל: בקולם. בעבור קול ההמיה. והוא ענין גוזמא:
(מצודת דוד)

רלב"ג מחללים בחלילים. ר"ל שהיו מנגנים כחלילים והם כלי זמר
בדמיון קנים והם נקובים נקבי משוערים להוצאי מינים מוגבלים
מהקולות: ותבקע הארץ לקולם. אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא או
יהיה הרצון בזה כי לקולם נאספו רבים אליהם מכל הצדדים וכאילו
בקעו אויר הארץ בחוזק: (רלב"ג)

מא וַיִּשְׁמַע אֲדֹנָיָהוּ וְכָל הַקְּרָאִים אֲשֶׁר אֵתוּ וְהֵם כָּלוּ לֶאֱכֹל וַיִּשְׁמַע יוֹאֵב
אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיֹּאמֶר מִדּוֹעַ קוֹל הַקְּרִיָה הוֹמָה:

מצודת דוד והם כלו לאכול. את הקול שמעו בעת כלו לאכול: קול הקריה
הומה. קול קבוצת אנשי העיר הומה: (מצודת דוד)

מצודת ציון הקרואים. המזומנים להסעודה, כמו (שמואל א ט יג) אחרי
כן יאכלו הקרואים: הקריה. העיר: (מצודת ציון)

רלב"ג מה קול הקריה הומה. ר"ל מה קול העיר אשר היא הומה זאת
ההמיה הנפלאה: (רלב"ג)

מלבי"ם וישמע יואב, הם לא שמו על לבם רק המיית העיר, אבל יואב
שהיה שר הצבא שמע והבין את קול השופר, שהיה בו סימנים מיוחדים,
והבין כי קול כזה לא ישמיעו רק לענין גדול, ולכן אמר מדוע קול הקריה
הומה, בודאי נעשה איזה דבר רשום (ומלת הומה מוסב על הקריה מה
היא הקול שהקריה הומה): (מלבי"ם)

מב עוֹדְנוּ מְדַבֵּר וְהִנֵּה יוֹנְתָן בֶּן אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בָּא וַיֹּאמֶר אֲדֹנָיָהוּ בֹא
כִּי אִישׁ חֵיל אַתָּה וְטוֹב תִּבְשָׂר:

מצודת דוד **וטוב תבשר.** על כי מדרך אדם המעולה, להתאמץ להשמיע בשורה טובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **איש חיל.** אדם מעולה ומזורז : (מצודת ציון)

רלבי"ג **כי איש חיל אתה וטוב תבשר.** ידמה שהרצון באיש חיל איש טוב כי האיש הטוב עושה חיל בטובותיו ומדרך האיש הטוב לבשר טוב לא הרע או ירצה הרצון באיש חיל גבור והנה מדרך הגבור שיתנבא תמיד הטוב בדברי הריב והמלחמה לסבה היותו בלתי מפחד : (רלבי"ג)

מלבי"ם **בא כי איש חיל אתה,** יונתן לא היה מן הקרואים כי נשאר בעיר לרגל מה יעשה שם בעת ההיא שנקבצו חוץ לעיר להמליך את אדוניהו, וזאת הבינו כי המית הקריה יש לה איזה יחוס אל הענין שהם עוסקים בו, או לעזרתם או כנגדם, כי בלי ספק יתעורר רעש בעיר כשיודע כי ממליכים מלך בעין רוגל, וחשב שיונתן בהיותו איש חיל, קבץ גבורי המלך והריעו בקול בעיר שמחים על מלכות אדוניהו, ובזה **טוב יבשר** : (מלבי"ם)

{מג} **ויען יונתן ויאמר לאדניו אבל אדנינו המלך דוד המליך את שלמה:**

רש"י **אבל אדונינו.** כלומר, עכשיו אין צורתו טובה לך: (רש"י)

מצודת דוד **אבל.** רצה לומר : לא כמו שתחשוב שאבשר טוב, אבל הוא בהפך, כי המלך דוד וכו', ורעה היא : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ויען יונתן,** אבל לא כדברך כי אדונינו המלך דוד המליך את שלמה, זה אמר דרך כלל, עתה פרט פרטי הדברים : (מלבי"ם)

{מד} **וישלח אתו המלך את צדוק הכהן ואת נתן הנביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי וירכבו אתו על פרדת המלך:**

מלבי"ם (מד-מה) **וישלח אתו המלך וכו' וימשחו וכו' באופן שהיה זה ע"פ כ"ג ונביא וסנהדרין,** ואל תחשוב שהעם לא יסכימו לזה. על זה אמר ויעלו משם שמחים ותהום הקריה הוא הקול : (מלבי"ם)

{מה} **וימשחו אתו צדוק הכהן ונתן הנביא למלך בגחון ויעלו משם**

שְׂמֵחִים וְתֵהֶם הַקְרִיָּה הוּא הַקּוֹל אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם:

מצודת ציון ותהם. מלשון המיה : (מצודת ציון)

[מו] וגם יֵשֵׁב שְׁלֵמָה עַל כָּסֵא הַמְּלוּכָה:

מלבי"ם ולא תאמר שנמשח למלוך אחרי מות דוד, כי ישב על כסא המלוכה : (מלבי"ם)

[מז] וגם באו עבדי המלך לברך את אדנינו המלך דוד לאמר ייטב (אלהיך) אלהים את שם שלמה משמך ויגדל את כסאו מכסאך וישתחו המלך על המשכב:

מצודת דוד על המשכב. בשכבו על המשכב, השתחוה לה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם ולא תאמר שגם הם עשו זאת מעצמם, כמו שיואב ואביתר רצו להמליך את אדוניהו מעצמם, על זה אמר וגם באו עבדי המלך לברך את אדוניהו והמלך השתחוה על המשכב הרי מדעתו נעשה כל זה, ונוסח הברכה היה שייגדל ה' את שלמה בשם טוב מצד מעשיו הטובים וחכמתו ויגדיל כסאו מצד המלוכה למרבה המשרה, ושניהם יגדלו מדוד, מצד שהוא יורש עזר ובן מלך כנ"ל : (מלבי"ם)

[מח] וגם ככה אמר המלך ברוך יהוה אלהי ישראל אשר נתן היום יושב על כסאי ועיני ראות:

מצודת דוד אשר נתן היום יושב. כמו אשר נתן היום בן יושב וגו' : (מצודת דוד)

מלבי"ם ולא תאמר שדוד יחלק המלכות לשנים ויתן גם לך שכס אחד, כי ככה אמר המלך ברוך ה' וכו' אשר נתן היום יושב על כסאי, זה מורה שתפס מלכות כללי על כסא דוד ועל ממלכתו, וגם שהחזיק המלכות מהיום בענין שהוא המולך עתה תחת דוד, וכל החולק עליו מורד במלכות וחייב מיתה : (מלבי"ם)

[מט] ויחרדו ויקמו כל הקראים אשר לאדניהו וילכו איש לדרכו: **[נ]** ואדניהו ירא מפני שלמה ויקם וילך ויחזק בקרנות המזבח:

רס"י בקרנות המזבח. שהיה בגבעון, אמר: הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין, אמות כאן, ואקבר בקברי אבותי, (כך דרש רבי תנחומא מסעי יב): (רס"י)

מצודת דוד ירא. שלא לדונו כמורד במלכות, על אשר רצה למלוך מבלי דעת המלך : **בקרנות המזבח**. אשר עמד לפני הארון, בחשבו שלא יחלל המקום, להרגו שם : (מצודת דוד)

רלב"ג ויחזק בקרנות המזבח. הנה כבר נתבאר בתורה כי המזבח קולט אלא אם בא שם רוצח מכה נפש בזדון ובערמי והנה אדוניה לזה בא שם כי שם לא היה מפתח שיהרגנו שלמה ויהיה המקום ההוא לו למקלט עד שיבטיחו המלך שלמה שלא ימיתו : (רלב"ג)

נא ויגד לשלמה לאמר הנה אדניו: ירא את המלך שלמה והנה אהז בקרנות המזבח לאמר ישבע לי כיום המלך שלמה אם ימית את עבדו בקרב:

מצודת דוד אם ימית. רצה לומר : שלא ימית, וכאלו אמר שיהיה עליו עונש שבועה אם ימית וגו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון כיום. כעת, כי יום הוא כמו עת, והכ"ף באה לאמתת הדבר, כמו (בראשית כה לא) מכרה כיום : (מצודת ציון)

מלבי"ם לאמר ישבע לי כיום, רצה לומר כי מנהג המלכים לעבור על פשע ביום מלכותם, כי הוא יום חסד, לכן אמר שישבע לו כיום. בפרט כי היום הומלך והוא נכנע תיכף, כמ"ש אם ימית את עבדו בחרב, אחר שהוא עבדו אם ימיתו בסייף שהמלך אין לו רשות להרוג כי אם בסייף, פי שלא ימיתו על מרידתו : (מלבי"ם)

נב ויאמר שלמה אם יהיה לכן חיל לא יפל משערתו ארצה ואם רעה תמצא בו

מצודת דוד לכן חיל. רצה לומר : לעבוד עבודתו כשאר עבדי המלך : לא יפול וגו'. רצה לומר : לא יעונש על העבר, אפילו עונש מועט ואמר בלשון גוזמא, כדרך שהבריות אומרים : ואם רעה תמצא בו. ואפילו בדבר שאין בו כדי להמית מכל מקום יומת בעבור צרוף הדבר הזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **משערנו.** משער ראשו : (מצודת ציון)

רלבי"ג אם יהיה לבן חיל לא יפול משערת ראשו ארצה. ר"ל אם תחזקנה ידיו להיות לעבודת המלך ולמצותו כשאר בני החיל לא יגיעהו נזק מצדי וכן שלח דוד לאנשי יבש גלעד ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויאמר שלמה, לא נשבע כי אמר שבל"ז על העבר אינו חייב מיתה. רק אם רעה תמצא בו בזה יתחייב למפרע ומת : (מלבי"ם)

ג וישלח המלך שלמה וירדהו מעל המזבח ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר לו שלמה לך לביתך : (פ)

מצודת דוד וירדהו. צוה לו לרדת בהבטחתו : לך לביתך. כי נשאר עומד לפני שלמה, בחשבו שכוונתו להיות לבן חיל, לעמוד לפניו ולשרתו בכל עת, ואמר לו לך לביתך, כאומר לבבי לא כן יחשוב, כי אם תהיה לבן חיל לעת מצוא, בזמן הצורך : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר לו שלמה. ידמה כי מפני שאמר לו שלמה אם יהיה לבן חיל חשב אדניהו שירצה לעמוד לפניו וישרתהו ולזה לא היה רוצה להפדד ממנו אם לא יתן לו רשות וכאשר הרגיש שלמה בזה אמר לו שילך לביתו : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויאמר וכו' לך לביתך פי' מהרי"א שבמ"ש אם יהיה לבן חיל חשב אדוניה שרצה לומר שיעבוד עבודתו, והוא א"ל שילך לביתו, ואינו צריך אל עבודתו ומשאו : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ב

א ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר: **ב** אנכי הלק בדרך כל הארץ וחסדקת והיית לאיש:

מצודת דוד בדרך וגו'. רצה לומר : כמנהג הנהוג בכל הבריות : והיית

לאיש. עם שאתה עודך נער, התחזק עצמך להיות כאיש השלם בשניו, הואיל ואמות, ואינני להדריךך בדרך תלך : (מצודת דוד)

רלב"ג וחזקת והיית לאיש. רוצה לומר שלא תהינה פעולותיך פעולות צעיר שנים ונער אבל תהינה פעולות איש גדול וזה אמנם יהיה עם ההתישבות : עצה (רלב"ג)

מלבי"ם אנכי הולך, שלמה היה בעת ההיא לדעת המפרשים בן י"ב שנה, וכמ"ש (דה"א כ"ט) שלמה בני וכו' נער ורך, ובהיות דוד חי עמד לימינו בין בהנהגת העם בין ללמדו תורה ומוסר, א"ל כי בהיותו מוכן ללכת בדרך עולם, צריך הוא להתחזק בעצמו, בין בהנהגת העם והיית לאיש, כראוי למושל ממשל רב בל יירא מפני כל : (מלבי"ם)

וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו לְשָׁמַר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֲדוֹתָיו כְּפִתּוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁכִּיל אֶת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם :

מצודת דוד משמרת ה'. הדברים אשר צוה ה' לשמרם, ואל בינתך אל תשען : ללכת בדרכיו. להיות רחום ורב חסד כמוהו : חקותיו. הם המצות שלא נתגלו טעמיהם, והמה כחק וגזירה : מצותיו. מה שבין אדם למקום : ומשפטיו. מה שבין אדם לחברו : ועדותיו. הם המצות אשר טעמיהם להעיד על נפלאות ה', כשבת ומועדי ה' והדומים : למען תשכיל. רצה לומר : כשתשמור כל המצות, תשכיל עוד מהם את כל אשר תעשה, מהדברים אשר לא נאמרו בתורה, כי מהם חכמה תקח לעבוד את ה' : ואת וגו'. הוא כפל ענין במלות שונות : (מצודת דוד)

רלב"ג ושמרת את משמרת ה' אלהיך. ר"ל שישמור בלב מה שיצווהו הש"י לשמרו וזה אמנם יהיה בלמידת התורה ותהיה הלמידה ההיא בהתבוננו' לתכלית שתלך בדרכי הש"י אשר נזכרו בתורה ולשמור כל החקים והמצות והמשפטים והעדות הכתובים בתורת משה כי בלמידה הזאת תשכיל ותדע כל מה שראוי לך לעשות בדבר דבר שיקרה לך ותהיה מפני זה מוכן להתנהג בדרכי התורה בכל מעשיך ובזה גם כן תשכיל ותדע כל מה שראוי שתפנה שם והמשל כי אם לא ידע אדם שמחוייב לשבת בסוכה בחג הסוכות לא יפנה להשתדל בעשייתם ויהיה זה סבה אל שלא יקיים זאת המצוה או ירצה בזה כי שמירתך חקות הש"י ומצוותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה יהיה סבה שתצליח את כל אשר תעשה וכל מה שתפנה אליו תגיע לך ההצלחה והוא מענין אמרו בכל אשר יפנה ישכיל, שכל דוד מכל עבדי שאול : (רלב"ג)

מלבי"ם ושמרת ובהנהגה בדברים שבין אדם למקום יהיה בהפך, כמ"ש אם לא שויתי ודומתי נפשי כגמול עלי אמו, יהיה כקטן אשר אמו

תנחהו בכל צעדי, **כן תשמר משמרת ה' ככתוב בתורת משה**, ולא תסמך על בינתך, ומפרש **ללכת בדרכיו**, הוא בעניני המדות מה הוא רחום וחנון אך אפים שאלה הם דרכיו, **ולשמור חקותיו** במצות שאין בהם שום טעם, **מצותיו** הם מצות שיש בהם טעם, **ומשפטיו** במצות שבין אדם לחברו, **ועדותיו** במצות המעידים על חידוש העולם ויציאת מצרים כמו השבתות והמועדים וכדומה, ורק **ככתוב בתורת משה** בלא תוספת ומגרעת, וכמ"ש לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, **למען תשכיל** וכו' אמר שבזה תרויח בשתים, **א**. מצד עצם המצוה, שע"י **תשכיל את מעשיך**, וכבר בארנו שיש הבדל בין מצליח ובין משכיל, שהצלחה תלויה במזל, וההשכלה תלויה בטוב שכל האדם לבחור האמצעיים הטובים תמיד, וזה ילמדוך מצות התורה ומשפטיה, ויש המשכיל את אשר יעשה ולא את אשר יפנה, כי בפנותו לבקש האמצעיים ימצא הרבה מהם בלתי טובים ויעזבם, עד יבחר הטוב שבאמצעיים וילך בהם ואז ישכיל בדרכו, ויש המשכיל את כל אשר יפנה, שגם אם יבחר אמצעיים בלתי מובילים אל התכלית ישיבום בשכלו לטוב, באופן שישגי מהם את המבוקש, וזה שכתוב שישכיל גם **את כל אשר יפנה שם** : (מלבי"ם)

למען יקים יהוה את דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בְּנֵיךְ אֶת דְּרָכָם לִלְכֹת לְפָנַי בְּאֶמֶת בְּכֹל לְבָבָם וּבְכֹל נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד לאמר לא יכרת. לפי שארכו הדברים, אמר שוב לאמר : (מצודת דוד)

רלב"ג למען יקים ה' את דברו וגו'. באר לו שכבר יגיע לו משמירת הכהונה תועלת אחר והוא התמדת המלוכה לו ולזרעו : (רלב"ג)

מלבי"ם למען ב. תרויח מצד ה' המצוה ושהבטיח לי מלכות קיימת לדור דורים, ותלאה בתנאי כמ"ש אם ישמרו בניך בריתי וכו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, ובמה שתשמור מצות ה', בהכרח **יקים ה' את דברו**, והגם שאין לעשות המצות על מנת לקבל שכר, הנה בזה יהיה הכוונה למען יוכל ה' להקים את דברו, כי ה' רוצה בזה שיבנה כסא דוד לדור ודור, וזה עצמו רצון ה', בענין שבמה שיעשה המצות על תכלית זה הוא גם כן על תכלית שיוכל ה' למלאות דברו, שזה רצון ה', וכמ"ש למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וכו', למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו, ומה שכפל מלת **לאמר**, ירמוז בזה מ"ש חכמינו זכרונם לברכה (ברכות דף ז) שכל מדה טובה שיצאה מפי הקב"ה אפי' על תנאי לא חזר בו, כי מאמרו ית' הוא המביא הדבר אל המציאות, והתנאי לא יוכל להשיב דבר שנאמר מאת ה', אמר כי פה לא יהיה כן, כי הקדים את התנאי אל המאמר, כאילו אמר **אם ישמרו בניך את דרכם** וכו', **אז לאמר לא יכרת לך איש**, רצה לומר אז יאמר ויגזור כן, אחר

שיתקיים התנאי אז תהיה האמירה, בענין שאם לא יתקיים התנאי לא אמר כלל ולא יצאה מדה טובה זו מפיו : (מלבי"ם)

וְגַם אֶתְּהָ יִדְעֶתָ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאֵב בֶּן צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְשָׁנִי שְׂרֵי צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן נֹר וְלַעֲמָשָׂא בֶּן יֵתֵר וַיְהִרְגֵם וַיִּשְׂם דְּמֵי מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בְּחִגְרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמִתְנִיּוֹ וּבִנְעֻלוֹ אֲשֶׁר בְּרָגְלָיו:

רס"י את אשר עשה לי. שהראה הספר ששלח דוד ציד אוריה, (במדרכ רבי תנחומא קס): דמי מלחמה בשלום. שהיה להם שלום עמו, ולא היו נשמרים ממנו: בחגורתו אשר במתניו. שחגר חרבו מלומדת על מתניו, שלא כדרך החוגרים, בלחתו לקראת עמשא, ופיה למטה כדי שתפול, כמה שנאמר (שמואל ב כ ח): והוא ילא ותפול, וכשנפלה ונטלה, כסבור עמשא שלא נטלה אלא להגביהה מן הארץ, ולא נשמר מהחרב אשר ציד יואב: ובנעלו אשר ברגליו. את חבנר הרג בערמה, ששאלו גידמת היאך חוללת, כמה שנאמר (קס ג כז): ויטהו יואב אל תוך הסער לדבר אתו 'בשלי', לשון 'שלי' נעלד: (רס"י)

מצודת דוד וגם אתה ידעת. רצה לומר : כמו שידוע אני, כמו כן אתה ידעת, ואין מהצורך לספר לך פרטי הדברים : אשר עשה לי. וחוזר ומפרש שזהו אשר עשה לשני שרי וגו', כי על כי הם באו בהבטחת דוד והלכו בשליחותו ועם כל זאת הרגם יואב, יחשב אם כן לדוד לכלימה בזה : לשני שרי צבאות. כי גם עמשא היה שר צבא לאבשלום, אף בדעת דוד היה להעמידו תחת יואב : דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך באנשי מלחמתי, שפך הוא באנשי שלומי : ויתן דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך במלחמה בגבורה מפורסמת, שפך באנשי שלומי בערמתו : בחגורתו וגו'. רצה לומר : במה שחגר חרבו מצומדת במתניו לרחבו, בכדי שתהא נוחה ליפול בשחיה מועטת, וכשיצא מול עמשא שחה מעט לתקן מנעלו, ונפלה החרב מתערה, והגביה בידו והכהו נפש ועמשא לא נשמר, על כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה : (מצודת דוד)

רלב"ג את אשר עשה לי יואב בן צרויה. ר"ל על דבר אבשלום שעבר מצותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שנזכר במה שקדם : וישם דמי מלחמה בשלום. ר"ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשאל אחיו במלחמה והנה היה אז אבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו וילך בשלום : ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו. זה שב אל עמשא כי

יואב שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו לפי שהוא שם תער חרבו מצומדת בחגורתו ולא שם תערה תוכה כמנהג וכאשר ראה עמשא שחה לתקן נעלו אשר ברגליו ואז בשחותו נפל החרב מתערו לארץ ולקחו יואב משם ולזה לא נשמי עמשא מן החרב אשר ביד יואב ובהיות הענין כן הנה יתאמת שיואב נתן דמי המלחמה באלו הכלים אשר אינם מוכנים לצד המלחמי כלל : (רלבי"ג)

מלבי"ם (ה-ו) **השאלות**: מדוע צוהו להרוג את יואב אחר שלא הרגו בעצמו, מפני שלא היתה שם התראה ושירא מפניו, ואיך נתן מכשול לפני בנו הנער ורך, ומדוע פה אמר ולא תורד שיבתו בשלום שאול, ואיך עבר על השבועה שנשבע להחיותו, ומה לי אם הרגו על ידי שליח בחייו או אחר מותו, ומהו וגם אתה ידעת, מלת וגם מיותר :

וגם אתה ידעת, מלת וגם נמשך אל **ועשית כחכמתך**, אחר שצוהו בל יסור מתורת משה, ולא יסמוך על חכמתו ושקול דעתו, אמר שבכ"ז יש ענינים שניתן לו הכח לעשות כחכמתו, ולא כמשפטי התורה, והם דיני המלך שמשונים מדיני התורה, שהמלך הורג בלא התראה והורג רבים ביום אחד כשהוא צורך שעה, הגם שאינו כמשפט התורה, נתן כח זה אליו לגדור גדר ולעמוד בפרץ, ובזה יעשה כפי חכמתו לבד, וגם ענין יואב היה מעין זה, כי בדין תורה לא היה חייב מיתה כי לא היה שם התראה, וצוה להרגו מדין המלכות, ולכן הגם שלא הרגו בחייו שראה שאז היה צורך שעה להחיותו, כי לא היה אחר ראוי לצבוא צבא, אמר **שיעשה כחכמתו** לפי צורך זמנו, ועל זה אמר **וגם**, שעם משפטי התורה תוכל לשפוט גם כחכמתך, ובאר מה שחטא יואב, **א. אתה ידעת את אשר עשה לי**, שחטא איזה דבר נגד דוד שהיה בסוד וידעוהו דוד וגם שלמה. וחכמינו זכרונם לברכה בארו שהראה האגרת ששלח לו בדבר אוריה, ועל ידי כן פרסם קלון, **ב. אשר עשה לשני שרי צבאות**, ובזה הגדיל חטאו בשלשה פנים, **א. ויהרגם**, **ב. וישם דמי מלחמה בשלום**. כי שני שרים האלה נלחמו תחלה נגד דוד, אבנר היה אצל איש בושת, ועמשא אצל אבשלום ואז היה יוכל להרגם בדרך מלחמה, אבל הוא הרג שניהם אחר שהשלימו עם דוד, כאילו עדיין עוסקים במלחמה, ודבר כזה הורס ענין המלוכה ונמוסי המדינות להרוג השרים שכורתים עמהם ברית אחר כלות המלחמה, וזה חטא נמוסי ונוגע בכבוד המלכות אחר שנעשה משר צבאו שנדמה שעשאו בפקודת דוד. **ג. ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו**, שלא הרגם פנים אל פנים רק בדרך ערמה, על ידי החגורה שנפל החרב מתוכה ועל ידי שניתק שרוך נעל והטה את עצמו ועמשא לא נשמר, כמו שפרש"י (מלבי"ם):

ו **ועשית כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלום שאל: (o)**

רש"י **ולא תורד שיבתו בשלום שאול. אל תניחאו למות מיתת עצמו וליפול**

מצודת דוד **כחמתך**. לפי חכמתך תמצא לו עילה : **ולא תורד שיבתו**. רצה לומר : עם שהוא איש שיבה, לא תהדר פניו, וראה שלא ירד לקבר בשלום במיתת עצמו : (מצודת דוד)

רלב"ג **ולא תורד את שיבתו בשלום שאול**. ר"ל עשה כחמתך באופן שלא תניחנו למות מיתת עצמו כי כבר הגדיל לעשות הרעות הנפלאות האלו ויוסרו שאר אנשים מעשות ככה ויראו ג"כ מלבעוט במלכות : (רלב"ג)

מלבי"ם ולכן **ועשית כחמתך** אשר תראה שהוא צורך שעה להענישו באופן **שלא תורד שיבתו בשלום שאול**, לא פקד להרגו דוקא, רק שלא ירד שאול בשלום, כי יענישנו באיזה אופן שיראה בחמתו : (מלבי"ם)

ז וּלְבָנֵי בְרָזְלִי הַגִּלְעָדִי תַעֲשֶׂה חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֶכְלֵי שְׁלֹחַנְךָ כִּי כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבִרְחֵי מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם אַחִיךָ :

מצודת דוד **כי כן**. רצה לומר : **בזה הדבר עצמו קרבו אותי לאכול על שולחן אביהם**. וכאומר עוד תעשה עמהם חסד זולת מה שיהיו באוכלי שולחנך, כי זהו תשלום גמול, ולא לחסד יקרא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **קרבו אלי**. קרבו אותי : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ולבני ברזלי וכו' כי כן קרבו אלי**, רצה לומר זה יהיה מדה כנגד מדה, כי כן קרבו בשולחנם, לכן יאכלו על שולחנך, והיתה הקורבה בברחי מפני אבשלום, שאז לא היו מצפים לתשלום גמול : (מלבי"ם)

ז וְהָיָה עִמָּךְ שְׁמַעִי בֶן גֵּרָא בֶן הַיְמִינִי מִבְּחָרִים וְהוּא קָלְלָנִי קָלְלָה נְמָרְצַת בְּיוֹם לְכֹתִי מִחַנִּים וְהוּא יָרַד לְקִרְאָתִי הַיְרֵדֵן וְאַשְׁבַּע לוֹ בִּיהוָה לֵאמֹר אִם אֶמִיתְךָ בְּחָרְבִי :

רש"י **קללה נמרצת**. מפורסת, כמו (איוב טז ג): **מה ימריכך, (סס ו כה):** ומה נמרצו כמו מה נמלצו : (רש"י)

מצודת דוד **עמד**. ורצה לומר : אוהבך היושב עמך בתמידות ורבותינו ז"ל אמרו שהיה מלמדו תורה : **ביום לכותי מחנים**. כי כשברח מפני אבשלום,

הלך עד מחנים, וישב בה עד חזרתו לירושלים : **והוא ירד**. לפייס אותי, ונשבעתי לו אז לבל אמיתו, ולזה לא אוכל בעצמי לקחת נקמתי ממנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון קללני. מלשון קלות ובזיון : **נמרצת**. חזקה, כמו (מיכה ב י) וחבל נמרץ : (מצודת ציון)

רלבי"ג **והנה עמך שמעי בן גרא**. אמר זה כי הוא היה עמו בהמשחו כאמרו ושמעי ורעי הגבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו וידמה ג"כ שנשאר עמו לעבודתו כי היה יושב בירושלם כמו שתמצא שנזכר במה שאחר זה : **והוא קללני קללה נמרצת**. חזקי וקשה וזה מבואר מדבריו לו בעת ברחו מפני אבשלום : (רלבי"ג)

מלבי"ם **והנה עמך**. פי מהרי"א שא"ל הנה שמעי עמך מאנשי עצתך כי היה רבו של שלמה, (וגם מ"ש (א ח) ושמעי ורעי לא היו עם אדוניהו הוא שמעי בן גרא) דע שראוי שתרחיקהו כי איש רע מעללים הוא, **א. שקללני**, **ב. שירד לקראתי הירדן** ובזה הכריחני **להשבע לו** כמ"ש ואני באתי היום ראשון לכל בית יוסף, שבזה די עזות וקצף : (מלבי"ם)

טו **ועתה אל תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול** :

רפ"י **כי איש חכם אתה**. תן לבך למנוח לו עון מות כשזיל דבר אחר, וזהו וידעת את אשר תעשה לו : (רפ"י)

מצודת דוד **ועתה**. הואיל ואתה תמלוך תחתי, אל תנקה אותו מהעון הזה, מבלי לשלם לו גמול הראוי : **כי איש חכם אתה**. ותוכל למצוא העילה, את אשר תעשה לו : **שיבתו**. רצה לומר : אל תחוש להדרו בעבור שיבתו : **בדם שאול**. רצה לומר : לא תניחו למות על מטתו, כי אם ישפך דמו בחרב : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ועתה אל תנקהו**. ר"ל אף על פי שהוא עמך ואין לך עליו דרך ותואנה להרגו ולא על מה שחרף וקלל אותו כי כבר נשבעתי לו שלא אמיתתו והנה תעשה בדרך שלא יהיה נקי מהעונש כי איש חכם אתה ותמצא בזה דרכים יתכן בהם שתוכל להגיע עליו עונש המות באופן שתוריד את שיבתו אל הקבר בשפיכות דמים לא כמות כל האדם : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ועתה רצה לומר** אני נשבעתי ומחלתי לו **ועתה** אם יחטא לך אל תנקהו, כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו לנסותו אם פי מלך ישמור כראוי ואם רעה תמצא בו והורדת את שיבתו בדם שאול, ואל

יז וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אָבֹתָיו וַיִּקְבֶּר בְּעִיר דָּוִד: (פ)

מצודת דוד בעיר דוד. היא ציון : (מצודת דוד)

רלב"ג וישכב דוד אם אבותיו. מגיד שאבותיו היו צדיקים וישרים כמוהו : ויקבר בעיר דוד. היא ציון : (רלב"ג)

יח וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שִׁבְעַת שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים:

מצודת דוד שבע שנים. ובשמואל ב' (ב יא) נאמר גם ששה חדשים, ולא חש למנותם כאן, על כי היה נרדף מאבשלום ששה חדשים למולם : (מצודת דוד)

מלבי"ם והימים כבר נזכר בסי' שמואל ושינה זה פה כי גם שלמה מלך כזמן הזה, וזה נכלל במ"ש ושלמה ישב על כסא דוד אביו, רק דוד מלך תחלה שבע שנים בחברון מלכות בלתי כוללת ושלמה ותכון מלכותו מאד תיכף במלכו : (מלבי"ם)

יט וְשָׁלְמָה יָשָׁב עַל כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֶן מַלְכָתּוֹ מְאֹד:

רס"י ותכון מלכותו מאד. אף על העליונים: (רס"י)

מצודת דוד ותכון מלכותו. לא כאביו, שהיה לפעמים נרדף בעת מלכותו, מאבשלום ושבע בן בכרי, כי מלכותו היה נכון מאד : (מצודת דוד)

רלב"ג ושלמה ישב על כסא דוד אביו. מגיד שאחז מעשה אבותיו : (רלב"ג)

כ וַיָּבֵא אֲדֹנֶיהָ בֶן חַגִּית אֶל בֵּית שִׁבְעָה אִם שְׁלֹמֹה וַתֹּאמֶר הַשְּׁלוֹם בְּאָף וַיֹּאמֶר שְׁלוֹם:

מצודת דוד השלום בואך. שאלה אותו אם ביאתו בדבר שלום, או בא להתקוטט עמה בדבר מה : (מצודת דוד)

יְדַבֵּר וַיֹּאמֶר דְּבַר לִי אֱלֹהֶיךָ וַתֹּאמֶר דְּבַר: **לְטוֹן** וַיֹּאמֶר אֶתְּ יַדְעַתְּ כִּי לִי הָיְתָה
הַמְּלוּכָה וְעָלִי שְׁמוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל פְּנֵיהֶם לְמֶלֶךְ וַתִּסָּב הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאַחֵי
כִּי מִיָּהוָה הָיְתָה לּוֹ:

מצודת דוד **כי לי וגו'**. על כי שאלתו היה בדבר אבישג, ועצם כוונתו היתה להתנשא עוד ולאמר אני אמלוך, ורצה לעשות הכנה לזה, לקחת את אבישג, להשתמש בתשמיש המלך, שאין ראוי כי אם למלך, וחשש פן תרגיש בדבר, לזה הקדים ואמר הלא מאז היתה המלוכה ראוי לי, על כי אני גדול האחים, ואף כולם חפצו בי מאז, ועם כל זאת מלך שלמה, כי מה' היתה לו, ואם כן מי פתי יסור הנה, להתחכם מול גזירת המקום :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **שאלה**. ענין בקשה : (מצודת ציון)

מלבי"ם (טו-כב) **השאלות**: איך הסכיל אדוניה לדבר כדברים האלה, שלו היתה המלוכה, ושב רצו ישראל, וכי לא ידע שבזה יעלה חמת המלך והי"ל לבקש לאמר שאוהב אותה ושחשק בה, ואיך נתרצית בת שבע לדבריו אשר בטא כמדקרות חרב ומ"ש בפסוק כ"ב ולו ולאביתר וכו' הוא קשה ההבנה, ואיך עלה בזה חרון אפו על אביתר ויואב :

את ידעת כי לי היתה המלוכה הוצעה זו היא בעלת שתי פנים, באופן אחד יראה כאומר אחר שהמלכות היתה ראויה לי, אם מצד תולדותי שאני הבכור, ועל זה אמר **כי לי היתה המלוכה**, ואם מצד רצון העם שהסכימו עלי, ועל זה אמר **ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך ותסב המלוכה ותהי לאחי**, כי נסבה ממקום הראוי לה אל מקום אחר, ואם כן על כל פנים ראוי לפייס אותי במה שיתנו לי חלק קטן, אשה שהשתמש בה המלך, כי הגם שאין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך, אני איני הדיוט כי המלוכה הגיעה לי בתחלה. ובאופן אחר תקן דבריו במה שסיים **כי מה' היתה לו**, כי מה שאין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך, הוא רק במלך המולך על ידי הסכמת העם, שאחר שבעצם הוא איש ככל האנשים, בהכרח לציין כבודו על ידי רושמים מיוחדים הסכמיים שאין להדיוט להשתמש בהם כי בזה ישמר כבודו ומעלתו, לא כן במלך המולך מצד עצמו כי המלכות תאות אליו בעצם, א"צ לציונים אלה ההסכמיים, וכמ"ש במד' מלך ב"ו אין רוכבים על סוסו ואין יושבים על כסאו ואין משתמשים בשרביטו, אבל הקב"ה רוכבין על סוסו ויושבים על כסאו וכו' הה"ד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה, רצה לומר דאחר שכבוד מלכות השם תלוי בו בעצמו, והוא בעצמו מלך הכבוד לא על ידי הסכמה ובחירת העם, לא שייד אצלו שלא ישתמש אחר בשרביטו, כי אין כבודו תלוי באותות אלה המוסכמים מן העם, וזה שכתוב שה' הוא מלך הכבוד רצה לומר שהוא עצמו מלך הכבוד לא על ידי העם, ואם כן גם בשלמה אחר שמלכותו לא הגיעה לו מן העם רק מה' בהיות

המלוכה והכבוד עצמי לו, אין לו לחוש אם ישתמש זר בשרביט המלך
(מלבי"ם):

{טז} וְעַתָּה שְׁאַלְהָ אַחַת אֲנֹכִי שְׂאֵל מֵאַתָּה אֵל תִּשְׁבֵּי אֶת פְּנֵי וְתֹאמֶר
אֵלָיו

מצודת דוד ועתה. הואיל ואין חשש בדבר המלוכה : אל תשיבי וגו'. רצה
לומר : פני ריקם, מבלי למלאות שאלתי : (מצודת דוד)

{יז} וַיֹּאמֶר אֲמָרִי נָא לְשִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יֵשִׁיב אֶת פְּנֵיךָ וַיִּתֵּן לִי אֶת
אֲבִישֶׁג הַשְּׁנֹנְמִית לְאִשָּׁה: **{יח}** וְתֹאמֶר בֵּת שֶׁבַע טוֹב אֲנֹכִי אֲדַבֵּר עִלְיָךְ
אֵל

מצודת דוד טוב. ראוי והגון הדבר הזה, ולכן אדבר בעבורך אל המלך :
(מצודת דוד)

{יט} וַתָּבֵא בֵּת שֶׁבַע אֵל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְדַבֵּר לוֹ עַל אֲדֹנָיָהוּ וַיִּקָּם הַמֶּלֶךְ
לְקִרְאָתָהּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהּ וַיֵּשֶׁב עַל כִּסְאוֹ וַיִּשֶׂם כֶּסֶף לְאֵם הַמֶּלֶךְ וַתִּשָּׁב
לְיָמִינוּ:

רש"י לדבר לו. לדבר בשבילו, בשביל אדוניהו: לאם המלך. אמרו רבותינו
(בבא בתרא לא ב): לאמה של מלכות, היא רות: (רש"י)

מצודת דוד על אדניהו. בעבור שאלת אדניה : לקראתה. ללכת לקראתה
(מצודת דוד)

מלבי"ם לדבר לו על אדוניהו כל דבור שאחריו מלת לו פיי בשבילו, בת
שבע חשבה כי זה יהיה לטובת שלמה גם כן, כי בזה ישוב אליו לאהבה
בשימלא חשק לבו, וזה שכתוב לדבר לו בשביל טובת שלמה : (מלבי"ם)

{כ} וְתֹאמֶר שְׁאַלְהָ אַחַת קִטְנָה אֲנֹכִי שְׂאֵלָת מֵאַתָּה אֵל תִּשָּׁב אֶת פְּנֵי
וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ שְׂאֵלִי אֲמִי כִּי לֹא אֲשִׁיב אֶת פְּנֵיךָ: **{כא}** וְתֹאמֶר יִתֵּן
אֶת אֲבִישֶׁג הַשְּׁנֹנְמִית לְאִדְנָיָהוּ אַחִירָה לְאִשָּׁה: **{כב}** וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ וְלִמָּה אֶת שְׂאֵלָת אֶת אֲבִישֶׁג הַשְּׁנֹנְמִית לְאִדְנָיָהוּ וְשְׂאֵלִי לוֹ

אֶת הַמְּלוּכָה כִּי הוּא אָחִי הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי וְלוֹ וְלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וְלְיֹאָב בֶּן צְרוּיָה:

רפ"י וְשָׁאֲלֵי לוֹ אֵת הַמְּלוּכָה. מִסִּיקְתַּמַּסָּ בְּצַרְבִּיטוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, הוּא תַחֲלַת הַסְּרָרָה: (רפ"י)

מצודת דוד ולמה את שואלת וגו' ושאלו וגו'. כי שלמה הבין בדבר, אשר יבקש תואנה לעורר על המלוכה, ולזה אמר בדרך התול ושחוק, למה תשאלו דבר המסבב את המלוכה, הלא טוב שאלו לו את המלוכה בעצם, על כי היות הוא הגדול ממני, וכאשר אמר הוא בהקדמת שאלתו: **ולו וגו'.** רצה לומר: וכמו שתשאלו לו את הראוי אליו, כן שאלו להשיב לאביתר וליואב את הראוי להם, היות כי כולם המה בעצה אחת, למען יחזיקו בשלהם: (מצודת דוד)

רלב"ג ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה. רוצה לומר שהוא היה יותר ראוי למלוך כי הוא הגדול ממני כי הממלכה ראוי שתהיה לגדול כאמרו ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ולאביתר הכהן היתה גם כן ראויה יותר הכהונה הגדולה כי ראשונה היתה לו קודם היותה לצדוק והיתה לו גם כן מאבותיו וליואב בן צרויה גם כן היה ראוי יותר שיהיה שר הצבא מזולתו כי הוא היה ראשון בזאת השררה ובהיו' הענין כן שהוא ראוי יותר למלוכה ואלו אשר עזרוהו ראויים יותר לשררותיהם הנה ימשך מזה במעט סבה שתשוב המלוכה לאדניה ומפני זה הוא מבקש אבישג השונמית לאשה לחזק את ידו וידי עוזריו שהמלוכה ראויה שתהיה לו כי אם היתה הרכיבה על הפרדה אשר רכב עליה המלך סימן למלוכה כמו שקדם כל שכן שהלקיחי לאשה אשר שכבה בחיק המלך הוא סימן למלוכה ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר כי זאת תחבולי מאדניה למשוך אליו המלכות: (רלב"ג)

מלבי"ם ולמה את שאלת את אבישג וכו' לעומת מה שספרה לו כל דברי אדוניהו, שהקדים כי לי היתה המלוכה וכו', השיב הלא מצד שלו היתה המלוכה כי הוא אחי הגדול, שאלו לו את המלוכה לא את אבישג, ומצד שאמר ועלי שמו כל ישראל פניהם למלוך, שהוא על שאביתר ויואב שמו פניהם עליו, גם כן לא תועיל אבישג שהם רצו שימלוך ומה ירויחו בשישא אשה, ואם כן שאלו את המלוכה שבזה תשאלו גם בשביל אביתר ויואב במה שרצו הם: (מלבי"ם):

כג וישבע המלך שלמה ביהוה לאמר פה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי בנפשו דבר אדניהו את הדבר הזה:

מצודת דוד **כה יעשה וגו'.** הוא ענין שבועה, וגזם ולא אמר. וכמוהו הרבה במקרא : **בנפשו.** באבדון נפשו, כי ימות עליה : (מצודת דוד)

מלבי"ם **וישבע המלך וכו' כי בנפשו דבר,** רצה לומר הלא דבר זה דבר במסירת נפשו, כי בודאי הבין שיש לו סכנה בשאלה זאת, ובשביל נשואי אבישג לא היה מוסר נפשו אם לא בשחושב תחבולות שבוה שישתמש בשרביטו של מלך יוכל למרוד : (מלבי"ם)

כד **ועתה חי יהוה אשר הכינני (וישיביני) ויזשיבני על כסא דוד אבי ואשר עשה לי בית כאשר דבר פי היום יומת אדניו:**

רס"י **עשה לי בית. בית המלוכה: כאשר דבר. ביד נתן: (רס"י)**

מצודת דוד **עשה לי בית.** רצה לומר : בית מלכות, והוא כפל ענין במילות שונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון הכינני. הכין אותי : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ועתה חי ה' אשר הכינני וכו',** ור"ל והבטחת ה' היתה שאהיה איש מנוחה. **ואשר עשה לי בית** שגם זרעי ימלכו אחרי ובוה אני מוכרח לבער כל מורד וכל משטין בל ישבית השלום הכללי המובטח לי מאת ה' ולכן **היום יומת אדניו** : (מלבי"ם)

כה **וישלח המלך שלמה ביד בניהו בן יהוידע ויפגע בו וימת: (o)**

מצודת דוד **ויפגע בו.** ואף שהיה כהן ואסור לטמא למת, הנה פירש ממנו עוד בו נשמתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויפגע.** ענין מכת מות, כמו (שמואל ב א טו) גש פגע בו : (מצודת ציון)

כז **ולאביתר הפהן אמר המלך ענתת לך על שדיך כי איש מות אתה וביום הזה לא אמיתך כי נשאת את ארון אדני יהוה לפני דוד אבי וכי התענית בכל אשר התענה אבי:**

רס"י **ענתות לך. מקם היה: כי איש מות אתה. שמרדת במלכות אבי**

בהיותך עם אדוניהו, להמליכו שלא מדעתו: כי נשאת את ארון. בצרוח
אבי מפני אבשלום: וכי התענית. עמו באתה הכרה, שנאמר (סמואל ב יז
כט): כי אמרו העם רעב ועיף ולמא בצמדבר: (רס"י)

מצודת דוד **ולאביתר הכהן אמר**. בראותו שעדיין עומד במרדו, לתת עצה
לאדוניה לקחת את אבישג : **ענתות לך**. רצה לומר : לך אל מקומך
ענתות, כי היא היתה עיר הכהנים : **כי איש מות אתה**. על שהיית בקשר
המרד, להמליך את אדניה מבלי דעת המלך אבי, ולכך לא תשב עוד פה
לראות פני : **וביום הזה**. רצה לומר : ואף היום, שמן הנראה עודך מחזיק
במרד, בתת עצה לאדוניה, לשאול את אבישג, למצוא תואנה בדבר
המלוכה, עם כל זאת לא אמיתך : **לפני דוד אבי**. בהיותו בורח מפני
אבשלום : **וכי התענית**. ובעבור אשר היית מעונה ומיצר בצרת אבי,
כשהיה נרדף מפני שאול : (מצודת דוד)

מצודת ציון **התענית**. מלשון עינוי וצער : (מצודת ציון)

רלב"ג **ולאביתר הכהן אמר המלך ענתות לך על שדך כי איש מות אתה**.
הנה היה אביתר יושב בענתות ולזה אמר שיפרד ממנו וילך לענתות על
השדה אשר לו שם והנה אמר כי הוא איש מות על אשר בזה המלך
להמליך מלך בזולת עצמו ואמר לו כי ביום הזה לא ימתהו כי נשא ארון
ה' לפני דוד וזה היה בעת ברחו מפני אבשלום שהיה נושא אותו עד שרצה
דוד שישבוהו אל ירושלים : **וכי התענית בכל אשר התענה אבי**. ר"ל
שהיה מיצר בצרתו וזה היה בבואו אל דוד כשהרג שאול נוב עיר הכהנים
כי אחר זה לא נפרד מדוד כלל והיה דוד נשאל לו באורי ותומים ובעת
היותו בורח מפני אבשלום היה גם כן מיצר בצרתו עד שכבר היה עולה
עמו לולי שמנעו דוד מזה : (רלב"ג)

בכז **ויגרש שלמה את אביתר מהיזות כהן ליהוה למלא את דבר יהוה**
אשר דבר על בית עלי בשלה: (פ)

רס"י **את אשר דבר על בית עלי**. (סמואל א ב לה): והקימותי לי כהן
נאמן וגו'. (שם פסוק לב): והבטת כל מעון וגו', ומשחרצה סילה, לא היה
בית חשוב לעבודה להקב"ה, ועתה כשיבנה בית הבחירה, מלא הקב"ה
את דברו לגרש את בני עלי: (רס"י)

מצודת דוד **מהיות כהן**. רוצה לומר : מלשמש עוד בכהונה גדולה : **למלא**
את דבר ה'. הסיבה הזו היתה למלאות דבר ה' וגו' : **בשלה**. בעוד היה
המשכן בשלה, דבר ה' על בית עלי, שיוקח מהם כהונה הגדולה, ואביתר

היה מבני עלי : (מצודת דוד)

מצודת ציון למלא. ענין השלמה : (מצודת ציון)

רלב"ג למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשילה. הוא מה שאמר השם ית' על בית עלי והקימותי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ובניתי לו בית נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים והנה הוא מבוא' שמשוחו הוא המעולה שבכלם בחכמה בתבונה ובדעת מכל אשר לפניו ואחריו והוא שלמה כי זה ראוי שיהיה נבחר להיות מלך כל הימים והוא שלמה שאמר עליו הש"י וחסדי לא יסור ממנו וגו' והוא היה משיח הש"י על יד צדוק הכהן ונתן הנביא : (רלב"ג)

כח והשמעה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה וינס יואב אל אהל יהוה ויחזק בקרנות המזבח:

רפ"י והשמועה באה עד יואב. שמועת מלות דוד שטה להורגו, וידע ששלמה שונאו: כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה. סוף דבר, אבל בקס לנטות, אלא נתיירא שעדיין לחלוחית של דוד קיימת: (רפ"י)

מצודת דוד והשמועה. מה שהרג את אדוניה וגרש את אביתר, באה עד יואב, רוצה לומר : מהשמועה ההיא פחד לנפשו, על כי גם הוא היה עמהם בקשר המרד : ואחרי אבשלום לא נטה. כי אלו נטה גם אחר אבשלום, לא היה אם כן נופל וגרוע מיתר עבדי המלך, אשר היו עם אדוניה, ועם כל זאת לא נעשה להם דבר. אבל הואיל ולא נטה אחר אבשלום, עם שרוב ישראל נטו אחריו, ואחר אדוניה נטה, אם כן מהנראה, בוודאי היה זה על כי ראותו כי גדל שלמה וראוי למלוכה, ובעבור שנאתו, נטה אחר אדוניה. וחשב שבעבור זה יחס לבב שלמה להרגו : אהל ה'. אשר הארון והמזבח לפניו : בקרנות המזבח. בחשבו שלא יטמא את המקום, להרגו שמה : (מצודת דוד)

רלב"ג כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה. הרצון בזה כי יואב הרגיש היותו אשם משני צדדים האחד כי נטה אחרי אדניהו להמליכו בזולת עצת דוד והשני כי לא נטה אחרי אבשלום להצילו מן המות כמו שצוהו דוד : ויחזק בקרנות המזבח. ראוי שתדע כי לא הועיל לו אחוז בקרנות המזבח מפני שהרג נפשות במזיד ובערמה ולזה הסכים המלך שימות שם ואע"פ שלא היתה שם התראה הנה המלך יוכל לענוש ביותר ממשפטי התורה ליסר העם וזה נלמד אותו מזה המקום וממקומות רבים ממה שצוה דוד להרוג המבשר במיתת שאול ורכב ובעני על הודאתם שהמיתו איש בשת גם לא היה מועיל ליואב אחוז בקרנות

המזבח כי לא היה כהן ועבודה בידו אבל ראוי שנלמד מזה שזאת החזקה בקרנו' המזבח היתה מועילה לו שלא ימסרוהו למלך להמיתו אם לא היה מחוייב מיתה בב"ד וזה נלמד מזה המקום כמו שהתבאר בשלשה עשר מסנהדרין (רלב"ג)

מלבי"ם (כח-לד) **השאלות:** מז"ש ואחרי אבשלום לא נטה, שמשמע שבעבור זה יגדל חטאו עתה ואיך יהיה זה, למה כפל כה דבר יואב וכה ענני, ולמה אמר וקברתו הלא ודאי יקברהו, ומה הרויח יואב במ"ש כה אמות, ולמה קללו שלמה אותו ואת זרעו, וכבר היתה מיתתו כפרה על עונותיו :

והשמועה באה עד יואב, ובאר הטעם שיואב ירא לנפשו יותר מאביתר, כי נטה אחרי אדניהו ואחרי אבשלום לא נטה, כי אם היה נוטה אחרי אבשלום גם כן בחשבו שהמלוכה מגיעה אל הבכור אין לו עתה משפט מות כי עשה לפי מחשבתו שהבכור הוא המולך, אבל אחרי שלא נטה אחרי אבשלום. ואדרבה הרג את אבשלום, אם כן הלא מתחייב מיתה במה שעשה עתה בעצמו חטא זה שעשה אבשלום, במה שרצה להמליך את אדוניהו, וגם שאחרי שלא נטה אחרי אבשלום, בהכרח מה שנטה אחרי אדוניהו לא היה משום שחשב שהבכור ימלוך רק בעבור שירא משלמה בידעו פשעיו מה שחטא שהרג את עמשא. ולכן נס אל אהל ה' כי ידע שחייב מיתה, וחז"ל אמרו שטעה ג' טעיות. **א.** שאין המזבח קולט רק כהן ועבודה בידו, ונגד זה אמר **וינס יואב, ב.** שאין קולט רק בית עולמים, ועז"א **אל אהל ה', ג.** שאין קולט רק גגו לא קרנותיו, ועז"א **ויחזק בקרנות המזבח** : (מלבי"ם)

כט וַיִּגְדַּל לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל אֹהֶל יְהוָה וְהָיָה אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶת בְּנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֶךָ פִּגְעַ בּוֹ: **לז** וַיָּבֵא בְנֵיהוּ אֶל אֹהֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר לֹא כִּי פֹה אָמוֹת וַיֵּשֶׁב בְּנֵיהוּ אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה דָבָר יוֹאָב וְכֹה עָנְנִי:

כס"י ויאמר לא. שתים לא אקבל עלי, קללות שקללני דוד חזיך במיתת אבנר (שמואל ב ג כט): יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו, ואחר כך אלף: (כס"י)

מצודת דוד **כה אמר המלך צא.** היות חשב כי כן דעת המלך, להוציאו בערמה ולהמיתו, שלא לטמא מקום הארון : **לא.** כי יואב הבין בדבר שעל כל פנים ימיתנו, ואמר לא אצא כי פה אמות, ודעתו היה להחטיא את שלמה, במה שיטמא אוהל הארון כאשר יהרגו שמה : **וכה ענני.** כפל הדבר במילות שונות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ענני. מלשון עניה ותשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם כה דבר יואב וכה ענני משמע שחוץ מן המענה לא כי פה אמות היה עוד דברים ביניהם, שעז"א כה דבר יואב, וחז"ל בירושלמי אמרו שיואב רצה לידון בסנהדרין מפני שהרוגי מלך נכסיהן למלך והרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין, ובמדרש אמרו אמר יואב הרוגי ב"ד אין נקברין בקברות אבותיהם מוטב שאמות כאן ואקבר בקבר אבותי, וזה מדויק במ"ש (מלבי"ם):

ולא ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו והסירת דמי חנם אשר שפך יואב מעלי ומעל בית אבי:

רש"י עשה כאשר דבר. אני מקבל עליו, לכך נדעקו כל אלה בזרע דוד, עוזיה היה מורע, אסא מחזיק בפלך, יהויקים נפל בחרב, וחסר לחם לדקיהו: (רש"י)

מצודת דוד כאשר דבר. להמיתו שמה : **ופגע בו**. כפל דבריו לזרזו [ואף כי אביו צוה להמציא לו עילה להרגו, הנה זה העילה שמצא, כי גם זה תחשב לקצת מרד, בנוסו מפני המלך] : **וקברתו**. לא שיקברו בעצמו, כי כהן היה אבל כוונתו לצוות לקברו בקבר הראוי לו, כי שר וגדול היה : **והסירות**. במה שתמית אותו יגולגל עוד זכות, כי תסיר עונש דם חנם מעלי ומעל בית אבי, כי אם לא יהרג הוא יהיה עלינו עונש מה, על מה שלא בערנו הרע : (מצודת דוד)

רלב"ג **ופגע בו וקברתו**. ר"ל שתצוה לקברו תכף כי בניהו היה כהן ולא היה מותר לו להטמא ליואב ולזה אמר אחר זה וימיתתו ויקבר בביתו בדבר להורות שכבר נקבר על ידי אחרים : (רלב"ג)

מלבי"ם עשה לו כאשר דבר ופגע בו וקברתו, ר"ל שיקברנו בקבר אבותיו כאשר דבר. והנה שלמה רצה להרגו על שהוא מורד ונטה אחרי אדוניהו, ובזה יהיה מהרוגי מלך, וסנהדרין אם יהרגוהו יהיה על שהרג את אבנר ועמשא, וז"ש **והסירות דמי חנם אשר שפך**, שזה יהיה בדין הסנהדרין, עוד אמרו חכמינו ז"ל שהיו דברי יואב שיקבל עליו שלמה את הקללות שקללו דוד בהרגו את אבנר כמ"ש (ש"ב ג' כ"ט) ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע וכו', וז"ש (מלבי"ם):

לב והשיב יהוה את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדקים

וְטָבִים מִמֶּנּוּ וַיְהַרְגֵם בְּחָרֵב וְאָבִי דָוִד לֹא יָדַע אֶת אֲבִנָּר בֶּן נֹר שֶׁר צָבָא
יִשְׂרָאֵל וְאֵת עַמְשָׂא בֶן יִתָּר שֶׁר צָבָא יְהוּדָה:

מצודת דוד **והשיב ה'.** עתה כשיומת הוא, הנה ה' השיב עונש דמי חנם על ראשו. ומפרש מהו הדם, ואמר: אשר פגע וגוי: **ואבי דוד לא ידע.** עד לא הכם, ואין לאבי אשמה בזה, ועליו העון: **שר צבא יהודה.** אולי רק על יהודה לבד שמהו אבשלום לשר צבא: (מצודת דוד)

מלבי"ם (לב-לג) **והשיב ה' את דמו על ראשו,** וכו' **ושבו דמיהם בראש יואב ובראש זרעו,** שהשיב שהגם שנדון במיתה, ראוי הוא גם לקללה, כי חוץ מן הדין משפטו קשה יותר, **א. שהרג שני אנשים, ב.** שהיו צדיקים וטובים, **ג. שהרגם בחרב ואבי דוד לא ידע,** כי הריגת חרב היה נוהג בדין המלכות, והוא הרגם כאילו היה עפ"י המלך והמלך לא ידע ופגם בזה בכבוד דוד, **ד.** שהנרצחים היו **שרי צבאות ישראל ויהודה,** ולכן חוץ ממה שהשיב ה' דמו בראשו, ישובו דמיהם גם בראש יואב ובראש זרעו לעולם והקללות יחולו עליו לא על בית דוד כי **לדוד ולזרעו יהיה שלום,** וחז"ל אמרו שלא צדק בזה והקללות נתקיימו בזרע בית דוד: (מלבי"ם)

לג **וְשָׁבוּ דְמֵיהֶם בְּרֹאשׁ יוֹאָב וּבְרֹאשׁ זֵרְעוֹ לְעֵלָם וּלְדָוִד וּלְזֵרְעוֹ וּלְבֵיתוֹ וּלְכַסְאוֹ יְהִיָּה שְׁלוֹם עַד עוֹלָם מִעַם יְהוָה:**

מצודת דוד **ושבו דמיהם.** רצה לומר: עם שימות יואב, מכל מקום עונש הדם ישוב בראשו, לקבל גמול אחר המיתה, גם בראש זרעו יחול עד עולם, כי המיתה היא גם בעבור המרידה, ולא קבל בזה עדיין עונש שלם על הדם ששפך: **ולביתו.** רצה לומר: לבית מלכותו, ואמר לכסאו לתוספת ביאור, ורצה לומר: שיהיה שלום, בין בדבר הגוף בין בדבר המלוכה: **יהיה שלום.** כי מה לעשות עוד, אם הומת ובערתי הרע: (מצודת דוד)

לד **וַיַּעַל בְּנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע בוֹ וַיִּמְתֵּהוּ וַיִּקְבֵּר בְּבֵיתוֹ בַּמְדְּבָר:**

רס"י **כזיתו כמדבר.** סהיה זיתו הפקר כמדבר, לעניינים: (רס"י)

מצודת דוד **בביתו במדבר.** בהבית שהיה לו במדבר, במקום שהיו רועים מקנהו. ורבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין מט א): שהיה ביתו הפקר לעניינים, כמדבר שהוא הפקר לכל: (מצודת דוד)

רלב"ג **ויקבר בביתו במדבר.** ר"ל שכבר נקבר אצל ביתו במדבר שהיה

שם או ירצה בזה שהוא נקבר במדבר והוא היה ביתו הראוי לו כי לא יאות לאיש כמוהו להיות מדיני מפני הרגו האנשים בתחבולה ובמרמה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויקבר בביתו במדבר, פי' מהרי"א שהיה לו בית במדבר לזון שם אורחים עוברים ושבים והיה בית צדקה וחסד ושם נקבר לזכר מע"ט שלו (מלבי"ם):

לה ויתן המלך את בניהו בן יהוידע תחתיו על הצבא ואת צדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר:

מצודת דוד תחת אביתר. לשמש מעתה תחתיו בכהונה גדולה : (מצודת דוד)

לו וישלח המלך ויקרא לשמע' ויאמר לו בנה לך בית בירושלם וישבת שם ולא תצא משם אנה ואנה:

רש"י ולא תלך משם. כדי שיהא מצוי לו, ולמלא לו חטא מות: (רש"י)

מצודת דוד בירושלים. כי מאז היה ביתו בבחורים : וישבת שם. והיתה כוונתו להיות מצוי לו, למצוא לו עילה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אנה ואנה. לכאן ולכאן : (מצודת ציון)

מלבי"ם (לו-מב) השאלות: ממ"ש ולא תצא אנה ואנה משמע לשום צד, וממ"ש ביום צאתך ועברת את נחל קדרון משמע שאינו מוזהר רק על צד של נחל קדרון לא על צד אחר, ובפסוק מ"ב תפס רק מ"ש ביום צאתך והלכת אנה ואנה :

ויאמר לו בנה לך בית הנה אזהרה זו היתה חתומה, שממ"ש בנה לך בית וישבת שם משמע שלא הקפיד רק שיקבע שם דירתו, ואם יוצא וחוזר מיד אינו מוזהר, וי"ל שמ"ש ולא תצא אנה ואנה היינו יציאה לגמרי שיעקר דירתו מירושלים, אמנם ממ"ש והיה ביום צאתך וכו' מות תמות משמע שתיכף באותו יום יתחייב מיתה אף שיחזור לשם, וממ"ש והיה ביום צאתך ועברת את נחל קדרון משמע שלא הקפיד רק אם יעבור נחל קדרון שדרך שם היו הולכים לבחורים, (כמו שתראה ש"ב ט"ו כ"ג) אבל אם יצא לצד אחר שלא דרך נחל קדרון לא ימות, אולם ממ"ש ולא תצא משם אנה ואנה משמע שלא יצא לשום צד, וזה תלוי לפי טעם האזהרה שאם היה דרך מאסר שישב במקום א' מוזהר שלא יצא לשום צד רק ישב במאסרו, ואם הוא רק מפני שחשדו שיקשור עליו מרד בין בני שבטו אינו

מוזהר רק ללכת דרך נחל קדרון אל בני שבטו לא אל מקום זולתו שאין
חשש מרד וקשר (מלבי"ם):

לז וְהָיָה בְּיוֹם צֵאתְךָ וְעֵבְרַתְךָ אֶת נַחַל קְדְרוֹן יִדְעַ תִּדְעַ כִּי מוֹת תָּמוּת
דָּמָךְ יִהְיֶה בְּרֵאשֶׁתְךָ:

מצודת דוד את נחל קדרון. שהיה סמוך לירושלים, ודרך בו יוצאים מן
העיר : דמד. עון מיתתך יהיה על ראשך, כי היה לך להזהר : (מצודת דוד)

לח וַיֹּאמֶר שְׁמָעִי לַמֶּלֶךְ טוֹב הַדָּבָר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ כִּן יַעֲשֶׂה
עֲבָדְךָ וַיָּשָׁב שְׁמָעִי בִירוּשָׁלַם יָמִים רַבִּים: (o)

מצודת דוד טוב הדבר. רצה לומר : הדבר הזה הגון הוא מצד עצמו, וחפץ
אני בזה, אם כן בוודאי אהיה נוהר בדבר המלך : (מצודת דוד)

לט וַיְהִי מִקֶּץ שְׁלֹשׁ שָׁנִים וַיִּבְרָחוּ שְׁנֵי עֲבָדִים לְשְׁמָעִי אֶל אַכִּישׁ בֶּן
מַעֲכָה מֶלֶךְ גַּת וַיִּגִּדּוּ לְשְׁמָעִי לֵאמֹר הִנֵּה עֲבָדֶיךָ בָּגַת: **מ** וַיִּקָּם שְׁמָעִי
וַיַּחְבֹּשׁ אֶת חֲמָרוֹ וַיֵּלֶךְ גַּתָּה אֶל אַכִּישׁ לְבַקֵּשׁ אֶת עֲבָדָיו וַיֵּלֶךְ שְׁמָעִי וַיָּבֵא
אֶת עֲבָדָיו מִגַּת:

מצודת דוד וילך. בכדי שילך על החמור לגת : לבקש. לשאול מאכיש,
להחזיר לו עבדיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויחבוש. ענין תקון האוכף, כמו (שם יז כג) ויחבוש את החמור
: (מצודת ציון)

מלבי"ם ויקם שמעי הנה שמעי סמך בזה, שאינו מוזהר רק לעבור את
נחל קדרון, מחשש מרד, לא ללכת לגת שהוא במערב ירושלים ומערי
העמים שאין חשש מרד, בפרט שנודע יציאתו שהלך מפני אונס לבקש
את עבדיו, וז"ש **א. וילך גתה**, וחשב שע"ז אינו מוזהר, **ב. שהלך אל אכיש**
לא אל בני עמו, **ג. שהלך לבקש את עבדיו**, ונראה בעליל שלא הלך לקשור
קשר, **ד. וילך שמעי ויבא את עבדיו** הרי הלך ושב מיד, ולא עבר ע"מ
שצוהו לדור בירושלים (מלבי"ם):

מא וַיִּגַּד לְשָׁלְמָה כִּי הִלֵּךְ שְׁמָעִי מִירוּשָׁלַם גַּת וַיָּשָׁב: **מב** וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
וַיִּקְרָא לְשְׁמָעִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲלוֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ בַּיהוָה וְאַעֲד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם

צאתך והלכת אנה ואנה ידע תדע כי מות תמות ותאמר אלי טוב הדבר שמעתי:

רפ"י ואלעזר כד. לשון התראה: (רפ"י)

מצודת דוד **השבעתיך**. כי שלמה השביעו על הדבר הזה, ועם כי לא הוזכר : **ואעד**. רצה לומר : התריתי בך להיות נזהר בדבר, ועל שם שדרך המתרה להתרות בעדים, אמר לשון ואעד : **ותאמר**. אמרת אז, שגם הדבר הגון בעיני, ואינני אנוס בה, ושמעתי אותה, רוצה לומר : אני מקבל הדבר בשבועה :

מלבי"ם **ויאמר אליו הלא השבעתיך בה'**, א"ל הלא נשבעת בה' והיה לך לדיוק ולא לבקש התירים ע"י ספק, כי הלא **ואעיז בך ביום צאתך והלכת אנה ואנה מות תמות**, ר"ל שממה שאמרתי ביום צאתך מות תמות, מבואר שהיתה האזהרה אף על יציאה לפי שעה, וממ"ש **והלכת אנה ואנה** מבואר שהיתה האזהרה אף על צד אחר ועל מקום אחר ואתה **אמרת טוב הדבר שמעתי** וקבלת השבועה שהיתה על דעתי, והיה לך לחוש לחומר השבועה, ושלא לצאת אף לגת ואף לפי שעה : (מלבי"ם)

{מג} ומדוע לא שמרת את שבעת יהוה ואת המצוה אשר צויתי עליך:

רפ"י חת שזועת ה'. אשר השבעתיך בה': (רפ"י)

מצודת דוד **ומדוע**. ואם אמנם מרצון קבלת עליך בשבועה, מדוע לא שמרת :

{מד} ויאמר המלך אל שמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך אשר עשית לדוד אבי והשיב יהוה את רעתך בראשך:

מצודת דוד **אתה ידעת**. כאומר אגיד מה גרם לך הסכלות הזה, והוא הדבר אשר אתה ידעת, ולפי שלא רצה להוציא בשפתיו הקללות שקלל, אמר אשר ידע לבבך אשר עשית לאבי, ובעבור עונש העון הזה, בא לידך זה הסכלות : **והשיב ה'**. עם שדוד אבי לא השיב גמול רעתך בראשך, הנה ה' השיב, כי הסכלת עשו למען תומת : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ויאמר המלך לשמעתי אתה ידע את כל הרעה וגו'**. הנה אמר המלך זה כי אולי יאשימוהו הרואי שימיתוהו בזולת סבה ראויה שימוי עליה

ולזה באר לו כי מצד אחר היה ראוי שיומת והוא מה שחרף וקלל דוד כי לולא זה לא ענשהו למות על צאתו מירושל' אמנם בזאת התחבולה מצא מקום לשפטו במורד לגבות את חובו מהקללות ההם שקלל אל המלך דוד (רלב"ג)

מלבי"ם אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך, ר"ל כי במה שקלל את דוד היה יכול לאמר שהיה שוגג כי חשב שדוד נרדף מפני עונותיו ואלהים עזבו, אולם מה שאנה ה' לידך שתעבור על השבועה ותמות ע"י בנו, זה העד כי ידע לבבך מן הרעה ר"ל שלא היה מעשה שוגג בלא ידיעה רק לבבך ידע אז שאתה עושה רעה והיית מזיד, ולכן **והשיב ה' את רעתך בראשך** (מלבי"ם)

למה והמלך שלמה ברוך וכסא דוד יהיה נכון לפני יהוה עד עולם:

מצודת דוד והמלך שלמה ברוך. רצה לומר: הכל יברכהו, בראותם שלא נשא פנים לאוהבו ומלמדו, בחללו שבועת ה': **וכסא דוד יהיה נכון**. על כי נתקיים שבועת דוד, כי לא בעבורו הומת: (מצודת דוד)

מצודת ציון נכון. מתוקן: (מצודת ציון)

מלבי"ם והמלך שלמה ברוך, ולא יחשב לו לחטא מה שגרם לך המכשול הזה כי הוא מאת ה' ע"י עונך, וזה עד **שכסא דוד יהיה נכון עד עולם** אחר שה' רב ריב חרפתו: (מלבי"ם)

למו ויצו המלך את בניהו בן יהוידע ויצא ויפגע בו וימת והממלכה נכונה ביד שלמה:

רפ"י והממלכה נכונה וגו'. כלומר, לא נענש על כל אלה: (רפ"י)

מצודת דוד והממלכה נכונה. רוצה לומר: עם כי הרג שרים ונכבדים כאלה, עם כל זאת היתה הממלכה נכונה בידו, מבלי פוצה פה ומצפצף, כי ראו אשר כל מעשיו במשפט: (מצודת דוד)

רלב"ג והממלכה נכונה ביד שלמה. מגיד שקודם זה לא היתה נכונה בידו כי אולי אלו שהרג והם אדניהו ויואב ושמעי יסבבו מה שהיה לו לשטן לשערם כי הם נבאשי' בעיניו אך אחר זה לא היה לו לירוא משום דבר זה ביאור מה שצריך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום, ואולם התועלות המגיעות ממנה הם אלו, הא' הוא במדות והוא להודיע כי כשיבא ההכרח לעשות דבר יגיע ממנו בושת ראוי שיעשוהו באופן

שיסור הבושת וישאר התועלת ולזה תמצא כי כשהביא ההכרח אל שיתחמם המלך דוד בשכיבת אבישג בחיקו והיה בזה מן הבשת לה ולו כי יודע שהיא נכנסת לישכב בחיקו הנה הערימו ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלם ענין הכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא נכנסת לעיין בדבר המנוי אשר שם אותה המלך עליו, הב' הוא להודיע ענין יושר דוד כי מפני שלא יוכל להרבות עוד נשים כי כבר נשא מהם מה שאפשר לו לפי הנימוס התוריי לא ידע את אבישג עם ששכבה בחיקו אחר שלא היה אפשר לו לקחתה לאשה וזה ממה שיורה שכבר נתחרט בתכלית מחטא בת שבע ולזה הגיעה מדרגתו מהפרישות לזאת המדרגה הנפלאה שהיה רואה בעיניו ומשם לא אכל, הג' הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שישגיח במוסר בנו ולא יעצרהו משום דבר הלא תראה כי אדניהו לא קדמו מוסר אביו והתנהג מפני זה במנהגי אבשלום הפחותים והיה זה סבה אל שבעט באביו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצונו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו וכבר תעמוד על רוע תכונותיו ממה שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה, הד' הוא להודיע כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ובכלל הנה מי שיכוין לחלוק על כונת הש"י לא תועילהו בזה מחשבתו אבל יסבב שיגיע רצון יתעלה באופן יותר שלם הלא תראה כי מפני שהיתה המלוכה לשלמה מה' כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניהו מה שנתחכם לחלוק על הכוונה ההיא במה שמשך לב גדולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו כמו יואב ואביתר אבל היה זה סבה אל שיגיע דבר ה' אל שלמה באופן יותר שלם אשר לא יתכן עמו מחלקה והוא מה שמשחוהו כל הראשים הכוללים אשר להם מבוא בבחירת המלך וישב על כסא דוד בחייו כי זה ממה שהסיר משלמה כל מחלקת בדבר המלוכה, הה' הוא להודיע כי אין מעלת האדם לקוחה מהיופי ואין לו בה רושם כלל ולזה תראה כי אע"פ שהיה אדניה טוב תאר מאד לא בחר הש"י בו כמו שלא בחר לאבשלום אחיו ולזה אמר הש"י לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גוכה קומתו כי מאסתיו ואמנם נבחר שלמה כי הוא היה חכם כמו שנתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכם אתה ועשית כחכמתך כי בחכמה ימלך לא ביופיו, הו' הוא להודיע כי השם יתברך מסבב סבות להגיע לעושה הרע כרעתו ולזה סבב שיהיו יואב ואביתר עם אדוניה להשיב על ראש יואב את דמי האנשים אשר הרג בתחבולה ובערמה ולהשיב על בית עלי מה שייעד לו הש"י על מה שחטאו לו בניו, הז' הוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות הנאותות באופן שיתכן שיגיעו לו מבוקשו ולזה תמצא כי מפני שנתן הנביא לא יכול להתרעם מאד על ענין מלכות אדניהו כי לא היה נוגע בדבר ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו נוגעים בדבר עם שכבר היה זה מביא חולשה בענין נבואתו כי הוא שתהיה המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חשד בלב המלך דוד ר"ל שיחשדהו כי מלבו אמר לו הדבר ההוא לא בנבואה ולזה הוא משתדל בהגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאור יוציא משפט ולזה סבב שתתערעם בת שבע

על דבר סור המלוכה משלמה כמו שנשבע לה דוד והראית עם זה בדבריה כי לב אדניהו להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה וספר הדברים באופן שספרה אותם בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במצותו להשתדל שלא יודיעהו אליו כי לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר בקיום ששלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבע והנה היה מאופן החכמה בזה ההשתדלות שתכף שנכנס נתן הנביא יצאה בת שבע כדי שלא יראה ששניהם הסכימו בזה הענין כי זה ממה שיחליש החזוק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע, החי הוא להודיע שמשחת המלך ראוי שתהיה על המעין על יד כהן גדול או נביא או על ידי סנהדרין כי אלו הם אשר יתכן שיאמר במי אשר יבחרו שבחרו ה' והנה צותה התורה שתהיה בחירת המלך על זה האופן כמו שנתבאר בתורה בפרשת שופטים, הטי' הוא להודיע שאין ראוי לאיש טוב שימנע מלהודיע הבשורות הרעו' כשיתכן לקחת עצה עליהם כי מזה הצד יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא נמנע יונתן בן אביתר מלהגיד האמת בזה הענין לאדניהו ואף על פי שהית' בשורה רעה לכל האנשים אשר שם כי זה ממה שיתירו בו ללקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלמות כל המאורעות בו כדי שיתאמת להם שאין להשיב הנעשה במשחת שלמה כי זה ממה שיביאם אל שלא יקלו בזה הענין ללקיחת עצה להמלט נפשם מיד שלמה כי כנגדו עשה כל הנעשה, הי' הוא כשיירא האדם מדבר מה אין ראוי להמתין עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו שימיתו שם כי היה המקום ההוא מקלט לו והוא המזבח שהוא למקלט כמו שנתבאר בתורה עם שאז גם כן היה עת רצון כי היה אז די שמחה לשלמה במה שהשיג מהמלוכה ואולי מפני זה יתפייס אז יותר למחול לאדניהו והנה השיג אז מזה מה שהיה ראוי להשיג וזה שכבר מחל לו הנעשה בתנאי שישמור בעתיד שלא תמצא בו רעה כי אז ישוב בראשו מה שעשה מזה כי בזה הראה לבבו לעשוק המלוכה משלמה ולזה עם מעט שיעשה מהרע שיראה בו שהוא נמשך לזאת המחשבה יוזק אז בזה המעשה מפני שבו בחינת כוונתו במה שיעשה אחר זה, הי"א והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו המונהגים ממנו וידריכם אל הטוב לפי מה שאפשר כי אז יפסק ממנו דבר מוסרו בעתיד ולזה ראוי שישתדל אז להקנותם מהמוסר מה שיספוק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד כשקרבו ימיו למות צוה לבנו שלמה לשמור משמרת התורה להיות עיניו ולבו תמיד בכל חלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מה שיפנו אליו ובזה התמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצוואה להתנהג בדרכי התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ר"ל שהם הוכיחו את ישראל וצוו אותם לשמור את התורה קרוב למותם יותר ממה שצוו אותם קודם מותם, הי"ב הוא להודיע שראוי להשתדל בכל הפנים לשפוט עושה הרע כרשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי גם כן לגמול טוב לאשר גמלו טוב ולזה ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה

באופן שימצא מקום להשיב ליואב ולשמעי הראוי להם מהרע בדרך שיוריד שיבתם בדם שאול ושישיב חסד לבני ברזילי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני אבשלום, הי"ג והוא במצות והוא להודיע שיש למלך לענוש הראויים לענוש ביותר ממה שימשך מדברי תורה ולזה תמצא שהרג שלמה את יואב ואם לא היה בן מות לפי משפטי התורה כי לא היתה שם התראה גם הרגו במקום שלא היה ראוי להמיתו והוא בהיותו מחזיק בקרנות המזבח כי התורה לא הקפידה שם שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ובוזה מצאנו בדוד שהרג אנשים בעבור הודאת פיהם שלא היו ראויים למשפט לפי משפטי התורה, הי"ד והוא להודיע שכבר מיהר שלמה לקיים מצות אביו בענין יואב ושמעי והיה מחכמתו שצוה לשמעי דבר לא הרגיש שיהיה מכוון מאד מן המלך והודיעו המלך כי זה סבב מיתתו מפני מה שעשה מהרע לדוד ומצא בזה שלמה מקום לגבות את חובו עם שזה היה ממה שיתבאר ממנו כי ראוי היה למלך לצוותו זה כי אולי אם יצא משם ישתדל להניא לב העם מאחרי המלך כי היה בלתי נאמן למלך כמו שיראה מדבריו לדוד בברחו מפני אבשלום בנו : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: למה כפל שנית והממלכה נכונה ביד שלמה שכבר אמר למעלה פסוק י"ב ותכון מלכותו מאד :

ויצו המלך, ובזה קיים צואת אביו שרמז במ"ש וידעת את אשר תעשה לו. והממלכה נכונה ביד שלמה העיד הכתוב שעד הנה היו משטינים במלכותו, כי באמת יואב ואביתר חרשו רע מצד אדוניהו, ושמעי זרע עמל מצד בני ימיני, ועתה במותם נכונה הממלכה, ויש הבדל בין **מלוכה** ובין **ממלכה**, שנושא שם מלוכה הוא מצד המלך ומצד זה כבר כתוב **ותכון מלכותו מאד**, אבל נושא שם ממלכה הוא המדינה, ובמדינה היו עדיין עוררים ועתה **הממלכה נכונה בידי** אין שטן ופגע רע : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ג

א וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת פְּרֻעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּקַּח אֶת בֵּית פְּרֻעָה וַיְבִיאָהּ אֶל עִיר דָּוִד עַד פְּלִתוֹ לְבָנוֹת אֶת בֵּיתוֹ וְאֶת בֵּית יְהוָה וְאֶת חֹמֹת יְרוּשָׁלַם
סְבִיב:

רס"י ויתחתן שלמה. וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים, לא נתחתן בו, מכאן אמרו (זכרות ח א): לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לזנות וגו'.

ואחר כך בנה לה בית: (כ"ז)

מצודת דוד ויקח וגו'. מקודם גיירה, והיו לו בה קידושין (יבמות עו א) :
עד כלותו וגו'. אמרו חז"ל (ראה לקמן ט כד ובדברי הימים ב ח יא),
הוציאה מעיר דוד, אל הבית אשר בנה לה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויתחתן שלמה את פרעה וגו'. עד וימלוך רחבעם בנו תחתיו, ראוי
שתדע כי שלמה נתחתן את פרעה אחר שנתגייר בתו ועם זה היה בזה
הענין יציאה קצת מדרכי התורה כי לא התירה מהם לבא בקהל כי אם
דור שלישי : **ויביאה אל עיר דוד**. היא ציון : **ואת בית ה' ואת חומת**
ירושלם סביב. הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלם לקדש מה
שבתוכה כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפני מן החומה
אחר שנבנה בית ה' שם כמו הענין במעשר שני ובבכורי ופסח ובכורות
ומה שדומה להם לפי מה שנתבאר בתורה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויתחתן שלמה, אחר שהכין מלכותו בקרב עמו, הכין אותה גם
נגד מלכי ארץ אשר סביב לו במה שהתחתן עם מלך גדול מושל ממשל רב
בימים ההם, ובזה ימצא עזר מצריו מבחוץ : (מלבי"ם)

ב רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם יהוה עד הימים
ההם: (פ)

כ"ז מזבחים צמות. לשם שמים, כל הרולה צונה מזבח זראש גגו, או
זחלרו: (כ"ז)

מצודת דוד רק העם. רוצה לומר : הם לבדם היו מזבחים בבמות הרבה,
כל אחד בחצרו, כי עדיין לא נבנה הבית לאסור הבמות, אבל המלך דוד
היה זובח אז בבמה הגדולה אשר בגבעון, שעמדה לפני משכן ה', או
במזבח אשר בירושלים, שעמד לפני ארון האלהים, ולא בזולתה, כי
הרבות הבמות, קרובות קצת למשפט העובדי כוכבים : **עד הימים ההם**.
אשר בנהו שלמה : (מצודת דוד)

רלב"ג רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם ה' עד הימים
ההם. זה ממה שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות ר"ל בין
משכן שילה ובין בית עולמי אך אחר זה נאסרו כיון שנבנה בית לשם ה'
: **רק בבמות הוא מזבח ומקטיר**. להגיע אליו הנבואה כי יש בהעלאת
העולות רושם בהגעת הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתנו
הסבה בזה במה שבארנו מדברי התורה בפרשת נח ולזה זכר שהעלה
שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבעון ושם נראה לו השי"י בחלום הלילה

ואי אפשר שיצוייר לפי מה שהתבאר מטבע השכל האנושי בהשגת המושכלות (רלב"ג)

מלבי"ם (ב-ד) **השאלות**: מלת רק אין לו טעם, וצל"ה ההמשך ויתחתן שלמה, רק העם, ואיך נמשך לזה מה שהלך גבעונה :

רק העם, במלת רק יכוין שהממלכה היתה נכונה מבית ומחוץ רק עוד היה חסרון אחד בעניני עבודתם לאלהים, שהיו **מזבחים בבמות** יען שלא נבנה בית, ומ"ש **עד הימים ההם** מוסב למעלה שהיו מזבחים בבמות עד הימים ההם (מלבי"ם):

ג וַיֵּאָהֵב שְׁלֹמֹה אֶת יְהוָה לְלֶכֶת בְּחֻקֹת דָּוִד אָבִיו רַק בַּבָּמוֹת הוּא מְזַבֵּחַ ומקטיר:

רס"י ויאהב שלמה ללכת בחקות דוד אביו. ארבע שנים, עד שלא התחיל לבנות הבית, אבל משהתחיל לבנות, ויתחתן שלמה את בת פרעה, נמלאת אומר (ירמיהו לב לא): כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת, למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה, כך שנינו כסדר עולם, למדנו שאין הפרשיות כתובות כסדר: **בבמות הוא מזבח**. בגנותו דבר הכתוב, ששהה את בנין הבית ארבע שנים: (רס"י)

מצודת דוד **רק בבמות**. רק בזה סר מדרך דוד אביו, כי היה מזבח ומקטיר בבמות הרבה, ככל העם : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאהב, ויען ששלמה אהב את ה' ורצה ללכת בחקות דוד אביו, והלך בחקותיו בכל דבר **רק בבמות הוא מזבח**, שבזה לא הלך בחקות דוד שלא היה זובח רק על הבמה הגדולה, וכדי לתקן דבר זה שבין העם ובין המלך לא יזבחו עוד בבמות: (מלבי"ם):

ד וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גְּבֻעָה לְזַבֵּחַ שֵׁם כִּי הִיא הַבְּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלְף עֲלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמְּזַבֵּחַ הַהוּא:

רס"י היא הבמה הגדולה. הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר, והוקבעה בקילה, חרבה קילה בימי עלי וצא לנוב, חרבה נוב בימי שאול, וצאו לגבעון: יעלה שלמה. כמו מעלה שלמה: על המזבח ההוא. ביום אחד: (רס"י)

מצודת דוד **הגדולה**. רוצה לומר : גדולה בקדושתה, כי היא מזבח הנחושת שעשה משה : **אלף עולות**. ביום אחד, לא בפעם אחת, כי קטן הוא מהכיל : **יעלה**. כמו עלה, עתיד במקום עבר, וכמוהו רבים במקרא : (מצודת דוד)

מלבי"ם **וילך המלך גבעונה לזבח שם** ובדה"א א' מבואר **ויאמר שלמה לכל ישראל וכו' וילכו שלמה וכל הקהל עמו לבמה אשר בגבעון**. פי' שאמר לכל ישראל שאין ראוי להקטיר בבמות ולכן הלכו כולם לגבעון לזבח שם כי שם היה אהל מועד ומזבח הנחושת ואש מן השמים, וכמשי"ש **וידרשהו שלמה והקהל, ושם מסיים (פי' י"ג) ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלים מלפני אוהל מועד** שנראה פירושו שאז לקח עמו מזבח הנחושת וא"מ לירושלים להיות מוכן עד עת יגמר המקדש שגנזו את אהל מועד, ומאז הקריבו בירושלים, ועז"א **ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלים**, שמאז היה בירושלים בא אל הבמה אשר בגבעון, וביום ההוא **העלה אלף עולות** : (מלבי"ם)

וַיִּבֶן בְּגִבְעוֹן נֶרְאָה יְהוָה אֶל שְׁלֹמֹה בְּחִלּוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׂאֵל מָה אֲתָן לָךְ: **וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אֶתָּה עֹשִׂיתָ עִם עַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל כַּאֲשֶׁר הִלַּךְ לְפָנֶיךָ בְּאֶמֶת וּבְצַדִּיקָה וּבִישׁוּרֵת לִבָּב עִמָּךְ וַתִּשְׁמַר לוֹ אֶת הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֵּן לוֹ בֵּן יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא פִּיּוֹם הַזֶּה:**

רש"י **ותשמר לו**. לשון מחמת את דכריו, כמו (דברים ז יב): **ושמר ה' אלהיך לך וגו', ואף כאן ותשמר לו את החסד, האמנת דכריך לקיים לו את החסד, אשר הצטחתו על ידי נתן הנביא:** (רש"י)

מצודת דוד **חסד גדול**. להמליכו בהיותו רועה צאן : **כאשר הלך**. על כי אשר הלך וגו'. עמד. רצה לומר : הגלוי לך : **ותשמר לו**. שמרת המלוכה בידו, בקום עליו אדם : **כיום הזה**. אשר נתקיימה, כי אני בנו ויושב על כסאו : (מצודת דוד)

מלבי"ם **אתה עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול** כבר בארנו (ש"ב ז' ובפי' תהלות ס"י פ"ט) כי כסא דוד מכוננת על שני דברים, שהם החסד והאמונה, ויש הבדל ביניהם, כי הדבר שיעשה ה' מצד החסד, לא ישקיף בו על זכות ומעשה בני אדם, ובכ"ז אפשר שימצא אח"כ איש אחר ימצא חן וחסד ויסיר החסד אל הראוי אליו ביותר כפי מדת חסדיו, כמו שהיה בשאול ודוד, והדבר שיעשה ה' מצד האמונה שהיא ההבטחה כפי הזכות והכשרון של המקבל, זה יש לו יתד קבוע שהוא הזכות, אבל הוא מצומצם רק כפי המעשה, אמנם בדוד התקבצו שני אלה חסד ואמונה, שמה שהרימו ה' אל המלכות היה מצד החסד, אבל החסד הזה היתה

סבתו זכות וכשרון דוד, שהיה ראוי לגמול, רק כי בכ"ז אם היה צדיק אחר זוכה כדוד לא היה מגיע לו שכר כזה שהוא לבנות לו בית נאמן, רק גמול אחר, וה' הגדיל חסדיו עם דוד לבנות לו בית מלוכה שזה מצד החסד, ואחר שהחסד הזה היה לו שורש חזק מצד כשרון דוד וצדקתו, א"א שיסור ממנו לעולם, אחר שאינו חסד חנם רק גמול מעשה, וזה שהקדים **אתה עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול**, אבל החסד הזה היה צמח צדקה ואמת ויושר לבב, שעז"א **כאשר הלך לפניך באמת**, שהוא ידיעות אמיתיות ואמנה בדברים עיוניים, **ובצדקה** שהוא מע"ט בין אדם למקום **ובישרת לבב עמך**, היושר לבב כולל טוב המדות ללכת בדרכי ה' מה הוא רחום וכו' ולקבל הכל באהבה, שזה דייק במלת **עמך**, וא"כ היה החסד הזה בסבת מע"ט שלכן **ותשמר לו את החסד הזה ותתן לו בן יושב על כסאו**, כי חסד זה שמור וערוך לעד שא"א שיסור ממנו אחר שהוא פרי מע"ט (מלבי"ם):

זַ וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי אֶתְּהָהּ הַמְּלִכָה אֶת עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאַנְכִי נֶעַר קָטָן לֹא אֲדַע צֵאת וְבֹא:

רפ"י נער קטן. בן שתיים עשרה שנה היה, וזה לך החשבון, ויקרא שמו ידידיה (שמואל ב יב כה), זו צפרק ענה אמונו את תמר, שנאמר (שם יג ב): ויהי אחרי כן ולאבשלום אחות, מקץ שנתיים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום (שם פסוק כג), והרג את אמונו, ואבשלום ברח וילך גשורה, ויהי שם שלוש שנים (שם פסוק לח), הרי חמש שנים, ושם אבשלום לירושלים, וישב בירושלים שנתיים (שם יד כח), הרי שבע לשלמה, ומרד באביו ונהרג, אחר זאת (שם כא א): ויהי רעב צימיו דוד שלש שנים, הרי עשר, באחת עשרה מנה את ישראל, וישוטו בכל הארץ תשעה חדשים (שם כד ח), בשנת מותו תיקן משמרות, שנאמר (דברי הימים א כו לא): בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו, הרי שתיים עשרה למלך שלמה: (רפ"י)

מצודת דוד **צאת ובוא**. לצאת ולבוא מפני העם, להנהיגם כראוי : (מצודת דוד)

מלבי"ם ועתה המשיך התולדה מזה, אחר שמלכותו נמשך מחסדי דוד הנאמנים, אינו דומה ככל האדם שא"א לו לבקש מה' רק כפי ההכנה, כי ה' לא ישפיע אל האדם רק כפי הכנתו, וכמ"ש אין ה' נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שזה בדבר התלוי בזכות האדם עצמו, לא כן מלכותי שמכוננת על חסדי דוד. א"צ שתביט על הכנתי, רק שתשפיע עלי חכמה בענין שלא תופר ברית החסד שכרת עם דוד, וז"ש אחר שה' **אלהי אתה**

המלכת את עבדך, מלכותי בא מצדך לא מצדי ולפי זכותי רק אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי, שבזה יקוים דברך שיעמוד כסא דוד, ואף אם איני מוכן לזה, בהכרח תשפיע עלי כפי חסדך וכפי הבטחתך אל דוד, כי כפי שאני עתה א"א שאנהג את המלכות, א. אם מצדי כי עבדך נער קטן ולא למדתי חכמה שזה לא יושג רק בשנים ובשקידה רבה (מלבי"ם):

לח ועבדך בתוך עמך אשר בחרת עם רב אשר לא ימנה ולא יספר מרב:

מצודת דוד עבדך וגו'. רצה לומר : ועוד שאני מלך על עם אשר בחרת, ואף רבים המה, ומהצורך לחכמה רבה להנהיג עם כזה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ב. מצד המונהגים, שא"א שאנהיגם במיעוט חכמתי, אם מצד גדולתם באיכות שהם עם אשר בחרת, אם בכמות עם רב אשר לא ימנה (מלבי"ם) :

לט ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה:

רס"י את עמך הכבד. מתוך שהם רבים, יש להם עסקים רבים, וזכאים לדיון, ואין לי מתון לעיין בדינם. דבר אחר: כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה, משפטם כבד מאד, אם יבא דין שני גוים לפני, ואטול מזה ואתן לזה שלל כדיון, איני נענש, אבל ישראל הריני נענש עליו עונש נפשות, שנאמר (משלי כב כג): וקבע את קובעיהם נפש: (רס"י)

מצודת דוד ונתת. לזאת אשאל לתת לי לב מבין לשפוט וגו' : כי מי יוכל. אי אפשר לשפוט עם כאלה מחכמת לבבי, מבלי עזר מן השמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון שומע. רצה לומר : מבין : הכבד. הרבה, כמו (שמות יב לח) מקנה כבד מאוד : (מצודת ציון)

לז וייטב הדבר בעיני אדני כי שאל שלמה את הדבר הזה:

מלבי"ם וייטב הדבר בעיני ה' כי שאל שלמה את הדבר הזה, כבר בארתי

זה בחבורי ארצות השלום, כי מה שמצא שלמה על תשובתו זאת חן בעיני ה' יפלא מאד, שאם אמר יאמר מלך לשר צבאו בחר לך אחת משני דברים אתן לך, מרגלית יקרה אלף דנרי זהב ערכה, או ספר תורה שוה שלשים דינרי זהב ובעמוד שלה קבוע מרגלית שוה ג"כ אלף דנרי זהב ויבחר לקחת הס"ת, היתכן ימצא חן במה שבחר בס"ת ולא במרגלית, אחר שבמה שבחר בס"ת יקח גם ס"ת גם מרגלית, וא"כ אחר אשר עם קנין החכמה ימצא ג"כ עושר וכבוד וארך ימים כמ"ש ארך ימים בימינה וכו', ונצחון האויבים כמ"ש טובה חכמה מכלי קרב, ושלמה ידע מכ"ז בעת ההיא כמ"ש במד' שאמר הריני שואל בתו של מלך והכל בכלל, ובחר בחכמה שעמה ימצא גם יתר הטובות גם עושר גם כבוד, מדוע מצא חן בעיני ה'? אמנם שלמה ע"ה מרוב חשקו אל החכמה לא עלה בלבו מאומה מיתר החמודות הרצופות עמה, שהגם שידע שימצא עמה גם טובות זמניות לא פעלו אלה בלבו שום התפעלות, כי רק את החכמה בקש ורק בעבור החכמה בעצמה אפי' יצוייר בלבו שימשך לו ממנה עוני וקוצר ימים, כמ"ש בבקשתו ונתת לעבדך לב מבין לשמוע משפט, ובאר שאינו מבקש זה בעבור טובות זמניות רק אל התכלית להבין בין טוב לרע ורק מסבה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה, ובזה נבדל שלמה מן המבקש חכמה ויעלה בלבו גם טובות חזוניות הבאים בעקבה, שזה אינו מבקש חכמה רק מבקש עושר או כבוד, כי כל דבר נדון על סבתו התכליית כמ"ש החוקר, ואחר שתכלית מגמתו בבקשת החכמה הוא להשיג ע"י עושר או כבוד, יקרא בעצם בשם מבקש עושר וכבוד, או עכ"פ נאמר שמבקש שניהם חכמה ועושר, אבל שלמה לא בקש רק החכמה לבדה, וזה מה שהוטב בעיני ה', כי שאל שלמה את הדבר הזה שלא שאל רק הדבר הזה לבד שהוא קנין החכמה, כי ה' ידע כוונתו שלא עלה בלבו שום פניה אחרת (מלבי"ם):

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵלָיו יְעֹן אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא שָׁאַלְתָּ לְךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא שָׁאַלְתָּ לְךָ עֹשֶׁר וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אִיבִיךָ וְשָׁאַלְתָּ לְךָ הַבֵּין לְשִׁמְעַת

מצודת דוד **נפש אויביך. להיות מסור בידך :** הכין. בינה להבין משפטו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יען. בעבור :** (מצודת ציון)

מלבי"ם ויאמר אלהים אליו יען אשר שאלת את הדבר הזה ר"ל החכמה לבדה ולא שאלת לך עם בקשת החכמה ימים רבים ועושר וכבוד ונפש אויביך, ושאלת לך את החכמה רק על תכלית הבין לשמוע משפט, הנה עשיתי כדברך וכו', וגם י"ל כי אם היה מבקש חכמה להשיג על ידה עושר וכבוד היה שואל חכמה ומדע בכלל, היינו שהיה מבקש שיתחכם בכל מיני החכמות, אבל הוא לא בקש רק ענין פרטי, לב הבין לשמוע משפט,

שהוא חכמה המדיניית לבד, לבל יטה משפט, וז"ש **כי שאל שלמה את הדבר הזה, וע"כ אמר ה' אליו:** (מלבי"ם)

יב הנה עשיתי כדבריה הנה נתתי לה לב חכם ונבון אשר כמוה לא הנה לפניה ואחריה לא יקום כמוה:

רלב"ג נתתי לה לב חכם ונבון אשר כמוה לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך. אחשוב כי רמז על זה שחכמתו תהיה גדול מחכמת דוד ומחכמת המלך הבא אחריו או שחכמתו תהיה גדולה מחכמת כל בני הדור שהיו לפניו ומכל הבאים אחריו כי הוא דבר זר מאד שלא ימצא אחריו בעת מהעתי" חכם כמוהו אם לא שנתן לו הש"י מהחכמה האלהית בדרך המופת מה שלא יתכן השגתו לאחר ולא אשער איך יתכן שיצוייר זה והנה יתבאר ממה שיבא קצת ביאור שהענין הוא כמו שבארנו כי ספר שהיתה חכמתו למעלה מחכמת האנשי רמוז אליהם והם איתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול : (רלב"ג)

מלבי"ם (יב-יד) הנה עשיתי כדברך היינו שיתן בלבו חכמה לשמוע משפט שזה אשר דבר ושאל. ונוסף לזה הנה נתתי לה לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך, באופן שתשיג את החכמה בכלל לכל מחלקותיה חכמה הטבעיית והמדיניית והאלהית, ובזה וגם אשר לא שאלת נתתי לה, כי זה נוסף על שאלתך, גם עשר גם כבוד אשר לא היה כמוך כי עם קנין החכמה הכלליית כלולים בהכרח גם כבוד ועושר, רק ארך ימים הוא בתנאי אם תלך בדרכי, כמ"ש ארך ימים בימינה למיימינים בה, ועוד בארתי בזה דרך לחז"ל בספר הנ"ל קחהו משם : (מלבי"ם)

יג וגם אשר לא שאלת נתתי לה גם עושר גם כבוד אשר לא הנה כמוה איש במלכים כל ימיה:

מצודת דוד כל ימיד. רצה לומר : כל ימי חיך תהיה בעושר ובכבוד. או רצה לומר : כל ימיד לא ימצא כמוך בעושר וכבוד, אבל לאחריו יתכן שיהיה כמוהו : (מצודת דוד)

יד ואם תלך בדרכי לשמר חקי ומצותי כאשר הלה דויד אביה והארכת ימיך את ימיה: (o)

רס"י ואם תלך בדרכי וגו' והארכת ימיך. העושר והכבוד שלא התניתי בתורתך לתת למלך, אתן לך, בין זכאי בין חייב, אבל אורך הימים

ומלכות הדורות, כזר התניתי בתורתך (דברים יז כ): לבלתי סור מן המלוכה למען יאריך ימים על ממלכתו וגו', ועל אותו תנאי לא אשנה, ואם תלך בדרכי והארכתי וגו', וכן במלכות דורותיו אחריו, אמר לו (לקמן ט ד-ה): ואתה אם תלך לפני וגו' לא יכרת לך איש וגו', כך שנויה בספרי. ורבי חנינא בן גמליאל אומר: הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו': (רפ"י)

טו וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהָנָה חִלּוֹם וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲמֵד לְפָנֵי אָרוֹן בְּרִית אֲדֹנָי וַיַּעַל עֲלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה לְכָל עַבְדָּיו: (פ)

רפ"י ויקץ שלמה והנה חלום. והנה הבין שחלמו אמת, שומע עוף מלפניו ומבין לשונו, כלב נוצח ומבין לשונו (שיר השירים רבה א א): ויעש משתה. משמחת לבו, שהבין שחלמו אמת: (רפ"י)

מצודת דוד ויקץ וגו'. כשהקיץ ידע שהוא חלום, אולם בחלמו נדמה לו כאלו הדברים נעשו בהקיץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויקץ. ענין הערה משינה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעמוד לפני ארון ברית ה' וגו'. הנה עשה זה לתת תודה לש"י על מה שייעד לו מהטוב : (רלב"ג)

מלבי"ם ויקץ שלמה והנה חלום ר"ל כי עד עתה נדמה לו הכל כאילו נעשה בהקיץ, עד שבהעירו משנתו ראה כי היה זה בחלום הנבואי וכבר האריך מהרי"א לבאר שזו היתה מראה גמורה נבואית, לא כדעת הרמב"ם במורה שכתב ששלמה לא השיג בנבואה, עיי"ש באורך, וכן בארתי זאת בפ"י שה"ש שעל המראה הזאת הושר השיר הראשון, שמצייר בו איך נפש שלמה דרשה את החכמה בדרך העיון, ותבקש להשיג דרכיה בדרך הנבואי שמשגיג מן הקודם אל המאוחר השגה פתאומיות שעז"א ישקני מנשיקות פיהו משכני אחרוך נרוצה, וה' מלא שאלתו כמ"ש הביאני אל בית היין : (מלבי"ם)

טז אַז תְּבַאֲנָה שְׁתֵּי נָשִׁים זָנוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמְדָנָה לְפָנָיו:

רלב"ג שתיים נשים זונות. אחשוב שהיו פונדקאות ומוכרות מזון כטעם רחב הזונה ואפשר שהיו מפקירות עצמן והנה התחכם שלמה להבהילם בזה הענין כדי שיתבאר מדבריהן מי היא אמו כי אשר תחמול יותר על

הבן החי יתבאר בלי ספק שהיא אמו : (רלבי"ג)

מלבי"ם אז תבאנה, הקרה הי' לפניו משפט שיתברר ממנו כי מלא הי' שאלתו והחזיון אמת : (מלבי"ם)

יז ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אַחַד וְאֶלֶד עִמָּה בְּבֵית:

מצודת דוד בי אדוני. להאזין דברי : (מצודת דוד)

מצודת ציון בי. הוא ענין בקשה : (מצודת ציון)

יח ויהי ביזם השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת ואנחנו יחדו אין זר אתנו בבית זולתי שתיים אנחנו בבית:

מצודת דוד אין זר אתנו וגו'. להיות עד בדבר : (מצודת דוד)

מלבי"ם (יח עד סוף הסימן) **השאלות**: למה כפלה אין זר אתנו בבית, זולתי שתיים אנחנו בבית, למה תחלה אמרה מאצלי ואחר כך בחיקי ולא אמר השכיבה אצלי, למה ואקום בבקר ואתבונן בבקר. למה אמרה שהכירה שהמת אינו בנה ולא אמרה שהכירה שהחי הוא בנה, למה תפסה האחת בלשונה בני החי ובנך המת, והשנית אמרה בהפך בנך המת ובני החי, למה החזיר המלך את דבריהן שנית, מה היה מהחכמה הגדולה במשפט הזה, שכבר הוא דבר פשוט שרחמי האם על הבן, ומה היה עושה אם היתה השנית אשה חכמה והיתה מבינה הערמה והיתה מבקשת ג"כ שיחיה אותו :

ואנחנו יחדו ר"ל כל תחשוב שאנו יושבות בבית אי כל אי בחדר בפ"ע כי אנחנו יחדו ואין זר אתנו בחדר שאנו שם, מוסיף זולתי שתיים אנחנו בכל הבית לא דר בו איש זולתנו אף ביתר החדרים : (מלבי"ם)

יט וימת בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו:

מצודת דוד אשר שכבה. מיתתו היה, על אשר שכבה עליו והעמיסה עליו ומת, כי אם היה על ידי חולי, היו הנשים המבקרות יודעות בן מי הוא : (מצודת דוד)

כז וַתִּקַּח בְּתוּךָ הַלֵּילָה וַתִּקַּח אֶת בְּנֵי מֵאֲצִלֵי וְאֶמְתָּךְ יִשְׁנָה וַתִּשְׁכְּבֵיהֶוּ׃
בְּחִיקָה וְאֶת בְּנֵה הַמֵּת הַשְּׁכִיבָה בְּחִיקָי׃

מצודת דוד וַאֲמַתְךָ יִשְׁנָה. ולא הרגשתי בדבר : (מצודת דוד)

מלבי"ם וַתִּקַּח אֶת בְּנֵי מֵאֲצִלֵי גַם זֶה לֵה לְרֵאִיָּה כִּי אֵין בְּנֵה הַמֵּת כִּי אַחַר שְׁמִיתַת הַיֶּלֶד הָיָה עֵיִי שֶׁשְׁכַּבָה עֲלָיו אִמּוֹ, (כִּי כֵן הַכִּירָה בּוֹ שׁוּזָה סִבַּת מִיַּתְתּוֹ), וּבְנֵה לֹא הָיָה מוֹנַח בְּחִיקָה רַק אֲצִלָּה, וְרַק הָיָה הַשְּׁכִיבָתוֹ בְּחִיקָה כְּדִי שֶׁתִּטְעָה שֶׁהַמֵּיתָה אוֹתוֹ : (מלבי"ם)

כח וְאֶקָּם בְּבִקְרָ לְהִינִיק אֶת בְּנֵי וְהִנֵּה מֵת וְאֶתְבּוֹנֵן אֲלָיו בְּבִקְרָ וְהִנֵּה לֹא הָיָה בְּנֵי אֲשֶׁר יִלְדָתִי׃

רס"י וְאֶתְבּוֹנֵן אֲלָיו. נתתי לז להסתכל זו: (רס"י)

מצודת ציון וְאֶתְבּוֹנֵן. עֵינַי הַסְתַּכְּלוֹת בְּעֵינַי רַב, וְכֵן (יִשְׁעִיהוּ יָד טוֹז) עֲלִיד יִתְבּוֹנֵנוּ : (מצודת ציון)

מלבי"ם וְאֶקָּם בְּבִקְרָ, וְאֶתְבּוֹנֵן אֲלָיו בְּבִקְרָ ר"ל שְׁתִּיכֵף בְּבִקְרָ הַתְּבּוֹנָה שֶׁלֹּא הָיָה בְּנֵה, בִּלְתֵּאמֹר שֶׁנִּשְׁתַּנָּה מִחֵמַת מִיַּתָּה כִּי רֵאִיתָ תִּיכֵף, וְהוֹסִיפָה וְהִנֵּה לֹא הָיָה בְּנֵי אֲשֶׁר יִלְדָתִי, א. שֶׁהַכִּירָה שֶׁאִינּוּ בְּנֵה, אֲשֶׁר יִלְדָתִי כִּי בְּנֵה נוֹלַד גִּי יָמִים קוֹדֵם, וְהַכִּירָה שׁוּזָה הַמֵּת הוּא נוֹלַד עֵתָה שֶׁכִּבֵּר יוֹכֵר הַנוֹלַד עֵתָה מִן בֶּן גִּי יָמִים, וְהִנֵּה עֵקֶר טַעֲנַתָּה סִמְכָה עֵי"מ שֶׁאִמְרָה שֶׁהַכִּירָה שֶׁהַמֵּת אִינּוּ בְּנֵה, וְלֹא אִמְרָה גִּי"כ שֶׁמְכַרְתָּ שֶׁהַחֵי הוּא בְּנֵה, כִּי עֵי"ז י"ל אוֹלֵי שְׁנֵיהֶם הָיוּ דוֹמִים בְּפִרְצוֹפֵיהֶם, אֲבָל מִמָּה שֶׁהַכִּירָה שֶׁהַמֵּת מִשׁוֹנָה מִבְּנֵה הַחֵי מִבּוֹאֵר שֶׁהַחֵי הוּא בְּנֵה, כִּי מִי עֵשָׂה לֵה זֶה לְהַחֲלִיף אֶת בְּנֵה אִם לֹא חֲבַרְתָּ אַחַר שֶׁאֵין זֶר אֶתְּם בְּכָל הַבַּיִת, וְגַם א"ל שְׁבֹא גִּבּוֹר מִבְּחוּץ וְהַחֲלִיף, כִּי לֹא יָדַע אִישׁ מִן הַחוּץ שֶׁיִּלְדוּ שְׁעֵי"ז הַקְּדִימָה וְכַפְּלָה דְּבַרִּיהּ וְאֵלֶּךָ עִמָּה בְּבַיִת, וְיִהְיֶה בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְתִלְדוּ גַם הָאִשָּׁה הַזֹּאת וְאִנְחֵנוּ יַחַדוּ ר"ל שֶׁלֹּא בֹא לְשֵׁם אִישׁ מִן הַחוּץ וְלֹא יָדַע אָדָם בְּדַבָּר : (מלבי"ם)

כט וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֲרַת לֹא כִּי בְּנֵי הַחֵי וּבְנֵה הַמֵּת וְזֹאת אֶמְרָת לֹא כִּי בְּנֵה הַמֵּת וּבְנֵי הַחֵי וְתִדְבַּרְנָה לְפָנַי הַמְּלָךְ׃

מצודת דוד וְתִדְבַּרְנָה. היו מתווכחות על הדבר : (מצודת דוד)

מלבי"ם וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֲרַת לֹא כִּי בְּנֵי הַחֵי וּבְנֵה הַמֵּת וְזֹאת אֹמְרַת לֹא כִּי בְּנֵה הַמֵּת וּבְנֵי הַחֵי, סִפֵּר הַכְּתוּב כִּי בְּדַבְּרָם, אִמְרָה הַנִּתְּבַעַת בְּלִשׁוֹן

בני החי ובנך המת והתובעת אמרה בהפך בנך המת ובני החי, וכלל בלשון שהאדם יקדים תמיד מה שהוא העקר ויאחר את הטפל, ולפי"ז הסברא נותנת שהאשה שדקדקה להקדים בלשונה בני החי קודם, עקר מגמתה שיהיה החי בנה, והמקדמת בלשונה בנך המת עקר מגמתה שיהיה המת בן חברתה, לא שיהיה החי בנה, ומזה כבר היה יכול להבין ולהכריע מי אמו, אמנם יש סברא שכל א' מקדמת מה שהוא עקר אצלה בטענה וראיה, כי התובעת עקר ראייתה היה ממה שהמת אינו בנה שמזה תכריח שהחי הוא בנה כנ"ל, והנתבעת עקר ראייתה הוא ממה שהחי הוא בנה, שמזה מכרחת שהמת הוא בן חברתה, וכ"א הקדימה מה שהוא עקר הראיה וההוכחה לדבריה, אמנם בכל זאת הבין שלמה בחכמתו שהאומרת ומקדמת בנך המת הוא מצד שזה עקר מגמתה, כי הגם שבפעם הראשון שבררה ראיותיה היתה צריכה להקדים שבן חברתה הוא המת שזה עקר הראיה, בכ"ז אחר שחזרה זאת כמה פעמים כמ"ש **ותדברנה לפני המלך ר"ל שכן דברו כמה פעמים ובכל פעם הקדימה התובעת בנך המת ובני החי**, מזה השכיל שעקר מגמתה הוא רק שגם לה גם לחברתה לא יהיה, ולכן מקדמת זאת תמיד, כי הבאת הראיה היא רק בפעם הראשון, לא כן בדברים אח"כ יקדים כ"א מה שהוא עקר ברצונו ובלבבו ומה שרוצה לזכות במשפט, וז"ש, **(כג) ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי וכו' וזאת אומרת לא כי בנך המת**, הנה לא הזכיר דברי התובעת ראשונה, רק התחיל בדברי הנתבעת ואחריו מה שהשיבה התובעת שנית והקדימה בנך המת לבני החי, שע"ז בנה יסודו, כי בטענתה הראשונה נכון מה שהקדימה שבן חברתה הוא המת שזה ראוי יותר כנ"ל, אבל אחר שהשיבה חברתה זה בני החי, כמראה באצבע שמכרת ויודעת שבנה החי, היה לה להשיב לא כי בני החי, ר"ל שהיא יודעת זאת, כי זאת עקר מה שתרצה לזכות במשפט. ודרך הבעלי דינים שבתחלת טענותיהם כ"א מציע ראיותיו, ואח"כ כשיתעצמו בדין, מפרט כ"א מה שהוא רוצה לזכות בדין, וא"כ כיון שבסוף דבריה הקדימה ג"כ בנך המת לבני החי, מבואר שזה הוא מה שהיא רוצה לזכות, שיהיה המת בן חברתה, ולברר זאת אמר **קחו לי חרב**, כי בזה יבורר מי הרוצה שיחיה ומי שתתרצה שימות, וכן היה: (מלבי"ם)

כג ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובנך המת וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי: (פ)

מצודת דוד **זאת אומרת**. כאומר מה לי בהויכוח, עיקר המשפט הוא בדבר ההכחשה של מי הוא הילד החי: (מצודת דוד)

כד ויאמר המלך קחו לי חרב ויבאו החרב לפני המלך: **כה** ויאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ותנו את החצי לאחת ואת החצי

לְאָחַת:

מצודת דוד גזרו. מתוך דבריהן הכיר המלך בחכמתו, הדין עם מי, ואמר, להיושבים לפניו, שכן הוא האמת שהאחת גנבה הילד החי, ולאמת דבריו עשה הבחינה : (מצודת דוד)

מצודת ציון גזרו. חתכו : (מצודת ציון)

לְכַן וְתֹאמַר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בָּנָה הָחִי אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בְּנָהּ וְתֹאמַר בִּי אֲדֹנָי תָּנוּ לָהּ אֶת הַיְלִיד הָחִי וְהִמַּת אֶל תְּמִיתָהּ: וְזֹאת אִמְרַת גַּם לִי גַם לָךְ לֹא יִהְיֶה גְזָרוֹ:

מצודת דוד גס לי וגו'. היות עצם כוונתה היתה לבל תשמח חברתה במיתת בנה, כי מה לה לה הניק בן אשה אחרת, ובשמעה שצוה המלך להמיתו, רצתה יותר בזה, כי אז לא תשמח עוד חברתה, והיא לא תניק בן אשה אחרת. והמלך השכיל מדעתו מתחילה שתחפוץ יותר בזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נכמרו. נתחממו, כמו (איכה ה י) עורנו כתנור נכמרו, והוא ענין חמלה. וכן (בראשית מג ל) נכמרו רחמיו : (מצודת ציון)

מלבי"ם וְתֹאמַר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בָּנָה הָחִי הִיא הַנִּתְבַּעַת שֶׁהַקְּדִימָה בְּדַבְרֵיהָ בְּנֵי הָחִי, הִיא בַקְּשָׁה לְבַל יִמִּיתוּהוּ, וְשִׁיתְנוּ הַיְלִיד לְחִבְרָתָהּ, וְלֹא מִצַּד שֶׁהוֹדִית לְדַבְרֵי חִבְרָתָהּ רַק מִצַּד שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בְּנָהּ, וְזֹאת אִמְרַת הִיא הַתּוֹבַעַת שֶׁהַקְּדִימָה בְּדַבְרֵיהָ בִּנְךָ הַמֵּת, אִמְרָה גַּם לִי גַם לָךְ לֹא יִהְיֶה, ר"ל אַחַר שֶׁכָּבַר עִמָּד עֲרֵעוֹר עַל הַיְלִיד וְיִהְיֶה תְּמִיד בְּסִפְקֵי מִי אִמּוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְשִׁנּוּי בְּבִירוֹר, וְלִכֵּן גְּזָרוֹ, וּבִזְוָה בְּרָרָה שֶׁמָּה שֶׁהַקְּדִימָה תְּמִיד בִּנְךָ הַמֵּת הוּא מִצַּד כִּי זֶה הִיא עֵקֶר חִפְצָה : (מלבי"ם)

לְכַן וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תָּנוּ לָהּ אֶת הַיְלִיד הָחִי וְהִמַּת לֹא תְּמִיתָהּ: הִיא אִמּוֹ:

רס"י הִיא אִמּוֹ. בַּת קוֹל הוֹפִיעָה וְאִמְרָה: הִיא אִמּוֹ (מכות כג ב): (רס"י)

מצודת דוד תנו לה. להאשה שאמרה תנו לה את הילוד וגו' : **היא אמו.** הואיל ומרחמת עליו : (מצודת דוד)

מלבי"ם וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר, וּבִזְוָה בְּרַר מִיִּשׁ בְּתַחֲלַת דְּבָרָיו, לְהַכְרִיעַ מִתּוֹךְ סֵדֶר דְּבָרֵיהֶם מִי הַחֹפֵץ בִּילֵד וּמִי לֹא, וּבִזְוָה חֹרֵץ הַמִּשְׁפָּט כִּי הִיא אִמּוֹ :

(מלבי"ם)

זכח וַיִּשְׁמְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי חֲכַמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: (o)

מצודת דוד ויראו. בראותם כי בחכמתו מבין תעלומות לב : לעשות משפט. להבין האמת עם מי, ולבררו על ידי בחינה : (מצודת דוד)

מלבי"ם וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט. ששמעו איכות משפטו ובאיזה אופן הבין מתחלה עם מי הצדק, ויראו מפניו באשר ראו כי חכמת אלהים בקרבו לדעת אשר בלב הבע"ד : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ד

א וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל: (o)

רש"י מלך על כל ישראל. משראו בחכמתו, שמחו כולם במלכותו: (רש"י)

מצודת דוד על כל ישראל. רוצה לומר : מעתה קבלוהו כולם באהבה, בראותם בחכמתו : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. אחשוב שהרצון בזה שכלם שמחים בו ואין בלבם למרוד בו בשום פנים : וצדוק ואביתר כהנים. ידמה כי אע"פ שגרש אותו מהיות כהן לה' ואמר לו שילך ענתות הנה הוכרח לעבוד בעת היות צדוק בלתי ראוי לעבוד' : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: למה אמר שלישיית שהיה מלך על כל ישראל שכבר הזכיר ב"פ שהממלכה נכונה בידו :

ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. כבר אמר זה למעלה שני פעמים, וכתב מהרי"א שבא להודיע ששלש סבות התחברו בהמלכתו, א. רצון אביו שהמליכו בחייו, ועז"א אחרי זכרון המשיחה ושלמה ישב על כסא אביו ותכון מלכותו מאד, ב. מה שהרג את אויביו, ועז"א שם והממלכה נכונה ביד שלמה, ג. מה שנתן לו אלהים חכמה ובינה שעייז רצו כל העם

במלכותו, וז"ש פה שהיה מלך על כל ישראל, ר"ל לא כשאל שבתחלת מלכותו בני בליעל בזהו ולא כדוד שמלך שבע שנים על יהודה לבד, כי תיכף מלך על כל ישראל ואין פוצה פה ומצפצף: (מלבי"ם)

גב וְאֵלֶּה הַשָּׁרִים אֲשֶׁר לוֹ עֲזַרְיָהוּ בֶן צְדוֹק הַכֹּהֵן: (o)

מצודת דוד הכהן. אולי העמידו למשוח מלחמה, תחת צדוק שהועמד לכהן גדול, ואף שדוד העמיד את עירא להיות במקום צדוק כמו שנאמר בשמואל ב (כ כו), אולי מת עירא עד לא הועמד: (מצודת דוד)

מלבי"ם (ב-ג) עזריהו בן צדוק ר"ל בן בנו, כי הי' בן אחימעץ בן צדוק, ולא פי' על מה נתמנה ומהרי"א פי' שמוסב למטה עזריה אליחורף ואחיה סופרים, רש"י פי' כותבים דברי הימים, וכן היו כותבים כל דברי המלך ומשפטיו. המזכיר איזה דין בא ראשון, ומהרי"א כ' כותב ספר הזכרונות: (מלבי"ם)

גג אֶלִּיחֹרֶף וְאֶחְיָה בְּנֵי שִׁישָׁא סֹפְרִים יְהוֹשֶׁפֶט בֶּן אֲחִילֹד הַמְּזָכִיר:

רש"י סופרים. לכתוב דברי הימים: המזכיר. איזה מקפטו צא לפניו ראשון, שיפסקנו ראשון, כך שמעתי: (רש"י)

מצודת דוד המזכיר. ממונה על ספר הזכרונות: (מצודת דוד)

גד וּבְנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע עַל הַצָּבָא וְצְדוֹק וְאַבְיָתָר כֹּהֲנִים: (o)

מצודת דוד כהנים. צדוק כהן גדול, ואביתר סגן, כמו שנאמר בשמואל ב (שם פסוק כה): (מצודת דוד)

מלבי"ם וצדוק ואביתר כהנים, פי' הרד"ק שהיה אביתר אחר, והרלב"ג כתב שאף שנתגרש היה משמש בכ"ג בעת שלא היה צדוק ראוי: (מלבי"ם)

גה וְעֲזַרְיָהוּ בֶן נָתָן עַל הַנְּצָבִים וְזָבוּד בֶּן נָתָן כֹּהֵן רֹעֵה הַמֶּלֶךְ:

רש"י על הנצבים. שנים עשר נציבים היו, לכלכל את המלך ואת ביתו: (רש"י)

מצודת דוד **על הנצבים**. היה ממונה על שנים עשר נציבים האמורים בענין, אשר הועמדו לכלכל את המלך כל אחד בחדשו : **רעה המלך**. ישב עמו בתמידות, להשתעשע עמו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הנצבים**. הממונים, כמו (שמואל א יג ג) נציב פלשתים : (מצודת ציון)

רלבי"ג **על הנצבים**. כמו הנציבים והרצון בו השרים : (רלבי"ג)

ז **ואַחִישָׁר עַל הַבַּיִת וְאֲדָנָיִם בֶּן עֲבָדָא עַל הַמַּס: (o)**

רש"י **על המס**. שהעלה על ישראל, כמה שנאמר (לקמן ה כז): **ויעל המלך** **שלמה** **מס:** (רש"י)

מצודת דוד **על הבית**. כל צרכי הבית היו נעשים על פיו : **על המס**. הוא המס האמור למטה (ה כז) : ויהי המס שלשים אלף איש : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ואחישר על הבית**. ידמה שהוא היה ממוני להשגיח בדברי בית המלך בכל מה שיצטרך שם : **ואדנירים בן עבדא על המס**. הוא היה ממונה שהיו פורעים ישראל ויתר העמים שהיו למס לשלמה : (רלבי"ג)

מלבי"ם (ו-יט) **ולשלמה שנים עשר נצבים**, טרם שיספר גודל שולחנו של המלך וכבד משאו כי רבה מאד, יקדים **א**. כי ערך הדבר בחכמה באופן שלא יכביד על בני מדינתו, הנה חלק את ארצו לשנים עשר חלקים כנגד י"ב חדש, באופן שכל חלק יפרנס את המלך ויכלכל שולחנו חדש ימים, ומינה נציבים שיתעסקו בזה, באופן שכל אחד היה מכין כל השנה לחם לחדש אחד, ובזה הוקל הדבר מן הכלל באשר נחו ממשאם אחד עשר חדש (מלבי"ם):

ז **וְלִשְׁלֹמֹה שָׁנִים עָשָׂר נֹצְבִים עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְאֶת בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בְּשָׁנָה יְהִי עַל (אחד) הָאֶחָד לְכִלְכֹּל: (o)**

רש"י **וכלכלו את המלך**. כל סעודתו, ומאכל הסוסים, וכל צרכי הולאה: (רש"י)

מצודת דוד **על כל ישראל**. המה היו ממונים על כל ישראל, לקחת מהם די

צורך פרנסת בית המלך, וכל אחד כלכל חדש בשנה, וגבה מבני אנשי המחוז אשר הועמד עליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וכלכלו. ענין הספקת הצורך, כמו (שמואל ב יט לג) והוא כלכל את המלך : (מצודת ציון)

רלב"ג שנים עשר נצבים על כל ישראל. ר"ל שהיו על כל ישראל לגבות מהם זה המס והיה יודע כל אחד מהם החלק מישראל אשר בגורלו לפרנס המלך וביתו בחדשו בדרך שיפרנסוהו כלם כל השנה : (רלב"ג)

ח ואלה שמותם בן חור בהר אפרים: (o)

מצודת דוד ואלה שמותם. של הנצבים : בן חור. כל אלו הנזכרים בשם אביהם, לא היו ידועים מעצמם כי אם בשם אביהם : בהר אפרים. היה ממונה בהר אפרים, לקחת מהם לכלכל את המלך בחדשו : (מצודת דוד)

ט בן דקר במקץ ובשעלבים ובית שמש ואילון בית חנן: (o) **ז** בן חסד בארבות לו שכה וכל ארץ חפר: (o)

מצודת דוד לו שוכה. רוצה לומר : גם על שוכה היה ממונה, לקחת מהם לצורך פרנסת בית המלך : (מצודת דוד)

י בן אבינדב כל נפת דאר טפת בת שלמה היתה לו לאשה: (o)

כ"י נפת דאר. (תרגום:) פלכי דאר: (כ"י)

מצודת ציון דאר. מחוז דאר, וכן (יהושע וז יא) שלשת הנפת : (מצודת ציון)

יב בענא בן אחילוד תענה ומגדו וכל בית שאן אשר אצל צרתנה מתחת ליזרעאל מבית שאן עד אבל מחולה עד מעבר ליקמעם: (o)

מצודת דוד עד אבל וגו'. רוצה לומר : מהעבר מזה עד אבל מחולה, ומזה עד מעבר ליקמעם : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעבר. מצד : (מצודת ציון)

גַּבַּר בֶּן גִּבּוֹר בְּרִמְתָּ גִלְעָד לֹא חֵית יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר בְּגִלְעָד לֹא חָבַל
אֲרָגָב אֲשֶׁר בְּבִשָּׁן שְׁשִׁים עָרִים גְּדֹלוֹת חוֹמָה וּבָרִים נְחֹשֶׁת: (o)

רַס"י חבל ארגוב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך, כי משפט המלך
יש לגבות יציאותיו מן העם, כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר שמואל
(א) י (כה): (רס"י)

מצודת דוד חות יאיר. תרגם יונתן : כפרני יאיר : אשר בגלעד. אשר עמדו
בארץ הגלעד : ששים ערים. בחבל ארגוב היו ששים ערים גדולים וחומה
מסביב : (מצודת דוד)

מצודת ציון חבל. המחוז תקרא חבל, כי בחבל תחלק נחלה, וכן (שם יט ט)
מתבל בני יהודה : ארגוב. שם האדם, אשר משל בה מאז, וכן (דברים ג
ד) כל חבל ארגוב : (מצודת ציון)

גִּידָה אַחִינֹדָב בֶּן עֲדָא מְחַנְיָמָה: **טו** אַחִימַעֵץ בְּנִפְתָּלִי גַם הוּא לָקַח אֶת
בְּשִׁמַּת בֵּת שְׁלֵמָה לְאִשָּׁה:

מצודת דוד בנפתלי. בנחלת נפתלי : (מצודת דוד)

טז בַּעֲנָא בֶּן אֲרִי בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֲשֶׁר בְּבִשָּׁן וּבְעֵלוֹת: (o)

מצודת דוד ובעלות. והיא היתה מנחלת יהודה : (מצודת דוד)

יז יְהוֹשֻׁפֶט בֶּן פְּרוּחַ בִּישְׁשָׁכָר: (o) **יח** שְׁמַעִי בֶּן אֵלָא בְּבִנְיָמִן: (o)
יט גִּבּוֹר בֶּן אֲרִי בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֲרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי וְעַג מֶלֶךְ הַבִּשָּׁן
וּנְצִיב אֶחָד אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ:

רַס"י ונציב אחד אשר בארץ. רב ושמואל פליגי, חד אמר: אחד ממונה
על כולם, הוא עזריה בן נתן האמור למעלה, וחד אמר: כנגד חודש העיבור
(סנהדרין יב (א): (רס"י)

מצודת דוד בארץ גלעד. רוצה לומר : ביתר המקומות, כי על חות יאיר שעמדו בארץ הגלעד, היה נציב אחר : ארץ סיחון וגו'. רצה לומר : גלעד היתה החצי משל סיחון, והחצי משל עוג : ונציב אחד. רצה לומר : ועוד נציב אחד אשר היה בכל הארץ, ממונה על כולם, והוא עזריה בן נתן האמור למעלה : (מצודת דוד)

רלב"ג ונציב אחד אשר בארץ. יתכן שיהיה שר אחד מושל על אלו השרים יביאם לפרנס המלך וביתו איש חדשו או היה שם נציב אחד לחדש העבור והביאור הראשון יותר נכון ואם היה כן הנה יחוייב שיהיה חלקו מארץ ישראל מעט יותר משלישית חלק אחד משאר השרים שהיו מפרנסין אותו חדש אחד בשנה : (רלב"ג)

כז יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרב אכלים ושתים ושמחים:

מצודת דוד על הים. על שפת הים : (מצודת דוד)

מלבי"ם ב. ועתה יאמר כי היה יכול להגדיל שולחנו ביתר שאת, אם מצד העם המכלכלים אותו שהיו רבים כחול, והיה להם שופע שובע גדול די והותר שכולם אוכלים ושותים ושמחים ובזה לא הכביד עליהם מצדם, שהגם שלפי החשבון שחשב הרי"א היו אוכלים על שולחן המלך ששים אלף אנשים בכל יום, לא יהיה זה למעמסה אל עם רב כחול, אשר לא חסר להם כל טוב, לכלכל כמספר הזה : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ה

א ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים מגשים מנחה ועבדים את שלמה כל ימי חייו: (פ)

מצודת דוד מן הנהר. היוצא מן העדן, שהוא תחילת המזרח, עד ארץ פלשתים : מגשים. והמה היו מגישים מנחה, והיו עובדים את שלמה להעלות לו המס : (מצודת דוד)

מלבי"ם (א-ח) השאלות: לפי הסדר הי"ל לסדר תחלה ויהי לחם שלמה

וכו', ואח"כ יאמר ושלמה היה מושל וכו', כי הוא רודה בכל עבר הנהר
וכו', וכן מ"ש בפסוק ז' וכלכלו הנציבים וכו' הוא מיותר שכבר אמר זה,
גם הסתירה שיש בענין מספר הארוות סוסים בין ספר זה לספר ד"ה :

ג. ושלמה. היה צריך להגדיל שולחנו מצד גודל מלכותו ויקר תפארת
גדולתו, כי היה מושל בכל הממלכות, ושולחן המלך יגדל כפי גודל
מלכותו, וגם בזה לא היה למשא אל העם כי כולם מגישים מנחה
ועובדים את שלמה, ועיי'ז ינקו ישראל חלב העמים והגיע להם שפע מן
הארצות הנכנעים תחתם (מלבי"ם):

ב. ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים פר סלת ושלשים פר קמח:

מצודת דוד לחם שלמה. לכל הבא אל שלחנו : סלת. קמח נקי ביותר :
(מצודת דוד)

מלבי"ם ולכן ויהי לחם שלמה ליום אחד וכו', ר"ל והיה זה ראוי כפי
עושר עם ישראל וכפי גדולת מלכות שלמה, וכפי רוב האנשים שבאו אליו
יום יום מסביב (מלבי"ם):

ג. עשרה בקר בראים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל וצבי
ויחמור וברברים אבוסים:

ד. כ"י בראים. פטומים על האבוס: רעי. מן האחו: וברבורים אבוסים.
יך מרבותינו אומרים: תרנגולים פטומין (צבא מליעא פו צ): (כ"י)

מצודת ציון בריאים. שמנים, כמו (שופטים ג וז) ועגלון איש בריא : רעי.
רועים במרעה : מאיל צבי ויחמור. הם שמות מיני חיות טהורות :
וברברים אבוסים. עופות הבאים מארץ ברבריא, והיו מפותמות על
האבוס, והוא המקום המיוחד להאכילם, ודוגמתו (ישעיהו א ג) וחמור
אבוס בעליו (מצודת ציון):

ה. רלבי"ג עשרה בקר בריאים. ר"ל שמנים : וברבורים אבוסים. הם עופות
שמנים (רלבי"ג):

ז. פי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה בכל מלכי עבר
הנהר ושלום היתה לו מקל עבריו מסביב:

מצודת דוד **כי הוא רדה**. בא ליתן טעם על מה היו כל כך רבים אנשי שלחנו, להצטרך להם כחשבון הזה, ואמר לפי שהיה מושל בכל אנשי עבר הנהר ובכל מלכיהם, ושלום היה לו מכל עבריו, אף מן האומות שלא משל בהם, ולזה היו רבים הבאים אליו, הן מאנשי שלומו, הן מהאומות שמשל בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רדה**. מושל, כמו (תהלים קי ב) רדה בקרב אויביך : **מכל עבריו**. מכל צדדיו : (מצודת ציון)

מלבי"ם **כי הוא רודה** עתה יציע שנית למה שיספר מרוב הסוסים שהיו לשלמה שגם אלה מוטלים על העם לכלכלם, שגם זה היה כפי הראוי והנכון, כי הסוסים היו מוכנים למלחמה בעת הצורך, ועל ידם רדה בכל הממלכות באשר ידעו כי לו חיל וסוס ורכב ויראו מפניו, ועי"כ לא הצטרך למלחמה, ר"ל שע"ז פעל ג' דברים. **א**. שרדה ביד חזקה, שזה ההבדל בין מ"ש תחלה ושלמה היה מושל ובין מ"ש פה כי הוא רודה ומפרש שהיה **רודה בכל מלכי עבר הנהר**, ר"ל כי הלוחם וכובש רודה בהעמים אשר כובש, לא כן שלמה שלא לחם עם העמים רק מלכיהם פחדו מלפניו ובס רדה ועי"י נכנעו עמיהם ממילא, וזה עי"י שראו רב חילו ופרשיו. **ב**. **ושלום היה לו מכל עבריו** שגם העמים ביתר הצדדים שלא רדה בס עכ"פ התיראו מלהרים יד להלחם נגדו : (מלבי"ם)

ו **וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה :** (o)

מצודת דוד **איש**. כל אחד ישב תחת גפנו, ולא נדד ממנו בסיבת שונא : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ג**. ועי"כ **ישב יהודה וישראל לבטח** כי לא הצטרכו להלחם, ולא התרידם רגל אויב מחוץ ולא מרד ושערוריה בפנים : (מלבי"ם)

ו **וַיְהִי לְשֹׁלְמָה אַרְבַּעַיִם אֶלֶף אַרְזֹת סוּסִים לְמַרְכָּבוֹ וְשָׁנַיִם עֶשְׂרֵת אֶלֶף פָּרָשִׁים :**

רש"י **ארבעים אלף ארות סוסים**. ונדברי הימים (ב ט כה) הוא אומר: **ארבעת אלף, פירשו רבותינו (סנהדרין כא ב) ארבעים אלף ארות היו, ובכל אחת ארבע אלף אלטבלאות**. או ארבעת אלפים ארות, ובכל אחת ארבעים אלף אלטבלאות : (רש"י)

מצודת דוד **ארבעים אלף**. ובדברי הימים (ב ט כה) נאמר ארבעת אלפים, ויתכן כי שם מנה הארות, וכאן מנה הסוסים, וכאלו אמר שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארותו, והנה היו עשרה בכל אחת : **למרכבו**. פעם רכב באלו, פעם באלו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ארות**. אבוס בעליו (ישעיהו א ג), תרגומו : אורויא דמרוהי : **פרשים**. הם הרגילים מאד ברכיבה : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו**. הנה ארות הם אבוסים יאכלו שם הסוסי והנה מצאנו בדברי הימים תמורת זה ארבעת אלפים ארות סוסים ומרכבות וידמה ששם מנה האבוסים ובזה המקום מנה הסוסים והרצון בו שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארות והנה היו עשרה סוסי בכל אבוס ולפי שאמר אחר זה לסוסים ולרכש ידענו כי הרכש הוא מין אחד ממניי הסוסים ואחשוב שהם היותר קלי המרוץ והם אשר ירכבו בהם במלחמה או ירצה בזה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו אך לא היו בהם כי אם ארבעת אלפים ארות שהיו בהם סוסים ומרכבות : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויהי לשלמה ר"ל ולתכלית זה היו לו ארבעים אלף ארות סוסים**, ובד"ה כתוב ארבעת אלף, שם חשב מה שהיה לו לצורך תשמישו כמ"ש וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים כי שם חשב כבוד עשרו, ופה חשב מה שהיה לו לצורך החיל להיות נכון ליום קרב ומלחמה (מלבי"ם):

זז **וְכִלְכְּלוּ הַנְּצִבִים הָאֵלֶּה אֶת הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְאֵת כָּל הַקָּרֵב אֶל שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אִישׁ חֲדָשׁוֹ לֹא יַעֲדְרוּ דָבָר:**

רפ"י **לא יעדו דבר**. אפילו כל ימות החמה צימות הגשמים: (רפ"י)

מצודת דוד **ואת כל הקרב**. הם הבאים אליו מארצות העובדי כוכבים : **לא יעדו דבר**. מכל הדברים הצריך להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יעדרו**. יחסרו, כמו (שם מ כו) איש לא נעדר : (מצודת ציון)

רלבי"ג **לא יעדו דבר**. הוא מענין איש לא נעדר : (רלבי"ג)

מלבי"ם (ז-ח) **וכלכלו הנצבים**, עתה גומר דבריו שע"י הנציבים אשר הכין השיג כל הצריך לו, בין אל שולחן המלך בין מה שצריך לצורך הסוסים, וגם הביאו כל הצריך עד המקום אשר יהיה שם : (מלבי"ם)

וְהַשְׁעָרִים וְהַתְּבָנִים לְסוֹסִים וְלָרֶכֶשׁ יָבֹאוּ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם
אִישׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ: (o)

וְהַשְׁעָרִים וְהַתְּבָנִים היו נותנים אלו הנאיבים, אל המקום אשר יהיה
רש"י המלך:
סס (רש"י)

מצודת דוד אשר יהיה שם. קבוצת הסוסים והרכש : איש כמשפטו. כל
נציב בחדשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ולרכש. שם מין בהמה ממהרת לרוץ, וכן (אסתר ח יד) רוכבי
הרכש : (מצודת ציון)

וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חֲכָמָה לְשִׁלְמָה וַתְּבוֹנֶה הַרְבֵּה מְאֹד וַרְחֵב לֵב כַּחֲלוֹל
אֲשֶׁר עַל שִׁפְתַּי הַיָּם:

מצודת דוד ורחב לב. להחזיק בה כל מיני חכמות, ובכל אחת ידיעות הרבה
כחול וגוי : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויתן אלהים חוץ מחכמת ההנהגה שדבר בה עד הנה נתן אלהים
חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד וכבר בארנו בפירוש ספר משלי
בפרטות ההבדל בין חכמה ותבונה, בחכמה כלול כל חכמת המדות וכל
ענינים שנופל עליהם טוב ורע ובתבונה כלולה החכמה העיונית שנופל
עליה שם אמת ושקר, ורוחב לב לדעת כל פרטי החכמות והתכונות
ומיניהם אשר אין להם סוף : (מלבי"ם)

וַיִּתְּרַב חֲכָמַת שְׁלֹמֹה מִחֲכָמַת כָּל בְּנֵי קֶדֶם וּמְכַל חֲכָמַת מִצְרָיִם:

רש"י מחכמת כל בני קדם. מה היא חכמת בני קדם, יודעים במזלות
וכו' כדאיתא בפסיקתא דפריה אדומה, וכל הפרסה הזאת נדרשת סס לפי
משמעה: (רש"י)

מצודת דוד מחכמת כל בני קדם. שהיו יודעים במזלות, וערומים בטייר,
והוא לשון העופות : ומכל חכמת מצרים. שהיו בקיאים בחכמת הטבע,
והתמזגות היסודות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותרב.** מלשון רבוי : (מצודת ציון)

רלב"ג מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. ידמה שבימי שלמה היתה חכמה גדולה בשתי אלו האומות : (רלב"ג)

מלבי"ם ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם שהיו מחוכמים בחכמת התכונה ודומיה וחכמת מצרים שהיו חכמים בחכמת הטבע ומזגי הדברים עד שהיו יכולים להפך הדברים בלהטיהם : (מלבי"ם)

זיא וַיַּחֲכֶם מֶלֶךְ הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֲזָרְחִי וְהַיָּמֵן וְכָל־כָּל וְדָרְדַע בְּנֵי מַחֹל וְיָהִי שְׁמוֹ בְּכָל הַגּוֹיִם סְבִיב:

רש"י ויחכם מכל האדם. כמשמעו: איתן והימן וכלכל ודרדע. אחין היו, בני זרח בן יהודה, שנאמר (בדברי הימים א' ז' ו'): ובני זרח זמרי ואיתן (היו לויים מקוררים): בני מחול. היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר, שהיו הלויים אומרים על דוכנם מזמורים שיקדו בספר תהלים (מזמורים פח פט): מסכיל לאיתן האזרחי; ומסכיל להימן האזרחי. מדרש אגדה בפסיקתא: מכל האדם, זה אדם הראשון, איתן האזרחי, זה אזרהם, הימן, זה משה, וכלכל, זה יוסף, ודרדע, זה דוד המדבר, מחול, שנמחל להם על מעשה העגל: (רש"י)

מצודת דוד מאיתן וגו'. ארבעה האנשים האלו, היו מפורסמים בדורו לחכמים גדולים, וחכמת שלמה עלתה על כולם : (מצודת דוד)

רלב"ג איתן והימן וכלכל ודרדע. ולזה קרא שם איתן איתן האזרחי להיות בן זרח ואמר בני מחול להעיר שהם היו לחכמתו ראויים להלל הש"י במחול או היו ב' שמות לזרח ר"ל שנקרא שמו ג"כ מחול : (רלב"ג)

מלבי"ם ויחכם מכל האדם, שהם החכמים הגדולים וחרטומים שהיו בזמנו, וכבר ידעת מה שדרשו חז"ל בזה, ועיי' במהרי"א שבאר באורך ההבדל שבין חכמת שלמה ליתר החכמים, שעל שהיתה חכמתו בדרך הנס השיג הכל מן הקודם אל המאוחר בידיעה פתאומית לא בידיעה הדרגית שלא תושג רק ע"י השגת החושים ובעמל ויגיעה וברב זמן ובריבוי ההוצעות והיא עלולה לטעות וא"א לו שישג שרשי הדברים וצורותיהם העצמיים ולא השכלים המופשטים מחומר, ע"ש באורך (מלבי"ם):

וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אַלְפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמֵשֶׁה וְאַלְף:

רס"י שלשת אלפים משל. שלשת למודי משלות, שלש פעמים כתוב 'משלי שלמה' בספר משלי: ויהי שירו חמשה. שלשה אלה, ושיר השירים, וקהלת: ואלף. בכל אחד כדי הוא ללמוד. ומדרש אגדה (ערוזין כא ב): שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים משל, ועל כל משל, אלף וחמשה טעמים: (רס"י)

מצודת דוד שלשת אלפים משל. המציא בשכלו ובדא מלבו משלים, להכניס בלב יראת ה'. והנה המשלים ההם אינם נמצאים אצלנו, כי רבים מספריו נאבדו מאתנו בגלותינו, ובאו לידי העובדי כוכבים, ומהם העתיקו מלים וקראו על שם, ואולם גנוב הוא אתם: **ויהי שירו**. גם עשה שירים במספר חמשה ואלף. ואף המה אינם אתנו, כי נאבדו: (מצודת דוד)

רלב"ג וידבר שלשת אלפים משל. ידמה שאלו המשלים שכלל אותם ספר משלי ומאות' השיריי נבחר השיר אשר כלל אותו ספר שיר השירים ולז"א בראש ספר משלי משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר וכו' ר"ל שאלו המשלים לבד יהיה תועלתם באלו הענינים שזכר פה ואולם שאר המשלים שדבר שלמה לא היה תועלתם לאלו הדברים ולזה לא נכתבו באלו הספרים הנכתבים ברוח הקדש ולזאת הסבה אמר ג"כ בראש ספר שיר השירים שיר השירים אשר לשלמה ר"ל שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר לשלמה: (רלב"ג)

מלבי"ם וידבר חוץ מן החכמה הקבועה בלבו, דבר ג"כ דברי חכמה ברוה"ק וחבר ספרים, שהם שלשת אלפים משל הוא ספר משלי שנחלק לשלשה חלקים, כמבואר בפירוש, ור"ל שלשת למודים (מלשון ואאלפך חכמה) ויהי שירו חמשה ואלף הוא ספר שה"ש שנחלק לחמשה שירים ושיר האחרון המתחיל אחות לנו קטנה שאומר שם איש יביא בפריו אלף כסף, האלף לך שלמה נקרא שיר האלף, כמו שבארנו זאת ת"ל בפ"י שירי הנפש: (מלבי"ם)

ג'ג וידבר על העצים מן הארץ אשר בלבנון ועד האזוב אשר יצא בקיר וידבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים:

רס"י וידבר על העצים. מה רפואת כל אחד, ועץ פלוני יפה לזנין פלוני, וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמה, מה רפואתה, ועיקר גדוליה ומאכלה. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני רמז קעח): מה ראה מלורע ליטהר בגזוה שבגזוהים, ובנמוך שבנמוכים, ועל הבהמה ועל העוף, מה ראה זה

להיות כֶּסֶר בְּחִיטָה בְּסִימָן אֶחָד, וְזֶה בְּשָׁנֵי סִימָנִין, וְדָגִים וְחֹגְזִים בְּלֹא כְּלוּם: (כ"ט)

מצודת דוד **וידבר על העצים.** אמר טבעי כל העצים, וחשבון הרכבת היסודות אשר בכל אחד : **מן הארז וגו'.** רצה לומר : בכל מיני העצים והעשבים, מגדול ועד קטן : **על הבהמה וגו'.** טבעם והרכבת היסודות אשר בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **האזוב.** שם עשב מה : **בקיר.** בכותל : **הרמש.** הם השרצים הנמוכים קצרי הרגל הרוחשים בארץ, כמו (בראשית א כו) הרמש הרומש על הארץ : (מצודת ציון)

רלב"ג **וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון וגו'.** הנה זה הדבוי הוא להודיע סבותיה ויסודותיהם ומשיגיהם העצמיים וזהו העיון בטבעי בהם וידמה שהודיע עם זה תועלותיהם ברפואות האדם למזונותיו והנה כלל עיונו כל הצמחים מהיותר נכבד עד היותר פחות והנה הבחן ענינה בכבוד וזולת כבוד מצד פעלותיהם ואיבריהם ומצד טבע המזון שיזונו ממנו וזה שכאשר תהיינה פעלותיהם יותר שלמות תהיה צורתם אשר סודרו ממנה אותם הפעולות יותר נכבדות וגם כן הנה מה שממנו יותר מתיחס לטבע הדומה ויותר גס החמר הוא יותר מעט בכבוד כי המזון דומה באופן מה לנזון ולזה הוא מבואר כי הארז אשר בלבנון הוא יותר נכבד ההרכבה מהאזוב אשר בקיר כי פעלוי הצמח ההוא יותר שלמות מאד ואיבריו יותר רבים ומזון האזוב הוא יותר גס ולזה היה שיצא בקיר ובכלל הנה נתבאר מזה המקום שהוא דבר בכל הצמחים מן היותר גדול ועד היותר קטן ומן היותר נכבד ועד היותר פחות ודבר ג"כ בזה האופן על החי ההולך ועל המעופף ועל הרומש על הארץ ועל הדגים והנה זכרם בהדרגה החי ההולך הוא יותר נכבד מהעוף ולזה הוא עושה בעל חיים בגופו והעוף לא יעשה כן אבל יעשה ביצה שלימה ואולם רמש הארץ יעשה ביצה חסרה התבאר גם כן מענין אחר כי הוא יותר פחות מצד המזונות שיזונו מהם יותר קרובים לטבע הדומם וזה כלל לכל מיני השרצים האלו והנה רמש הארץ יותר נכבד מהדגי כי הדגים יעשו ביצה שלמה ויעשו מהם רבוי מופלג לחולשת החום היסודי אשר יצטרך ביצירתם והנה באור אלה הדברים כלם הוא ראוי בספר הצמחי ובספר ב"ח ושם בארנו הרבה מאלו הדברים : (רלב"ג)

מלבי"ם **וידבר גם חבר חבורים רבים על חכמת הטבע שבם דבר על הצומח בכל מיניו, מן הארז עד האזוב, וכן בחכמת הבע"ח לכל מיניהם, ההולך על ארבע, והמעופף והשוחה במים, והרמש שכולל האמפיביאן וגם הרמשים הקטנים:** (מלבי"ם):

{יד} וַיָּבֹאוּ מְלָכֵי הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֶת חֲכַמַּת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל מְלָכֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שְׁמֹעוֹ: חֲכַמְתּוֹ: (o)

מצודת דוד מאת כל מלכי הארץ. כי כל מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו, ובשובם באו העמים אל מלכיהם, לשמוע מהם חכמת שלמה (מצודת דוד):

מלבי"ם ויבואו פ"י מהר"א שמאת מלכי הארץ ששמעו שמע חכמתו נשלחו שלוחים מכל העמים חכמי עם ועם לשמוע את חכמת שלמה, וי"מ שמלכי הארץ באו לשמוע חכמתו, ובשובם למדינתם באו כל העמים ללמוד לקח מפיהם מה ששמעו המלכים ממנו, וי"ל שרמז בזה על ספר קהלת שנאמר בהקהל, ובו דבר בדרך החקירה והחיפוש על כל עניני העולם, והיה בזה לימוד גם להמלכים לההביל הצלחת העולם, גם להמון העמים יחד (מלבי"ם):

{טו} וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ צוּר אֶת עֶבְדֹוֹ אֶל שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי אֵתוֹ מִשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי אָהַב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל הַיָּמִים: (o)

מצודת דוד אל שלמה. לדבר על לבו דברי שלום ואמת, וכמנהג המלכים זה לזה (מצודת דוד):

מלבי"ם וישלח חירם הנה בשמואל ב' (ה' י"א) נזכר שחירם שלח מלאכים אל דוד ועצי ארזים וחרשי עץ וכו' ויבנו בית לדוד, ופה אמר ששלח את עבדיו, כי שם רצה לכרות עמו ברית בפעם ראשונה, והיה צריך לשלוח מלאכים, ששם מלאך הונח על ההולך בשליחות נכבד, כי היו שרים נכבדים ומלאכים מליצים ומורשים מאת המלך לכרות עמו הברית עפ"י הקשורים שיעשו ביניהם, אבל עם שלמה לא היה צריך לחדש ברית חדש, כי הוא עומד תחת אביו והברית שהי"ל עם אביו נכונה גם לבנו המולך אחריו, ולא שלח רק עבדיו, לברכו ולדרוש שלומו, ומפ' כי שמע כי אותו משחו ולכן שלח עבדיו ולא הוצרך לשלוח מלאכים כי אהב היה חירם לדוד כל הימים, והברית נאמן וקיים ביניהם מכבר עפ"י הברית שבינו לבין דוד (מלבי"ם):

{טז} וַיִּשְׁלַח וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל חִירָם לֵאמֹר:

מלבי"ם וישלח שלמה הנה מהר"א העיר והתפלא על החלופים שבין הספור שבכאן אל הנז' בד"ה, ובאשר דרכו בישוב החלופים לא נכונה אצלי, הנני מעתיק הלשון בד"ה להעיר עליהם ולבחון היטב ענינם: שם כתוב (ב' ב') וישלח שלמה אל חירם מלך צור לאמר כאשר עשית עם דוד

אבי ותשלח לו ארזים לבנות לו בית לשבת בו, הנה אני בונה בית לשם ה' אלהי להקדיש לו להקטיר לפניו קטורת סמים ומערכת תמיד, ועולות לבקר ולערב לשבתות ולחדשים ולמועדי ה' אלהינו לעולם זאת על ישראל, והבית אשר אני בונה גדול כי גדול אלהינו מכל האלהים, ומי יעצר כח לבנות לו בית כי השמים ושמי השמים לא יכללוהו ומי אני אשר אבנה לו בית כי אם להקטיר לפניו, ועתה שלח לי איש חכם לעשות בזהב בכסף וכו' ויודע לפתח פתוחים עם החכמים אשר עמי וכו' ושלח לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון כי אני ידעתי אשר עבדיך יודעים לכרות עצי לבנון והנה עבדי עם עבדיך, ולהכין לי עצים לרוב כי הבית אשר אני בונה גדול והפלא, והנה לחוטבים לכורתי העצים נתתי חטים מכות לעבדיך כורים עשרים אלף ושעורים כורים עשרים אלף ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים אלף, ויאמר חירם מלך צור בכתב וישלח אל שלמה באהבת ה' את עמו נתנך עליהם מלך, ויאמר חירם ברוך ה' אלהי ישראל אשר עשה את השמים ואת הארץ אשר נתן לדוד המלך בן חכם יודע שכל ובינה אשר יבנה בית לה' ובית למלכותו, ועתה שלחתי איש חכם יודע בינה לחירם אבי וכו' ועתה החטים והשעורים היין והשמן אשר אמר אדוני ישלח לעבדיו ואנחנו נכרות עצים מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסדות על ים יפו ואתה תעלה אותם ירושלים ע"כ. והנה לא נזכר שם השליחות ובשליחות של שלמה הראשון ששלח חירם עבדיו אל שלמה כתוב כאן בהוצעת דבריו ענין אחר ושם כתוב ענין אחר מדברים אחרים לגמרי, וגם השאלה דכאן משונה מן השאלה דשם, פה כתוב צוה ויכרתו לי ארזים, שמשמע שלא בקש רק פועלים שיכרתו ארזים מן הלבנון אשר בארץ ישראל, ושם כתוב ושלח לי עצי ארזים שמורה שישלח לו מן הלבנון אשר בגבול חירם, והוסיף ברושים ואלגומים ושישלח לו עצי ארזים לרוב שלא נזכר בבקשה דפה, שם פירש השכר עשרים אלף כור חטים וכו' ופה נזכר ושכר עבדיך אתן לך ככל אשר תאמר הרי רצה שחירם יקוב שכרו עליו ויתן, פה אמר כי אתה ידעת כי אין בנו איש ושם אמר כי אני ידעתי, ושם הוסיף לבקש איש חכם לעשות בזהב וכו' שלא נזכר פה, וכן תשובת חירם משונה בשני הספרים, פה אמר שהשיב שמעתי את אשר שלחת אלי וכו' ושם הוסיף דברים רבים, מכל זה נראה בעליל, שהיו בזה חמש שליחויות, תחלה שלח חירם אל שלמה לנחמו ולחזק עמו הברית והאהבה, ואז שלח שלמה אל חירם וחירם השיב אל שלמה הדברים שנוז' פה, ואחרי תשובת חירם חזר שלמה ושלח אל חירם, וחירם השיב הדברים שנוזכר בד"ה, באופן שעזרא הסופר השלים בד"ה הדברים החסרים כאן, והדברים המבוארים כאן לא הוצרך לשנות שנית, וכמו שנבאר. ועתה נבאר בפרט, שלמה בשאלתו הראשונה לא שאל תיכף שישלח לו עצי ארזים הרבה מהלבנון שבגבול חירם, כי בחכמתו התחיל בשאלה קטנה, שאינו מבקש רק יתן רשות לעבדיו האומנים לכרות עצים, ר"ל שיעשו מלאכתו לכרות ארזי לבנון אשר בא"י, והקדים לשאלתו הוצעה שעל פיה יתנדב חירם מעצמו לתת לו יותר מאשר מבקש (מלבי"ם):

וַיֵּץ אֶתְּהָ יִדְעֶתָ אֶת דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכֹל לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר סָבְבוּ עַד יָתִית יְהוָה אִתְּם תַּחַת כַּפּוֹת (רגלו)
רַגְלֵי:

רַשׁ"י לֹא יָכֹל לִבְנוֹת בַּיִת וּגו'. לֹא הָיָה רַשָּׁאֵי מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה, וְהַכְּתוּב
אוֹמֵר (דְּבָרִים יב ז'): וְהָיָה לְכֶם מְכַל אוֹיְבֵיכֶם מִסְּבִיב, וְאַחֲרַי כֵּךְ (פְּסוּק)
יֵאָדָּם: וְהָיָה הַמָּקוֹם וּגו' לְשַׁכְּנוֹ תִּדְרָשׁוּ וּגו' (פְּסוּק ה'): (רַשׁ"י)

מצודת דוד **עד תת**. רצה לומר : אבי היה מוטרד במלחמה כל ימיו, עד
השלימו זה עמדי, ובעזר ה' הנם תחת רגלי : (מצודת דוד)

מלבי"ם **אתה ידעת**, הקדים התנצלות על דוד אביו שלא התעסק בדבר
הגדול הזה, כי לא היה זה מרפיון ידים, רק שהיה טרוד תמיד
במלחמותיו, ויש בזה גי' כונות אם כפשוטו שלבנות בנין גדול כזה צריך
עת שלווה ושקט, ואם מפני שכן גם מצות התורה שלא יבנו בית הנבחר
עד יניח ה' להם מכל אויביהם, כמ"ש חז"ל גי' מצות נצטוו ישראל למנות
מלך ולהכרית זרע עמלק ולבנות בית הבחירה, והוכיחו שם שבנין
הבחירה יהיה בסוף כמ"ש והניח ה' וכו' והיה המקום אשר יבחר, ועוד
ענין שלישי בארתי, בדרושי אה"ש, כי באשר עקר המצוה הזאת אינה
הבנין עצמו רק אם יבנו הבית יהיה לשם ה' בלבד מבלי שום פניה
חיצונית שיכוונו להשיג על ידו איזה כבוד או תועלת לעצמם, וכמו שדייק
פה במה שכתוב גי' פעמים **לשם ה' אלהיו, לשם ה' אלהי, לשמי**, וידוע
שקשה מאד על טבע האדם לעשות דבר שמצפה ממנו ריוח גדול ותועלת,
ולא יפנה כלל להנאת עצמו רק יעשהו לשם ה' כמ"ש שם באורך, וכבר
הובטח דוד ע"י נתן שע"י בנין הבית ימצאו מנוחה מן האויבים כמ"ש
בברכות (דף ז') כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו שנא'
ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו
בני עולה לענותו, שהבטיח לו שאחרי יבנה הבית ימצאו מנוחה
מאויביהם, וא"כ היה נמנע שיבנה דוד הבית בכוונה נקי לשם ה' בלבד,
באשר היה מצפה ג"כ התועלת שימצאו ממנו לנוח מאויביו סביב שתו
עליו כל היום, רק שלמה שבל"ז היה שלום בימיו, והובטח ע"י נתן שיהיה
איש מנוחה היה נקל לו לבנות הבית בכוונה שלמה מיוחדת לשם ה' מבלי
שום פניה חיצונית, וז"ש **אתה ידעת את דוד אבי כי לא יכול לבנות בית
לשם ה' אלהיו**, ר"ל שלא הי' יכול לבנותו בכוונה לשם ה' בלבד מבלי
פניה חיצונית, מפני המלחמות אשר סבבוהו, והיה עולה בלבו בהכרח ג"כ
תועלת עצמו שבונה הבית מפני המלחמה למצוא מנוחה מאויביו
(מלבי"ם):

יַחַד וְעַתָּה הַנִּים יְהוָה אֱלֹהֵי לִי מִסְבִּיב אֵין שְׁטָן וְאֵין פֶּגַע רָע:

מצודת ציון הניח. מלשון מנוחה : **אין שטן**. אין מקטרג : **פגע**. ענין פגישה, וכן (שם כח יא) ויפגע במקום : (מצודת ציון)

מלבי"ם ועתה שכבר הניח ה' אלהי לי מסביב וגם בלא המקדש אין לי מלחמה עם האויבים כי אין שטן מן האומות הקרובים ואין פגע רע, שיפגעני אויב מרחוק בדרך מקרה : (מלבי"ם)

יַט וְהִנְנִי אֹמֵר לְבָנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי כְּאֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֶל דָּוִד אָבִי לֵאמֹר בְּנֶה אֶשֶׁר אֶתֶן תַּחְתֶּיךָ עַל כְּסָאֲךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לְשְׁמִי:

מלבי"ם והנני אומר, ר"ל אני הוא שיכול לאמר לבנות בית לשם ה' אלהי היינו בכוונה מיוחדת לשם ה' בלא שום פניה חיצונית, אחר שאין לי לקוות למצוא על ידי הבית מנוחה ממלחמות, כאשר דבר ה' אל דוד אבי שבנדך אשר אתן תחתידך על כסאך, והוא כבר ימצא ממלכה נכונה בשלות השקט הוא יבנה הבית לשמי דייקא לשם ה' ביחוד, שזה העיקר הנרצה בבנין הקדוש הזה : (מלבי"ם)

כַּ וְעַתָּה צֹוה וְיִכְרְתוּ לִי אֲרָזִים מִן הַלְּבָנוֹן וְעֲבָדֵי יְהוָה עִם עֲבָדֶיךָ וְשֹׁכְרֵי עֲבָדֶיךָ אֶתֶן לָךְ כָּל אֲשֶׁר תֹּאמַר כִּי אֶתָּה יִדְעָתָּ כִּי אֵין בְּנוֹ אִישׁ יָדַע לִכְרֹת עֲצִים כְּצִדְנִים:

רַס"י כלדנים. שכנים ליער לכל אחד היו, ובממשלתו של חירם: (רס"י)

מצודת דוד ויכרתו לי ארזים. לצורך הבנין : **מן הלבנון**. אשר היה בארץ חירם : **ועבדי יהיו וגו'**. גם עבדי יהיו עמהם לעזרה : **כי אין בנו וגו'**. לזה יכרתו עבדיך : **כצידונים**. צור וצידון קרובים זה לזה, והם ממלכה אחת : (מצודת דוד)

מצודת ציון הלבנון. שם יער : (מצודת ציון)

מלבי"ם ועתה צוה אחר ההוצעה הזאת שמורה שרוצה לבנות בנין גדול והפלא מאד, עד שלא הי' בכח דוד אביו לבנותו הגם שהיה מלך גדול ונורא למלכי ארץ, בקש שאלה קטנה מאד, והוא שיתן רשות לאומנים וחרשי עץ אשר במלכותו שיעשו מלאכת שלמה ויעזרו לעבדיו לכרות ארזים מן הלבנון אשר בגבול א"י, שעז"א ועתה צוה ויכרתו, לא בקש שיתן לו ארזים משלו רק אומנים כורתי ארזים, שיעשו מלאכה ביער

הלבנון שבא"י, ושהוא ישלם שכר פעולתם כפי שיקוב עליו חירם, ובאר הטעם שמבקש אומנים מאתו, מפני שהוא יודע שלא נמצא בישראל איש יודע לכתר עצים כצדונים: (מלבי"ם):

כא ויהי כשמע חירם את דברי שלמה וישמח מאד ויאמר ברוך יהוה היום אשר נתן לדוד בן חכם על העם הרב הזה:

מצודת דוד וישמח מאד. לפי שמתוך סדור דבריו הכיר חירם בחכמתו, ובדברי הימים (ב ב י טו) מאריך יותר ביופי סדור דבריו, וקצר כאן: **על העם**. מולך על העם, והוא מקרא קצר: (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה. יתכן שלא אמר זה על אלו הדברים ששלח לו שלמה כי לא היה בהם על מה שישמח מצד החכמה שהיה נראה בהם אלא שנאמר כי כאשר שמע דברי שלמה בחכמי הנפלאה שהיתה בו לפי מה שספרו לו המגידים שמח מאד והודה לש"י שנתן לדוד בן חכם יושב על כסאו והנה אמר זה להורות על שמרוב אהבתו את שלמה נתרצה חירם לעשות חפץ שלמה והנה עם כל זה היו דברי שלמה לחירם בחכמה ולזה שלח לו שהוא יעשה חפצו משכר עבדיו בכל אשר יאמר להיותם יותר בקיאי במלאכי כריתת העצים ונשען שלא יכביד לשאול חירם מפני אהבתו את דוד ולזה הודיע כי מרצון דוד היה לבנותו אך מפני שלא יכול נעתק הענין אל שלמה והיישירו גם כן בדבריו אל שזה הבית יהיה נבנה לשם ה' אשר בידו להשפיל ולהכניע כל האויבים והשונאים כאילו כלל בדבריו הפיוס והאיוס יחד: (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה, הנה חירם הבין מדברי שלמה כי בלבו מבקש דבר גדול יותר ממה ששאל, כי על אומנים לבד לא היה צריך להציע באורך שדוד אביו לא היה יכול לבנות הבית שזה מורה על גדולת הבנין ושהוא גם כן צריך עזר וסעד אל הבנין, ומזה הבין שרמז לו שהוא יתן לו ארזים משלו, כי בחלק הלבנון שאצל צור היו ארזים וברושים טובים יותר ולרוב מאד, וז"ש ויהי כשמוע ר"ל כאשר הבין דבריו שמח מאד וברך ה' אשר נתן לדוד בן חכם, כי זה מורה על רוב חכמתו ששאל מעט כפי המוסר והנמוס ובכ"ז כלכל דבריו כפי תבונתו שחירם בעצמו יבין את זאת להפריז לו כרצונו: (מלבי"ם)

כב וישלח חירם אל שלמה לאמר שמעתי את אשר שלחת אלי אני אעשה את כל חפצך בעצי ארזים ובעצי ברושים:

מצודת דוד כל חפצך. מה שתרצה: **ובעצי ברושים**. עם כי לא שאל על הברושים הבטיחו לעשות חפצו גם בזה: (מצודת דוד)

רלבי"ג והנה הוסיף חירם ואמר שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזי ובעצי ברושים ויעבירם לו הים ויוציאם אל היבשה אל המקום אשר יבחר שלמה ושם יתיר הקשרי אשר נקשרים בהם העצים קצת' בקצתם, והנה הרצון בדוברות קשירת העצים קצתם בקצתם באופן שיוכלו החובלים להעבירם הים ראדיליץ בלע"ז : (רלבי"ג)

מלבי"ם וישלח וכו', שמעתי וכו' ר"ל הבנתי את אשר שלחת אלי, אני אעשה את כל חפצך בעצי ארזים, לא אמר אעשה את שאלתך רק את כל חפצך ר"ל מה שחפצת בלבך הגם שלא שאלת בפיך שאתה חפץ שאתן לך עצי ארזים מהלבנון אשר בצור וכן אעשה : (מלבי"ם)

כג עבדי ירדו מן הלבנון ימה ואני אשימם דברות בים עד המקום אשר תשלח אלי ונפצתי שם ואתה תשא ואתה תעשה את חפצי לתת לחם ביתי:

רס"י אשימם לדברות. 'רפסודות' קורא להם בדברי הימים (ב ב טו), ובלשון אשכנז פליצי"ן, ובלע"ז רי"ז, קושרין העצים זה עם זה, ומליפין אותן על פני המים, ומוליכין אותן כמו שמוליכין הספינות: עד המקום אשר תשלח אלי. אשר תודיעני להביאם שם: ונפצתי שם. כשמתיר אגדן ומוליאן אל היבשה כל עץ ועץ לעצמו, היא קרויה ניפוז. (כל דבר שלם שמחלקים אותו לפרקים, קרוי ניפוז), דיפלי"ר בלע"ז: (רס"י)

מצודת דוד ימה. אל הים הסמוך ללבנון : ואני אשימם. רצה לומר : עבדי יקשרום אלו באלו, להנהיגם בים עד המקום אשר תצוה, ושמה יתירו הקשרים, לנפצם ולפזרם אלו מאלו, למען יוכלו לשאת כל קורה לבדה : ואתה. רצה לומר : עבדיך ישאום משם, להביאם למקום הבנין : את חפצי. בעבור עצי יערי ועבודת אנשי, תמלא חפצי בתת לחם לאנשי ביתי : (מצודת דוד)

מצודת ציון דברות. ענינו קורות קשורות יחד להנהיג אותם דרך המים, כי וינהג את הצאן (שמות ג א), תרגומו : ודבר, וכן (ישעיהו ה יז) ורעו כבשים כדברים : (מצודת ציון)

רלבי"ג ונפצתי. ר"ל אתיר הקשרים בדרך שיהיו מוכנים לנשאם עץ עץ בפני עצמו וידמה שהים היה מגבול מלכות חירם ולזה רצה חירם להעביר העצים לשלמה עד גבול מלכות שלמה : **מכולת לביתו**. ר"ל לאכול לביתו : (רלבי"ג)

מלבי"ם **עבדי יורידו מהלבנון** שבגבול צור אל הים, וקבל עליו להוליכם עד המקום שיפרט שלמה, ומשם ישאם לירושלים, והתנה עמו שבעבור זה תעשה את חפצי לתת לי לחם ביתי : (מלבי"ם)

כד וְיְהִי חִירוֹם נָתַן לְשִׁלְמָה עֲצֵי אֲרָזִים וְעֲצֵי בְרוֹשִׁים כָּל חֶפְצוֹ:

מלבי"ם (כד-כה) וספר שכן היה שחירם נתן לו עצי ארזים ועצי ברושים ושלמה נתן לו ללחם ביתו עשרים אלף כור חטים ועשרים אלף כור שמן כתית מדי שנה בשנה, ופה לא השלים הספור, והשלימו עזרא בד"ה, שאחר השליחות הזה הנזכר פה, שנרצה לו לתת לו עצים משלו, חזר שלמה ושלח אליו השליחות שזכר בד"ה **כאשר עשית חסד עם דוד אבי ותשלח לו ארזים לבנות לו בית לשבת בו**, ר"ל הלא זה דומה כמו שעשית עם דוד ששלחת לו ארזים משלך, וכן הבטחת לעשות עמדי, אבל אני הנה **בונה לשם ה' אלהי וכו' והבית אשר אני בונה גדול**, וע"כ תוסיף בחסדך לשלוח ג"כ איש חכם לעשות בזהב ובכסף וכו' ושלח לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון הוסיף שני דברים איש חכם לעשות בזהב, גם שישלח אלגומים, והוסיף עוד ולהכין לי עצים לרוב, ושם פרט שכר העבדים החוטבים וכורתי העצים, שלהם נתן עשרים אלף כור חטים וכן שעורים, וגם יין ושמן כ"א עשרים אלף בתים, וע"ז באה התשובה מן חירם פעם שנית בכתב ששלח לו איש חכם יודע בינה לחירם אביו, וכן גלה לו שנרצה בהשכר שפרט לעבדי חירם ושהוא יביא לו העצים על ים יפו שמשם יעלם לירושלים (מלבי"ם):

כה וְשִׁלְמָה נָתַן לְחִירָם עֲשָׂרִים אֶלֶף כֹּר חֲטִיִּם מִכֶּלֶת לְבֵיתוֹ וְעֶשְׂרִים כֹּר שֶׁמֶן כְּתִית כֹּה יִתֵּן שִׁלְמָה לְחִירָם שָׁנָה בְּשָׁנָה: (פ)

רפ"י **מכלת לביתו**. לשון מאכל: שמן כתית. שמן נקי, שאין זיתים נטחנים בריחים, אלא כותש במכתשת, ואין מעלה שמרים כל כך כמו הטחון: (רפ"י)

מצודת דוד **מכלת**. כמו מאכולת רוצה לומר : מאכל לאנשי ביתו : **שמן**. על שחירם הוסיף על שאלתו, בתת לו עצי ברושים הוסיף גם הוא על שאלת חירם, בתת לו שמן : **שנה בשנה**. במשך הזמן אשר כרתו העצים מהלבנון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כתית**. עשוי מזיתים כתושים, שהוא יותר טוב מהעשוי מזיתים טחונים : **כה יתן**. כן היה נותן : (מצודת ציון)

רלב"ג **שמן כתית**. והוא הנבחר שבשמנים כמו שנתבאר בתורה מענין שמן המנורה והנה היו כותשין הזיתים במכתש בלא טחינה ומה שהיה יוצא ממנו מן השמן הוא שמן כתית ואחר זה טחנוהו להוציא הנשאר מהשמן וכבר נזכר בספר דברי הימים מה שהיה נותן שלמה בשכר עבדי חירם לשנה אמנם בזה המקום זכר מה שהיה נותן שלמה לחירם שנה בשנה :

כזו ויהיה נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלם בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם:

מצודת דוד ויהי שלום. בעבור רוח החכמה הנמצא בשלמה, חפץ חירם להיות עמו בשלום : (מצודת דוד)

רלב"ג וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה. מגיד שרוב חכמת שלמה היה סבה אל שהיה שלום בין חירם ובין שלמה כי מפני חכמתו אהב אותו חירם : (רלב"ג)

מלבי"ם וה' נתן חכמה לשלמה, ספר כי השלום שהיה בין שלמה ובין חירם לא היה מצד שהיה לו אהבה עם דוד אביו, רק מצד חכמת שלמה, כי מה שעשה חירם שלום עם דוד היה בעבור שהיה איש מלחמה כובש ארצות והיה צריך לעזרתו, ומה שהיה לו שלום עם שלמה היה בעבור רוב חכמתו, ושלזה הוסיף לכתות עמו ברית האהבה : (מלבי"ם)

כזז ויעל המלך שלמה מס מכל ישראל ויהי המס שלשים אלף איש:

רס"י ויהי המס. עולה לשכר של שלשים אלף איש: (רס"י)

מצודת דוד מס מכל ישראל. המס היה, שנתנו אנשים ללכת הלבנון, לכת העצים עם עבדי חירם : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעל המלך מס מכל ישראל. הנה היה ענין זה המס כמו שזכר שהוצרכו לברור מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת כריתת העצים והבאתם באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שכבר יחלקו לשלש כתות תהיה כל כת חדש אחד בלבנון ושנים חדשים בביתו : (רלב"ג)

מלבי"ם (כז-כח) ויעל המלך, הנה עבדי חירם עשו מלאכה עם עבדי שלמה ביער אשר בגבול חירם, וחוף מזה כרת ג"כ ארזים מהלבנון שבגבול שלמה, כי היה נצרך גם אל עצים קטנים שהם ימצאו בגבול ישראל ולמלאכה זו העלה מס שלשים אלף איש, שתמיד עסקו עשרת אלפים

בכל חדש, ועשרים אלף מהם נשארו בביתם שני חדשים לעסוק בצרכי ביתם (מלבי"ם):

כח וַיִּשְׁלַחֵם לְבִנוֹנָה עֶשְׂרֵת אֲלָפִים בְּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יְהִי בְלִבְנוֹן שְׁנַיִם חֲדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וְאֲדָנִירָם עַל הַמָּס: (o)

רפ"י חליפות. כמו שמסיים ואומר: חדש יהיו ללבנון, כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי ללבנון, והעשרים אלף איש בציתו, במרחקון מתחלפים עשרת האלפים השניים ויואלים ללבנון, ואלו חוזרים לציתם, ובכסליו ואלים עשרת אלפים השלישים ויואלים ללבנון, ואלו חוזרים לציתם, ובצבת ואלים הראשונים וחוזרים ללבנון, וכן חוזרים חלילה, נמלאו כל עשרת אלפים שבהם, חדש ללבנון, ושני חדשים בציתם: על המס. לגבותו: (רפ"י)

מצודת דוד בחדש. בכל חודש לא עבדו כי אם עשרת אלפים: חליפות. היו מתחלפים בכל חודש, כי חודש אחד היו בלבנון, ואחרי זה היו שני חדשים בביתם, משך הזמן שהלכו עשרת אלפים השניים והשלישים, ואחרי זה חזרו הראשונים ללכת, וכן חוזר חלילה: על המס. להכריח לכל אחד ללכת בחדשו: (מצודת דוד)

רלב"ג והנה היה אדנירם על זה המס כי הוא היה על המסים: (רלב"ג)

כט וַיְהִי לְשִׁלְמָה שִׁבְעִים אֶלֶף נֶשָׂא סָבַל וּשְׁמָנִים אֶלֶף חֶצֶב בָּהָר:

רפ"י שבעים אלף נשא סבל. להביא האבנים מן ההר לעיר, ושמנים אלף החוצבים אותם בהר, הרי מאה וחמשים אלף, וכולם גרים גרורים היו, שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושלחנו, וכן כתוב בדברי הימים ב (ב טז): ויספר שלמה את כל הגרים וימלאם מאה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף: (רפ"י)

מצודת דוד נושא סבל. היו עומסים על הכתף משא האבנים, ממקום המחצב אל מקום הבנין ובדברי הימים (שם פסוק יז) נאמר שנושאי הסבל והחוצבים, בהר היו גרים, ויתכן שהיו מהגבעונים: (מצודת דוד)

מצודת ציון סבל. ענין משא, כמו (שם י כז) יסור סבלו מעל שכמך: חוצב.

כן נקרא כריתות האבנים ממקום גדולם, כמו (שם ה ב) וגם יקב חצב בו
(מצודת) :
ציון)

רלב"ג ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל. סבל הוא משא או הוא תואר לסובל המשא, והנה היה מספר החוצבים בהר יותר רב מפני קושי החציבה בהר ההוא עם שמירתם באבנים שחצבו שיהיו באמות המוגבל להם, והנה אלו העושים במלאכה עם הרודי' בהם לעשות אותם לעשות המלאכה היו כלם גרים כמו שנזכר בספר דברי הימי' ושם זכר כי מנינם היה מאה וחמשים אלף ושלושת אלפים ושש מאות לפי מה שמנה אותם שלמה אחרי המנין שמנאם דוד ואחשוב שאלו הגרים היו מהגבעונים כי הם היו גרים תושבים לא גרי צדק והשמידם שאול מפני זה מהתיצב בכל גבול ישראל ועל זה מתו שבעה מבני שאול ואז שבו בארץ ישראל ולפי שהיו מחוייבים לחטוב עצים ולשאוב מים לבית השיי כמו שמבואר בספר יהושע היו מוכרחים מפני זה לעשות זאת המלאכה, והנה השלש מאות הנשארים הם הנצבים שהיו כל אחד מהשוטרים הרודי' בעם העושי' במלאכה והשוטרים ההם היו שרי הנצבים ר"ל שימנום הנצבים שרים ורודים בעם העושים : (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי לשלמה ועוד היה לו מן הגרים שהיו בא"י (הם הגבעונים ואותם שנשארו מן האומות אשר לא הורישו ב"י) והיו קיין אלף איש ועשה מהם שבעים אלף נושא סבל לשאת העצים מן הלבנון שבגבול שלמה ומן ים יפו עד ירושלים, ולשאת האבנים מן ההר אל מקום הבנין, ושמונים אלף חוצבים בהר : (מלבי"ם)

זל לְבַד מְשָׁרֵי הַנְּצָבִים לְשִׁלְמָה אֲשֶׁר עַל הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הַרְדִּים בְּעַם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה:

רפ"י משרי הנלצים. נוגסים ונלצים על עושי המלאכה: שלשת אלפים ושלש מאות. ונדברי הימים ב (ב יז) הוא אומר: ושם מאות, אומר אני, שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף, שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר, והסלוש מאות שנוספים דברי הימים, היו ממונים על כולם, שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר. ותדע, שהרי יש עוד שני כתובים בדבר זה, ומכחישין זה את זה, שנאמר בו בספר זה (לקמן ט כג): אלה שרי הנלצים אשר לשלמה חמשים וחמש מאות, ונדברי הימים (ב ח י) הוא אומר: מאתים וחמשים, הרי ארבע מקראות מכחישין זה את זה. אבל יש לנו לפרש, שצמקראות האחרונים ממונים על כולם, ולשלמה היו אלו הגרים להיות לנושא סבל ולחצוב אבנים בהר, ויהיו

לו שאר עושי המלאכה לערי המסכנות, שהם אזרחיים, שאלו הכתובים אמורים הם. ובספר מלכים מנה את הנאיבים הגרים שני מנינים, שרי הארבעים והחמשה לבדם, והשלש מאות החשובים לירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות, ומנה חמש מאות וחמשים שרים, ובדברי הימים מנה כל נאיבי הגרים לעצמם, הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות, וכולן גרים. ונאיבי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשים, מנה לעצמן: הרדים בעם העושים במלאכה. הנוגשים את העם עושי המלאכה: (רס"י)

מצודת דוד לבד. המספר הזה היה לבד, השרים הממונים על המלאכה, שהיו שלשת אלפים ושש מאות. ובדברי הימים (שם) נאמר ושש מאות, ויתכן כי שלש המאות הנוספים שם, המה היו ממונים על הממונים : **הרדים.** הנוגשים בעם עושי המלאכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון משרי הנצבים. כמו משרים הנצבים : **הרדים.** המושלים ונוגשים : (מצודת ציון)

מלבי"ם לבד משרי הנצבים שהיו ממונים עליהם **שלשת אלפים ושש מאות,** ובד"ה אומר שהיו ג' אלפים ושש מאות, והיינו כי היו שלשת אלפים שרי חמשים, ושש מאות שרי חמש מאות, והם הרודים בעם העושים במלאכה, ובד"ה שכתוב ושש מאות מנצחים, הם היו ממונים על הג' אלפים הנצבים כל אחד ממונה על עשר : (מלבי"ם)

ללא ויצו המלך ויסעו אבנים גדלות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית:

רס"י ויסעו. מן ההר, לשון עקירה: אבנים יקרות. כבדות: אבני גזית. נפסלות ומסותתות. ואם תאמר והרי כבר נאמר (לקמן ו ז): ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו, פירוש שכל ברזל לא נשמע בבית בהבנותו, אלא שהיה מסתת מבחוץ, ומכנים ובונה מצפנים, (כך נדרש בסוטה מח ב): (רס"י)

מצודת דוד ויסעו. תרגום יונתן : ועקרו : **יקרות.** על כי אבנים כאלה, טובות ליסוד הבנין : **אבני גזית.** כמו ואבני גזית, ורוצה לומר : **מסותתות ישרות השטחים, ונצבות הזויות, באופן היותר נאות לבנות מהן כותלי הבית ממעל.** או הוא בלא חסרון הוי"ו, ועל אבני היסוד

יאמר, שהיו גם הם אבני גזית, עם שאין מהדרך להקפיד באבני היסוד הנכסים מעין האדם, אם יהיו גוזזות או עקומות ועקושות, מכל מקום שלמה בגובה לבו הקפיד לה בבנין בית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון יקרות. כבדות ומקשיות : גזית. מלשון גזיזה, ורוצה לומר : מסותתות ביושר :

רלב"ג אבנים גדולות אבנים יקרות ליסוד הבית. ידמה שבחרם מהמחצב שתמצאנה בו יותר כבדות במשקלם כי הם יותר חזקות ולזה רצה שיהיה יסוד הבית מאבנים כאלו ר"ל שהם גדולו' בעצמותם ורבות המקשיות והכובד : אבני גזית. שפסלום בכלי ברזל בדרך שתהיינה ישרות השטחים ונצבות הזויות בתכלית מה שאפשר כי בזה יהיה הבנין יותר קיים :

מלבי"ם ויצו המלך ספר שצוה להסיע אבנים גדולות בכמות ויקרות באיכות, ר"ל אבני שיש טהור ליסוד הבית שהגם שדרך העולם שביסוד מניחים אבנים פחותות, צוה שגם אל היסוד יבחרו אבנים גדולות וכבדות ושתהיינה אבני גזית :

גלב ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים ויכינו העצים והאבנים לבנות הבית :

רש"י ויפסלו. זהריס: והגבלים. אומה שקמה גבל, וזקיאים לסתת אבנים ולבנות, כמה שנאמר (ביחזקאל כז ט) זקני גבל וחכמיה היו צד מחזיקי צדק: ויכינו. לשון הזמנה: (רש"י)

מצודת דוד ובוני חירם. כי גם חירם שלח אליו אומנים מארצו, וכמו שנאמר למטה (ז יג), ובדברי הימים ב ב יב : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויפסלו. ענין השואת והחלקת פני האבנים, כמו (שמות לד א) פסל לך : בוני. אומני בנין : והגבלים. אנשי גבל, שהיו אומנים בקיאים, כמו שכתוב (יחזקאל כז ט) זקני גבל וגוי מחזיקי בדקדק : (מצודת ציון)

רלב"ג ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים. ר"ל כי אחר שחצבו האבנים אלו החוצבים בהר פסלום בוני שלמה שהיו מישראל החכמי בזאת המלאכה והיו עמהם גם כן אומנים לעשות זאת המלאכה מבוני חירום ששלחם אל שלמה לעשו' המלאכה עם הגבלים והם מעם גבל היו מהם בקיאים בזאת המלאכה ולזה עזרו יחד בה והם גם כן תקנו העצים ששלח חירם ופסלו אותם בדרך שיהיו נכונים לבנין הבית בזולת תקון

אחר וזה כלו היה נעשה חוץ מהבית כמו שאמר אחר זה ומקבות והגרזן
וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו והיה זה כן להורות על שלמות
הבית ולזה לא בא שם לבנין דבר יהיה חסר לתקון אחר זולת הבניה :
(רלבי"ג)

מלבי"ם ויפסלו ואחרי שקצצו העצים מן היער והסיעו האבנים מן
המחצב אז עסקו הבונים לפסלם ולהשוותם וליפותם, ובוזה הכינו הכל
שיהיה מוכן אל הבנין, באופן שכל מה שהביאו אל הבית היה מופסל בכל
הלכותיו שלא היה צריך לעשות בו דבר רק להניחו במקומו וכמ"ש
ומקבות והגרזן וכל ברזל לא נשמע בבית בהבנתו : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-ו

א ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ
מצרים בשנה הרביעית בחדש זו הוא החדש השני למלך שלמה על
ישראל ויבן הבית ליהוה:

כ"י בחדש זיו. הוא אייר, לחית ציה זיוא לחילנא, וכן תרגם יונתן: זיו
לנניא: הוא החדש השני. למנין החדשים, שהרי ניסן ראש השנה לחדשים:
למלך שלמה. מוסב על השנה הרביעית, רביעית למלכות שלמה, וכן הוא
אומר בדברי הימים (ב ג ז): ויחל לבנות בחדש השני בשנת ארבע למלכותו:
(כ"י)

מצודת דוד למלך שלמה. חוזר הוא על שנה הרביעית : ויבן. התחיל
לבנות : (מצודת דוד)

מצודת ציון זיו. ענין זוהר ונוגה, כי מנוגה נגדו (שמואל ב כב יג), תרגומו :
מזיו יקריה, וחודש אייר נקרא זיו, על שם זוהר הפרחים והנצנים
הנראים אז בארץ : (מצודת ציון)

רלבי"ג בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלך שלמה על
ישראל וגוי. ר"ל כי בשנה הרביעית למלך שלמה על ישראל בחדש השני
ממנה והוא חדש אייר החל שלמה לבנות הבית וכן כתוב בספר דברי
הימים :

מלבי"ם ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים הנה מן בנין המשכן בימי משה עד בנין המקדש היה ת"פ שנה, וכן מן בנין המקדש בימי שלמה עד שנבנה שנית בימי עזרא היה גם כן ת"פ שנה, וכתב מהרי"א שהיה הזמן מכוון מה', שכן היה ראוי שיתעלה הבית מזמן לזמן, הוא החדש השני למלך שלמה מוסב למעלה ר"ל בשנה הרביעית למלך שלמה, וחז"ל פי' בד"ה מפני שלמלכי ישראל מניסן מנינן, והיה בשנה הרביעית וחדש שני למלכותו, וכן בד"ה ויחל לבנות בחדש השני בשני בשנת ארבע למלכותו: (מלבי"ם)

בב והבית אשר בנה המלך שלמה ליהוה ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלושים אמה קומתו:

רפ"י עשים אמה. ההיכל והדביר יחד: (כפ"י)

מצודת דוד והבית. בו כלול ההיכל עם בית קדש הקדשים : ארכו. ממזרח למערב (מצודת דוד)

רלב"ג והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו. הנה זה הבית כלל מקום קדש הקדשים ומקום הקדש והנה מקום קדש הקדשי היה לפנים לפאת מערב אוכל מזה הבית עשרים אמה ושם היה ארון ברית ה' והארבעים אמה הנשארות הם מקום הקדש ושם היה השולחן והמנורה ומזבח הזהב ובזה היחס גם כן היה דבר המשכן שעשה משה : (רלב"ג)

מלבי"ם והבית אשר בנה האורך והרוחב היה כפול מן המשכן שהיה ארכו שלשים ורחבו עשרה, והגובה היה שלש פעמים מן המשכן, מפני שבמשכן רמז בגובה על עשר מדרגות הקדושה, כמ"ש מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה ארון תשעה וכפורת טפח וכו', ובבית עולמים הי' שלש פעמים כנגד ג"פ עשר מעלות שיש בשלשה עולמות למעלה בקדש, והנה מספר אמות שהיה במקדש הם ל"ו אלף שהם ח"י מיל, ורמז עמ"ש במדרש שבית המקדש של מעלה גבוה משל מטה י"ח מיל, כמ"ש וזה שער השמים. ובד"ה אומר שהיה גבהו מאה ועשרים, ופי' הרד"ק על גובה האולם, ומהרי"א פי' שגובה העליות של כל המקדש היה מאה ועשרים (מלבי"ם):

בג והאולם על פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על פני רחב הבית: עשר באמה רחבו על פני הבית:

רפ"י והאולם על פני. לפני ההיכל בכניסתו: ארכו על פני רוחב הבית. אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון לדרום. כל מדה היתירה קרויה אורך, והפחותה קרויה רוחב, לפי שבהיכל מדה מן המזרח למערב יתירה, קרויה אורך, ובאולם שמה מלפון לדרום יתירה זו, קרויה אורך מן הצפון לדרום, ומן המזרח למערב קרויה זו רוחב: על פני הבית. לפני הבית, ללד מזרח ללד חוץ: (רפ"י)

מצודת דוד על פני היכל. למזרחו של ההיכל : ארכו. מדה המרובה נקרא אורך, עם שהיא מצפון לדרום : על פני רוחב. אורך האולם מול רוחב ההיכל עשרים מול עשרים : על פני הבית. נמשך כלפי המזרח : (מצודת דוד)

מצודת ציון והאולם. הוא כמו בית שער : (מצודת ציון)

רלב"ג והאולם על פני היכל הבית. ר"ל לצד המזרח ממנו והנה היה ארכו דבק לרחב ההיכל שהוא עשרים אמה והיה נמשך ברחב עשר אמות עד שהיה הארך בין האולם וההיכל והדביר שבעים אמה ועשרים אמה רחב, והנה קומת האולם נתבאר בספר דברי הימים שהיה מאה ועשרים אמה והוא כפל גובה הקדש וקדש הקדשי : (רלב"ג)

מלבי"ם והאולם על פני היכל הבית, ר"ל שלא היה בצד מערב רק בצד מזרח ששם ההיכל, ועשרים אמה ארכו על פני רוחב הבית מדרום לצפון לא על פני האורך, ורחבו היה על פני הבית ר"ל שנמשך בשוה עם הבית, באופן שהבית עם האולם היה ארכו שבעים אמה : (מלבי"ם)

חַד וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חֲלוֹנֵי שְׁקָפִים אֲטָמִים:

רפ"י שקופים אטומים. רבותינו פירשו (מנחות פו ב): שקופים לשון ראייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מצפנים, קצרים מצפנים, שלא כדרך שאר חלונות אחרות העשויות למאור, להראות שאינו כריך לאורה: (רפ"י)

מצודת דוד שקופים אטומים. רוצה לומר : שתומים במחיצה בהירה, כזכוכית וכיוצא, להשקיף דרך שם, ועם כי היו שתומים : (מצודת דוד)

מצודת ציון חלוני. כמו חלונות : שקופים. ענין הבטה, כמו (בראשית כו ח) וישקף אבימלך : אטומים. שתומים, כמו (ישעיהו לג טו) אוטם אזנו

רלבי"ג ויעש לבית חלוני שקופים אטומים. פירשו רז"ל שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך לאורה אלא כי זה דרך דרש כי כבר התבאר במופתים הנדסיים כי מפני היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בשפוע ירבה יותר האור בבית כמו שנזכר אחר זה ולפי שקומת הבית היתה שלשים אמה כמו שקדם הנה יהיה אמרו ושדרות בארזי רומז אל תקרה שנית היו בה קורות ארזים והנה היתה התקרה התחתונה לעשרים אמה גובה כי בזה יהיה כפלו באורך וברוחב ובעומק וכמו שהיה במשכן שעשה משה כסוי יותר מאחד כן היה בזה הבנין : (רלבי"ג)

מלבי"ם חלוני שקופים אטומים, פי' חז"ל שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים להראות שאינו צריך לאורה, והגם שמבחוץ היה נראה שהחלונות רחבים וצריך לאור יומם, העומד בפנים ראה שאור השכינה זורח שם ואור ה' מאיר בכבודו, ומהרי"א פי' שהיו שקופים ואטומים ע"י זכוכית (מלבי"ם):

ג וַיִּבֶן עַל קִיר הַבַּיִת (יצוע) יָצִיעַ סָבִיב אֶת קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לְהִיכֹל וְלְדַבֵּר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב:

רש"י יציע. אפנטי"ץ בלע"ז, ושלשה שמות יש לה, יציע, תא, כלע, וכך מפורש בצבא בתרא סא א): את קירות הבית סביב. כלומר כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשים הוא הדציר, עשה כלעות מבחוץ, לדרום ולמערב ולכפון, וסוף המקרא הוא פירוש לראשו, ויצן על קיר הבית, סמוך לקיר הבית, יציע סביב, כיצד עשה את קירות הבית להיכל ולדציר, עשה כלעות: ויעש. כמו עשה, וכן (שמות טו ז): והי לי ליסועה, כמו היה לי ליסועה: (רש"י)

מצודת דוד על קיר הבית. רוצה לומר : נסמכות ונשענות אל קיר הבית : יציע סביב. וחוזר ומפרש לקירות הבית, אשר המה סביב ההיכל מצפון ומדרום, ואשר המה סביב הדביר מצפון וממערב ומדרום, אליהם סמך מעשה הצלעות בכל סביבם : (מצודת דוד)

מצודת ציון קיר. כותל : יציע. שם חדר מה, ונקרא יציע וצלע, יציע היה נקרא, על שם שהוא מקום צנוע, וצלע היה נקרא, על שם שהוא בצלע בצד, הבית : ולדביר. בית קדש הקדשים קרויה דביר, על שם שהדבור יוצא משם, ואף המחיצה המפסקת בינה להיכל קרויה דביר, כמו בית קדש הקדשים עצמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם **השאלות:** מ"ש ויעש צלעות סביב לא נודע פירושו, ורש"י ז"ל פירש שר"ל את קירות הבית עשה צלעות, מלבד יתור הוי"ו, הענין מיותר, והאתנח שעל מלת ולדביר אינו מסכים לפירוש זה:

ויבן על קיר הבית יציע סביב את קירות הבית ר"ל שהיציע היי נבנה מקירות הבית שלא היה ביציע רק שלשה קירות והקיר הרביעי היה קיר הבית שהיתה היציע מדובקת אל הקיר סביב להיכל ולדביר שהיציע היי סביב להיכל ולדביר ולא סביב האולם. ויעש צלעות סביב אצל קירות האבנים היו צלעות מעץ וזה היה סביב גם בצד כותל ההיכל והדביר והנה נקרא בשם יציע ובשם צלע שמצד הבנין בכלל נקרא יציע, ומצד הצלעות של ארזים שהיו סביב הכותלים ושחלקו את היציע באמצע לחדרים נקראו צלעות, וע"כ בפסוק ו' שמדבר מן הכלל קראו יציע, ובפסוק ט' שמדבר מן החדרים קראו צלע, ופי' ויבן יציע סביב היינו כלל היציע, ומ"ש ויעש צלעות היינו שחלק את היציע לג' חדרים, והחדרים המחולקים נקראים צלעות, ועוד מצאנו שם תא, ובא על החדר הדבוק רק בקיר שאצל השער שבאים בו (מלשון אתא בוקר), ולא נמצא שם זה פה רק בבנין יחזקאל הבנינים הסמוכים אצל השער קוראם תא: (מלבי"ם)

ו (היצוע) הַיְצִיעַ הַתְּחִתָּנָה חֲמֵשׁ בָּאֵמָה רְחֵבָה וְהַתִּיכָנָה שֵׁשׁ בָּאֵמָה רְחֵבָה וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאֵמָה רְחֵבָה פִּי מִגְרָעוֹת נִתֵּן לְבֵית סְבִיב חוּצָה לְבֵלְתֵי אַחַז בְּקִירוֹת הַבַּיִת:

רש"י היציע התחתונה. בכל רוח ורוח היו התאים שלשה זה על זה, ומדת ארכו לא נאמרה כאן, ובמסכת מדות (פרק 7 משנה ג) שנינו: שלשים ושמנה תאים היו, חמשה עשר בצפון, חמשה על גבי חמשה, וחמשה על גביהן, וכן בדרום, ושמנה במערב, שלשה על גבי שלושה, ושנים על גביהם, התחתונה חמש, והאמצעות שש, והעליונות שבע, למה, כי מגרעות נתן לבית סביב חוץ, קומת התא חמש אמות, וכשעולה כותל ההיכל חמש אמות, גורע את עוביו, וכנס בו אמה לפניו, והניח על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא, שהיא קרקעית לאמצעית, וכשעולה עשר, כנס אמה, להניח ראשי קורות עליית האמצעית, שהיא קרקע העליונה, נמצאת אמצעית רחבה מן התחתונה אמה, והעליונה רחבה מן התיכונה אמה: לבלתי אחוז בקירות הבית. שלא לדבק ראשי הקורות דרך נקבים בקירות הבית, שקלקול החומה הוא, ואינו דרך נוי: (רש"י)

מצודת דוד **היציע התחתונה.** היציעים ההם אשר היו סביב בשלשת הרוחות, היו משולשים, תחתים ושנים ושלישים, תקרות התחתים היו רצפות השניים, ותקרות השניים היו רצפות השלישים. וכאשר בנו בנין כותלי הבית, פחתו אמה מעובי הכותל בכלות חמש אמות מהארץ, ועל כניסת האמה ההיא, הניחו קורות תקרת התחתיים, שהם רצפת השנים, אם כן נתרצבו השנים אמה אחת, של כניסת הכותל, וכמו כן פחתו אמה, בכלות עשר אמות, ועל כניסת האמה ההיא הניחו קורות תקרת השנים, שהם רצפת השלישים, אם כן נתרצבו השלישים עוד אמה על השנים, וכן פחתו אמה בכלות חמשה עשר אמות, להניח על כניסת האמה קורות תקרת השלישים, וזה שאמר: כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה, ורוצה לומר: לכותלי הבית מצד החוץ, היה מגרע מן העובי מול כלות גבהי כל שורה משורות היציעים, בכדי להניח קורות תקרת היציעים על כניסת האמה האמור: **לבלתי אחז.** רוצה לומר: לבל עשות כדרך הבנאים, הבונים בנין נמוך נשען לגבוה ממנו, אשר דרכם לעשות חורים ונקבים בבנין הגבוה, להכניס ולאחוז בו קורות תקרת בנין הנמוך: (מצודת דוד)

מצודת ציון **והתיכונה.** האמצעית: **מגרעות.** מלשון גרעון: (מצודת ציון)

מלבי"ם **היציע התחתונה** קומת כל יציע היה חמש אמות כמ"ש (בפסוק י') והיו תחתיים שניים ושלישיים. בענין שהיו מגיעים עד אמצע גובה ההיכל, שלמעלה מהם היו חלונות ההיכל, ובכל חמש אמות כנס בחומה אמה אחת כדי שלא יצטרך לעשות נקבים בחומה להניח בהם ראשי קורות היציע. וז"ש **כי מגרעות נתן לבית סביב לבלתי אחוז בקירות הבית,** ומצד זה היה היציע התיכונה רחבה אמה יותר וכן העליונה (מלבי"ם):

לַ **וְהַבַּיִת בְּהִבְנֹתוֹ אֲבָן שְׁלֵמָה מִסֵּעַ נִבְנָה וּמִקְבֹּת וְהַגֵּרָזָן כָּל כְּלֵי בְרָזָל לֹא נִשְׁמַע בְּבַיִת בְּהִבְנֹתוֹ:**

רש"י **בהצנתו אבן שלמה מסע.** כמו שהסיעה מן ההר על ידי השמיה, כמו שהיא צאה מסע, נתנה בחומת הצנין, ולא סתתה בכלי ברזל, ואצני גזית האמור למעלה, מחלוקת היא צסוטה (מח צ): ומקבות. לכו"ט"א בלשון רוסיא:

מצודת דוד **והבית בהבנותו.** בא ליתן טעם למה עשה המגרעות ולא בנאוה כדרך הבנאים, ואמר שהבית במקום שבנאוה נבנה מאבן שלמה, כמו שהסיעם והביאם מההר, כי לא חפץ להביא במקום הבנין דבר בלתי נשלם, ולזה נחצב כל אבן בהר בשלימותה ובמדה הנרצה, ולא נעשה בהם עוד מלאכה במקום הבנין, ולא היה אם כן נשמע שם קול מקבות וגרזן,

כי לא נעשה שם דבר, כי אם הנחה לבדה, ואם היו בונים כדרך הבנאים לעשות נקבים, היה אם כן בהכרח לעשות מלאכה במקום הבנין : (מצודת דוד)

מצודת ציון מסע. מלשון הסעה ועקירה : **ומקבות.** הוא הפטיש החד בראשו האחד, ובו פוסלין את האבנים : (מצודת ציון)

מלבי"ם **והבית** מפרש מדוע כנס בחומה ולא עשה שם נקבים להכניס במ ראשי קורות, מפני שנבנה אבן שלמה וכו', ר"ל כי יצוייר שיכניס ראשי קורות בלא שיעשה מגרעות ע"י שיעשה אח"כ נקבים בכותל, ועז"א **ומקבות וכו' לא נשמע בבית,** ועוד יצוייר ע"י שבמקום ראשי הקורות ניח אבנים קטנות, ועז"א **אבן שלמה מסע נבנה :** (מלבי"ם)

ח פתח הצלע התיכנה אל פתח הבית הימנית ובלולים יעלו על התיכנה ומן התיכנה אל השלשים:

רס"י פתח הכלע התיכונה אל כתף הבית הימנית. יונתן תרגם תיכונה זו, כמו תחתונה, לא תיכונה צין עליונה לתחתונה, שצחמץ תאים שצדרוס היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה, וזה (התרגום): ובלולים יעלו על התיכונה. התיכונה תרגם יונתן מליעתא, כי התאים הללו לא היו פתוחים אל החוץ. שלושה פתחים היו לכל אחד, כך היא שנויה במסכת מדות (פס), אחד לתא מן הימין, ואחד לתא מן השמאל, ואחד לתא שעל גביו. ולימד כאן, שאחד מן התחתונים שצכותל דרומי, היה לו פתח אל החוץ, ודרך אותו פתח נכנסים לכולם, וכלע התיכונה דקרא, לא תיכונה צין עליונה לתחתונה, אלא תיכונה שצחמץ תאים, שצדרוס היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה, וזהו תרגום ובלולים יעלו על התיכונה, שלמעלה הימנה, משמע דהכלע התיכונה למטה: **בלולים.** תרגם יונתן: מסיבתא, והוא שקורין בלשונינו ווי"ן בלע"ז, ובלשון אשכנז (ווינד"ל שטיי"ן) וס המורגל (שווינד"ל שטי"ג), והוא צנין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות, וההולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד, ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה, ואין צריך לשפע כשאר סולם, כי הקיפו הוא שיפוע: **אל השלישים.** כמו אל השלישיים: (רס"י)

מצודת דוד **פתח הצלע התיכונה.** אשר עלו דרך בה אליה מן התחתונה, עמדה לרוח הדרומי מהבית, רוצה לומר : בהצלע אשר עמדה בעבר

הדרומי : **ובלולים**. בדרך מדרגות עמוד, אשר עמדה בחלל התחתונה, עלו להפתח ההיא : **ומן התיכונה**. ובדרך זה עלו מן התיכונה אל השלישים, כי עמד העמוד בחלל התיכונה, ובה עלו אל הפתח הפתוח מהתיכונה להשלישים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובלולים**. הם עמודים חלולים, ובהחלל עשוי מעלות סביב סביב, והעולה בו מקיפו סביב, והוא מלשון (פסחים לד א) לול קטן היה בין הכבש למזבח : (מצודת ציון)

מלבי"ם **פתח הצלע התיכונה** המפי' נלחצו בזה, ומדברי הת"י מבואר שמפרש על התחתונה ופי' התיכונה האמצעית שבין הצלעות שבצד ימין, כי בכל צד היו שלשה תאים או חמשה תאים לפירש"י שהשוה זה עם בנין בית שני, והתא האמצעית שבצד ימין היה פתוח לצד חוץ ושם נכנסו מחוץ לפנים ובפנים היו לכל תא שלשה פתחים, אחד למעלה ושנים מתא לתא כמ"ש במס' מדות. ויל"פ ג"כ שמדבר מן הפתח שהיה מן ההיכל אל התאים. וי"ל שבית של שלמה היה ג"כ גובה היסוד שש אמות כמו בבית השני כמבואר במס' מדות, וא"כ הפתח שמן ההיכל אל התאים היה בהכרח לצלע התיכונה שהיא היתה שוה עם קרקע ההיכל, ומן הפתח שהיה לצד חוץ אינו מדבר כי היו פתחי התאים בצד השער כמו ששמע במס' מדות, **ובלולים יעלו** מן התאים התחתונות אל העליונות היו עולים ע"י חללים : (מלבי"ם)

טו ויבן את הבית ויכלהו ויספן את הבית גבים ושרת בארזים:

רש"י **ויספן**. לשון כסוי תקרה: **גבים** ושרות בארזים. שתי תקרות, אחת עשויה לנוי מלמטה, ואחת של לוחי ארזים מלמעלה, של גבים היא התחתונה. ותרגם יונתן: בהנתוכין, ולא ידעתי מה הן, ושמעתי משמו של רבי מנחם ז"ל, שהם נסרים ארוגים נאים כמין אורה, וקורין לו בלשוננו צילי"ד, ובלשון אשכנז (גהימל"ט), והיא לשון 'שמים', 'שמי קורה'. ואני אומר, שהם לבנים חלולים, והם כחאי קנה עגול, שעושין לכסוי בתים (בלשון אשכנז דעק איגל): **גבים**. לשון ארמי: גובתא דקניא, והם היו (למעלה), והשרות (למטה): ושרות. לוחי ארזים סדורים למעלה מן הגבים, לדריסת הרגל, כשעולין לראות צדק הבית. וכן תרגם יונתן: ושרות בארזים ועילא מנהון (רואה לומר, מן הגבים) סידרא דרכפת ריסי שריתא ארזיא, ורכפת לשון תכיפת, וחזירו (שמואל ב כז יב) עבי שחקים, תרגום יונתן: מריכפת עננין קלילין (ושרות, כלומר היו נסרים סדורים זה אצל זה, רד"ק): (רש"י)

מצודת דוד **את הבית.** את קירות ההיכל : **ויספון.** כסה את הבית בתקרה חקוקה ומצוירת גבים, לנוי ולפאר, וממעל לה עשה עוד תקרה מארזים סדורות, להיות מחוזק לדריסת רגלי העולים לראות בדקי הבית : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויכלהו.** השלימו : **ויספון.** ענין כסוי התקרה, וכן (חגי א ד) לשבת בבתיכם ספונים : **גבים.** כענין גומות ובורות, כמו (מלכים ב ג טז) עשה הנחל הזה גבים גבים : **ושדרות.** כמו וסדרות, בסמ"ך : (מצודת ציון)

מלבי"ם **השאלות:** למה אמר שתי פעמים ויבן את הבית ויכלהו, ולמה בא הדבור באמצע הבנין אחר שאח"כ יוסיף לספר מן הבנין, והיה ראוי שיבא בתחלת הבנין או בסופו :

ויבן את הבית אחר שספר אורך ורוחב הבית והיציעים שסביבו, אומר **שבנה את הבית ויכלהו,** ר"ל שכלה הבנין החיצוני שהוא הבנין של האבנים, וגם **ספן את הבית גבים ושדרות בארזים,** הוא כמ"ש הרמב"ם (פ"ד מה' בית הבחירה) רום הכיור שבתקרה אמה ועל גביו גובה שתי אמות פנוי שיכנס בו הדלף והוא הנקרא בית דלפא, ועובי התקרה שע"ג בית דלפא אמה, ופ"י הכסף משנה שהמנהג בארץ תוגרמא בבנין בית השרים לעשות גג מנסרים מצויירים והוא הנקרא טבאן, ולמעלה ממנו התקרה העקרית שהיא מגולה לאויר השמים, וחלל יש בין הטבאן ובין אותה תקרה שאם לפעמים ירד הדלף ירד באותו בית חלל וכו', והתחתונה קרא גבים על שהיתה בגב הבית, או ע"ש שהיתה מצויירת ושירד שם הדלף, כמ"ש עשה הנחל גבים גבים, והעליונה שהיא העקרית קרא שדרות בארזים, והר"א פ"י גבים שהיו עליות על גבי הסיפון (מלבי"ם):

וַיִּבֶן אֶת (היצוע) הַיְצִיעַ עַל כָּל הַבַּיִת חֲמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֵּאָחֵז אֶת הַבַּיִת בְּעֵצֵי אַרְזִים: (פ)

רס"י **חמש אמות קומתו.** ש"ל כל אחד ואחד, הרי גובהן חמש עשרה אמות, לצד עובי התקרה: **ויאחז את הבית.** הוא כיסוי הגג העליון, והספון האמור למעלה, הוא תקרת העלייה: (רס"י)

מצודת דוד **על כל הבית.** נשען אליה בכל שלש הרוחות : **קומתו.** קומת של כל אחד ואחד : **ויאחז את הבית.** היציעים ההם אחז עם הבית בעצי ארזים, והם קורות התקרות אשר הונחו על המגרעות : (מצודת דוד)

מצודת ציון על כל הבית. סמוך ונשען לכל הבית : את הבית. עם הבית :
(מצודת ציון)

רלבי"ג ויבן את היציע על כל הבית. ר"ל שכבר בנה היציע אצל כל הבית והיה חמש אמות קומת כל יציע והנה היציע אחז את הבית בעצי ארזים שעליהם היתה התקרה והם היו מונחים על המגרעות שנתן לבית כמו שקדם או ירצה בזה שהתקר' העליונה לבית אחזה הבית בעצי ארזים והבאור הראשון הוא יותר נאות לפי מה שאחשו' : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויבן אחר שגמר התקרה בנה את היציע סביב, וכל יציע היה קומתה חמש אמות שאחר גובה חמש אמות אחז הבית בעצי ארזים ר"ל הניח תקרת היציע על מגרעות של קירות הבית שזה קרא איחוז כמ"ש לבלתי אחוז בקירות הבית, על שהיה אחוז בבית : (מלבי"ם)

יא וְיִהְיֶה דְבַר ה' אֵל שְׁלֹמֹה אֶל

רלבי"ג ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר. לפי שאמר אחר זה וירא ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון למדנו שזאת הנבואה לא באה לשלמה בעצמו ואמנם הודיע לו השיי על יד נביא בעת שהיה בונה הבית : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהי דבר ה' ר"ל בעת שגמר תקרת היציע בא דבר ה' אליו, כי אז בצד א' נגמר בנין הבית שהוא הבנין החצוני שנבנה מאבנים וקורות, ובצד א' היה צריך להתחיל הבנין השני שנבנה בפנים מעצים, ולכן היה אז עת המוכשר אל הדיבור : (מלבי"ם)

יב הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר אֶתָּה בִּנְה אִם תִּלְךָ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשִׁמְרַתְּ אֶת כָּל מִצְוֹתַי לִלְקֹת בָּהֶם וְהִקְמַתִּי אֶת דְּבָרִי אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵל

מצודת דוד הבית הזה וגו'. רוצה לומר עם היותך בונה אותה בהיפה בהבנינים, מכל מקום לא אשרה בו שכינתי, כי אם תלך בחוקותי וגו' : והקימותי. אז אקיים דברי, שהבטחתי להשרות בה השכינה : (מצודת דוד)

מלבי"ם הבית הזה אשר אתה בונה, הודיעו כי עקר הבית אינו הבית עצמו, רק שהוא הציור אל שיתאחדו שם ישראל לעבוד את ה' שכם אחד באופן שעייז ישרה שכינתו בתוכם וזה עקר הבית אשר יבנו לו, וז"ש הבית הזה אשר אתה בנה אם תלך בחקותי ר"ל ההליכה בחקותי היא עקר הבית, והוא הבית הזה אשר אתה בעצמך בנה לא אומנים וחרשי

עץ ואבן, וגם התנה שהוא בעצמו ישמור חוקי ה' משפטיו ומצותיו כי בית דוד ובית ה' היו מקושרים זב"ז וא' תנאי לחברו (כמש"פ בשמואל ב' ז' בארד) וה' נתן כסא לבית דוד בתנאי שישמרו תורותיו ומצותיו כמש"ש, וז"ש **אם תלך בחקותי והקמותי את דברי אתך ושכנתי בתוך בני ישראל**, (וכמ"ש חז"ל שמה שכתב כי על אפי וחמתי היתה לי העיר הזאת הוא אחר שנשא שלמה את בת פרעה) וא"ל שבאם ישמרו תורת ה' תהיה עקר השכינה בתוך ב"י ועי"ז לא יעזבם ולא יסלק שכינתו מהם: (מלבי"ם)

וַיִּבֶן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל: (o) **וַיִּבֶן** וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל: וְיִכְלֶהוּ: וְיִכְלֶהוּ:

מצודת דוד ויכלהו. למעלה אמר שכלה קירות הבית, וכאן אמר שכלה התקרה (מצודת דוד):

רלב"ג ויבן שלמה את הבית ויכלהו. ר"ל אחר שבנה אותו באופן הנזכר וכלה חפיו וקריו בנה את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים לכסות בנין האבנים כסה אותן הקירו' מבפנים בנסרים וקורות ארזים עד עשרים אמה שהיה שם הקרוי התחתון וקרקע הבית צפה בצלעות ארזים וזה אמנם היה בבית שהוא ההיכל ואמנם מירכתי הבית שהם לפאת המערב והם עשרים אמה שהיה שם הדביר וקדש הקדשים צפה גם כן ארז מן הקרקע ועד הקירות וזה בנה לו מבפני' לדביר להיות קדש הקדשים ואולם הבית שזכרנו ראשונה אשר חפה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפניו מן האולם: (רלב"ג)

מלבי"ם ויבן שלמה, אחר הדיבור הזה התחיל לבנות את הבנין הפנימי של עץ שבנה אחר שכילה הבנין החצוני של האבנים, ומפרש: (מלבי"ם)

טו וַיִּבֶן אֶת קִירוֹת הַבַּיִת מִבֵּיתָהּ בְּצִלְעוֹת אֲרָזִים מִקְרָקַע הַבַּיִת עַד קִירוֹת הַסָּפֵן צָפָה עַץ מִבַּיִת וַיִּצַף אֶת קְרָקַע הַבַּיִת בְּצִלְעוֹת בְּרוֹשִׁים:

רש"י מביתה בצלעות ארזים. קירות ארז אכל קיר האבן, כדי לטוח עליו זהב, כמו שהוא אומר למטה (פסוק כא): ויכף שלמה את הבית פנימה זהב סגור, ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבנים, כי אם בעלים ובמסמרות: קירות הספון. קירות העלייה: את קרקע הבית. הרלפה כולה: (רש"י)

מצודת דוד ויבן את קירות וגו'. לפי שכל הבית היה בה טוח זהב מבפנים, ואי אפשר לטוח הזהב על האבנים, ולזה חפה את הקירות מבפנים

בצלעות ארזים, ועליהם הטיח את הזהב : **קירות הספן**. הוא התקרה העשוי גבים גבים : **את קרקע הבית**. להיות לה לרצפה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מביתה. מבפנים : **בצלעות**. ענינו נסרים ולוחות : **קירות הספן**. תקרה המכסה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויבן את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים, בנה קירות שניים של ארזים, ומפרש שבנין זה היה, **א**. בקירות שצפה עץ, ושהיה הציפוי הזה מן הקרקע עד קירות הסיפון ר"ל עד התקרה (וזה היה רק בהיכל כי בדביר לא היה הציפוי מגיע רק עד שליש הבית העליון). **ב**. ברצפה שצפה את הקרקע בצלעות ברושים, וזמ"ש בד"ה ואת הבית הגדול חפה עצי ברושים, ר"ל קרקע הבית, כי הקירות היה בעצי ארזים, והנה זה היה רק בבית הגדול שהוא ההיכל, כי בדביר היה שם שני שנויים, **א**. שלא חפה את הקירות בעצים רק עד שליש העליון, כמשיית בפסוק שאח"ז, **ב**. שאת קרקע הבית לא חפה בעצי ברושים, כי פה מדבר רק מן ההיכל, וכן בד"ה דייק ואת הבית הגדול חפה עצי ברושים, אבל בדביר שהוא קה"ק חפה את קרקע הבית בזהב לבד על האבנים (כמ"ש בפסוק ל') ואת שליש הבית העליון חפה באבן יקרה שע"ז כתב בד"ה ויצף את הבית אבן יקרה, כי זה מגביל לעומת מ"ש ואת הבית הגדול חיפה עצי ברושים, אמר ויצף את הבית ר"ל הבית הקטן חפה אבן יקרה לתפארת (מלבי"ם):

טז ויבן את עשרים אמה (מירכותי) מירכתי הבית בצלעות ארזים מן הקרקע עד הקירות ויבן לו מבית לדביר לקדש הקדשים:

רס"י את עשרים אמה מירכתי הבית. עשרים שהן מסוף ההיכל והלאה, והעשרים שצסוף הבית, הן של בית הכפורת (דהיינו קדשי הקדשים): עד הקרות. עד התקרה, עשה קיר ארז לכסות קיר האבן, לטוח עליו זהב: ויבן לו. אותם עשרים אמה: מצית לדביר. לפניו ממחילת אמה טרקסין, המפסקת בין ארבעים לעשרים, ואותה מחילה קרויה דביר: לקדש הקדשים. הבדילן לאותן עשרים אמה: (רס"י)

מצודת דוד ויבן את עשרים אמה. רוצה לומר : חלל העשרים אמה שהיה בסוף הבית למערבה, בנה גם אותה בצלעות ארזים, מהקרקע עד קירות הסיפון, כמו ההיכל : **ויבן לו מבית לדביר**. עכשיו בא לומר מה שהיה משמש אותו החלל, ואמר שמבית לדביר, רוצה לומר : מבפנים להמחיצה, בנה להיות קודש הקדשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מירכתי. בסוף : לדביר. היא המחיצה המפסקת בין ההיכל לבית קדש הקדשים : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: למה אמר שנית בפסוק ט"ז שבנה את עשרים אמה מירכתי הבית בצלעות ארזים שכבר אמר זה בפסוק ט"ו, ולמה בפסוק ט"ו אמר עד קירות הסיפון ובפסוק ט"ז אמר עד הקירות, ולמה לא באר בפסוק ט"ז במה רצף את הקרקע, ובפסוק ל' נזכר שצפהו זהב ולא נזכר הציפוי של עץ, ובד"ה נזכר שחפה את הבית אבן יקרה וזה לא נזכר במלכים, למה אמר בפי"ח הכל ארז וכו' שכבר נודע זה מהקודם, ומ"ש בפסוק כ' ולפני הדביר עשרים אמה כבר נודע מהקודם, והפליאה הנשגבה בזה הלא גובה הדביר היה שלשים אמה כגובה ההיכל, ולמה הזכיר ארבע פעמים שצפה את הבית זהב, ולמה הזכיר בכאן ציפוי המזבח, שהי"ל להזכיר זה אחר זה כשהזכיר מעשה יתר כלי המקדש :

ויבן באר כי את עשרים אמה של הדביר, הגם שהבנין החצוני שלו של אבן היה ג"כ גבהו שלשים אמה כמו ההיכל, בכ"ז הבנין הפנימי שלו של עץ לא בנה רק גובה עשרים כי בנין זה היה מן הקרקע עד הקירות, לא עד קירות הסיפון שהוא עד התקרה כמו ההיכל רק עד הקירות לבד שהוא עד גובה עשרים אמה, עד שם היה מחופה בארזים, ובד"ה באר שמשם ולמעלה היה מחופה באבנים טובות, וכן לא באר כאן במה חפה את הרצפה ובאר בד"ה כנ"ל בפסוק הקודם : **ויבן לו מבית לדביר רצה לומר עוד בנה מחיצה מפסקת בין ההיכל ובין עשרים אמה של ירכתי הבית ובנין זה היה **מבית ר"ל בפנים להיות דביר ומחיצה לקדש הקדשים** (מלבי"ם):**

יז ואַרְבַּעִים בְּאֵמָה הִיא הַבַּיִת הוּא הַהִיכָל לְפָנָי:

רס"י ההיכל לפני. לפני הדביר לכל החוץ: (רס"י)

מצודת דוד לפני. למזרחו של בית קודש הקדשים : (מצודת דוד)

מלבי"ם וארבעים וכו' לפני ובזה נשאר לפני היינו לפני הדביר ארבעים אמה והוא היה ההיכל: (מלבי"ם):

יח ואַרְז אֶל הַבַּיִת פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צָצִים הַפֶּלֶא אֶרֶז אֵין אָבן:

רס"י וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים. פירוש, ואותם קירות ארזים

שְׁעָה אֶל הַבַּיִת פְּנִימָה, לְכַסּוֹת קִיר הָאֶזְבֵּן, קְלוֹעַ הִיָּה זְלוּרֵי קְלִיעוֹת וְלוֹרוֹת פְּקַעִים, כְּמִין כַּפְתּוּרִים: פְּקַעִים. לְמוֹיִשְׁיֵיל"ץ זַלְע"ז: וּפְטוּרֵי אֲלִים. תְּרַגְס יוֹנְתָן: וְאֶטוּנִין שׁוֹסְנִין, לוֹרֵת שְׁלֶלְלוֹת: פְּטוּרֵי. לְשׁוֹן חֲבָלִים, כְּלָשׁוֹן גְּמֵרָא, כְּמוֹ (מוֹעֵד קָטָן כֵּט א'; זְרֻכּוֹת ח א'): כַּפִּיטוּרֵי זַפִּי וְשָׁט: אֲלִים. לְשׁוֹן פְּרַחִים, כְּמוֹ (זְמַדְבֵּר יז כג): וַיִּלָּךְ לֵיז, חֲבָלִים וּפְרַחִים. וּמִנְחָם חֲזָרוּ: פְּטוּרֵי, לְשׁוֹן (שְׁמוֹת יג יז): פֶּטֶר רַחַם וְכְמוֹ (תְּהִלִּים כז ח): יִפְטוּרוֹ זַשְׁפָּה: הַכֵּל אֶרֶז אֵין אֶזְבֵּן נִרְאָה. (תְּרַגּוֹס): כֹּל זִיתָא חֲפִי נִסְרִין דְּאֶרְזָא לִית אֶזְבֵּן מִתְחַזִּיא: מִקְלַעַת פְּקַעִים. תְּרַגְס יוֹנְתָן: גִּלְףָּ חִיזוּ זִיעִין (פִּירוּשׁ, חֲקוּק כְּדָמוֹת זִילִים עֲגוּלִים): (רַש"י)

מצודת דוד **וארז וגו'.** רוצה לומר : צלעות הארז אשר היו מחפים את הבית מבפנים, מלאכת ציורם היה צורות פקעים ופטורי צצים : **הכל ארז.** כל הבית חפה ארז על האבנים של הכותלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מקלעת.** ענין ציורים, וכן תרגום יונתן : וגלף, וכן (שמות כח יא) תפתח את שתי האבנים, תרגומו : תגלוף : **פקעים.** ציור פרי מה, וכן (מלכים ב ד לט) פקועות שדה : **ופטורי.** ענין פתיחה, כמו (שמות יג יב) פטר רחם : **צצים.** פרחים, ורוצה לומר : ציורי פתיחת הפרחים : (מצודת ציון)

רלב"ג **וארי אל הבית פנימה מקלעת פקעים.** הנה הפקעי הם בצורת ביצים מפני ראשיה חדים והנה מקלעת מענין השלכה והוצאה כטעם יקלענה בכף הקלע והטעם שכבר הי מצוייר בארזים מבפנים בדמיון הוצאת הצמחים ואל הפקעים בעת אשר הם מתחילים להציץ ציץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו ביצים ששני ראשיהם חדים ואחר זה יפריח מהשרש כמו גביעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו שזכרנו בפרשת ויקחו לי תרומה ולסבה בעינה שהיו אלו הציורים במנורה היו בזה המקום וזה אמנם היה בהיכל או יהיה הרצון במקלעת כמו קלעים ר"ל שציירו שם בדמיון קלעים שהם יריעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור יותר נאות לפי מה שיראה ממה שאחר זה או יהיה מקלעת בדמיון החריות והדליות שבהם הפרחים : (רלב"ג)

מלבי"ם **וארז אל הבית פנימה מפרש שבארבעים אמה של ההיכל היה כו' מצופה בארז עד שאין אבן נראה, משא"כ בדביר ששליש הראשון לא היה מצופה** (מלבי"ם):

בַּיִת וַדְּבִיר בְּתוֹךְ הַבַּיִת מִפְּנִימָה הֵכִין לְתֵתָן שֵׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה:

רפ"י ודביר בתוך הבית. מחילת אמה טרקסין: לתת. כמו לתת: (רפ"י)

מצודת דוד ודביר בתוך הבית. בחלל הבית עשה מחיצה מפסקת, ומבפנים לאותה מחיצה הכין לתת שם את הארון, והוא בית קודש הקדשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון לתת. כמו לתת, והנו"ן נוספת : (מצודת ציון)

רלב"ג ודביר בתוך הבית מפנימה. ר"ל כי בתוך הבית מלפנים והוא לפאת מערב היה דביר והכין אותו להיות שם ארון האלהים ואמרו רז"ל כי בזה רמז אל הבנין שעשה שלמה תחת הקרקע לגנוז שם את ארון ה' לפי שהיה נודע שעתיד הבית הזה ליחרב ואולם לפי הפשט הוא לפי מה שזכרנו : (רלב"ג)

מלבי"ם ודביר מפרש למה הכין הדביר שזה היה לתת שם ארון ה' : (מלבי"ם)

ג וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֲשָׂרִים אֲמָה אָרְךָ וְעֲשָׂרִים אֲמָה רֹחַב וְעֲשָׂרִים אֲמָה קוֹמָתוֹ וַיִּצְפְּהוּ זָהָב סָגוֹר וַיִּצַּף מִזְבַּח אֲרָז :

רפ"י ולפני הדביר. לפנים מאותה מחילה, חלל של עשרים אורך, ושל עשרים רוחב: ועשרים אמה קומתו. כלומר עליית של בית קדשי הקדשים, נמוכה משל היכל: ויצפהו. לדביר, היא המחילה: זה סגור. פירשנו בו רבותינו (יומא מה א'): צערה שנפתח לימכר, כל חנויות אחרות נסגרות. ויונתן תרגם: דהב טב, רוחה לומר: מי שיס לו ממנו, סוגרו לעלמו: ויכף מזבח ארז. הוא מזבח הקטרת. ותמיה אני, ושל משה למה נגנז: (רפ"י)

מצודת דוד ולפני הדביר. החלל הפנימה לה לצד המערב : ועשרים אמה קומתו. ולמעלה (פסוק) אמר : שלשים אמה קומתו, כי ההיכל לבד היתה שלשים אמה, אבל עליית בית קודש הקדשים היתה נמוכה משל היכל י' אמות. ורבותינו ז"ל אמרו (בבבא בתרא צח ב) : שחושב כאן משפת כרובים ולמעלה, שהיו קומתן י' אמות כמו שנאמר למטה (פסוק כג) : ויצפהו זהב סגור. חזר וכתבו, לומר שזהב הצפוי היה זהב סגור : ויצף מזבח ארז. זהו מזבח הקטורת, ועשאו מאבנים, וארז ממעל, ועל הארז צפהו זהב, והיה אם כן מעשה המזבח דומה למעשה קירות הבית, ולזה סמכו כאן : (מצודת דוד)

מצודת ציון סגור. רוצה לומר : הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג : (מצודת ציון)

רלב"ג **ולפני הדביר**. ר"ל לפני ארון הדביר והוא חסר המצטרף וכמוהו רבים ואמר כי לפניו צפה מזבח ארז והוא מזבח הקטורת שהיה בהיכל ולזה אמר אחר זה וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב כי לפני הדביר היה מכוון ר"ל לפני ארון הדביר או לפני פתח הדביר וענין הפסוק הזה הוא כן ולפני הדביר שהיה שיעור הדביר עשרים אמה בארך וברוחב ובקומה צפה אותו זהב טהור ומזוקק והנה צפה שם לפני הדביר מזבח ארז וכבר באר אחר זה כי כבר צפה אותו זהב אך קצר להגלות זה הענין בו : (רלב"ג)

מלבי"ם **ולפני הדביר** החדר שהיה לפניו **היה עשרים אמה ארכו ורחבו וקומתו**, והנה רש"י פיי שקומת הדביר לא היה רק עשרים אמה, והתוס' (סוכה ד' ד"ה בשליש, יומא נ"ב ד"ה ועשרים) השיגוהו ממ"ש בב"ב (דף צ"ח) ההוא משפת כרובים ולמעלה, ע"ש, וכן מב"ב (דף ג') מבואר שקומת אמה טרקסין היה שלשים אמה, ומה שפרשתי מתוקן כפי הפשט כי בפסוקים אלה חשב הבנין הפנימי של עץ וגובה בנין זה לא היה רק עשרים אמה, ועז"א **עשרים אמה קומתו** שלבנין העץ **ויצפהו זהב סגור** ר"ל עד שם צפה זהב על העץ, והבנין הראשון של אבנים שהיה גבוה על הבנין של עץ עשר אמות לא צפה לא בעץ ולא בזהב, ופ"י בד"ה שצפהו באבנים טובות. **ויצף מזבח ארז** אחר שצפה את הדביר בזהב צפה את המזבח שהיה בהיכל שה"י של אבנים או אדמה וצפהו בארז : (מלבי"ם)

כא **ויצף שלמה את הבית מפנימה זהב סגור ויעבר** (ברתיקות) **ברתיקות זהב לפני הדביר ויצפהו זהב:**

רש"י **את הבית**. בית קדשי הקדשים: **ויעבר**. לשון בריחים: **ברתיקות**. שלשלאות: (רש"י)

מצודת דוד **ויצף שלמה וגו'**. בא לומר שזהב צפוי ההיכל הנעשה בפנים, היה זהב סגור, כמו של בית קדשי הקדשים : **ויעבר**. עשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה : **ויצפהו**. על המחיצה יאמר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויעבר**. הוא התרגום של בריחים : **ברתיקות**. בשלשלאות, כמו (ישעיהו מ יט) ורתוקות כסף : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויצף שלמה את הבית מפנימה וגו'**. ר"ל שכבר צפה שלמה את הבית הזה והוא הדביר בכל אשר מבפנים ממנו בזהב מזוקק וזה יורה שעשה שם מחיצה בינו ובין ההיכל ובה גם כן יתאמת שהיה עשרים אמה אורך : **ויעבר ברתוקות זהב**. ר"ל עשה כמו בריחים בשלשלאות זהב בהיכל אשר לפני הדביר כי עשה שם כותל בין הדביר ובין ההיכל להיות

תמורת הפרכת אחר שצפה הכותל ההוא זהב כמו שקדם : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויצף ואח"כ צפה את ההיכל זהב סגור ר"ל את הקירות עד התקרה : **ויעבר ברתוקות זהב לפני הדביר**, ר"ל כי הדביר שהוא מחיצת אמה טרקסין היה בנוי מאבנים ולא היה מצופה בארזים כמבואר מדברי חז"ל (בב"ב דף ג'), ולא היה יכול לצפות זהב על האבנים לכן עברו תחלה ברתוקות זהב, ועל הרתוקות צפה זהב, באופן שהרתוקות היו קבועים באבנים ועליהם הזהב שבזה קלט את הציפוי ויחזקהו בל ימוט, וכבר כתב מהרי"א שנודע במלאכת הזהב שאין ראוי לצפותו על אבן כי מפני לחות האבנים יחשיך ויפסד קודם זמנו, ולמ"ש מהרי"א שקומת אמה טרקסין לא היה רק עשרים אמה ועשר אמות למעלה היה פנוי שיכנס עשן הקטורת יל"פ שעל החלל הזה העבר רתוקות זהב כמעשה שבכה, אך כ"כ שדעת חז"ל שהיה קומת הקיר שלשים אמה : (מלבי"ם)

כב וְאֵת כָּל הַבַּיִת צָפָה זָהָב עַד תָּם כָּל הַבַּיִת וְכָל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לְדָבִיר צָפָה זָהָב:

רס"י ואת ואת כל הבית. כל ההיכל כולו: (רס"י)

מצודת דוד ואת כל הבית. בא לומר שהכל חפה, ואף התקרה שלא הוזכר למעלה : **וכל המזבח**. בכל ששת השטחים : **אשר לדביר**. העומד סמוך להדביר : (מצודת דוד)

מצודת ציון תוס. נשלם : (מצודת ציון)

רלבי"ג ואת כל הבית צפה זהב עד תום כל הבית. ר"ל כי גם ההיכל צפה זהב אך לא היה מזוקק כמו הזהב שצפה בו הדביר לבאר דבר ההבדל שהיה בין קדש הקדשים ובין הקדש : **וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב**. אחשוב שיהיה הרצון בזה שקודם זה צפה מזבח הקטרת באבנים וצפהו עצי ארז כמו שעשה בקירות הבית שהיו של אבן וכסה אותם בארז ואחר כך צפה אותם זהב : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואת כל הבית צפה זהב תחלה דבר מציפוי הקירות ועתה מדבר מציפוי התקרה והדלתות ובפסוק ל' ידבר מציפוי הרצפה, ובד"ה כלל הכל במ"ש ויחף את הבית הקורות הספים וקירותיו ודלתותיו זהב. **וכל המזבח אשר לדביר** ר"ל המזבח שבהיכל שעמד לפני הדביר : **צפה זהב**, שמ"ש תחלה ויצף מזבח ארז הוא ציפוי ארזים וכאן יאמר שצפה זהב על הארז, ומפני שהמזבח היה בנין מחובר צפהו בעת שצפה את ההיכל, ולא נחשב עם הכלים : (מלבי"ם)

כג וַיַּעַשׂ בַּדְּבַר שְׁנֵי כְרוּבִים עֲצֵי שֹׁמֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ:

רפ"י עלי שמן. (תרגום:) לאעי זיתא: עשר אמות קומתו. ורגליהם בקרקע עומדים, אחד מלפון לארון, ואחד מן הדרום, סוככים על הארון ועל בדיו, אורך הכנפים מכסים מקלת (רוחב הבדים), שהארון היה נתון ארכו לרחבו של בית, ובדיו בולטין בפתח הדביר בפרוכת סכנגד הפתח, ובדיו נתונים בראשי ארכו, כדי שיהיו שני לויס יכולים ליכנס ביניהם, כשנושאין אותו במדבר: (רפ"י)

מצודת דוד ויעש בדביר. בחלל בית קודש הקדשים : קומתו. קומת כל אחד, והכרובים הם עמדו בארץ (סוכה ה ב) : (מצודת דוד)

מצודת ציון כרובים. צורת תינוק להם, כי תנוק הוא ירביא' בלשון ארמי (סוכה ה ב) עצי שמן. תרגם יונתן : דאעי זיתא : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן. הנה עשה צורת כרובים מעץ שמן והוא ממיני הארזים והוא קד"י בלע"ז או פי"ן ויש ממנו שאינו עושה פירות ואולי מזה המין עשה זה או שלחו לו חירם ולא השחית שלמה בזה עץ מאכל גם יתכן שיהיה זה אחר שיבש האילן והנה הכרובים הם בצורת בן אדם מן הקטנים, וזכר שכבר היה עשר אמות כל אחד מהם בקומה ורוחב פרישת כנפיו גם כן עשר אמות והנה היו פני הכרובים האלו מביטים לפני הנכנס שם והכנף השמאלית מהאחד מהם נוגעת לכנף הימנית מהאחר ובזה יחזיקו כל רוחב הדביר מקיר אל קיר כי החלל שבניהם היה עשרים אמה, וזכר שכבר צפה אלו הכרובים זהב : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעש בדביר ספר שעשה שני כרובים שוים שזה גדר מלת שני בסמיכות להורות על השווי ושווי הזה היה רק במדתם, כי בענינם היה א' בדמות זכר וא' בדמות נקבה זה משפיע וזה מקבל, עז"א בד"ה ויעש כרובים שנים שמלת שנים בנפרד מורה על החילוק, כמ"ש בחבורי התו"ה פ' אחרי : עשר אמות קומתו של כרוב האחד : (מלבי"ם)

כד וְחִמֵּשׁ אַמּוֹת כָּנָף הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחִמֵּשׁ אַמּוֹת כָּנָף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת כָּנָפָיו וְעַד קְצוֹת כָּנָפָיו:

רפ"י עשר אמות מקלות כנפיו ועד קלות כנפיו. כשהן פרושות, נמלאות כנפות שניהם שהיו נוגעות זו בזו, ממלאות כל חלל עשרים אמה, וגוף

הכרובים אינו מן המדה, ועומד בנס (בבא בתרא לט א): (רפ"ו)

מצודת דוד **כנף הכרוב**. רוחב הכנף מצפון לדדום : **השנית**. מוסב על הכנף (מצודת דוד) :

מלבי"ם **וחמש אמות** וכו'. וכל כנף היה מחזיק חמש אמות, עד שמקצה הכנף האי' עד קצה השני היה עשר אמות, והכנפים היו דבוקים בגב הכרוב זה אצל זה ובה אצל אצל שהכרובים עמדו בנס ולדעת חז"ל היה גוף הכרובים כל אחד אמה ועמדו בנס : (מלבי"ם):

לכה **ועשר באמה הכרוב השני מדה אחת וקצב אחד לשני הפרבים:**

מצודת דוד **הכרוב השני**. רוחב כנפי כרוב השני. ואם כן ארבעת הכנפים מלאו כל רוחב חלל בית קודש הקדשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וקצב**. ענין חתוך וכריתה, כמו (מלכים ב ו ו) ויקצב עץ, ורוצה לומר : שוים כאלו נחתכו כאחת : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ועשר וכו'**. וכן היה שיעור הכרוב השני הן בארך הכנפים שהיה עשר אמות אורך שתי הכנפים, הן במדה וקצב הכרובים עצמם : (מלבי"ם)

לכז **קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני:**

מצודת דוד **קומת וגו'**. רוצה לומר : כמו שקומת הכרוב האחד היה עשר אמות, כן קומת הכרוב השני : (מצודת דוד)

מלבי"ם **קומת כו'** וכן היו שוים בקומה שגם השני היה קומתו עשר אמות (מלבי"ם):

לכח **ויתן את הפרובים בתוך הבית הפנימי ויפרשו את כנפי הפרבים ותגע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נגעת בקיר השני וכנפיהם אל תוך הבית נגעת כנף אל כנף:**

רפ"י ותגע כנף האחד בקיר. לפון: וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר. הדרום, סוככים על הארון ועל בדיו: וכנפיהם אל תוך הבית. וראשי הכנפים אשר באמצע הבית: נוגעות כנף אל כנף. שכל חלל הבית עשירים:

מצודת דוד **הבית הפנימי**. זהו בית קודש הקדשים : **ויפרשו**. רוצה לומר : עשאו פרושים : **אל תוך הבית**. אשר אל אויר חלל הבית : **כנף אל כנף**. כנף כרוב האחד, בכנף כרוב השני : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ויתן וכו' ויפרשו** משמע שהכנפים היו עשויים בענין שהיו יכולים להתפשט ולהתקבץ כדרך כנף העופות, וכשבאו בפנים פרשו אותם, וז"ש בד"ה כנפי הכרובים האלה פורשים אמות עשרים, וכשנכנס הארון נפרשו על הארון (מלבי"ם):

לכח **ויצף** **את** **הכרובים** **זָהב**:

מלבי"ם **ויצף את הכרובים** זהב משמע שהיה עשר אמות בלא הציפוי, ובזה נכון מ"ש בד"ה והכנף האחרת אמות חמש דבקה לכנף הכרוב האחד כי שם מדבר אחר הציפוי כמש"ש תחלה ויצפו אותם זהב ונדבקו זה לזה בצמצום (מלבי"ם):

כט **ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות פרוכים ותמרת** **ופטורי** **צצים** **מלפנים** **ולחיצון**:

רש"י **ואת כל קירות הבית**. קירות העץ: **מסב קלע**. מוקפות לורין: **פתוחי מקלעות כרובים**. חקוקי לורת כרובים ודקלים וחבלים ופרחים: **מלפנים ולחיצון**. לבית הכפורת הפנימי, ולהיכל החיצון: (רש"י)

מצודת דוד **קירות הבית**. הם הצלעות שבפנים : **מסב קלע**. מסובב בציורים, וחוזר ומפרש מה היו הציורים, ואמר שהיו פתוחי ציורי כרובים וגו' : **מלפנים ולחיצון**. לבית קודש הקדשים ולהיכל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פתוחי**. ענין חקיקה, כמו (שמות כח יא) פתוחי חותם : **ותמרות**. ציורי אילני תמר : (מצודת ציון)

רלבי"ג **מסב קלע**. ר"ל סביב ציור בדמיון יריעה או סבב אילן וחריותיו פתוחי מקלעו' כרובים ותימורו' ר"ל שהיה חקוק ומצוייר בהם דמות יריעות שהיה בהם צורת כרובים וצורת תימורות שהם כמו פקעים וזה כי צורת תמרים היא כמו ביצה ששני ראשיה חדין או דמות ענפי אילן וחריותיו ויהיה בהם צורת כרובים וצורת פקעים ופטורי צצים וזה היה מצוייר מלפנים והוא הדביר ולחיצון והוא ההיכל : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואת כל קירות ר"ל מפני שהיו כרובים בפנים לכן היו כרובים על הקירות ג"כ ולכן כפל זה שנית הגם שכבר נאמר בפסוק י"ח: (מלבי"ם)

לז ואת קרקע הבית צפה זהב לפנימה ולחיצון:

רס"י ואת קרקע הבית. כל הרצפה: לפנימה ולחיצון. לבית הכפורת ולהיכל: (רס"י)

מצודת דוד צפה זהב. על רצפת צלעות הברושים : לפנימה ולחיצון. לבית קודש הקדשים ולהיכל : (מצודת דוד)

רלבי"ג וזכר שצפה זהב קרקע הבית לדביר ולהיכל אך ידמה שקרקע ההיכל היה מצופה עץ ארו לא קרקע הדביר כמו שקדם ואמנם היה זה כדי שישאר עומק הדביר עשרים אמה ויהיה גם כן הבדל נראה בין הקדש ובין קדש הקדשים : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואת קרקע אחר שעשה הכרובים בדביר אז צפה הקרקע בל ישחית הצפוי בלכתו שם ובהעשותו הכרובים : (מלבי"ם)

לזא ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן האיל מזוזות חמשית:

רס"י עצי שמן. עצי זית: האיל. אילי הפתח, הם המזוזות שמכאן ומכאן, עשויות עגולות, כמין אילים איליו ואילמיו (ספרים אחרים אלה ואלון) וכן בכל בנין יחזקאל, ספות הפתחים קרוים אילים: מזוזות חמשית. המפתן האחד, והמזוזות מכאן ומכאן שתיים, הרי שלש, והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה. וזה השרטוט. כך שמעתי. ואני אומר, מזוזות חמשית, חמשה כלעות היו למזוזות, ולא היתה מרובעת, ואינו מדבר לא, במפתן, ולא במשקוף, שלא מלינו מפתן ומשקוף קרוין אילים: (רס"י)

מצודת דוד ואת פתח הדביר. ולפתח העשויה בהמחיצה המפסקת בין ההיכל לבית קודש הקדשים : עשה דלתות. שתיים היו, האחת בהמזוזה מזה, והאחת מזה, וכל אחת כדי רוחב חצי חלל הפתח : האיל מזוזות חמשית. רוצה לומר : עמודי המזוזות היו בני חמש צלעות, ולא מרובעות כדרך רוב המזוזות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואת פתח. כמו ולפתח, וכן (ויקרא טז טו) ועשה את דמו, ומשפטו : לדמו : האיל. עמודי המזוזות נקראים אילים, כמו (יחזקאל מ ט) ואיליו שתים אמות, ואמר מזוזות, לתוספת ביאור בשמות נרדפים, כמו (דניאל יב ב) אדמת עפר : (מצודת ציון)

רלבי"ג ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן האיל מזוזות חמשית. ר"ל שהאיל והוא הסף אשר על הפתח והמזוזות שהיו לצדדיו היו מאת הפתח החמשית כי היתה החמשית לדביר והרביעי להיכל והשלישית לפתח האולם והשנית לחצר הכהני והראשונה לעזרה הגדולה וזה כי מחוץ לאולם היה חצר הכהנים ומחוץ לחצר הכהנים היתה העזרה הגדולה והנה נזכר חצר הכהנים והעזרה הגדולה בספר דברי הימים : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואת פתח וכו' האיל מזוזות חמשית פי' שהיה מעצי שמן בין האיל ר"ל המשקוף ובין המזוזות, וחמשית ר"ל הפתח החמשית, כי היה במקדש ה' פתחים הא' לעזרה הגדולה והב' לחצר הכהנים שהיה אחרי העזרה ההיא והג' לאולם והד' להיכל והחמשי לדביר ועליו אמר חמשית וכן פירש הרלבי"ג : (מלבי"ם)

ללב ושתֵי דלתות עֲצֵי שֶׁמֶן וְקִלְעַ עֲלֵיהֶם מְקִלְעוֹת פְּרוּבִים וְתַמְרוֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב וַיֵּרֶד עַל הַפְּרוּבִים וְעַל הַתַּמְרוֹת אֶת הַזָּהָב:

רס"י וירד על הכרובים. היה מרדד הזהב טסין לקין צפיתוחי האורות, להיות שוקע צו במקום החקק, וזולט על הבליטה, שלא יהא הזהב מצטל את האורות, והיו אורות העץ ניכרות בזהב: (רס"י)

מצודת דוד ושתֵי דלתות וגו'. רוצה לומר : אותן שתי הדלתות מעצי השמן, העשויות לפתח הדביר, הן היו קלע, ומצויר עליהם צורת כרובים וגו' : צפה זהב. על הדלתות : וירד על הכרובים וגו'. צפוי הזהב היה מרדד על הצורות, להיות שוקע במקום שקועו, ובולט במקום בליטתו, באופן שלא יבטל צפוי הזהב את צורות הציורים, אבל יהיו נראים כשהם מצופים זהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון וירד. ענין רקוע ושטיחה, כמו (תהלים קמד ב) הרודד עמי תחתִי : (מצודת ציון)

רלבי"ג ושתֵי דלתות עצי שמן וקלע עליהם. ר"ל ושתֵי דלתות עצי שמן שעשה לדביר צייר עליהם צורת כרובים ותימורות ופטורי צצים וצפה זהב באופן שירד הזהב על הציורים ההם והם נראו בזהב בתמונה שיעשו בה בעצי שמן : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ושתי דלתות**, פ"י חז"ל שהיו ארבעה דלתות לפתח הדביר וכן לפתח ההיכל, וכמ"ש ביחזקאל (מ"א כ"ג) ושתיים דלתות להיכל ולקדש ושתיים דלתות לדלתות ואמרו שהחצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחורי הדלתות שאחורי הדלתות לא היו מצופים זהב : **וקלע וכו' וירד וכו'**, ר"ל שלא תאמר שע"י הצפוי לא נראו הכרובים כי רדד הזהב לתוך הצורות בענין שהיו בולטות בהזהב : (מלבי"ם):

לג וכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן מאת רבעית:

רפ"י מאת רבעית. מזוזות ההיכל היו רצועות, וכן תרגם יונתן: מן ארבעה סיטריהון מרבעין: (רפ"י)

מצודת דוד **מאת רבעית**. מרביעית, וכן (ירמיהו ב' לז) מאת זה תצאי. שהוא כמו מזה. ורוצה לומר : שעשה המזוזות האלה מרובעות, בני ארבעה צלעות, לא כמזוזות של בית קודש הקדשים : (מצודת דוד)

רלב"ג **וכן עשה לפאת ההיכל וגו'.** ר"ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מאת הפתח הרביעית, והנה מזה מדרגת הפתחים במנין כי בזה הערה אל מה שכוון בזה הבנין כמו שנתבאר : (רלב"ג)

מלבי"ם **וכן עשה לפתח ההיכל** שהיה ג"כ המזוזות של עצי שמן והדלתות היו של עצי ברושים שפחותים במעלה מן עצי שמן, ומ"ש **מאת רבעית** היינו הפתח הרביעית : (מלבי"ם):

לד **ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים** הדלת האחת גלילים ושני קלעים **הדלת השנית גלילים:**

רפ"י **ושתי דלתות.** כל אחת כדאי חצי רוחב הפתח: שני כלעים. תרגם יונתן: תרין לירין, ליר העליון, וליר התחתון: גלילים. (תרגום): סגלגליון: ושני קלעים. אף זה מתורגם לירין, לשון קלעים. אומר אני, שהוא לשון ארמי, לשון כניסה, שהוא נכנס בחור המפתח: (רפ"י)

מצודת דוד **ושתי דלתות.** של ההיכל, היו מעצי ברושים, והיו בתמונת דלתות בית קודש הקדשים, האחת קבועה בהמזוזה מזה, והאחת מזה, ובכל אחת כחצי רוחב חלל הפתח : **שני צלעים הדלת האחת.** שני עברי

הדלת האחת, מזה ומזה היה מצוייר מעשה גלילים, רצה לומר : אופנים : **ושני קלעים**. רצה לומר : **וכן שני עברי הדלת השנית, היה מצויר מעשה גלילים**. או רצה לומר : ושני ציורים היו להדלת השנית מזה ומזה, והיו מעשה גלילים, והכוונה יהיה לאחדים עם הפירוש הראשון : (מצודת דוד)

מצודת ציון צלעים. ענין צד ועבר, כמו (שמות כו כ) ולצלע המשכן : **גלילים**. מלשון גלגל ואופן, כמו (אסתר א ו) על גלילי כסף : **קלעים**. ציורים, או הוא כמו צלעים בחלוף הקו"ף בצד"י, וכן ההיפוך (תהלים סח יז) למה תרצדון, ורוצה לומר : תרקדון : (מצודת ציון)

רלב"ג ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים. ר"ל ששני צדי הדלת היה מצויר בהם צורת גלילים ועמודים : **ושני קלעים**. ר"ל שני צידי הדלת השני היו ציוריה גם כן גלילים : (רלב"ג)

מלבי"ם ושתי דלתות, ר"ל דלת לפנים מדלת (כנ"ל פסוק ל"ב) וכל דלת היתה משני צלעים ר"ל שני לוחות, דלת א' היתה גלילים : **ושני קלעים** ר"ל שני צורות קלועות, והדלת השני היתה בצורות גלילים : (מלבי"ם)

גלה וקלע כרובים ותמרות ופטר' צצים וצפה זהב מישר על המחקה:

רס"י וקלע כרובים. על הדלתות: מיושר על המחוקה. הזהב מכוון על חיקוק האורות, שקוע במקום שקועו, ובולט במקום בליטתו, שיהיו האורות ניכרות **צו:** (רס"י)

מצודת דוד וקלע כרובים. עוד צייר עליהם כרובים וגו' : **מישר על המחוקה**. היה מרדד את הזהב, להיות מיושר ושוה על חקיקת הציורים אשר על הדלתות, להיות שוקע במקום שקועו, ובולט במקום בליטתו, לבל יבטל הזהב צורות הציורים, אבל יהיה נראה זהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון המחקה. מלשון חקיקה : (מצודת ציון)

רלב"ג וקלע כרובים וגו' וצפה זהב מיושר על המחקה. ר"ל שהיה יורד הזהב ביושר על החקוק שם מאלו הציורים בדרך שהצורות תהיינה נראות **בזהב** : (רלב"ג)

מלבי"ם וצפה זהב, ר"ל כי בדביר רדד הזהב על הכרובים היינו שהתיך הזהב באופן שנכנס לתוך המחוקה בעוביו ובשיעורו, אבל בהיכל היה הזהב, **מישר על המחוקה** היינו שהניח טסי הזהב ביושר ואח"כ הקיש בקורנס עד שנכנס הזהב לתוך החיקוי, ובזה לא היה צריך זהב רב כ"כ,

וזה ממעלת הדביר נגד ההיכל: (מלבי"ם)

לז וַיִּבֶן אֶת הַחֲצַר הַפְּנִימִית שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גְזִית וְטוּר פְּרִתָּת אַרְזִים:

רפ"י החלך הפנימית. היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל, והיא היתה לפני האולם, וקורא אותה פנימית, לפי שהיתה לפני מעזרת נסים, (ובמקרא לא מלינו כתוב 'עזרת', כי אם במשנה): וטור כרותות ארזים. נדכך של קירות (מחוטבות) עשה בחומה: (רפ"י)

מצודת דוד החצר הפנימית. זה עזרת כהנים : שלשה טורי גזית : שלשה שורות זה על גב זה, בנה באבני גזית, ועליהם שורה הרביעית, בנה מארזים כרותות ומחוטבות ביותר, וכסדר הזה בנה אותו עד כלות גבהי הכתלים :

מצודת ציון טורי. שורות, כמו (שמות כח יז) ארבעה טורים : גזית. מסותתות ביושר :

רלב"ג ויבן את החצר הפנימית. היא העזרה ולא פיי שיעורה, והנה בנה כתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחד על גביהם מחתכות גדושת ארזים :

מלבי"ם ויבן וכו' הוא חצר הפנימית שנזכר לקמן (ז' י"ב) שהיה לפני האולם, ומפני שלא היה מצופה בזהב ולא נבנה בפנים בצלעות ארזים אמר שהיה רק הבנין החצוני שלשה טורי גזית וכו' : (מלבי"ם)

לז בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית יָסַד בֵּית יְהוָה בִּירַח זו:

רפ"י בשנה הרביעית. למלך שלמה: יסד בית ה'. הוחל יסודו: (רפ"י)

מצודת דוד בשנה הרביעית. למלכות שלמה : יוסד. הונח היסוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון בירח. בחודש :

מלבי"ם בשנה הרביעית כבר אמר זה בתחלת הסימן, רק שבא לאמור שהתחלה היתה בשנה הרביעית בחדש זיו והגמר בשנה הי"א בירח בול, אם להודיע שעסק בבנינו שבע שנים והיו ז' שנים וז' חדשים (ולפי דעתו

ז' שנים עסק בבנין וז' חדשים עסק בטיח הזהב שהיה אחר גמר הבנין, ומודיע שנשמר בזה מספר השבועי שהוא קדש, בין בשנים בין בחדשים) ואם להודיע שהיה היסוד בירח זיו והגמר בירח בול הפך הטבע שבירח בול הוא הזריעה ובירח זיו הוא הלידה שאז הכל מלא וגדוש ואז נגמר בנין הטבע, כי הטבע והענין האלהי יתחיל האחד עת השני יעמד מלדת, וכמ"ש בזה במקום אחר: (מלבי"ם)

לח וּבִשְׁנֵה הָאֶחָת עֶשְׂרֵה בְּיָרַח בּוּל הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבֵּית לְכָל דְּבָרָיו וְלְכָל (מִשְׁפָּטוֹ) מִשְׁפָּטָיו וַיִּבְנֶהוּ שִׁבְעַ שָׁנִים:

רפ"י בִּירַח בּוּל. הוּא מִרְחֻשׁוֹן, שֶׁהַעֲקֵב צִלָּה בְּצִדָּהּ, וְצוּלְלִין לְצַהֲמָה מִן הַבַּיִת, מִלְּשׁוֹן (שׁוֹפְטִים יט כ"א): וַיִּבְלֵן לְחַמּוּרִים: (רפ"י)

מצודת דוד לְכָל דְּבָרָיו. כָּל הַדְּבָרִים הַנִּצְרָכִים בּוֹ : וְלְכָל מִשְׁפָּטָיו. הֵיא הֵיא, וְכָפַל הַדָּבָר בְּמִילוֹת שׁוֹנוֹת : וַיִּבְנֶהוּ שִׁבְעַ שָׁנִים. רָצָה לוֹמַר : שִׁבְנָה כָּל שִׁבְעַת הַשָּׁנִים, וְלֹא הַפְּסִיק זְמַן מֵהָ וְלֹא חָשׂ לְמִנּוֹת הַחֹדָשִׁים הַיִּתְרִים עַל שִׁבְעַת הַשָּׁנִים. אוֹ רָצָה לוֹמַר : שִׁבְנָה רַק שִׁבְעַ שָׁנִים שְׁלֵמוֹת, כִּי בְּמִשְׁךְ זְמַן הַבְּנִיין, חָדַל לְבַנּוֹתוֹ בְּשַׁעוֹר הַחֹדָשִׁים הַעוֹדֵפִים עַל שִׁבְעַת הַשָּׁנִים : (מצודת דוד)

מצודת ציון בּוּל. הוּא חֲשׁוּן, שָׁבוּ נוֹבֵלִין וְכוֹמֵשֶׁץ עָלֶי הָאֵילָנוֹת : כִּלָּה. נִשְׁלַם (מצודת ציון) :

רלב"ג בִּירַח בּוּל. הוּא מִרְחֻשׁוֹן : וַיִּבְנֶהוּ שִׁבְעַ שָׁנִים. לֹא הִקְפִּיד בְּחֻצֵי הַשָּׁנָה הַעוֹדֵפִי אוֹ אֲוִלֵי בְּשִׁבְעַ שָׁנִים נִשְׁלַם בְּנִינוֹ אֲךָ קִצַּת הַדְּבָרִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ לְיוֹפִי וְלִקְשׁוּט לֹא נִשְׁלַמוּ עַד הַזְּמַן הַנִּזְכָּר וְהֵנָּה נִזְכָּר זֶה לְפִי שֶׁהוּא יִזְכּוֹר אַחֲרֵי זֶה כִּי בֵיתוֹ בָּנָה שְׁלֵמָה בְּשִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְזֶה מוֹרָה עַל עוֹצֵם זְרִיזוֹתוֹ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ : (רלב"ג)

מלכים א פרק-ז

א וְאֶת בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֵמָה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְכַל אֶת כָּל בֵּיתוֹ:

רס"י ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה. שבמלאכת גבוה נזדרז, ובשלו נתעלל, ובצבחו סיפר הכתוב: (רס"י)

מצודת דוד שלש עשרה שנה. לימד בכאן שנתעצל בבנין ביתו, ולא כלהו עד שלש עשרה שנה, אבל בבנין בית המקדש נזדרז וכלהו לשבע שנים, אף כי היה גדול להפליא יותר מביתו: **ויכל וגו'**. רוצה לומר: עם ששהה בה י"ג שנה, לא קץ בטורח הבנין, עד כלותו את כלו: (מצודת דוד)

מלבי"ם שלש עשרה שנה שאחר בנין בית המקדש התחיל בנין ביתו, וכמ"ש למטה ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים, **ויכל את כל ביתו** אע"פ שנמשך הבנין ימים רבים מ"מ לא קץ בטורח הבנין עד שכלהו: (מלבי"ם)

לב ויבן את בית יער הלבנון מאה אמה ארכו וחמשים אמה רחבו ושלשים אמה קומתו על ארבעה טורי עמודי ארזים וכרתות ארזים על העמודים:

רס"י בית יער הלבנון. תרגם יונתן: בית מקירת מלכיא (עמודי הארזים העומדים באורך המאה אמה, כל טור וטור לאורך המאה, ומטור הראשון לטור הרביעי חמשים אמה, והיא רוחב הבית, הגהה מצעל ארת הבית): וכרותות ארזים. קורות ארזים, לאורך הבית היה טור עמודים בקרקע, והכרותות מעמוד לעמוד, (והטור השני למול טור הראשון ברוחב הבית, וכן ארבעה הטורים, וסכך הנסרים לרפת הבית מטור לטור על הכרותות, והעמודים הללו עשויים פתחים פתחים כעין אכסדרה, והיו הכרותות כמו משקוף שעל המזוזות, והיו גם כן אלו הכרותות כדי להעמיד עליהם המחירות, שהם הצלעות הנזכרים בכתוב, ושארם הצלעות אשר על העמודים, ולא אמר על הכרותות, לפי שהעמודים הם העיקר שהבית נכון עליהם, והכרותות אינם אלא להחזיק ולחצר עמוד אל עמוד להיות האהל אחד, ומונחים על לון ולא היו זקופין, ובאמרו על העמודים, רוצה לומר על הכרותות שעל העמודים, ולא נקרא בשם לפני עזמן לגבייהו. ואפשר נמי, שהכרותות אינם עולים למעלה מן העמודים, דאינם שוכבים למעלה, אלא הם נתונים בראשי העמודים ובשווין למעלה, ולא כעין משקוף השוקף על המזוזות, אלא כמו יתד ארוך המחצר שני עמודים, ומה שכתוב וכרותות על העמודים, פירוש, כל העליון של העמודים, נמלא, מה שעל הכרותות

הוא על העמודים, עד כאן פירוש צעל לורת הבית): (כ"י)

מצודת דוד בית יער הלבנון. כן היה נקרא, כי לפי רוב העמודים שעמדו בה, היה נראה כיער המרובה באילנות. או, שבנהו במקום יער הלבנון, כי היה מנהג המלכים בזמן ההוא לבנות להם בית ביער, להתקרב שם בימי הקיץ, ועשויה היא בחלונות מרובים, להכניס שם האויר : **על ארבעה טורי עמודי ארזים**. והשורות ההם עמדו לרוחב הבית, והיה נחלק להם האורך לשלשה חלקים שווים, אבל לאורך הבית היה כתלים ממש, כדרך הבנין : **וכרותות ארזים**. ארזים מחוטבים, השכיבו על העמודים ההם, לחברם יחד לבל יהיו זזים ממקום עמדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הלבנון. שם היער : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויבן את בית יער הלבנון**. הנה נראה ממה שזכר אחר זה שזה הבנין בנה שלמה לעצמו והנה היה זה הבנין להתקרב שם לימות החמה ולזה ידמה שעש' פתחים רבים ואחשוב שיער לבנון הי' קרוב לבית המקדש ולזה נקרא לבית המקדש לבנון, וזכר שכבר בנה זה הבית על ארבעת טורי עמודי ארזים ואחשוב שעמודי הארזים היו כלם לרחב הבית וחולק האורך בהם לשלש' חלקים שנים עמודים היו בכל טור, והנה היו כרותות הארזים על העמודים שיסבלו נסרי התקרה אשר עליהם והיו גדולים וחזקים והנה ארכם לפי מה שתארנו שלישית מאה אמה : (רלב"ג)

מלבי"ם **את בית יער הלבנון** נקרא כן על שהיה מרובה בארזים כיער או נבנה ביער הלבנון שהיה סמוך לירושלים שכן היה מנהג המלכים לבנות בית הקיץ ביער להתקרב שם, והיה בו פתחים וחלונות הרבה פתוחים לרוח היום. **על ארבעה טורי עמודי ארזים** העמודים היו נתונים לרוחב הבית וחולקים את אורך הבית לג' חלקים כ"א לג' אמה ושליש. **וכרותות ארזים** מן עמוד לעמוד לרוחב הבית לחבר העמודים זל"ז ולהניח עליהם התקרה (מלבי"ם):

ג **וְסָפֹן בְּאַרְזֵי מִמַּעַל עַל הַצֵּלְעַת אֲשֶׁר עַל הָעֲמֻדִים אַרְבָּעִים וְחֲמִשָּׁה**
חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר הַטּוֹר:

כ"י **וספון בארז**. קירוי עליה מלמעלה: **על הצלעות**. מחילות עליונות שעל הכרותות, ארבעה מחילות זה אל זה צרוחב, משוכים לאורך הבית, כולן פתחים וחלונות, כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר, ועל אותן מחילות קירוי הספון, ארבעים וחמשה נסרים היו הספון, שלשה טורי נסרים (לשלשה חללים), שבין ארבע טורי העמודים, חמשה עשר נסרים הטור

כְּלוּמַר נְתוּנִים זֵין כּל חֲלָל חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר מַהֵם אֲרַכְנָן לְרוּחַב שְׁזֵין טוֹר לְטוֹר, וּרְחֻבָן לְאוֹרֶךְ הַבַּיִת זֶה אֲלָל זֶה: (רַס"י)

מצודת דוד וּסְפֵן בְּאַרְז מִמַּעַל עַל הַצְּלָעוֹת. כִּי עַל הָעַמּוּדִים וְעַל קִירוֹת הָאַרְזִים הַמַּחְבְּרִים יַחַד, הַשְּׂכִיבּוֹ צְלָעוֹת וְנִסְרִים, לִהְיוֹת מַחִיצוֹת הַבַּיִת מִמַּעַל, וְעַל הַצְּלָעוֹת הֵם הַנִּיחוּ לּוּחוֹת אַרְז, לִהְיוֹת לְתַקְרָה [וְאָמַר עַל הָעַמּוּדִים, וְלֹא זָכַר כְּרוֹתוֹת הָאַרְזִים, עַל כִּי הָעַמּוּדִים הָיוּ הָעִיקָר לְסִבּוֹל מִשָּׂא הַצְּלָעוֹת] : אַרְבַּעִים וְחֲמִשָּׁה. מִסְפַּר לּוּחוֹת הָאַרְז הַמְכַסִּים אֶת הַתַּקְרָה, הָיוּ אַרְבַּעִים וְחֲמִשָּׁה : חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר הַטּוֹר. כִּי הָעַמּוּדִים חֲלָקוּ הָאוֹרֶךְ לְשִׁלְשָׁה חֲלָקִים שְׁווִים, וְלִזֶּה הָיָה גַם הַתַּקְרָה נִחְלָק לְשִׁלְשָׁה חֲלָקִים, וּבְכָל חֲלָק הַנִּיחוּ שׁוֹרֵה שֶׁל לּוּחוֹת אַרְז, וּבֵה חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר בְּמִסְפַּר, וְהַנִּיחוּ אוֹרֶךְ הַלּוּחוֹת לְאוֹרֶךְ הַבַּיִת, אִם כֵּן הָיָה אוֹרֶךְ כָּל לּוֹחַ לִ"ג אַמּוֹת וְשִׁלִּישׁ אַמָּה, וְרוּחַב הַלּוּחוֹת לְרוּחַב הַבַּיִת, וְהָיָה רוּחַב כָּל לּוֹחַ ג' אַמּוֹת וְשִׁלִּישׁ אַמָּה : אַמָּה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הצלעות. הַנִּסְרִים : (מצודת ציון)

רַלְבִּי"ג וְהֵנָּה הָיָה סְפּוֹן בְּנִסְרִים שֶׁל אַרְז מִמַּעַל עַל הַצְּלָעוֹת וְהֵם כְּרוֹתוֹת הָאַרְזִים אֲשֶׁר עַל הָעַמּוּדִים שֶׁהָיוּ אַרְבַּעִים וְחֲמִשָּׁה כִּי חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר עַמּוּדִים הָיוּ בְּטוֹר הָאֶחָד וְלִזֶּה הָיוּ קוֹרוֹת הָאַרְזִים אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר וּמִזֶּה הִתְבָּאֵר כִּי מִקְצַת עוֹבֵי הָעַמּוּד הָאֶחָד לְקִצָּה עוֹבֵי הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי הַנִּמְשָׁךְ לוֹ הָיָה שְׁלֹשׁ אַמּוֹת וְשִׁלִּישׁ אַמָּה וְאוֹלָם עוֹבֵי הָעַמּוּדִים הָאֵלּוּ הָיָה לְפִי מָה שִׁירָאָה לִי מִמָּה שֶׁנִּזְכַּר אַחַר זֶה שְׁתֵּי אַמּוֹת וְחֲצִי בְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה בֵּין טוֹר וְטוֹר שְׁלֹשִׁים אַמָּה וְהָיָה גּוֹבֵה הָעַמּוּדִים שְׁלֹשִׁים אַמָּה וּבִזֶּה יִתְאַמֵּת שְׁכַל הָעַמּוּדִים עִם כְּרוֹתוֹת הָאַרְזִים אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם הָיוּ רְבוּעִים : (רַלְבִּי"ג)

מַלְבִּי"ם וּסְפּוֹן, סִיפּוֹן הַנִּסְרִים שֶׁל הַקִּירוֹי הָיָה מוֹנַח עַל הַצְּלָעוֹת דִּהְיִינוּ עַל כְּרוֹתוֹת אַרְזִים שֶׁזָכַר, עַל הָעַמּוּדִים אַרְבַּעִים וְחֲמִשָּׁה, ר"ל שֶׁסָךְ הַכָּל הָיָה אַרְבַּעִים וְחֲמִשָּׁה נִסְרִים, דִּהְיִינוּ שֶׁהָיוּ נִסְרִים חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר בְּכָל טוֹר וּמִסּוֹדְרִים לְרוּחַב הַבַּיִת, עַד שֶׁבְּחֲמִשִּׁים אַמָּה הָיוּ ט"ו נִסְרִים, וְי"ל שֶׁהָיוּ נִסְרִים עֲבִים כ"א ג' אַמּוֹת וְחֲמִשִּׁית אַמָּה אוֹ שֶׁהָיָה אוֹרֶךְ בֵּין כָּל א' וְא' : (מַלְבִּי"ם)

וְשִׁקְפִים שְׁלֹשָׁה טוֹרִים וּמְחֻזָּה אֶל מְחֻזָּה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים:

רַס"י וְשִׁקּוּפִים שְׁלֹשָׁה טוֹרִים. וְעוֹד עָשָׂה קְרוֹי אֲלָל שְׁלֹשָׁה טוֹרִים הַנִּסְרִים, וְשִׁלְשַׁת טוֹרֵי הַשִּׁקּוּפִים, כִּי רוּחַב שֶׁל חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר נִסְרִים, לֹא קִירָה אֶת הַבַּיִת בְּכָל אֲרָכּוֹ, שֶׁהוּא מֵאָה אַמָּה, וְעָשָׂה אֲלָלוֹ לְקִירוֹת הַבַּיִת קְרוֹי שֶׁל נִסְרִים קְטָנִים, נְתוּנִים עַל מְרִישֵׁן קְטָנִים הַגּוֹתְרִים (לְרִיךְ לוֹמַר: הַנְּתוּנִים)

מטור כרותות ארזים אל טור, שלשה מריסין זה אלל (לריך לומר: לסקוף) זה, וסקופין משני לדיהן, כעין מסקוף שהדלת שוקף בו, ועל אותן שוקופין, ראשי הנסרים הקטנים נתונים בו, ארכן של נסרים קטנים, כנגד רחבן של נסרים גדולים שנתן תחלה: ומחזה אל מחזה. ראשי נסרים של שוקוף זה, למול (ראשי) נסרים של (סקוף) זה: מחזה. לשון קלה, ומנחם כן פותרו, וחברו (תהלים קז ל): אל מחוז הפלם, וכל חזית שבלשון משנה, כך הוא בסדר מערכת התמיד (תמיד כט א), וכן הוא עושה (חזית) מבחוז, צפרק הסותפין בצבא בתרא (ב א). ויונתן אף הוא תרגמו: זוי לקביל זוי. אלל 'סקופים אטומים' (לעיל ו ד); וכן (כאן פסוק ה): רצועים שקה, כולם תרגם: כלונסא: (רס"י)

מצודת דוד ושקפים שלשה טורים. בהכתלים שעמדו באורך הבית, עשו שלשה שורות חלונות, זה למעלה מזה, בקומת הכותל : ומחזה אל מחזה. כי בהכותל שמזה ומזה עשו שלשה שורות חלונות, ואמר שהחלונות היו מכוונות זו מול זו, רצה לומר : החלונות מכותל מזה, מול החלונות מכותל מזה : שלש פעמים. רצה לומר : כן היה בכל שלשת הטורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושקפים. חלונות אשר ישקיפו ויביטו דרך שם : ומחזה. אף הוא ענין חלון, אשר יחזו ויראו דרך בה : (מצודת ציון)

רלב"ג ושקופים שלשה טורים. הם הצלעות שזכר כי הם היו בדמות משקוף עם העמודים והוא מבואר שלא היו כי אם שלשה טורים מאלו על ארבעת טורי העמודים : מחזה אל מחזה שלש פעמים. ר"ל הפתח שהיה נכח פתח אחר כנגדו וזה הענין היה בזה הבית שלש פעמים כי שלש פתחים היו בכל אחד מצדי הארץ זה כנגד זה והנה קרא הפתח מחזה כי שם יראה האדם מה שבחוץ : (רלב"ג)

מלבי"ם ושקופים הנה משני צדדי האורך היה בנין של אבני גזית (כמ"ש למטה) והיה שם חלונות להכניס האויר, והיה שלשה טורים ר"ל גי חלונות זה ע"ז בגובה וכן היה שלשה בצד הארך זה אצל זה, והיה מחזה אל מחזה, ר"ל חלונות של צד הארך מזה מכוונים נגד חלונות של צד הארך השני וזה היה שלש פעמים, כי כן היה בכל חלוקה שארך הבית נחלק לשלשה כנ"ל, ובכ"א היה שלשה טורי חלונות וזה היה בשני צדדי הארך : (מלבי"ם)

לח וְכָל הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזוֹת רְבָעִים שְׁקָף וּמֹל מַחְזָה אֶל מַחְזָה שְׁלֹשׁ

פְּעָמִים:

רפ"י וכל הפתחים והמזוזות. סתם מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים, מפני האויר, ולכך קראו בית יער, שדומה ליער: רבועים שקף. תרגם יונתן: מרבעין וחפן כלנסא. ומחופין היו הפתחים בנסרים לקין רבועין היו כשאר פתחי בתים, ולא עשויין כיפה כעין פתחי אולם: ומול מחזה. ומול של מחזה, מיסב לקראת מחזה האחרת, ראש הנסר לקראת ראש הנסר, שלש פעמים בכל תקרה ותקרה, ואיני יודע האיד: (רפ"י)

מצודת דוד וכל הפתחים. חללי הפתחים שפתחו בהכתלים ההם היו מרובעים, כי המשקופים היו מיושרים, לא עגולים: והמזוזות. הם עמודי המזוזות, היו מרובעים בני ארבע צלעות, כדרך רוב המזוזות: שקף. גם חלון הקטן העשוי ממעל להפתח, היתה רבוע: ומול מחזה אל מחזה. כמו ומחזה אל מול מחזה, ורצה לומר: החלון שבעבר הזה היה מול החלון שבעבר מזה: שלש פעמים. יתכן שהיו שלשה פתחים בכותל מזה, ושלשה בכותל מזה, והחלון מלמעלן, וכל השלשה היו זה מול זה, והיה אם כן בכל חלק שבחלק העמודים, פתח אחד מזה, ופתח אחד מזה: (מצודת דוד)

מצודת ציון שקף. חלון: (מצודת ציון)

רלב"ג וכל הפתחים והמזוזות רבועים. ר"ל שהפתחים האלו היו בדמות מרובע וזה כי השקף שהיה עליהם עם העמודים אשר משתי קצותיו משימים הפתח בצורת רבוע שלשים אמה לכל רוח ובזה התבאר שמול מחזה אל מחזה על פני רחב הבית שהיה זה שלשה פעמים בבית ההוא היה הכל נמשך בזה הרבוע עם השקופים שעליו והנה היה זה הבית נחלק לשלשה חלקים שוים, זהו מה שנראי לי בפירוש צורת זה הבית והוא מסכים מאד ללשון שבא בזה והנה לא ראינו בו פירוש יאות לזה: (רלב"ג)

מלבי"ם וכל הפתחים הפתחים היו בצד רוחב הבית משני צדדי הרוחב בין סדרי העמודים, והיה רבועים שקף שהיה משקוף ע"ג משקוף, כי היה שלשה חלונות על הפתחים, עד שהיה השקף ארבעה, דהיינו משקיף אי של הפתח, וגי של גי החלונות, וכן היה מחזה אל מחזה שהיו הפתחים והחלונות שעליהם מכוונים זה מול זה בטורי העמודים אשר בארך הבית ביושר, והיה שלש פעמים שהיה שלשה פתחים בכל טור: (מלבי"ם)

ו וְאֵת אוֹלָם הָעֲמוּדִים עָשָׂה חֲמִשִּׁים אֲמָה אָרְכוֹ וְשְׁלֹשִׁים אֲמָה רְחִבּוֹ וְאוֹלָם עַל פְּנֵיהֶם וְעַמֻּדִים וְעַב עַל פְּנֵיהֶם:

רס"י ואת אולם העמודים. אולם עשה לפני העמודים האלה, מזבא לבית, חמשים אמה ארכו, לרחבו של בית שהיה חמשים אמה, ושלשים רחבו לפני אורך מסך הבית, אלא שלעולם המדה יתירה קרויה אורך, והקלרה קרויה רוחב: ואולם על פניהם. אולם גבוה עשה על כל הבית: ועמודים ועב על פניהם. ועל כרותות ארזים שעל העמודים התחתונים, הציב על (כריך לומר: עוד) עמודים אחרים, ומריסין מעמוד לעמוד, העמודים לארוג בהן כלעות מזה לזה, והעבים לקירו העלייה, עב היא מריס, כמו שסנינו והעבים אלו המריסין: (רס"י)

מצודת דוד ואת אולם העמודים. לבית יער הלבנון, עשה אולם עומד על עמודי ארזים, יהיה ארכו חמשים אמה ורחבו שלשים אמה : ואולם על פניהם. יבאר מקום עמוד האולם, ואמר שעמוד נסמך לבית היער לפני פתחים, וכדרך בית שער, ועמד ארכו לאורך הבית, להיות מול כל שלשת הפתחים שבשלשת חלקי הבית, [ולזה אמר על פניהם, כי היו לפני שלשתן ועיין בתחילת קונטרס בנין הבית ובצורה] : ועמודים ועב על פניהם. לפני פתחי האולם הזה, עמדו עמודים תקועים בארץ, וממעל להם עץ עב לחברם יחד, לבל יהיו זזים ממקומם. והיה עשוי לנוי ולפאר, או להיות כעין מחיצה ולשמירה : (מצודת דוד)

רלב"ג ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו ושלשים אמה רחבו. והנה זה האולם לפי מה שאחשוב היה ארכו לרחב בית יער הלבנון שזכרנו וגם הוא היה מרובע באופן רבוע החלקים האחרים שזכרנו כי הוא היה סמוך לעמודים ולזה היה גבהו כגבהם : ואולם על פניהם וגו'. ר"ל שעל פני העמודים והוא אצל מקום הפתחים הנזכרים היה כמין אולם והיו בו עמודים וכרותות ארז עבה היתה על פניהם ואלו העמודים אחשב שהם של ארז ואע"פ שהיה האולם בנין כמו שנראה מהנזכר אחר זה (רלב"ג)

מלבי"ם ואת אולם לפני העמודים עשה אולם, והיה חמשים אמה ארכו לעומת רוחב בית יער הלבנון, ושלשים אמה רחבו נמשך לארך הבית ואולם על פניהם לפני הבית והאולם היה עוד אולם ולפני האולם השני היו עמודים ועב על פניהם היינו מריש שהוא עץ עב כמ"ש חז"ל העבים הם המרישים (מלבי"ם):

ז ואולם הכסא אשר ישפט שם אלה המשפט עשה וספון בארז מהקרקע עד הקרקע

רס"י **ואולם הכסא.** (תרגום:) **ואולם** **לחתקנא** **תמן** **כורסי** **צית** **דינא** **דלאין** **תמן** **פרוסדא** **לצית** **דינא** **עזיד,** **פרוסדא** **לסון** **פרוזדור:** **וספון** **בארז.** **מחופה** **קרקע** **הרלפה** **בארזים:** **מהקרקע.** **תרגם** **יונתן:** **מן** **אופיא** **עד** **אופיא.** **מיסוד** **כותל** **זה,** **ועד** **יסוד** **כותל** **זה:** (רס"י)

מצודת דוד **ואולם הכסא.** **רצה** **לומר :** **אל** **האולם** **אשר** **עמד** **בו** **הכסא,** **אשר** **ישב** **עליו** **לשפוט** **שם,** **אל** **האולם** **הזה** **עשה** **עוד** **חוצה** **לו** **אולם** **המשפט,** **שיעמדו** **שם** **הבאים** **למשפט,** **עד** **אשר** **יקראו** **לבוא** **לפני** **המלך :** **וספון** **בארז.** **כיסה** **הרצפה** **בנסרי** **ארז :** **מהקרקע** **עד** **הקרקע.** **רצה** **לומר** **: מ** **קרקעית** **כותל** **זה,** **עד** **קרקעית** **כותל** **שממולו :** (מצודת דוד)

רלב"ג **ואולם הכסא אשר ישפט שם.** **ובמקום** **אחר** **יהיה** **הגמר** **דין** **והוא** **הנקרא** **אולם** **המשפט** **או** **יהיה** **הכל** **ענין** **אחד** **ר"ל** **כי** **אולם** **הכסא** **אשר** **ישפט** **שם** **הוא** **אולם** **המשפט** **או** **יהיה** **הראשון** **תואר** **הוא** **הכסא** **אשר** **ישפט** **שם** **ר"ל** **כי** **ממנו** **יכנהו** **לאולם** **המשפט** **כמו** **שתרגם** **יונתן :** **וספון** **בארז** **מן** **הקרקע** **ועד** **הקרקע.** **ר"ל** **על** **פני** **כל** **הקרקע** **אולם** **המשפט** **מיסוד** **כותל** **זה** **עד** **יסוד** **כותל** **זה** **שכנגדו :** (רלב"ג)

מלבי"ם **ואולם** **ולפני** **העמודים** **היה** **אולם** **אחר** **שבו** **עמד** **כסא** **המשפט** **ששם** **שפט** **המלך** **בעצמו** **בענינים** **גדולים,** **וגם** **אולם** **המשפט** **עשה** **ששם** **ישבו** **הסנהדרין** **ושם** **עמדו** **הבע"ד** **והיה** **לפני** **אולם** **הכסא,** **וספון** **ורצפת** **האולם** **היה** **מכוסה** **בארזים** **מהקרקע** **ועד** **הקרקע** **ר"ל** **מקצה** **לקצה** **(מלבי"ם):**

ל **וביתו** **אשר** **ישב** **שם** **חצר** **האחרת** **מבית** **לאולם** **כמעשה** **הזה** **היה** **ובית** **יעשה** **לבת** **פרעה** **אשר** **לקח** **שלמה** **פאולם** **הזה:**

רס"י **וביתו** **אשר** **ישב** **שם.** **דירה** **גמורה,** **לאכול** **שם** **ולשכב** **שם:** **מבית** **לאולם.** **לפנים** **מן** **אולם** **של** **צית** **יער** **הלצנון:** **ובית** **יעשה.** **עלה** **בלבו** **לעשות** **צית** **לבת** **פרעה:** **כאולם** **הזה.** **כמעשה** **אולם** **הזה:** (רס"י)

מצודת דוד **וביתו אשר ישב שם.** **רצה** **לומר :** **מקום** **מושבו** **בקביעות :** **חצר** **האחרת.** **אשר** **עמדה** **בחצר** **האחרת,** **מבפנים** **לאולם** **המשפט,** **בדרך** **הכניסה** **מן** **החוץ** **אל** **מקום** **בתי** **המלוכה :** **כמעשה** **הזה** **היה.** **כמעשה** **אולם** **המשפט,** **ספון** **בארז** **כמותו.** **ובית** **יעשה.** **הבית** **אשר** **עשה** **לבת** **פרעה,** **היה** **גם** **כן** **כאולם** **המשפט :** (מצודת דוד)

רלב"ג **וביתו אשר ישב שם חצר האחרת מבית לאולם.** **ר"ל** **הוא** **החצר**

האחרת שהיא מבפניי לאולם אשר בנה שם ביתו שישב שם תמיד ויאכל וישתה וישכב בו הנה היה נעשה כמעשה הזה ר"ל שהיה ספון בארז כל הקרקע אשר שם : **ובית יעשה לבת פרעה**. ר"ל וכן הבית שהיה עושה לבת פרעה היה מעשהו כמעשה האולם הזה והוא אולם המשפט שהיה כל קרקעו ספון בארז : (רלב"ג)

מלבי"ם **וביתו אשר ישב שם** ועוד היה שם בית המלך שהיה מיוחד למושבו ודירתו לאכול ולשתות והוא הבית שנזכר בריש הסימן, **וגם חצר האחרת** ר"ל החצר שלפני בית המלך : **מבית לאולם** ר"ל בית המלך והחצר שלפניו היה מבית לאולם ופנימי לו והיה ג"כ כמעשה האולמים הנאמרים, ולפ"ז היה שם שמונה חלוקות, בית המלך ולפניו חצר הגדולה שלו ולפניו בית יער הלבנון ולפניו אולם העמודים ועוד אולם לפניו ולפני כולם עמודים ועב על פניהם ולפניו כסא המשפט, ולפניו אולם המשפט : **ובית יעשה**, ואחרי גמר הבנינים התחיל לעשות בית לבת פרעה ג"כ בתבנית האולם הזה (מלבי"ם):

טו **כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרֹת כְּמִדַּת גְּזִית מְגֵרָוֹת בְּמִגְרָה מִבַּיִת וּמְחוּץ**
וּמִמֶּסֶד עַד הַטְּפָחוֹת וּמְחוּץ עַד הַחֲצָר הַגְּדוֹלָה:

רש"י **כל אלה אבנים יקרות**. כל האבנים האלה עשויות כזדות: כמדות גזית. כמדת אבני גזית, מדה אחת היתה לאבני גזית במדינה: וממסד עד הטפחות. בגובה היה הבנין הזה עשוי באבני גזית האלה, מן היסוד עד שמי הקורה: וממסד. לשון יסוד: הטפחות. שמי קורה, כמו (ישעיהו מח יג): וימיני טפחה שמים: ומחוץ. לכל החוץ היה כל משך הקירות באבנים הללו, עד החצר הגדולה: (רש"י)

מצודת דוד **כל אלה**. כל הבנינים שזכר, בנה מאבנים יקרות וגדולות, כמדות הראויות לאבני גזית, כפי מה שהיה ידוע להם : **מגוררות במגרה**. חתוכות במגרה, לעשותן חלקות משני עבריהן, בעבר הפנימי ובעבר החיצון : **וממסד**. מן היסוד עד התקרה, וזהו עד הטפחות, כי הדרך היא לעשות כעין לבזבז בשעור טפח, בולט מהכותל אצל התקרה, והוא מתפארת המלאכה : **ומחוץ**. ואף יתר הבנינים, אשר עמדו מחוץ להבתים האלה עד החצר הגדולה, את כולם בנה כבנין האמור, אבל החצר הגדולה עצמה בנה בבנין אחר, כמפורש בענין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יקרות**. כבדות ומקשיות. או מכובדות וחשובות : **מגוררות במגרה**. מגרה היא כלי ברזל מלאה פגימות, ועל כי יחתכו בו העצים דרך גרירה, נקרא מגרה, וכן (שמואל ב יב לא) וישם במגרה : (מצודת ציון)

רלבי"ג כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית. הנה היתה מדת אבן גזית מוגבלת וידועה אצלם : מגוררות במגרה מבית ומחוץ. ר"ל שהאבנים האלה להחליקם יותר היו מגוררות במגרה והוא חרב פגום מאד שיר"א בלעז כי הוא ישאיר האבן חלקה מאד ושלמה והיה זה באלו האבנים בשני שטחיהם הנראים האחד מבפנים והאחד נראה מבחוץ : וממסד עד הטפחות. ר"ל מאבני היסוד עד אבני הכותל הנראים שידקדקו בשיעורם למדדו בטפחות והם כל אבני הכותל הנראים כלם היו בזה האופן או אמר עד הטפחות כי בטור העליון אשר עליו תושם התקרה יוציאו האבנים יותר מהשער כמדת טפח או יותר מעט ר"ל ששימום שם נוספות בפנים וזה מבואר בבניינים היפים והשלמים : ומחוץ עד החצר הגדולה. מחוץ לבית עד החצר הגדולה היו כל האבנים אשר בבנין עשויות בזה האופן ויהיה הרצון באמרו כל אלו האולמים והבתים שזכר אחר זכרו בית יער הלבנון : (רלבי"ג)

מלבי"ם כל אלה הבניינים הנז' היו אבנים יקרות באיכות : וכמדת גזית בכמות, והיו מגוררות ומשופעות מבית ומחוץ ר"ל משני הצדדים, ואבנים כאלה היו מן היסוד עד הטפחות דהיינו שמי קורה, וכן היה מחוץ עד החצר הגדולה : (מלבי"ם)

ג ומיסוד אבנים יקרות גדלות אבני עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת:

רש"י ומיוסד וגו' אבנים גדולות. והיסוד שצתוך הקרקע, היה של אבנים גדולות יותר ממדות גזית: (רש"י)

מצודת דוד ומיוסד וגו'. רצה לומר : מה שנאמר למעלה אשר אבני היסוד היו שוות לאבני הכותל, אין זה כי אם בדבר שהיו אבני יקרות כמותן, אבל לא ישוו בגודל, כי אבני היסוד גדולות מאבני הכותל, כי אבני יסוד היו בני י' אמות וגו', וגדולים המה ממדת אבני גזית : (מצודת דוד)

רלבי"ג ומיוסד אבנים יקרות. ר"ל שאבני היסוד היו גדולות יותר מאבני גזית כי היו בהם אבנים של עשר אמות ושל שמנה אמות, ומלמעלה מן היסוד היו אבנים יקרות כמדת גזית והיה ספון בארז בתקרה או היה שם באהלים כרותות אבנים עם האבנים ההם : (רלבי"ג)

מלבי"ם אבני כו'. והיסוד בעצמו היה אבנים גדולות מעשר ומשמנה אמות והיה ג"כ מאבנים יקרות : (מלבי"ם)

ינא ומלמעלה אבנים יקרות כמדות גזית וארז:

רס"י ומלמעלה אבנים יקרות. ומלמעלה ליסודות היו אבנים יקרות עד הטפחות, כמו שאמור למעלה: וארז. (תרגום:) וחפי נסרין דארזא, כמו שאמר (פסוק ז): וספן בארז: (רס"י)

מצודת דוד ומלמעלה. כתלים שעל היסודות : וארז. כל הבנינים האלה, כיסה התקרה בארז : (מצודת דוד)

מלבי"ם ומלמעלה כו'. והאבנים שהיו מלמעלה קרוב להקורה היה כמדת גזית, וארז שהיה מעורב ארז ואבן בהבנין : (מלבי"ם)

ינב ויחצר הגדולה סביב שלשה טורים גזית וטור פרתת ארזים ויחצר בית יהוה הפנימית ולאדם הבית: (פ)

רס"י שלשה טורים גזית. החומה עשויה שלשה נדבכין של אבנים, ונדבך של עץ עליהם: (רס"י)

מצודת דוד וחצר הגדולה סביב. אשר היה מסבב כל בתי המלך : שלשה טורים. בנין כתליו היה מאבני גזית, שלש שורות זו על גב זו, ועליהם שורה הרביעית היה מארזים כרותות ומחוטבות ביושר, וכמו כן עד כלות גובה הכתלים, היה בנוי בהאופן הזה : ולחצר בית ה' הפנימית. רצה לומר : וכמו הבנין אשר בנה לחצר בית ה' האמור למעלה, וכן בנה את האולם אשר לפני ההיכל, כי כולם בנה בשלשה טורים גזית וגו' : (מצודת דוד)

רלב"ג וחצר הגדולה סביב וגו'. ר"ל שהחצר הגדולה אשר בה בית המלך היא מוקפת סביב חומה שלשים טורים אבני גזית וטור כרותות ארזים עליהם וכן היה לחצר בית ה' הפנימית כמו שקד' וכן היה לאולם הבית ר"ל האולם אשר לפני ההיכל והדביר : (רלב"ג)

מלבי"ם וחצר הגדולה דהיינו החומה שהיה סביב כל הבנינים היה שלשה טורים וכו' וכן היה לחצר בית ה' הפנימית ולאולם הבית : (מלבי"ם)

ינז וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר:

מצודת דוד את חירם. כך שמו של האומן : (מצודת דוד)

רלבי"ג וישלח המלך שלמה ויקח את חירם וגו'. זכר שאביו גם כן היה חרש נחשת ולזה היה הבקיאות לו יותר בזאת המלאכה : (רלבי"ג)

מלבי"ם וישלח זה היה בסוף ז' שנים כשגמר בנין בהמ"ק : (מלבי"ם)

גיד בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחשת וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת לעשות כל מלאכה בנחשת ויבוא אל המלך שלמה ויעש את כל מלאכתו:

רס"י חרש. אומן: וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת. שלמה כלי אומנות שהעולם נברא בהן, שנאמר (משלי ג יט-כ): בחכמה יסד ארץ, כונן שמים בתבונה, בדעתו תהומות נבקעו. בשלשתן נבנה הבית: (רס"י)

מצודת דוד ממטה נפתלי. אביו היה מבני נפתלי, ואמו היתה מבנות דן כמו שנאמר בד"ה (ב ב יג) : איש צורי. התגורר זמן רב בצור : חורש נחושת. על אביו הוא חוזר : וימלא. רצה לומר : ולזה היה חירם בנו ממולא בחכמת מלאכת הנחושת, כי למד מאביו : (מצודת דוד)

מצודת ציון חורש. אומן : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: פה אמר שהיה בן אשה אלמנה ממטה נפתלי ובד"ה אמר שהיה בן אשה מבנות דן, ומ"ש המפרשים שאביו היה ממטה נפתלי, הלא בד"ה אמר שאביו היה איש צורי, בד"ה אמר שחירם מלך צור שלחו ושלחו בתחלת הבנין, ושהיה יודע לעשות בזהב ובכסף, ופה אמר ששלמה שלח אחריו ושהיה זה בגמר הבנין ושלא ידע לעשות רק בנחושת, ובד"ה אמר ואת הסירות ואת היעים עשה חירם אביו משמע ששנים היו אב ובנו :

בן אשה אלמנה ממטה נפתלי פ"י מצד אביו היה ממטה נפתלי, כי אמו היתה מבנות דן כמ"ש בד"ה ומ"ש ואביו איש צורי פ"י שהיה דר בצור כן פירשו המפי, ולי נראה שמ"ש בד"ה ששלח מלך חירם בכתב אל שלמה ועתה שלחתי לך איש חכם בן אשה מן בנות דן ואביו איש צורי יודע לעשות בזהב ובכסף כו', זה היה אביו של חירם זה והיה שמו ג"כ חירם, והוא נשלח מאת מלך צור בתחלת הבנין, והוא היה יודע לעשות גם בזהב ובכסף כמבואר שם ועשה כל מלאכת טיח הבתים בזהב ומלאכת הכסף, והוא היה בן אשה מבנות דן, ומצד אביו היה מבני צור ואחר שבע שנים מת, ושלח שלמה אחר בנו, ועז"א וישלח שלמה ויקח את חירם מצור, כי

הראשון בא אליו בפקודת מלך צור, והשני בא ע"ש ששלח שלמה אחריו, והוא היה בן אשה אלמנה ממטה נפתלי, והיתה אלמנה כי מת חירם בעלה, וזה השני היה רק חורש נחושת לבד, ועשה רק מלאכת הנחושת, ובזה תבין מ"ש בד"ה ב' (ג' ט"ז) ואת הסירות ואת היעים עשה חירם אביו למלך שלמה וכו' כי זה היה מלאכת האב, וכן במלכים דייק לאמר ויעש חירם את היעים, שם הוסיף חירם ובכלם אמר ויעש, כי זה היה חירם הראשון (מלבי"ם):

טו וַיֵּצֵר אֶת שְׁנֵי הָעֲמוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עָשָׂר אַמָּה קוֹמַת הָעֲמוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים עָשָׂר אַמָּה יָסֹב אֶת הָעֲמוּד הַשֵּׁנִי:

רס"י **את שני העמודים.** שהעמיד צאלם יכין וזועז: **שמנה עשרה אמה** קומת וגו'. **ובדברי הימים (ב ג טו)** הוא אומר: **שְׁלָשִׁים וְחֲמֵשׁ אַמָּה קוֹמַתּוֹ, שִׁילָק שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, וְהָאִמָּה הַחֲסִירָה, אֹמֵר אֲנִי, חֲזִי אִמָּה הִיְתָה לְכָל אֶחָד כְּרֹאשׁוֹ, שְׁאִינָה דוֹמָה לְמִלְאֲכַת שְׂאֵר הָעֲמוּד, כְּמוֹ שְׂאֹמֵר לְמִטָּה (פסוק כב) בְּעֵינָיו: וְעַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים מַעֲשֶׂה שׁוֹשֵׁן: וְחוּט שְׁתֵּים עָשָׂר אַמָּה יָסֹב אֶת הָעֲמוּד הַשֵּׁנִי. לִימַד שֶׁהִיא אֲרֻבַּע אֲמוֹת עַל אֲרֻבַּע אֲמוֹת עֵגוּל, שְׁכָל שֵׁשׁ בְּהַקִּיפוֹ שְׁלֹשָׁה טַפְחִים, יֵשׁ צוֹ רוֹחַב טַפַּח, וְעוֹבְיוֹ אֲרֻבַּע אֲלֻבַּעוֹת, וְהוּא חֲלוּל, כִּךְ מְפֹרָשׁ בְּסוּף סֵפֶר יִרְמִיָּהוּ (נב כא). וְהִרִי זֶה מְקַרָּא קֶלֶר, פִּירָשׁ אֲרֻכּוֹ שֶׁל אֶחָד, וְיִלְמַד הַשֵּׁנִי מִמֶּנּוּ, וּפִירָשׁ הַקִּיפוֹ שֶׁל שְׁנֵי, וְיִלְמַד מִמֶּנּוּ הַרְאִשׁוֹן. וְכֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן: וְחוּט מִשַׁח תִּרְתִּין עֲסָרִי אֲמִין מְקִיף לִיָּה, וְכֵן לְעֲמוּדָא תְּנִינָא:** (רס"י)

מצודת דוד ויצר. לפי שלא עשה המלאכה בהעמודים, רק עשה צורות העמודים בקרקע, ושפך שם הנחושת לאחר התכה, לזה אמר ויצר, רוצה לומר: עשה צורות שני העמודים, אשר היו מנחושת וכו': **שמנה עשרה אמה.** ובדברי הימים (ב ג טו) נאמר: **אמות שלשים וחמש אורך,** אבל שם נאמר מדת שני העמודים יחד, וחצי האמה העודפת כאן, היא הנעשית אחר היציקה בהקשת הקורנס להכניסה בהכותרת האמור בענין, ולזה לא חשבה בדברי הימים, כי שם נאמר בלשון אורך, אשר יורה שחושב בעת היציקה, כאשר שכבו בארץ, ולא היתה אז חצי האמה ההיא, אבל כאן נאמר בלשון קומה, וחושב אם כן אחר ההקמה, וכבר ניתוסף חצי האמה ההוא: **וחוט שתיים עשרה וגו'.** ואם כן היתה בת ארבע, כי כל שיש ברחבו אחד, יש בהיקפו שלשה: **השני.** כמו והשני, ורצה לומר: וכן היה העמוד השני, ובסוף ירמיהו (נב כא) נאמר: **ועביו ארבעה אצבעות** נבוב: (מצודת דוד)

מצודת ציון ויצר. מלשון צורה : **וחוט.** חבל וקו : (מצודת ציון)

רלב"ג ויצר את שני העמודים. ר"ל שהוא עושה צורתם מפני עשותו הדפוס שבו השליך הנחשת אחר שהתיכו : **שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד.** בספר דברי הימים התבאר שקומת שניהם היתה שלשים וחמש אמות ויחסר מזה אם כן אמה, ואפשר שנאמר שלא דקדק בזה כמו שלא דקדק בכמו האופן הזה במקומות רבים שאמר על דוד בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה ובמקום אחר אמר כי הימים אשר מלך דוד הם ארבעים שנה : **וחוט שתיים עשרה אמה יסוב את העמוד השני.** מזה התבאר כי קוטר עגול העמוד היה כמו שלש אמות וארבע חמישיות אמה בקירוב והנה התבאר בספר ירמיה כי העמוד היה חלול והיה עביו ארבע אצבעות : (רלב"ג)

מלבי"ם (טו-כב) השאלות: בכאן אמר שהיה גובהן י"ח אמות, ובד"ה אמר שלשים וחמש אמות קומתם, בכאן אמר שגובה הכותרת חמש אמות, ובפסוק י"ט אמר שהיה ארבע אמות ובסוף הספר אמר שהיו שלש אמות, פסוק י"ח מוקשה מאד ונדחקו בו המפרשים, ומ"ש פסוק י"ט וכותרת וכו' באולם מלת באולם אין לו באור ומלבד זה למה אמר שלש פעמים שעשה כותרת, ופסוק כ' מוקשה ואין לו באור :

ויצר תחלה צייר צורתם בדפוס. **שמונה עשרה אמה** ובד"ה אומר שלשים וחמש אמות, שם חושב אורך שניהם, כי הציק אותם חתיכה אחת, וכשנתחלקו הקיש בקורנס ועשה על שפת כל אי מעשה שושן ונתארך חצי אמה, ומ"ש **יסוב את העמוד השני** ה"ה העמוד הראשון כי שניהם היו שוים בארכם ורחבם, וכמ"ש בירמיה (סיי נ"א) י"ח אמה קומת העמוד האי וחוט י"ב אמה יסובנו, ועביו ארבע אצבעות נבוב : (מלבי"ם)

{טו} וְשֵׁתִי כְתֹרֶת עָשָׂה לָתֵת עַל רֵאשֵׁי הָעֲמוּדִים מִצֵּק נְחֹשֶׁת חֲמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכְּתֹרֶת הָאֶחָת וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכְּתֹרֶת הַשְּׁנִיָּת:

רס"י וְשֵׁתִי כוֹתֵרוֹת. פומייל"ס זלע"ז: מולק. טריסקיטי"ר זלע"ז: חמש אמות קומת הכותרת האחת. ובסוף הספר (מלכים ז כה יז) הוא אומר: שלש אמות, שנינו במשנה ארבעים ותשע מדות: שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד, שלא היו בהן לורה, ושלש העליונות היו עודפות לחוץ, המוקפות לורה, שנאמר (בפסוק יז): שזכים מעשה שזכה, כמין לולבין של דקל היו מוקפות. ואומר אני, שלא מנה אותן שתי אמות התחתונות בסוף הספר, לפי שהיו שוות לעמוד, והעמוד תחוב ככותרת שתי אמות: (רס"י)

מצודת דוד מוצק נחושת. מעשה יציקה היו, ומנחושת : חמש אמות. ובסוף מלכים ב (כה יז) נאמר : שלש אמות, וזה לפי ששתי האמות התחתוניות של קומת הגולה, לא היו מצוירות, והיו אם כן שוות לתמונת העמוד, ולזה לא חשבם : (מצודת דוד)

רלב"ג ושתי כותרות עשה לתת על ראשי העמודים מוצק נחושת. ר"ל שהתוך נחשת ועשה לתת על ראש העמודים מוצק נחשת כצורת שני כתרים דבוקי זה בזה כל אחד מהם כצורת אבן ומצד אחד היה נכנס בהם העמוד, והנה אמר בזה המקום שקומת הכותרת היתה חמש אמות ובסוף זה הספור אמר שקומתם היתה ג' אמות וזה ראייה שהשתי אמות התחתונות היתה כמו מלאכת העמוד והיה העמוד הנכנס בהם ומזה יתבאר שרוחב הכותרות גדול מעמקם כי זה רחבם היה מוסיף על רחב העמוד ורחב העמוד הוא שלש אמות וארבעה חומשי אמה בקירוב כמו שקדם :

מלבי"ם ושתי כותרות עשה פי' שהיו שתי כותרות לשני העמודים כתר לכל עמוד, והיה גובה כ"א חמש אמות, ובסוף מלכים אמר שהיה שלש אמות, כי הכתר נחלק לשתי גולות והיה גובה הגולה עליונה שלש וכמו שיבואר (מלבי"ם):

יז שְׁבָכִים מַעֲשֵׂה שְׁבָכָה גְדֵלִים מַעֲשֵׂה שְׂרָשְׁרוֹת לְפִתְרַת אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׂבָעָה לְפִתְרַת הָאֶחָת וְשְׂבָעָה לְפִתְרַת הַשְּׁנִיָּת:

רס"י שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה. השבכות שהיה להם, דומה כמין כיפה, שקורין קויפ"א: מעשה שבכה. מוקפות היו לכות של לולבי דקל, כמו (איוב יח ח): ועל שבכה יתהלך: וגדילים היו להם כמעשה שרשראות: שבכה לכותרת האחת. שבכה לולבין היה להיקף אחד לשבכה אחת: (רס"י)

מצודת דוד שבכים מעשה שבכה. ציורי ענפים מעשה שבכה, הנקוב מעבר לעבר וקלועים זה בזה : מעשה שרשרות. היה עשוי לכותרות, רוצה לומר : לחלק העליון כמפורש בענין : שבעה. ציורי שבעת ענפים היו מקיפים כל כותרת : (מצודת דוד)

מצודת ציון שבכים. כעין ענפים, כמו (שם יח ט) שובך האלה : שבכה. כעין מעשה רשת : גדלים. קלועים ושזורים, כמו (דברים כב יב) גדילים תעשה לך : שרשרות. שלשלאות : (מצודת ציון)

רלב"ג שבכים מעשה שבכה. הוא מעשה רשת קרשפיני"ה בלע"ז והיתה

מקפת כל הכותרת ממעל ומתחת : **גדילים מעשה שרשרות לכותרות.**
הם טרינאייש בלע"ז והיו מוקפים מהם שבעה על כל שבכה : (רלב"ג)

מלבי"ם שבכ"ם על הכותרות נעשו שני מיני מלאכות חציו העליון היה מכוסה בשבכה שהוא לבוש ממעשה רשת, ארוג מנחושת, ותחת השבכה היה גדילים מעשה שרשרות, והיו שבעה שרשרות לכל כותרת, והיה התחלת השרשרות על השבכה בסופה לכסות ההפסק בין שני הגולות (שיתבאר בפסוק כ') ובסוף השרשרות היו תלויים שני טורי רמונים שהיה ראשם תלוי בשרשרות וסופם מכסה את הגולה התחתונה : (מלבי"ם)

ז"ח ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת לכסות את הכותרת אשר על ראש הרמנים וכן עשה לכותרת השנית:

רש"י ושני טורים. של רמונים ושל נחשת, הרמונים תחובים בשרשרות המקיפות את הכותרת, כך מפורש בדברי הימים (ב ג טז), ובמסנת ארבעים ותשע מדות: לכסות את הכותרת אשר על ראש הרמונים. הרי זה מקרא מסורס, לכסות הרמונים את הכותרות אשר על הראש, וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות: כמין שני אגנים היתה כל אחת, אגן התחתון בית קיבולה למעלה, והוא קרוי 'גולה', כמו שאמור בענין (לקמן פסוק מא): וגולת הכותרות, ותרגמו יונתן: אגני קרונתון. העליון כפוי על התחתון, בית קיבולו למטה, והיא קרויה 'שכבה' כמה שנאמר בענין זה (שם): והשכבות שתיים לכסות את שתי גולת הכותרות. נמלא רחבה במקום הדבק, ומשופעת ועולה, ומשופעת ויורדת, והוא קרוי בטן. וכן תרגם יונתן מלעומת הבטן (פסוק כ), מלקבל דבקה. וגובה שתי האגנות האלה ארבע אמות, וזהו שאמר (פסוק יט): ומעשה שוין צאולם ארבע אמות. מלירות היו צם כמין פרחי שושנים, כדרך הליורין בכותל האולמות, ארבע אמות גובה, והאמה החמישית, היא כותרת קטנה למעלה מן הגדולה, הוא שנאמר (פסוק כ): וכותרת על שני העמודים: (רש"י)

מצודת דוד ויעש את העמודים. למעלה אמר שעשה צורת העמודים בקרקע, וכאן אמר שעשה העמודים עצמן, רצה לומר : ששפך הנחשת לאחר ההתכה, אל מקום חפירת הציור : **ושני טורים וגו'.** על כל שבכה היא חלק העליון מהכותרת, סיבב שני שורות רמונים זה למעלה מזה, והיו עשויים מנחושת, וחרוזים בשלשלאות, וראשיהם קשורים זה בזה, ונתנם על השבכה : **לכסות את הכותרת.** רצה לומר : **לשבכה העשויה**

לכסות אחת את אחת מהכותרת, חלק התחתון שבה. כי תמונת הכותרת היתה כעין שני אגנות, כפויה זו על גב זו, התחתונה בית קבולה למעלה ושוה לתמונת העמוד, כי היתה מבלי ציור, וקרויה למטה בענין גולת הכותרת, והעליונה בית קבולה למטה, כפויה על התחתונה, ועשויה מעשה שבכה וכמו שנאמר בענין, והשבכות שתיים, לכסות שתי גולות הכותרת, והרמונים היו תלויים בתחתית השבכה אם כן סמוכים המה לעליונית הגולה וכסו אותה, ולזה אמר הטורים היו על השבכה, העשויה לכסות גולת הכותרת, את החלק העליון ממנה, הסמוכה לראש הרמונים כשהם תלויים בתחתית השבכה, כי אז סמוכה להם עליונית הגולה, ונכסת מהם כאמור : **וכן עשה.** כדרך שתלה הרמונים באחת, כן תלה בשנית

בשנית : (מצודת דוד)

מצודת ציון על ראש הרמונים. סמוך לראש הרמונים : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת. אחר ששהעמודים האלו היו טורים עומדים בגובה בשבכה ואילו העמודים היו קבועי בשבכה בשני גדילים ממנה ביותר רחב וכאשר נמשך אחריו מהשבעה גדילים אשר בכל שבכה והיה זה לכסות את הכותרת אשר על ראש העמודים והיא האבן העליונה והנה תהיה אות וי"ו במלת ושני טורים כפ"א רפה בלשון ישמעאל והרצון בו ויעש את העמודים שני טורים וירצה בזה שכבר עשה את העמודים בשבכה באופן שתארנו ועשה אותם שני טורים והכונה אחת ממה שזכרנו קודם : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעש עד הנה דבר איך צייר אותם בדפוס ועתה דבר מעשייתם. ושני טורים סביב על השבכה בתחתית השבכה היה שני טורי רמונים, ומי"ש לכסות את הכותרות ר"ל השבכה שהיתה לכסות את הכותרות, ומי"ש על ראש הרמונים שיעורו ושני טורים סביב אשר על ראש הרמונים, ר"ל שהיו שני טורי שרשרות על ראש הרמונים, כי הרמונים היו תלויים בשרשרות כמי"ש בד"ה ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות, והיו הרמונים תלויים בשרשרות בראשם לא באמצע הרמון, ועז"א אשר על ראש הרמונים, ר"ל שהשרשרות דבוקים לראש הרמונים וגוף הרמונים תלויים למטה על הגולה התחתונה : (מלבי"ם)

יט' וכתרת אשר על ראש העמודים מעשה שושן באולם ארבע אמות:

מצודת דוד מעשה שושן באולם. כי ציורי שבעת הענפים היו מקיפים סביב את חלק העליון מן הכותרת, אולם ממעל, רצה לומר : **השטח הרואה את הכיפה הקרוי אולם, מעשה השטח הוא היה מעשה שושן.** או רצה לומר : לאחר שהעמידו את העמודים באולם, עשו מנחושת מעשה שושן, וחברו על הכותרת כשהם באולם : **ארבע אמות.** מעשה

השושן היתה בשטח ארבע אמות על הכותרת ממעל, כי העמודים היו ברוחב ארבע אמות כמו שנאמר למעלה, והכותרות בולטין מכל צד, והיו אם כן יותר מארבע אמות, אבל מעשה השושן היתה רק בשטח ארבע אמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון שושן. שם צמח, ועל שהוא תמיד בת ששת עליו, קרויה שושן : **באולם.** עיקר שם אולם הונח על כיפת התקרה, כן אמרו רבותינו ז"ל (עירובין קב א, רש"י ד"ה כיפי דארבא) (כ) הבטן. אמר דרך שאלה על חלל העמוד, וכן (יונה ב ג) מבטן שאול, ורוצה לומר : חלל עומק השאול : (מצודת ציון)

רלב"ג וכותרות אשר על ראש העמודים. ר"ל שכבר עשה זה בכותרות אשר על ראש העמודים והם האגנות העליונות ציור שושנים ופרחים היו עולים על ראש הכותרות באולם ארבע אמות ואחשוב שזה הציור היה נעשה בשני טורי העמודים היוצאים מן השבכה כי העמודים ההם היו גבוהים על ראש הכותרות והיה בהם צורת פרחים ושושנים : (רלב"ג)

מלבי"ם וכותרת אשר על ראש העמודים ר"ל עוד היה מצויר כותרת מעשה שושן באולם ר"ל שהיה שושן מצויר על כותל האולם במקום שהגיעו לשם ראשי העמודים היינו י"ח אמות בגובה הכותל של האולם והיה ארכו ורחבו וגבהו של הכותרת המצויר בכותל ד' אמות : (מלבי"ם)

בן וְכֹתֶרֶת עַל שְׁנֵי הָעֲמוּדִים גַּם מִמַּעַל מִלְעֲמַת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר (שבכה) הַשְּׁבָכָה וְהַרְמוֹנִים מֵאֵתִים טָרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשְּׁנִית :

רש"י גם ממעל מלעומת הבטן. שהוא לעבר השבכה, בסוף השבכה בשוליה, הוא באמצע במקום הדבק (שעל השבכה) (לריד לומר: שהשבכה) מדובקת בגולה אשר תחתיה: והרמונים מאתים. רמונים עשויין שתי טורים סביב, מחורזים בשלשלת, ומקיפין את השבכה: על הכותרת השנית. אף זה מקרא קלר, על האחת, וכן על השניה: (רש"י)

מצודת דוד וכותרת וגו'. בא לומר מאין היה השטח הזה, ואמר אל תחשוב שכתרי העמודים לא היו כי אם סביבות העמוד, ולא היו נעשים ככיפת קובע לכסות גם חלל העמוד ממעל, כי הכותרות ההם כסו גם ממעל מלעומת הבטן, שהוא חלל העמוד הפונה לעבר השבכה לצד מעלה, אם כן מזה בא השטח אשר היה עליו מעשה השושן : **והרמונים מאתים טורים.** רצה לומר : מספר הרמונים היו מאתים, חרוזים בשני טורים, ונתונים המה סביב על הכותרת, מאה בכל טור : **השנית.** כמו והשנית, רצה לומר : וכן היו מספר הרמונים לכותרת השנית : (מצודת דוד)

רלב"ג **וכותרות על שני העמודים וגו'.** הם הכותרות התחתונות ר"ל האגנים התחתונים המביטים אל העמודים הגדולים וירצה בזה שבמה שהיה מהם מביט לעמודים היה טור רמונים וגם ממעל למקום ההוא מלעמת הבטן והוא אמצע דבוק שתי האגנות כי המקום ההוא בלתי רואה העמודים היה טור רמונים, והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים באמרו ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודים, והנה הרמונים תלויים בשרשרות כמו שנזכר שם וידמה שהשרשרות שהיו שבעה לכל כותרת היו שלשה בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקם והיא היתה לעומת הבטן, הנה אמרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים סביב אין הרצון בו שיהיו מאתים טורים כי זה אינו כמו שזכרנו אך הרצון בזה שהרמונים היו מאתים טורים סביב ר"ל שהיו מסודרים בשני טורים

סביב

:

(רלב"ג)

מלבי"ם **וכתרת יבואר עפמ"ש בפסוק מ"א, וגולת הכתרת אשר על ראש העמודים שתיים והשבכות שתיים לכסות את שתי גולות הכתרת אשר על ראש העמודים.** ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמונים לשבכה הא' לכסות את שתי גולות הכתרת אשר על פני העמודים, ופ"י כי הכתר נחלק לשתיים, וכל חלק נקרא גולה, שעז"א וגולות הכותרות שתיים ר"ל שתיים בכל עמוד החלק העליון שהיה ככובע על ראש העמוד ונקרא הגולה שעל ראש העמודים היה מכוסה בשבכה, והגולות התחתונות שנקראו גולות הכותרות שעל פני העמודים היו מכוסים בשני טורי רמונים, ועז"א בסוף מלכים **וכתרת עליו נחושת וקומת הכתרת שלש אמות ושבכה, ורמונים על הכתרת סביב,** ר"ל שחלק העליון היה שלש אמות והיה מכוסה בשבכה ועוד היו רמונים על הכותרת השנית, ועפ"ז בא כאן לבאר ענין הכותרת בפרטות והודיע בזה כמה דברים, **א. וכתרת על שני העמודים** ר"ל שהיה כותרת גם ממעל בל תחשוב שממעל היה החלל מגולה ושהכותרת העליונה לא היתה ככובע שלם ועז"א שהיתה הכותרת גם ממעל, **ב. בא לבאר מהיכן התחילה כותרת הזאת שהיא הגולה העליונה,** אמר שהתחיל **מלעומת הבטן,** צייר הכותרת בכלל כגוף שלם, והגולה העליונה היתה אחר שתי אמות של גובה הכותרת שהיה חצי אמה למטה מאמצע הכותרת, כערך הבטן שהוא קצת למטה מחצי הגוף, כי הגולה התחתונה היה גובהה שתי אמות ואז התחילה הגולה העליונה שהיה גובהה שלש אמות ואמר **אשר לעבר השבכה** כי בצד זה היה השבכה שהיתה בחלק העליון, עוד באר כמה היו **רמונים** שהיו **מאתים** על כל עמוד והיו ארבע מאות לשתי העמודים כמ"ש לקמן, ושהיו **טורים** ר"ל שני טורים נמצא שהיו מאה רמונים בכל טור, שעז"א בד"ה **ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות** ר"ל מאה בכל שרשר, ושהיו **סביב** בארבע רוחות, וכשנחלק העיגול לד' רוחות היו כ"ד רמונים בכל רוח, וא' באמצע בין כל חלוקה וחלוקה, ועז"א שם **ויהיו**

הרמוניים תשעה וששה רוחה (פיי לד' רוחות) כל הרמוניים מאה על השבכה סביב, ושהיו על הכתרת השנית ר"ל על הכותרת התחתונה, כי העליונה היתה מכוסה בשבכה והתחתונה היתה מכוסת ברמוניים (מלבי"ם):

{כא} וַיִּקְרָא אֶת הָעַמּוּדִים לְאֵלֶם הַהֵיכָל וַיִּקְרָא אֶת הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יְכִיָּן וַיִּקְרָא אֶת הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ בְּעֵז:

מצודת דוד לאולם ההיכל. באולם שלפני ההיכל : הימני. אשר בפאת הדרומי : יכין. לסימן טוב שיכון הבית לעד : השמאלי. אשר בפאת הצפוני : בעז. היא מלה מורכבת 'בו עז' רצה לומר : בהבית הזה בקרבנות הנעשים בה, ימצא עוז וחוזק לישראל : (מצודת דוד)

רלב"ג ויקם את העמודים לאולם ההיכל. ר"ל שהקימי בו ולא היו נעשים, והנה קרא שם העמוד הימני והוא אשר לפאת דרום יכין ושם העמוד אשר לפאת צפון קרא בעז כאילו העיר בזה על סוד גדול מהכוון מענין כלי בית המקדש כמו שבארנו מענינם בספר ואלה שמות והוא ידוע כי הש"י שם בטבע בתקופות הארבע רושם להויות השפלות והתקופות השתים השמש בהם דרומי הם מכינות ההויות ובתקופות הנשארות יהיה הטבע חזק ועז לעשות פעולותיו וזה מבואר נגלה בצמחים כי הם יקחו רושם מאלו התקופות יותר ממה שיקחו מהם הב"ח ולזה סמך אל זה הענין משמות העמודים של ראש העמודים מעשה שושן והנה נבאר זה באור יותר בג"ה בזכרנו התועלות המגיעים מזה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויקם עתה מפרש הקמתם, שהקים אותם לפני האולם וסמוך לו, ושקרא לכ"א שם, והנה בשני העמודים רמז על שני ההנהגות שה' מנהיג את עולמו, ההנהגה הטבעיית הקבועה מששת ימי בראשית היא מיוחסת תמיד ליד שמאל ונקרא בעז, כי עוז ה' קבוע בו לא ישתנה לעולם, וההנהגה הנסייית שיעשה ה' לפי הצורך ולפי הכנת התחתונים קרא יכין כי זאת יכין תמיד לפי הרצון המתחדש כפי מעשה התחתונים בעלי הבחירה, וכבר בארו האלהיים כי הני תרי סמכי קשוט, הם שני הירכים נצח והוד, הימני משפיע והשמאלי מקבל, והם לעומת יסוד ומלכות, שהנהגה הנסייית מושפע מיסוד העולם שנקרא חי העולמים, ועז"א (בפסוק ט"ו) שמונה עשרה אמה קומת העמוד האחד, ורמזו בקומה כי היסוד מושך מתפארת ישראל, תפארת גופא, שמרומז בח"י חוליות שבשדרה. שהיא הקומה הנשאה בקדש, וההנהגה הטבעיית נשפעת ממדת מלכות המקבלת, ששם י"ב צרופי הוי"ה, ואחריו י"ב גבולי אלכסון, והוא הים שעשה שלמה העומד על שנים עשר בקר, ועז"א (שם) וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד השני, כי הוא הסובב מארבע רוחות

כַּבֵּי וְעַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים מַעֲשֶׂה שׁוֹשֵׁן וַתִּתֶּם מְלֹאכֶת הָעֲמוּדִים:

רַס"י וְעַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים מַעֲשֶׂה שׁוֹשֵׁן. חָלִי אִמָּה בְּרֹאשׁ כָּל אֶחָד הִיָּה כֹּתְלוֹ דֶק כְּשׁוֹשֵׁן, וְשָׂאֵר הָעֲמוּד עֹבְיוֹ אֲרֻצֵּעַ אֲרֻצֵּעוֹת נְכוּב, לְכַךְ לֹא נִמְנִית אֹתָהּ אִמָּה בִּלְיִיקַת הָעֲמוּדִים בְּדַבְרֵי הַיּוֹמִים, לְפִי שֶׁלֹּא הִיָּתָה שׁוֹה לְמַלְאכַת הָעֲמוּד:

מצודת דוד וְעַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים. רָצָה לוֹמַר : לְאַחַר הַקַּמַּת הָעֲמוּדִים בְּהָאוֹלָם, אִזְ הִנִּיחַ מַעֲשֶׂה הַשׁוֹשֵׁן עַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים, וְהוּא הַשְּׂטַח הַרְוָאָה כִּיפַת הָאוֹלָם : וַתִּתּוֹם וְגו'. כִּי בַעַת הַקַּמַּתָּה עֲדִיין לֹא נִשְׁלַמָּה הַמְּלֹאכָה, עַד אֲשֶׁר הִנִּיחַ עֲלֵיהֶם מַעֲשֶׂה הַשׁוֹשֵׁן, וְחִבְרַם אַחַר הַהַקְמָה : (מִצְוֹת דָּוִד)

מצודת ציון וַתִּתּוֹם. עֲנִין הַשְּׁלֵמָה : (מִצְוֹת צִיּוֹן)

מלבי"ם וְעַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים מַעֲשֶׂה שׁוֹשֵׁן, שֶׁכָּל עֲמוּד בַּעֲצָמוֹ נַעֲשֶׂה בְּרֹאשׁוֹ כְּמַעֲשֶׂה שׁוֹשֵׁן, וְכִבְר כְּתַבְתִּי לְמַעַלָּה (פְּסוּק טו) שְׂאֲחָרֵי שֶׁנַּעֲשׂוּ הָעֲמוּדִים הַקִּישׁ בְּקוֹרְנָם וַעֲשֶׂה מִחֲצֵי הָאִמָּה אֹרֶךְ אִמָּה, וְצִיִּיר בְּרִדּוֹדוֹ מַעֲשֶׂה שׁוֹשֵׁן בְּרֹאשׁוֹ, וְעִי"כ תִּמָּה מְלֹאכֶת הָעֲמוּדִים כִּי כִשְׁהַפְרִידָם מִן הַיִּצִּיקָה לֹא הִיוּ תַמִּים עֲדִיין כִּי הִיָּה חֶסֶר הַשׁוֹשֵׁן, וְכָל עֲמוּד הִיָּה חֶסֶר חֲצֵי אִמָּה, כִּי שְׁנֵיהֶם לֹא הִיוּ רַק חֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים אִמָּה וְעִי"י שֶׁהַקִּישׁ לַעֲשׂוֹת הַשׁוֹשֵׁן הִיָּתָה הַמְּלֹאכָה תַמִּימָה : (מִלְבִּי"ם)

כַּבֵּי וַיַּעַשׂ אֶת הַיָּם מוֹצֵק עֶשֶׂר בְּאִמָּה מִשְׁפָּתוֹ עַד שְׁפָתוֹ עַגְל סָבִיב וְחֲמֵשׁ בְּאִמָּה קוֹמָתוֹ (וְקוּה) וְקוֹ שְׁלֹשִׁים בְּאִמָּה יֹסֵב אֶתוֹ סָבִיב:

רַס"י עֶשֶׂר בְּאִמָּה מִשְׁפָּתוֹ עַד שְׁפָתוֹ. בְּחֲמֵלְעִיתוֹ, שְׁכָל רוּחַ כָּלִי עַגּוֹל, בְּחֲמֵלְעִיתוֹ הוּא: קוֹמָתוֹ. עוֹמְקוֹ, וּבְדַבְרֵי הַיּוֹמִים (ב ד ו) הוּא אֹמֵר, שְׁעַשְׂאוֹ לְרַחֲיֹלַת הַכְּהֻנִּים לְטַבּוֹל בְּחֹכוֹ: וְקוֹ שְׁלֹשִׁים בְּאִמָּה. זֶהוּ שְׂאֲמָרוֹ כָּל שֵׁשׁ בְּהַקִּיפוֹ שְׁלֹשָׁה טַפְחִים יֵשׁ בּוֹ רוּחַ טַפַּח, הַקִּיפוֹ שְׁלֹשִׁים, וְרַחְצוֹ עֶשֶׂר, וּמַחְצוֹ הוּא מוֹדֵל, (בְּעֲרוּבִין יד א): (רַס"י)

מצודת דוד וַיַּעַשׂ אֶת הַיָּם. גִּיגִית גְּדוֹלָה עֲשׂוּיָה כְּדַמּוֹת הַיָּם, וּבְדַבְרֵי הַיּוֹמִים (ב ד ו) נֹאמַר שֶׁהִיוּ הַכְּהֻנִּים רוּחָצִים שֶׁם לְטַבּוֹל מִטּוֹמָאתָן. וְאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (יְרוּשְׁלַמִּי יוֹמָא ג ח) : ז"ל שֶׁלֹּא הִיוּ הַיָּם שְׂאוֹבִים כִּי רַגְלֵי הַבְּקָרִים שֶׁעֲמָדוֹ תַחְתּוֹ הִיוּ נְקוּבִים וְחֲלוּלִים, וְדָרַךְ בָּם בְּאִ הַיָּם, מִן הַמַּעִין : מוֹצֵק. בִּיִּצִיקָה נַעֲשֶׂה, לֹא בְּהַקְשַׁת הַקּוֹרְנָם : מִשְׁפָּתוֹ. מִשְׁפַּת עֶבֶר זֶה, עַד

השפה שממולו : **עגול סביב**. בכל סביבו היה עגול : **וקו שלשים**. כי כל שיש ברחבו אחד, יש בהקיפו שלשה (ראה עירובין נו ב) : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש את הים מוצק וגו'. הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו המים שאובין צריכים אנו לומר שרגלי הבקרים היו מלמטה והיו המים באים שם מלמטה נובעים מהקרקע ונכנסים שם, והנה זכר שהיה רחב הים משפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו, והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה טפח ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שלישית אמה ויהיה הקיפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושלישית אמה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעש את הים עשר אמה משפתו עד שפתו היינו מבפנים שחללו היה עשר אמות, וכן הקו שלשים יסוב אותו מבפנים : (מלבי"ם)

לכד וּפְקַעִים מִתַּחַת לְשִׁפְתוֹ סָבִיב סִבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאֲמָה מִקְפִּים אֶת הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקַעִים יִצְקִים בְּיַצְקָתוֹ:

רש"י ופקעים. ולורת זיעין, תרגם יונתן: מתחת לשפתו. בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות, שכך שנינו בגמרא לעירובין (סם עמוד ז): שלש תחתונות מרובעות, ושתיים עליונות עגולות, ואי אפשר לו להכיל אלפים זת, שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים, אלא זענין זה כמו שפירשו רבותינו זעירובין, עליונות מרובעות והתחתונות עגולות, אי אפשר לומר, דכי כתיב שפתו עגול סביב, לכך הוא אומר: בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב, שבמקום ריבועו (הקיפו) ארבעים אמה, עשר אמה לכל רוח, אבל במקום עיגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב: שני טורים הפקעים יצוקים זינקתו. הכל מולק יחד, לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתן על ידי מסמרות או על ידי דבק, שקורין שולדר"א בלע"ז: (רש"י)

מצודת דוד מתחת לשפתו. רוצה לומר : בשלש אמות התחתונות, כי שתי האמות עליונות היו עגולות, ושלוש התחתונות היו מרובעות, כן אמרו רבותינו ז"ל בעירובין (יד ב). והפקעים ההם היו במקום רבועו, וזה שנאמר עשר באמה מקיפים וכו', ורצה לומר : ארבע הפאות שבכל אחת עשר אמות, היו הפקעים מקיפים וכו' : שני טורים הפקעים וגו'.

הפקעים היו שני טורים, והיו נצוקים עם יציקת הים ביחד, לא בפני עצמם וחברם אחר זה אל הים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ופקעים. דמות פקועות שדה, והוא שם פרי מה, ובדברי הימים (ב ד ג) נאמר : ובקרים, כי עשו בהם צורות ראשי בקרים : (מצודת ציון)

רלב"ג ופקעים מתחת לשפתו סביב. הם כמו צורת ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך שיהיו מהם בכל ההקיף שלש מאות ולזה היו מהם בשני הטורים שש מאות והם היו יצוקים ביציקת הים לא שיהיו שם מסובכים אחר כן אך בהתכה הים נעשו עמה אלו הפקעים יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמורת הפקעים בקריי הנה ידמה שהיה בכל פקע צורת ראש שוד יצאו המים מפיו והנה אמרו רבותי ז"ל שלא היה הים עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מהשעור שהיה מחזיק שהוא אלפים בת והבת היא שלש סאין כאמרו האיפה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברום שלש @ אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו ששערו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם ששת אלפים סאים ארבע מאות וחמשים פעם אמה על אמה ברום אמה והנה האמה גובה מזה היה העגול אמה מהאמות הנזכרים כי הם כמו שבעים וארבע אמות בקירוב ולא יהיו בחמש אמות שבגובה הים כי אם שלש מאות ושבעים אמה בקירוב וזה פחות ממה שזכרנו שמונים אמה ולזה יחוייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מצאנו במכונה שהיתה מרובעת והיה בראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב ואמרו ז"ל ששלש אמות התחתונות היה בהם הים מרובע ובשתי אמות העליונות היה עגול ובזה יתאמת מה שזכרנו בקירוב ובזה יאות יותר מה שזכר מצורות הבקר שהיה הים מונח עליהם שהיו מהם שלשה לכל רוח :

מלבי"ם ופקעים ת"י כצורת בצים ובד"ה כתיב ובקרים שעל הבצים הכולטות היה חקוק כדמות בקר, **עשר באמה** יל"פ שבכל אמה היה עשר פקעים, וחז"ל היו מפרשים שעל כל עשר אמות היו פקעים, ואמרו חז"ל (בירושלמי דעירובין ובבלי שם) ששלש אמות התחתונות היו מרובעות ושתיים העליונות היו עגולות שא"א שיחזיק אלפים בת רק בענין זה, והיה שטח המרובע מבחוץ, בכל צד י' אמות ושני טפחים, והפקעים נמשכו על הי' אמות, והטפח מכאן ומכאן של עובי הדופן נשאר חלק, והיו הפקעים שני טורים כי גם בשפתו העליונה העגולה היו פקעים, בשלש ההרחקים, והיה הפסק בין כל הרחק לערך חמשה טפחים פחות מעט, כי העגול מבחוץ היה מחזיק נוסף על השלשים אמה ששה טפחים של היקף עובי הדפנות שהיו משפתו אל שפתו עשר אמות ושני טפחים, ועוד שביעית של האלכסון, הנוסף על ההיקף כפי כללי ההנדסה שהוא לערך ח' טפחים וחצי (מלבי"ם):

כנה עמד על שני עשר בקר שלשה פנים צפונה ושלשה פנים ימה ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחריהם

רש"י וכל אחוריהם. של בקרים הללו: ביתה. אל תחת הים היו אחוריהם פונים [שלשה] (שנים) שלפון לקראת שדרום, ושל מזרח כנגד של מערב: (רש"י)

מצודת דוד עומד. הים הזה היה עומד על י"ב בקר, עשויות מנחשת : פונים. את פניהם : והים עליהם. לתוספת ביאור כפל הדבר : וכל אחוריהם. אחורי הבקר היו לצד פנים, אחוריו של זה מול אחוריו של זה : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה היו פני הבקר בחוץ נראים ואחוריהם היו נסתרים תחת הים : (רלב"ג)

כנז ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן אלפים בת יכיל: (פ)

רש"י ועביו טפח. שוליו ודפנותיו, אלל שאלל פיו היה דק ומרוקע ומרודד, כמעשה שפת כוס שקותין זו, ומלוייר פרח וסוסן: אלפים בת. שפת אלפים סאים, שהבת שלל סאין, שנאמר (יחזקאל מה יא): האיפה והבת תוכן אחד להם. נמלאו חמשים ומאה מקוה טהרה, הארבעים מאות, מאה מקוואות, והעשרים מאות, חמשים מקוואות (עירובין שם). ואף כשתחלוק הכל לפי מדה ששיערו חכמים אמה על אמה צרום שלל אמות למקוה, תמלאנה כן, שלל אמות מרובעות, מאה מקוואות, ושתיים העגולות, חמשים מקוואות, שהמרוצע יתר על העיגול רביעית. וצדברי הימים (ב ד ה) כתיב: בתים שלל אלפים יכיל, ופירשו רבותינו (שם) צמדת היבש, שהגודל היה שלל צבית הקיבול: (רש"י)

מצודת דוד ועביו. שוליו ודפנותיו : ושפתו. שפת הים ממעל, היה מעשה דק ומרודד, כמעשה שפת כוס המצוייר מפרח ושושן : אלפים בת יכיל. הים היה מחזיק אלפים בת, והם מאה וחמשים מקוה טהרה, שבכל אחת מ' סאה, ובדברי הימים (ב ד ה) נאמר : בתים שלל אלפים, ואמרו רבותינו (עירובין שם) : ז"ל אלפים בלח, הם שלל אלפים ביבש, עם

הגודש שהוא בשעור מחצית בית הקבול : (מצודת דוד)

מצודת ציון בת. שם מדת הלח, ובה שלש סאין : **יכיל**. יחזיק, כמו (לקמן ח סד) קטן מהכיל : (מצודת ציון)

רלבי"ג ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן. שמצוייר בו פרח, והנה אמר בזה המקום אלפים בת יכיל ובספר דברי הימים אמר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל ואמרו רז"ל שאשר נזכר בזה המקום הוא בלח אך ביבש יחזיר יותר מפני הגודש ויהיה אם כן גודש היס מחזיק כמו חצי השיעור שמחזיק היס וזה אפשר כשהיה הדבר הנגדש עולה על היס שיעור רב :

מלבי"ם אלפים בת יכיל ובד"ה אמר בתים שלשת אלפים ופי' חז"ל אלפים בלח שהם שלשת אלפים ביבש, ובאמת הבת הוא מדת הלח, אך בימי עזרא כותב סי' ד"ה, נקטן מדת הבת שליש, כמו שנגדל מדת המשקל, ונעשה מן מחצית השקל שליש שקל כמ"ש (נחמיה י' ל"ג) והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה, כמ"ש (עמוס ה' ח') להקטין איפה ולהגדיל שקל, שלכן נבא יחזקאל שלעתיד תשוב מדת השקל והבת לכמו שהיתה בימי קדם כמ"ש (מ"ה י"א) האיפה והבת תוכן אחד יהיה וכו' והשקל עשרים גרה, ועשו מדת הלח במדה שהיתה אצל הקדמונים מדת היבש, שהיתה פחות שליש כי הגודש מחזיק שליש. וכותב סי' עזרא עשה החשבון לפי מדת זמנו ושי"ר קרוב לזה בשו"ת הרשב"ץ :

כז ויעש את המכונות עשר נחשת ארבע באמה ארך המכונה האחת וארבע באמה רחבה ושלש באמה קומתה:

רס"י ושלש באמה קומתה. כל מכונה לבד קומת האופן (פירוש: חוץ מן הכן גופה, יד האופן היא האופן) שהיא יושבת עליו, אמה וחצי אמה, וגובה המכונה אמה וחצי (ארבע באמה אורך וגו') האמה גובה היתה מרובעת, אבל חצי האמה היתה עגולה, שנאמר (פסוק לה): וזרחש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב: (רס"י)

מצודת דוד המכונות. הם כני הכיורות, ובכל מכונה היה תחוב עוד כן, ובו היה מושב הכיור, כמפורש בענין : **קומתה**. קומת המכונה עם הכן התחוב בה :

מצודת ציון המכונות. רוצה לומר : בסיס ומקום מושב : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעש את המכונות. הנה היו המכונות משמשות להיות מושב הכיור והכיורים היו לרחצה בהם את מעשה העולה ידיחו בה כמו שנזכר בספר ד"ה וזכר שכבר היה ארץ המכונה בחללה ד' אמות וככה רחבה ואולם קומרה היה ג' אמות : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעש את המכונות, במצות הכיור היה לעשות לו כן ומכון שישב עליו כמ"ש ועשית כיור נחושת וכנו נחושת, ואחר ששלמה עשה י' כיורות עשה להם עשרה מכונות : (מלבי"ם)

לכח וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּכוֹנָה מְסֻגֶּרֶת לָהֶם וּמְסֻגֶּרֶת בֵּין הַשְּׁלֵבִים:

רש"י מסגרת להם. ראיתי במשנה ארבעים ותשע מדות, המסגרות כמין טבלאות: מסגרות להם. המסגרות מיד אופן ליד אופן, ויד אופן, הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב, וקרוי אייסי"ל בלע"ז. וארבע האופנים במכונה, מסגרות מכאן ומסגרות מכאן, מארבע לדדן, ובין זו לזו ארבע אמות רוחב, ומלמעלה 'סרנים', כמו 'נסרים', מול המסגרות, והשלבים מן התחתונה לעליונה: ומסגרות. אחרות: בין השלבים. כעין מלאכת כרעי המטה של בני כפר, שאינן עגולים אלא בולט, לאור זהם אריות וכרוזים. ואומר אני, שהשלבים הללו כעין שליבות סולם, כמין מקלות נחושת זקופין על המסגרות התחתונה, כשנים ושלשה בין מקל למקל, מסגרות קבועות משליבה לשליבה. ויונתן תרגם: שליביא: (רש"י)

מצודת דוד מסגרות להם. בתחתיות כל מכונה אצל שוליו, היה מחיצה נמוכה, מקפת וסוגרת את המכונה מכל ארבעת הפאות : ומסגרות בין השלבים. לקומת המכונה עמדו כעין שליבי סולם עשויים מנחושת, ובראשיהם היו נכפפים זה מול זה, להיות לגג על המכונה, עשויה ככיפת כובע. ולמטה בענין קרויה 'כותרת', לרוחב השליבות ההם עשו כעין לבזבזין, סוגרות ומסבבות ארבעת הפאות סביב, לחבר את השליבות זה לזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון השלבים. כעין יתדות, וכן (שמות כו יז) שתי ידות לקרש האחד משלבות : (מצודת ציון)

רלב"ג וזה מעשה המכונה. אחשוב שהמסגרות הם באופן המסגרת אשר סביב השלחן שתשים השלחן כמו כלי קבול והנה הצורה היתה לפי הנרא' בעיני שהיו מתחת המכונות ארבעת אופנים צורתם כמעשה אופן המרכבה ר"ל כמעשה אופן העגלות והיו בין האופנים כמו נסרים מנחשת

נצבים עליהם ובארבעת קצוותיהם היו כתפות מחוברות בהם אלו הנסרים כדרך שיעשו האומנים בארגזים שהם עושים כתפות בד' זוויות הארגז יחוברו בהם הנסרים מקצה אל קצה והכתפות והנסרים היו עולים בגובה עד מקום מושב הכיור והבולט מהכתפות היה מבפנים אך מבחוץ היה הכל מרובע ושוה ומחוץ מהלוחות אלו היה עושה כמין שלבים הם מעלות סלם היו מרקעים ויוצאים מלוחות שהיו בגובה ושטחם נכחיי לשטח הקרקע ומהם יוצאים מסגרות סביבם בגוב' ועל המסגרות ההם עשה צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים והם כמו צורות אדם אלא שיש להם כנפים ואלו הם הצורות שראה יחזקאל במרכבה אלא שלא זכר בזה המקום צורת נשר והנה היה מתחת למסגרות האלו השליבות שהיו מחוברות סביב הלוחות ויוצאות מהם כאילו היו מרוקעות ויוצאות משם והנה על השלבים האלו היה מלמעלה כן הכיור ר"ל מושבו והמסגרת העליונה היתה סוגרת ומקיימת הכיור שם והיא הנקראת כותרת והנה כן הכיור היה גבהו אמה וחצי האמה והאמה התחתונה היתה עולה ברבוע וחצי האמה העליונה היתה עגולה ושם היה נכנס הכיור אמה וחצי האמה ועל הכתפות הנזכרות היה עומד ועל השלבים העליונים ואחשוב שכן הכיור היה לו מתחת לוח א' ממנו ישימהו כלי שלם בעל בית קבול : **ביאור המלות מסגרות להם ומסגרות בין השלבים.** ר"ל שהיו להם מסגרות מלמעלה להשים בהם כן הכיור והיו מסגרות אחרות בן השלבים ההם שהם כמו מעלות סלם יוצאים מהלוחות המחברים ברבוע : (רלב"ג)

מלבי"ם **וזה מעשה המכונה**, בצירוף ענין המכונות ומלאכתם הלכו המפי' נבוכים ולא מצאו בו כל אנשי חיל ידיהם, ולכן לקחתי לי דרך אחר מתישב כפי לשון הכתובים, הנה בפסוק ל"ח אמר, ארבעים בת יכיל הכיור האחד ארבע באמה הכיור האחד, וא"א לומר שהיו ארבע אמות בארכו ורחבו, שא"כ לא היה גבהו מחזיק אף אמה אחת לפי החשבון דשיעור מקוה הוא אמה על אמה ברום ג' אמות, והכיור היה ארבעים בת שהם ג' מקואות, וזה א"א, וע"כ דשיעור זה בגובה, שקומת הכיור היה ד' אמות, ולפי'ז אם היה כולו עגול, היה מחזיק בחללו אמה וחצי ורביע על אמה וחצי ורביע שתחת שמרובע היה די בג' אמות באה האמה הרביעית להשלים מה שמרובע יותר על העיגול רביע, ולפי מה שאפרש שאמה וחצי התחתונות של הכיור היו מרובעים צ"ל שהיה אמה וחצי ורביע על אמה וחצי ורביע מבחוץ והיה צריך להשלים מה שחסר ע"י עובי הדפנות, עכ"פ לא היה ארך ורחב הכיור יותר מאמה וחצי ורביע והמכונה היה ארכה ורחבה ד' אמות והיתה עודפת על הכיור, והיה בה שתי חלוקות, **א.** חצונית המכונה שהיתה ד' על ד', **ב.** פנימית המכונה מקום מושב הכיור, ששם היה כן ובסיס וכן היה שם מסגרת המקיף את הכיור שזה היה אמה וג' רביעי אמה על אמה וג' רביעי אמה והודיע שהיו בה שני מיני מסגרות (כמו מסגרת טופח סביב שהם לוחות ולבזבזין הסוגרים סביב), **א.** המסגרות שהיו בפנים במקום מושב הכיור, ועז"א **מסגרות להם** היינו להמכונות עצמם בפנימיותם שהיו המסגרות בשביל

הכיורות, **ב. ומסגרות בין השלבים**, שחזוניות המכונה היה מוקף שלבים שהם קנים ארוגים משולבים זה בזה כעין סורג, ובין הקנים וכן סביבם היו מסגרות לוחות עבים שאליהם חוברו השלבים: (מלבי"ם)

כט"ו ועל המסגרות אשר בין השלבים אריות בקר וכרובים ועל השלבים כן ממעל ומתחת לאריות ולבקר ליות מעשה מורד:

כס"ו ועל המסגרות אשר בין השלבים. היו מלווירות לורות אריות, לורות בקרים וכרובים: ועל השלבים כן. בסיס, להוסיף הכיור עליו, מלמעלה למסגרת אשר על ראשם: ומתחת לאריות ולבקר. המרוקמין על המסגרות שבין השלבים: ליות מעשה מורד. ליות, כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה: מעשה מורד. מרודדון, כמין רידוד טס דק, ואין בולטין בעציו, ולא חקוקים בשיקוע. ויונתן תרגם: ליות מעשה מורד, מדבק עובד כבוס, שולדור"ץ בלע"ז: (כס"ו)

מצודת דוד אריות. היו מצויר אריות וגוי: ועל השלבים כן ממעל. כי בגג המכונה הנעשה מן השלבים, הניחו באמצעיתו נקב עגול ברוחב אמה וחצי, וסבבו הנקב ההיא במחיצה עולה כלפי מעלה ברום חצי אמה, הקרויה בענין פי 'הכותרת', ובהמחיצה ההיא תחבו הכן העליון, ונמצא יושב הוא ממעל להשלבים, העולים ונכפפים עד המחיצה ההיא: ומתחת לאריות. מתחת ציורי האריות והבקר הנעשים בהמסגרת: ליות מעשה מורד. ועשוי מעשה רדידה, בהקשת הקורנס, לא ביציקה: (מצודת דוד)

מצודת ציון כן. בסיס: ליות. ענין חיבור, כמו (בראשית כט לד) ילוה אישי מורד. מלשון רדידה ושטיחה: (מצודת ציון)

רלב"ג ועל המסגרות אשר בין השלבים. ר"ל כי על המסגרות אשר היו בין השלבים ר"ל בין קצתם לקצתם היו צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים: ועל השלבים כן ממעל. ר"ל שעל השלבים היה מושב הכיור מלמעלה ד"ל השלבים העליונים ומתחת לאריות ולבקר היו כמו לוחות במסגרות ההם יהיה מושבם עליהם והם מעשה רקוע יוצאים מהמסגרות אך הכרובים ידמה שהם מונחים על שפת המסגרות בעצמם ולפי זה הפיי יהיה שב אמרו אחר זה כרובים אריות ותימורות כמער איש ולויות סביב אל האריות והתימורות לא אל הכרובים או קצר הלשון ורצה בזה הכרובי והאריות והבקר והנה הרצון באמי ליות מחוברות מענין ליות חן ילוה אישי אלי והרצון באמי מעשה מורד מעשה רקוע: (רלב"ג)

מלבי"ם ועל המסגרות הנה המסגרות הפנימיות שסביב הכיור לא היו מפותחים לנוי כי היו מבפנים, אבל על המסגרות אשר בין השלבים שהם המסגרות החזונית היו מפותחים צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים לנוי ותפארת, ועל השלבים כן ממעל וכן היו הצורות האלה מפותחים על השלבים עצמם שהם הקנים הארוגים כמין סורג, והיו הצורות דבוקים בממעל, ומפרש במה נדבקו הצורות אל הקנים, אמר שתחת לאריות ולבקר (וה"ה לכרובים) ליות היו טסים מחוברים שאל הטסים נדבקו הצורות, והיה מעשה מורד ר"ל לא מותכים רק מרודדים בקורנס, והטסים עם הצורות שעליהם נדבקו במסמרות אל השלבים (וליות מענין חיבור כמו הפעם ילוה אישי אלי): (מלבי"ם)

לז וארבעה אופני נחשת למכונה האחת וסרני נחשת וארבעה פעמתיו כתפת להם מתחת לכיר הכתפת יצקות מעבר איש ליות:

רס"י וארבעה אופני. שנים לפניו ושנים לאחריה, כדרך העגלות הגדולות: וסרני נחשת. יונתן תרגם: ונסרין דנחש. הם הנסרים העליונים מול המסגרות: סרני. כמו נסרים: וארבע פעמותיו. של כן שעליהם: כתפות להם. בולטות למעלה מן הנסרים בזויות הכן. ותחת הכיור היושב על הכן, היו הכתפות יצקות. (נסרים אחרים ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יוצאות ביציקה אחת, והכתפות מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכה של כן): מעבר איש ליות. מלד כל אחד מן הכתפות, היה ליות של זכר ונקבה מצויירות. מעבר איש, כמו איש אל אחיו האמורים בכרובים (שמות כה כ: (רס"י)

מצודת דוד וארבעה אופני. ב' לפניו ב' לאחור, כאלו ישאו אותה : וסרני נחשת. שולי המכונה עשוי מנסרים ולוחות של נחושת : וארבעה פעמותיו. על הכן יאמר, שהיה נטפל על המכונה ותחוב בו, ובו היו הכתפות להחזיק את הכיור התחוב בו, לבל יפול אל חללו יותר מהנרצה, אבל המכונה עצמה לא היה צריך לכתפות, לבל יפול הכן לחלל המכונה יותר מן הנרצה, כי הכן היה בתחתיתו עגול, לתחבו בהמחיצה העגולה הקרויה פי הכותרת, היוצאת מן המכונה, ועליונית הכן היה מרובע, ולא היה יכול אם כן ליפול לחלל המכונה יותר מהנרצה, כי קרנות הריבוע העמידו על מקומו, אבל הכיור יכול היה ליפול לחלל הכן יותר מהנרצה, כי לא היה בו להעמיד עצמו על מקומו, לזה עשו בד' זויות הכן כעין כתפות, יורדות עד מתחת להכיור, להחזיקו לבל יפול למטה : הכתפות יצקות. מעשה יציקה היו, ולא בהקשת הקורנס : מעבר איש ליות. מצד כל אחד מן הכתפות, במקום הנגלה לעומת מחברתו, היה מצוייר זכר

מצודת ציון וסרני. לוחות, והוא הפוך מן נסרי, וכמו כבש כשב : **פעמותיו.** זויותיו, כמו (שמות כה יב) על ארבע פעמותיו : **כתפת.** יקראו כן על כי יסבלו הכיור, ככתף הסובל משא : **לכיור.** עשוי כעין דוד גדול : (מצודת ציון)

רלבי"ג וד' אופני נחשת. ר"ל שארבעה אופנים היו מתחת למכונה כאילו ישאו את המכונה והיו עליהם סרני נחשת והם כמו לוחות ונסרים מנחשת ולד' זויות המחובר מהנסרים האלו היו להם כתפות עולות עד מתחת לכיור ואין הכתפות מחוברות לנסרים ההם במלאכה אך הם יצוקות עמהם ומקצה כל א' מהנסרים היו מחוברות בעצמותם : (רלבי"ג)

מלבי"ם וארבעה אופני נחושת למכונה האחת, לכל מכונה היו ארבעה אופנים שנים בכל צד, **וסרני נחושת** גם היה למכונה נסרים של נחושת בתחתיתה שהיו כמו רצפה להמכונה, והנסר היה ד' אמות על ד' אמות, **וארבעה פעמותיו כתפות להם** בארבע זויות של הסרנים היה להם כתפות בולטות למעלה, והנה היו שני מיני כתפות, **א.** הכתפות שהיו עולות מן הסרנים בקצות החלוקה החצונה של המכונה שהיו מקיפים את המכונה מבחוץ והיו ד' על ד', **ב.** הכתפות שהיו עולות מן הסרנים סביב החלוקה הפנימית של המכונה שעליהם מקום מושב הכיור והיה ארכם ורחבם כשעור המקום המוכן על מושב הכיור מתחתיתו, והיה הבדל ביניהם שהכתפות הפנימיות היו יצוקות, ועז"א **מתחת הכיור הכתפות יצוקות** דהיינו שהיו יצוקות עם הסרנים בעת יציקתם, אבל **מעבר איש ליות** ר"ל הכתפות החיצוניות שהיה **מעבר איש** ר"ל מעבר החיצון של כל **איש** ר"ל של כל מכונה היו **ליות** מחוברות אל הסרנים על ידי חיבור אחר כך ולא הוצקו עמהם, כי הכתפות הללו היו עשויים להסגר ולהפתח בעת שנצרכו ליכנס תוך המכונה עד מקום הכיור להכניס שם את הכיור כמו שיתבאר ולכן היה מוכרח שיהיו מחוברים על ידי חיבור : (מלבי"ם)

זלא ופיהו מבית לפתרת ומעלה באמה ופיה עגל מעשה כן אמה ופיהו האמה וגם על פיה מקלעות ומסגרתיהם מרבעות לא עגלות:

רס"י ופיהו מבית לפתרת ומעלה באמה. פיהו של כן, יולא מתוך פיהו של כותרת, ועולה למעלה אמה גובה, והכותרת היא הגג המכונה עשוי כמין כובע משופע מכל לדיו, ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעגול, וסביב אותו נקב כמין היקף מחיכה, חצי אמה גובה סביב, וכך מפורש למטה (פסוק לה) בענין, שנאמר: ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. והוא קרוי 'פי הכותרת', והכן מונח על אותו היקף,

וקולי הכן תחובין בתוך פי ההיקף, ולמעלה הימנו הוא בולט אמה, וזהו
שארם כאן: ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה: ופיה עגול מעשה כן.
ופיה של כותרת עגול, דוגמת כן העגול: אמה וחצי האמה. רחבה בעגול:
וגם על פיה מקלעות. לורת פרחים: (כ"ז)

מצודת דוד ופיהו. פה הכן, עלה אמה למעלה מבית הכותרת, היא
המחיצה העגולה היוצאת מנקב הכותרת, כי קומת המחיצה ההיא היתה
חצי האמה, וקומת הכן היה אמה וחצי, ובתחתיתו היה עגול חצי האמה,
והיה תחוב במחיצת נקב הכותרת, והאמה העליונה היתה מרובעת,
ועלתה למעלה מבית לכותרת : ופיה. היא בית הכותרת שהיא המחיצה,
העגולה העולה מנקב הכותרת : עגול. היה עגול כמעשה תחתית הכן,
להיות נוח לתחוב בו את הכן : אמה וחצי, האמה. משפת המחיצה מזה,
עד השפה שממולו, היה אמה וחצי האמה, וכמדת נקב הכותרת : וגם על
פיה. על מחיצת נקב הכותרת, עשו ציורים : ומסגרותיהם. מסגרי
המכונות אשר היו בין השלבים, היו מרובעות בכל אורכן, ולא נמצא בהם
מקומות עגולות : (מצודת דוד)

רלב"ג ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. ר"ל שפי הכיור היה עולה
אמה בגובה מלפנים מהמסגרת העליונה שהיא הכותרת ומחוברת בין
הכיור ומלמעלה מהאמה היה פיהו עגול מעשי כן הכיור היה עגול והיה
עולה בעגול עד שלמות אמה וחצי אמה בדרך שהיה שם חצי אמה עגול
כמו שזכר אחר זה וגם על הים מקלעות ר"ל שעל שפתה היו ציורים ר"ל
על שפת הכותרות והיא המסגרת העליונה ומסגרותיהם מרובעות לא
עגולות ר"ל מסגרות המכונות כלם היו מרובעות ואע"פ שהיה כן הכיור
עגול מלמעלה כמו שזכרנו : (רלב"ג)

מלבי"ם ופיהו, עתה יתחיל לספר מן החלוקה הפנימית ששם היה מושב
הכיור באיזה אופן היה, הנה קומת הכיור היה ד' אמות (כנ"ל פכ"ח)
וקומת המכונה היה ג' אמות (כנ"ל) ויתבאר עוד (בפסוק ל"ה) שהיה עוד
על ראש המכונה קומה עגול סביב במקום מושב הכיור שהיה קומתו חצי
האמה וזה נקרא בכאן כותרת, ואמר בכאן שפיהו היינו פה הכיור יצא
מבית לכותרת ומעלה באמה ר"ל כאשר הכניסו הכיור בכנו יצא ממנו
אמה של גובה הכיור למעלה מן הכותרת, והכותרת היה קומתו חצי
האמה, נשאר מן הכיור בתוך המכונה עצמה שתי אמות ומחצה, ואחר
שגובה המכונה עצמה חוץ מן הכותרת היה ג' אמות, מבואר שגובה
הכתפות שיצאו מן הסרנים תחת הכיור שעליהם עמד הכיור כנ"ל בפסוק
הקודם היה חצי האמה, ופיה עגול מעשה כן אמה וחצי האמה פיה היינו
פי המכונה מקום שהיה פתוח מלמעלה לקבל את הכיור היה עגול אמה
וחצי האמה לקבל את הכיור שהיה שתי אמות וחצי ממנו עגול ואמה
וחצי היה מרובע, וכיון שאמה אחת מן העגול יצא לחוץ מן המכונה נשאר
במכונה אמה וחצי של הכיור עגול והיה צריך שפי המכונה אחר שהיה

מעשה כן ומכון להכיר שיהיה עגול אמה וחצי האמה שהוא החצי אמה של הכותרת שעלה על המכונה ואמה בתוך המכונה וגם על פיה מקלעות על פי המכונה שיצא לחוץ חצי האמה כמין כותרת היו קלועים ציורים לנוי ולתפארת ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות אחר אמה וחצי העיגול הנ"ל שהתחיל הכיר להיות מרובע אמה וחצי, היה הכן שסביבו הסוגר אותו מסגרות מרובעות ולא עגולות כי היה מכוון למדת הכיר, (ומבואר שבצד הכן הפנימי, בין העגול ובין המרובע היה כמין פתח שנפתח ונסגר להכניס שם הכיר ולהוציאו בעת הצורך : (מלבי"ם)

לזב וְאַרְבַּעַת הָאוֹפְנִים לְמַתַּחַת לְמִסְגְּרוֹת וַיְדוֹת הָאוֹפְנִים בְּמִכּוֹנָה וְקוֹמַת הָאוֹפֵן הָאֶחָד אִמָּה וְחֻצֵי הָאִמָּה:

רס"י וְאַרְבַּעַת הָאוֹפְנִים לְמַתַּחַת לְמִסְגְּרוֹת. שְׁהַמִּסְגְּרוֹת מִיַּד אֹפֵן לִיד אֹפֵן, כְּמוֹ שְׁפִירְסָתִי: וַיְדוֹת הָאוֹפְנִים. הוּא עַץ הַתְּחוּב צְאוֹפְנִים, וְקוֹרֵין אִיִּישׁוֹ"ל: צְמוֹנָה. לְזוֹקִים מְלוֹקִים צְמוֹנָה צִיִּיקָה אַחַת: (רס"י)

מצודת דוד וְאַרְבַּעַת הָאוֹפְנִים. רצה לומר : נקבי ארבעת אופני המכונה, והם המקומות אשר הידות תחובות בהם, הנקבים ההם היו מול תחת המסגרות, והיא המחיצה הנמוכה בתחתיות המכונה אצל שוליו, כי שם היו קבועים הידות, ולמולם היו נקבי האופנים, וכדרך אופני המרכבה : וַיְדוֹת הָאוֹפְנִים. הידות התחובות בנקבי האופנים ומתגלגלים עליהם, הם היו קבועים בהמכונה : (מצודת דוד)

מצודת ציון וַיְדוֹת. הם הנתחבים בנקבי האופנים, ובהם יתגלגלו : (מצודת ציון)

רלבי"ג וְאַרְבַּעַת הָאוֹפְנִים לְמַתַּחַת לְמִסְגְּרוֹת. ר"ל שארבעת אופנים היו מתחת לכל המסגרות : וַיְדוֹת הָאוֹפְנִים בְּמִכּוֹנָה. הנה ידות האופנים הם בדמיון העץ התחוב באופן העגלה אשר סביבו יסובב האופן והם היו דבוקים במכונה ממנה היו יוצאים : וְקוֹמַת הָאוֹפֵן הָאֶחָד אִמָּה וְחֻצֵי הָאִמָּה. אחשוב שקומת האופן היא קומת ידו כי ככה יגביהו המכונה מן הקרקע : (רלבי"ג)

מלבי"ם וְאַרְבַּעַת הָאוֹפְנִים לְמַתַּחַת לְמִסְגְּרוֹת הָאוֹפְנִים לֹא הָיו קְבוּעִים בְּצַד שֶׁל חוּץ לְמִכּוֹנָה, רַק הָיו קְבוּעִים בְּצַד פְּנִים שֶׁל דוֹפְנֵי הַמִּכּוֹנָה הַחֲצוֹנִית, כִּי בֵּין הַחֲלוֹקָה הַחֲצוֹנִית וּבֵּין הַחֲלוֹקָה הַפְּנִימִית שֶׁל הַמִּכּוֹנָה הָיָה יוֹתֵר מֵאִמָּה פְּנוּי מְכַל צֶדֶד וְשֵׁם עֲמַדוֹ הָאוֹפְנִים, וְהָיוּ מְכוּוֹנִים נֶגֶד תַּחַת הַמִּסְגְּרוֹת שֶׁל הַחֲלוֹקָה הַפְּנִימִית שֶׁהַמִּסְגְּרוֹת הָיוּ לְמַעַל מִן הָאוֹפְנִים, וְזֶה יִתְבָּאֵר בְּפִרְטוֹת אַחֵר זֶה, וַיְדוֹת הָאוֹפְנִים בְּמִכּוֹנָה הָעֵץ אוֹ הַבְּרָזֶל הַתְּקוּעַ בְּחֶלֶל הָאוֹפֵן הַקָּטָן שֶׁעָלָיו יִתְגַּלְגַּל הָאוֹפֵן נִקְרָא יַד הָאוֹפֵן וַיֵּד הָאוֹפֵן הַזֶּה

היה מצוק במכונה שבתחתית דופן המכונה מבפנים היה בולט ברזל ארוך שנצוק מן המכונה עצמה שעליו תקעו את האופן, וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה, ואחר שתקעו את האופן בברזל היוצא מן תחתית המכונה היתה המכונה גבוהה מן הארץ כשיעור חצי האופן בקרוב והמכונה עמדה על האופנים כדוגמת העגלה והמרכבה שנשאת ע"ג האופנים ותלויה עליהם, וכבר התבאר בפסוק ל"א שהמסגרות של המכונה הפנימית שהיו סביב הכיור התחילו חצי אמה למעלה מרצפת המכונה כי בחצי אמה היו הכתפות שעליהם עמד הכיור, מבואר שארבע האופנים היו תחת המסגרות: (מלבי"ם):

לג ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה ידותם וגביהם וחשיקהם וחשיקהם הכל מוצק:

כ"י כמעשה אופן המרכבה. תרגם יונתן: כעוזל גלגלי מרכבה, אופן בתוך האופן פתי וערב, כמו שאמר ביחזקאל (א טז) במרכבה גבוהה ידותם. אישי"ל: וגביהם. זייל"ש זלע"ז, הם הנקבים: וחשוקיהם. הם עגולים סביב, שהוא קיסורן: וחשוריהם. זרועות האופנים, התחובים מגביהם לחשוקיהם, שקורין ריי"ש זלע"ז: (כ"י)

מצודת דוד כמעשה אופן המרכבה. כתמונת אופנים העשויים במרכבה : הכל מוצק. ביציקה נעשו ולא בהקשת הקורנס : (מצודת דוד)

מצודת ציון וגביהם. הם אמצעית האופנים, אשר בהם הנקבים, וקרוי גב, כי כששוכב האופן בארץ, המקום הזה הוא הגבוה מכל האופן : וחשוקיהם. הם העגולים הגדולים סביבות האופנים, החוגרים זרועות האופן, כמו (שם כז יא) וחשוקיהם כסף, שהוא ענין חגורה : וחשוריהם. הם זרועות האופן, הקושרים העיגול הגדול לאמצעית האופן שבו הנקב, כמו (שמואל ב כב יב) חשרת מים, שהוא ענין קשירה : (מצודת ציון)

רלב"ג ידותם וגביהם וחשוקיהם וקשוריהם. הנה ידותם הם הידות שהיו האופנים תחובים בהם כמו שבארנו וגביהם הם העגלות הגדולות שסביב האופנים כי הם על גביהם וחשוקיהם הם העגלות הקטנות שסביב ידות האופנים כי הם מדובקים ונקשרים בהם וחשוריהם הם כמו עמודים וזרועות ובאו מעגלה הקטנה אל העגלה הגדולה וכל זה היה מוצק מחובר בהתכה לא במלאכה : המכונה כתפיה. ר"ל שהכתפות אינן מחוברות בלוחות הנחשת והם סרני הנחשת חבור מלאכותי אך היו בעצמם יוצאים מהמכונה : (רלב"ג)

מלבי"ם ומעשה האופנים, עתה יבאר צורת האופנים שהיו דומים

כמעשה אופן המרכבה שבאופן של מרכבה ימצא ד' דברים, **א. ידותם** שהוא העץ או הברזל התקוע בחלל האופן הקטן האמצעי שעליו יתגלגל הגלגל, **ב. גביהם** הוא האופן הקטן עצמו שהוא מתגלגל על גב היד, **ג. חשקיהם** הוא הגלגל הגדול החצון שהוא הסובב על הארץ, **ד. חשריהם** שהם הקנים שמחברים האופן הקטן הפנימי עם האופן החצון, אמר שכל אלה היה מוצק נתכים ביחד, הידות היו מוצקים עם דופן המכונה, והג' האחרים הוצקו ביחד והיו מקשה אחד: (מלבי"ם)

לד' וארבע כתפות אל ארבע פנות המכנה האחת מן המכנה כתפיה:

רס"י וארבע כתפות. כמו שפירשתי למעלה, וארבע פעמותיו כתפות להם, ולא שנאון כאן אלא לומר ומן המכונה כתפיה: (רס"י)

מצודת דוד וארבע כתפות. רצה לומר: ארבעת הכתפות האמור למעלה, אשר היו בארבע פנות הכן שעל המכונה, הנה הכתפות ההם יצאו ממנו, כי ביציקה אחת יצקם, ולא יצקם בפני עצמם וחברם אחד זה אל הכן: (מצודת דוד)

מצודת ציון פנות. זוויות: (מצודת ציון)

מלבי"ם וארבע כתפות כבר אמר (למעלה פסוק ל') שהסרנים היו להם כתפות בארבע פעמותם ולא היו מוצקים עמהם רק נתחברו על ידי חבר, הודיע בכאן שבכ"ז בארבע פנות המכונה על קרני הזוויות היו להם כתפות מוצקים מן המכונה עצמה לא מחוברים על ידי דיבוק, כי מה שבארבע פעמותם לא היו מוצקים היה כדי שיוכלו להסגר ולהפתח בעת יצטרך ליכנס תוך המכונה, וזה לא שייך בהפנות: (מלבי"ם)

לה' ובראש המכונה חצי האמה קומה עגל סביב ועל ראש המכנה ידיתה ומסגרתיה ומסגרתיה

רס"י חצי האמה קומה עגול. היא מחילה, כמו שפירשתי למעלה, שהיא סביב הנקב והאמה מרובעת: ועל ראש המכונה ידותיה. הם סרני הנחשת האמורים למעלה: ומסגרותיה ממנה. מסגרות התחתונות הולקו עמה, ולא שחיברן לאחר כן: (רס"י)

מצודת דוד ובראש המכונה. בא לומר שהמחיצה העגולה שהיתה בראש המכונה סביב הנקב, היתה קומתה חצי האמה, והיה עגול מסביב בכל

קומתה : **ועל ראש המכונה ידותיה**. הידות היו מונחות ודבוקות על ראש המכונה, ומשם היו נמשכין ויורדין בעברי המכונה כלפי מטה, עד אשר באו מתחת המסגרות, היא המחיצה הנמוכה, ומשם נתארכו להלן מן המכונה אילך ואילך, והיו נתחבות בנקבי האופנים : **ומסגרותיה ממנה**. מסגרות המכונה היו ממנה, רוצה לומר : מוצק עמה, ולא שנעשה לבד וחבר במלאכה : (מצודת דוד)

רלב"ג ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב. ר"ל שהכך שהיה בראש המכונה שהיה חצי האמה היה עגול סביב כמו שקדם והיה זה על ראש המכונה כי מתחת היה הכל מרובע כמו שקדם וידותיה והם השלבים ומסגרותיה אשר סביב השלבים הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה ולא היה מחובר בדרך מלאכה : (רלב"ג)

מלבי"ם ובראש המכונה, המכונה היתה מכוסה למעלה ובאמצעית המכונה במקום שהיה פתוח לקבל את הכיור (כמו שהתבאר פסוק ל"א) שם היה כותרת סביב החלל שהוא פה המכונה והיה קומתו חצי האמה והיה עגול סביב, ועל ראש המכונה שהיה מקורה ומכוסה במסגרות היו שם ידות והיו כולם מן המכונה מוצקים עמה : (מלבי"ם)

גלוי ויפתח על הלחת ידותיה ועל (ומסגרתיה) מסגרתיה פרובים
ארויות ותמרת כמער איש וליזת סביב:

רש"י ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה. התחתונות על שניהם, פתח וחקק כרובים ארויות (ותימרות ספרים אחרים אינון): כמער איש ולויות. פתח סביב כזכר ונקבה החזוקים בזרועותיהן, כן פירשו רבותינו (יומא נד א): כמער. לשון אחיזה ודיבוק, כזכר המעורה בנקבה, ופירושן: איש ולויותו. ולפי משמעותו 'לויות' לשון 'דיבוק', שולדור"א בלע"ז, כמו לויות היו שם, עשויות כמערת איש, והמערה כמו שפירשנו: (רש"י)

מצודת דוד ויפתח על הלוחות. עשה פתוחים וציורים על הנסרים המונחים בשולי המכונה, גם עשה פתוחים על הידות, במקום המונח ודבק במכונה, ואף על מסגרותיה היא המחיצה הנמוכה, על כולם עשה פתוחי כרובים, ארויות, ואילני תמר, וכחבורי איש ולויה שלו, רצה לומר : בת זוגו (יומא נד א), כן צייר כל אחד מסביב : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויפתח וחקק : כמער. ענין חבור ודבוק, כמו (תהלים לו לה) ומתערה כאזרח רענן : (מצודת ציון)

רלב"ג ויפתח על הלוחות. ר"ל שכבר חקק ורקע סביב הלוחות כדרך שעשה מהמכונה בעצמה : **ידותיה**. והם השלבים : **ומסגרותיה**. ג"כ הכל היה ממנה ר"ל מהמכונה בעצמה, ואחשוב שהאופנים לא היו טובים כי היו מחוברים בהתכה עם המכונה אך הכל היה אחד מוצק והנה זכר כי ככה גם כן היו הכרובים ואריות והתימורות שהיו על המסגרות בצד כל אחד מהם והיו מחוברים סביב הכל היה מעצם המכונה מוצק, והנה התימורות היו בצורת פקעים כמו שזכרנו במה שקדם וידמה שהיו בצורת בקר בצד א' מהם כמו שקדם בצורת הבקר שהיה בפקעים אשר בים והנה הרצון באמ' כמער איש ולויות סביב שבצד כל א' מהמסגרות היו מחוברים סביב ויהיה הדצון באמרו כמער איש כטעם אמרו מעבר איש והרצון בו כהכלות כל איש מהם והוא בקצוותיהם הם שם מחוברים סביב מעצמותם וכמוהו במערה גבע : (רלב"ג)

מלבי"ם ויפתח, על הלוחות של הידות, (או פירושו על לוחותיה ועל ידותיה) וכן על מסגרותיה של כלל המכונה למעלה ובצדדים פתח צורות של כרובים ואריות ותמורות, כמער איש וליות, שהיו דומים כאלו כל איש מהם היה מעורה ונשרש שם (מלשון ומתערה כאזרח רענן) ובכ"ז היו רק דבוקים על ידי חיבור : (מלבי"ם)

לז כזאת עשה את עשר המלכות מוצק אחד מדה אחת קצב אחד לכלהנה:

רז"י מולך אחד. כשם שילך את הראשונה, כן ילך את כולם: פירוש מצעל אורת הבית: וזה מעשה המכונה, עשה ארבעה אופני נחשת, שנאמר (פסוק ל): וארבע אופני נחשת למכונה האחת, כורת עגלה גדולה, וקומת האופן האחד, אמה וחצי האמה. ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה, אופן צתוך אופן, למען יוכל להוליכם אל אשר יהיה הרוח והרצון להוליכם, שמה יוליכם מצלי שיטריך להפכם אנה ואנה, והמרחק שמאופן לאופן ממזרח למערב, ארבע אמות, וכן מצפון לדרום שהיא מרובעת, לא ארוכה כעגלות שלנו, וזהו שאמר (פסוק כז): ארבע צאמה ארך המכונה האחת, וארבע צאמה רחבה, ומקל עז וארוך נתחב צנני האופנים שממזרח למערב הצפוניים, וכן צננים הדרומיים וכן כמו צאותן האופנים שצתוך אלו, היה מקל נתון ונתחב צננים מהם שמצפון לדרום המזרחיים, וכן צננים המערביים, ואלו המקלות קראם הכתוב 'ידות', זהו שאמר וידותיהם. ופירוש וגביהם, הוא מרכזי האופנים שצתוכה סובבים המקלות הללו, ונקראים 'גב', לפי שהיא הגובה שצאופן, ששכבו על הארץ, וכן כל

מרכז העיגול הוא הגובה שממנו, לפי שכל הצדדין נמשכין ממנו. ופירוש 'חשוקיהם', הם העיגולים החילוניים, שמקשר חיזוריהם שהם העלים הדקים, כמין זרועות הנתחצים ונתונים מגב לחישוק, והוא מלשון וחשוקיהם כסף (שמות כז י), והוא הגלגל המגלגל על הארץ, והגילין לעשות סביבו ברזל עגול, ונקרא בלשון המשנה בפרק י"א דכלים (משנה ג): סובב של גלגל. וכאן לא היה צריך לסובב, לפי שהוא כולו מנחושת. 'ומסגרות', פירוש: כמין טבלאות עשוי להם על הידות לארבע רוחות בריבוע, וזהו שאמר (פסוק לא): ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות. והם סוגרים העגלה מארבע רוחותיה, לפיכך נקראו מסגרות. ועל המסגרות הללו נסרים מנחושת, קראם הכתוב 'סרני נחשת', והיא מלה מסורסת, ועליהם, כלומר: מבחוץ ולא על גבם, עשויה כמין שליבות סולם, ומבין שליבה לשליבה מסגרות, ועליהם אורת בקר וגו'. והיו הנסרים עולים מעל המסגרות עד כנגד קומת האופנים, ומשופעים והולכים ככובע וכמין כיסוי שבעגלות צדים, עד בואם כנגד קומת האופן, וסם נמשכין זה אל זה עד שמכסין אותו, זולת באמצעו למעלה אינן מכסין, אבל יש בהם נקב עגול, רוחב עיגולו אמה וחצי, והכיסוי הזה נקרא 'כותרת', והנקב שבו 'פי הכותרת', וזהו שאמר (סם) ופיה עגול מעשה כן אמה וחצי האמה. וסביב זה הנקב, עולה מחיאה בגובה חצי אמה, וזהו שאמר (פסוק לה): ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. ובתוך המחילה הזאת, נכנס ונתחב הכן, שהוא כלי קבול המקבל הכיור כשהכיור תחוב בכן, והכן בתוך מחילה זו שעל העגלה, והכן בתחתונה הוא עגול בחצי האמה, כשיעור גובה המחילה שעל הנקב העגול שצמכונה למעלה, ועולה הכן על המחילה הזאת אמה, וזה מה שאמר (פסוק לא): ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. ומעתה יש לנו שלש אמות קומת המכונה, שהאופן אמה וחצי, והמחילה העגולה חצי אמה, ואמה יורא גובה הכן מעליה, והאמה הזאת היא מרובעת, ולה ארבע כתפות בארבע פינותיה, וזהו שאמר (פסוק לד): וארבע כתפות אל וגו' המכונה האחת מן המכונה כתפיה. לפי שהכיור הוא למטה בשפולו משופע שיכנוס לתוך הכן, וכדי שלא יפול אל תוכו יותר משיעור הנרלה, לכך נעשו אלו הכתיפות, שישאו ויסבלהו, עד כאן לשון אורת הבית: (רש"י)

מצודת דוד **כזאת**. כתמונה הזאת : **מוצק אחד**. רוצה לומר : כיציקת זה,

כן יציקת זה : קצב אחד. רוצה לומר : שווים כאלו נחתכו כאחד : (מצודת דוד)

מצודת ציון לכלהנה. כמו לכלהן (לכולן) (מ) הכירות. הסירות, כמו (שמואל א ב יד) והכה בכיור : היעים. המכבדות, לגרף בהם הדשן, וכן (ישעיהו כח יז) ויעה ברד : המזרקות. הספלים המקבלים בו הדם לזריקה : (מצודת ציון)

רלבי"ג כזאת עשה את עשר המכונות מוצק אחד. ר"ל שכל אחד מהן עם כל אלו הדברים הנלווי לה הם כלם נעשים בהתכה ובזה האופן הם מחוברים לא בדרך מלאכה והם כלם במדה אחת ובקצב אחד לא היה ביניהם שום שנוי במדה ובתמונה : (רלבי"ג)

מלבי"ם מוצק אחד שהמכונה עם ידותיה ומסגרותיה הוצקו כאחד. מדה אחת ארכם ורחבם וגבהם. קצב אחד כפי המלאכה שנזכר למעלה (מלבי"ם):

לח ויעש עשרה כירות נחשת ארבעים בת יכיל הפיזר האחד ארבע באמה הפיזר האחד פיזר אחד על המכונה האחת לעשר המכונות:

כס"י ויעש עשרה כורות. כתיב (כלזרי הימים ז ד ו): את מעשה העולה לדיחו : (כס"י)

מצודת דוד הכיור האחד. גבהו של הכיור : על המכונה. על הכן שעל המכונה : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויעש עשרה כורות נחשת. הנה הכיור היה משמש לקדש ידיו ורגליו של כהן כמו שנזכר בתורה והיה משמש להדחת מעשה העולי ג"כ כמו שנזכר בספר ד"ה, וזכר שקוטי הכיור היה ארבע באמה וידענו שהוא היה עגול בשפתו והיה גבהו בשיעור שיחזיק הכיור האי ארבעים בת שהם מאה ועשרים סאין ולזה הוא מבואר שלא היה שיעור חלל הכיור כי אם ט' פעמים אמה על אמה ברום אמה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ארבעים בת שהם מאה ועשרים סאין, שהוא שיעור ג' מקואות, ומי"ש ארבע באמה הוא בגובה אבל האורך והרוחב היה אמה וחצי רביעי, כמו שהתבאר למעלה פסוק כ"ח : (מלבי"ם):

לט ויתן את המכונות חמש על פתף הבית מימין וחמש על פתף הבית

משמאלו ואת הים נתן מפתח הבית הימנית קדמה ממול נגב: (o)

רס"י על כתף הבית. כנגד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימנית. משוך מאל דרום לכל כפון, וזה קדמה מול נגב, מקצוע מזרחית כפונית, כנגד האויר שבין כותל כפוני אל בית לכל כותל העזרה, ואל כפוני קרוי ממול נגב, משוך ומרוחק מן הדרום, ואין 'מול' ו'ממול' שוין בפתרון: (רס"י)

מצודת דוד על כתף הבית. היא עזרת הכהנים : קדמה ממול נגב. רוצה לומר : משוך כלפי מקצוע מזרחית דרומית שבעזרת כהנים : (מצודת דוד)

רלב"ג ויתן את המכונות חמש על כתף הבית מימין. הרצון בבית ההיכל ובמה שבין הכותל הדרומי וכותל העזרה שם ה' כיורות והה' הנשארים שם במה שבין הכותל הצפוני מן ההיכל וכותל העזרה ואפשר שנא' והוא יותר נכון שהבית הנזכר בזה המקום הוא חצר הכהנים ובו היה המזבח החיצון שנזכר שם בספר ד"ה שהיה שעורו כי אמה באורך וברוחב ובעומק ושם נזכר כי הוא עשה חצר הכהנים ונתן הים מכתף הימנית קדמה ממול נגבה וזה מורה שכתף הבית הימנית הנזכר בזה המקום הוא שב אל חצר הכהנים ולפי זה הפי' השני לא נצטרך לומר שיהיו הציורים בין כותלי ההיכל וכותלי העזרה אבל יהיו לפאת מזרח מההיכל ואולם הים היה לפאת מזרחי דרומי שבחצר הכהנים והנה היה במקום היותר פחות שם לפי מה שבארנו פרשת ויקרא ולזה היה מקום הדשן לפאת מזרח מחצר הכהנים : (רלב"ג)

מ ויעש חירום את הכירות ואת היעים ואת המזרקות ויכל חירם לעשות את כל המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית יהוה:

רס"י ויעש חירום וגו'. ואמר רבי, הכירות הן הן סירות, כמה לאלת אמר (זכריה יב ו): ככור אל צעלים; וכן (שמואל א ב יד): והכה בכיור: הכירות. אל נחשת, לדשן אל המזבח: היעים. מגרפות אל נחשת, שקורין וידו"ל באשכנז, לחתות בהן דשן בתוך הסירות: (רס"י)

מצודת דוד בית ה'. לצורך בית ה' : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש חירום את הכירות. הרצון בו הסירות וכן אמר אחר זה ואת הסירות ואת היעים וכן כתוב בדברי הימים בשני אלו המקומות והנה ענין אלו הכירות הוא מענין אמרו והכה בכיור או בדוד והנה אלו הסירות היו משמשות לשום בהם דשן המזבח : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעש חירום את הכירות בד"ה כתוב את הסירות וע"כ פירשו המפי שמ"ש בכאן כירות היינו סירות ר"ל שהיו עשויים לדשן את האפר ככירה, מלשון ככור אש בעצים וזה עצמו היה מעשה הסירות כמ"ש ועשית סירותיו לדשנו, ולכן סמך אליו ואת היעים וכבר הוכחתי בפי"ד ששני חירם היו, וחירם שעשה את הסירות ואת היעים היה אביו של חירם זה כמו שכתוב בפירוש בד"ה ואת הסירות וכ"י עשה חירם אביו למלך שלמה, ולכן הזכיר פה שם חירם ר"ל חירם הראשון עשה את הכירות, ומ"ש ויכל חירם הוא חירם בנו שהוא כלה יתר המלאכה, כפי הכלל שבארתי בספרי התורה והמצוה שבמקום שכפל השם לבלי צורך יורה שהשם הנשנה אינו השם הראשון : (מלבי"ם)

{מא} עמדים שנים וגלת הפתרת אשר על ראש העמדים שתיים והשבכות שתיים לכסות את שתי גלת הפתרת אשר על ראש העמודים:

מצודת ציון וגלת. כן יקרא חלק התחתון מהכתר, כי מעשהו כספל, כמו (זכריה ד ב) וגלה על ראשה : (מצודת ציון)

מלבי"ם עמודים שנים זה מוסב על ויכל חירם, שהעמודים והמכונות והים כלה חירם השני בנו של חירם הראשון שעשה את הסירות ואת היעים, וגולות על כל עמוד היה גולה מחולקת לשתיים, העליונה קרויה הגולה שעל ראש העמודים והיתה מכוסה בשבכה, והתחתונה נקראת הכתרת שעל פני העמודים והיתה מכוסה ברמונים, ועז"א : (מלבי"ם)

{מב} ואת הרמנים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמנים לשבכה האחת לכסות את שתי גלת הפתרת אשר על פני העמודים:

רס"י שני טורים רמונים. מאה רמונים בטור, חרוזים צטרקות: (רס"י)

מצודת דוד לשתי השבכות. העשויות לתלות בתחתית השבכות : שני טורים. בכל טור מאה רמונים : לכסות את שתי וגו'. על הרמונים יאמר, שהיו מכסים חלק העליון מן הגולה, שהרי היו תלויין בתחתית השבכה, והיו יורדין על עליונות הגולה : (מצודת דוד)

מצודת ציון על פני. רוצה לומר : בגובה, על שם שהפנים הוא בגובה האדם : (מצודת ציון)

מלבי"ם ואת הרמונים ארבע מאות שבכל שבכה היו שני טורי רמונים כל טור היה מחזיק מאה רמונים והיו תלויים בסוף השבכה, ומכסים הכותרת התחתונה שעל פני העמודים וכבר בארתי זה למעלה פסוק כי (מלבי"ם):

מג וְאֵת הַמְּכֻנּוֹת עֶשֶׂר וְאֵת הַכִּיּוֹת עֶשְׂרֵה עַל הַמְּכֻנּוֹת: **מד** וְאֵת הַיָּם הָאֶחָד וְאֵת הַבְּקָר שְׁנַיִם עֶשֶׂר תַּחַת הַיָּם: **מה** וְאֵת הַסִּירוֹת וְאֵת הַיְעִים וְאֵת הַמְּזַרְקוֹת וְאֵת כָּל הַכֵּלִים (האהל) הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמָרֵט:

מצודת דוד **בית ה'.** לצורך בית ה' : **נחשת ממרט.** היו מנחושת צרוף ומזוקק (מצודת דוד) :

מצודת ציון **הסירות.** הם הכיורות שזכר, וכן (שם יד כ) והיו הסירות בבית ה' : **ממורט.** צחה ובהירה, כמו (יחזקאל כא יד) הוחדה וגם מורטה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ואת היעים. הם מגרפוי של נחושת לדשן בהם המזבח : ואת המזרקות. הם כלים יקבלו בהם הדם להזות על המזבח : ואת כל הכלים האלה. קרי וכתוב הכלים האהל והנה תרגם יונתן לפי הכתב שאלו הכלים היו נעשים כצורה שעשאם משה באהל ומזה אמרו ואת כל הכלים האהל כאילו אמר את כל הכלים כלי האהל וכמוהו רכים בלשוננו : **נחשת ממורט.** ר"ל צרוף ונקי מכל סיג : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואת הסירות שהם הכירות הנזכר למעלה פסוק מי אשר עשה חירם ר"ל חירם הראשון אביו של חירם זה ובדי"ה מפורש אשר עשה חירם אביו, ואלה היו נחושת ממורט שהיה יקר מאד, ומלאכה זו היה יודע חירם הראשון לבד כמ"ש בדה"ב (בי י"ג) שהיה יודע לעשות בזהב ובכסף וכו', אבל השני לא ידע רק בנחושת פשוט לא למרקו שיהיה נחושת קלל, ובדי"ה כתוב נחושת מרוק (מלבי"ם):

מז בְּכֹפֶר הַיָּרְדֵן יִצְקֶם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבַה הָאֲדָמָה בֵּין סְפוֹת וּבֵין צָרְתָן:

רש"י ילקם. התיכם והליקם כתבניתם: **במעבה האדמה.** (תרגום): **צעובי** גרגשתא: (רש"י)

מצודת דוד **במעבה האדמה.** בעובי האדמה, חפר צורות הכלים ההם, ושפך בהם את הנחושת לאחר ההתכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בככר. במישור : (מצודת ציון)

רלבי"ג בככר הירדן. ר"ל במישור הירדן : **במעבה האדמה**. ר"ל שחפר בעובי האדמה צורת הדפוסים להתיך את כל הכלים האלה כי לא היה נכון לגדלם לעשות להם דפוסים יותכו בהם זולת זה הדרך : (רלבי"ג)

מלבי"ם בככר הירדן מרוב יוקר הנחושת הממורט עסק המלך והשגיח על יציקתם ונבחר מקום לזה בככר הירדן ששם היתה האדמה עבה ומוכשרת למלאכה זו, משא"כ הים והמכונות שהיו מנחושת פשוט נעשה מלאכתם בירושלים עצמה, (שהסברא נותנת שלא הוליכו את הים מרחק רב כזה שזה טורח רב מאד) : (מלבי"ם)

{מז} וַיִּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַפְּלִים מֵרֵב מְאֹד מְאֹד לֹא נִחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת:

רפ"י וינח שלמה. מלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל לספור **מסקלם**: (רפ"י)

מצודת דוד וינח שלמה וגו'. הניח מלשקול אותם, מחמת שהיו מרובים מאד מאד, ולא היה נחקר לדעת משקל הנחושת, וכפל הדבר במלות שונות לתוספת ביאור : (מצודת דוד)

רלבי"ג וינח שלמה את כל הכלים. ר"ל כי מרוב משקלם הניח שלמה מלחקור על משקלם כמה היה : (רלבי"ג)

מלבי"ם וינח, ובד"ה ויעש שלמה ר"ל שעשאם הרבה יותר מן הצריך רק להיות מונחים באוצר המקדש מוכנים לעת הצורך בזמן העתיד : (מלבי"ם)

{מח} וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַפְּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת הַשְּׁלֶחַן אֲשֶׁר עָלָיו לְחֹם הַפְּנִים זָהָב:

מצודת דוד אשר בית ה'. אשר לבית ה' : ואת השולחן. רוצה לומר : קבוצת השלחנות, כי עשר שלחנות עשה כמו שנאמר בדברי הימים (ב ד ח) : זהב. מוסב על השלחן : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית ה'. ר"ל אשר בבית ה' : את מזבח הזהב. הוא מזבח הקטרת אשר היה בהיכל : ואת השולחן אשר

עליו לחם הפנים זהב. כבר נתבאר בספר דברי הימים כי שלמה עשה עשר שולחנות והניחם בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל שיהיו קצת השולחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר התבאר מדברי התורה שמקום השולחן היה בצפון והמנורה היתה בדרום אבל הרצון בזה שלפאת צפון שם השולחנות בשתי שורות האחת לפאת ימין מהאחרת וכן ראוי שנבין מענין המכוונות והנה לא זכר מעשה השולחן והמנורות לפי שכבר עשאו באופן שנזכר בתורה : (רלב"ג)

מלבי"ם אשר בית ה' הכלים הצריכים לבית עצמו, לא לצורך תשמיש עבודה, ואת השולחן מבואר בד"ה שהיו עשרה שולחנות ומפני שעקר היה האחד שהוא מחויב המצוה, תפס לשון יחיד, וחז"ל (במנחות דף צ"ו) נחלקו אם הונח לה"פ על כל השולחנות : (מלבי"ם)

מט ואת המנורות חמש מימין וחמש משמאל לפני הדביר זהב סגור והפרח והמלקחים זהב:

רס"י חמש מימין וחמש משמאל. אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח, אם כן מצינו מנורה בצפון, והתורה אמרה (במדבר ג כט): על ירך המשכן תימנה. אללא של משה צאמלע, חמש מימינה, וחמש משמאלה: והפרח. של מנורה: והנרות. בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה: והמלקחים. שמרימים בהן את הפתילה מתוך השמן: (רס"י)

מצודת דוד חמש מימין. רוצה לומר : מימין מנורת משה, אבל כולם העמיד בדרום, שהתורה אמרה בה (שמות כו לה) : על צלע המשכון תימנה : לפני הדביר. כי בהיכל עמדו : (מצודת דוד)

מצודת ציון והפרח. קבוצת פרחי המנורה : והנרות. עשויים כעין בזיכין, ובהם משימין השמן והפתילות : והמלקחים. הצבתים ילקחו בהם הפתילות למושכם ולהניחם על מקום הראוי : (מצודת ציון)

רלב"ג לפני הדביר זהב סגור. הנה מפני שהשולחנות הם גם כן לפני הדביר ולא זכר זה אלא במנורות ידענו שהמנורות יותר קרובות מקדש הקדשים מהשולחנות והם היו כנגד הארון כי לפני ה' היו כמו שהתבאר מדברי התורה ומה שאמר והפרח והנרות והמלקחים זהב אין הרצון בו שלא יהיה השאר גם כן זהב אבל הרצון בו שעד פרחיה שהיה בסוף ירכה ועד הנרות שהיו בקצה המנורה השני הכל היי זהב וכן המלקחים היו זהב כמו שהוגבל בתורה וככה אמר בתורה עד ירכה עד פרחיה זהב טהור : זהב סגור. ר"ל נקי ומזוקק וידמה שזקוקו היה בשיסגרוהו תוך הכור באש עם דברים יוציאו ממנו סיגיו בעשן ולזה נקרא סגור : (רלב"ג)

מלבי"ם ואת המנורות היה מנורה של משה באמצע וחמש מנורות של שלמה היו מימין לה וחמש משמאל לה, ויל"פ שמ"ש חמש מימין מוסב גם על השולחן ור"ל ואת השולחן ואת המנורות שניהם היו חמש מימין וחמש משמאל, ר"ל מימין ומשמאל לשולחן ומנורה של משה, ובכ"ז היו השולחנות בצפון והמנורות בדרום, והפרח של המנורה, מפני שהדין הוא שאם המנורה אינה באה זהב א"צ גביעים כפתורים ופרחים כמ"ש במנחות (דף כ"ח) ועל ידי שבאה זהב היה שם פרח, אמנם במ"ש הנרות יש פלוגתא במנחות (דף פ"ח) ולמ"ד שהנרות מן הככר לא ידעתי למה הזכיר נרות, ובמלקחים יש רבותא אף שהם לא היו מן הככר לכ"ע (מלבי"ם):

ג וְהַסְּפוֹת וְהַמְּזֻמְרוֹת וְהַמְּזַרְקוֹת וְהַפְּפוֹת וְהַמְּחַתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפְּתוֹת לְדִלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים לְדִלְתֵי הַבַּיִת לְהִיָּל זָהָב: (פ)

רס"י והספות. כלי של מיני זמר הוא, וכן מזמרות: והמזרקות. לקבל דם: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות בהן תרומת הדשן וגחלים להוליד ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטורת: והפותות. מפתחות, שמעתי. שמפתחין בהם את המנעול: לדלתות הבית. שהוא קדש קדשים: לדלתי הבית. שהוא להיכל, כל פתחותיהן היו זהב: (רס"י)

מצודת דוד הבית הפנימי. ולתוספת ביאור כפל ואמר לקדש הקדשים. וכן לדלתי הבית, כפל לתוספת ביאור ואמר להיכל : זהב. מוסב על הפותות, שהם היו מזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון והספות. כלים כעין כדים, כי תרגם יונתן : קולין, וכן (בראשית כד טו) וכדה על שכמה, תרגם אונקלוס : וקולתה : והמזמרות. כלי זמר : והכפות. הבזיכין שבהם הלבונה : והמחתות. כלים לחתות בהם האש על הקטורת : והפותות. הם העשויות להציב בהן צירי הדלתות, לסבב אילך ואילך, ובמשנה (כלים פרק יא משנה ב) והפותה שתחת הציר : (מצודת ציון)

רלב"ג והספות. הם בדמיון כדים העשויים לשום בהם יין : והמזמרות. הם כלי זמר עשויים מזהב, ואפשר שיהיו גם כן הספות מינים אחרים מכלי זמר : והמזרקות. הם לקבל הדם ואחשוב שהיו משמשים לדם קדשים אשר יובא אל הקדש פנימה : והכפות. הם לשום בהם מלא קומץ לבונה להקטיר : והמחתות. הם לחתות בהם גחלים להוליד ממזבח החיצון למזבח הזהב : והפותות לדלתות הבית. ר"ל מה שיכנס ציר

הדלת בו שהוא מחובר לדלת, הנה זה היה בדביר ובהיכל מזהב : (רלבי"ג)

מלבי"ם והספות, עיי רש"י. והפחות י"מ צירי הדלתות שכי"ה בלשון המשנה (מלבי"ם):

נא ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יהוה ויבא שלמה את קדשי דוד אביו את הפסך ואת הזהב ואת הפלים נתן באצרות בית יהוה: (פ)

רש"י את קדשי דוד אביו. מה שנסאר מכסף וזהב שהקדיש אביו. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני רמז קפו): שלא לרא למה לתת מאותו הקדש לבנין הבית. ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרים: לפי שהיה יודע ססופו ליחרב, שלא יהיו העובדי כוכבים אומרים, קשה יראתם, שלקחו נקמתם מן הבית, שנבנה מן גזלות וחבלות שגזל מהם דוד. ויש אומרים: כך אמר שלמה, רעב היה בימי אביו שלש שנים, שנה אחר שנה, והיה לו לבזוז ההקדשות הללו, להחיות בהן עניי ישראל: (רש"י)

מצודת דוד את קדשי. מה שהקדיש דוד אביו וכו', כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו, ממה שקבץ הוא [לבד כלי נחושת, עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר, כמו שנאמר בדברי הימים א יח] : נתן. כמו ונתן, רוצה לומר : שהביא קדשי אביו, ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה' : (מצודת דוד)

רלבי"ג ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית ה'. למדנו מזה המקום כי שלמה עשה משלו את הבית הגדול הזה ואולם הקדשו דוד אביו שם באוצרות בית ה' וידמה שלזאת הסבה לא התחיל לבנין הבית תכף מלכו כי בשנה הרביעית החל הבנין כמו שקדס והיה זה כן כדי שיבנהו משלו לא מאוצרות דוד אביו אשר הקדיש אותם לה' וכאילו היה זה מכון מהש"י כמו שלא רצה שיבנהו דוד כי דמים רבים שפך כן לא הסכים שיבנה מאשר אסף דוד משלל הגוים במלחמה אך שלמה שהיה איש שלום והיה מה שקבץ מהממון מקובץ עם השלום בו בחר השם ית' לבנותו במה שקבץ מהממון עם השלום : (רלבי"ג)

מלבי"ם ותשלם ועיי"כ ויבא את קדשי דוד אביו כי לא נצרך להם (מלבי"ם):

מלכים א פרק ח

אז יקהל שלמה את זקני ישראל את כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה ירושלם להעלות את ארון ברית יהוה מעיר דוד היא ציון:

רס"י נשיאי האבות לבני ישראל. של בני ישראל: מעיר דוד. שנתנו סם דוד כשהביאו מבית עובד אלוס: (רס"י)

מצודת דוד אז. כאשר נשלם כל מלאכת הבנין : נשיאי האבות. הנשיאים לכל בתי האבות של בני ישראל, והם הם ראשי המטות שזכר, ולתוספת ביאור כפל : (מצודת דוד)

רלבי"ג והנה ספר שכבר הקהיל שלמה אליו את זקני ישראל והם השופטים והחכמים ואת כל ראשי המטות והם הנשיאים להעלות ארון ברית ה' מעיר דוד ולהביאו בקדש הקדשים, וזכר שכבר היה זה בירח האיתנים והוא חדש תשרי בחג הסוכות ואחשוב שקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מיישרים אל השלמות לפי מה שבארנו בבאורנו לדברי התורה ובפרשת פנחס בארנו רוב זה הענין : (רלבי"ג)

מלבי"ם אז יקהל. הנה לקדש העזרה היה צריך ב"ד של שבעים ואחד כמבואר בסנהדרין ולכן קבץ כל זקני ישראל שהם הסנהדרין, וגם קבץ כל ראשי האבות שהם הנשיאים לכבוד המלך ולכבוד הארון, וז"ש אל המלך שלמה להעלות ארון ברית ה' : (מלבי"ם)

בא ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחדש הוא החדש השביעי:

רס"י צירח האיתנים. תרגם יונתן: צירחא דעתיקיא דקחן ליה ירחא קדמאה בחגא וכענ הוא ירחא שביעאה. משניתנה תורה וכתוב בניסן שהוא ראש חדשים, נקרא תשרי שביעי: (רס"י)

מצודת דוד בירח האתנים. חודש תשרי נקרא ירח האתנים, מלשון איתן וחוזק, על שם כי בחודש תשרי הם המועדים היותר חזקים, ומיישרים את האדם אל השלמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון האתנים. ענין חוזק, כמו (במדבר כד כא) איתן מושבך : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויקהלו, אמנם עי"ז נקהלו כלל ישראל מעצמם וזה היה ג"כ לכבוד המלך, ועז"א אל המלך שלמה, ומצד הזמן שהיה בירח האיתנים בחג שהגם שלא היה מוטל עליהם אז מצות עליה לרגל בכ"ז רצו לחוג את החג בעיר הקודש ולראות באפריון אשר עשה המלך שלמה : (מלבי"ם)

ג וַיְבֹאוּ כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַפְּהָנִים אֶת הָאָרוֹן:

רלב"ג וזכר כי שם היו כל זקני ישראל לכבוד הש"י ולא נשאו הלויים את הארון רק הכהנים ואע"פ שהיה נשיאת הארון מעבודת בית המקדש לא הסכימו בזה המקום שישאו אותו הלויים לפי שהכוונה היתה להביאו לבית קדשי הקדשים והוא הדביר אשר לא הותר להכנס בו כי אם כהן גדול יום אחד בשנה וכאשר לא היה אפשר שישא הכהן הגדול לבדו הארון היה יותר ראוי שיכנסו שם הכהנים משיכנסו שם הלויים ואולם בספר ד"ה כתוב שהלויים נשאו אותו והנה הרצון בו כהנים כי מצאנו שנקראו הכהנים לויים במקומות מה, ומזה המקום יש ללמד כי כשיבוא ההכרח לתקן בית קדש הקדשים ראוי לבחור תחלה שיתוקן על יד כהן גדול אם אפשר זה ואם לא היה אפשר זה נתיר תחלה זה לכהנים ואם אין מהם יודע לתקן נתיר זה ללויים וכן ממדרגה למדרגה שפלה ממנה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויבאו, אולם לנשיאת הארון היה העקר הזקנים והכהנים, שהכהנים נשאו את הארון והזקנים היו במעמד, ועז"א ויבאו וכו' וישאו וכו' : (מלבי"ם)

ד וַיַּעֲלוּ אֶת אָרוֹן יְהוָה וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת כָּל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַפְּהָנִים וְהַלְוִיִּם:

רש"י ואת אהל מועד. שעשה משה, וגזזו שלמה משנבנה בית ראשון, כמו שפנינו בתוספתא דסוטה (יג א): אשר באל. אשר נטה דוד לארון: (רש"י)

מצודת דוד **ואת אוהל מועד.** בגבעון היה, ומשם העלוהו וגנזוהו באוצרות בית ה', בהעליות אשר ממעל להיכל ולדביר : **הכהנים הלויים.** הכהנים העלו הארון, והלויים את אוהל מועד וכליו : (מצודת דוד)

רלבי"ג והנה העלו עם זה אהל מועד שנעשה במדבר על יד משה וכל כלי הקדש אשר היו באהל אשר הכין דוד לתת שם את ארון האלהים והנה היו נכללים בכלים ההם הכלים שעשה משה והנה הארון נשאו הכהנים ושאר הכלים שהיה נכון שישאום הלויים נשאו אותם הלויים : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויעלו,** וגם העלו את א"מ וכליו, שכפי מ"ש (למעלה סי' ג') היו אז בעיר ציון, והעלום משם, מקצתם נתנו במקדש כמו המנורה והשולחן, ומקצתם נגנזו בעליית הקדש כאשר קבלו חז"ל, ומפרש **ויעלו אותם הכהנים והלויים** ר"ל את הארון העלו הכהנים, ואת א"מ וכליו העלו הלויים (מלבי"ם):

גַּבְרִיאֵל **וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל עַדְת יִשְׂרָאֵל הַנוֹעֲדִים עָלָיו אֶתֹו לְפָנַי הָאָרוֹן מִזְבְּחִים צֵאן וּבָקֶר אֲשֶׁר לֹא יִסְפְּרוּ וְלֹא יִמְנוּ מֵרֶב:**

מצודת דוד **אתו לפני הארון.** ללכת עמו לפני הארון : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הנועדים.** ענין וועד ואסיפה, וכן (שם טז יא) הנועדים על ה' : **עליו.** כמו אליו : **ויסכו.** מלשון סכך : **בדיו.** מוטות, לשאת בהם הארון : (מצודת ציון)

רלבי"ג וזכר כי המלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו. והם ראשי העם וזקניו היו מזבחים צאן ובקר לרוב מאד לפני הארון בהיות הכהנים צועדים בהעלאת הארון למקומו והכהנים הביאו הארון אל דביר הבית שהוא קדש הקדשים תחת כנפי הכרובים שנעשו שם שהיו נוגעים בכנפיהם בכותל רוב הדביר והיו נוגעים כנף זה בכנף זה במה שבין הכרובים האלו תחת כנפיהם היה מקום הארון בדרך שסככו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה כי גובה הכרובים ההם היה עשר אמות כמו שקדם, והנה הבדים היו תמיד בארון והזהירה התורה שלא יסורו ממנו ולזה היו תמיד שם : (רלבי"ג)

מלבי"ם **והמלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו** היינו הזקנים שהם היו נועדים, לא כן קהל ישראל היו נקהלים לא נועדים, כמ"ש בחבורי התו"ה בהבדל בין יעד ובין מקהיל, שיעד לא נאמר רק על מי שהזמינו אותו לבוא לזמן מועד ומוגבל, וכל ישראל לא נועדו רק נקהלו מעצמם (מלבי"ם):

ז וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה אֶל מְקוֹמוֹ אֶל דְּבִיר הַבַּיִת אֶל
קֹדֶשׁ הַקְּדוֹשִׁים אֶל תַּחַת כַּנְּפֵי הַפְּרוּבִים:

רש"י כנפי הכרוזים. אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע,
ואין אלו כרוזים של כפורת שעל הארון: (רש"י)

מצודת דוד כנפי הכרוזים. הם שעשה שלמה, ועמדו בארץ כמו שנאמר
למעלה (מצודת דוד):

מלבי"ם ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית וכו'.
כי באשר יחוס הארון בגוף הכללי שהוא המקדש היה כיחוס הנשמה
במוח בגוף הפרטי שהוא האדם, הנה כמו שהנשמה י"ל ג' ענינים, א. כמו
שהיא בפ"ע במעונה העליון, ב. כמו שהיא משכלת השכלותי בפ"ע
בהיותה כלואה בגויה, ג. כמו שהיא שולחת השכלתה להאיר מחשכי
הגויה ולהבקיע אור מבין החשך והערפל אל כלי הגויה כן ידמה יחוס
הארון תחת כנפי הכרוזים כנשמה במעונה האלהי העליון, והשפעת
הקדושה היוצאת ממנו בקה"ק כנשמה הנמצאת במוח כלואה בגויה,
והשפעת הקדושה היוצאת מן הדביר ידמה כשפע הבוקעת מן הנשמה אל
הגויה, ובג' מדרגות אלה העלו את הארון תחלה אל דביר הבית שהוא
הפתח הנשקף להיכל, ומשם אל קה"ק, ומשם אל תחת כנפי הכרוזים:
(מלבי"ם)

ז כִּי הַפְּרוּבִים פְּרָשִׁים כְּנָפִים אֶל מְקוֹם הָאָרוֹן וַיִּסְכּוּ הַפְּרוּבִים עַל
הָאָרוֹן וְעַל בְּדִיּוֹ מִלְמַעְלָה:

רש"י אל מקום הארון. מקיר אל קיר, כמו שאמר למעלה בענין: (רש"י)

מצודת דוד כי הכרוזים וכו'. רוצה לומר: כי מתחילה נעשה שיפרשו
הכרוזים כנפיהם אל מקום עמידת הארון, ולזה בהכנסת הארון אל
מקומו, היו אם כן הכרוזים מסככים עליו: (מצודת דוד)

מלבי"ם כי הכרוזים, ר"ל תחלה פרשו כנפיהם אל מקום הארון ובהגיע
הארון בפנים נטו ויהיו כסוכה על הארון ועל בדיו מלמעלה והיה זה בנס,
ועוד היה נס: (מלבי"ם)

ח וַיֵּאָרְכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרְאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן הַקְּדֹשׁ עַל פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא
יָרְאוּ הַחוּצָה וַיְהִי שֶׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

רס"י ויראו ראשי הבדים. בפרוכת סכנגד הפתח בלמה טרקסין, יכול יהיו מקרעין זה ויולאין, תלמוד לומר ולא יראו החולה, הא כילד, דוחקין ובולטין כעין שני לדי חסה, כענין סנאמר (סיר הסירים א יג): בין שדי לין (יומא) נד (א): (רס"י)

מצודת דוד ויאריו הבדים. רוצה לומר: משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח, והיו נראים לפני הדביר, בהיותם דוחקין ובולטין בפרוכת, שהיה מול הפתח, אבל לא היו נראים החוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לו: ויהיו שם. על הבדים יאמר, שהיו שם באותה הנחה ומצב: עד היום הזה. רוצה לומר: עד אשר נגזו בימי יאשיהו: (מצודת דוד)

רלב"ג ויאריו הבדים. אחשוב שאלו הבדים אינם הבדים שעשה משה ולזה אמר ויאריו הבדים שעשו אותם יותר ארוכים ממה שהיו משל משה כי שיעור קדש הקדשים לא היה אז כי אם עשר אמות ועתה היה שיעורו עשרים אמה ואמר שכבר היו נראים ראשי הבדים מן הקדש אצל פני הדביר והוא פתח קדש הקדשים ולא היו נראים החוצה בהיכל אך היו מגיעים עד פני הדביר ולזה היו מגיעים בעובי הכותל ושם היתה פרוכת להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים אעפ"י שהיו שם דלתות כי לא היה אפשר לסגרם כי הבדים ימנעו מזה: (רלב"ג)

מלבי"ם ויאריו שהתארכו הבדים עד שנראו מן הקדש על פני הדביר ר"ל אל פתח הדביר תוך חלל הפתח בלטו מן הכפורת כשני שדים, שהבדים היו דוגמת חוט השדרה היוצא מן המוח ומשלח מעינות ההרגשה לכלל הגויה עד המקום נגד הלב ששם עקר פעולת נפש החיונית שנגדו היה ההיכל ושם היה דוגמת השדים המלאים חלב: (מלבי"ם)

טו אין בארון רק שני לוחות האבנים אשר הנם שם משה בחרב אשר קרת יהוה עם בני ישראל בצאתם מארץ מצרים:

מצודת דוד אשר כרת וכו'. בעת שנתנס. (י) מן הקדש. אחר שהעמידו בה את הארון: והענין. הוא כעין עשן: (מצודת דוד)

רלב"ג אין בארון רק שני לוחות האבנים. זה לא ישלול שלא היו שם הדברים שנזכרו בתורה שהם מונחים בו כמו מטה אהרן וצנצנת המן אך שלל בזה שלא היה שם מהתורה רק עשרת הדברים כי הם מקיפים בכח על התורה כמו שבארנו בפרשה יתרו: (רלב"ג)

מלבי"ם אין בארון רק שני לוחות אבנים, לדעת חז"ל היו שם ג"כ שברי

לוחות או ס״ת מונחת, (ופליגי בזה ר״מ ור״י בב״ב דף י״ד) ולדעת כולם היה שם עוד דבר לבד מן הלוחות ודייקו ממ״ש אין בארון רק הוה מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, והדבר מבואר אצלי בכללי הלשון, כי לא נמצא בשום מקום בתנ״ך מלת רק אחר שלילה, שאחר שלילה בא תמיד מלת כי אם (אין זה כי אם בית אלהים, אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה וכדומה) כי מלת רק הוא שלילה בפני עצמו בלא מלת אין, ולפ״ז יש פה זרות בלשון, שהיל״ל אין בארון כי אם שני לוחות, או שיאמר רק שני לוחות היו בארון, וזה כלל בהגיון ששלילה אחר שלילה דינה כמשפט מחייב, כמו ראובן אינו חכם הוא שלילה, ראובן אינו בלתי חכם הוא חיוב ור״ל ראובן הוא חכם, וכן במ״ש אין בארון רק שני לוחות פירוש שלא רק שני לוחות היו בארון כי היו שם עוד דברים, ובכ״ז מפשטות הלשון שמשמע שרק שני לוחות היה מבואר שהדברים שהיו שם עוד, היו ענין אחד עם הלוחות והם השברי לוחות או הס״ת שכל מה שכתוב בס״ת נכלל בעשרת הדברות כמ״ש הקדמונים (מלבי״ם):

וַיְהִי בְצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ וְהֶעֱנָן מָלֵא אֶת בֵּית יְהוָה:

רש״י **צֵלַת הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ. הַכֹּהֲנִים שָׁנְאוּ הָאָרוֹן כְּצֵלַת שַׂרְתָּה שְׂכִינָה זְהִיכֵל: (רש״י)**

רלב״ג **וַיְהִי בְצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ. זָכַר בַּסֵּפֶר דִּיּוּהָה כִּי כָל הַכֹּהֲנִים הִתְקַדְּשׁוּ לֹא שָׁמְרוּ בְּזֵה דְבַר הַמַּחֲלָקוֹת לְרֹב הַזְּבָחִים וְהָעוֹלוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ שֵׁם, וְהַלּוּיִם הָיוּ מְשׁוֹרְרִים לַהֲוֹדוֹת לֵהּ בְּפֶה וּבְכָלִי זֹמֵר, וְהַכֹּהֲנִים מַחְצִצְרִים בַּחֲצוּצְרוֹת כִּי זֶה הִיְתָה עֲבוֹדַתָּן שֶׁלֹּא יוֹתֵר הָעֲשׂוֹתָהּ כִּי אִם עַל יָד כַּהֵן כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בַּתּוֹרָה וְזֶה כָּלֹּה הָיָה בְּעַת הָעֲלוֹתָם הָעוֹלוֹת וְזָבַחַם הַזְּבָחִים, וְהֵנָּה בְּעַת הַהִיא שָׂרְתָהּ הַשְּׂכִינָה עַל בֵּית ה' וְנִרְאָה שֵׁם כְּבוֹד ה' בְּעֵנָן עַד שֶׁלֹּא יוֹכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמוֹד לְשָׂרְתָהּ בְּמִזְבַּח מִפְּנֵי הָעֵנָן כִּי מִלֵּא כְבוֹד ה' אֶת בֵּית ה' :** (רלב״ג)

מלבי״ם **וַיְהִי בְצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ וְהֶעֱנָן מָלֵא, הֵנָּה בַּגִּמְרָה מִלֵּאכַת הַמִּשְׁכָּן כְּתִיב וַיִּכַּס הָעֵנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְכְבוֹד ה' מִלֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁהָעֵנָן הָיָה מְכֻסָּה אֶת אֹהֶל מִלְמַעְלָה סְבִיבּוֹ מִבְּחוּץ, וְהַכְּבוֹד שֶׁהוּא הָאוֹר הַנִּבְרָא מִלֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּן בְּפָנִים, וּבְמִקְדָּשׁ הָיָה הָעֵנָן וְהַכְּבוֹד שֶׁנִּהְיָה בְּפָנִים, כִּי שְׂכִינַת הַמִּשְׁכָּן לֹא הִיְתָה קְבוּעָה, וְע״כ הָיָה הַכְּבוֹד מְגוּלָה בְּלִי לְבוּשׁ שְׂזֵה מוֹרָה שֶׁאֵינוֹ בְּמִקְוָמוֹ כִּי הַכְּבוֹד כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמִקְוָמוֹ עֵנָן וְעַרְפֵּל סְבִיבּוֹ, וְכֵן יֵרֵד בְּמַעֲמַד הָרַם סִינַי (כְּמ״שׁ מִהַרִּי״א בְּפִי פְקוּדֵי בְּאֶרֶץ), וּבְמִשְׁכָּן הָיָה הָעֵנָן בְּפִיֵּעַ וְהַכְּבוֹד בְּפִיֵּעַ וְהֵנָּה הָיָה עוֹד הַבְּדֵל שְׁנֵי בִינֵיהֶם שֶׁבְּמִשְׁכָּן הוֹשֵׁם הָאָרוֹן תַּחֲלָה, וְאַחֲ״כ כָּלִי הֵהִיכֵל שׁוֹלְחָן וּמִנְרָה וּמִזְבֵּחַ הַזֹּהֵב, וְאַחֲ״כ כָּלִי הַחֲצֵר, וְאִזּוֹ וַיִּכַּס הָעֵנָן אֶת א״מ, מִשְׁאַ״כ בְּמִקְדָּשׁ**

הושמו תחלה כלי העזרה וההיכל, והארון הושם באחרונה, כי בעולם העליון ירדה ההשתלשלות מלמעלה למטה מן החשוב אל הפחות שהעולם השכל נאצל ראשונה שהוא במדרגת המוח, ואחריו העולם האמצעי שהוא במדרגת הלב, ואחריו העולם השפל שהוא במדרגת הגויה, ובעולם התחתון עלתה ההשתלשלות ממטה למעלה דומם צומח חי מדבר וכמ"ש בפ"י ספר בראשית בארץ, וכן במשכן שלא היתה השכינה בקבע למטה רק באה לשכן כבוד בתוכם מן העולם העליון, הביאו את הארון תחלה שהוא דוגמת העולם העליון השכלי, ואחריו כלי ההיכל שהוא נגד העולם האמצעי, ואחריו כלי העזרה, שהוא דוגמת עולם התחתון שירד שם האור באחרונה ואז בא הענן ויכס את אהל מועד, והיה הענן מובדל מן הכבוד, אבל במקדש שלמה ששרתה בו השכינה בקביעות היה ציור להתעלות העולם התחתון ממטה למעלה וירום ונשא וגבה באשר עקר השכינה היתה בתחתונים ובקבע ומשם יתן הודו על השמים, לכן היה בהפך שהכניסו תחלה כלים השפלים במדרגה וכן עלו למעלה ראש עד שהארון נכנס באחרונה ואז שכן הכבוד בתוך הענן כמו שהוא למעלה, וז"ש שלמה ה' אמר לשכון בערפל בנה בניתי בית זבול לך וכו' ר"ל ממה שאני רואה שכבוד ה' שוכן בענן וערפל מזה נראה שהיא שכינת קבע ובית זבול לו, ושהוא מכון לשבתו עולמים (מלבי"ם):

יא וְלֹא יָכֻלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשֵׁרֵת מִפְּנֵי הָעֲנָן כִּי מְלֹא כְבוֹד יְהוָה אֶת בֵּית יְהוָה: (פ)

מצודת דוד לעמוד. בהיכל ובעזרה : **כבוד ה'.** הוא הענן שזכר : (מצודת דוד)

יב אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לְשָׁכֵן בְּעֶרְפֹּל:

רפ"י אִז אָמַר שְׁלֹמֹה. כְּשֵׁרָאָה הָעֲנָן, אָמַר: עֵתָה רוֹאֵה אֲנִי שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּבֵית שְׁכִינָתִי, שֶׁהִרִי כִּךְ הַצְּטִיחַ לְצוּחַ וּלְשָׁכֹן צוּ מִתּוֹךְ עֲנָן וְעֶרְפֹּל, וְהִיכֵן אָמַר, (וַיִּקְרָא טז ז): כִּי צִעֲנָן אֲרָאָה עַל הַכְּפֹרֶת כִּךְ שְׁנוּיָה בְּסִפְרִי: (רפ"י)

מצודת דוד אז. בראות הענן, אמר רואה אני כי באה השכינה, כי ה' אמר לשכון בערפל, כמו שנאמר (שמות כ יח) : אל הערפל אשר שם האלהים וערפל הוא עב הענן : (מצודת דוד)

מצודת ציון בערפל. עב הענן : (מצודת ציון)

רלב"ג אז אמר שלמה. הנה אמרו שכן בערפל יאות לפי הנגלה ולפי המשל

אמנם לפי הנגלה הרצון בו כי הש"י אמר להראות כבוד שכינתו בענן וערפל בבית הקדוש הזה ואולם לפי המשל הרצון בו שהש"י אמר להשרות שכינתו ולהשגיח בזה העולם השפל שהוא חשך וערפל : (רלב"ג)

מלבי"ם ה' **אמר לשכון בערפל**, ר"ל באשר המקום הזה הר המוריה שעליו נבנה המקדש היה מקום מיוחד להשראת השכינה מימי קדם, שעליו נעקד יצחק ולשם יצא לשוח בשדה ובמקום הזה ראה יעקב מראה הסולם בצאתו מחרן, ונגלה לדוד בגורן ארונה בעת המגפה, וידע שהוא המקום המיוחד לה' וזה שער השמים וכיון שה' שכן בו בערפל ר"ל בעוד היה מקום תהו ובהו חשך וערפל, והיה הר ושדה וגורן, ממילא אחר **שבניתי שם בית זבל לך** ידעתי שיהיה **מכון לשבתך עולמים** ונדמה במשלו, מלך שדבקה נפשו לאהבה לשכון במקום אחד על שפת הים שהיה מקום קדוש בעיניו, ובא אוהבו של מלך ובנה לו שמה פלטרין גדולים ובית מקדש מלך שהאוהב הלז בטוח שישב המלך שמה לעולם, דאחר שישב במקום ההוא בהיותו חרב ושמש כ"ש עתה בשימצא שם בית בנוי לתלפיות, ולפי מ"ש בפסוק הקדום אמר אחר שראה שה' הסכים לשכן שם בערפל שכבוד ה' מסובב בענן וערפל כמ"ש ענן וערפל סביביו, ממילא ידעתי, **א. שבנה בניתי בית זבול**, שפה ישכן בקביעות, **ב. שהבית זבול הזה יהיה מכון לשבתך עולמים**, כאלו פה יהיה עיקר הדירה והשכינה ומה שישב ה' וישכן בכל העולמים העליונים יהיה ע"י המקדש, כאילו האור יאיר מן המקדש אל כל העולמות והוא יהיה המכון והיסוד אל כל הבנינים של כל ההיכלות ששם יבא המלך בכבודו בכל עולם ועולם, שידמה המקדש כמו הפלטין העקרי ויתר המעונות המקודשים לה' בעולמים שלו יהיו כתאים וחדרים של הפלטין הזה העקרי שהוא מכון ויסוד לכולם : (מלבי"ם)

ג. בנה בניתי בית זבל לך מכון לשבתך עולמים:

רש"י **לשבתך עולמים**. שמשנבחרה, לא הותרו הצמות, ולא שרתה שכינה במקום אחר: (רש"י)

מצודת דוד **בנה בניתי וכו'**. רצה לומר : **הואיל ובאה השכינה, בניתי אם כן בית זבול לך, ולא היה עמלי בחנם**. ואמר בדרך משל, כאדם הדר בבית אחד : **מכון**. יהיה מכון לשבתך בה עד עולם, כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **זבול**. מדור, כמו (ישעיהו סג טו) מזבול קדשך : (מצודת ציון)

רלב"ג **בנה בניתי זבול לך**. אמר על צד המשל להתמדת הראות שכינת הש"י בבית המקדש יותר ממה שיתראה בשאר המקומות שהוא בנה

שידור בו הש"י ויהיה מכוון לשבתו לנצח כאמרו זאת מנוחתי עד עד וזה כי אחר שנגלה זה המקום הקדוש נאסרה העבודה בזולת המקום ההוא כמו שנתבאר בתורה כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה : (רלב"ג)

יִדְ וַיִּסַּב הַמֶּלֶךְ אֶת פָּנָיו וַיְבָרֵךְ אֶת כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמְדִים:

מצודת דוד ויסב וכו'. אל מול העם : עומד. כי אין ישיבה בעזרה וכו' : (מצודת דוד)

רלב"ג ויסב המלך את פניו ויברך. הנה לא זכר בזה המקום ברכה אשר ברכם אך הסב פניו להם בברכה כי המברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין וזה מבואר בנפשו וכן מצאנו הענין בברכת הכהנים : **וכל קהל ישראל עומד**. למדנו מזה שאין ראוי לישב בעזרה וידמה מזה ששלמה היה יושב ולזה יתבאר שמלכי בית דוד הותר להם לישב בעזרה : (רלב"ג)

טו וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דְּוֹד אָבִי וּבִידוֹ מֵלֵא:

כס"י אֲשֶׁר לָזַכַּר כְּפִיו. שִׁיתָן לוֹ בֶּן שִׁיבְנָה צִית: וּבִידוֹ מֵלֵא. קִיִּים אֶת לָזַכַּר כְּפִיו: (כס"י) **הטובה:**

מצודת דוד ובידו מלא. בכח ידו השלים דברו אשר דיבר לאמר : (מצודת דוד)

רלב"ג ובידו מלא. ר"ל שהש"י השלים בידו ובכחו מה שייע' בפיו : (רלב"ג)

מלבי"ם ובידו מלא, כי דבורו של הקב"ה פועל הדבר תיכף וכאילו נעשה הדבר כי הכל נעשה בדברו ובגזרתו, אולם זה רק בדברים הבלתי נתלים בבעלי הבחירה, לא כן דברים שתלויים באדם בעל בחירה, שהרשות נתונה בידו לעשות ושלא לעשות, אין הדבור פועל עד שממלא הדבר בידו ר"ל שמניע את האדם ומטה חפצו ובחירתו לעשות כדבר ה', כי היה ביד שלמה שלא לבנות הבית רק שה' מלא הדבר בידו והטה לב מלך אל שיקיים את דברי ה' : (מלבי"ם)

טז מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא בְּחֶרְתִּי

בְּעִיר מְכַל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל לְבָנוֹת בַּיִת לַהֲיֹוֹת שְׁמֵי שָׁם וְאַבְחַר בְּדוֹד
לַהֲיֹוֹת עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל:

רַפְ"י מִן הַיּוֹם וְגו'. אֵת זֶה דָּבָר אֵל לֹד אֲנִי: (רַפְ"י)

מצודת דוד לבנות בית. לבנות בה בית : **ואבחר בדוד וגו'**. שעל ידו בא
ההכנה לבחור בירושלים לבנות בה בית : (מצודת דוד)

רלב"ג לבנות בית לשם ה' וגו' עד בהוציאו אותם מארץ מצרים. למדנו
מזה שבנין בית המקדש ראוי שיבנה בבית קדש הקדשים מקום לכוונה
שיעמוד שם הארון : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: פתח בבחירת עיר וסיים בבחירת דוד, והיל"ל ואבחר
בירושלים, או לאמר לא בחרתי באיש ואבחר בדוד :

לא בחרתי בעיר וכו' ובד"ה כתיב לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל
לבנות בית וכו' ולא בחרתי באיש להיות נגיד על עמי ישראל ואבחר
בירושלים להיות שמי שם ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל, ופי' כי
התאחדות ישראל היתה תלויה בשני דברים, א. התאחדות האומה
להיות כגוף אחד, וזה היה ע"י ירושלים כמ"ש ירושלים הבנויה כעיר
שחברה לה יחדיו ששם עלו שבטים וכו' שע"י שכולם עלו שם לרגל ופני
כולם אל מקום א' נתאחדו כל איברי הגויה הכוללת להיות גוף אחד עד
שירושלים היתה אל גוף הכללי הזה כמשל הלב בגויה, ששולח רוח
חיים אל כל הגויה ע"י מרוצת הדם הסובב מן הלב אל כולם ואליו
ישובו, ב. ע"י מלכות ב"ד שעל ידה הקבעה הנהגה אחת מתמדת כוללת
את כולם, כמ"ש כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד, והיה
מלכות ב"ד אל הגויה הכוללת דוגמת המוח בגוף הפרטי ששולח ההרגשה
וההשכלה וההנהגה לכל האברים, ואחריו היה הבית המקדש שע"י
שרתה השכינה בישראל בקביעות והיה דוגמת הנשמה העליונה האלהית
הנקראת בשם חיה ויחידה, שהיא קשר האלהית עם בני אדם, והיה
הציווי שימנו להם מלך תחלה ואח"כ יבנו בית הבחירה, כי א"א שתשכן
הנשמה האלהית באדם אם לא תוקדם הרוח החיים והנשמה המשכלת
הנתלים בגויה ואחדותה, ואמר שעד הנה היה הגוף הישראלי מפוזר
ומפורד בלתי מאוחד לא מצד רוח החיים שהיא ע"י אחדות העם בעיר
אחת כי לא בחרתי בעיר וכו', ולא מצד הנשמה המשכלת שהיא ההנהגה
הכוללת ומלכות אחת, שעז"א ולא בחרתי באיש להיות נגיד, ועתה נעשו
גוף אחד אם ע"י רוח החיים שעז"א ואבחר בירושלים, אם ע"י הנשמה
המשכלת שעז"א ואבחר בדוד, ובד"ה האריך ופה קצר ואמר לא בחרתי
בעיר, ומובן ממילא שלא בחר באיש להיות נגיד כי בחירת העיר קודם
בטבע לבחירת האיש כמו שהרוח החיוני קודם בטבע לנשמה המשכלת,
ואמר ואבחר בדוד להיות נגיד, ונודע ממילא שבחר בעיר כי אם נטע בהם

המלכות שהיא דוגמת הנפש המשכלת כ"ש התאחדות ע"י העיר שהוא
דמיון הנפש החיונית: (מלבי"ם)

וַיְהִי עִם לִבֵּב דָּוִד אָבִי לְבָנוֹת בֵּית לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

מלבי"ם ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית לשם ה' אלהי ישראל, כבר בארתי למעלה (סימן ד') שתנאי העקרי בבנין הבית היה שיבנהו לשם ה' לבד בלא שום פניה חצונית ושזה היה נמנע בימי דוד, כיון שהיה לו מלחמות רבות, וה' הבטיח אותו שע"י בנין הבית ימצא מנוחה מן האויבים, וא"כ בהכרח היה עולה במחשבתו התועלת שישג מן הבנין, וקשה שיבנהו לשם ה', הגם שבלבו היה לבנותו לשם ה' לבד בלא שום פניה חצונית, וז"ש ויהי עם לבב וכו' לבנות בית לשם ה' אלהי ישראל, בכ"ז ידע ה' שאם יבנהו בפועל יכוין אח"כ גם אל השגת התועלת ולא יהיה לשם ה', ולכן צוהו שישאר לו זכות המחשבה הזכה שהקב"ה מצרפה למעשה תמיד, ודינה כאילו עשה בפועל, וז"ש: (מלבי"ם)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם לְבַבְךָ לְבָנוֹת בֵּית לְשָׁמִי הֵטִיבְתָּ כִּי הָיָה עִם לְבַבְךָ:

מצודת דוד הטיבות וכו'. טוב עשית בזה, ולזכות תחשב, כי על ידו באה ההכנה לצוות עליה ולהכין הכל: רק אתה וגו'. עם שתכין הכל: (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר ה' אל דוד אבי יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי דוקא, הנה בזה הטיבות כי היה עם לבבך ר"ל כבר היה ונעשה הבנין עם לבבך כי המחשבה הטובה הזאת חשובה אצלי כאילו כבר נבנה המקדש בפועל ובזה נבנה לשם ה' לבד בלא שום פניה אחרת: (מלבי"ם)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם לְבַבְךָ לְבָנוֹת בֵּית לְשָׁמִי הֵטִיבְתָּ כִּי הָיָה עִם לְבַבְךָ:

מצודת ציון מחלצין. הם המתנים, והוא כינוי לאבר המשגל על היותו סמוך להם: (מצודת ציון)

מלבי"ם רק אתה לא תבנה הבית שאין חסר דבר רק מה שאתה לא תבנהו בפועל ממש ובכ"ז נחשב כאילו היה ונבנה, כי אם בנך היוצא מחלצין הוא יבנה הבית לשמי דוקא, כי בימי שלמה שבל"ז היה איש מנוחה היה קל לו לבנות גם בפועל לשם ה', כי לא היה מקוה ע"י הבנין

זכ וַיִּקְרָא יְהוָה אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דָּבַר וְאָקָם תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאָשֵׁב עַל כַּסָּא
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה וְאָבְנָה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

מלבי"ם ויקם ה' את דברו וכו' ואשב על כסא ישראל כאשר דבר ה' ר"ל
ישבתי באופן שי"ל מנוחה מן האויבים, ועי"ז ואבנה ר"ל יכולתי לבנות
לשם ה' אלהי ישראל בכונה לשמה : (מלבי"ם)

זכא וְאִשָּׁם שָׁם מְקוֹם לְאָרוֹן אֲשֶׁר שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם
אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאֹ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (o)

מצודת דוד ואשים שם. בהבית הזה : אשר שם. בזה הארון : ברית ה'.
לוחות הברית, אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנס : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואשים שם מקום, כולל בזה מ"ש ושמתי מקום לעמי ישראל
ונטעתיו וכו', ופירשתי שם שהיה תנאי הבנין שיהיה להם מקום קבוע,
ועי"כ גם האלהים ישכון בקביעות, וכמו שפרשתי שם בארץ : (מלבי"ם)

זכב וַיַּעֲמֵד שְׁלֹמֹה לְפָנָי מִזְבַּח יְהוָה נֶגֶד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׁ כַּפָּיו
הַשָּׁמַיִם:

רש"י ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'. כתיב (זכרי הימים ז ו יג): כי עשה
שלמה כוור נחוסת ויתנהו בתוך העזרה וגו', ויעמוד עליו ויכרך על זרכיו:
(רש"י)

מצודת דוד ויפרש כפיו. כדרך שואל החסד : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'. אחשוב שהיה עומד בעזרה גדולה
שהיא עזרת ישראל שהיה בחצר הכהנים כשהתפלל זאת התפלה או בא
בחצר הכהנים לפני מזבח החיצון והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה
שאחשוב כי לא יתקרב לשי"י מפני באו מהעזרה אל פני המזבח האלהים
אם לא שנאמר כי מפני שהיה מקום המזבח נבחר כמו שנראה מענין מה
שנזכר בסוף ספר שמואל הסכים שלמה לבא שם כדי שתהיה תפלתו יותר
נשמעת : (רלב"ג)

כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין כְּמוֹךָ אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל
הָאָרֶץ מִתַּחַת שְׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְעַבְדֶיךָ הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל לְבָם:

רפ"י שְׁמֵר הַבְּרִית. מִמַּתִּין וּגְוֹנֵז לְשִׁמּוֹר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד, לְקִיּוּם הַבְּטַחְתּוֹ:
(רפ"י)

מצודת דוד שְׁמֵר הַבְּרִית. הַגְּמוּל שֶׁהַבְּטִיחַ בַּבְּרִית : (מצודת דוד)

רלב"ג וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין כְּמוֹךָ אֱלֹהִים. ר"ל אֵתָה הַשְּׁמִיִּי הַמְּנַהֵיג
יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁגִּיחַ בָּם הֵנָּה אֵין כְּמוֹךָ אֱלֹהִים בַּמְּנַהֲיָגִים הַנְּבַדְלִים אֲשֶׁר
בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְהֵם מְנִיעֵי הַגְּרָמִים הַשְּׁמִימִיִּים : וְאֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ מִתַּחַת.
וְהוּא הַשְּׁכַל הַפּוֹעֵל כִּי מֵה שִׁנְהִיגוּהוּ אֲשֶׁר הוּא מְסוּבָב מִמֶּךָ הִיא הַנְּהַגָּה
חֻלְקִית כְּמוֹ שֶׁבָּאֲרָנוּ בַּחֲמִישֵׁי מִסְפָּר מִלְּחָמוֹת הַשֵּׁם אֵךְ הַנְּהַגְתְּךָ הִיא
כּוֹלֶלֶת וּמְקַפֶּת בְּכָל : שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְעַבְדֶיךָ. זָכַר כִּי בִזָּה הוּא יוֹתֵר
הַהִבְדָּל שֶׁבֵּין הַנְּהַגְתַּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבֵּין הַנְּהַגְתַּ אֱלֹהֵי הַעֲלֻלִים מִמֶּנּוּ וְזֶה כִּי
הוּא מְקִיּוּם הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְעַבְדָיו הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ הַשְּׁמִיִּי בְּכָל לְבָם עַל צַד
הַהֲשַׁגְחָה הַפְּרִטִית וְזֶה דָּבָר לֹא יוֹכֵל עֲלָיו אֶחָד מִשָּׂאֵר הַנְּבַדְלִים הַעֲלֻלִים
מִמֶּנּוּ, וְהֵנָּה הַרְצוֹן בְּאִמְרוֹ הַבְּרִית וְהַחֲסֵד הַבְּרִית שֶׁהוּא עַל צַד הַחֲסֵד וְהוּא
אֲשֶׁר יִהְיֶה מִצַּד הַהֲשַׁגְחָה הַפְּרִטִית וְכִבֵּר יוֹכֵר זֶה הַבְּרִית שֶׁכִּבֵּר יִהְיֶה בּוֹ
תִּנְאִי וְהוּא שִׁיחִיָּה הַמְּקַבֵּל בְּאוֹפֵן שִׁיחִיָּה דְבַק בְּשְׁמִיִּי וְזֶהוּ אִמְרוֹ לְעַבְדֶיךָ
הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל לְבָם וְלִזָּה גַם כֵּן אִמְרָ רַק אִם יִשְׁמְרוּ בְּנִיךְ אֵת דְרָכֶם
לְלַכֵּת לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר הִלַּכְתָּ לְפָנֶיךָ :

מלבי"ם אֵין כְּמוֹךָ אֱלֹהִים וְכוּ', הֵנָּה ה' הַבְּטִיחַ לְדוֹד שְׁנֵי דְבָרִים, א.
שְׁלֵמָה יִמְלוֹךְ תַּחְתּוֹ וַיִּבְנֶה הַמְּקַדָּשׁ וְזֶה הִיָּה בְּלִי תִּנְאִי, ב. שְׁגָם בְּנֵי בְּנֵי
יִשְׁבּוּ עַל כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל וְזֶה הִיָּה בְּתִנְאִי כְּמִשְׁשׁ אִם יִשְׁמְרוּ בְּנִיךְ בְּרִיתִי וְעַדוֹתִי
זוֹ אֲלַמְּדֶם גַּם בְּנֵיהֶם עַדִּי עַד יִשְׁבּוּ לְכֶסֶף לָךְ, וְכִבֵּר בְּאִרְתִּי בְּפִירוּשׁ (שְׁמוּאֵל
ב' ס"ז) שְׁבַכְיָז בְּקֶשׁ דוֹד שִׁיתְקִיּוּם זֶה בְּכָל אוֹפֵן, וְהִיָּינוּ שְׁהִי יִשְׁגִּיחַ עַל
בֵּיתוֹ שֶׁלֹּא יִתְמוּטָטוּ מִדְרָכֵי ה', וְכְמִשְׁשׁ אֲנִי אֵהִיָּה לוֹ לֹאֵב וְהוּא יִהְיֶה לִי
לְבָן אֲשֶׁר בְּהַעוּוֹתוֹ וְהוֹכַחְתִּיו בְּשִׁבְטֵי אֲנָשִׁים וְכוּ' וְחֲסָדִי לֹא אֲפִיר מִעֲמוֹ,
וּבְאִרְתִּי שֵׁם שְׂאֵחַר שֶׁהַבְּרִית שְׁכַרְתָּ ה' עִם דוֹד וְהַהֲבַטְחָה שֶׁהַבְּטִיחַ לוֹ,
הִיָּה סִבְתּוֹ חֲסָדִי ה', וְהַחֲסֵד לֹא יִמּוֹשׁ לְעוֹלָם, כִּי הַחֲסֵד לֹא יִשְׁקִיף עַל
מַעֲשֵׂה זִכּוֹת, וּבְהַכְרַח יִסְבֵּב ה' שִׁיקִים דְּבָרוֹ לְעוֹלָם, וְעִיזָז בְּקֶשׁ שְׁלֵמָה
שִׁיקִים ה' אֵת דְּבָרוֹ בְּכָל אוֹפֵן וְשִׁיִּסְבֵּב שֶׁלֹּא תִּבּוֹטֵל הַהֲבַטְחָה עִיזָז אֵיזָה
חֲטָא, וְזִי"שׁ אֵין כְּמוֹךָ אֱלֹהִים ר"ל כִּי בִּיטוּל הַהֲבַטְחָה יִצוּיֵר אִם עִיזָז
חֲסָרוֹן יִכּוֹלֶת שֶׁהַמְּבַטֵּחַ אֵינוֹ יִכּוֹל לְמַלְאֵת דְּבָרָיו, עִזָּא אֵין כְּמוֹךָ בְּשָׁמַיִם
מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת בְּעִנְיָן שֶׁאֵין מִי בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ שִׁיעֲכַב עַל יָדֶךָ, וְכֵן
יִצוּיֵר שֶׁתִּבּוֹטֵל הַהֲבַטְחָה עִיזָז שִׁינוּי הַרְצוֹן אִם הַמּוֹבְטָח קִלְקַל מִעֲשִׂיו
בְּאוֹפֵן שִׁיִּשׁוּב הַמְּבַטֵּחַ לְשׁוּם עֵינוֹ בּוֹ לְרַעָה, וְעִזָּא שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד
שֶׁלֹּא יִצוּיֵר שִׁישְׁתַּנָּה רְצוֹנְךָ מִצַּד עֲצֻמְךָ כִּי אֵתָה שׁוֹמֵר הַבְּרִית, וְלֹא

שִׁישְׁתַּנָּה מִצַּד רוּעַ מַעֲשֵׂי הַמּוּבְטָח כִּי אֵתָּה שׁוֹמֵר הַחֶסֶד שֶׁהִבְטַחְתָּה
שֶׁשְׂרָשָׁה מִצַּד הַחֶסֶד לֹא תִּבּוּטַל בְּשׁוֹם אֹפֶן, כִּי הַחֶסֶד אֵינּוּ מִשְׁקִיף עַל
מַעֲשֵׂה וּזְכוֹת (מַלְבִּי"ם):

לְכַד אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לוֹ וַתְּדַבֵּר בְּפִיךָ
וּבִידְךָ מִלֵּאָתָּה כִּי־זֶה הִזְהָ:

רַס"י חָסֵר שְׁמֵרַת. לָשׁוֹן חֲמַנַת הַבְּטַחְתָּה: (רַס"י)

מִצּוּדַת דָּוִד אֲשֶׁר שְׁמַרְתָּ וְגו'. רָצָה לֹמַר : אֲשֶׁר נִרְאָה לְכָל שְׁשֵׁמֶרֶת לֹו
הַבְּטַחְתָּךְ אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּנוּ, שְׁאֵנִי אֲבִנָּה הַבַּיִת : וַתְּדַבֵּר בְּפִיךָ. כְּמוֹ שֶׁדִּבַּרְתָּ,
כִּן מִלֵּאָתָּה בַּכַּח יָדְךָ, כֹּאֲשֶׁר נִרְאָה הַיּוֹם : (מִצּוּדַת דָּוִד)

מַלְבִּי"ם אֲשֶׁר שְׁמַרְתָּ וּמוֹסִיף עוֹד שֶׁכִּבֵּר הַחֵל לְקִיִּים הַהִבְטַחְתָּה בְּמָה שֶׁמִּלְךָ
שְׁלֵמָה וּבְנָה בִּיהִמ"ק, וְכִיּוֹן שֶׁנִּתְקַיְּמָה מִקְצַת הַהִבְטַחְתָּה בְּפוּעַל רְאוּי
שֶׁתְּתַקִּיִּים בְּכָל, וּז"ש וּבִידְךָ מִלֵּאָתָּה (מַלְבִּי"ם):

לְכַה וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמַר לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
לוֹ לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מִלְּפָנַי יֹשֵׁב עַל כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל רַק אִם יִשְׁמְרוּ
בְּנֵיךָ אֵת דַּרְכֶּם לְלַקֵּת לְפָנַי כֹּאֲשֶׁר הִלַּכְתָּ לְפָנַי:

מִצּוּדַת דָּוִד שְׁמוֹר וְגו'. רָצָה לֹמַר : שְׁמוֹר גַּם הַהִבְטַחְתָּה הַהִיא, אֲשֶׁר
הִבְטַחְתָּנוּ שְׁאֵם זָרְעוֹ יִצְדָּקוּ לֹא יוֹפְסֵק מֵהֵם הַמְּלוּכָה : (מִצּוּדַת דָּוִד)

מַלְבִּי"ם (כַּה-כו) הַשְּׂאֵלוֹת: מִי"ש שְׁמוֹר לְעַבְדְּךָ וְכו', יֵאֱמֹן דְּבַרְךָ לְעַבְדְּךָ
הוּא כֶּפֶל לְשׁוֹן :

וְעַתָּה, עַפ"ז בְּקֶשׁ שִׁישְׁמַר גַּם הַהִבְטַחְתָּה שֶׁהִבְטִיחַ שֶׁלֹּא יִכָּרֵת לֹו אִישׁ יוֹשֵׁב
עַל כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל וְהִיא יְרוּשַׁת הַמְּלָכוֹת לְעוֹלָם, הַגַּם שְׁבִזָּה הוֹטַל תִּנְאִי
בְּדַבַּר רַק אִם יִשְׁמְרוּ בְּנֵיךָ אֵת דַּרְכֶּם וְכו' (מַלְבִּי"ם):

לְכַו וְעַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאֱמֹן נָא (דְּבַרִּיךָ) דְּבַרְךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ
דָּוִד אָבִי:

מִצּוּדַת דָּוִד יֵאֱמֹן נָא. רָצָה לֹמַר : עֲשֵׂה דְבַר לְשִׁיחָא נִקְרָא שֵׁם הַבַּיִת אֲשֶׁר
בְּנִיתִי, בֵּית הַיְ : (מִצּוּדַת דָּוִד)

מצודת ציון יאמן. מלשון אמונה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ועתה בכ"ז אבקש שיאמן נא דברך ותראה שלא תובטל המלכות לעולם, והוא ע"י שתשגיח שבניו לא יסורו מדרכי ה' באופן שלא תהיה עילה לביטול ההבטחה ששרשה מצד חסדי ה', וגם יאמר הגם שמצד הבנים יש תנאי, הלא עקר ההבטחה נאמר לדוד שעליו זרח חסדי ה' לבנות לו בית נאמן לעולם, א"כ גם אם יחטאו הבנים אי אפשר לבטל מה שהבטיח לדוד, כיון שעקר ההבטחה והחסד היה מצד דוד לא מצד דור בניו, וז"ש ועתה יאמן נא דברך אשר דברת לדוד אבי : (מלבי"ם)

כז כי האמנם ישוב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי:

כז"י האמנם. לשון תימה: לא יכלכלוך. לא יכלוך: (כז"י)

מצודת דוד כי האמנם. האם אמת הדבר שישב אלהים בבית העשוי על ארץ, בתמיה, הלא השמים לא יכלכלוך, ומכל שכן הבית, ואם כן במה יהיה בית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון האמנם. בה"א התימה, רצה לומר : האמת : יכלכלוך. ענין החזקה, כמו (לעיל ז כו) אלפים בת יכיל : אף כי. הוא כענין כל שכן וקל וחומר, וכן (יחזקאל טו ה) אף כי אש אכלתהו : (מצודת ציון)

רלבי"ג כי האמנם ישב אלהים על הארץ. ר"ל הנני מתפלל לפניך את התפלה הזאת כי אני רואה באמת ששכינת הש"י והשגחתו תמשך גם כן באלו הדברים השפלים וזה מקום פלא כי השמים ושמי השמים לא יכלו הודך ורוממות מדרגתך והנימוס המושכל והמושקף לך מהם כי זה בלתי מושג לזולתך כי גבהה מאד מדרגת המושקף לך מהם על מה שהם עליו מהמציאות כמו שבארנו בראשון ובחמישי מספר מלחמות ה' וכל שכן שתדבק השגחתך והשקפתך באלו הענינים הפחותים מאד עד שתרד השגחתך בזה הבית אשר בניתי ויושג לך ענינו : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: מ"ש האומנם ישב אלהים על הארץ אין לו באור שאין המשך מזה אל מ"ש ופנית אל תפלת עבדך :

כי האומנם ישב אלהים על הארץ. הוסיף עוד טענה עפמ"ש בפירוש תהלות (סי' פ"ט) שבהמ"ק ומלכות בית דוד היו שניהם סבה זל"ז, שהי' בחר לשכן שכינתו בבית הנבחר ע"י זכות דוד, ואחר שבחר בציון וקבע שכינתו שם, שוב השגיח לקיים בית דוד בשביל הבית, כמ"ש קומה ה' למנוחתך וכו' בעבור דוד עבדך וכו' שזה מה שהיה זכות דוד סבה אל

שכינת ה' בהבית, וחזר ואמר גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך כי בחר ה' בציון, שהוא מה שע"י שבחר בציון ראה לקיים מלכות בית דוד, וז"ש יאמן נא דברך אשר דברת לדוד כי האומנם ישב אלקים על הארץ, אחר שמעתה הוא דבר מאומן וקיים שישב אלהים בקביעות על הארץ, וזה תלוי במלכות ב"ד, הנה השמים וכו' אמנם באר שלא תחשוב ששיבת ה' על הארץ הוא כפי מחשבות ההמון שיושב וחונה במעון ובמקום, שזה דבר בטל כי הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו ומכ"ש שלא ישכן בבית בנוי בידי אדם, רק ישיבתו על הארץ הוא כינוי להשגחתו שם בקביעות לשמוע תפלות ולהשגיח בהשגחה פרטית על צרכי עמו, וז"ש **ופנית אל תפלת עבדך וכו'**, להיות עיניך פקוחות וכו' (מלבי"ם):

כח ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנותו יהוה אלהי לשמע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום:

מצודת דוד ופנית. לזאת פנה נא אל תפלתי, מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית, ובמה יקרא בית ה' : (מצודת דוד)

רלבי"ג ופנית אל תפלת עבדך. ר"ל כי מפני היות שכינתך בבית הזה תפנה אל תפלת עבדך : לשמוע אל הרנה ואל התפלה. הכונה ברנה הוא השיר והשבח כי הוא קודם אל התפלה ולזה פתח שלמה תפלתו בדברי שבח באמרו ה' אלהי ישראל אין כמוך אלהים : (רלבי"ג)

מלבי"ם (כח-ל) השאלות: מ"ש ופנית אל תפלת עבדך לשמוע אל הרנה הוא כפל שהיל"ל ופנית ושמעת אל תפלת עבדך, ואמר שנית להיות עיניך פתוחות לשמוע אל התפלה, ואמר שלישית ושמעת אל תחנת עבדך למה כפל דבריו, ולמה כפל פתוחות אל הבית הזה אל המקום :

ופנית בקש שיפנה ה' אל מה שמתפלל, לשמוע אל הרנה וכו', ר"ל הוא מתפלל ומתחנן שתהיה שעה זו עת רצון שישמע ה' אל רנתו ותפלתו מה שיתפלל היום ובאר על מה יתפלל, הוא : (מלבי"ם)

כט להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם לשמע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה:

מצודת דוד להיות. וזהו תפלתי להיות עיניך וכו' : אל המקום הזה. במקום הזה, וכן (שמות כה כא) : ואל הארון. ומשפטו : ובהארון : (מצודת דוד)

מלבי"ם **להיות עיניך פתוחות** שיתמיד ה' להשגיח בעיני ה' המשוטטות שישמע תמיד התפללות שיתפללו בבהמ"ק, ובאר בזה שתי מדרגות, כי לפעמים כשישראל זכאים שכינת ה' שרויה בין בדי הארון למטה ועיקר שכינתו בתחתונים ודומה כשוכן ביניהם למטה בבית, ולפעמים כשאין ישראל זכאין, אז רק שמו שוכן שם, ר"ל אז עיקר שכינתו בשמים רק שהתפלה שמתפללים דרך המקדש תעלה בסולם השמימה והשם מקבלה, וז"ש על הצד הא' **להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה לילה ויום**, שאז עיני ה' פתוחות בבית עצמו, ועל הצד הב' אמר **אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם**, שבצד שאין ישראל זכאים כ"כ ואין השם שוכן בבית למטה רק במעון קדשו למעלה, בכ"ז עיניו פתוחות אל המקום שאמר ששמו יהיה שם, כדוגמת המלך שיש לו פלטרין בעיר הבירה, ויש לו ג"כ פלטרין אצל בניו במדינה אחרת, שבעת שהוא עם בניו עיניו פתוחות אל הפלטרין עצמו ובעת שמתרחק מהם והוא בבית מקדש מלכות שלו בכ"ז עיניו פתוחות אל המקום מצד ששמו נקרא גם על הפלטרין שאצל בניו ומשגיח עליהם מרחוק, ומפרש נגד הצד הראשון **לשמוע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה** שבעת שהשכינה קבועה למטה שאז שומע התפלה למטה, ונגד הצד השני אומר: (מלבי"ם)

זל **וְשָׁמַעְתָּ אֶל תַּחֲנֻת עֲבָדְךָ וְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִשְׁמַע אֶל מְקוֹם שְׁבַתְךָ אֶל הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלַחְתָּ:**

מצודת דוד **ושמעת וגו'**. רצה לומר: כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי, כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך: **ואתה תשמע וגו'**. רצה לומר: לא שתשב פה לשמוע, כי אם התפלה העשויה פה, ישמע אל השמים, ותקבלה ברחמים, ותסלח לעון המתפלל: (מצודת דוד)

רלב"ג **ושמעת אל תחנת עבדך**. הנה התחנה היא אחר התפלה והיא בקשת הצרכים בלשון תחנונים ומחילת החטאים ולזה אמר ושמעת וסלחת: **את אשר יחטא איש לרעהו**. ידמה לפי מה שאחשוב ששלמה בקש שכמו שהסוטה נבדקת באלות אשר יאלו אותה בבית המקדש על האופן שזכר בתורה כן יבדוק באלה זה הבית הקדוש כל הדברים אשר תהיה בהם כפירה בין איש לרעהו או אלת שבועה כשיבא הנטען להשבע לפני מזבח ה' בבית הזה והנה אמרו אשר יחטא איש לרעהו יכלול חטא הממון כאמרו וחטאה בשגגה מקדשי ה' נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל ובשבועת העדות כתיב ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה: (רלב"ג)

מלבי"ם **ושמעת אל תחנת עבדך ועמך וכו' ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים** שגם בעת שיהיו חוטאים עד שתסלק השכינה ותהיה קבועה בשמים, גם אז ישמע אל תחנתם, ועז"א ושמעת וסלחת, שאז יסלח עון

ויקבל תחנה, והנה השתמש פה על התפלה בגי' לשונות, **רנה**, **תפלה**, **תחנה**. **הרנה** הוא ספור שבחי המקום כמ"ש חז"ל לעולם יזכיר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל. **והתפלה** עקרה שפיכת הנפש ודבקות הרוח ופלילת הנפש להתדבק בשורשה ולא תהיה רק לאלהים, **ותחנה** היא בקשת הצרכים, וענינה מענין חנון ומתנת חנם, שגם בשאין ראוי מבקש מתנם חנם, אבל המתפלל ישיג שאלתו מצד הדבקות והמחשבה הטהורה המושכת השפע מן הצנור העליון כי יתקרב לאלהים בחשק ואהבה ותשוקה וכוונה רצויה, וע"כ בצד הא' אמר **אל תפלת עבדך** ועל הצד הב' אמר **אל תחנת עבדך ועמדך ישראל** כי כשאין ראויים ועונותיהם מבדילים בינם לבין אלהיהם יבואו דרך תחנה לבד וע"י שהם רבים וצבור

ללא את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלתו ובא אלה לפני מזבחך בבית הזה:

רס"י אשר יחטא איש לרעהו. זועל אשת איש: ונשא בו אלה. כסם שהמים זודקין אותה, כך המים זודקין אותו (סוטה כז ב): ונשא בו. לשון נוסה: וזא אלה לפני מזבחה. והעמיד הכהן את האשה לפני ה' (במדבר ה) (רס"י) ה

מצודת דוד איש לרעהו. בדבר ממון : ונשא בו אלה. ויחויב בו חוב שבועה להשביעו : ובא אלה. רצה לומר : וישבע לפני המזבח : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונשא. ענין חוב, כמו (ישעיהו כד ב) כאשר נושא בו : אלה. ענין קללת השבועה, כמו (במדבר ה כא) בשבועת האלה : (מצודת ציון)

מלבי"ם את אשר יחטא הוסיף לבקש שגם בדברים שבין איש לחברו, שיבקש משפט ומסירת דין נגד חברו, כשיהיה איזה חטא ועול בין איש לאיש, עד שישא בו אלה להאלותו, כגון אלת סוטה או אלת העדים וכדומה, גם בצד זה (מלבי"ם):

לבב ואתה תשמע השמים ועשית וישפטת את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כפדקתו: (ו)

רס"י לתת דרכו בראשו. ולכתה בטנה וגו' (סם פסוק כז): ולהלדיק לדיק. ונקתה ונזרעה זרע (סם פסוק כח). כך נדרש בתוספתא לסוטה (א ג): (רס"י)

מצודת דוד להרשיע רשע. לחייב את הרשע, לתת גמול דרכו בראשו, הנשבע לשקר עם המשביע בחנם, ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת, אמר על זה לא תסלח, הואיל וחלל הבית עם השבועה : **ולהצדיק צדיק**. את הנשבע באמת, ואת המשביע בצדק : (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: מ"ש ועשית ושפטת אינו נכון בלשון, שתחלה ישפוט מה לעשות ואח"כ יעשה והיל"ל ושפטת ועשית :

ואתה תשמע השמים ועשית ר"ל תיכף תעשה כדבר האלה בענין שבכל אופן תחול האלה על החייב, ואח"כ ושפטת את עבדך לראות מי החייב בין שניהם, להרשיע רשע וכו' באופן שאם היה האלה שלא כדין תחול על המאלה וכן בהפך (מלבי"ם):

לג בְּהִנָּגַף עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי אֹיֵב אֲשֶׁר יַחְטְאוּ לָךְ וְשָׁבוּ אֵלַיךָ וְהוֹדוּ אֶת שִׁמְךָ וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלַיךָ בְּבַיִת הַזֶּה:

רס"י והודו את שמך. שחייב אדם לזכך על הרעה (זכרות נל א'): (רס"י)

מצודת דוד אשר יחטאו. על אשר חטאו : (מצודת דוד)

רלבי"ג ושב אלך והודו את שמך. הרצון בזה שכאשר יחטאו ישראל בדרך שתענשם שינגפו לפני אויב והם ישובו אליך ויסורו מדרכיהם הרעים ויודו את שמך לתת שבח לשמך ולכבודך קודם התפלה כראוי ואחר כך יתפללו ויתחננו אליך בבית הזה לסלוח חטאתם ולהושיעם מיד אויב ולהשיבם לאדמתם אשר לקח מהם האויב הנה אתה תשמע השמים ותסלח לחטאת עמך ישראל ותשיבם אל האדמה אשר נתת לאבותם : (רלבי"ג)

מלבי"ם (לג-לד) השאלות: ממ"ש והתפללו בבית משמע שעודם בארץ וממ"ש והשבותם אל האדמה משמע שגלו ממנה וגם שא"כ הוא כפל עם מ"ש בפסוק מ"ו :

בהנגף הוסיף עוד שגם בעת החל עליהם איזה עונש על ידי חטאתם שע"י שיחטאו לך נגזר עליהם שינגפו לפני אויב והם ישובו בתשובה על החטא והודו את שמך כמודים על הרעה שהיה בצדק בעבור עונותיהם, והתפללו על העתיד שיחלצו מצרה (מלבי"ם):

לד ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשבתם אל

הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לְאֲבוֹתֵיכֶם: (o)

מצודת דוד **והשבותם**. רצה לומר: כאשר יצאו עוד למלחמה, לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי, אבל ישובו לארצם: (מצודת דוד)

מלבי"ם **ואתה תשמע וסלחת** נגד התשובה תסלח העון, ונגד התפלה **והשבותם אל האדמה**, ואין פ"י שנתנו לפני אויב לארץ אחרת שזה יזכיר בפסוק מ"ו, רק שיצאו למלחמה לגבול ארצם ומ"ש **והשבותם** ר"ל שישובו היוצאים למלחמה לעריהם בשלום: (מלבי"ם)

לה **בְּהֶעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר כִּי יִחְטְאוּ לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת שְׁמִי וּמִחַטָּאתָם יִשׁוּבוּן כִּי תִעַנֶנּוּ:**

רש"י **כי תענס**. למען תענס, 'כי' משמש לשון 'אשר': (רש"י)

מצודת דוד **כי תענס**. ישובו מחטאתם, למען אשר תענס בעת הצרה, ולא מאהבת המקום: (מצודת דוד)

מצודת ציון **בהעצר**. בהמנע: **תענס**. מלשון עניה ותשובה: (מצודת ציון)

רלב"ג **בהעצר שמים ולא יהיה מטר וגו'**. הרצון באמרו כי תענס כי תענה במ חטאתם ותעיד על דרך אמרו ישמע אל ויענס שהרצון בו ויענה במ לדעת קצת המפרשים וכמוהו הן תוי שדי יענני ר"ל יענה בי, והנה שם מאוחר הקודם בזמן והוא שצריך תחלה שישובו מחטאתם כי תענה במ אשר על כן עצר את השמים ומטר לא היה ואחר זה ישבחו את הש"י ואחר נתינת השבת תהיה התפלה: (רלב"ג)

מלבי"ם (לה-לו) **השאלות**: למה תחלה אמר והודו והתפללו ופה אמר והתפללו והודו, ומז"ש ומחטאתם ישובון כי תענס שמשמע שע"י שיענס ישובו מחטאתם, ומז"ש כי תורם את הדרך וכו':

בהעצר שמים הוסיף בתפלתו עוד ענין אחר, שלפעמים יקדים ה' לשמוע תפלה טרם שיעשו תשובה, כי במאמר הראשון בהגפם לפני אויב אמר **ושבו והודו והתפללו** וכאן אמר **והתפללו והודו ומחטאתם ישובון**, כי יש שני מיני עונשים, עונש בפועל, ועונש ע"י סילוק השגחה. רצוני, כי זה שינגפו לפני אויב הוא עונש שיעשה ה' בפועל, שעל ידי שיעשו עבירות שיחויבו עונש להמסר ביד אויב אז אף שמדרך הטבע ראוי שהם יתגברו על האויב ימסרם ה' ביד אויב בהשגחתו כמ"ש איכה ירדוף אחד אלף וכו' אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם, אמנם עצירת השמים תהיה ע"י סילוק השגחה לבד כי ירידת המטר לא תהיה רק ע"י השגחה כמ"ש כי

הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא כו' והארץ וכו', למטר השמים תשתה מים ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד, ר"ל וא"כ צריך אתה להשגחתו התמידית שע"י השגחתו ירד המטר שהוא ענין השגחתי, לכן והיה אם שמוע תשמעו וכו' ונתתי מטר ארצכם בעתו וכו' פן יפתה לבבכם וכו' ועצר את השמים, וא"ר בעת שאין ישראל זכאים כ"כ עד שראוים להשגחה תמידית ימנע מהם המטר בשב ואל תעשה, כמ"ש (ירמיה ה') ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו וכו' וחטאתכם מנעו הטוב מכם וכו', ובזה האופן יעצרו השמים לפעמים על עונות נסתרים שאין העם יודעים מהם וצריכים לפשפש במעשיהם עד שיודע להם מה פשעם, וכמ"ש ויהי רעב בימי דוד שלש שנים וכו' ויאמר ה' אל שאול, ופי' חז"ל שבשלש שנים דרשו וחקרו ולא מצאו העון עד שהודיעם ה', ובזה בקש שתיכף כשיתפללו יענם ה', ובזה יקדים לקבל התפלה לפני התשובה, ר"ל שיוודיעם ויורם הדרך הטובה, ויודיעם מה העון שבעבורו נעצרו השמים כדי שישובו אח"כ, וז"ש בהעצר שמים וכו' כי יחטאו לך, והתפללו והודו את שמך, ר"ל שיתפללו ויודו כי בא עליהם העונש כדין, הגם שאין יודעים החטא רק מחטאתם ישובון כי תענם שמקבלים עליהם לשוב מחטאתם אחר שתענם ותודיעם החטא (מלבי"ם):

לזו ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתתה מטר על ארצך אשר נתתה לעמך לנחלה: (o)

מצודת דוד ואתה תשמע. עם שלא שבו מאהבה : כי תורם. בזה תלמדם דרך הטובה, לעשות מאהבה, בראותם חסדי המקום : ונתתה. ולזה מלא משאלותם ותן המטר : (מצודת דוד)

מצודת ציון תורם. תלמדם, כמו (ישעיהו כח ט) יורה דעה : (מצודת ציון)

רלבי"ג כי תורם הדרך הטובה אשר ילכו בה. ר"ל שבזה המין מהעונש תורם את הדרך הטובה כי יפשפשו במעשיהם ויסורו ממה שחטאו אשר עליו נענשו בזה העונש : (רלבי"ג)

מלבי"ם (לו-מא) השאלות: למה האריך וכפל ומהו הכפל לכל האדם לכל עמך ישראל, ולמה סיים בפרט זה למען יראוך כל הימים :

ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל, וזה יהיה ע"י כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה, שתודיעם מה יתקנו, ועז"א כאן עבדיך ועמך כי בצד הזה הם עבדי המקום, כי חטאתם נסתר ונצפן מנגד עינם, ותיכף שיורם הדרך הטובה ישובו ויתקנו המעות : (מלבי"ם)

גלז רַעַב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶץ דְּבַר כִּי יִהְיֶה שְׁדָפוֹן יִרְקוֹן אֲרָבָה חֲסִיל כִּי יִהְיֶה
כִּי יִצַר לוֹ אִיבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל נֹגַע כָּל מַחְלָה:

רש"י ירקון. שהתבואה אינה עולה בקנה לעשות סבולת: (רש"י)

מצודת דוד **רעב כי יהיה**. מסבות אחרות, לא מעצירת המטר : **שדפון וכו'**.
והרעב מוכן לבוא : **כי יצר לו איבו**. כשיבוא איבו לצור עליו בארצו
ובשעריו : **כל נגע**. או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שדפון**. ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול : **ירקון**. היא
הכספת פני התבואה, ונהפך לירקון : **חסיל**. מין ארבה : **יצר**. מלשון
מצור : **מחלה**. מלשון חולי : (מצודת ציון)

רלב"ג **רעב כי יהיה בארץ**. ר"ל בסבת שטף מטר או ברד או בסבת
הרוחות או בסבת חום השמש בשבלים אחר המטר שהם ענינים מצד
הטבע, והנה מה שיהיה בסבת העצר המטר כבר נזכר : **דבר כי יהיה**
שדפון ירקון. ר"ל כי יהיה דבר בהתחדש חליי השדפון או הירקון או מה
שידמה להם : **ארבה חסיל כי יהיה**. ויהיה ג"כ רעה בסבתם מפני אכילת
התבואות והשחתתם אותם : **כי יצר לו איבו בארץ שערו**. ר"ל שיבנה
מצור סביב העיירו באופן שלא יוכל איש לצאת השדה לקחת התבואות
או לעבוד האדמה והנה יתחדש שם רעב בסבת זה : **כל נגע כל מחלה**.
ר"ל כל מכה וכל חלי וכל צורך שתצטרך התפלה והתחנה עליו אשר תהיה
לאיש מה מישראל הנגע והמחלה או הצורך האחר אי זה שיהיה שתהיה
תפלה ותחנה עליו לפי שידע איש ואיש מהם חולי לבו אשר הוא צריך
עליו להתחנן לפניך, והנה הרצון באמרו אשר תהיה לכל האדם לעמך
ישראל אשר תהיה לכל אחד מאישי האדם אשר לעמך ישראל כי מהנכרי
לא התפלל עתה שלמה : (רלב"ג)

מלבי"ם **רעב כי יהיה**, עתה הוסיף עוד שאלה כוללת שיענה ה' על כל מיני
תפלות ועל כל מיני הצרכים בין הנוגע להכלל בין הנוגע להפרטים, וחשב
רעב, דבר, שדפון, ירקון, ארבה, חסיל, חרב, והם ארבעה שפטים הרעים
שחשב יחזקאל (סי' י"ד) חרב רעב חיה רעה דבר, שהם הכוללים כל מיני
הרעות הנמצאים בעולם, והם אבות לכולם, שסבת הרעות יהיו או ע"י
הטבע הכוללת וזה רעב או על ידי הטבע של האדם עצמו שנשתנה לרוע
וזה דבר או ע"י בעלי רצון וזה חיה רעה, או על ידי בעלי בחירה וזה חרב,
וכמ"ש **רעב, ולחומי רשף, שן בהמות, מחוץ תשכל חרב**, וכן סדרם
בתוכחה של תו"כ כמ"ש המבארים שמה, ונגד חיה רעה אמר **ארבה**
חסיל ונגד חרב אמר **כי יצר לו איבו** ואחר שחשב ארבעה אבות נזיקין
הוסיף **כל נגע כל מחלה**. כל נגע כולל כל התולדות המתיחסות לגי שפטים
רעב דבר חרב, וכל מחלה כולל כל תולדות שתחת סוג דבר, ואחר שחשב

כל מיני הרעות. הוסיף: (מלבי"ם):

לח כָּל תְּפִלָּה כָּל תַּחֲנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל הָאָדָם לְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעוּן אִישׁ נִגַע לְבָבוֹ וּפְרַשׁ כְּפִיו אֶל הַבַּיִת הַזֶּה:

מצודת דוד לכל האדם וכו'. לכל איש יחידי מכל עמך ישראל, אשר תכיר בנגע לבבו, לדעת שבא בעבור רשעו : (מצודת דוד)

מצודת ציון נגע לבבו. רצה לומר : עון וחטא : (מצודת ציון)

מלבי"ם כל תפלה כל תחנה לכלול כל מיני התפלות שיתפלל עליהם האדם בין ע"י תפלה בין ע"י תחנה ותחנונים, והוסיף כל מיני המתפללים והנצרכים לישועה בין יחיד בין רבים, וז"ש לכל האדם לכל עמך ישראל, ר"ל בין כלל העם בין כל אדם יחידים, והוסיף אשר ידעון איש נגע לבבו ר"ל שגם בענין צרת הכלל כמו שיש רעב כולל או דבר כולל, ובא היחיד היודע נגע לבבו בפ"ע מה שחטא לבדו או מה שמצטרך לו לבדו, ופרש כפיו אל הבית הזה ויתפלל בפ"ע על סליחות עונו ועל מילוי צרכיו (מלבי"ם):

לט וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שַׁבָּתְךָ וְסִלַּחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ לְאִישׁ כָּכָל דֶּרְכָיו אֲשֶׁר תִּדְעֵהוּ אֶת לְבָבוֹ כִּי אַתָּה יְדַעְתָּ לְבַדְּךָ אֶת לִבְבִּי הָאָדָם:

מצודת דוד ועשית. תעשה שאלתו, וחוזר ומפרש ונתת לאיש ככל דרכיו, רצה לומר : כפי כל הדרכים ששאל : אשר תדע. וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמך : (מצודת דוד)

רלבי"ג ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו. כי באר בזה כי מפני התפלה לא יקבל תועלת אם לא יהיה לבו שלם עם הש"י אז תשמע תפלתו לתת לו ככל דרכיו לפי עניינו בעת התפלה וזה יהיה סבה שייראוך ישראל תמיד בהכירם כי חטאיהם סבבו להם אלו הרעות עד שתכף ששבו מהם שמעת לקולם : (רלבי"ג)

מלבי"ם ואתה תשמע השמים מכון שבתך, הוסיף מכון שבתך ר"ל גם בעת שעקר מכון שבתך בשמים ואין הכלל ראויים שתשכן בתוכם בכ"ז תפנה אל תפלת הערער, וסלחת ועשית, שתסלח החטא, ותעשה הבקשה, אמנם התנה בזה ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו, ר"ל שיביט אל דרכי האיש השואל כפי מה שידע את לבבו, וזה כולל ב' תנאים, א. במה שיביט על דרכיו הקודמים אם ראוי לזה ואם עשה תשובה כראוי מעומק הלב, ב. שיביט על דרכיו וטבעיו ומנהגיו, אם ע"י שימלא בקשתו

לא ימוט מיראת ה', ושיעור הכתוב אשר תדע את לבבו למען יראוך כל הימים אשר הם חיים על האדמה, (ומי"ש כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם הוא מאמר מוסגר) למשל אם שואל עושר והשם יודע כפי טבע האיש שאם ישמן יבעט ואם יתעשר יסור מיראת ה' לא ימלא בקשתו, וכן הגם שבלבבו חושב עתה שע"י שיתעשר יפליא לעשות חסד וצדקה וכדומה, והשם יודע האמת כי כפי דרכי לבבו וכפי מנהגיו יהיה בהפך שע"י העושר ימוט מיראת השם לא ימלא שאלתו וכן בכל הדומה לזה (מלבי"ם):

למען יראוך כל הימים אשר הם חיים על פני האדמה אשר נתתה לאבותינו:

מצודת דוד למען יראוך. בראותם שעם התפלה והתשובה הלכה לה הצרה, ידעו שיד ה' עשתה : (מצודת דוד)

למען וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה שמה:

מצודת דוד למען שמך. בעבור פרסום שמך : (מצודת דוד)

רלבי"ג וגם אל הנכרי וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. הנה לא אמר שלמה בנכרי שיתן לו הש"י כדרכיו אשר ידע את לבבו כי מזה הצד לא היה ראוי שתקובל תפלתו אך בקש מהש"י שישמע לקול הנכרי ככל אשר יקרא אליו לבעבור סבב שיקרב לעבודת השם כישראל כדי שיתפרסם כי שם ה' נקרא על הבית הזה עד שהקורא אליו מזה המקום תהיה תפלתו נשמעת בכל אשר יקרא אליו : (רלבי"ג)

מלבי"ם (מא-מג) וגם אל הנכרי הוסיף שגם הנכרי הבא מארץ רחוקה וסבת בואו הוא בעבור שנתפרסם ביניהם שמע שם ה' הגדול שהוא משגיח ומשדד המערכה, ועיי"כ בא להתפלל בבית הזה, אליו תשמע ג"כ הגם שאינו כדאי ולא עשה תשובה, וכן ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי הגם שתפלתו תהיה על דבר בלתי ראוי מצד עצמו, שבתפלת הישראל התנה שרק אם ידע את לבבו למען יראוך כל הימים כנ"ל אבל להנכרי ימלא שאלתו בכל אופן אף שע"י שיתן להנכרי עושר יעשה חטאים בכ"ז ימלא שאלתו, באשר עיי"כ ירויח שני דברים, א. למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אותך כעמך ישראל שבזה שיראו שה' שומע תפלה יכירו כי הוא משגיח בשפלים, ושהוא קרוב לכל קוראיו, עד שתגיע מדרגת יראתם להתדמות עם יראת ישראל שבא ע"י הכרתם שהוא משגיח בפרטים בהשגחה נפלאה, ב. שידעו ששם ה' נקרא על

הבית ושהוא שער השמים: (מלבי"ם)

מב כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך החזקה וזרעך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה:

מצודת ציון הנטויה. מלשון הטיה : (מצודת ציון)

מג אתה תשמע השמים מכן שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אתך כעמך ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי:

רס"י ככל אשר יקרא אליך הנכרי. ובישראל הוא אומר (לעיל פסוק לט): ונתת לאיש ככל דרכיו, לפי שישראל מכיר בהקב"ה, ויודע שהיכולת בידו, ואם אין תפלתו נשמעת, תולה את הדבר בעצמו ובחטאו, אבל עובד גילולים קורא תגר, ואומר: בית ששמו הולך לסוף העולם, נתייגעתי לכמה דרכים ובחתי והתפללתי בו, ולא מלאתי בו ממש, כשם שאין ממש בעבודת גלולים, לפיכך ככל אשר יקרא אליך הנכרי, אבל ישראל, אם אתה רואה שהוא משחית בממונו את חזירו, אל תתן לו: (רס"י)

מד כי יצא עמך למלחמה על איבו בדרך אשר תשלחם והתפללו אל יהוה דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בנית לשמך:

רס"י דרך העיר. פונים לכל ירושלים: (רס"י)

מצודת דוד בדרך אשר תשלחם. כי אין יוצאין במלחמה טרם ישאלו בה' : דרך העיר. כי בהיותם בדרך, לא יוכלו לבוא לבית ה' להתפלל בה, ולזה אמר אף כשיכוונו שתלך תפלתם השמימה דרך העיר והבית : (מצודת דוד)

רלב"ג כי יצא עמך למלחמה על אויבו. עד עתה זכר התפלה שתהיה בתוך הבית הקדוש הזה ובא עתה לזכור התפלה שתהיה חוץ מהבית לנכח בית המקדש כשלא יהיה אפשר שתהיי בבית המקדש כמו הענין בצאת ישראל למלחמה על אויבו ואמר בדרך אשר תשלחם העיר בזה שאין ראוי שיצאו למלחמה אם לא יהיו נמלכים בשכינה אם על יד נביא אם על יד אורים ותומים והתפלל שכאשר יהיה הענין כן והתפללו אל ה' דרך העיר אשר

בחרת בה ר"ל שיתפללו נכח ירושלים ונכח בית המקדש ישמע הש"י תפלתם ותחנתם ויעשה משפטם לתת להם כדרכיהם אשר הם בהם בעת התפלה (רלבי"ג) :

מלבי"ם כי יצא עמך עד עתה התפלל שישמע ה' התפלות שיתפללו בבהמ"ק עצמו, ועתה הוסיף להתפלל שישמע ה' גם התפלות שיתפללו בח"ל דרך המקדש, ובקש בזה שני ענינים, א. בהיותם זכאים ויצאו למלחמה נגד האויב מחוץ לירושלים ועודם בא"י ויתפללו דרך העיר ודרך הבית, שישמע ה' את תפלתם, ויעשה משפטם פי' שיעשה כפי הראוי להם במשפט (מלבי"ם):

[מה] וְשָׁמַעַתְּ הַשָּׁמַיִם אֶת תְּפִלָּתָם וְאֶת תַּחֲנוּנָם וְעָשִׂיתְּ מִשְׁפָּטָם:

רס"י ועשית משפטם. נקמתם באויביהם: (רס"י)

מצודת דוד ועשית משפטם. לנקום נקמתם מיד האויב : (מצודת דוד)

[מו] כִּי יִחְטְאוּ לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא יִחְטָא וְאֲנֹפֶת בָּם וְנִתְתָּם לְפָנַי אוֹיֵב וְשָׁבוּם שְׁבִיָּהֶם אֶל אֶרֶץ הָאוֹיֵב רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה:

מצודת דוד כי אין אדם וכו'. רצה לומר : אם אין בהם אדם אשר לא יחטא, בכדי להגן הוא על כולם, ואז בודאי תאנף במ : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואנפת. ענין כעס, כמו (שם יב א) אודך כי אנפת בי : **ושבוים**. מלשון שביה : (מצודת ציון)

רלבי"ג כי יחטאו לך. זכר עתה מין אחר מהתפלה חוץ מבית המקדש והוא כשיגלו ישראל מעל אדמתם על רוב חטאיהם וישבו אל הש"י בארץ שוביהם והתודו את עונם ואת חטאתם אשר חטאו בהם ויכירו כי עונותיהם סבבו להם כל זה הרע וישבו אל הש"י ללכת בדרכיו בכל לבם ובכל נפשם והתפללו אליך לצד ארץ ישראל נכח ירושלים ובית המקדש שמע ה' תפלתם ותחנתם עשה משפטם לפי היות לבבם אליך בעת התפלה בדרך שתסלח חטאיהם וגם פשעיהם שהם על דרך המרד ותתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום בארץ שהם גולים בה והנה לא בקש שישמע תפלתם מהגלות כי זה ממה שיצטרך אל עוצם ההשגחי הפרטית ושישלם עון העם היושב אז בארץ ישראל כאמרו כי לא שלם עון האמורי עד הנה (רלבי"ג) :

מלבי"ם כי יחטאו זאת שנית אם יחטאו וה' יתאנף במ ועיי"כ ישבם

האויב חוץ לאי"י : (מלבי"ם):

{מז} וְהָשִׁיבוּ אֶל לְבָבָם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָשְׁבוּ שָׁם וְשָׁבוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלַיךְ בְּאֶרֶץ
שְׁבִיָּהֶם לֵאמֹר חָטְאנוּ וְהָעוֹיֵנוּ רָשָׁענוּ:

מצודת ציון **ושבו**. מלשון תשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם והשיבו חושב בזה ג' מדרגות תחלה ישיבו אל לבם תכף בארץ אשר נשבו שם ואח"כ ושבנו שנית והתחננו אליך בארץ שוביהם, מצד שיראו שהיא ארץ של שוביהם ואינה ארצם כי הם גרים שמה ועייז יתחרטו על העבר לאמר חטאנו והעוינו, ואח"כ : (מלבי"ם)

{מח} וְשָׁבוּ אֵלַיךְ בְּכָל לְבָבָם וּבְכָל נַפְשָׁם בְּאֶרֶץ אִיבֵיהֶם אֲשֶׁר שָׁבוּ אֹתָם
וְהִתְפַּלְּלוּ אֵלַיךְ דֶּרֶךְ אֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּה לְאַבְוֹתָם הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ
וְהַבַּיִת אֲשֶׁר (בניית) בְּנִיתִי לְשִׁמְךָ:

מצודת דוד דרך ארצם. כי בהיותם בארץ אויב, תהיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אשר שבו**. מלשון שביה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ושבנו אליך בכל לבבם ובכל נפשם שהיא התשובה הגמורה בלב ונפש וזה יהיה מצד שהם בארץ אויביהם אשר שבו אותם ר"ל שאח"כ תמצאן אותם רעות רבות וצרות עד שיראו שהם לא לבד בארץ שוביהם כי אם בארץ אויביהם, שהשובים הם אויביהם ומצירים להם, ועייז ישובו בתשובה שלמה והתפללו אליך דרך ארצם העיר והבית, כי הם חוץ לארץ לכן יתפללו גם דרך ארצם : (מלבי"ם)

{מט} וְשָׁמַעַתָּה הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבַתְךָ אֶת תְּפִלָּתָם וְאֶת תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ
מִשְׁפָּטָם:

מצודת דוד ועשית משפטם. לנקום מאויביהם, למען יכירו שלא טוב בעיני ה' הכבדת עולם על ישראל : (מצודת דוד)

מלבי"ם (מט-ג) ושמעת השמים וכו' וסלחת לעמך, שתסלח החטאים, וגם תוסיף לסלוח גם הפשעים הגדולים שנעשו במרד, ונתתם לרחמים לפני שוביהם הנה לא בקש שיוציאם מן הגלות כי כבר ידע מ"ש בתורה

והיה כי יבואו עליך כל הדברים וכו' והשבות אל לבבך וכו' ושבת וכו' ושב
ה' אלהיך את שבותך וכו' הרי באר שקיבוץ הגליות לא יהיה רק בזמן
ידוע אחר שיבואו עליהם הברכה והקללה, וכן אמר בפי' ואתחנן בצר לך
ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' וכו', לכן עכ"פ
שע"י התשובה והתפלה יקל עול גלותם ויתנם לרחמים לפני שוביהם
(מלבי"ם):

נב וְסִלַחְתָּ לְעַמֶּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ וְלִכְלֹ פְשָׁעֵיהֶם אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ בְךָ וּנְתַתֶּם
לְרַחֲמִים לְפָנָי שְׁבִיָּהֶם וְרַחֲמוּם:

מצודת דוד ונתתם לרחמים. במה שתנקום בהם, יבינו שמהראוי לרחם
על ישראל, וכן יעשו כי ירחמו : (מצודת דוד)

נא כִּי עַמֶּךָ וְנִחַלְתָּהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ כּוֹר הַבְּרָזָל:

רס"י כור הברזל. חרסים שמוזקקין בו זהב, קרוי כור: (רס"י)

מצודת דוד מתוך כור הברזל. מתוך קושי השעבוד, וכאילו היו נתונים
בכור ברזל, העומד על האש : (מצודת דוד)

מצודת ציון כור. שם כלי, יתיכו בה זהב וכסף, כמו (משלי יז ג) וכור לזהב
: (מצודת ציון)

מלבי"ם כי עמד אמר שאף שנגזר עליהם קושי השעבוד, יש הבדל בין
גליות האחרונות לבין גלות מצרים, אחר שעתה הם כבר עם ה', מה שלא
היה זה במצרים וכן אחר שהוציא אותם פעם א' מכור הברזל ראוי שלא
ישעבדו בהם עוד : (מלבי"ם)

נב לְהִיּוֹת עֵינֶיךָ פְּתֻחוֹת אֶל תַּחֲנוּת עַבְדְּךָ וְאֶל תַּחֲנוּת עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל
לִשְׁמֹעַ אֲלֵיהֶם בְּכֹל קְרָאָם אֱלֹהֶיךָ:

מצודת דוד להיות. רצה לומר : ההוצאה ממצרים היתה בכדי להיות עיניך
פתוחות, בין אל יחיד בין אל רבים : **בכל קראם**. בכל דבר אשר יקראו
אלריך : (מצודת דוד)

רלב"ג לשמוע אליהם בכל קראם אליך. ר"ל בכל מה שיבקשו ממך
בהיותם בארץ שוביהם ואף על פי שאינם מתפללים תוך הבית הזה אחר

שהם מתפללים לנכחו לפי מה שאפשר להם : (רלבי"ג)

מלבי"ם להיות, הוסיף עוד שלא לבד שישמע התפלות שיתפללו בבהמ"ק או נגד המקדש רק שיהיו עיניך פתוחות אל תחנת עבדך לשמע אליהם בכל קראם אליך אף שיקראו בחו"ל, ולא יכוונו נגד הבית : (נג) כי אתה, ובאר הטעם אחר שהבדלתם לך לנחלה וא"כ ראוי שתשגיח על תפלתם מצד עצמם מצד שהם מובדלים לחלקך : (מלבי"ם)

גנ כי אתה הבדלתם לך לנחלה מכל עמי הארץ כאשר דברת בידי משה עבדך בהוציאך את אבותינו ממצרים אדני יהוה: (פ)

מצודת דוד כי אתה הבדלתם. לפי שהבדלתם מכל האומות להיות הם לך לנחלה, אם כן מהראוי לשמוע אליהם בכל קראם אליך : (מצודת דוד)

נד ויהי ככלות שלמה להתפלל אל יהוה את כל התפלה והתחנה הזאת קם מלפני מזבח יהוה מפרע על ברכיו וכפיו פרשות השמים:

מצודת דוד מכרוע. ממה שהיה כורע על ברכיו בעת תפלתו : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה'. למדנו מזה שהמלך כרע על ברכיו מהתחלת תפלתו עד כלותו אותם ומזה המקום אמרו רבותינו שהמלך כיון שכורע שוב אינו זוקף עד כלותו תפלתו : (רלבי"ג)

נה ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר: **נו** ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר בידי משה עבדו:

רש"י ככל אשר דבר. והיכן דבר, והניח לכם מכל אויביכם (דברים יז ז):
(רש"י)

מצודת דוד ברוך ה'. טרם ברך את העם, ראה כי טוב לברך את ה' בראשונה : לא נפל. רצה לומר : לא נחסר : (מצודת דוד)

רלבי"ג אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר. הנה זה הוא מה שאמר בפרשת ראה אנכי וישבתם בארץ אשר ה' אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח : (רלבי"ג)

מלבי"ם ברוך ה' אשר נתן מנוחה, כבר בארתי (ש"ב ז') שבנין המקדש לא היה אפשרי כ"ז שלא היה לישראל מנוחה מן האויבים וכן הבטיח ועברתם את הירדן וכו' והניח ה' לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח והיה המקום אשר יבחר וכו', וז"ש אשר נתן מנוחה ככל אשר דבר, לא נפל דבר א' מכל דברו, כי כן נתקיים ג"כ הבטחתו שיבחר במקום מיוחד להשכין שכינתו שם בקביעות, וכמ"ש ונתתי משכני בתוכם וכו' (מלבי"ם):

{נח} יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר יהוה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו:

מצודת דוד עם אבותינו. הם אנשי דור המדבר, שהיתה השכינה שורה עמהם בתמידות : (מצודת דוד)

מצודת ציון יטשנו. ענין עזיבה, וכפל הדבר במלות שונות : (מצודת ציון)

מלבי"ם יהי ה' אלהינו עמנו. הנה האמצעים שיבחר ה' כדי שיעמדו ישראל בתורתו וליראה אותו הם בשני דרכים, לפעמים יהיה זה על ידי עונשים או שיסתיר פנים מהם ותמצאנה אותם רעות רבות וצרות עד שיכירו שזה בסבת חטאתיהם. ולפעמים יהיה זה על ידי שישגיח בהם בהשגחה תמידית ויראה להם אותותיו ונפלאותיו, למען יכירו כי הוא אלהיהם ושכל טובם מאתו בא. ובזה הדרך נהג עמהם עת הוציאם ממצרים שהיו הנסים מתמידים וההשגחה דבוקה בס תמיד ובקש שלמה שהי יהיה עמהם כאשר היה עם אבותם להטות לבבינו אליו, שעל ידי שיהיה עמהם בתמידות ע"י זה יטה לבבם אליו, כמו שכן נגד אבותם עשה פלא והיה עמהם בתמידות, ומ"ש אל יעזבנו ואל יטשנו מוסב לשני פנים שאל יעזבם כמו שלא עזב את אבותם. וכן יכוין לומר אל יעזבנו להטות לבבינו אליו, שלא ינהג עמהם בדרך השני לעזוב אותם תחת המקרה שעל ידי כן יטה לבבם אליו על ידי רעות ועונשים, רק יהי ה' אלהינו עמנו שעל ידי כן יטה לבבנו אליו בדרך הראשון (מלבי"ם)

{נח} להטות לבבנו אליו ללקת בכל דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו:

מצודת דוד להטות וכו'. כמו שהטה לבב אבותינו, בהיות הדבור מצוי להם : (מצודת דוד)

רלב"ג להטות לבבנו אליו. ר"ל שיהי השם עמנו באופן שישתדל להטות לבבנו אליו לעבודתו כשנחטא לו כמו שעש' לאבותינו בהיותם במדבר

ולא יעזבנו על חטאתנו ולא יטשנו בשיסלק השגחתו ממנו : (רלבי"ג)

גנט ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אל יהוה אלהינו יזמם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו:

רס"י לעשות משפט עבדו ומשפט עמו. לתבוע עלבונם מיד האויב:
(רס"י)

מצודת דוד דברי אלה. האמורים למעלה בדברי תחנתו, אשר שאל על כל המתפללים : **קרובים**. להיות התפלות קרובים להשמע לה' בכל עת התפלה, בין ביום בין בלילה : **לעשות**. רצה לומר : לשמוע התפלה ולעשות המבוקש : **משפט עבדו וכו'**. רצה לומר : דבר הנצרך, בין ליחיד בין לרבים : **דבר יום ביומו**. רצה לומר : דבר הנצרך ביום ההוא, יעשה ביומו

(מצודת דוד) :

מצודת ציון משפט. ענין צורך, וכן (שמות כא ט) כמשפט הבנות יעשה לה ציון :

(מצודת ציון)

רלבי"ג לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. ר"ל שיתן לכל אחד מהם לפי הראוי לו ולא יסתיר פניו מהם בעת העוותם אבל יוכיחם בדרך שיחזרו למוטב ובזה יתפרסם לכל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים ואין עוד ר"ל כי בראותם כשיחטאו ישראל הם נענשים ובשובם מחטאם הש"י הוא נעתר להם : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהיו דברי אלה, ר"ל כי השגחת ה' תהיה לפעמים כוללת כמ"ש שכל העולם נדון בר"ה שבו יקצב ה' השפע הצריכה לכל השנה אם לשבת אם לחסד, ולפעמים תהיה פרטית קבועה יום ביום, כמ"ש ר' יוסי אדם נדון בכל יום, וזה בעת שעושים רצונו, כמו שהיה במדבר שנתן טרף חוקם דבר יום ביומו, ובקש שלמה שתפלתו תהיה **קרובה אל ה'** תמיד בענין שתעורר תמיד פניו והשגחתו עליו ועל עמו, עד **שיעשה משפטם** וצרכם **דבר יום ביומו** בהשגחה קבועה הפרטית שבזה ירויח שני דברים (מלבי"ם):

סז למען דעת כל עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד:

מצודת דוד למען דעת. בראותם השגחתו הנפלא בעמו : (מצודת דוד)

מלבי"ם א. למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים כי השגחה הכללית הקבועה מר"ה היא קרובה לדרך הטבע והאומות תולים אותה

בטבע, משא"כ כשיראו ההשגחה הקבועה יום ביום יכירו כי ה' פועל הכל
(מלבי"ם):

{א} וְהָיָה לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לִלְקֹת בְּחֻקָּיו וּלְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו
כִּי־זֶה:

מצודת דוד **והיה לבבכם שלם**. כאומר כן יהיה כאשר יהיה לבבכם שלם
וכו', אבל בזולת זאת לא תועיל התפלה, עם שתהיה בהבית הזה: **כיום**
הזה. אשר לבבכם שלם עם ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם ב. **והיה לבבכם שלם עם ה'** כי גם לישראל תפעול שיהיה לבבם
שלם עם ה' לא חלוק לשתים, כי ימצא בלבם ספק היש ה' בקרבם אם
אין לא כן כשיראו ההשגחה הקבועה לא יעלה שום טינא בלבם ועיי"כ
ילכו בחוקיו כיום הזה שכולם ראו השגחת ה' השוכן בתוך עמו ישראל
(מלבי"ם):

{ב} וְהִמְלִיךְ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ זָבָחִים זָבַח לִפְנֵי יְהוָה: **{ג}** וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה
אֶת זָבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה בְּקֶרֶת עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלְפֵי וְצֹאן מֵאָה
וְעֶשְׂרִים אֶלְפֵי וַיַּחֲנֹכוּ אֶת בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מצודת ציון **ויחנכו**. התחלת הדבר ושיעמוד בה משם ואילך, קרויה החנכה
בלשון מקרא : (מצודת ציון)

{ד} בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת תּוֹךְ הַחֲצַר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית יְהוָה כִּי
עָשָׂה שָׁם אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי מִזְבַּח
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטַן מִהַכִּיל אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת חֲלָבֵי
הַשְּׁלָמִים:

רפ"י **את תוך החצר**. דברים ככתבן, דברי רבי יהודה. קדש את רצפת
העזרה בקדושת מזבח, להקטיר על הרצפה (זבחים נט א'): כי מזבח
הנחשת. מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחשת: קטן מהכיל את העולה
ואת המנחה. שהרצו להביא. אמר לו רבי יוסי: והלא כבר נאמר (לעיל ג
ד): אלף עולות יעלה שלמה על המזבח, שעשה משה, וכשאתה מגיע
לחשבון אמות ולמנין עולות, זה של אבנים גדול משה, שמזבח משה
מקום מערכתו אמה על אמה, וזהו היה מקום מערכתו עשרים וארבע

על עשרים וארבע, הרי של שלמה חמץ מאות שבעים וקס כשל משה (זבחים נט ז). אם כן מהו קידש המלך את תוך החצר, שקבע בו מזבח של זבחים מחובר בלפפה (קס סא): קטן מהכיל. כשל משה הוא אומר, כאלם שאומר לחזירו: ננס פלוני ופסול לעבודה (קס נט ז): (קס"ו)

מצודת דוד **קדש המלך**. בקדושת המזבח : **תוך החצר**. רצפת חצר הכהנים : **כי עשה שם**. על הרצפה ההיא : **מזבח הנחשת**. אשר עשה שלמה, כמו שנאמר בדברי הימים (ב ז ז) : כי מזבח הנחושת אשר עשה שלמה וכו', רצה לומר : מזבח אבנים תחת מזבח נחושת שעשה משה במדבר : **קטן מהכיל וכו'**. היה קטן מלהחזיק כל הקרבנות המרובים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מהכיל**. מהחזיק, כמו (לעיל ז כו) אלפים בת יכיל : (מצודת ציון)

רלב"ג **ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר**. ר"ל כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר ר"ל חצר הכהנים באופן שיקריבו שם הקרבנות על הרצפה כי מזבח הנחשי שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו כמו שזכר בדברי הימים היה קטון מהכיל ושם כתוב בבאור כי מזבח הנחשת שעשה שלמה קטון מהכיל והנה קרא אותו מזבח הנחשת לפי שהיה מצופה נחשת אבל תחתיו היה של אבנים שלמות כמו שזכר בתורה אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך : (רלב"ג)

מלבי"ם **ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר** דברים ככתבן דברי ר' יהודה, קדש את רצפת החצר בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה, **כי מזבח הנחושת** מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחושת קטן מהכיל א"ל ר' יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על מזבח של משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולמנין עולות זה של אבנים גדול משל משה שמזבח של משה היה מקום מערכתו אמה על אמה וזה היה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמש מאות ושבעים ושש כשל משה א"כ מהו קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה וקטן מהכיל בשל משה הוא אומר ע"כ לשון רש"י, והוא מזבחים דף נ"ט, הנה מ"ש שהיה מקום המערכה כ"ד אמות על כ"ד לר' יוסי, הוא נגד משנה מפורשת (בפ"ג דמדות) א"ר יוסי מתחילה לא היה אלא כ"ח על כ"ח כונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה כ' על כ', וכן יפלא על המפ' בד"ה שכי ג"כ כדברי רש"י פה, וברש"י בזבחים שם כתב באמת שהיה מקום המערכה עשרים על עשרים, אולם דברי ר' יוסי בל"ז תמוהים דהא בד"ה כתוב בפ"י שמזבח הנחושת אשר עשה שלמה לא היה יכול להכיל את העולה, וזה כר' יהודה, וצריך לדחוק שתחלה העמיד שם מזבח של משה וחברו בבנין ועז"א אשר עשה שלמה, ר"ל שתקנו בבנין ולא יכול להכיל העולות והגדיל מקום המזבח וקדש הרצפה להקים עליו מזבח

וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָּעֵת הַהִיא אֶת הַחֹג וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבֹא חֶמֶת עַד נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם:

רפ"י מלבווא חמת. סהיא זלפונה סל ארץ ישראל: עד נחל מצרים. סהיא כנגדו זדרומה, זאלה מסעי (זמדזר לז פסוקים ה ח): סזעת ימים. סל חינוד: וסזעת ימים. חג הסוכות, נמאל סאכלו וסחו זיום הכיפורים (מועד קטן ט (ח): (רפ"י)

מצודת דוד את החג. חנוכת הבית נקרא גם הוא חג, בהיותו קרוב אל החג. או נקרא חג בעבור רבוי הקרבנות, כמו (תהלים קי ח כז) : אסרו חג, ורצה לומר אסרו קרבן : **מלבא חמת**. מן המקום שבאים בה לחמת, והיא בפאת הצפוני : **עד נחל מצרים**. שהוא בפאת הדרומי : **שבעת ימים וכו'**. בתחילה עשו שבעת ימי חנוכת הבית, ואחרי זה שבעת ימי החג, והרבו בהם בהקרבות בעבור חנוכת הבית : **ארבעה עשר יום**. ללמד שהיו רצופים : (מצודת דוד)

רלב"ג מלבוא חמת עד נחל מצרים. הם היו שתי קצוות של ארץ ישראל האחד בצפונה והאחד בדרומה כמו שנזכר בפרשת אלה מסעי : **שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום**. כבר נתבאר בספר ד"ה כי החג עשו תחלה לחנכת המזבח שבעת ימים ואחר כך עשו חג הסוכות שבעת ימים ועשו ביום השמיני עצרת כמשפט וביום של אחריו שהוא עשרים ושלוש שלח את העם ולולי אמרו בזה המקום שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום היינו יכולים לומר שכבר עשו חנוכת המזבח אחר החג של ראש השנה בדרך שישלמו ביום השמיני לחדש ואולם מפני אמרו שהם ארבעי עשר יום הוכרחנו לומר שחג חנכת המזבח התחיל בשמיני בתשרי ושלמו שבעה ימים לו בבא חג הסוכות ואולם אם עשו שלמי חגיגה ביום הכפורים ואכלו ושתו בו או לא עשו כן זה ממה שלא התבאר בזה המקום באופן שלם, ואם היה שיעשו כן הנה היתה הוראת שעה וע"י נביאים שהיו שם ואם לא הנה יהיה אמרו שעשו חג שבעת ימים על דרך אמרו חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים ואע"פ שלא היו נעשים שלמי חגיגה בשבת ובכלל הנה היה מהחכמה במה שבחרו להיות חנוכת המזבח באלו השבעת ימים שזכרנו מה שנעיר עליו בזכרנו התועלות המגיעו מזו הספור :

וַיִּזְכֹּר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שֶׁלַח אֶת הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאַהֲלֵיהֶם

שְׂמַחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל
עַמּוֹ:

רפ"י לדוד עבדו. להודיע שמחל לו עונותיו, כדאיתא במועד קטן (פס):
בשעה שזקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים, לזקו פערים זה
בזה: ולישראל עמו. שמחל להם על עון יום הכפורים, וילתה בת קול
ואמרה: כולכם מזומנים לחיי העולם הבא (פס): (רפ"י)

מצודת דוד **ביום השמיני**. מימי החג, הוא שמיני העצרת : **שלח את העם**.
רצה לומר : נטלו ממנו רשות ללכת, כי לא הלכו ביום טוב, וביום המחרת
טרם הלכו חזרו ליטול רשות, ולזה נאמר בדברי הימים (שם פסוק י)
בכ"ג בחודש שלח את העם, והוא היום שאחר החג : **לדוד עבדו**. שקיים
לו הבטחתו, אשר בנו היושב על כסאו בנה הבית : **ולישאל עמו**. על כי
ראו אשר שרתה השכינה בהבית הבנוי : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ביום השמיני שלח את העם** בשמיני עצרת פטרם מלהיות עמו
ביחד כי כל הימים שבעה ושבעה היה חוגג בעבור כל העם לכבוד החינוך
וזה נפסק בשמיני עצרת, ומזה הבינו דהשמיני רגל בפ"ע ויברכו את
המלך ברכה בפני עצמו, כמו שפרש"י ברי"ה דף ד' ובכ"מ שמי"ש דשמיני
טעון ברכה בפ"ע היינו ברכת המלך, ובכ"ז לא יכלו ללכת בלילה לבתיהם
דשמיני עצרת טעון לינה כמ"ש חז"ל בכ"מ, לכן אמר בד"ה שביום כ"ג
לחדש שלח את העם, ר"ל שאז הרשה להם ללכת לאהליהם : (מלבי"ם)

מלכים א פרק ט

א וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְבַנּוֹת אֶת בֵּית יְהוָה וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל
חֶשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת: (פ)

מצודת ציון חשק. ענין תאווה : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ואת כל חשק** כי בית ה' ובית המלך היו דברים נצרכים, וזולת
זה בנה בנינים שלא היה צריך להם רק **שחפץ לעשות** לבנות ולנטוע
ולהגדיל מעשיו אף שלא לצורך הדברים רק כדי שיעשה מעשים הרבה
כמ"ש הגדלתי מעשי בניתי לי בתים : (מלבי"ם)

בב וַיֵּרָא יְהוָה אֶל שְׁלֹמֹה שְׁנִית כַּאֲשֶׁר נִרְאָה אֵלָיו בְּגִבְעוֹן:

מצודת דוד **כאשר וכו'.** רצה לומר : באופן מראה הנבואה שנראה אליו בגבעון
(מצודת דוד) :

מלבי"ם וירא ה' שנית והגם שהיתה זאת הפעם השלישית, המראה שראה בתחילת הבנין אינה מן החשבון שלא היתה נבואה גמורה שלכן כתוב שם (למעלה ו' י"א) ויהי דבר ה' אל שלמה שזה מדרגה קטנה כמו שכתב הרמב"ם במו"נ (ח"ג) ולכן לא חשיב מחזה זאת בד"ה, וז"ש שנראה אליו שנית כאשר נראה אליו בגבעון ששם היה נבואה גמורה, וכבר בארתי זה בהקדמת ספרי שירי הנפש בפרטות : (מלבי"ם)

ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וְאֶת תַּחֲנֻנְתְּךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנַי הַקְּדָשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ לְשׁוֹם שְׁמִי שָׁם עַד עוֹלָם וְהָיוּ עֵינֵי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים:

רש"י והיו עיני ולבי. תרגום יונתן: ותהי שכנתי פריא ביה אם רעותי מתעבדא. יהא עיני פס, אם לבי וחפלי פס: (רש"י)

מצודת דוד **לשום שמי.** לחול בה שמי, להיות בית ה' : **עיני ולבי.** רצה לומר : השגחתי : (מצודת דוד)

מלבי"ם שמעתי את תפלתך הנה בתפלתו התפלל על שני דברים, א. שישכן ה' שכינתו בבית בתמידות וישמע תפלות המתפללים שם, ב. על התמדת מלכות בית דוד. א"ל ששמע תפלתו בשני אלה, אם בענין המקדש הקדשתי את הבית וא"ל שהקדישו לשני ענינים, א. לשום את שמי שם היינו שיקרא תמיד בית ה' ויהיה שם ה' נקרא עליו, ב. שעניני ולבי יהיו שם שישגיח עליו בהשגחה נסיית מיוחדת. שזה הוראת העינים, ושיהיה באהבה רבה שזה ענין הלב, וזה בשני זמנים שבעת שיעמד המקדש ויהיו ישראל ראויים יהיו שם עיניו ולבו, וגם בעת שיוחרב יקרא שם ה' עליו וכולם יחזיקו את המקום למקודש לשם ה', ויש הבדל בין עד עולם ובין כל הימים, שכל הימים מציין הימים המיוחדים להמשך איזה דבר, (כמו כל הימים אשר בן ישי חי, כל הימים אשר אתם חיים על האדמה), ור"ל כל הימים, שיהיה בנוי יהיו עיני ולבי שם, אבל שמי אשים שם עד עולם שזה לא יופסק בשום פעם אף בחורבנו (מלבי"ם)

זד וְאַתָּה אִם תִּלְךָ לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הִלַּךְ דָּוִד אֲבִיךָ בְּתָם לִבָּב וּבְיוֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת כָּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקֵּי וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמָר:

מלבי"ם ואתה אולם מה שנוגע לענין השני של התמדת מלכות ב"ד זה תלוי בתנאי **אם תלך לפני וכו' בתם לב** הוא שיהיה המעשה בתמימות בלי פניות חזוניות ו**ביושר** באמונות ודעות, עד שעייכ תלך לפני **לעשות ככל אשר צויתך** במצות עשה **וחוקי ומשפטי תשמור** במצות לא תעשה, שהשמירה הוא בשב ואל תעשה (מלבי"ם):

זה וְהִקְמַתִּי אֶת כֹּסֵא מַמְלַכְתְּךָ עַל יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל דָּוִד אֲבִיךָ לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כֹּסֵא יִשְׂרָאֵל:

מלבי"ם והקימותי אז אקים מלכות בית דוד לעולם, **כאשר דברתי וכו'** ר"ל שהיה הדבור בתנאי, אם ישמרו תורת ה' (מלבי"ם):

זח אִם שׁוֹב תִּשְׁבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא תִשְׁמְרוּ מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם וְהִלַּכְתֶּם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:

מצודת דוד אתם. רצה לומר : אתה ובני הדור הזה : (מצודת דוד)

מלבי"ם **אם שוב תשובון** מבואר אצלי שהבטחת המלכות לבנו של דוד היה בלי תנאי, רק ההבטחה לדור שלישי היה בתנאי כמ"ש נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך (וזה היה בלי תנאי), אם ישמרו בניך בריתי וכו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (וזה היה בתנאי), וז"ש **אם שוב תשובון אתם ובניכם מאחרי, אז** (מלבי"ם):

זח וְהִכָּרְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וְאֶת הַבְּיֹתָ אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי לְשִׁמִּי אֲשַׁלַּח מֵעַל פְּנֵי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל לְמַשָּׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל הַעַמִּים:

רש"י ואת הבית אשר הקדשתי לשמי. תנאי הוא ביני וביניכם, ואם לא תשמעו, מה נאמר סם (ויקרא כו לא): והשמותי את מקדשיכם: ולשנינה. כתרנום: ולקועי, יספרו את הרעות הבאות עליו ויתלעגו בו, כמו (בראשית

לז ט): ויספר, ואשתעי. ולשון 'שנינה' אף הוא לשון 'דבור', דכתיב (דברים ו ז): וסננתם וסננתם: לבניד: (כ"ז)

מצודת דוד **אשלח**. רצה לומר: תחרב הבית: **למשל**. ימשלו בהם לדמיון לדבר מה לפי גודל המפלה אשר תבוא עליהם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ולשנינה**. ענין דבור, כמו (דברים ו ז) ושננתם לבניד ורצה לומר: יספרו מהם: (מצודת ציון)

מלבי"ם **והכרתי אז יכרית את ישראל שהם יומשכו אחרי המלך במעשיהם וממילא תבוטל המלוכה: ואת הבית אשלח מעל פני, ר"ל שלא תהיה השגחתי עליו וממילא תמצאנה אותם רעות רבות וצרות, בין ישראל שיהיו למשל ובין הבית, כי: (מלבי"ם):**

לח והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו ישם ושרק ואמרו על מה עשה יהוה ככה לארץ הזאת ולבית הזה:

כ"ז והבית הזה יהיה עליון. כל זמן שלח חטאתם, ומסתחטאו כל עובר עליו יסום וישרוק. וכן כתוב בדברי הימים (ב ז כא): והבית הזה אשר היה עליון כל עובר עליו וגו'. וכה פתרונו: והבית הזה אשר היה עליון ונורא אף לעובדי כוכבים, כמו שאמר למעלה (ח מא): וגם אל הנכרי אשר לא מעמד וגו', ועכשיו בחרבנו, כל העובר עליו, אף עובד כוכבים, יסום וישרוק, ויאמר כי חטאו של ישראל גורם: יסום. יתמה, כמו (ויקרא כו לב): ושמו עליה אויביכם, (איוב יח כ): על יומו נשמו אחרונים: ושרק. שופילי"ר זלע"ז, וכן דרך כל הרואה חורבן פתאום, לשרוק: (כ"ז)

מצודת דוד **יהיה עליון**; כמו היה עליון, עתיד במקום עבר, ורצה לומר: הבית שהיה עליון וחשוב יהיה חרב, וכל עובר יתמה על חורבנו: ואמרו. אלו לאלו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ישום**. ענין תמהון, כמו (איוב וז ח) ישומו ישרים: **ושרק**. קול הבא בקבוץ השפתים, קרויה שריקה, והדרך לעשותה בעת יראו חורבן דבר חשוב, וכן (מיכה ו טז) ויושביה לשרקה: (מצודת ציון)

רלב"ג **והבית הזה יהיה עליון**. ר"ל והבית הזה אשר היה עליון כטעם אמרו ככה יעשה איוב הרצון בו ככה היה עושה וכן כתיב בספר ד"ה שנאמר שם והבית הזה היה עליון: **כל עובר עליו ישום ושרק**. ר"ל שכל

עובר עליו מהנכרים יהיה תמה ומשומם וישרוק בשפתיו על זה מרוב ההתפעלות ויכירו כלם כי זה היה בחטא ישראל כי השׁיׁי יביא על ישראל מהרעות אז מה שיוכר בו לכל כי עונותיהם גרמו הלא תראה כי נבוכדנצר כאשר החריב בית המקדש שלח רב טבחים לירמיה כמו שכתוב בספר ירמיה ואמר לו ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה (רלב"ג)

מלבי"ם והבית הזה מצד שיהיה עליון, וכולם יחזיקו אותם כמקום קדוש ועליון בחשיבות ומצד זה בעצמו כל עובר עליו ישום ושרק על חורבנו, שלפי שיהיה המקום קדוש ביותר יגדל ההשתוממות על חורבנו, וגם ירמוז בזה מׁיׁש חזׁל שכל המקודש יותר שמם יותר, ומצד זה עצמו שיהיה עליון תגדל השמה והשריקה (ובדברי הימים כתוב והבית הזה היה עליון) ועל ידי כן יאמרו על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ולבית הזה אחר שכולם ידעו שהארץ והבית מיוחד לה' ידעו שחורבנו בהשגחת ה' וישאלו על סבתו: (מלבי"ם)

טו וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת אֲבֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וַיַּחֲזִקוּ בְּאֱלֹהִים אֲחֵרִים (וישתחו) וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וַיַּעֲבְדוּם עַל כֵּן הָבִיא יְהוָה עֲלֵיהֶם אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת: (פ)

מלבי"ם ואמרו על אשר עזבו את ה' אלהיהם אשר הוציא את אבותם מארץ מצרים שעל ידי כן הפלם לחלקו ושלא יהיו תחת משטר הכוכבים והמזלות, והם החזיקו באלהים אחרים, עׁיׁכ הביא ה' עליהם את כל הרעה הזאת מה שלא עשה כן לכל גוי, שלא הפלם להיות תחת השגחתו ולא יגדל חרונו עליהם על שעובדים לכוכבים, כמׁיׁש אשר חלק ה' לכל העמים (מלבי"ם)

זו וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת בֵּית יְהוָה וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ:

כׁוׁ עשרים שנה. שבע שנים לבית ה', ואת ביתו שלש עשרה שנה, כמו שחומר למעלה: (כׁוׁ)

מלבי"ם (י-טו) השאלות: איך יתכן שנתן שלמה לחירם ערים מאׁיׁי להפקיע מהם קדושת הארץ שזה נגד חוקי התורה, ולמה התעורר עתה לתת לו מתנה זאת, ואיך אׁיׁל מה הערים אשר נתת לי כמבזה מתנתו, ובדׁיׁה נאמר שחירם נתן ערים לשלמה, ושלמה בנה אותן וזה לא נזכר

בכאן. ולמה שלח לו עתה מאה ועשרים ככרי זהב, מ"ש וזה דבר המס, וספר מהבנינים שבנה שזה אינו מענין המס, והיה לו לספר ענין המס :

(י-יא) ויהי מקצה הנכון כמ"ש הרי"א ששלמה לא נתן לחירם הערים לחלוטין להוציאם מקדושת הארץ, רק באשר התחייב לתת לחירם מדי שנה בשנה עשרים אלף כור חטים ועשרים אלף כור שמן, וכן נתן לו כל העשרים שנה בעבור שנתן לו עצי ארזים כל חפצו, כאשר כלה את הבנינים רצה שלמה שישאר זה ביניהם לעולם שהוא יתן לו צרכיו בזהב ועצי ארזים ותחת חיובו נתן לו עשרים עיר בארץ הגליל ששם ארץ מבורכת, שהשדות וכרמי הזיתים יהיו משועבדים לחירם להוציא מכל עיר אלף כור חטין ואלף כור שמן, וז"ש ויהי מקצה עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים בית ה' ובית המלך ר"ל כל הבנינים שבנה לצורך ביתו יען שחירם נשא את שלמה (ר"ל שנתן לו משאת ומנחה בכל עת) בעצי ארזים וכו' ובזהב לכל חפצו, לכן אז יתן (ר"ל גמר בדעתו לתת לו) עשרים עיר שיוציא משם החטים והשמן: (מלבי"ם)

יבא חירם מלך צר נשא את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב לכל חפצו אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל:

רפ"י נשא את שלמה. ענין עמס, כלכל את משאו בדבר זה: (רפ"י)

מצודת דוד חירם. לשתי הבתים האלה היה חירם סובל אותו, בתת לו די ספוקו עצי ארזים וכו' : אז. אחר השלמת הבתים נתן המלך לחירם לתשלום גמול, מלבד החטים והשמן האמור למעלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נשא. סבל המשא ההיא : (מצודת ציון)

רלב"ג נשא את שלמה. הוא מענין ארוחה ומשאת כטעם אם נשאת נשא לנו או יהיה הרצון בזה שהוא רומם ונשא בזה את שלמה שהעביד עצמו לעשיית מלאכתו : אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל. כבר נזכר בספר ד"ה כי חירם נתן גם כן לשלמה עיירות הושיב בהם את בני ישראל וראוי היה להיות כן כי לא יתכן למלך למעט ארץ ישראל : (רלב"ג)

יבב ויצא חירם מצר לראות את הערים אשר נתן לו שלמה ולא ישרו בעיניו:

מלבי"ם ויצא לראות את הערים אם יוכל להוציא משם החטים והשמן ולא ישרו בעיניו: (מלבי"ם)

יג וַיֹּאמֶר מֶה הָעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם אֶרֶץ
כְּבוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (פ)

רפ"י אֶרֶץ כְּבוֹל. אֶרֶץ כְּבוֹלִים, אֶרֶץ טֵיט, שֶׁהַרְגַל מִשְׁתַּקֵּעַ וְנִכְבַּלְתָּ זֶה:
(רפ"י)

מצודת דוד אֶרֶץ כְּבוֹל. רצה לומר : אֶרֶץ טֵיט, אֲשֶׁר הִרְגַלִּים מִשְׁתַּקְעִים בָּהּ,
כֵּאִילוּ אֲסוּרִים בְּכַבְלֵי בְּרֹזֶל, וּבַעֲבוּר זֶה הָיוּ מַעֲטִים פִּירוֹתֶיהָ : (מצודת דוד)

מצודת ציון אָחִי. אוֹהֵבִי וְרַעִי : כְּבוֹל. מִלְשׁוֹן (תְּהִלִּים קִמַּט ח) בְּכַבְלֵי בְּרֹזֶל
: דָּבָר הַמַּס. צוֹרֵךְ הַמַּס : (מצודת ציון)

רלבי"ג אֶרֶץ כְּבוֹל. ר"ל אֶרֶץ חוֹל שֶׁאֵינָה עוֹשֶׂה פִירוֹת : (רלבי"ג)

מלבי"ם וַיֹּאמֶר מֶה הָעָרִים, ר"ל הֲלֹא לֹא יוֹצִיאוּ פְּרֵי תְּבוּאָה כְּפִי הַצּוֹרֵךְ
וַיִּקְרָא לָהֶם אֶרֶץ כְּבוֹל ר"ל אֶרֶץ חוֹל שֶׁאֵינָה עוֹשֶׂה פִירוֹת, וְנָתַן לוֹ אֶת
הָעָרִים בְּחִזְרָה, וְזֶה שֶׁנִּזְכַּר בְּדַבְּרֵי הַיָּמִים שֶׁהָעָרִים אֲשֶׁר נָתַן חִירָם לְשִׁלְמָה
(ר"ל שֶׁנָּתַן לוֹ בְּחִזְרָה) בָּנָה שִׁלְמָה אוֹתָם וַיּוֹשֵׁב שָׁם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם
יַעֲבֹדוּ אֲדַמְתָּה וַיִּתְּנוּ הָעֲשָׂרִים אֶלֶף כוֹרִים לְחִירָם וְעֵי"כ נִשְׂאָר בִּינֵיהֶם
הַהִתְקַשְׁרוֹת לְהַבָּא, וְאִז : (מלבי"ם)

יד וַיִּשְׁלַח חִירָם לְמֶלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים כֶּפֶר זָהָב:

מלבי"ם וַיִּשְׁלַח חִירָם לְמֶלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים כֶּכֶר זָהָב, שֶׁהֵגֵם שֶׁלֹּא הוֹצֵרֵךְ
לְשִׁלְמָה אֲרָזִים הוֹסִיף לְתַת לוֹ זָהָב יוֹתֵר מִמָּה שֶׁנָּתַן לוֹ תְּחִלָּה : (מלבי"ם)

טו וְזֶה דָּבָר הַמַּס אֲשֶׁר הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בֵּית יְהוָה
וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמְּלֹאָה וְאֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַם וְאֶת חֶצֶר וְאֶת מְגִדּוֹ וְאֶת
גְּזָר:

רפ"י וְזֶה דָּבָר הַמַּס. מֶה שֶׁמִּפְרָץ בְּסוֹף הָעֵנִיץ (פְּסוּק כ): כֹּל הָעֵם הַנּוֹתֵר
וְגו', וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עוֹבֵד, אוֹתוֹ הַמַּס הָיָה לְבָנוֹת זֹאת כֹּל אֲלֵה: וְאֵת
הַמְּלֹאָה. מִקּוֹם הָיָה בִּירוּשָׁלַם בְּעֵיר דוֹד, וְנִקְרָא מְלֹאָה, עַל שֶׁם שְׁמוֹקָף
חוֹמָה נְמוּכָה, וּמְלֹאָה לְתוֹכָה עֵפֶר: (רפ"י)

מצודת דוד **וזה דבר המס.** רצה לומר : המס אשר העלה מישראל, על זה היה דבר המס לבנות את בית ה' וכו' : **ואת המלוא.** כי דוד הניח סמוך להחומה מקום פנוי להתאסף בו אנשים כמו שנאמר (שמואל ב ט) : **ויבן מן המלוא וביתה.** ובא שלמה ובנאה : (מצודת דוד)

רלב"ג **וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה.** הרצון בזה כי זה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות כל אלו הבנינים שזכר שבנה שלמה והנה המס הזה היה כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבوسی אשר לא מבני ישראל המה ר"ל שלא נתגירו הנה בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם הנה העלם שלמה כלם למס עובד והם עבדו אותן בבניינים האלו אך מבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם היו אנשי מלחמה כשיצטרך והם היו עבדי שלמה המשרתים לפניו והם היו שהיו השרים הממונים תחת משנה המלך והיו שרי רכבו והיו פרשיו, והנה היו אלו הבניינים בנין בית ה' ובנין בית המלך ובנין המלוא שהיה סביב ציון כי דוד בנה מן המלוא ולפניו כמו שכתוב בספר שמואל ונשאר המלוא בלתי בנוי והוא המקום שהיו נאספים שם ישראל ולזה נקרא מלוא כטעם קראו מלאו ואמרו ובנין חומת ירושלים כי מעתה נתקדשה לאכל קצת הקדשים תוך החומה כמו שנזכר בתורה ובנין עיר חצור ומגדו וגזר כי פרעה מלך מצרים שרף אותה באש ולזה הוצרך שלמה לבנותה : (רלב"ג)

מלבי"ם **וזה דבר המס,** ר"ל זה היה הסבה שבעבורו העלה שלמה מס מישראל (כמו וזה הדבר אשר מל יהושע) מפני שהיה צריך לבנות את בית ה' **וכו'** (מלבי"ם):

{טו} פָּרַעַה מֶלֶךְ מִצְרַיִם עָלָה וַיִּלְכֹּד אֶת גָּזַר וַיִּשְׂרָפָה בְּאֵשׁ וְאֶת הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּעִיר הַרְג וַיִּתְּנָה שְׁלָחִים לְבֵתוֹ אִשָּׁת שְׁלֹמֹה:

רש"י **שְׁלֹחִים.** נדוניא. (יח) ואת תדמור צמדצר בארץ. אלל היסוב: (רש"י)

מצודת דוד **שלוחים.** רצה לומר : במקום מנחה ששולחים בני אדם לבנותיהם, וכן (מיכא א יד) : לכן תתני שלוחים : (מצודת דוד)

רלב"ג **שלוחים.** ר"ל מנחה ובנין בית חורון התחתון והעליון כמו שנזכר בספר ד"ה ובנין עיר בעלת ובנין עיר תדמור שהיה במדבר בארץ ר"ל שהיה צדה אחד למדבר וצדה האחר לארץ העבודה ובנין כל ערי המסכנות והם ערי האוצרות כטעם בא אל הסוכן הלז וכן נזכר בספר ד"ה כי הערים ההם בנה שלמה בחמת ובנין כל הערים ששם בהם שלמה הרכב אשר לו ובנין כל הערים שהושיב בהם שלמה פרשיו וכל מה שהיה

רצון שלמה לבנות בירושלים וביער הלבנון ובכל ארץ ממשלתו : (רלבי"ג)

מלבי"ם פרעה מלך מצרים מכאן עד ואת בית חורן תחתון הוא מאמר מוסגר ושיעור הכתוב שבנה את מגידו ואת גזר ואת בית חורן תחתון וספר איך בנה את גזר והיא היתה מיושבת מן הכנעני כמ"ש (יהושע ט"ז י' שופטים א' כ"ט) מפני שפרעה לכדה ושרפה באש ונתנה לנדוניא לבתו ולכן בנה שלמה את גזר : (מלבי"ם)

[ז] וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת גְּזֵר וְאֶת בֵּית חֲרוֹן תַּחְתּוֹן:

מצודת דוד ויבן וכו'. רצה לומר : ועל שפרעה שרפה, לזה בנאה שלמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואת בית חורן תחתון ובד"ה נזכר שבנה בית חורן העליון ובית חורן התחתון ערי מצור חומות דלתים וברית, נראה שבית חורן התחתון בנה שתי פעמים, שהיתה חרבה ובנה לעיר מושב וזה הנזכר פה, ואח"כ בנה אותה ואת בית חורן העליון להיות ערי מבצר וזה הנזכר בד"ה : (מלבי"ם)

[ח] וְאֶת בְּעֵלְת וְאֶת (תמר) תְּדֹמֵר בַּמְדָּבָר בְּאַרְץ:

מצודת דוד במדבר בארץ. רצה לומר : סמוך אל הישוב : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואת תדמר במדבר כי המקום היה מדבר חול (כמ"ש בשבת דף ל') שהתרמודים דרים בין החולות, והיתה בארץ ר"ל בארץ ישראל : (מלבי"ם)

[ט] וְאֶת כָּל עָרֵי הַמְּסֻכָּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְשֹׁלֹמֹה וְאֶת עָרֵי הַרְּכָב וְאֶת עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֶת חֲשֵׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חֲשַׁק לְבָנוֹת בִּירוּשָׁלַם וּבְלִבְנוֹן וּבְכָל אֶרֶץ מְמִשְׁלָתוֹ:

רש"י ערי המסכנות. קרוי בית אולריא: (רש"י)

מצודת ציון המסכנות. האוצרות, כמו (שמות א יא) ויבן ערי מסכנת : ערי הרכב. להניח בהן מרכבות : (מצודת ציון)

מלבי"ם אשר היו לשלמה כי בד"ה נזכר עוד שבנה ערי מסכנות (היינו ערי אוצרות) בחמת, רק אלה שבחמת היו מיוחדים אל הסוחרים להניח

שם מסחרם, ופה מדבר מערי המסכנות שהיו מיוחדים לשלמה עצמו
(מלבי"ם):

לכ כָּל הָעַם הַנּוֹתֵר מִן הָאָמְרֵי הַחֲתִי הַפְּרָזִי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִמָּה: **לכא** בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נָתְרוּ אַחֲרֵיהֶם בְּאַרְץ אֲשֶׁר לֹא
יָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַחֲרִימָם וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עֶבֶד עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

מצודת דוד **למס עובד**. לא למס ממון, כי אם שיעבוד בעצמו עבודתו :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **להחרימם**. להכריתם : (מצודת ציון)

לכב וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עֶבֶד כִּי הֵם אֲנָשֵׁי הַמְּלָחָמָה וְעִבְדֵי
וְשָׂרֵיו וְשֹׁלְשָׁיו וְשָׂרֵי רֶכֶב וּפָרָשָׁיו: (o)

מצודת דוד **עבד**. לעבוד בגופו עבודת עבד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ושלישיו**. גבוריו ונכבדיו, כמו (שם טו ד) ומבחר שלישיו :
(מצודת ציון)

רלב"ג **אלה שרי הנצבים**. ר"ל הממונים תחת הנציבים שהיו ממונים על
כלם : **חמשים וחמש מאות הרודים בעם העושים במלאכה**. כבר זכרנו
במה שקדם שכבר היה על השלשת אלפים ושלוש מאות הרודים בעם
העושים במלאכה שלש מאות מהגרים שנשארו ממספרם כמו שנתבאר
ממה שנזכר ממספרם בספר ד"ה והנה היו שם עוד ממונים עליהם
מאתים וחמשים איש כמו שנזכר בספר ד"ה בזה המקום ואפשר שאלו
המאתים וחמשים איש היו מישראל והיו ממונים על כלם ולזה מנאם
בספר ד"ה אחר זכרו המעלה ההיא משים שלמה לבני ישראל והוא אמרו
כי המה אנשי מלחמי ושרי שלישיו ושרי רכבו ופרשיו ואלה שרי הנצבים
אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם ואפשר שבבנין בית
המקדש לא היו אלא שלש מאות ואולם בשאר הבנינים ששם העושים
במלאכה מפוזרים פה ופה הוצרך להוסיף על הרודים במלאכה הממונים
על הממוניי מאתים וחמשים איש ולקחם מהגדים בעצמם בדרך שלא
נשארו הרודים אשר תחתיהם כי אם שלשת אלפים וחמשים : (רלב"ג)

מלבי"ם **לא נתן שלמה עבד**, הגם שהעלה מהם מס כמ"ש וזה דבר המס
אשר העלה שלמה, וכבר נזכר למעלה (ה' כ"ז) שהיה המס שלשים אלף
איש, לא היו עבדים, רק היו עושים במלאכה לכרות העצים בלבנון והיו
חדש בלבנון ושני חדשים בביתו, שזה אין קרוי עבדות : (מלבי"ם)

בְּכַף אֵלֶּה שְׂרֵי הַנְּצָבִים אֲשֶׁר עַל הַמְּלָאכָה לְשִׁלְמָה חֲמִשִּׁים וְחֲמִשׁ
מֵאוֹת הַרְדִּים בְּעַם הָעֲשִׂים בְּמֵלָאכָה:

רַס"י שְׂרֵי הַנְּצָבִים. ממונים על הממונים: חמשים וחמש מאות. שלש
מאות מהם היו גרים הממונים על שבעים אלף נושא סבל וממונים אלף
חוצב בהר, ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם, שאמר למעלה (ה
ל): לצד מקרי הנצבים לשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מאות. ודברי
הימים (ב ב טז) הוא אומר: שש מאות, אלו שלש מאות שחסר שם, מנה
כאן, שהיו ממונים על כולן, ומאתים וחמשים הגותרים, היו ישראל,
ממונים על שאר עושי המלאכה. ודברי הימים (ב ח י) מנאן לעלמן: ואלה
שרי הנצבים לשלמה חמשים ומאתים הרדים בעם, עושי המלאכה: (רס"י)

מצודת דוד שְׂרֵי הַנְּצָבִים. רצה לומר : ממונים על הממונים : **חמשים**
וחמש מאות. שלש מאות היו מן הגבעונים, ור"ן היו מבני ישראל] והם
היו ממונים על ממוני שאר מלאכת המלך, זולת ממוני נושאי הסבל
וחוצבים בהר שאמר למעלה] ודברי הימים חשב של ישראל לבדן :
(מצודת דוד)

מצודת ציון הַרְדִּים. המושלים ונוגשים : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: למה חזר זה שנית וכבר אמר זה למעלה (ה' ל') ושם
אמר שהיו ג' אלפים ושלש מאות והוא סותר להנאמר בכאן ובד"ה אומר
שהיו מאתיים וחמשים :

אלה שְׂרֵי הַנְּצָבִים חמשים וחמש מאות וזה סותר למ"ש למעלה (ה' ל')
ששרי הנצבים היו שלשת אלפים ושלש מאות, וזה יבואר לך ע"פ פי שם
שהג' אלף היו שרי חמשים לק"נ אלף נושא סבל וחוצבים בהר, והשלש
מאות היו שרי חמש מאות, (ובד"ה ב' ב' ט"ז) כתוב ויספור שלמה כל
האנשים הגרים אשר בא"י אחרי הספר אשר ספרם דוד וימצאו מאה
וחמשים אלף וכו', מבואר שזה היה מספר אחר חוץ מהמספר שספר דוד
כמו שכתוב (בדה"א כ"ב) ויאמר דוד לכנוס את הגרים אשר בארץ ישראל
ויעמד חוצבים לחצוב אבני גזית, ושלמה ספר את הגרים שנוספו אחרי
מספר של דוד והיו ק"נ אלף, והיו עליהם ממונים ג' אלפים וג' מאות, חוץ
מזה היו הגרים של ימי דוד שהיו מכבר, והיו כ"ה אלף, והיו עליהם חמש
מאות שרי חמשים וחמשים שרי חמש מאות, ובד"ה כתוב ואלה שרי
הנצבים חמשים ומאתים הרודים בעם, שם לא כתוב שרי הנצבים אשר
על המלאכה, ולא היו הממונים על הגרים רק הממונים על ישראל שהיו

תמיד עשרת אלפים בלבנון, והיו עליהם מאתים שרי חמשים ועשרים שרי חמש מאות, וכבר הזכרתי למעלה לישב הסתירה מה שבד"ה כתוב ג' אלפים ושש מאות שבד"ה חושב ממונים על הממונים שהיה כ"א ממונה על עשר וה"ה כאן חשיב כן והיו עשרים ממונים על הממונים ועשר שרי אלף הרי חמשים : (מלבי"ם)

לכד אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה אז בנה את המלוא:

רש"י אך בת פרעה. שהיתה מתחלה צעיר דוד, כמה שנאמר בראש הספר (ג ח): ויביאה אל עיר דוד: עלתה מעיר דוד וגו'. ובדברי הימים (ב ח יא) מפרש: כי אמר לא תשז אשה לי צעיר דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה': אז בנה. שלמה: את המלוא. לבנות לתוכו בתים, לעבדיה ולשפחותיה, וזה שהוכיחו ירבעם (לקמן יא כז): אביך הגיחו פרוץ לעולי רגלים, ואתה בנית אותן לעשות אנגריא לבת פרעה (סנהדרין קא ב), וזה 'אך' האמור כאן, אך בזו העוה שלמה, שננה לה את המלוא, כך שמעתי. ואני אומר, אך בת פרעה וגו', כלומר הערים האמורות למעלה, הולך לבנות למסכנות לרכב ולפרקים ולגדולה, אך את המלוא, לא היה צונה לשום גדולה, כי אצו הגיחו לפרוש צו עולי רגלים אהלים, אלא שבת פרעה עלתה אל ביתה, והמלוא סמוך לאותו בית, אז בנה את המלוא: (רש"י)

מצודת דוד אך בת פרעה. רצה לומר : מיד כאשר עלתה בת פרעה אל ביתה, בנה לכבודה את המלוא, שהיה סמוך לביתה : (מצודת דוד)

רלב"ג אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה. כבר ביאר בספר ד"ה כי לא רצה שלמה שתשב לו אשה בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה' : אז בנה את המלוא. ידמה שלצורך בת פרעה בנה המקום ההוא להיות שם בית לבת פרעה : (רלב"ג)

מלבי"ם אך בת פרעה עלתה, ובד"ה כתיב ואת בת פרעה העלה שלמה מעיר דוד כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד, שם באר הטעם מה שבנה לה בית בפ"ע שהוא כדי שלא תשב בבית דוד, ופה ספר שאחר שבנה לה בית עלתה היא מעצמה ברצונה אל ביתה, (כי לה לא גלה שהוא מפני שאינו רוצה שתשב בבית דוד, כי בהפך לה אמר שהוא לכבודה שיהיה לה בית בפ"ע) ולצורך ביתה בנה את המלוא (שהיה מקום פתוח רחב ידים) להיות מוגדר בשבילה לצניעות ובתים לעבדיה ומשרתיה, ושם אמר אז

העלה שלמה עולות לה', משמע שזה היה בגמר בנין בית ה' שאז כבר נגמר בנין בת פרעה ובנה ג"כ את המלוא, ואח"כ העלה עולות, וכן משמע מסדור הדברים פה שכ"ז שישבה שם בת פרעה לא היה ענין הבית נשלם כי ישבה אשה בת נכר שם : (מלבי"ם)

זכה והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על המזבח אשר בנה ליהוה והקטיר אתו אשר לפני יהוה ושלם את הבית:

רס"י על המזבח. על בית עולמים: והקטיר אתו. ואותו מזבח הקטורת אשר לפני ה' לקטרת הסמים: (רס"י)

מצודת דוד והעלה שלמה. רצה לומר : מממונו התנדב בעבור כל ישראל : **ושלש פעמים**. שלש רגלים : **והקטיר אתו**. רצה לומר : הקטיר עליו קטורת על המזבח אשר לפני ה', וזהו מזבח הזהב שבהיכל, והוא מקרא קצר בדבר המובן מאיליו : **ושלם**. השלים עבודת הבית לכל משפטו : (מצודת דוד)

מצודת ציון אתו. עם המזבח, רוצה לומר : עליו : (מצודת ציון)

רלב"ג והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עולות ושלמים. כבר ביאר בספר ד"ה שזה היה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא זכר שם כי אם עולות, ואחשוב שהם היו בעבור הצבור ובה המקום זכר השלמים עמהם שהיה שלמה מעלה שם באלו המועדים בעבור החגיגה והשמחה שהוא מחוייב בהם והם היו באים בעבור עצמו או היה מרבה עליהם כל כך שהיו מספיקים לכל ישראל : **והקטיר אתו אשר לפני ה'**. ר"ל שהיה מביא משלו קטרת הסמים אשר יקטירו על המזבח הזהב : **ושלם את הבית**. ר"ל שהיה משלים משלו ענין התמידין בכל יום המוספין לשבתות ולחדשים כמו שנזכר בספר ד"ה, וידמה שכמו שבנה שלמה הבית משלו כן רצה שתהיינה עבודותיו כל ימיו והוא התנדב זה בעבור ישראל ולזה יהיה הרצון באמרו ושלם את הבית שכל מה שיצטרך לבית הזה היה עושה שלמה משלו כמו שמן למאור ולחם הפנים אשר על שלחן הזהב : (רלב"ג)

מלבי"ם והעלה שלמה שלש פעמים ר"ל העולות של שלש רגלים העלו מקופת המלך על הוצאותיו, וכן **הקטיר אתו** ר"ל עם מזבח החצון הקטירו על המזבח אשר לפני ה' שהוא מזבח הפנימי את הקטורת, שזה היה ג"כ מקופת המלך, ובד"ה מבואר שה"ה יתר קרבנות הצבור, וזה רמז פה במ"ש **ושלם את הבית**, שכמו שבנה את הבית כן השלים אותו במה שנתן כל צרכי הבית והקרבנות, שבה נשלם ענין הבית ועבודתו : (מלבי"ם)

לכז וְאֲנִי עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶצְיוֹן גִּבֹּר אֲשֶׁר אֶת אֵלוֹת עַל שְׁפַת יַם
בְּאֶרֶץ אֲדוּם:

מלבי"ם **וְאֲנִי** : **אֲנִי**: (כז"י)

מצודת דוד **את אילות**. עם אילות, רצה לומר : סמוך לה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואני. **ספינה** : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ואני עשה המלך שלמה**. ר"ל ספינה : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ואני** הוא שם הכלל אניות, כמו ויהי לי שור וחמור, **בעציון גבר** מבואר בד"ה שכבש אז את עציון גבר ואת אילות : (מלבי"ם)

לכז וַיִּשְׁלַח חִירָם בְּאֶנִי אֶת עֶבְדֵי אֲנָשֵׁי אֲנִיּוֹת יְדַעֵי הַיָּם עִם עֶבְדֵי
שְׁלֹמֹה:

מצודת דוד **אנשי אניות**. מלומדים ללכת באניות, יודעי דרך הים : (מצודת דוד)

רלבי"ג **אנשי אניות יודעי הים**. ר"ל אנשים בקיאים בהנהגת האניות ובקיאים במקומות הים להתישר אל המקום אשר ירצו ללכת אליו : (רלבי"ג)

מלבי"ם **אנשי אניות** היודעים מלאכת האניות ואיך להנהיג אותם, **יודעי הים**, הם היודעים דרך הים והרוחות וכדומה, שהם מלחים וחובלים : (מלבי"ם)

לכח וַיָּבֹאוּ אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם זָהָב אַרְבַּע מֵאוֹת וָעֶשְׂרִים כֶּפֶר וַיָּבֹאוּ
אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה: (פ)

מצודת דוד **אופירה**. שם היה מקום מתצב הזהב : **ועשרים**. ובדברי הימים (ב ח יח) נאמר וחמשים, ואולי שלשים מהם הוציאו בהוצאת הדרך : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ויבאו אופירה**. שם היה מקום לזהב יזקו אותו ממנו ר"ל כי שם

היה מחצב לזהב : (רלבי"ג)

מלבי"ם ארבע מאות ועשרים ובד"ה כתוב וחמשים, השלשים היתרים
שם נתן לעבדי חירם בשכרם : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-י

{א} ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם יהוה ותבא לנסותו
בחדות:

מצודת דוד לשם ה'. רצה לומר : שמעה אשר חכמתו איננה מטבע
האנושי, כי אם מהי היתה לו : לנסותו בחדות. לשאלו דברים סתומים
קשה הידיעה, ואם יגידם, תדע נאמנה שמאת ה' היתה לו החכמה :
(מצודת דוד)

רלבי"ג ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם ה'. ר"ל שהיא היתה
שומעת את שמע חכמת שלמה לשם ה' והרצון בו כי מהי היתה לו החכמה
כמו שקדם באמרו הנני נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך
ויהיה הרצון באמרו לשם ה' בעבור שם ה' או יהיה הרצון בזה שהיא
שמעה שמעו שכל מה שהיה עושה היה עושה לשם ה' ולזה היה דבק בו
תמיד והפליג מפני זה בחכמה כי זה אחד מהכלים הגדולי להשגת החכמי
או ירצה בזה שהיתה לו חכמה נפלאה ולא היה משתמש בה אלא לשם
ה' לעשות צדקה ומשפט כמו שמצאנו מהזונות שבאו לפניו ומהבאור
הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב : ותבא לנסותו בחדות. לבחון
חכמתו אם יעמוד על סוד החדות ההם אשר כונה בהם כי בזה יבחן את
החכמה היא לו מתת אלהים שאם הענין כן יעמוד על הכוונה אשר כוונה
בהם ואע"פ שהם יסבלו כוונות אחרות : (רלבי"ג)

מלבי"ם ומלכת שבא פי מהרי"א שעבדי שלמה אשר הלכו באניות
אופירה עברו בדרכם דרך ארץ שבא שהים הסובב אותה מתחבר עם ים
סוף בצד מערב והם ספרו חכמת שלמה, והיא שמעה שמעו לשם ה' ר"ל
שחכמתו היא אלהית, לא טבעית ותבא לנסותו בחדות, כי א"א בחכמה
אנושית לבד להגיד כל החדות שלפעמים ענינם נעלם כמו חדתו של
שמשון, שלא היה אפשר להגידה כי מי ינבא שהרג ארי ושקננו בגויתו
עדת דבורים ודבש : (מלבי"ם)

בב וּתְבֹא יְרוּשָׁלַיִם בְּחֵיל כְּבֹד מְאֹד גְּמִלִים נְשָׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה וּתְבֹא אֶל שְׁלֹמֹה וּתְדַבֵּר אֵלָיו אֵת כָּל אֲשֶׁר הָיָה עִם לְבָבָהּ:

מצודת דוד עם לבבה. אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז, לחשוב שהיה הדבר נשמע לשלמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בחיל. עושר וקניינים, כמו (ירמיהו יז ג) חילך וכל אוצרותיך : **כבד.** ענין רבוי : **יקרה.** חשובה : (מצודת ציון)

רלב"ג בחיל כבד מאד. הרצון בו נכסים וקניינים רבים כטעם חילך וכל אוצרותיך (רלב"ג) :

מלבי"ם (ב-ז) השאלות: למה בחרה לנסותו בחדות דוקא, לא בעניני חכמה ומדע, מז"ש ויגד לה את כל דבריה שהיל"ל את כל שאלותיה או חדותיה, ומה הכפל מושב עבדיו ומעמד משרתיו, ומז"ש אשר שמעתי על דבריך ועל חכמתך, שהוא כפל לשון :

ותבא והגם שיכלה ללכת דרך ים עם אני המלך, למעלתה הלכה דרך המדבר לכן באת בחיל כבד לשמרה בדרך : **ותדבר אליו את כל אשר היה עם לבבה** מגיד בזה שהיה מחכמה האלהית הנתונה בלבו של שלמה לדעת מן הדבור החיצוני את הדבור הפנימי של הלב, כי הלשון היא שליח של הלב ודובר בעדו, אבל הדיבור הלבבי הוא מפורש ושום שכל, והלשון תחוד חדה ותמשול משל, ושלמה הבין מן דבורה החיצוני את הדיבור הפנימי אשר עם לבבה, ועיי"כ (מלבי"ם):

גג וַיִּגַּד לָהּ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל דְּבָרֶיהָ לֹא הָיָה דָבָר נֶעְלָם מִן הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד

מצודת דוד את כל דבריה. אשר שאלה אותו : **לא היה דבר.** מכל דברי חידותיה לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה, כי הכל ידע והגיד לה את כולם : (מצודת דוד)

רלב"ג ויגד לה שלמה את כל דבריה. ר"ל הדברים אשר כוונה בחידות ההן (רלב"ג) :

מלבי"ם ויגד לה שלמה את כל דבריה שבעת הגיד חדתה הגיד דבריה בעצמם, כי הבין דבורה העקרי הלבבי ועיי"כ ידע תעלומות לבבה, למשל כשאמר שמשון מהעז יצא מתוק, הגם שהדבור החיצוני היה חדה, הדבור

הפנימי חשב שהעז הוא הארי והמתוק הוא הדבש, וחשב המעשה שקרה עם הארי, וזאת ידע שלמה כי הבין מחשבת הלב הנקשר עם הדבור בחכמת אלהים אשר בו, ועיי"כ לא היה דבר נעלם מן המלך: (מלבי"ם)

יד ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה:

רלב"ג ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה וגו'. זה מורה כי הבית אשר בנה היה בנוי בחכמה נפלאה וכן מאכל שולחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו שהיה שותה על דרך המזון ועל דרך הרפואה הכל היה מסודר בחכמה וכן העליה אשר יעלה בה בית ה' מביתו היתה גם כן נעשית בחכמה והנה הרצון באמרו ועולתו אשר יעלה בית ה' ועלייתו וכן כתוב בספר ד"ה: (רלב"ג)

מלבי"ם ותרא חוץ מזה ראתה את כל חכמת שלמה, בכל מיני החכמות והבית היינו הבתים שבנה: (מלבי"ם)

ה ומאכל שלחנו ומושב עבדיו ומעמד (משרתו) משרתיו ומלבושיהם ומשקיו ועולתו אשר יעלה בית יהוה ולא יהיה בה עוד רוח:

רש"י ועולתו אשר יעלה בית ה'. לך מצוא שהכין מציתו לבית המקדש, עולה ה' צו לבית ה': (רש"י)

מצודת דוד ומושב עבדיו. כל אחד במקום הראוי לו, וכן היה מעמד משרתיו, כל אחד במקום הראוי לשירותו: **ומלבושיהם**. הראוי לכל אחד לפי מה שהוא: **ועולתו**. דרך עלותו לבית ה': **ולא היה וגו'**. אמר בלשון גוזמא לרוב התמהון: (מצודת דוד)

מלבי"ם ומאכל שולחנו שהיה נעלה משולחן כל המלכים בכמות ובאיכות, ומושב עבדיו הם האוכלים על שולחן המלך שהיה מושבם בסדר לפי מדרגתם איש לפי ערכו, ומעמד משרתיו המשרתים בשולחן המלך כל אחד היה לו מעמד מיוחד לפי שירותו, וכן **מלבושיהם** כל אחד היה לו מלבוש מצויין בפ"ע כפי עבודתו, שהטבחים היה להם מעמד ומלבוש מיוחד וכן הרקחים והאופים ודומיהם וכל אחד הכיר את מקומו והיה ניכר בלבושו, ומשקיו שהיו ממינים רבים וממדינות מתחלפות, ועולתו הוא המעלה שעשה מעצי אלמוגים שהיה עולה בה מביתו לבית ה' שיזכיר בפסוק י"ב שהיה יקר ונפלא מאד, ובד"ה אמר ועלייתו: (מלבי"ם)

וַ וְתֹאמַר אֶל הַמֶּלֶךְ אֲמַת הִזֵּה הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל דְּבָרֶיךָ
וְעַל חֲכַמְתֶּךָ:

מלבי"ם אמת היה הדבר כי כבר אמר החוקר שהעוסקים בחכמה העיונית קשה להם להשתלם גם בשכל המעשי, כי נושאי העיונים הם מושגים מופשטים מחומריים ולא ישימו לב על הנהגה המדינית והמעשית שהוא נקשר בענינים חומריים, ואני שמעתי בארצי על דבריך שהוא הנהגת ביתו ומדינתו ועל חכמתך בדברים השכליים, ולכן: (מלבי"ם)

ז וְלֹא הֶאֱמַנְתִּי לְדַבְּרִים עַד אֲשֶׁר בָּאתִי וְתִרְאֶינָה עֵינֵי וְהִנֵּה לֹא הֵגַדְתִּי לִי הַחֲצִי הַחוֹסֶפֶת חֲכָמָה וְטוֹב אֶל הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי:

מצודת דוד הוספת. החכמה הנמצא בך, מרובה יותר מאשר הוגד לי :
(מצודת דוד)

רלבי"ג אל השמועה אשר שמעתי. הרצון בו לשמועה אשר שמעתי מחכמתך ומהטוב אשר יסודר ממך יחובר עוד לפי מה שמצאתי ממך וטוב הרבה או יהיה הרצון באמרו אל השמועה על השמוע' והנה היה הטוב המשפט והצדק' המסודרים ממנו : (רלבי"ג)

מלבי"ם לא האמנתי לדברים, אם מצד שלא ימצאו שתיהן יחדיו, אם מצד ההפלה שהפליגו לספר מרוחב לבו, עד אשר באתי ותראינה עיני שראתה הפלגת חכמתו, וגם שראתה איך עם חכמתו העיונית השתלם גם בהנהגת הבית והמדינה כמ"ש ותרא את כל חכמת שלמה שהוא העיוני וגם הבית אשר בנה ומאכל שולחנו וכו', והנה לא הוגד לי החצי כי החכמה הטבעיית י"ל גבול ויגדל שמע החכם ברחוק יותר מבקרוב, שמי שרואה אותו יראה שחכמתו בעלת גבול וא"א שידע כל הדברים, וגם שידיעתו אינה ברורה, אבל חכמת שלמה שהיתה אלהית והיה לבו כמעין הנובע מן המקור האלהי אשר בלבו היא מתוספת כל שעה והמקור מתרבה כל עוד שיוסיפו לשאב מים מדליו, ועז"א הוספת חכמה וטוב, ור"ל בחכמה היא ההשכלה ובטוב ר"ל ההנהגה הטובה: (מלבי"ם)

ח אֲשֶׁרִי אֲנֹשֶׁיךָ אֲשֶׁרִי עֲבַדְיָךָ אֵלֶּה הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ תְּמִיד הַשְּׁמָעִים
אֶת חֲכַמְתֶּךָ:

מלבי"ם אשרי, נגד ההנהגה אמרה אשרי אנשיך המונהגים מאתך, ונגד החכמה אשרי עבדיך אלה שהם עבדי המלך הקרובים אליו שמצד שעומדים לפניך תמיד הם שומעים את חכמתך : (מלבי"ם)

טו יהי יהוה אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל באהבת יהוה את ישראל לעלם וישימך למלך לעשות משפט וצדקה:

מצודת דוד באהבת ה'. בעבור אהבת ה' לישראל, שמך עליהם למלך, לעשות כרוחב חכמתך משפט וצדקה : (מצודת דוד)

מלבי"ם יהי ה' אלהיך ברוך אשר חפץ שיעור הכתוב אשר באהבת ה' את ישראל לעולם חפץ בך לתתך על כסא ישראל, שע"י אהבת ה' את ישראל נתן להם פרנס טוב כמוך שתעשה משפט וצדקה, שבזה יהיו העם מאושרים, כי לפי זכות העם ואהבת ה' אותם ישגיח עליהם לתת להם מלך חכם אוהב צדקה ומשפט : (מלבי"ם)

ז ותתן למלך מאה ועשרים כפר זהב ובשמים הרבה מאד ואבן יקרה לא בא כבשם ההוא עוד לרב אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה:

רלב"ג לא בא כבושם ההוא עוד לרוב. ר"ל שלא בא עוד רבוי כמוהו מהבושם ההוא : עצי אלמוגים. קוראל בלע"ז והוא עץ גדל בקצת הימים : (רלב"ג)

זא וגם אני חירם אשר נשא זהב מאופיר הביא מאפיר עצי אלמגים הרבה מאד ואבן יקרה:

רש"י עצי אלמוגים. קוריו"ל בלע"ז: (רש"י)

מצודת ציון אלמוגים. הוא מין עץ יקר וחשוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: מ"ש וגם אני חירם אין מקומו פה רק בס"ס הקודם שדבר מן האניות היל"ל זאת :

וגם אני חירם פי' רי"א שלפי שזכר למעלה שהתפלאה על עליתו שהיה עולה בה לבית ה', בא לספר מעלת העליה שנרשמה כ"כ לפי שהיתה כולה מעצי אלמגים שהם יקרים מאד ולא בא כן עד היום הזה כי היו מעטי המציאות מאד, והיו נמצאים אצלו בריבוי עד שעשה מהם מסעד לבית ה' ולבית המלך וגם כלי זמר שצריכים עצים גדולים שזה אינו בנמצא כלל ממין הזה : (מלבי"ם)

וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת עֲצֵי הָאֲלֻמִּיּוֹת מִסְעָד לְבַיִת יְהוָה וּלְבַיִת הַמֶּלֶךְ וְכִנּוֹרוֹת וַיִּבְרָא לָשָׂרִים לֹא בָּא כֵּן עֲצֵי אֲלֻמִּיּוֹת וְלֹא נִרְאָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

רש"י **מסעד לבית ה'.** וּבְדַבְרֵי הַיּוֹמִים (ב ט יא) כתיב: מסלות לבית ה', לכך אני אומר, המסעד הזה לשון רלפיה: **לשרים.** לבני לוי: (רש"י)

מצודת דוד **מסעד.** הוא העליה שזכר למעלה שהיה לבית ה' ולבית המלך, רצה לומר: מזה לזה, ובדברי הימים (ב ט יא) נקרא מסילה על היותו מסילה ללכת בה, וכאן נקרא מסעד, לפי שהיה לו כעין מעקה מפה ומפה, להיות העולה נשען ונסעד בהם: **לשרים.** למשוררים: **לא בא כן.** מעולם לא בא משם בכמות רב ובגודל כאשר אז: (מצודת דוד)

מצודת **ציון** **מסעד.** משען : (מצודת ציון)

רלב"ג **מסעד לבית ה' ולבית המלך.** הנה בספר ד"ה כתוב תמורת זה מסלות ולזה אחשוב שבעליה אשר יעלה בה בית ה' מבית המלך עשה כדמות מעקה מעצי האלמוגים שיסמך האדם בהם במסלתו בזאת העליה וכן הענין בשאר העליות אשר היו בבית ה' ובבית המלך כי לא היו בהם מעלות לא בכבש המזבח ולא בעליות אשר יעלו בהם אל היציעים לפי מה שהתבאר מדברינו והנה אמרה התורה ולא תעלה במעלות על מזבחי וידמה שהמלך סדר גם כן כמו זה בביתו שלא תגלה ערות איש בעלותו שם ואיך שהיה הנה היה המעקה הוא מסעד למסלות אשר ידרכו בהם בעליות ההם: **וכנורות ונבלים לשרים.** ר"ל שכבר עשה מעצי האלמוגים כנורות ונבלים למשוררים בכלי זמר: **לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה.** אחשוב שהרצון בזה שלא באו עצי אלמוגים גדולים כאלו שיהיו נכונים לעשות מהם מה שעשה שלמה מאלו: (רלב"ג)

וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַת שִׁבָּא אֶת כָּל חֶפְצָה אֲשֶׁר שְׁאַלָה מִלְּבַד אֲשֶׁר נָתַן לָהּ כִּי־ד הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַתִּפֶּן וַתִּלְךָ לְאַרְצָהּ הִיא וְעַבְדֶּיהָ: (o)

רש"י נתן למלכת שבא. נתינה זו אינה אלא לימוד חכמה: כל חפצה. (בא) אליה ונולד ממנה נבוכדנצר, והחריב הבית שעמד ארבע מאות ועשר שנים בחלק כל שנים עשר שצטים, מהאר"י ז"ל) מלבד אשר נתן לה מתנות ומגדנות המלויין כאן ואינם מלויין במקומה: (רש"י)

מצודת דוד **כל חפצה.** מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה: **אשר נתן**

לה. זולת שאלתה : **כיד המלך שלמה**. רצה לומר : **בנדיבת רב, כראוי למלך שלמה**. (יד) אשר בא. מאופיר : (מצודת דוד)

רלב"ג והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה. הנה כתוב תמורת זה בספר ד"ה את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך והרצון בזה כי מלבד אשר הביאה מלכת שבא אל המלך מהחידות נתן לה עוד את כל חפצה אשר ממנו מדברי חכמה ועצה וכן יהיה הרצון בזה המקום בזה שהוא נתן לה את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועצה מלבד מה שנתן לה תחלה שהיה ביד המלך שלמה כי לא היה חכם אחד בזמן ההוא שיהיה יכול להגיד זה זולתי שלמה מפני שהיה חכם מכל האדם : (רלב"ג)

מלבי"ם והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מדברים שראתה באוצר המלך ותחפץ בהן, מלבד אשר נתן לה מנחה כנגד מנחה, כפי גדולת ידו נתן לה דברים יקרים, ובד"ה כתיב **מלבד אשר הביאה אל המלך**, ר"ל מה שנתן לה כנגד מה שהביאה : **ותפן ותלך לארצה** בל תחשוב שהמלכה הזאת אשר נסעה דרך רחוקה כזאת שטטה לראות את המדינות ובאה אל שלמה דרך אגב, כי עקר ביאתה היה רק אל שלמה לבדו ולא פנתה לשום מקום זולתו, ואחר שבעה שמחות את פניו פנתה בדרך ישר לארצה : (מלבי"ם)

זיד ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת שש מאות ששים ושיש זקב : **זקב** כפר

רס"י שש מאות ששים ושש. חירס נתן לו מאה ועשרים, ומלכת שבא מאה ועשרים, ואני תרשים הביאה מאופיר ארבע מאות ועשרים, הרי שש מאות ושישים, והששה לא ידעתי מאין. ובדברי הימים (ב ח יח) כתיב: שהביאו מאופיר ארבע מאות וחמשים, ואין מונה שם מאה ועשרים של חירס, ויש לתקן המקרא, שהששים היתירים היו מן הק"ך של חירס, שהרי עבדי חירס היו שם עם עבדיו: (רס"י)

רלב"ג ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת. אחר שזו המשקל מהזהב היה בא לו מדי שנה בשנה כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים היו שולחים אותם לו מדי שנה בשנה כמו שכתוב אחר זה ובספר ד"ה וכל מלכי הארץ מבקשים את פני המלך שלמה לשמוע את חכמתו וגוי והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושמלות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי, תכלית ספורים האלה הוא לספר איך נתקיים בו הבטחת ה', אם במתנת החכמה, אם בכבוד אם בעושר, וספר מענין עשרו שבכל שנה בא לו זהב רב תרס"ו ככר, ולפמ"ש הר"י"א שמשקל הככר הוא י"ב אלף ג' מאות דוקאטי ווינעציאניש בא לו בשנה שמונה מיליאן קצ"ט אלפים שמונה מאות דוקאטי (מלבי"ם):

טו לבד מאנשי התרים ומסחר הרכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ:

רפ"י לבד מאנשי התרים. שהיו מביאים לו הסוחרים התרים בארץ לסחורה: הרוכלים. מוכרי צמחים, ומוליכין אותם מעיר לעיר: וכל מלכי הערב. תרגם יונתן: וכל מלכי סומכותא, לשון ערובה, המלכים שהיו בערובתן וסומכין עליו, גאראנטיא"ה בלע"ז: (רפ"י)

מצודת דוד לבד מאנשי התרים. לבד הזהב הבא אליו מאנשי התרים וכו' (מצודת דוד):

מצודת ציון התרים. הם הסוחרים הקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנות במקום הזול, והוא מלשון (במדבר יג טו) לתור את הארץ ומסחר הרוכלים. רוצה לומר: ומן סוחר הרוכלים, והם מוכרי הבושם, כמו (שיר השירים ג ו) מכל אבקת רוכל: מלכי הערב. הם הערביים: ופחות. שלטונים, כמו (חגי א יד) פחת יהודה: (מצודת ציון)

רלבי"ג לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים. הנה אמר בד"ה תמורת זה לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים ואחשוב שכל הסוחרים היו פורעים מס למלך שלמה מסחורתם והנה קרא התרים הסוחרים הגדולים שהם תרים וחוקרים על דבר הסחורות בקצות הארץ מאיזה מקום יכשר להם יותר לקנותם או למכרם והרוכלים הם המביאים הבשמים ויתר הדברים הדומים להם בעיר ועיר למכור שם זעיר שם זעיר שם זה עדות שמה שזכי ממשקל הזהב שהיה בא לשלמה היה בא לו מדי שנה בשנה: וכל מלכי הערב ופחות הארץ. אמר תמורת זה בד"ה וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה והנה זה ג"כ הי' בא מידי שנה בשנה ויעיד על זה מה שזכרנו: (רלבי"ג)

מלבי"ם לבד מאנשי התרים הם הסוחרים הגדולים התרים במדינות להביא סחורות ממדינה למדינה: ומסחר הרוכלים הקטנים, שכל סחורה שעברה דרך מדינתו נתנה מס קצוב למלך, וכל מלכי הערב שהביאו לו מנחה (מלבי"ם):

טז וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵאֵתִים צָנָה זָהָב שְׁחוּט שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה
עַל הַצָּנָה הָאֶחָת:

רס"י כָּנָה. מִקֶּפֶת אֶת הָאֵדָם מִשְׁלָסָה רוּחוֹתָיו, וְהוּא שְׁאֵמֵר בְּסֵפֶר תְּהִלִּים
(ה' יג): כָּנָה לָחוּן תַּעֲטֵרנוּ: שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב. וְהוּא שֵׁשׁ מִנִּים, שְׁהִזְהָב הוּא
הַדִּינָר: (רס"י)

מצודת דוד זָהָב שְׁחוּט. לְרֹב עֲשָׂרוֹ עֲשָׂאֵם מִזָּהָב טוֹב, עִם כִּי הַדֶּרֶךְ
לַעֲשׂוֹתָם מִבְּרֹזֶל: שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב. רָצָה לוֹמֵר: דִּינָרֵי זָהָב: יַעֲלֶה. הִיָּה
נִכְנָס בּוֹ: (מצודת דוד)

מצודת ציון צָנָה. מִלְּבוּשׁ מִמִּתְכַּת, יִקִּיף כָּל הַגּוֹף לְהַצִּיל מִמִּכַּת חָרָב, כְּמוֹ
(תְּהִלִּים ה' יג) כִּצָּנָה רָצוֹן תַּעֲטֵרנוּ: שְׁחוּט. נִמְשַׁךְ, כְּמוֹ (יִרְמִיָּהוּ ט ז) חָץ
שְׁחוּט לְשׁוֹנָם, וְרוֹצָה לוֹמֵר: זָהָב טוֹב נִמְשַׁךְ כְּשַׁעוּה: (מצודת ציון)

רלב"ג וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵאֵתִים צָנָה זָהָב שְׁחוּט. הִנֵּה הַצָּנָה הוּא כְּמוֹ
מִגֵּן אֲלֵא שֶׁהוּא גָדוֹל וּמְקִיף אֶת הָאָדָם כִּצָּנָה רָצוֹן תַּעֲטֵרנוּ וְהַרָצוֹן
בְּאֵמֵרוֹ זָהָב שְׁחוּט לְפִי מָה שֶׁאֲחֻשׁוֹב שֶׁהוֹסֵר אֲדַמִּימוֹתוֹ מִמֶּנּוּ בְּמִלְאָכָה
וַיִּסּוֹר מִמֶּנּוּ בְּזֶה קִצַּת לַחֲוֹתוֹ וְלִזֶּה הִיָּה יוֹתֵר חֹזֵק: שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב. ר"ל
שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִים זָהָב: (רלב"ג)

מלבי"ם (טז-יז) מֵאֵתִים צָנָה וְשֵׁשׁ מֵאוֹת מִגְּנִים הַצָּנָה מְקִיף מִגֵּי רוּחוֹת
וְהַמִּגֵּן מִרוּחַ א', וְהִיָּה צָרִיךְ אֶל הַצָּנָה שֵׁשׁ מִנִּים, כִּי כָּל מִנֵּה מִחֻזִּיק מֵאֵה
זָהָב: (מלבי"ם)

נז וְשֵׁשׁ מֵאוֹת מִגְּנִים זָהָב שְׁחוּט שְׁלֹשֶׁת מִנִּים זָהָב יַעֲלֶה עַל הַמִּגֵּן
הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בֵּית יַעֲרֵ הַלְּבָנוֹן: (פ)

רס"י זָהָב שְׁחוּט. הוּא כֵךְ וְנוֹחַ לְהַרְקֵעַ: (רס"י)

מצודת דוד שֵׁשׁ מִנִּים. וּבְדַבְרֵי הַיָּמִים (שֵׁם פְּסוּק טז) נֹאמֵר: שֵׁשׁ
מֵאוֹת זָהָב, כִּי מִנֵּה הוּא לִיטְרָא, וְבוֹ מֵאָה דִּינָרֵי זָהָב: (מצודת דוד)

מצודת ציון מִגְּנִים. הוּא שֵׁם כְּלִי, עֲשׂוּי לְאַחוּז בַּיָּד בַּעַת הַמִּלְחָמָה לְהִגֵּן בּוֹ,
וְגַם יֵשׁ מִגֵּן עֲשׂוּי מֵעוֹר שְׁלֹק, הָאֵמֹר בְּתַחִילַת שְׁמוּאֵל ב (א כֹּא) (יח) שֵׁן.
שֵׁן הַפִּיל: מוֹפֵז. טוֹב וּמְזוּקָק וּמִבְּהִיק, וְכֵן (שִׁיר הַשִּׁירִים ה' יֹא) כְּתָם פֵּז:
(מצודת ציון)

רלב"ג שלשת מניס זהב. ר"ל הנה המנה הוא מאה שקלים ולזה אמר בספר בד"ה שלש מאות זהב : (רלב"ג)

יח וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף שֵׁן גָּדוֹל וַיִּצְפְּהוּ זָהָב מוֹפָז:

רפ"י זהב מופז. מזהיק כמרגלית: (רפ"י)

רלב"ג כסא שן גדול. זה היה כסא המלוכה והיה נעשה משן הפיל וואדי בלע"ז : ויצפהו זהב מופז. פירשו בו זהב נקי מסיגיו ואחשוב שיהי ענינו מענין פזור בחלוף אות זי"ן באות צד"י כי ברצותם לנקותו תכלית הנקיון יפזרוהו ויכתתוהו לחלקים דקים ויערבו עמו קצת דברים יוציאו ממנו סיגו : (רלב"ג)

יט שש מעלות לפסה וראש עגל לפסה מאחריו וידת מזה ומזה אל מקום השבת ושנים אריות עמדים אצל הידות:

רפ"י שש מעלות. מדרגות לעלות זו, וראש הכסא היה עגול, מקום מושב המלך: מאחריו. תיקון הכסא היה רחב, והמעלות היו לכל פניו, ולכל רחבה לכל אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול: וידת מזה ומזה. לסמוך זרועותיו עליהם, כמין מקלות זהב מפאה לפאה, פשוטין לימין ולשמאל: ושנים אריות. של זהב, וכל אורת הכסא מפורשת באגדת מגילת אסתר (אסתר רבה טו יב. ילקוט שמעוני רמז תתרמו): (רפ"י)

מצודת דוד וראש עגול לכסה מאחריו. למאחרי הכסא, יצא ממעל היושב מכסה עגולה, כעין כיפת כובע : וידות. כעין זרועות, יצא אצל מקום הישיבה להשען בהם : אריות. עשויים מזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעלות. מדרגות : (מצודת ציון)

רלב"ג שש מעלות לכסא. הנה היתה צורת הכסא הזה כך שכאשר היה עולה לשבת בו היה עולה בו שש מעלות ואז ישב במקום השבת שהיה למעלי מהמעלה הששית ומאחרי הכסא היה שם לוח יסמוך בו בשבתו שם והיה ראש עגול בלוח ההוא באמצעו והיו ידות מזה ומזה אל המקום שהיה יושב בו והנה הידות הם כמו זרועות יסמוך בהם המלך ידיו בשבתו שם והנה היתה צורת ארי אצל כל יד לצד פני הכסא ולצד ההוא היה פני

אריה וכן אצל כל מעלי ממעלות הכסא בשתי קצות המעלה לצד פני הכסא ולצד ההוא היו פני האריות ולזה היו שם ארבעה עשר אריות : (רלבי"ג)

מלבי"ם וראש עגול למעלה במקום מושבו היה עגול מאחריו כמדת גופו וראשו לסמוך עליו גבו, ויזות מזה ומזה לתמוך ידיו עליהם : (מלבי"ם)

זכ וְשָׁנִים עֶשְׂרֵי אַרְיִים עֹמְדִים שָׁם עַל שֵׁשׁ הַמַּעְלוֹת מְזֶה וּמְזֶה לֹא נֶעֱשָׂה כֵן לְכָל מַמְלָכוֹת:

מצודת דוד המעלות. אשר יעלו בהם לשבת על הכסא : מזה ומזה. ששה מזה, וששה מזה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ושנים עשר אריים כי דגל יהודה היה צורתו אריה ורמזו על י"ב אבותיו משלמה עד יהודה או מדוד עד יעקב, ולי"ב השבטים, וכמו שהים שבו מימי החסד עמד על י"ב בקר לפני שור מהשמאל כן כסא הדין עמד על י"ב אריות שהם בימין המרכבה, לכלול חסד במשפט : (מלבי"ם)

זכא וְכָל כְּלֵי מִשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכָל כְּלֵי בַּיִת יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוֹר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב בַּיָּמִי שְׁלֹמֹה לְמַאוּמָה:

רז"י אין כסף לא נחשב. אין כסף באחד מהם, כי לא נחשב: (רז"י)

מצודת דוד אין כסף. לא היה בהם כלי כסף, כי הכסף לא היה נחשב למאומה : (מצודת דוד)

מצודת ציון סגור. הנסגר בכור, לצרפו להסיר הסיג : למאומה. לכולם : (מצודת ציון)

זכב כִּי אֲנִי תְּרַשִׁישׁ לְמֶלֶךְ בָּיִם עִם אָנִי חִירָם אַחַת לְשִׁלֵּשׁ שָׁנִים תְּבֹא אֲנִי תְּרַשִׁישׁ נִשְׂאֵת זָהָב וְכֶסֶף שְׁנֵהָבִים וְקָפִים וְתַפְיִים:

רז"י אני תרשיש. (תרגום:) ספינת אפריקה: שנהבים וקפים ותוכיים. (תרגום:) סן דפיל וקופין וטוסין: (רז"י)

מצודת דוד למלך ביים. המלך היה לו ביים אניה הולכת תרשיש, כאחת

ויחד עם אני חירם מלך צור, ואחת לשלש שנים תבוא האניה מן תרשיש
[ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה, ולשני המקומות שלח אניות] :
(מצודת דוד)

מצודת ציון שנהבים. הוא שן הפיל : **וקפים.** הוא הקוף הנזכר בדברי
רבותינו ז"ל (יומא כט ב), ודומים הם בצורותיהם לבני אדם : **ותוכיים.**
הם העופות היפות מאוד בנוצותיהם בחלוף המראות, והוא הטווס :
(מצודת ציון)

רלב"ג שנהבים. הם שני הפיל הגדולים אשר מהם יהיה מה שישתמשו
ממנו במלאכה וואור"י בלע"ז : **וקופים.** הם שימיי"ש בלעז : **ותוכיים.**
הם פאוונ"ש בלעז : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: למה ספר זה שלישי מן האניות וכבר אמר זה
למעלה ס"ס ט' ובסי' זה פי"א, שם אמר ללכת אופירה ופה אמר אני
תרשיש. שם משמע שהיו האניות לשלמה. ושהיו מביאות זהב לבד ופה
משמע שעקר היה חירם ושהיו מביאות גם כסף, ושבאה אחת לשלש
שנים :

כי אני תרשיש, הרי"א חשב כי תרשיש היא העיר קארטאגא בצפון
אפריקא על יד ים התיכון, ועי"כ הרבה לתמוה איך הלכו אניות מעציון
גבר שהוא על שפת ים סוף לתרשיש, והלא רצועות המדבר (ארץ זיעף)
מבדלת בין ים סוף לים התיכון. ? ורצה לדחוק שנקראו אניות תרשיש,
ע"ש צורתם שנעשו כתבנית האניות האלה, אבל עמד לנגדו מ"ש בדה"ב
(כ' ל"ז) ויחברו עמו לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו אניות בעציון
גבר, ואיך הלכו מעציון גבר לתרשיש, והפליאה הזאת מלאה את לבו
לאמר שעזרא הסופר טעה במ"ש ביהושפט (מ"א כ"ב י"ט) שעשה אניות
תרשיש ללכת אופירה, וטעה שר"ל אניות ללכת תרשיש עיין שם, וחלילה
לנו מזה הדעת שנאמר שכותב ד"ה טעה, ושלא ידע פשט הכתוב במלכים
ולא ידע שא"א ללכת מעציון גבר לתרשיש באניה, אבל האמת עד כמ"ש
בפי' ישעיה (סי' כ"ג) שתרשיש היא עיר טארזיס שהיא שפאניען הקדומה
שהיתה רוכלת הצוריים בספרד, כמו שכתבו חכמי העמים, ונודע כי
הצוריים בבואם לספרד, (אשר כינו בשם אושפניא ע"ש שהשפנים נמצאו
שם לרוב) מצאו כסף מזוקק על פני הארץ הרבה מאד עד שעשו כל כליהם
וגם חשוקי ווי ספינותיהם מכסף, ובנו להם עיר מושב ורוכלת העמים
טערזוס, והעיר הזאת יושבת על מבואת ים האטלאנטי שהוא ים
אקיאנוס, וידוע שים סוף נכנס לים אקינוס, ולפי"ז באניות שבנה בעציון
גבר היה יכול לילך בין לאופיר בין לתרשיש. ולמעלה (ט' כ"ז) ספר ששלח
משם אופירה וחירם שלח את עבדיו עם עבדי שלמה, כי עבדי שלמה היו
העקר במהלך הזה, והם לקחו שם זהב לא כסף שלא נמצא באופיר, כי
בארצות החמות לא יתילד כסף רק זהב ומקום הכסף בארצות הקרות,
ופה ספר הטעם שלא נחשב הכסף בימי שלמה **כי היה לו גם אני תרשיש**
עם אני חירם, ר"ל אניה הולכת לשפאניען ששם היה חירם עקר כי היתה

תחת רשותו, ואני תרשיש תבא אחת לשלש שנים, והיא היתה נושאת גם כסף, שידוע שהיה שם לרוב מאד, וכמ"ש כסף מרוקע מתרשיש יבא, וגם הביאו משם שנהבים וקפים וטווסים שהיו מצויים שם, ומ"ש לקמן (כ"ב מ"ט) שיהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה ולא הלך כי נשברו אניות בעציון גבר, היינו שהיו האניות מיוחדות ללכת תרשיש ע"כ נקראו אניות תרשיש והיה בדעתו ללכת גם לאופיר, וע"י שנשברו בעציון גבר אצל החוף לא הלך אף לתרשיש וכ"ש לאופיר, וזה עצמו כתב עזרא בד"ה, וחלילה שיבא בכתובים דבר מכחיש המציאות: (מלבי"ם)

כג וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׂר וּלְחֻקָּהּ:

מלבי"ם ויגדל ר"ל מכל הספורים הנזכרים מבואר איך גדל מכל מלכי הארץ בין בעשר בין בחכמה, ולא זאת, כי חכמתו היתה סבת עשרו, שע"י (מלבי"ם):

כד וְכָל הָאָרֶץ מִבְּקָשִׁים אֶת פְּנֵי שְׁלֹמֹה לְשִׁמֵּעַ אֶת חֻקָּתוֹ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ:

מצודת דוד מבקשים וכו'. היו חפצים לראות את פני שלמה: (מצודת דוד)

מלבי"ם שכל הארץ מבקשים את פני שלמה מפני חכמתו ע"כ נתעשר ג"כ, כי ע"כ: (מלבי"ם):

כה וְהָמָּה מִבָּאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כָּלִי כֶּסֶף וְכָלִי זָהָב וְשִׁלְמוֹת וְנֹשֶׁק וּבִשְׂמִים סוּסִים וּפָרָדִים דָּבָר שָׁנָה בְּשָׁנָה: (ס)

רס"י ונשק. כלי זיין: (רס"י)

מצודת דוד דבר שנה בשנה. מנהג שנה בשנה, כי כן היה עת בואם, פעם בשנה: (מצודת דוד)

מצודת ציון ושלמות. ומלבושים: ונשק. כלי זיין, כמו (ישעיהו כב ח) נשק בית היער: (מצודת ציון)

רלב"ג ונשק. הם כלי זיין: (רלב"ג)

מלבי"ם והמה מביאים לו איש מנחתו, כמו שהיה המנהג בבוא לראות

גכז וַיֵּאָסֹף שְׁלֹמֹה רָכַב וּפָרָשִׁים וַיְהִי לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת רָכַב וּשְׁנָיִם עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיִּנָּחֵם בְּעָרֵי הָרָכַב וְעַם הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלָּיִם:

רפ"י אלף וארבע מאות רכב. וזדצרי הימים (ז א יד) כתוב: אלף ושבע מאות. ואומר אני, אלף וארבע מאות בערי הרכב היו, והשלב מאות עם המלך בירושלים, וכך פירושו זדצרי הימים: וינחם בערי הרכב, ועם המלך היה עוד רכב אחד בירושלים. וכאן כך פירושו: וינחם בערי הרכב, ועם המלך היו מקלתן בירושלים: וינחם. וינהלם: (רפ"י)

מצודת דוד ויאסוף. מן המנחות שהביאו לו, לבד מה שהיה לו מאז האמור למעלה: וינחם. מקצתם הניח בערי הרכב, ומקצתם נשאר עם המלך בירושלים: (מצודת דוד)

מצודת ציון וינחם. מלשון הנחה: (מצודת ציון)

רלבי"ג ויהי לו אלף וארבע מאות רכב. הנה כתוב בדברי הימים בזה המקו' ארבעת אלפים אורות ובמה שקדם כתוב ארבעי אלף אורות סוסים למרכבו וכבר התרנו הספק הזה במה שקדם בשאמרנו שמה ארבעים אלף היו ארבעת אלפים שהיו בהם סוסים ומרכבות ובשאר היו בהם סוסים בלא מרכבות אם כן היו לו ארבעת אלפים רכב לכל הפחות ואיך אמר פה שהיו לו אלף וארבע מאות רכב לבד והנראה בעיני שאלו האלף וארבע מאות רכב אסף אותם שלמה ממקומות רבים לבחור היותר נבחרים ואולי אספם מהסוסים שהיו מביאים לו למנחות כי הם היו נבחרים בלי ספק ואלו היו הנבחרים שבמרכבות אשר לשלמה והנחה אותם בערי הרכב אשר לו שהיו בהם אורות לכלכלם שם וקצתם השאיר עם המלך בירושלים כדי שיהיו יותר קרובים אליו: (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: מ"ש שהיה לו אלף וארבע מאות רכב סותר למ"ש למעלה:

ויאסף שלמה למעלה אמר שהיה לו ארבעים אלף אורות סוסים, ופה דבר מן הרכב, שהוא מרכבות ברזל שהיו לוחמים בהם עם האויב כמ"ש כי תשע מאות רכב ברזל לו (שופטים ד') היה לו אלף וד' מאות, והיו מקצתם בערי הרכב ומקצתם עם המלך להגן עליו מבית ומחוץ, ר"ל מלבד מה שהמלכים היו עובדים אותו מאהבה מפני חכמתו היו עובדים גם מיראה כי היה לו סוס מוכן ליום מלחמה ורכב ופרשים: (מלבי"ם)

כַּז וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כְּאַבְנִים וְאֵת הָאַרְזִים נָתַן
כְּשִׁקְמִים אֲשֶׁר בַּשָּׁפֵלָה לְרַב:

רַש"י כאבנים. ולמעלה (פסוק כא) הוא אומר 'למאומה'. רבותינו פירשו
(סנהדרין כא ז): כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה, כאן לאחר שנשא
שלמה את בת פרעה: (רש"י)

מצודת דוד ויתן המלך וכו' כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים, ובעבור
כי היו רבי המשקל, לא היה מהאפשר לגנבם וללקחם : אשר בשפלה.
הגדלים בשפלה הרבה מאוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון כשקמים. שם אילן גרוע ושפל, כמו (שם ט ט) שקמים גדעו :
בשפלה. בעמק : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויתן המלך ולא לבד שהיה עושר גדול להמלך עצמו כי גם אנשי
ירושלים נתעשרו מאד ע"י רבת עם שבאו לשם, וע"י רבת המסחר
בהאסף לתוכה עמים רבים. כל אחד מעשירי ירושלים היה בונה לו בית
ארזים עד שנתרבו הארזים כשקמים : (מלבי"ם)

כח וּמוֹצֵא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה מִמִּצְרַיִם וּמְקוֹה סֹחְרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ
מִקְוֵה

רַש"י ומואל הסוסים אשר לשלמה. היה ממצרים: ומקוה. אסיפת סוחרי
הסוסים מצרים, סוחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר מצרים מן
המלך, שלא יוציא אדם סוס מסם, אלא על ידם, כך שמעתי. ולכך נקוד
על 'ומקוה' טעם זק"ף גדו"ל, ללמוד שהתיבה עומדת בעלמה, ואינה
לזוקה לאחריה: (רש"י)

מצודת דוד ומוצא הסוסים. מקום מוצא הסוסים שהיה לשלמה,
מצרים היה, כי הם הוציאו הסוסים ממקומם להביא אל שלמה, כי
היה לו עמם מקח ידוע וקצוב, וכאשר יאמר במקרא שלאחריו : ומקוה.
הנה התרגום לא תרגם מלת ומקוה, ונראה מזה דעת התרגום שהיה שם
מחוז נקרא קוה, והמ"ם היא במקום מן, ורצה לומר : וגם מן קוה קנה
סוסים, ולא באופן אשר קנה מצרים, רק הוא שלח סוחריו והמה יקחו
מן מחוז קוה במחיר, רצה לומר : בערך הראוי לפי השווי, לא במקח ידוע
וקצוב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **במחיר**. ענין ערך הדבר ושוויו כמו (שמואל ב כד כד) אקנה
מאותך **במחיר** : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים**. זה שב לפי מה שאחשוב
אל מה שזכר למעלה והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושאר
הדברים שזכר שהיו באים לשלמה מדי שנה בשנה והרצון בו ומוצא
הסוסים ממצרים היה גם כן לשלמה ר"ל שכל מי שהיה מוציא סוס
ממצרים הי' נותן דבר ידוע לשלמה כי ממצרים לא יצא סוס כי אם
ברשות המלך והנה נתן פרעה דינו בזה הענין לשלמה : **ומקוה סוחרי**
המלך יקחו מקוה במחיר. הנה הרצון במקוה בגדי שש כי כמו שהחוט
יקרא תקוה כן יקרא הנארג מהחוטין מקוה והנה היה במצרים בגדי
פשתן חשובים מאד כמו שנתפרסם והנה לא היו מוציאי אותם אלא
ברשות המלך ואותו הכח נתן פרעה לשלמה ולרוב המצא הסוסים והשש
במצרים לא יהיה האדם רשאי לרכוב על סוס או ללבוש בגדי שש אם לא
מרשות המלך כדי שיוכר בין השרים ובין העבדים והנה הרצון בזה כי
מוצא הסוסים ממצרים ומוצא המקוה הכל הי' לשלמה וזכר כי סוחרי
המלך שלמה היו לוקחים מקוה במחיר מעם מצרים כי המוצא היה
לשלמה לזה היו הרוצים להוציאו משם קונין אותו מסוחרי המלך ומזה
היה מגיע תועלת רב לשלמה ר"ל מהסוסים והמקוי כי סוחרי המלך היו
קונין זה המוצא ממנו בסך רב לסוסים ולמקוה והנה קצר המאמר כי
סוחרי המלך היו גם כן לוקחים הסוסים שם ומידם יקחום כל מי שירצו
להוציאם **ממצרים** : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ומוצא הסוסים**. הסוסים של שלמה היה מוצאם **ממצרים** ששם
היו הסוסים המובחרים, וגם היה לו **מקוה**, הוא מקום שמגדלים שם את
הסוסים ונקוים שם סוסים רבים, ומפרש כי **סוחרי המלך יקחו מקוה**
במחיר שלא קנו סוסים לאחדים רק קנו כל הסוסים שבמצרים כל
המקוה והאוסף של הסוסים היו שייכים לסוחרי שלמה, וכל הסוסים
הנולדים שם במקוה ההוא היה שלהם והיה בידם להרבות המקת, ועי"כ
(מלבי"ם):

לכט **ותעלה ותצא מִרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוֹסֵי בְּחֻמְשֵׁים**
וּמָאָה וְכֵן לָקַל מַלְכֵי הַחֲתִים וְלַמְלִיכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֵצְאוּ: (פ)

רפ"י **וסוס בחמשים ומאה**. למדנו שהמרכבה צאצע סוסים, וכן צדמים
הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם: **צידם**. על סוחרי שלמה, יוצאים
ממצרים: (רפ"י)

מצודת דוד ותעלה ותצא. רצה לומר : הוצאה ממצרים והועלה לו מרכבה, והם ד' סוסים, בעבור מחיר שש מאות שקל כסף, כי כן היה המקח קצוב ביניהם : **וסוס בחמשים ומאה.** ומזה נשמע שהמרכבה הם ד' סוסים : **וכן לכל מלכי החתים.** גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב הזה, עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים : **בידם יוציאו.** אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם, להביאם למקום הקונה אותם. או שעל מלכי החתים וכו' יאמר, שהם יוציאו בידם, ורצה לומר : עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה, מכל מקום בהבאה למקומם לא היה להם יפוי הכח כשלמה : (מצודת דוד)

רלב"ג ותעלה ותצא מרכבה ממצרים. ר"ל כי בהעלות המרכבה ממצרים לארץ ישראל והוצאתה יתנו שש מאות כסף לשלמה ובמוצא הסוס יתנו חמשים ומאה כסף כי המרכב' ארבעה סוסים וכן מה שיוציאו מהסוסי למלכי החתים ולמלכי ארם היו מוציאים אותם ברשות סוחרים המלך והם היו לוקחים זה הסך מהם לסוס ולרכב, ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ומקוה כי מוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים היה מגיע ממנו גם כן מקוה לשלמה והם בגדי שש שהם בגדי מלכות וזה כי סוחרים המלך היו לוקחים מקוה במחיר מה שראוי שיותן לשלמה מן המוצא והסך שהיה ראוי לשלמה מהמוצא הוא שש מאות כסף לרכב ומאה וחמשים לסוס, ואפשר גם כן שיהיה הרצון באמרו וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יוציאו כי מה שיצא מארצם הי' נתן המוצא לשלמה וביד סוחרים המלך וברשות היו מוציאים היוצא משם : (רלב"ג)

מלבי"ם ותעלה ותצא מרכבה, ר"ל עלה המחיר בדמים יקרים עד שמרכבה של ד' סוסים היה מחירה שש מאות שקלי כסף עד שמלכי החתים וארם שרצו לקנות סוסים היו צריכים לקנות מסוחרים שלמה, כי סוסי מצרים היו שלהם, ומזה נתעשרו ישראל גי"כ, כי כל מסחר הסוסים של מצרים היה ברשותם : (מלבי"ם)

מלכים א פרק-יא

א וְהַמֶּלֶךְ שָׁלְמָה אָהֵב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת בֵּת פְּרָעָה מוֹאֲבִיּוֹת עַמֹּנִיּוֹת אֲדָמִית צְדָנִית חֲתִיּוֹת:

כ וְאֵת בַּת פְּרָעָה. אֵף הָיָה מִן הַנְּכָרִיּוֹת, אֲלֹלָה שֶׁהִיָּתָה חֲזִיזָה עֲלָיו

מכולס, מנאה לענמה, וכן נסמואל ז ז ל): ופקדו מעזדי דוד תסעה עסר
אזס ועסהאל: (כס"י)

מצודת דוד **ואת בת פרעה.** לפי שהיתה חביבה עליו מכולן, לזה פרטה
לעצמה : (מצודת דוד)

רלב"ג **והמלך שלמה אהב נשים וגו'.** הנה גנה אותו משני צדדין האחד
שהוא לקח נשים מן הגוים אשר הזהירה התורה שלא נתחתן בס כדי
שלא יטו את לבבינו אחרי אלהיהם, והצד השני מפני שהרבה לו נשים
אשר הזהירה התורה אותו מזה בפרשת שופטים ואם אמר אומי שכבר
ראוי שנחשוב שנתגיירו כבר קודם שלקחתם שלמה הנה עם כל זה לא
היה נמלט מהגנות כי בת פרעה היתה אסור לבא בקהל ה' גם אחר
שנתגיירה כי דור שלישי לבד מותר להם לבא בקהל ה' והעמונית
ומואבית הם גם כן מעם שאינו ראוי לבא בקהל שנאמר לא יבא עמוני
ומואבי בקהל ה' ואף על פי שנקבותיה' לא נאסרו לבא בקהל כמו
שבארנו שם הנה לא היה ראוי למלך שיבא בהן כי הזרע שיהיי' לו מהן
א"א שיהיה שלם מאד וכבר היה ראוי לשלמה שידקדק מאד שיהיה זרעו
שלם עם ה' כדי שיתקיים לו הברית שכרת השם לדוד אביו להתקיים לו
המלוכה תמיד אם ישמרו בניו תורתו הלא תראה שרחבעם היה בן
עמונית ועשה הרע בעיני ה' ועוד כי מפני שהניח שלמה את נשיו לעבוד
אלהיהן הרי הן כאילו לא נתגיירו והנה אמר ואת בת פרעה מלך מצרים
לפי שבה נטה יותר מדרכי התורה ממה שנטה בלקיחת שאר נשיו
הנכריות והיא ג"כ היתה חכיבה לו מאד עד שכבר בנה לה בית באופן
הנזכר במה שקדם : (רלב"ג)

מלבי"ם **והמלך שלמה.** אחר שספר איך הצליח שלמה כל עוד הלך בדרכי
ה', החל לספר איך בסוף ימיו שעזב את ה' גם ה' עזבו, וכבר באר הרי"א
שהיה חטאו משולש, **א.** מה **שאהב** נשים נכריות, שלא היה ענינו ענין
אדם הנושא אשה, רק ענין הנער החושק ונפשו קשורה בנפש חשוקתו,
כמ"ש בהם דבק שלמה לאהבה, **ב.** בהיותן **נשים נכריות** שאסרה תורה
מלהתחתן עמהן, **ג.** במה שלקח נשים **רבות** שהמלך מוזהר שלא ירבה לו
נשים אפילו כאביגיל, ומפרש נגד נכריות אמר, **מואביות עמוניות** וכו' ובת
פרעה בראשן שבה התחיל לקלקל, והגם שגייר אותן, הלא היו: (מלבי"ם)

לב **מן הגוים אשר אמר יהוה אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא**
יבאו בכם אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה
לאהבה:

מצודת דוד **מן הגוים.** על החתיות חוזר, שהם משבעה העכו"ם שאמרה
התורה (דברים ז ג ד) : לא תתחתן בס וכו' כי יסיר וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון אכן. באמת : (מצודת ציון)

מלבי"ם מן הגויים אשר אמר ה' ואסר מלהתחתן עמהם, מצד שיטו לבבכם אחרי אלהיהם, ונגד אהב מפרש בהם דבק שלמה לאהבה שלא דבק דרך אישות לבד רק דרך אהבה וחשק, ונגד רבות מפרש : (מלבי"ם)

ג ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות ויטו נשיו את לבו:

מלבי"ם ויהי לו נשים שרות שבע מאות וכו', ועל ידי כן ויטו נשיו את לבבו שגם בנערותו הטו את לבו רק שבשנות עלומיו עוד עמד טעמו בו והיה ההטיה אל חטאים קלים, אבל : (מלבי"ם)

ד ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים ולא היה לבבו שלם עם יהוה אלהיו כלבב דויד אביו:

מצודת דוד אחרי אלהים אחרים. רצה לומר : להניח אותן ללכת הן אחרי אלהים אחרים : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים. אחר שזכר שנשיו הטו את לבבו לא היה צריך לומר ולא היה לבבו שלם את ה' אלהיו כלבב דוד אביו אם הי' הרצון בזה ששלמה היה עובד אלהים אחרים ולזה הוא מבואר שהרצון בו שאהבתו נשיו הטו את לבבו להניחם לעבוד אלהים אחרים ולהעלים עיניו מהם ומזה גם כן התבאר כי אמרו וילך שלמה אחרי עשתרות אלהי צידונים ואחרי מלכום שקוץ עמונים הרצון שהניח לנשיו הצידוניות והעמוניות לעבוד אלהים והעלים עיניו מהם ולזה אמר ויעש שלמה את הרע בעיני ה' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו כי אם היה ממלא אחרי ה' לא היה סובל לנשיו לעשות זה העון הנפלא והעד עוד על זה שהרצון בו שהוא העלים עיניו מנשיו והניחם לעבוד אלהים אחרים אמרו וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן באר בזה שחטא שלמה היה הניחו נשיו שתהיינה מזבחות ומקטרות לאלהיהן וזה ממה שאין ספק בו ולזה אז יבנה שלמה במה שהוא כאילו בנאה אחר שהניח נשיו לבנותה ובכלל הנה לקחו אותם היה סבה לבנות אלו הבמות לע"ג ולזה היה שלמה סבה לבנינם ובכלל הנה הוא מן השקר באיש חכם כשלמה שיצא לאלו ההבלים והשקוצים עם היותו משיג השיי יותר מזולתו מהאנשים וכבר יעיד על זה גם הספרים שחבר ברוה"ק ונראה אליו גם כן השיי פעמי ולזה לא יתכן באיש כמוהו שיהיה עובד ע"ג וראוי שתדע שכבר יאמר

שכבר עשה פלוני דבר אם בשעשאו בעצמו אם בשעשאו על ידי שליח כמו שאמר שלמה בנה בניתי בית זבול לך וכבר יאמר גם כן שהוא עשאו כאשר לא מיחה בעושה אותו והיה בידו למחות וזה מורגל מאד בלשונות שאתה תראה שישארו האשם בדבר למי שהיה בידו למחות כשלא מחה ויאמרו לו שהוא עושה הכל ולזה אחשוב שאמרה תורה הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא ר"ל שאם לא תוכיחהו תשא עליו חטא במה שיחטא בו הוא כאילו עשית החטא ההוא בידך ובוזה האופן השלישי אמר בזה המקום אז יבנה שלמה :

מלבי"ם (ד-ז) **השאלות:** איך יצוייר ששלמה החכם מכל האדם יאמין בשוא נתעה וילך אחרי הבלי אלהים אחרים, ואם כן עשה איך אמר שלא היה לבבו שלם כלבב דוד אביו, ואמר שנית אחרי שאמר שהלך אחרי עשתרות וכו' שלא מצא אחרי ה' כדוד אביו, שמשמע שרק כדוד לא היה אבל לא שהיה עובד גלולים :

ויהי לעת זקנת שלמה גברה ההטיה עד שהטו את לבבו אחרי אלהים אחרים, ובאר הדבר שלא תחשוב שהוא עצמו עבד ע"ז ח"ו, רק שלא מיחה בנשיו שעבדו אלהים אחרים ובוזה נתגלה שלא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו שאז היה אהבת ה' גוברת על אהבת נשיו והיה מגרש אותן מעל פניו : (מלבי"ם)

ג וַיִּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עֲשֵׂתֶרֶת אֱלֹהֵי צְדָנִים וְאַחֲרֵי מְלָכִם שִׁקְץ עַמִּינִים :

מצודת דוד וילך שלמה. על שלא מיחה בנשיו ההולכות, מעלה עליו הכתוב כאילו הלך אחריהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון מלכום. הוא מולך : שקץ. כנהו בלשון גנאי, והוא ענין תעוב : (מצודת ציון)

מלבי"ם וילך שלמה ר"ל שהיה נראה כהולך אחריהם ומפרש איך התיחס דבר זה אליו, כי על ידי : (ו) שעשה הרע בעיני ה' במה שלא מלא אחרי ה' כדוד אביו שהיה מוסר נפשו על דבר ה' והוא לא כן עשה, כי (מלבי"ם)

ג וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא מְלֵא אַחֲרֵי יְהוָה כְּדֹד אָבִיו : (o)

מצודת דוד ולא מלא. לא השלים אחרי דבר ה', למחות בנשיו המחללות דברו : (מצודת דוד)

ז אַז יבנה שלמה במה לכמוש שקץ מואב בהר אשר על פני ירושלים
ולמלך שקץ בני עמון:

רפ"י אז יבנה שלמה במה. רבותינו (קצת נו ז): אמרו מתוך סלח מיחה
בנשיו, נקראת על שמו: זהר אשר על פני ירושלים. הר הזיתים: (רפ"י)

מצודת דוד אז יבנה. רצה לומר : כאשר הניח לנשיו, אז נחשב לו כאלו
הוא בנה במה וכו' : בהר. הוא הר הזיתים : (מצודת דוד)

מלבי"ם אז יבנה שלמה, שהבנין שעשו נשיו היה ברשותו ונקרא על שמו,
כי היה הבנין בהר אשר על פני ירושלים, והיה זה לנשיו הצידוניות
והעמוניות (מלבי"ם):

ז וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן:

מצודת דוד וכן עשה וכו'. להעלים עין מכל נשיו הנכריות המקטירות וכו'
(מצודת דוד):

מלבי"ם וכן עשה לכל נשיו שלאדומיות ומואביות בנה במה כפי
תועבותיהם, ובאר הדבר שלא תטעה ששלמה עצמו עבד תעתועים אלה
רק שנשיו היו מקטירות ומזבחות לאלהיהן והוא לא מיחה בידיהן,
והרי"א הוסיף ששלמה בחכמתו השיג מציאות הנבדלים ואמיתת מה
שהם כפי שאפשר, והגיע מעלת ידיעתו לדעת ענינם וכחם והנהגתם
בשפלים והדרכים והאמצעיים וההכנות הצריכות להוריד שפע כל שר
ושר מהנבדלים על עמו ועל נחלתו, ובזקנתו הטו נשיו את לבבו לא לעבוד
ע"ז חלילה כי אם ללמדן אופני עבודת אלהיהן, ודרכי ההכנות איך
להוריד השפע משרים העליונים הממונים על אומותיהן כדי להוריד
השפע על אותם אומות, והיה זה עון גדול, אם העסק בידיעה זאת ועם
שילמד אותה לנשיו שכבר נתגירו, ומכ"ש בהניחו אותן לעשות זאת
בירושלים אשר אוה ה' למושב לו, ולפי דבריו נכון יותר מ"ש וילך שלמה
אחרי עשתרות, שהלך הליכות העיון בהמשכת השפע ממעל, אולם גם
כפי הפשוט הנה לדעת המכילתא לאו דלא יהיה לך אלהים אחרים קאי
על קיום אליל בביתו אף שאינו עובדה, וכן כבר התבאר אצלי במק"א
שבלאו דעשיית אליל עובר אף אם עשאה ע"י אחרים כמ"ש בת"כ פי
קדושים ואף אם עשאה ע"י עכו"ם וא"כ אם נאמר ששלמה צוה לעשות
כמ"ש אז יבנה, עבר בלאו, ואם בנו הנשים והוא החריש עבר על קיום
אליל ברשותו, וכבר בארו חז"ל (שבת דף נ"ו) שכל האומר שלמה חטא
אינו אלא טועה, ודבריהם מוכרחים מן הכתובים שאלי"כ לא היה לו
לומר שלא היה לבבו שלם עם ה' כלבב דוד אביו, ולא מלא אחרי ה' כדוד

אביו, ואמר בפני שנשיו היו מקטירות לא המלך עצמו: (מלבי"ם)

טו וַיִּתְאַנֶּף יְהוָה בְּשִׁלְמָה כִּי נָטָה לִבָּבָהּ מֵעַם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הַנִּרְאָה אֵלָיו פְּעָמִים:

מצודת דוד פעמים. פעם בגבעון, ופעם אחר תפלתו, אבל ביתר הפעמים
דבר עמו על ידי נביא : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתאנף. מלשון אף וכעס : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויתאנף ה' בשלמה, מבואר אצלי שפעל אנף הבא בהתפעל מורה
על שכלה חרון אפו, כי על ע"ז באו לשונות של קצף וחרון אף כמ"ש
הרמב"ם במורה, אולם פה נגזר העונש שבזה יצא החרון אף עד לכלה,
ועז"א ויתאנף, וזה היה מצד כי נטה לבבו מעם ה' אלהי ישראל הנראה
אליו פעמים : (מלבי"ם)

זו וְצִוָּה אֵלָיו עַל הַדָּבָר הַזֶּה לְבַלְתִּי לָכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרַי וְלֹא
שָׁמַר אֶת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: (פ)

רלב"ג וצוה אליו על הדבר הזה לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים. ר"ל
כי ממצות הש"י היה מחויב שלא יניח לעבוד ע"ג בביתו עם שזה דרך
שילכו בניו אחרי אלהים אחרים בראותם אמותיהם עובדת ע"ג וכבר
עורר אותם הש"י כדי שיישיר אותו לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים כדי
שיתקיים לו המלוכה ולא יגלו ישראל מעל אדמתם ולא יחרב בית
המקדש : (רלב"ג)

מלבי"ם וצוה אליו על הדבר הזה והדבר ששמע מפי ה' בעצמו ועבר עליו
בזה אין לו תרופה, כמ"ש חכמי לב בעונש הנביא שבא מבית אל שאכלו
הארי כי לא היה לו למרות דבר ששמע מאת ה' בעצמו, וז"ש שלא שמר
את אשר צוה ה', ומ"ש הנראה אליו פעמים, והגם שדבר עמו ג' פעמים,
הדבור השני (וי"א) לא נחשב, כי אז לא נראה אליו במחזה רק היה דבר
ה' אליו (כמ"ש למעלה ט' ב') : (מלבי"ם)

זיא ויאמר יְהוָה לְשִׁלְמָה יַעַן אֲשֶׁר הִיָּתָה זֹאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתְּ בְּרִיתִי
וְחִקְתִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קָרַע אֶקְרַע אֶת הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וְנִתְּתִיהָ
לְעַבְדֶּךָ:

רפ"י אָסֶר הִיתָה זֹאת עִמָּךְ. אָסֶר יִדְעַת שְׂאֵתָה עֹבֵר עַל מִלְּוֹתַי: (רפ"י)

מצודת דוד ויאמר ה'. על ידי נביא אמר לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יען. בעבור : (מצודת ציון)

מלבי"ם (יא-יד) **השאלות:** מ"ש יען אשר היתה זאת עמך אין לו באור, למה בפסוק י"ב אמר למען דוד אביך ובפסוק י"ג אמר למען דוד עבדי מדוע לא יקרענה בימיו שהוא היה החוטא וראוי שיראו עיניו כידו לא שיעניש את בנו :

יען אשר היתה זאת עמך ר"ל הגם שלא עבדת ע"ז בפועל עברת על קיום אליל ברשותך ובירושלים, כי היתה הע"ז ברשותך ולא שמרת בריתי לבער הע"ז לכן קרוע אקרע את הממלכה ונתתיה לעבדך והיה העונש הזה מדה כנגד מדה כאשר עבדו הם את צבא השמים שהם עבדי האל והסירו הממלכה מהאל יתברך כן יסיר המלוכה ממנו אל עבדו, אולם באר לו שמ"ש קרוע אקרע הוא על הגזרה שנגזרה עליו עתה ושעוד בימי חייו נבא אחיה השלוני לירבעם ונתן לו עשרה קרעים שהם עשרה שבטים, ובכ"ז המעשה בפעל לא יהיה בימיו, וז"ש : (מלבי"ם)

ג'ב אֶךְ בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָה לְמַעַן דָּוִד אָבִיךָ מִיַּד בְּנֵי אֶקְרַעְנָה:

מלבי"ם אך בימיך לא אעשנה שגמר העשיה לא יהיה בימיך וזה למען דוד אביך, וזה יובן עפ"מ שבארתי שה' נתן המלכות לבנו של דוד בלא תנאי, רק לזרע זרעו של דוד נתנה המלכות בתנאי כמ"ש נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך, וזה היה בלי תנאי, שעז"א אמת לא ישוב ממנה, אם ישמרו בניך בריתי וכו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, א"כ על בני בניו של דוד התנה תנאי שישמרו בריתי, וע"כ לא יכול לקרוע את המלכות בימיו, רק בימי בנו : (מלבי"ם)

ג'ב רַק אֶת כָּל הַמַּמְלָכָה לֹא אֶקְרַע שְׁבֵט אֶחָד אֲתָן לְבְנֵיךָ לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי וְלְמַעַן יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי:

מצודת דוד שבט אחד. על יהודה יאמר, ואף בנימין נכלל עמו, על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם, והוא היה טפל ליהודה : ולמען ירושלים. לפי שנבחרה להיות בה בית המקדש, ובכדי להעמיד כל עניני הבית על מכוננו, מהראוי הוא אשר ימלוך בה מלך מזרע בונה הבית, להיות חושש וזריז במעשה אביו : (מצודת דוד)

רלבי"ג **למען דוד עבדי**. מגיד שמההשגחה על האב תמשך לבן והנה למען דוד עבדו השגיח בשלמה שלא יקרע דבר מהממלכה ממנו בחייו ולמען דוד עבדו השגיח בזרע שלמה שלא תסור מהם הממלכה לגמרי, והנה קרא שבט אחד יהודה ובנימין מפני היות נחלתם יחד : **ולמען ירושלים אשר בחרתי**. ר"ל כי מפני שנבחר ירושלים לנצח להיות בו בית המקדש ארצה שהמולך בו תתקיים מלכותו שם תמיד עם שזה יהיה סבה להעמיד ענייני בית המקדש באופן יותר שלם כי כל אחד מהמלכים האלו ישתדל בתקונו מפני שבנוהו אבותיו : (רלבי"ג)

מלבי"ם **רק את כל הממלכה לא אקרע** וזה לא יהיה מצד שדוד הוא אביך שזה אינו מועיל רק לשלמה עצמו כנ"ל רק **למען דוד עבדי** מצד שהיה עבדי וכסאו כשמש נגדי, **ולמען ירושלים אשר בחרתי** כמ"ש גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך כי בחר ה' בציון, שע"י בחירת ציון יראה שישאר כסא דוד שם שהוא בנה את ציון וכמ"ש בפ"י תהלות שם : (מלבי"ם)

גיד **ויקם יהוה שטן לשלמה את הדד האדמי מזרע המלך הוא באדום**:

מצודת דוד **הוא באדום**. רצה לומר : הוא מזרע המלך שמלך באדום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שטן**. מקטרג, להסית אנשיו ללחום בו : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ויקם ה' שטן לשלמה** הנה בהבטחת ה' לדוד אודות שלמה (ש"ב ז') אמר והקימותי את זרעך אחריך וכו' והכינותי את כסא ממלכתו על ישראל עד עולם אני אהיה לו לאב וכו' אשר בהעותו והוכחתו בשבט אנשים וחסדי לא יסור ממנו וכו' ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם, הודיעו שהגם שמלכות בני בניו תלוי בתנאי, בכ"ז אם בנו יעוה את דרכו יוכיחהו ה' להחזירו למוטב ע"י שבט אנשים ונגעי בני אדם, ובזה תתקיים המלכות גם בידי בני בניו עד עולם, וע"כ הגם שנגזר ע"י חטא שלמה לקרוע הממלכה מיד בנו בכ"ז חשב מחשבות שלא יקרע את כל הממלכה ע"י שהקים שטן לשלמה והוכיחהו בשבט אנשים עד שהתנחם על מעשיו, וע"כ נשאר ניר לדוד ושבט אחד למלכות בנו כמ"ש ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם, והשטן האחד היה הדד האדומי והיה מזרע המלוכה של אדום : (מלבי"ם)

טו **ויהי בהיות דוד את אדום בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים ויך כל זכר באדום**:

רש"י **ויהי בהיות דוד את אדום**. אז ויזכה הדד מפני דוד ויואב: **לקבר**

את החללים. שקברו להרוגים של אדום, הוא שנאמר גם בספר שמואל (ז ח יג): ויעש דוד גם בשונו מהכות את אדום, שהיו הכל מקלסין אותה, איש חסיד שקובר את הרוגיו, וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג (יחזקאל לט יג): וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם. ויונתן תרגם לקבר את החללים: לחללא ית קטיליא, לקחת את חלינתם: (רפ"י)

מצודת דוד את אדום. רצה לומר : באדום : בעלות יואב. כשעלה יואב שמה להכותם, היה שם דוד, לקבר החללים. ויך. רצה לומר : כי יואב הכה כל זכר באדום, ובעבור מרבית חלליו היה דוד מקברם, לרחמנות וחמלה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי בהיות דוד את אדום. ר"ל שדוד היה את אדום לקבר את החללים לטהר הארץ בעת שעלה יואב שר הצבא על אדום להכות ואחר זה ספר שכבר הכה יואב כל זכר באדום : (רלב"ג)

מלבי"ם (טו-כה) השאלות: אחר שחרץ ענשו בקריעת המלכות למה הוסיף להקים לו שטן, מתחיל לספר שהקים את הדד לשטן ולא ספר כלל במה השטין אותו, ובפסוק כ"ג היל"ל ויקם אלהים לו עוד שטן, וגם מדוע השטינו רזון לא נודע, ומ"ש ואת הרעה אשר הדד אין לו פירוש. ומ"ש שיואב הכרית כל זכר באדום סותר למ"ש (ש"ב ח') ששם באדום נציבים :

(טו-טז) ויהי בהיות דוד את אדום בספר שמואל ובד"ה אמר שהכה את אדום ח"י אלף וישם באדום נציבים. משמע שהשאיר מהם פליטה, וכפי זה נראה שתחלה שם עליהם נציבים אולם בלכת יואב לקבר את החללים מרדו בו שנית ואז הכרית כל זכר באדום כדין מורדים, ולתכלית זה ישבו שם ששה חדשים להכרית הנשארים והנסתרים : (מלבי"ם)

טו כִּי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשָׁב שָׁם יוֹאֵב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הַכְּרִית כָּל זָכָר בְּאֲדוֹם: **יז** וַיְבָרַח אֲדָד הוּא וְאֲנָשִׁים אֲדָמִיִּים מֵעֲבָדֵי אָבִיו אֲתוֹ לְבוֹא מִצְרַיִם וְהָדָד נֶעַר קָטָן:

מצודת דוד ויברח. אז ברח אדד, והוא הדד : (מצודת דוד)

מלבי"ם (יז-יח) ויברח, ואז ברח הדד ואנשים אתו ועברו דרך מדין ופארן ומשם נתחברו אליו אנשים רבים, ועיי"כ נראה בעיני פרעה שר וגדול, ונתן לו בית והבטיח לו לחם שנה בשנה וגם נתן לו ארץ להיות מושל עליה (מלבי"ם):

**וַיִּקְמוּ מִמֶּדִּינַן וַיָּבֹאוּ פָּאָרְן וַיִּקְחוּ אֲנָשִׁים עִמָּם מִפָּאָרְן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם
אֶל פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּתֵּן לוֹ בַּיִת וְלָחֶם אָמַר לוֹ וְאָרֶץ נָתַן לוֹ:**

רס"י ולחם אמר לו. אמר למשרתיו, כך וכך לחם תנו לו ליום: (רס"י)

מצודת דוד ויקומו ממדין. כי ברחו דרך מדין, ומשם באו לפארן, ולקחו עמהם אנשים משם, ללכת למצרים למרבית אנשים, להיות נראה בעיני פרעה לשר וגדול: ויתן. פרעה נתן לו בית לשבת בה, ואמר לתת לו לחם מאכלו, ואף נתן לו ארץ לנחלה: (מצודת דוד)

רלב"ג ויקחו אנשים עמם מפארן. יתכן שלקחום כדי שיהיו עמו עם רב וזה יהיה סבה שיכבדהו פרעה וינשאהו עם שהם גם כן העידו שהוא מזרע המלוכה ולזה נתן לו פרעה מה שנתן: ולחם אמר לו. ר"ל שכבר אמר לתת לו לחם חקו תמיד: וארץ נתן לו. ר"ל שנתן לו ערים יהיה מושל עליהם: (רלב"ג)

**וַיִּמְצָא הַדָּד חֵן בְּעֵינֵי פְּרַעֲהַ מְאֹד וַיִּתֵּן לוֹ אִשָּׁה אֶת אַחֹת אִשְׁתּוֹ
אֶחָת תַּחְפְּנִיס תַּחְפְּנִיס הַגְּבִירָה:**

רס"י הגבירה. המלכה: (רס"י)

מצודת ציון הגבירה. המלכה: (מצודת ציון)

מלבי"ם וימצא אח"כ מצא חן עד שנשא אחות אשת פרעה ובנו נחשב כבן מלכים ונתגדל בין בני פרעה, והגם שהיה לו כל הכבוד הזה, בכ"ז: (מלבי"ם)

**וַיִּתֵּן לוֹ אֶחָת תַּחְפְּנִיס אֶת גְּנַבַת בְּנוֹ וַתִּגְמְלֵהוּ תַּחְפְּנִיס בְּתוֹךְ בַּיִת
פְּרַעֲהַ וַיְהִי גְנַבַת בַּיִת פְּרַעֲהַ בְּתוֹךְ בְּנֵי פְּרַעֲהַ:**

מצודת דוד בית פרעה. בבית פרעה: בתוך בני וכו'. להיות מגודל עמהם ודומה להם: (מצודת דוד)

מצודת ציון ותגמלהו. ענין הפרדת היונק משדי אמו, כמו (בראשית כא ח) ביום הגמל: (מצודת ציון)

כא וְהִדַּד שָׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי שָׁכַב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו וְכִי מֵת יוֹאָב שׁוֹר הַצָּבָא וַיֹּאמֶר הִדַּד אֶל פְּרָעָה שְׁלַחְנִי וְאֶלָּה אֶל אֶרְצִי:

רפ"י **כי שכב דוד.** דוד שמת מיתת עלמו, נאמרה בו שכיבה, יואב שנהרג, נאמרה בו מיתה. **דבר אחר:** דוד שהניח בן הגון ממלך מקומו, נאמר בו שכיבה, יואב שלא הניח בן הגון ממלך מקומו, לא נאמרה בו שכיבה, כי אם מיתה (בבא בתרא קטז א): (רפ"י)

מצודת דוד **אל ארצי.** כי חשב לאסוף אנשים ללחום בישראל, בשמעו שמת המלך ושר הצבא המכים באדום, וכאלו עמהם מתה הגבורה מישראל: (מצודת דוד)

רלב"ג **ויאמר אל פרעה שלחני ואלך אל ארצי.** ידמה כי חשב הדוד להנקם מישראל בראותו כי מתו גבוריהם המצליחים במלחמה ועם כל זה לא יוכל בעת שהיה שלמה הולך בדרכי ה' כדוד אביו אך לעת זקנתו שנמצא בו זה החטא אז היה הדוד שטן לשלמי ולישראל ואע"פ שכתוב וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדין ועד באר שבע כל ימי שלמה הנה הרצון בו רוב ימי שלמה והוא עד עת זקנתו כי כמו זה תמצא מלת כל בדברי הנביאים אמר וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים והנה מה שאמר בזה המקום ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ר"ל כל ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו אשר עבדו נשיו אלהים אחרים: (רלב"ג)

מלבי"ם **כאשר שמע שמת יואב ודוד איננו שאל רשות לשוב אל ארצו להנקם מישראל.** אולם כ"ז שהלך שלמה בדרכי ה' לא יכול להרים ראש, אולם עתה שחטא שלמה: (מלבי"ם):

כב וַיֹּאמֶר לוֹ פְּרָעָה כִּי מָה אַתָּה חֹסֵר עַמִּי וְהִנֵּה מִבְּקִשׁ לְלַכֵּת אֶל אֶרְצֶךָ וַיֹּאמֶר לֹא כִּי שָׁלַח תִּשְׁלַחְנִי:

מצודת דוד **כי מה אתה.** רצה לומר: וכי מה אתה חסר בהיותך עמי, בתמיה, ומדוע תבקש ללכת אל ארצך: (מצודת דוד)

כג וַיִּקָּם אֱלֹהִים לוֹ שֵׁטֶן אֶת רְזוֹן בֶּן אֱלִידָע אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הַדְּדַעְזָר מֶלֶךְ צוּבָה אֲדֹנָיו:

כ"י ויקם אלהים לו שטן. לשלמה, וזה הוא שאמר נתן הנביא לדוד (שמואל ב ז יד): אשר בהעותו והוכחתיו בצבט אנשים: (כ"י)

מלבי"ם ויקם אלהים לו שטן, רצה לומר שהקים שטן שיתחבר לו היינו אל הדד שעל ידו יקים הדד את מזימת לבו, והוא את רזון בן אלידע שהוא לא היה לו איבה על ישראל, כי בהפך השיג טובה על ידם כי הוא ברח מאת הדרעזר מלך צובה אדוניו : (מלבי"ם)

כ"ד ויקבץ עליו אנשים ויהי שר גדוד בהרג דוד אתם וילכו דמשק וישבו בה וימלכו בדמשק:

מצודת דוד בהרוג. בעת שהרג דוד חיל הדרעזר, ברח אז רזון, וקבץ אליו אנשים, ויהי להם לראש, ובשוב הדד לארצו, הלך גם הוא ואנשיו אל דמשק ומשלו בה, והיה דעתו להתחבר עם הדד וללחום בישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון גדוד. חיל אנשים : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויקבץ עליו אנשים וכו' בהרג דוד אותם ועיי שדוד הרג את חיל הדרעזר עיי"כ מצא חיל לקבץ עליו אנשים ולהיות שר גדוד, ואם לא היה דוד הורג אותם היה בורח ונרדף מאדוניו וא"כ השיג טובה עיי דוד, אולם עתה התחבר הדד עם רזון בן אלידע וילכו דמשק וימלכו בדמשק, שעיי עזר הדד מלך בדמשק, או שמלכו תחלה שניהם הדד ורזון : (מלבי"ם)

כ"ה ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ואת הרעה אשר הדד ויקץ בישראל וימלך על ארם: (כ"ה)

כ"י ואת הרעה אשר הדד. עם הרעה שעל ידי הדד, היתה גם זו של רזון: (כ"י)

מצודת דוד כל ימי שלמה. מעת שסרח עד יום מותו : ואת הרעה. רצה לומר : רעתו של רזון היתה עם הרעה אשר עשה הדד, כי אם היה לבדו לא היה יכול לו : ויקץ. מאס בישראל, ולא אבה שימשל עוד בארם כאשר מאז, ששם דוד נציבים בארם כמו שנאמר בשמואל ב (ח י) : וימלוד. ומלך הוא בארם, ולא נציב מלך מישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויקץ. מאס, כמו (שם כז מו) קצתי בחיי : (מצודת ציון)

רלב"ג ויקץ בישראל. ר"ל שהיה קץ ומואס בישראל או יהיה הרצון בו שהיה במצוקת לבו בעבור ישראל כשלא יכול לעשות כל רצונו מהם כי היה רצונו להשחיתם אם יוכל ותמיד היו עיניו נשואות לעשות להם כל הרע כשיפלו בידו וברוב השתדלותו להרע לישראל מלך על ארם וסבב שימרדהו במלך שלמה כי קודם זה היו ארם נושאי מנחה לשלמה ולדוד כמו שנזכר בספר שמואל וידמה שכל המלכים שהיו בארם אחר זה היו ממנו ולזה תמצא שהיה שם מלך ארם בימי אחאב בן הדד והיו מיחסים אותו לאביו ובו נקראה שמו מפני עוצם מדרגת הדד אצלם : (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה היינו ימי שלמה הנשארם מעת זקנתו שחטא לה' עד יום מותו, ואת הרעה אשר הדד ר"ל הגם שרזון לא היה נוטר שנאה לישראל, התחבר אל זה הרעה של הדד שהוא השיג רע מישראל ונטר שנאה עליהם והשתתף רזון ברעה זו, להיות גם הוא צורר להם, והנה ארם היה נושא מנחה לדוד כמו שנזכר בספר שמואל וכן לשלמה, והם סבבו שארם ימרדו בשלמה, ועיי"כ ויקץ בישראל. כי נעשה תגר ביניהם, ועיי"כ וימלך על ארם שאחר שיראו מפני שלמה שילחם עמהם קבלוהו כולם למלך ללחום מלחמותיהם ולהגן עליהם כי תחלה מלך רק על דמשק לבדו : (מלבי"ם)

כ"ט וַיִּרְבְּעָם בֶּן נֶבֶט אֶפְרָתִי מִן הַצֶּרְדָּה וְשֵׁם אִמּוֹ צְרוּעָה אִשָּׁה אֶלְמָנָה עֶבֶד לְשִׁלְמָה וְיָרָם בְּמֶלֶךְ:

רש"י וירם יד במלך. הוכיחו צרבים: (רש"י)

מצודת דוד אפרתי. מבני אפרים : וירם יד. מרד בו, בעוד היה עבד לו : (מצודת דוד)

רלב"ג וירבעם בן נבט אפרתי. ר"ל שהוא משבט אפרים : עבד לשלמה וירם יד במלך. ר"ל כי מפני ששמהו שלמה מעבדיו ושריו גבה לבו עד שכבר הרים יד במלך כאילו היתה מעלתו למעלה ממדרגת המלך וזאת ההרמת יד היתה מה שלקחה לבו לגנות מעשיו ולהוכיחו עליהם כמו שיספר אחר זה והנה אחר זה יספר באיזה מנוי שמהו שלמה וסבה אחרת לגובה לבו ספר ג"כ והוא מה שיעד אותו אחיה השילוני שיהיה מלך על עשרת השבטים אך קודם זה ספר מה היא הרמת ידו והוא שהוא אמי מגנה אותו ראו מה עשה הנה שלמה בנה את המלוא אשר לא רצה לבנותו דוד אביו למען יהיה בו תועלת להאסף שם ישראל ועולי רגלים ועוד עשה דבר מגונה אחר סגר את פרץ דוד אביו שהיה שם מקום היתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישראל לבא אל המלך כשירצו להגיש לפניו דברי ריבותיהם כן נראה זה בעיני וכבר פירשו בו שכבר הניח שם מקום פרוץ

שיוכל לברוח ממנו אם ימרדו בו ישראל וכאילו אמר ששלמה לגובה לבו לא ירא שימרדו בו ישראל, והנה בזה חטא ירבעם לשלמה בשני צדדין האחד מפני שגנהו על מעשיו והוכיחו עליהם והשנית שלא חלק לו כבוד אך קראו בשמו ואמר שלמה בנה את המלוא וכן קרא דוד בשמו ולא קרא אחד מהם מלך : (רלבי"ג)

מלבי"ם וירבעם עוד העמיד לו שטן מבית ישראל, והגם שהיה בן אשה אלמנה והיה עבד לשלמה נכנע תחתיו הרים יד במלך ר"ל שמרד בו וקשר עליו קשר (מלבי"ם):

זְזַה הַדְּבָר אֲשֶׁר הָרִים יָד בְּמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּנֵה אֶת הַמְּלֹא סָגַר אֶת פִּרְצוֹ עִיר דָּוִד אָבִיו:

רש"י וזה הדבר. אשר הוכיחו עליו: שלמה בנה את המלוא. וזבנין זה סגר את פרץ העיר דוד, שהיה הפרץ אחורי המלוא, אמר לו: איך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים, ואתה גדרת אותה, לעשות אנגריא לבת פרעה, להוסיב קם עבדיה ומסרתיה (סנהדרין ק"א ב): (רש"י)

מצודת דוד וזה הדבר. רצה לומר: בדבר הזה מרד במלך, אשר גינה מעשיו בפרסום, ואמר שלמה בנה את המלוא, ודוד הלא הניחו פנוי, להתאסף בו לעת הצורך: סגר וכו'. רצה לומר: מאז היתה פרוצה חומת עיר דוד, לצאת ולבוא בה אל המלך, להגיש אליו דברי ריבותם, והנה שלמה סגר הפרצה, כאילו אינו חושש לעשות משפט העם: (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: פ"י המפרשים שמי"ש שלמה בנה את המלוא הם דברי בזיון שאמר ירבעם לשלמה דחוק מאד, וכי לא היה לו לבזות אותו על שלקח נשים נכריות ובנה להן במות, לא כן סגירת פרצות העיר היא לטובת העיר כל יכבשה אויב ויעלה בפרצותיה:

וזה הדבר אשר הרים יד במלך, ר"ל זה היה הסבה שהיה בכחו להרים יד הגם שעלה כשורש מארץ ציה, כי נתגדל והיה לו אומץ לב על ידי שני ענינים, א. שלמה בנה את המלוא שהיו בנינים גדולים רחבי ידים וגם סגר את פרץ עיר דוד אביו היינו שבנה חומות ירושלים שהיו מפורצים (כנ"ל ט"ו ט"ו): (מלבי"ם)

זְזַה הַדְּבָר אֲשֶׁר הָרִים יָד בְּמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּנֵה אֶת הַמְּלֹא סָגַר אֶת פִּרְצוֹ עִיר דָּוִד אָבִיו: (o)

רס"י וירא שלמה את הנער. קודם לכן: **כי עושה מלאכה הוא**. מהיר במלאכתו וזריז: **לכל סבל בית יוסף**. (תרגום): **לכל מסקי מוסין דבית יוסף, מנסה ואפרים, לפי שמנסט אפרים היה: (רס"י)**

מצודת דוד **כי עושה מלאכה**. רצה לומר : שהוא מהיר וזריז במעשיו : **ויפקד אותו**. מאז עד לא הרים בו יד, מינהו על סבל בית יוסף, רצה לומר : **לגבות מהם המס :** (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויפקד**. ענין מנוי וגזברות, כמו (שם לט ה) **מאז הפקיד אותו :** **סבל**. **משא המס :** (מצודת ציון)

רלב"ג **והנה ספר כי האיש ירבעם היה גבור חיל וירא שלמה את הנער כי היה רב פעלים והיה זריז במלאכתו אשר מנהו ומנה אותו מפני זה לקבץ המס שסובלים עליהם כל בית יוסף והם מנשה ואפרים ובעת ההיא אחר שמנהו המלך על זה הפקידות תכף שיצא ירבעם מירושלם ללכת לקבץ המסים שהפקד עליהם מצאהו אחיה השילוני בדרך והיה אחיה השילוני מתכסה בשלמה חדשה והיו שניהם לבדם בשדה וכאשר ראה אחיה פה ופה כי אין שם איש יראה מעשיהם שיוכלי להגיד למלך שלמה אז תפש בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה י"ב קרעים והודיע לו כי מלוך ימלוך על עשרת השבטים אחרי מות שלמה יען אשר הניח בני ביתו לעבוד ע"א אך לא יקח דבר ממלכותו בחייו למען דוד עבד ה' אשר שמר מצוותיו וחקותיו ולזאת הסבה ג"כ לא יסיר הממלכה לגמרי מזרע שלמה כמו שקדם והודיעו שאם ישמר מצות השי"י וחקותיו יבנה לו בית קיים זמן ארוך ובזה יענה זרע דוד בזה האופן שלא תהיה להם כל המלוכה אך לא יענה זרעו כל הימים כי עוד תשוב כל המלוכה לזרע דוד ולפי שלא שבה המלוכה כלה לזרע דוד בימי בית ראשון ולא בימי בית שני הנה זה ראיה שנדר ישוב המלכות בכללו לזרע דוד וזה יהיה בימי מלך המשיח ואחריו לא תסור ממנו המלוכה כמו שנתבאר במקומות מספר דניאל : (רלב"ג)**

מלבי"ם **והאיש ירבעם גבור חיל והיה עוסק במלאכת הבנינים האלה עם הבונים**, ואז הכיר בו שלמה **וירא כי עושה מלאכה הוא**, ואז נשא חן בעיניו **ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף**, כי כל השבטים נתנו מס ועזרו בבנינים אלה, בפרט בבניני ירושלים שהיתה מוטלת על כל השבטים, ויפקד אותו המלך על סבל בית יוסף לגבות המס משבטו כי היה משבט אפרים, ולהשגיח על המלאכה שהיתה נעשית מחלק בית יוסף, וזה היה הסבה הראשונה שנתגדל להיות פקיד על סבל שבטו, והיה שר ופקיד המלך (מלבי"ם):

לכט **וְיְהִי בְעֵת הַהִיא וְיִרְבְּעָם יֵצֵא מִירוּשָׁלַם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֶחָיָה הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא בַדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשִׁלְמָה חֲדָשָׁה וְשְׁנֵיהֶם לְבָדָם בַּשָּׂדֶה:**

מצודת דוד ויהי בעת ההיא. כאשר מינהו, ויצא מירושלים ללכת לגבות המס : והוא. על אחיה השילוני חוזר : ושניהם לבדם. ולא היה שם מי, לגלות הדבר אשר יעשה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויהי בעת ההיא ועוד התחבר לזה האומץ שהשיג ע"י נבואת אחיה השלוני שאמץ את לבבו ע"י נבואתו, ועי"ז מצא את לבבו להרים יד במלך (מלבי"ם):

לז ויתפש אחיה בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה שנים עשר קרעים:

מצודת דוד שנים עשר קרעים. רוצה לומר : י"ב חתיכות או, קרעים ממש, ובי"ב קרעים יש י"ג חתיכות, ונתן לירבעם י"א חתיכות, ובהם עשרה קרעים, לרמוז על עשרה שבטים, ובידו נשאר ב' חתיכות, ובהם קרע אחד, לרמוז ששבט יהודה ישאר למלכות בית דוד, ושבט בנימן נכלל בשבט יהודה, והיו טפלים להם, והלויים הלא ישבו בין כל שבטי ישראל, ולא יחשבו כלל : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתפוש. ואחז : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויקרעה חז"ל נחלקו בזה אם קרע שלמת אחיה או שלמת ירבעם, ומבואר אצלנו שדבר הנבואה שתבא עמה איזה פעולה היא מוכרחת להתקיים ולא תבוטל בשום אופן ובמה שקרע הבגד נחרץ הדבר מבלי השנות ואף אם ישוב שלמה בתשובה : (מלבי"ם)

לזא ויאמר לירבעם קח לך עשרה קרעים כי כה אמר יהוה אלהי ישראל הנני קרע את הממלכה מיד שלמה ונתתי לך את עשרה השבטים:

מצודת דוד קח לך וכו'. להיות לאות ולסימן : (מצודת דוד)

לזב והשבט האחד יהיה לו למען עבדי דוד ולמען ירושלם העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי ישראל:

מלבי"ם למען עבדי דוד כנ"ל פסוק י"ג : (מלבי"ם)

לג יַעַן אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְעֵשֶׂתְתָרַת אֱלֹהֵי צְדָנִין לְכַמּוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב וּלְמַלְכָם אֱלֹהֵי בְנֵי עַמּוֹן וְלֹא הִלְכוּ בְּדַרְכֵי לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי וְחֻקֹּתַי וּמִשְׁפָּטַי כְּדוֹד אָבִיו:

מצודת דוד אשר עזבוני. רצה לומר : הניח את נשיו לעזוב אותי ולהשתחות לעבודת גילולים : ולא הלכו בדרכי. לא לימד אותן ללכת בדרכי וכו', כאשר עשה דוד אביו : (מצודת דוד)

לד וְלֹא אָקַח אֶת כָּל הַמַּמְלָכָה מִיָּדוֹ כִּי נָשִׂיא אָשִׁיתֵנוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי אֹתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי:

מצודת דוד את כל הממלכה. רצה לומר : שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו, ודוגמתו (שמות כ י) : לא תעשה כל מלאכה, ורצה לומר : שום מלאכה : כי נשיא אשיתנו. כל ימיו אשים אותו לנשיא על כל ישראל, כאשר הוא עתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון אשיתנו. אשימנו, כמו (תהלים יב ו) אשית ביסע : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: הלא מיד שלמה לא לקח כלל והיה מלך כל ימי חייו, ואיך אמר ולא אקח את כל הממלכה כי נשיא אשיתנו :

ולא אקח ר"ל הגם שקרעתי הממלכה מידו ר"ל שגזרתי עליו שלא תשאר בידו לא אקח את כל הממלכה בפועל מידו ור"ל אף מקצת הממלכה (כמו כל חלב וכל דם לא תאכלו) אך הקריעה היא לענין שלא יורישנה לבניו כי רק נשיא אשיתנו כל ימי חייו שהנשיא אינו מוריש הנשיאות לבניו, ומזה הצד שהוא לא יוריש אותה לבנו אינו עוד מלך (שהמלכות ירושה לבניו) רק נשיא, וזה למען דוד עבדי (כנ"ל פסוק י"ב) : (מלבי"ם)

לה וְלִקְחֹתִי הַמְּלוּכָה מִיַּד בְּנוֹ וַנִּתְתִּיָּהּ לָךְ אֶת עֵשֶׂתְתָרַת הַשְּׁבָטִים:

מלבי"ם ולקחתי אבל מיד בנו אקחנה בפעל : (מלבי"ם)

לו וּלְבָנוֹ אֶתֵּן שֶׁבֶט אֶחָד לְמַעַן הִיֹּזֵת נִיר לְדָוִד עַבְדִּי כָּל הַיָּמִים לְפָנָי בִּירוּשָׁלַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לִּי לְשׁוּם שְׁמִי שָׁם:

רס"י ניר. ממשלה, וניר' לשון 'עול': (רס"י)

מצודת דוד **ניר**. רצה לומר : מלך מושל, וכן הוא אומר (תהלים קלב יז) : **ערכתני נר למשיחי**. ויקרא המלך כן, על שם שמשפיע ומאיר, ובאורו נראה אור : **לדוד עבדי**. להיות מזרעו מלך מושל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ניר**. כמו נר : (מצודת ציון)

לזז **ואתך אקח ומלכת בכל אשר תאווה נפשך והיית מלך על ישראל** :

מצודת דוד **בכל אשר תאווה נפשך**. רצה לומר : למשול ממשל רב : (מצודת דוד)

מלבי"ם **השאלות**: מז"ש ומלכת בכל אשר תאווה נפשך, הלא אם יאווה למלך גם על שבט יהודה לא ימלך כפי מאווי נפשו :

ומלכת בכל אשר תאווה נפשך אמר לו תנאי אל המלוכה שטרם ימלך על העם ימלך על עצמו, אם ימלך על כחות נפשו ותאוותיו שיכנעו תחת משמעת השכל אז הוא הראוי למלך על העם, כמ"ש הכוזרי וז"ש **אם תמלך ותמשול בכל אשר תאווה נפשך** להכניע תאוות נפשך אז **והיית מלך על ישראל** : (מלבי"ם)

לח **והיה אם תשמע את כל אשר אצוּך והלכת בדרךי ועשית הישר בעיני לשמור חקותי ומצותי כאשר עשה דוד עבדי והייתי עמך ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד ונתתי לך את ישראל** :

מצודת דוד **בית נאמן**. בית מלכות מתקיימת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נאמן**. מתקיים, כמו (שמואל ב ז טז) ונאמן ביתך : (מצודת ציון)

מלבי"ם **והיה אם נוסף לזה תשמע את כל אשר אצוּך ולא תהיה כשאוּל שהתחכם לעשות כפי שכלו רק תשמור כפי מצות הי ע"י נביא וכפי חקי התורה ומצותיו כאשר עשה דוד עבדי** שלא נמשך אחר שכלו : (מלבי"ם)

לט **ואענה את זרע דוד למען זאת אף לא כל הימים** : (o)

רש"י **אך לא כל הימים**. כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו. ובסדר עולם מלחתי: ואענה את זרע דוד למען זאת, כנגד שלשים וקס שנה

שנתחתן שלמה את בת פרעה, שנשאה בשנה הרביעית למלכו, וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק, וראויה היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו, אלא שקלקל לשלוח שוחד למלך ארם, ולא סמך על הקב"ה, והוא שנאמר בדברי הימים (ב טז א): בשנת שלשים ושש למלכות אסא, בנה בעשא את הרמה, ואי אפשר, שהרי אסא קבר את בעשא בשנת עשרים ושש למלכותו, אלא שש עשרה שנה שלו, הוא קורא שלשים ושש, שהן סוף שלשים ושש לחלוקת המלכות, והגיד הכתוב שבאותה שנה קלקל אסא, אך לא כל הימים, אלא שלשים ושש שנה: (רס"י)

מצודת דוד ואענה. במה שאקח מידם עשרת השבטים : **למען זאת.** על שסרח שלמה : **אך לא כל הימים.** כי בימי המשיח תשוב כל המלוכה לזרע דוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואענה. מלשון עינוי ויסורין : (מצודת ציון)

מלבי"ם ואענה את זרע דוד שיהיו מעונים ר"ל נכנעים לפניך וזה יהיה בעבור זאת שלא שמרו מצות ה' (כנ"ל פלי"ג), **אך לא כל הימים** כי יהיו ימים שיתחזקו מלכי יהודה ולא יהיו מעונים לפני מלכי ישראל, וגם רמז שיבא עת באחרית הימים שתשוב המלוכה כולה לבית דוד : (מלבי"ם)

לְמַי וַיִּבְקֶשׁ שְׁלֹמֹה לְהַמִּית אֶת יְרֻבְעֵם וַיִּקֶּם יְרֻבְעֵם וַיִּבְרַח מִצָּרִים אֶל שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיְהִי בְּמִצְרַיִם עַד מוֹת שְׁלֹמֹה:

מצודת דוד להמית וכו'. בעבור שהרים בו יד, ומתחילה ראה להזכיר הסיבה אשר בעבורה נתגאה ירבעם להרים יד במלך : **אל שישק.** לא זהו שנשא שלמה בתו : (מצודת דוד)

רלב"ג עוד סיפר שעל מה שאמר ירבעם כנגד שלמה רצה שלמה להמיתו והוצרך לברוח אל מצרים עד מות שלמה, הנה זה הוא באור הדברים הצריכים אל באור במה שהבאנו באורו בזה המקום, ואולם התועלות המגיעים ממנו הנה, התועלת הראשון הוא להודיע שאין הכונה בקרבנות ההזבחה וההקטרה אך הכונה בהם הוא מה שיעידו עליו מסודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדים לזאת העבודה המתבוננים בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתורה התירה לעשות כל איש הישר בעיניו לזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבודת הש"י מפני מה שהוטבעו בו מהעבודות הנעשות לאלהים אחרים יחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה

הזאת הנעשית בבמות אינה מכוונת מצד עצמה בצד מן הצדדין תמצא שזכר בזה המקום בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות בתאר יראה ממנו שלא היתה פעלתו זאת משובחת וכבר יתבאר זה באמרו ויאהב שלמה את ה' ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאלו אמר שבזה הענין עשה מה שאיננו ראוי לעשות, השני הוא להודיע שיש בהעלת העולות מבוא להגעת הנבואה וכ"ש כשהפליגו ברבויים ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה היה בו מזבח הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אלף עולות וספר תכף כי בגבעון נראה ה' אל שלמה וכבר נתבאר זה גם כן מענין בלעם כמו שזכרנו שם במה שהשתדל להגיע אליו הנבואה בשבנה שבעה מזבחות והעלה פר ואיל על כל מזבח וכבר בארנו הסבה בזה בפרשת נח ואולי שלמה מפני רוחק מדרגתו מהנבואה כי היה נער בעת ההיא הוצרך אל זה המספר הרב מן העולות, השלישי הוא בדעות והוא להודיע כי ה' יתן חכמה על דרך השפע האלהי בזולת סבותיה ולזה תמצא ששלמה בקש מהש"י שיתן לו לב מבין ונתן לו הש"י החכמה והמדע כמו שנזכר בספר דברי הימים ובזה הספר וזה לאות כי הש"י ישפיע החכמה לאדם כשירצה מזולת שישתדל האדם לחקור בדבר דבר ממנה ויקדם לו מהחוש מה שיצטרך לדרוש ההוא ומזה המקום התבאר שאפשר שישפעו לאדם ידיעות עיונות בחלום או בנבואה וכבר הרחיק זה המפרש דברי הפילסוף בספר החוש והמוחש ושם בארנו אמונת זה השרש כי הוא משרשי התורה הגדולים לפי מה שיראה לי, הרביעי הוא להודיע שהשלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני השגת השלמות האנושי ולזה לא ידאג על המות אלא מפני הפקד ממנו השגת השלמות אשר יכול להשיגו אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מהש"י כששאל לו מה יתן לו אלא השגת השלמות בעיון ולא שאל אורך חיים ולא עושר לפי שאינם חשוקים כי אם מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק מהם מאוד, החמישי והוא במדות הוא להודיע כי מי שאדוניו רוצה ליתן לו מה שישראל אין ראוי לו שיכביד לשאול אבל ישאל המעט שיוכל להשיג בו מבוקשו כי בזה יתרצה האדון לתת לו את בקשתו ולזה תמצא שספר כי היה טוב בעיני הש"י כאשר לא שאל שלמה עושר וכבוד וארך חיים ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה ובינה להבין משפט, הששי והוא במדות והוא להודיע שאשר התירו לו לשאל וינתן לו וזה מצניעתו שלא ישאל אלא דבר קטון הנה ראוי מפני זה לנותן שלא יקצר מלתת לו הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו כלי למנוע הטוב ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טובה ולזה ספר כי מפני שישראל בעיני הש"י כשלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה ששאל ביותר שלם שבפנים עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד וארך החיים אם ילך בדרכי השם יתברך, השביעי הוא להודיע שראוי לשמח על הטובה שיועד השם עליה כי לא דבר ולא יקיימנה ולזה ראוי לתת תודה על הייעוד לשם יתברך קודם בא הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של נבואה לירושלם לפני ארון ברית ה' והעלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו, השמיני והוא

במדות והוא להודיע שהוא ראוי לשופט שיתחכם בתחבולות לעמוד על אמתת הדברים אשר תהיה בהם טענה בין איש לרעהו הדברים רחוקים שיביאו לעמוד על זה מזולת שירגישו בעלי הריב שמאלו הדברים יעמדו על אמתת זה כמו שתראה במה שזכר משתי הזונות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ומזה הענין עמד על אמתת הדבר כי אשר אינה אמו לא תחוס אם יגזרוהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטים הישרים לפי חכמתם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנאמר לפנייהם אבל ראוי שיעמיקו לעמוד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנאמר לפנייהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הצד הנה היה ראוי לו שיאמר שישאר הילד החי לאשה המחזקת בו ולא יצא מתחת ידה בעבור זאת הטענה המופשטת מהעדות והנה יגיע מזה תועלת עוד בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולות השופט לעמוד על אמתת הדברים ייראו מעשות דבר בלתי ראוי בראותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינה, התשיעי הוא להודיע שהכהן גדול ששמש בכהונה גדולה לא תסור הגדולה ממנו כל ימיו ר"ל שהוא כל ימיו במדרגת כהן גדול אף על פי שיש שם כהן גדול אחר ולזה אמר צדוק ואביתר כהנים אף על פי שגרש אביתר מהיות כהן לה' כמו שקדם, העשירי הוא להודיע שיש למלך להעלות מס על עמו לכלכל אותו וביתו ולזה ספר שכבר היה לשלמה שנים עשר שרים ממונים על כל ישראל היה תחת מנוי כל אחד מהם חלק מה מישראל וכל אחד מהם היה מכלכל את המלך ואת ביתו חדש אחד לכל המצטרך לא יעדרו דבר וגם השעורים והתבן היו מביאים לסוסים ולרכש עם רבויים ורבוי המצטרך לבית המלך לכלכל אותו ובזה למדנו מזה הספור שיש למלך לקחת בדרך מס מישראל אנשים לצורך בנין בית הש"י וביתו ולזה ספר שכבר העלה שלמה מס מישראל שלשים אלף וישלחם לבנונה וכבר נתבאר זה גם כן מדברי שמואל בהודיעו את משפט המלוכה, האחד עשר הוא לפרסם שכבר קיים הש"י מה שייעד להניח לישראל מכל אויביהם ולזה ספר שכבר ישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותאנתו כל ימי שלמה ולזאת הסבה בדרך שלמה הש"י אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר, השנים עשר הוא לפרסם עוצם הכבוד והעושר והחכמה שהיה לשלמה כאשר ייעד לו הש"י עד שכבר היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים שהיו כלם עובדים את שלמה ומגישי לו מנחה כל ימי חייו עד שכבר היה משקל הזהב הבא לשלמה בשנה אחת שש מאות ככר וששים ושש לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ וכל הארץ היו מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבבו והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב וקנינים אחרים מדי שנה בשנה עם מוצא הסוסים אשר היה לשלמה ממצרים וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי ארם והיה עשרו כ"כ עד שלא נחשב כסף בימי שלמה למאומה והיה מגיע מעוצם חכמתו עד שכבר חכם מכל האדם ודבר דבור טבעי על כל מיני הצמחים מהגדול ועד הקטן בהדרג' ועל כל מיני ב"ח בהדרגה ג"כ וזאת

חכמה נפלאה ר"ל לעמוד על ההדרגה הזאת ולעמוד על סבות כל מין מהם ומשיגיו, השלשה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בסבות היותר נאותות וכ"ש כשיהיה ההשתדלות לעשות דבר לכבוד השם ית' ולזה תמצא כי כשרצה שלמה לבנות בית המקדש והי' מהכרח הבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיעו את חירם שהבית שהוא בונה הוא בונה אותו לשם ה' אשר הוא מושל בכל ומשפיל ומכניע כל שונאיו כמו שנזכר בספר ד"ה וכדי שיתרצה יותר בזה הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כאילו העיר בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצה שיגיע לו מהתועלת מפני צוותו לכרות הארזים אשר לו להביא אל שלמה ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכביד לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבנות זה הבנין כדי שיתרצה חירם יותר לעזור שלמה במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסבה תמצא שנתרצה חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך תהיה בה תפיסתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושי ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם ינפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה לנשאת ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בהבלעה שכר לקיחת הארזים והברושים מהיער שלו במה שלא ישיגהו בשת על לקיחתו שכר בו משלמה והוא שכר הבאתו הארזים לים והוליכם אל המקום שירצה שלמה והנה נתבאר בספר דברי הימים כי זולת זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם, הארבעה עשר הוא להודיע שיש למלך להעביד הגוים ההם התושבים לעשות מלאכת בית ה' ומלאכתו כמו שנזכר בתורה והיו לך למס ועבדוך ולזה ספר בזה המקום עם מה שהשלים הספור בספר דברי הימים שכבר היו לשלמה מהגרים התושבים שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר, החמשה עשר הוא להודיע שראוי בכל ענין שיהיו בו ממונים ורבים בדרך שישתדלו שלא יחסר התקון בו ולזה תמצא ששם שלמה ממונים רבים רודים בעם העושים במלאכה והוכרח להשים הממונים ההם גרים מפני שקדם על המלאכה כי יכבד מאד לישראלים אם יעשו ככה ולזה תמצא בישראלים שהעלה שלמה למס ושלחם לבנונה שסדר הענין באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שיהיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם וכזה תמצא שסדר בכלכול ביתו וכל המצטרך לו שנים עשר נציבים יכלכלוהו כל אחד אחד במה שלקט מהמס מהחלק מישראל הבאים לגורלו שאם היה זה המנוי לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון במה שיעשהו, הששה עשר הוא להודיע שבנין בית המקדש ראוי שיהיה לשם ה' וזהו אמרו בתורה ועשו לי מקדש ר"ל

שבעשייתו יעשוהו לשמו יתברך ולזה תמצא שכבר נכפל הרבה בזה הספור זה הענין אמר כי לא יכול לבנות בית לשם ה' והנני אומר לבנות בית לשם ה' ואבנה הבית לשם ה' אשר בנה המלך שלמה לה' עם לבב דוד לבנות בית לשם ה' והבית אשר בניתי לשמך והיה זה כן להישיר האנשים אל קדושת הבית הזה ואל היראה ממנו מפני היותו קדוש מתחלת ענינו עם שזה יעיר ויישיר לעמוד על סודות בנינו כשיתבוננו בכל חלקיו ויבינו מזה אי זו הישרי יש בהם להשיג השיי אך אם לא היתה בנייתו בזה האופן יסורו אלו התועלות הנפלאות כי לא יתכן שתפול אז השאלה למה נעשה זה הבנין לסדר כך ואי זו הישרי יש בו להשיג סוד השיי וסודות המציאות מפני שהעשותו לא היה לשיי אם הונח הענין כן ואין ענין קדושתו כי אם כמו הקדשת הכסף והזהב והשדה והבית לה' אשר לא תפול השאלה בה למה היו בתואר כך מצד מה שהם קדש, השבעה עשר הוא מה שהודיע מרוחק עת התחלת בנין בית המקדש מעת יציאת מצרים והנה עמדנו מזה על העת אשר מזמן יפתח עד זה הזמן והוא מאה ושמונים שנה והנה שפטו את ישראל יפתח ואבצן ואילון הזבולני ועבדון בן הלל הפרעתוני שלשים ואחת שנה ואם חשבנו אחר זה ארבעים שנה של שעבוד ביד פלשתים ועשרים שנה ששפט שמשון את ישראל וארבעים שנה של עלי וארבעים שנה של דוד וג' שנים שכבר עברו למלכו שלמה לא ישארו כי אם ו' שנים למלכות שאול ולימי שפוט שמואל את כל ישראל, וכבר ידמה כי ממשלת שמואל ושאול היתה לכל הפחות י"ג שנה כי עשרים שנה עמד הארון בקרית יערים לכל הפחות וכבר עברו שבע שנים וששה חדשים למלכות דוד וז' חדשים היה ארון ה' בשדה פלשתים ונשארו יותר מי"ג שנה ממיתת עלי עד מלכות דוד עם שכבר אפשר שהארון היה בקרית יערים יותר מעשרים שנה אך אחר שעברו עשרים שנה נטו כל ישראל אחר ה' ולזה ידמה לפי מה שאחשוב שרוב שני השעבוד נכללים שנות שמשון ועלי כי בימי שמשון היו הפלשתים מושלים בישראל כמו שנזכר שם והנה נראה כי מבנין הבית הזה ר"ל מהתחלת בנינו עד התחלת בנין בית שני היו גם כן ארבע מאות ושמונים שנה, השמנה עשר הוא מה שהודיענו מצורת הבית שבנה לשם ה' כי ממנו נעמוד על סודות נפלאים מחכמת הנמצאות והנה היה ההיכל והוא הקדש וקדש הקדשים עמו ששים אמה ארכו ורחבו עשרים אמה והנה היה האורך והרוחב כפל מה שהיה מן הארך והרחב באשר עשה משה במדבר ואולם הגובה בלתי שומר זה היחס כי הוא היה שלשים אמה ושם היה עשר אמות אלא שלזאת הסבה עשו תקרה בדביר בגובה עשרים אמה באופן שיהיו הארך והרחב והגובה שוים כקדש הקדשים בבית המקדש כמו שהיו שוים במשכן שעשה משה ובזה האופן ג"כ שם התקרה התחתונה בהיכל גבוהה עשרים ובזה היה ענין תמונת הקדש וקדש מאלו המרחקים היה במקדש בכפל שיעורו במשכן וראוי שתדע כי כבר היה בנין הבית מאבנים שלמות ולא תהיה בהם פגימה וחסרון להעיר על שלמות השם יתעלה אשר זה הבית נבנה לשמו ולזאת הסבה ג"כ היו באות שם האבנים שלמות עד שלא נשמע בבית מקבות וגרזן וכל כלי

ברזל להורות על שאין הנעשה לו זה חסר קנין שום שלמות, והנה היה קדש הקדשים שוה בכל רחקיו להעיר על שהשלמוי התכליתי שהוא מעיד עליו הוא מגיע בשווי בדעות ובמדות, והנה היה אולם על פני היכל הבית להוסיף במעלת הבית ויפיו אצל האנשים עם שכבר היה ראוי שהיה אמצע מה בין חצר הכהנים ובין הקדש כי ראוי שיהיה כמו אמצעי בין המדרגה השפלה והעליונה ממנו ואעפ"י שאינו אמצע על דרך האמת ולזה לא היתה מחיצה מבדלת בינו ובין חצר הכהנים, והנה עשה לבית והוא ההיכל חלוני שקופים אטומים להעיר על שמקום ההשקפה הוא מתחלת הענין אטום עד שידריך האדם עצמו אל לקיחת ההקדמות וההתחלות ומהם יתישר לפתיחת החלונות לראות האור הבהיר הוא אור השכל, ואולם היציעים שבנה סביב לבית היו שלשה זה על זה כי כן ענין ההשגות והעליון רחב מאשר תחתיו כי ההשגה העליונה רחבה וגדולה מאשר תחתיה כשנעיין בחלקי העולם השפל והאמצעי והעליון והנה היו עולים מן השפלה אל האמצעית ומן האמצעית אל העליונה כי כן דרך ההשגות האלו ומי שיקחם על זולת סדרם ישיגהו שבוש בהכרח והנה לא היו העליון במעלות שיקפצו וידלגו בהם ממדרגה למדרגה אבל היו בדרך סבוב יעלה האדם בו בזולת מעלות להעיר בשיגביה שכלו מעט מעט בהדרגה ולזאת הסבה לא היו מעלות בכבש המזבח, והנה צייר בקירות ההיכל והדביר והוא מה שהיה מהם על התקרה התחתונה ציורי כרובים ותימורות והם כדמות כפתורי המנורה ופטורי ציצים והם בדמיון הגביעים המשוקדים והפרח אשר במנורה, והנה הכרובים הם משל לשכל ההיולאני והתמורות ופטורי ציצים הם השושנים אשר הוא רועה בהם כמו שבארנו בבאורנו לשיר השירים ובדבר המנורה והנה עשה זה לקדש ולקדש הקדשים כי שניהם מעידים על זה השלמות אך הראשון מעיד על ההכנה, והשני והוא קדש הקדשים מעיד יציאת ההכנה לפעל, ואולם בכותלי ההיכל תחת התקרה התחתונה צייר ציורים פקעים ופטורי ציצים והם בדמות כפתורים וגביעים משוקדים ופרחים לסב' בעינה אשר היו אלו הציורים במנורה אך למעלה מהתקרה התחתונה היו שם עם זה כרובים להעיד על השכל הלוקח מהמוחשות ההתחלות כמו שבארנו בדברי התורה אמנם תחת התקרה לא צייר תחלה רק מה שיעיר על ההשגות החושיות, וידמה שהיה הגובה שבין התקרה התחתונה והעליונה עשר אמות להעיר על מספר מדרגות הנבדלים שהם עשר והעשירי קדש וכבר עמדנו על מציאותם מפני זה השכל הנמצא בנו אשר בעבורו צויירו שם כרובים בכותלים, והנה צפה זהב ההיכל והדביר לסבה בעינה אשר בעבורי היו הכלים אשר שם כלם מזהב או מצופים זהב וכבר בארנו הסבה בזה במלאכת המשכן בבאורנו לדברי התורה, והנה היה מצופה עצי ארז תחלה ואח"כ מזהב כי לא יתכן שיצפו האבנים זהב עם שהתמונות שהיו מצויירות שם היו יותר נאות לציירם בעצי הארז משיצירו באבנים והיה הציור בהם יותר קיים שלא ישבר כשיצפוהו זהב והנה עשה בדביר ב' כרובים גדולים אין פניהם איש אל אחיו והיו סוככים בכנפיהם על הארון ועל הכרובים אשר על הכפרת שהיו פניהם איש אל אחיו להעיר שבסוף הענין לא יהיו פניהם איש אל אחיו אך

יתדבק האי עם האחר דבוק מה והוא דבוק קצה כנף זה בקצה כנף זה וראוי שתדע כי אחר המות לא יקבל שפע השכל ההיולאני מהשכל הפועל אבל יעמד על מה שהשיגו ובו ידבק דבקות מה בשכל הפועל כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות ה' ואין ראוי שתחשוב מזה שיהיו אלו הכרובים במדרגה א' מפני היותם בצורה אחת וכנפיהם פרושות באופן אחר כמו שלא יחשב היות צורת הכרובים אשר פניהם איש אל אחיו באופן אחד שיהיו שניהם במדרגה אחת ואמנם אמרנו זה לפי שכבר בארנו בראשון מספר מלחמות ה' שאי אפשר שישב השכל הנקנה במדרגת השכל הפועל ושם בארנו שהשכל הנקנה נשאר אחר המות והוא נצחי בהפך מה שאמרו הפילוסופים בזה והנה בזה המקום העיר הערה מבוארת שהשכל הנקנה נצחי והנה היה גובה אלו הכרובים עשר אמות להעיר על עשר מדרגות הנבדלים שהעשירי מהם קדש והוא הש"י, והנה היו לפתח הדביר דלתות עצי שמן לפי מה שאחשוב בעת ההיא להעיר ששם האור והוא אור השכל ולזה עשה אותם מעץ שמן שהוא מוכן אל שיתפשט בו האור בקלות נפלא ולזה לא עשה כן לדלתות ההיכל, והנה צייר בדלתות ההיכל והדביר כרובים ותימורות ופטורי צצים כי הם הפתחים לכל אלו ההשגות והנה ההשגות החושיות הם ג"כ מכוונים לזאת הסבה בעינה ולזה היו ג"כ הכרובים בדלתות ההיכל, והנה בנה החצר הפנימית והיא חצר הכהנים סביב שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים עליהם הנה הג' טורים התחתונים היו מורים על מציאות הצורה הדוממית וטור הארז על הצור' הצומחת אשר אינה ערומה מהצורה הדוממית, והיו הטורים ארבעה להעיר על היותם מהיסודות הארבעה וקורבת מדרגתם מהם, ובמזבח הנחשת אשר שם היתה העולה על העצים להורות גם כן על הנפש החיונית ושהיא לא תופשט מהצומחת כמו שזכרנו בפרשת ויקרא והנה היה כל מה שהיה ממתכת בחצר הכהנים מנחשי לסבה בעינה אשר היה זה כן במשכן, והנה עשה מהשלחנות עשר ומהמנורות עשר לפי שמספר העשר מורה בעצמו על מציאות הש"י כמו שזכרנו במקומות רבים מביאורנו לדברי התורה כאלו העיר בזה כי אלו הצורות אשר יעירו עליהם השולחן והמנורה הם כלם שופעות מהש"י באמצעות שאר הנבדלי, והנה קרא הפתח החמישי פתח הדביר והרביעי פתח ההיכל לפי שחצר הכהנים היה מעיר על ג' צורות והם הדוממית והצומחת והחיונית ופתח ההיכל על הרביעית והיא המדבר' ופתח הדביר היה מעיר על צורה חמשית באופן מה והיא השכל הנקנה, והנה עשה באולם שני עמודים נחשת וקרא העמוד הימני יכין והשמאלי בועז העיר בזה כי שתי הצורות שהם הדוממית והצומחת או הצומחת והחיונית האי מכינה לקבול הצורה האחרת והיא הנקראת יכין והאחרת היא המושלת ולה התוקף והעוז וממנה יסודרו פעולות הנמצא ההוא עם שאלו הנמצאים הם צורות ר"ל הצומחת והחיונית יקבלו רושם יותר חזק מתקופות השמש יותר ממה שימצא זה באדם ולזה תמצא בצמחים שבהיות השמש בפאת ימין לא יעשו פעולותיהם אך יקנו מזה הכנה לתת פרי' בהיות השמש בפאת צפון ואז ימצא להם חוזק הפעלות וכן תמצא בב"ח שהם יתעברו על הרוב בהיות השמש לפאת צפון אך בהיותו בפאת דרום תתחדש להם

קצת הכנה ואין הנה מקום באור אלו הדברים, והנה היה רחב העמודים ארבע אמות להורות על קרבת אלו מטבע ארבע היסודות ולזה ג"כ היה עבים ארבע אצבעות ולזה ג"כ היה על הכותרות מעשה שושן באולם ד' אמות, והנה היתה קומת הכותרות חמש אמות לסבה בעינה אשר היתה מספר החמשה בחצר המשכן כמו שבארנו שם והנה היתה קומת העמודים עם הכותרות בקרוב כמו גובה מזבח הנחש' עם גובה המערכה שעליה יושמו נתחי העולה כי היה גבהם לפי מה שבארנו כמו אחד ועשרים אמה וגובה מזבח הנחשת היה עשרים אמה כמו שנזכר בספר ד"ה, והנה היו בכל כותרת שתי גלות להעיר שאלו הנמצאים יקבלו הצורה העליונה באמצעות קבולם השפלה ממנה, והנה היו שם בשתי גלות הכותרת שבעה גדילים כי עם שהם מורים על מדרגת הצורות בכללי שהם שבעה והשביעית היא קדש הנה בזה עוד הערה למספר הארבעה כי בכל גלה היו ג' גדילים ואחד במקום דבוק הגלה העליונה בתחתונה, והנה העמודים שהיו בגלה העליונה ועליהם מעשה שושן והרמונים שהיו בתחתונה הנה זה כלו מורה על מציאות הנפש הצומחת כי הוצאת השושן והפירות לא יתכן שיתחדש מן החום לבד כמו שבאר הפילוסוף, והנה הרמונים שני טורים וכן הענין במועדים לפי שבזה הורה על שני מינים מהנפש הצומחת הא' בצמחים והאחר בב"ח מחובר עם המרגשת ובכלל הנה היה זה להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה שהיא שלמות לה, והנה היו הרמונים מאה בטור אחד מהם להעיר על רבוי מיני הצמחים והב"ח והתחלפותם שהוא בהכרח מצד הצורה, והנה היס היה בזה השיעור כדי שיהיה נאות לרחוץ ושאר מה שהיה בו ידמה שיאמר שכבר נעשה לנוי לבד ואפשר שנאמר כי מפני שנעשה לטהרה שם בשיעורו מה שיעיר על מציאות העשירי שהוא קדש כי לו לבדו הטהרה השלמה ולזה היה יי אמות רחבו והיו מהפקעים תחת שפתו יי באמה ג"כ ולזאת הסבה, והיה גבהו חמש אמות לסבה אשר היה מספר החמש באלו הדברים אשר בחצר הכהנים והנה היה מרובע מלמטה ועגול מלמעלה כי הטמאות תהיינה מצד החומר אשר יסודותיו ארבעה והטהרה תהיה מצד הצורה וההתבוננות בה כמו שבארנו בספר ויקרא והצור' היא קושרת יסודות החמר ומקיפה בהם ולזה היה העגול מעיר עליה, והיו בה שני טורים פקעים להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה אשר בה יהיה הנמצא מה שהוא והיא המשלמת אותו, והנה היה בפקעים צורת בקר כמו שזכרנו להעיר על מציאות הנפש החיונית כי מה שהיה בחצר הכהנים מעיר על הצורה הדוממ' והצומחת והחיונית כמו שזכרנו, והנה היו שנים עשר בקר כמו נושאים היס להעיר על שהכחות השופעות מהעליונים בייכ המזלות מנהיגים היסודות וקושרים אותם ועשה להם דמות בקר בדמיון מה שאמר יחזקאל פני שור בדבר החיות עם שכבר העיר בזה בצורה החיונית, והנה היה עביו ארבע אצבעות כמו הענין בעמודים להעיר על מה שמעיר עליו מספר הארבעה אשר הוא סבת הטומאה והוא החומר, והיה עם הפקעים בשפתו ציור פרח שושן להעיר עם זה על הנפש הצומחת והנה היה מספר הארבע במכוונות בארכם וברחבם ובקומתם והיו ארבעת אופנים מתחת להעיר על מציאות היסודות שהם סבת הטומאה ולזאת

הסבה היו שם ארבע כתפות דבקות בהם לוחות המכונות, והיו על המסגרות אשר בין השלבים צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים להורות על שאלו הצורות הם עלולות מצורות החיות אשר פניהם פני אריה ופני שור ופני הכרוב כמו שזכר יחזקאל כאילו יעיר בזה שבנפש השכלי ימצאו אלו הצורות ביותר נכבד שבמציאותם וזה כי האריה הוא המושל בחיות והנכבד שבהם והשור בבהמות וכבר בארנו אמתת זה בראשון ובחמישי מספר מלחמות ה', והיה פיה עגול לסבה בעינה אשר היה פי הים עגול כי הכיורים היו גם כן לטהרה, והיה הכל מחובר ומדובק בעצמו לא במלאכה להעיר על הדבוק שהוא מצד הצורה כי הוא יעיר על מציאות הצורה והמשל כי אם תכרת אבר אחד מב"ח ותדבקהו במלאכה יעדר ממנו פועל הצורה וזה עדות על שזה התאחדות לא יהיה אם לא מצד הצורה, והנה היה גובה האופנים אמה וחצי האמה ומלמעלה מהמכונה היה גובה אמה וחצי אמה ועם גובה המכונה יהיו שבע אמות וישלם בזה מספר השבעה אשר הוא מעיר בעצמו על מציאות כל הצורות ולזאת הסבה היו מספר המכונות עשר וכן הענין במספר הכיורות והיו חמשי מימין וחמשה משמאל לסבה אשר נמצא לספר החמשה במה שהיה בחצר המשכן עם שמספר החמשה מעיר על התכלית מה שהחמר כחיי עליו מן הצורות כי החמישית היא השכל הנקנה כמו שקדם, והיה מספר הארבעה לכיור לסבה שזכרנו בכל מספר הארבעה שהיה נמצא בזה המקום ולפי שהכיור היה יותר נכבד מהם אם מצד מה שצוייר בו מהדברים אם מצד שאינו בא על טומאה כמו הענין בים הושם הים בצד היותר פחות והוא הצד המזרחי דרומי, והנה לא רצה המלך שיעשה חירם דבר מהדברים אשר בהיכל ובדביר אף על פי שהוא היה בקי במלאכת הזהב כמו שנזכר בספר דברי הימים מפני עוצם קדושת מה שבהיכל ובדביר כי חירם לא היה ישראלי אבל היה צורי ולזה לא עשה חירם כי אם כלי הנחשת ולא עשה כלי הזהב, התשעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיעשה האדם מלאכת השם וחפצו בזריזות נפלא יותר מזריזותו על חפציו הלא תראה כי שלמה המלך עשה את בית ה' בשבע שנים וביתו עשה בשלש עשרה שנה, העשרים הוא להודיע שראוי לכל אדם שישתדל לזכות בשיעשה מקניניו מה שהוא לכבוד הש"י הלא תראה כי שלמה אף על פי שהיו לו הקדשות רבות לבנות הבית בחר שיהיה נבנה משלו וישארו ההקדשות לש"י ולזאת הסבה ג"כ עשה מביתו כל עבודת בית המקדש בתמידין ומוספין וקרבנות צבור וקטורת הסמים ושמן למאור ושאר הענינים הצריכים לעבודת הבית, העשרים ואחד הוא להודיע עוצם נפלאות הש"י ועוצם הראות שכינתו בבית המקדש עד שכבר ספר שבצאת הכהנים מן הקדש הענין מלא את בית ה', העשרים ושנים הוא להודיע שהמברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין ולזה אמר ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הסבה צריך בברכת הכהנים שיהיו פניהם כלפי העם, העשרים ושלושה הוא להודיע שראוי לברך את הש"י על הטובה ולתת לו תודה כעל כל אשר גמל מהטוב כי עם שזה דבר ראוי בעצמו הנה עוד בו תועלת להיישיר האדם אל שהטובות כלם הם עלולות מהש"י ולזה ספר שברך שלמה את ה' על אשר קיים הייעוד הטוב

שייעד לדוד אביו מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו. העשרים וארבעה הוא להודיע שהתפלה ראוי שתהיה באופן שישלם הדבקות למתפלל עם הש"י כי אז תהיה התפלה נשמעת יותר ולזה תמצא שכבר התפלל שלמה במקום שישלם בו הדבקות בש"י יותר והוא לפני מזבח ה' שהיה המקום נבחר לידבק בו השפע האלהי עד שאמר יעקב בו מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים כמו שזכרנו בסוף ספר שמואל ולזה קרא אברהם שם המקום ה' יראה ולזאת הסבה גם כן הקדים שלמה לשבח הש"י קודם התפלה כי בזה ישלם לו יותר הדבקות בו ולזה ספר שכרע על ברכיו לפני מזבח ה' ופרש כפיו השמים והקדים ואמר ה' אלהי ישראל אין כמוך וגו', לשבח הש"י תחלה וכבר נכפל זה השורש בתפלתו זאת כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה, העשרים וחמשה הוא בדעות והוא להודיע שהאלוה אחד והוא מנהיג השמים והארץ לא כמו שאמרו המאמינים בשניות לפי שהם יאמרו שהדברים המתחלפים ראוי שתהינה התחלותיהם מתחלפות ולפי שהדברים השפלים נפסדים והשמים בלתי נפסדים הנה ראוי שתהיה ההתחלה אחת לשמים וההתחלה אחרת לארץ וכבר זכר שלמה שאין הענין כן במה שאמר אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ביאר בזה שהוא אלוה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה עשה בזה כמו התחלת מופת הנחתו שאשר הם אלהים בשמים הם אלהים על הארץ כי אנחנו נראה מהשמים כחות שופעו' בארץ וזה לאות שהמניעים ההם מנהיגים גם כן אלו הדברים השפלים וזה ממה שהוא מבואר נגלה ר"ל שיש כאן כחות שופעות מהגלגלים לאלו הדברים השפלים ומזה יתבאר היות לאלו הדברים המתחלפים התחלה אחת במספר, העשרים וששה הוא להודיע שהש"י משגיח בעבדיו הדבקים בו השגחה פרטית ובזאת ההשגחה ישפיע להם טובות ואם אינם מסודרות להם מפאת העליונים ולזה אמר שלמה אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שומר הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם כבר באר בזה שאין כח במניעים המסודרים ממנו שהם מנהיגים בשמים ובארץ לעשות זה כי לא ישנו את תפקידם אך הש"י לבדו שליט לעשות זה, העשרים ושבעה הוא להודיע שהדברים שייעד הש"י אשר אי אפשר בהם מזולת השגחה פרטית הנה יהיה בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא שזכר כי במה שייעד השם יתברך לדוד שלא יכרת לו איש מעל כסא ישראל היה תנאי והוא אם ישמרו בניו את דרכם ללכת לפני הש"י כאשר הלך דוד לפניו, העשרים ושמונה הוא להודיע שהתפלה על כל הצרכים הן צרכי רבים הן צרכי יחיד ראוי שתהיה בבית המקדש או נכח בית המקדש ואז תהיה יותר נשמעת וזה מבואר מדברי תפלת שלמה וממענה הש"י לו עליה ולזאת הסבה מצאנו בדניאל שהי' מתפלל כנגד ירושלם תמיד ומזה המקום נתישר פסק ההלכה להתפלל תמיד כנגד בית המקדש, העשרים ותשעה הוא להודיע שלא תועיל התפלה על הדברים הבאים בסבת החטא אם לא תקדם לה התשובה בכל לב ובכל נפש ולזה אמר אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו והתפלה והתחננו וכבר התבאר שהתשובה הזאת ראוי שתהיה בכל לבם כי בזולת זה לא תקרא

תשובה וכבר אמר ג"כ ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ואמר ג"כ ועשית משפטם ר"ל שיתן להם הראוי להם לפי מה שהם בו, השלשים הוא להודיע שאשר הוא יותר המעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לש"י ולזה תמצא שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני הש"י תמיד עד כלותו התפלה ומזה למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שישלים תפלתו, השלשים ואחד הוא שאשר יש לו להודות הש"י על טוב הגיע לו לבדו ועל טוב הגיעו לו ולזולתו יודנו תחלה על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה הש"י תחלה על הטוב שהגיע לו לבדו מענין המלכות ובנין בית המקדש ואחר כך הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישראל והוא אמרו ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל והמשיך לזה התפלה שיישירים השם לשמור מצוותיו כדי שתתמיד להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא, השלשים ושנים הוא להודיע עת חנכת הבית ומספר ימי חנכת הבית והנה היה אחר שהקיפו שבעת ימים לחג החדש השביעי באופן שנשלם בצד מה לחג החדש השביעי והנה היו ימי החג שבעה להורות על הערת השבעה והראשון מהם היה קדש והיה מספר ימי חנכת הבית שבעה לזאת ההערה בעצמה והיו סמוכים לשבעת ימי חג הסוכות באופן שיהיו שבעה ושבעה לסבה בעינה שבארנו בפרשת פינחס שהיו הקרבנות שבעה ושבעה והנה היה זה בעת שמעיר על השגת השלמות ביותר שלם שבפנים כמו שבארנו בפרשת פנחס להעיר על שלמות הבית הזה וההערות הנפלאות אשר בו ובכליו, השלשים ושלשה הוא להודיע עוצם השגחת הש"י על ישראל ולזה תמצא כי מפני ששערה החכמה האלהית ששלמה יחטא לש"י וזרעו אחריו ויהיה זה סבה לחרבן הבית ולגלות ישראל מעל אדמתם הפליג להזהירו על זה במה שאמר לו כשנראה אליו שנית כדי שיהא נשמר לה' ויצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה' ולזה הודיעו דבר גלות ישראל מהארץ וחרבן הבית אם לא ישמרו דרך ה' הוא ובניו וכבר היה גם כן דבר ה' אל שלמה בעת בנותו להזהירו לשמור כל מצות הש"י ולזאת הסבה בעינה גם בעת שחטא לה' הודיעו הש"י העונש שיבא על זרעו בעבור זה החטא כדי שישובו לתקן המעוות ולא נכנע מפני זה להוכיח את נשיו גם לא צוה את בניו אחריו לשמור דרך ה' והיה זה סבה לגלות ישראל מהארץ ולחרבן הבית, השלשים וארבעה הוא להודיע שאין ראוי למלך להמעיט ארץ ישראל אבל להרחיבה וכאשר יביא ההכרח לתת ממנה ראוי שיתן מה שהוא יותר מעט התועלת ולזה ספר שהעשרים עיר שנתן שלמה לחירם היו ארץ כבול ואף ע"פ שכבר נתן לו חירם עיירות אחרות כמו שנזכר בספר דברי הימים, השלשים וחמשה הוא להודיע שכל מה שעשה שלמה וסדר בבנין וביתר הענינים אשר שם היה הכל בחכמה כמו שזכר בספור מלכות שבא מדבריה ואחשוב כי כסא המלך היו בו שש מעלות להעיר שהשגתו וחכמתו תתפשט במה שתחת המדרגה השביעית מן הצורות והיא הש"י כי לא יושג מצד עוצם מדרגתו ואמנם ישיג האדם חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם וישרם ובזה ישתתף אל הנבדלים אשר תחת הש"י כי הם משיגים גם כן חלק ממנו אלא שהאדם ג"כ לא יתכן שיגיע להשגתם כמו שבארנו בחמישי מספר

מלחמות ה' והנה היו אריות נראים על מעלות הכסא ועל ידותיו כדי שייראו ממנו יותר כי זה הכרחי למלך ובזה יגיע התועלת ממנו אל העם אשר תחתיו לשמרם שלא יזיקו קצתם לקצתם ליראתם מהמלך, השלשים וששה הוא להודיע עוצם החכמה האלהית במה שהזהירה המלך שלא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים כי שלמה עם היותו חכם שבאנשים נכשל בזה כי מחשקו להרבות סוסים היו באים סחרי המלך שם לקנות לו סוסים ואחשוב גם כן שזה היה סבה להתחתן עם פרעה מצורף אל מה שהיה הומה לרבוי הנשים וזה היה סבה אל שהטו את לבבו באופן שהעלים עיניו מהם והניחם לעבוד אלהים אחרים והיה זה סבה אל שנחלקה מלכות בית דוד וזה היה סבה להעשות עגלי הזהב אשר היה סבה כל זה בסוף להכרית ישראל מעל אדמתו ולהחריב בית המקדש, השלשים ושבעה הוא להודיע שתכף שחטא שלמה לה' הוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם כאשר ייסר את בנו כמו שיעד לדוד בספר שמואל ולזה ספר שתכף זה הקים ה' שטן לשלמה הדד האדומי ורזון בן אלידע, השלשים ושמנה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להטיח דברים כנגד המלך הלא תראה כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימות מות עד יום מות שלמה ולא הועיל לו בזה הענין השררה אשר מנהו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שיעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגאות כנגד המלך פן יסיר סכלותו ממנו הטוב ההוא הלא תראה כי דוד אף על פי שייעדו שמואל שימליך על ישראל לא נתגאה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח איש מעבדיו להרע לו, השלשים ותשעה הוא להודיע שראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היותו שליח מהשם יתברך ויבקש תמיד בדברים הסבות הנאותות כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה שיצא ירבעם מירושלם קודם שיגיד לו יעוד המלוכה כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה ג"כ המתין לדבר עמו בשדה כדי שיכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואים היה הדבר מגיע אל המלך ויהיו מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא יועילהו ברחו אל מלך מצרים כי יש כח למלך לתת שחד רב למלך מצרים להמיתו והנה לא היה ירבעם באופן מהמעלה שתדבק בו ההשגחה הפרטית להצילו, ארבעים הוא להודיע שכבר תשוב המלוכה בכללה לזרע דוד וכבר למדנו זה מאמרו ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים ולפי שזה לא היה כלל לא בבית ראשון ולא בבית שני כי לא שבו שם כי אם יהודה ובנימן ידענו שעוד ימלוך מלך לדוד על כל ישראל ואותו המלכות לא יסור לעולם כמו שהתבאר מדברי דניאל : (רלב"ג)

מלבי"ם **ויבקש** אחר הדבר הזה הרים ירבעם יד במלך, ויבקש שלמה להמיתו ויברח אל שישק, שפרעה שהתחתן עם שלמה מת כבר ומלך זה

היה שונא לבית שלמה שלכן עלה על רחבעם : (מלבי"ם)

{מא} וַיֵּתֶר דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה וְכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה וְחֻכְמָתוֹ הִלּוֹא הֵם כְּתָבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה:

מצודת דוד וכל אשר עשה. מלבד מעשיו הנזכרים פה : על ספר וכו'. ספר מיוחד היה להם, אשר יסופר בו כל דברי שלמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויתר דברי שלמה עמי"ש בפ"י ד"ה : (מלבי"ם)

{מב} וְהַיְמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלַם עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה:

מלבי"ם השאלות: מ"ש מלך בירושלים הוא מיותר מי לא ידע שהיה בירושלים :

והימים אשר מלך שלמה בירושלים בא להבדיל בינו לבין דוד אביו שמלך ג"כ ארבעים שנה, אבל דוד לא מלך כל הארבעים שנה בירושלים ולא על כל ישראל כי שבע שנים מלך בחברון ורק על יהודה אבל שלמה מלך כל הארבעים בירושלים ועל כל ישראל : (מלבי"ם)

{מג} וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּר בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רַחְבֶּעַם בְּנֹו תַחְתָּיו: (o)

מלכים א פרק-יב

{א} וַיֵּלֶךְ רַחְבֶּעַם שָׁכַם כִּי שָׁכַם בָּא כָּל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ:

מצודת דוד כי שכם וכו'. בחשבם אשר בירושלים בהיות מקומו, יתחזק למלך מבלי למלאות שאלתם : (מצודת דוד)

רלב"ג וילך רחבעם שכם עד וישכב אחאב עם אבותיו. וילך רחבעם שכם יתכן כי מפני שהיה ירבעם מאפרים בחרו ישראל שילך שם להמליכו כדי שיוכל ירבעם לבטוח שלא יהרגו רחבעם על מה שאמר כנגד אביו וידמה שלזאת הסבה שלחו וקראו לו בני שבטו לחשבם כי עתה בעת המליכם רחבעם יקל להם להשיג עם רחבעם שלא ימית ירבעם והנה היה גדול בעיניהם מפני שכבר היה ממונם בימי שלמה על כל סבל בית יוסף ולזה

וכאשר החל להרים יד בשלמה : (מצודת דוד)

**וַיִּבֶן אָבִיךָ הַקֶּשֶׁה אֶת עֲלֹנוֹ וְאֶתָּה עֵתָּה הִקַּל מְעַבְדֵת אָבִיךָ הַקֶּשֶׁה
וּמְעַלּוֹ הַכְּבֵד אֲשֶׁר נָתַן עָלֵינוּ וְנַעֲבֹדָךְ:**

מצודת דוד הקשה את עולנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים :
ו**אתה עתה**. רצה לומר : אבל אתה הואיל ואינך בגודל מעלת אביך, אשר
באו לראות פניו מאפסי ארץ, אם כן מה לך להרבות באנשי בית וסוסים,
עזוב אותם והקל עולנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון עולנו. אמר במשל, מעול ההושם בצואר הבהמה : (מצודת ציון)

רלב"ג אביך הקשה את עולנו. ידוע כי המס שהעמיס שלמה עליהם לכלכל
את ביתו ולא יעדרו דבר למצטרך לו עד מאכל סוסיו שהיו רבים מאד עד
שהיו לו ארבעים אלף אורוות סוסים היה קשה וכבר מאד ועם כל זה
היה טוב בעיני ישראל מרוב השלוח שהיו בה אך עתה החלו לצמוח
המלחמות כמו שקדם מדבר בן הדד ורזון בן אלידע ולזה בקשו ישראל
שיקל מעליהם מזה המס קצת : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: למה פתחו בעול לבד וסיימו בעבודה ובעול והיל"ל
אביך הקשה את עולנו והכביד עבודתנו, ומז"ש ואתה עתה :

אביך הקשה את עולנו העול הוא המכריח את השור אל העבודה, וזה
המשל אל מי שמשתרר ביד חזקה ומעניש בעונשים קשים לממרה
מצותיו, וידוע שיש שני מיני ממלכות, א. ממלכת מוגבלת, שאין המלך
יכול לעשות דבר רק עפ"י הסכמת העם ונבחריהם וע"פ נמוסי המדינה
וכן אינו יכול להכביד עליהם עבודה ומסים בלא דעתם, ויש ממלכה בלתי
מוגבלת שהמלך משתרר לבדו כחפצו ויכול להעמיס עליהם עבודה
ומסים כפי שירצה מבלי לשאול דעתם כי כולם עבדיו, וכיריחם לעבוד
עבודתו ע"י שיכביד העול דהיינו שיקצוב עונשים קשים ומרים להבלתי
שומע בקולו, ותחלת התהוות מלכות ישראל בימי דוד היתה ממלכה
מוגבלת, ושלמה התחזק למלוך בעצמו ממלכה בלתי מוגבלת, ולכן נתן
עליהם עול קשה שכל הממרה פיו יומת אף שיצוה דברים הבלתי נאותים
לטובת הכלל, ועי"ז היה לו כח להכביד העבודה, וז"ש אביך הקשה את
עולנו ר"ל שהקשה מעצמו שלא כמשפטי המלוכה ואחר שהיה שלא כדין,
לכן אתה עתה ר"ל הגם שהיינו מוכרחים לשתוק בימי שלמה. א. מצד
מעלתו שהיה מושל ממשל רב, ב. מצד שמלך כבר ולא יכלנו למרוד בו,
אבל אתה שאינך שלמה, ועתה שעדיין אינך מלך, צריך אתה להאסר
במשפטי התנאים, א. הקל מעבודת אביך שהוא רוב המס, שיהיה בינינו
תנאים מוגבלים עד כמה תכבד העבודה, ב. לבל תשנה אח"כ, הקל ג"כ
מעולו הכבד שתהיה ממלכתך מוגבלת תחת נבחרי העם וחוקי המדינה,

ונתנו הטעם אשר נתן עלינו אחר שנתנו ביד חזקה ושלא כדין: (מלבי"ם)

ג ויאמר אליהם לכו עד שלשה ימים ושובו אלי וילכו העם:

מצודת דוד לכו עוד. רצה לומר: לכו לאהליכם והתעכבו עוד שלשה ימים, ואחרי זה שובו אלי: (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר אליהם לכו עוד שלשה ימים יש בזה שני צויים, **א**. שילכו עתה ויניחו בקשתם עד שלשה ימים, **ב**. שאחר שלשה ימים ישובו, שבזה מה שיבואו שנית אינו נגד כבודו אחר שצוה להם לבא, ועז"א ושובו אלי: (מלבי"ם)

ד ויועץ המלך רחבעם את הזקנים אשר היו למדים את פני שלמה אביו בהיותו חי לאמר איך אתם נועצים להשיב את העם הזה דבר:

מצודת ציון את פני. לפני: (מצודת ציון)

רלב"ג בהיותו חי. ר"ל שהיו עומדים את פני המלך שלמה להיות אנשי עצתו כל ימי היותו חי ולזה היה ראוי שילך אחר עצתם אך רוע ענינו היה סבה להפר עצת הזקנים הטובים וללכת בעצת הנערים הרעה למען תת המלוכה לירבעם כמו שייעד הש"י על יד אחיה השילוני: (רלב"ג)

מלבי"ם (ו-יא) השאלות: למה בפסוק ו' אמר איך אתם נועצים, ובפסוק ט' אמר מה אתם נועצים, תחלה אמר להשיב את העם הזה דבר ואח"כ אמר ונשיב דבר את העם, שמשמע שגם הם ישיבו, והקדים מלת דבר, מ"ש ויעזוב וכו' אשר יעצוהו, מלת אשר יעצוהו מיותר, ולמה כפל אשר גדלו אתו אשר העומדים לפניו, מ"ש כה תאמר אל העם הזה, כה תדבר אליהם הוא כפל לשון, ואיך יאמר קטני עבה ממתני אבי, שמבזה כבוד אביו, והכל יודעים כי כאין נחשב נגד אביו החכם מכל האדם:

ויועץ המלך עד הנה קראו רחבעם כי העם לא החזיקו אותו למלך, אבל הוא בעצתו החזיק את עצמו כמולך מעצמו, ובלתי צריך להמלכת העם ולמלאות בקשתם, ובהשקפה זאת התייעץ עם הזקנים אשר היו עמדים את פני שלמה אביו שהוא החזיק מלכות בלתי מוגבלת והם היו העומדים לפניו ויועצו וידעו איך התחזק במלכות כזה והתחבולות אשר עשה בזה, וז"ש איך אתם נועצים ולא אמר כמ"ש אח"כ מה אתם נועצים, שמלת מה, היא שאלה על גוף העצה אם למלאות בקשת העם אם לא וע"ז לא התייעץ כלל, כי החליט בדעתו שלא ימלא שאלתם רק ישתרר בממלכה בלתי מוגבלת, רק רצה להתייעץ באיזה אופן ידחם מעל פניו,

אם בדברים רכים, אם ברמאות, אם בדברים קשים ומפחידים, וז"ש **איך אתם נועצים להשיב לעם הזה דבר ולקמן אומר להשיב דבר לעם הזה כי פה לא היה העצה על הדבר עצמו, שבזה היתה הסכמתו מוחלטת שלא ימלא רצונם, רק איך ישיב לעם הזה שהם מורדים וממרים ובאיזה אופן יסדר דבריו** (מלבי"ם):

וידבר) וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם ודברת אליהם דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים:

מצודת דוד תהיה עבד. רצה לומר : תדבר בהכנעה כעבד : **ועבדתם ועניתם.** תעבוד אותם בדברי הכנעה ותשיב להם על שאלתם דבר הראוי, ועוד תוסף לדבר דברים טובים מאשר לא שאלו הם : **והיו לך.** ואז יהיו לך לעבדים לעולם, כי תמלוך בכל אשר תאווה נפשך : (מצודת דוד)

מצודת ציון ועניתם. מלשון עניה ותשובה : (מצודת ציון)

מלבי"ם וידברו אליו לאמר יפה אמרו חז"ל ע"ז סתירת זקנים בנין, הם יעצוהו בהשכל ודעת מאד לסתור ע"מ לבנות, אמרו אליו שאם יסרב מלמלא בקשתם הלא ימרדו בו וימליכו את הטוב בעיניהם, ואם יתחיל להתפשר עמהם עד כמה תהיה תוקף ממשלתו והמסים והעבודה, אז גם הם יעיזו פנים לבקש דברים רבים, ויאסרוהו בשבועת האלה ובחוקים קבועים לא יוכל להפרם, אבל העצה הוא שיבטיח להם יותר מאשר רוצים כי ישיב להם שהעם אינם עבדי המלך רק הוא עבד העם, והוא צריך לעשות רצונם, באופן שישים בקשתם זאת כדבר קטן וכדבר שהשכל מחייבו מעצמו, ובזה ירויח, **א.** שירף רוחם מדבר ומבקש עוד כי יתן להם יותר מאשר שאלו, **ב.** שכאשר יקטין את הדבר ימליכוהו סתם ולא ישביעוהו ולא יעשו ע"ז חוקים קבועים, ואחר שימלוך אז ישתרר כחפצו והם לא יוכלו למרוד כי ייראו מפניו, וז"ש **אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם** ר"ל זאת תהיה התשובה שאתה עבד להם, ובזה לא יעשו עוד תנאים וחוקים, רק **ועניתם ודברת אליהם דברים טובים** וזה יספיק להם ויניחו מרוגזם, ובד"ה כתוב אם תהיה לטוב להעם הזה ורציתם, שם באר שיאמר להם שהוא רק לטובת העם הזה לא לטובת עצמו ורק למלא רצונם, ורצונו בטל מפני רצונם, ובזה **והיו לך עבדים כל הימים** כי תשאר מלכותך בלתי מוגבלת, ואמרו בדיוק **אם היום תהיה** ר"ל שלא תמתין עד ג' ימים רק היום תקרא אותם ותשיב להם שאתה עבד להם, שיהיה נראה להם שהוא דבר פשוט אצלך בלי צורך להתייעץ ולחשוב עליו, ובזה תעור עיניהם פתאום וימליכוך בלא תנאים : (מלבי"ם)

ויעזב את עצת הזקנים אשר יעצוהו וינעץ את הילדים אשר גדלו

אתו אשר העמדים לפניו:

מצודת דוד ויעזב. כי לא ישרו בעיניו : גדלו אתו. יחד מקטנותם : אשר העומדים. ואשר היו העומדים לפניו : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויעזב ספר שלכן עזב את עצת הזקנים יען אשר יעצהו עצה חדשה על דבר שלא שאל כלל, כי הוא שאל רק איך ישיב להעם, וגלה דעתו שאינו רוצה כלל להסכים שימלוך מלכות מוגבלת, והם יעצוהו שימלא משאלות העם, להיות מלכותו מוגבלת וע"ז לא שאלם כלל, והוא לא הבין כי אך בעצתם יפיק לעשות כפי חפצו, לכן ויועץ את הילדים כי חשב שהזקנים דעתם גסה עליהם לערוך לפניו עצתם נגד רצונו וזה לא יעשו הילדים יען אשר גדלו אתו ולא יערבו לבם לאמר לו שישפיל אי"ע לפני העם, ב. מצד שהם העומדים לפניו שבחר אותם לשרים ויועצים בהנהגת המלכות ובזה הדבר נוגע גם להם, כי במלכות מוגבלת גם שרי המלוכה מוגבלים ובזה בודאי יחפשו תחבולות שתשאר המלכות בלי הגבלה לטובת עצמם (מלבי"ם):

טו ויאמר אליהם מה אתם נועצים ונשיב דבר את העם הַזֶּה אֲשֶׁר דָּבְרוּ אֵלַי לֵאמֹר הֲקֵל מִן הָעַל אֲשֶׁר נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ:

מלבי"ם ויאמר אליהם מה אתם נועצים ואחר ששמע מהזקנים שלא יוכל להשיב את העם ריקם וצריך למלא בקשתם במקצת, שאל מה נשוב ר"ל עד כמה ימלא בקשתם, ואמר ונשיב בלשון רבים כי בענינים כאלה שהם תנאי הנהגת המלוכה הם משותפים בזה באשר הם שרי העצה, ואמר ונשיב דבר את העם הַזֶּה הקדים מלת דבר כי עקר העצה עתה על הדבר עצמו לא על איכות דבריו וסדורם, ואמר אשר דברו אלי לאמר הַקֵּל מִן הָעוֹל שֶׁעַל זֶה מִתִּיעֵץ בְּמֵה שְׂרוּצִים לְהַקֵּל הָעוֹל הַיֵּינוּ שֶׁתְּהִיָּה הַמַּלְכוּת מוֹגְבֵּלֶת (מלבי"ם):

טז וידברו אליו הילדים אשר גדלו אתו לאמר כה תאמר לעם הַזֶּה אֲשֶׁר דָּבְרוּ אֵלַיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הַכְּבִיד אֶת עַלְנוּ וְאַתָּה הַקֵּל מֵעַלְנוּ כֹּה תִדְבֹר אֵלֵיהֶם קִטְנִי עֵבֶה מִמֶּתְנִי אָבִי:

רפ"י קטני עבה. אלצע קטנה שלי: (רפ"י)

מצודת דוד קטני. אצבעי הקטן, עבה היא משתי מתני אבי, רצה לומר : אהיה עוד במעלה יותר מאבי : (מצודת דוד)

רלב"ג **קטני עבה ממתני אבי**. ר"ל האצבע הקטנה שיש לי היא יותר גבוה ועבה ממתני אבי והרצון בזה כי בעת שמלך שלמה היה נער קטן כמו שקדם ועם כל זה עבדתם אותו בזאת העבודה ולזה ראוי שתעבדוני עבודה יותר חזקה ויותר קשה כי רחבעם היה בן ארבעים ואחת שנה במלכו :

מלבי"ם **וידברו אליו הילדים אשר גדלו אתו**, ספר כי דבור זה לא היה מצד שהם עומדים לפניו דהיינו שהם שרי העצה, כי כפי שהיו שרי העצה העומדים בראש העם לא היה ראוי שידברו כן והיה להם להשכיל כי מרה תהיה באחרונה, רק דברו כן מצד שהם ילדים אשר גדלו אתו בשטות וידברו כחסרי דעת, **כה תאמר אשר דברו אליך ר"ל הנה הם טוענים לאמר אביך הכביד את עולנו והחזיק בזה שלא כדת ולכן אתה הקל מעלינו**, אנו יועצים **כה תאמר כה תדבר אליהם יש הבדל בין דבור ואמירה**, האמירה היא המוחלטת והדבור הוא הצעת הדברים, שמטעים את האמירה ומדבר באורך מדוע אמר כן (כמ"ש בחבורי התו"ה ויקרא סי' ג') ור"ל בין האמירה עצמה שהוא הענין שנדונים עליו ובין הדבור שהוא איכות הדברים והוצעתם יהיה באופן זה, שתאמר להם, אתם טוענים שאבי השתרר בחזקה שלא כדין, **הלא קטני עבה יותר יען שבא ממתני אבי ר"ל הלא אבי התחיל בהנהגה זו ובכ"ז הייתם מחוייבים לשמוע לו כ"ש אנכי שיש לי זכות על הנהגה זו שירשתי מאבי** : (מלבי"ם)

נא **ועתה אבי העמים עליכם על כבד ואני אוסיף על עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני א'סר אתכם בעקרבים** :

רס"י **עקרבים**. אשגלנטי"ר **בלע"ז**, **שעוקלין כעקרבי** : (רס"י)

מצודת דוד **ועתה**. הואיל ותגדל מעלתי, אוסיף עוד עולכם, כי עוד יתרבו אנשי וסוסי, ועליכם לכלכל : **יסר אתכם**. למלאות די מחסורו : **ובעקרבים**. המכאיבים עוד יותר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **העמים**. ענין הטענת משא, כמו (בראשית מד יג) ויעמוס איש על חמורו : **יסר**. מלשון יסורין והכאה : **בשוטים**. הוא כעין שבט, כמו (משלי כו ג) שוט לסוס : **בעקרבים**. מין קוצים, כמו (יחזקאל ב ו) ואל עקרבים אתה יושב : (מצודת ציון)

רלב"ג **בשוטים**. בשבטים : **בעקרבים**. שבטים אשר בהם קוצים שנוקבים ומכאיבים וירצה בזה שהוא יכביד להעמיס על עולם ויוסיף ליסרם במוסר יותר קשה מהמוסר שיסרם בו שלמה : (רלב"ג)

מלבי"ם **ועתה דון בהפך אם אבי העמים עליכם עול כבד והיה לו כח**

לחדש העול ולהכריח אתכם עליו, כִּי־שׁ אֲנִי שֵׁשׁ לִי זְכוֹת עֵיז וְאֲנִי אוֹסִיף
עַל עוֹלְכֶם, שְׁזֵה קֵל יוֹתֵר מִלְהַעֲמִיסוֹ בַתְּחִלָּה, וְאִם אֲבִי הִיָּה לּוֹ כַח לְהַכְרִיחַ
אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים אֲנִי אֲכַרִּיחַ אֶתְכֶם בְּעַקְרָבִים, כִּי יֵשׁ לִי זְכוֹת וִירוּשָׁה
בַּמַּלְכוּת בַּלְתִּי מוֹגַבְלַת : (מַלְבִּי"ם):

זַב (ויבו) וַיְבֹא יִרְבְּעָם וְכָל הָעָם אֶל רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי:

רַלְבִּי"ג וְהִנֵּה בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי שָׁבוּ אֵלָיו הָעָם בְּשִׂכְם וְעָנָה לָהֶם קִשׁוֹת כַּעֲצַת
הַיְלָדִים : (רַלְבִּי"ג)

מַלְבִּי"ם וַיְבֹא וְכוּ' כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ רִ"ל וּבְבִיאתָם שְׁנִית לֹא הִיָּה רְאוּי
שִׁיחֲרָה אִפּוֹ עֵיז, כִּי הוּא צוּה לָהֶם שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי (כְּנִ"ל ה')
(מַלְבִּי"ם):

זַב וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ אֶת הָעָם קָשָׁה וַיַּעֲזֹב אֶת עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יַעֲצֶהוּ:

מַלְבִּי"ם (יג-טו) הַשְּׁאֵלוֹת: מִי־שׁ וַיַּעַן וְכוּ', וַיַּעֲזֹב אֶת עֲצַת הַזְּקֵנִים, הַלֵּא
כָּבֵר אָמַר (פְּסוּק ח') וַיַּעֲזֹב אֶת עֲצַת הַזְּקֵנִים וְלִמָּה כָּפַל דְּבָרָיו, וְעוֹד
שֶׁהִלְלִיל וַיַּעֲזֹב אֶת עֲצַת הַזְּקֵנִים וַיַּעַן אֶת הָעָם קָשָׁה, וּמִזִּישׁ וְלֹא שָׁמַע
הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם שֶׁהוּא מִיּוֹתֵר :

וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ רִ"ל בְּאֵמַת עֲצַת הַזְּקֵנִים וְעֲצַת הַנְּעָרִים שְׁנִיָּהִם כּוֹוֹנוֹ לְתַכְלִית
אֲחַת שִׁימְלוֹךְ מַלְכוּת בַּלְתִּי מוֹגַבְלַת, רַק הָיוּ מַחֲוֹלְקִים עַל הָאֲמִצְעִיִּים
שִׁיבַחַר לְזֵה, שֶׁהַזְּקֵנִים יַעֲצוּהוּ שְׁזֵה יִהְיֶה עֵיזִי שִׁיעֲנָם מֵעֵנָה רַךְ, וְהַנְּעָרִים
יַעֲצוּהוּ שְׁזֵה יִשִּׁיג עֵיזִי מֵעֵנָה קָשָׁה, שִׁיפִּיל אִימָתוֹ עֲלֵיהֶם, וְלִפְיִז בְּגוֹף
הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִשִּׁיב שְׁאִינוֹ רוֹצֵה לְהַגְבִּיל אֶת מַלְכוּתוֹ לֹא עֲזַב אֶת עֲצַת
הַזְּקֵנִים כֻּלָּל, רַק בְּמָה שֶׁעָנָה אֶת הָעָם קָשָׁה בְּזֵה כָּבֵר עֲזַב אֶת עֲצַת
הַזְּקֵנִים כִּי עֵיזִיכ חָרָה אִף הָעָם בּוֹ, אֲבֵל עֲדִיין הִיָּה תִקְנָה אִם הִיָּה מִמֶּלֶא
רְצוֹנָם לְהַגְבִּיל אֶת מַלְכוּתוֹ בְּאֵמַת וּשְׁיִאֲסַר בְּמִסּוֹרַת מִשְׁפָּטֵי הַמַּלְכוּת כִּפִּי
חִפְץ הָעָם, שֶׁאִז לֹא הָיוּ מִקְפִּידִים עַל דְּבָרָיו הַקְּשִׁים אַחַר שֶׁהִשִּׁיגוּ בְּקִשְׁתָּם,
אֲבֵל עָם זֶה : (מַלְבִּי"ם):

זַב וַיְדַבֵּר אֵלֵיהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים לֵאמֹר אָבִי הַכְּבִיד אֶת עַלְכֶם וְאֲנִי
אוֹסִיף עַל עַלְכֶם אָבִי יִסֹּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאֲנִי אֲיִסֹּר אֶתְכֶם בְּעַקְרָבִים:

מַלְבִּי"ם וַיְדַבֵּר אֵלֵיהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים שְׁאִינוֹ רוֹצֵה לְמַלֵּא דְבָרֵיהֶם וְשֶׁהָדִין
עִמּוֹ וּשְׁיִכְרִיחַם עֵיז : (מַלְבִּי"ם):

טו וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם כִּי הִיְתָה סִבָּה מֵעַם יְהוָה לְמַעַן הִקְיָם אֶת דְּבָרֹוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד אַחִיָּה הַשִּׁילֹנִי אֶל יִרְבְּעָם בֶּן נְבֹט:

מצודת דוד **אל העם**. אשר שאלו להקל עולם : **כי היתה סבה**. רצה לומר : לא בעבור גודל סכלותו השיב מה שהשיב, כי אם מהי היתה : **אל ירבעם**. אשר הוא ימלוך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סבה**. ענין הקפת הדבר והגורם לה : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ולא שמע** אין ספק שעוד התוכחו עמו והראו לו כי לא במקל חובלים ימשול בס נגד רצונם, והיה ראוי שישמע אל העם ויראה אחרית דבר מראשיתו, רק שהיה זה **סבה מעם ה' למען הקים את דברו אשר דבר ה' ביד אחיה השילוני אל ירבעם בן נבט**, ר"ל שהגם שהנבואה שינבא הנביא לרעת איש אחד תשתנה לפעמים אם ייטיב האיש מעשהו, לא כן אם מעורבת בה טובה לאיש אחר כמו פה שרעת רחבעם היתה הבטחת טובה לירבעם, ועז"א אשר דבר ה' אל ירבעם, שהי הוא מדת הרחמים המורה הבטחת הטוב, ונבואה כזאת לא תשתנה בשום אופן (מלבי"ם)

טז וַיֵּרָא כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶלֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר מַה לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה בְּבֶן יִשִׁי לְאַהֲלֵיךָ יִשְׂרָאֵל עֲתָה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאַהֲלָיו:

רס"י **ראה ביתך**. בית המקדש שבביתך, כך לבדך יהיה: (רס"י)

מצודת דוד **מה לנו**. רצה לומר : מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד, לשנהיה עבדים לזרעו : **ולא נחלה**. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי : **לאהליך ישראל**. אתה ישראל לכה לאהליך, ולא תמליכו אותו : **עתה**. רצה לומר : אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם, ואין לך עסק במלוכה : (מצודת דוד)

רלב"ג והשיבו לו כי אין להם חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי שיחושו אם יפרדו ממנו ר"ל מזרעו ואמרו לו ראה ביתך דוד ר"ל ראה הבית שנשאר לך למלך בו מה הוא כי באמת לא תמלוך על ישראל וסרו ממנו והיו הולכים להם אז שלח להם המלך רחבעם את אדורם אשר על המס להשיבם ולדבר אליהם דבריו והם רגמו בו אבן וימת והמלך רחבעם הוצרך להתחזק לעלות במרכבה תכף לנוס לירוש' כדי שלא ימיתוהו :

מלבי"ם וירא כל ישראל כי לא שמע המלך אליהם שאם היה משיב להם כעצת הזקנים, הגם שהמשכילים שבעם היו מבינים כי מערים הוא ושישוב אחר כך להשתרר עליהם, לא היו כלל העם מבינים זאת והיו מרוצים בדבריו, לא כן עתה שראו כולם כי לא שמע אליהם, וישיבו העם אין לנו חלק בדוד ר"ל העם יבחרו בית אחד להקים מתוכה מלך מצד שני ענינים, א. אם המלכות משתלשלת בבית זה מימות עולם והמלוכה לו אחוזת נחלה, ב. אם יש להם תועלת מן האיש שרוצים להמליכו בהיותו משבטם וי"ל חלק במלכותו מצד זה, לעומת זה אמרו אין לנו חלק בדוד עצמו כי אינו משבטנו, ולא נחלה מצד השתלשלות המלכות מימות עולם מצד שהוא בן ישי וישי היה הדיוט, וא"כ מלכותו תלוי בהסכמתנו, לאהליך ישראל ראה ביתך דוד ימליץ שבית דוד נבנה מאהלי ישראל, שהם נטשו אהליהם ובנו את ביתו, וביתו נבנה מן חורבת אהליהם, ואם ישובו אל אהליהם אין לו בית. וילך ישראל לאהליו : (מלבי"ם)

ז ובני ישראל הישבים בערי יהודה ומלך עליהם רחבעם: (פ)

מלבי"ם ובני ישראל וכו', ר"ל הגם שנפרדו מאתו בחרי אף לא התקבצו לבחור מלך אחר, כי התפרדו איש לאהלו, לא קבלו את מלכותו ולא בחרו אחר על פניו, רק בני ישראל היושבים בערי יהודה כולל שבט יהודה ובנימין ושאר שבטים הגרים בגלילות האלה עליהם מלך רחבעם תיכף, ויתר השבטים נשאר בלא מלך ועדן לא פשעו בו, ואם היה מניח אותם היה עדיין תקוה, אבל : (מלבי"ם)

ז וישלח המלך רחבעם את אדרם אשר על המס וירגמו כל ישראל בו אבן וימת והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים:

רש"י אדורס. הוא אדונירס: (כ"ז)

מצודת דוד וישלח המלך. שלח אל העם להחזירם בדברי רכות : התאמץ וכו'. כי פחד לנפשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וירגמו. השלכת האבנים נקראת רגימה : התאמץ. מלשון אומץ, רוצה לומר : התחזק : (מצודת ציון)

מלבי"ם וישלח את אדורס, בזה הסכיל עשו ששלח את אדורס שהיה ממונה על המס בימי שלמה ועליו היה משטמת העם על כבד המסים, שלחו לגבות המס להראות שרוצה לקחת מהם המס ביד חזקה כמו

מקדם, ובזה התמרמרו מאד ויסקלוהו והמלך הוצרך לברוח, ואז
(מלבי"ם):

יט וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (o)

מצודת ציון ויפשעו. מרדו, כמו (מלכים ב ח כב) ויפשע אדום : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויפשעו ישראל מרדו בהחלט, ועתה היו מוכרחים להקים להם
מלך שיעמוד נגד רחבעם שרוצה להכריחם בכח : (מלבי"ם)

כ וַיְהִי כַּשְׁמַע כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי שָׁב יִרְבֵּעַם וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ אֶתְּוֹ אֶל הָעֵדָה
וַיִּמְלִיכוּ אֹתוֹ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אַחֲרַי בֵּית דָּוִד זֹלְתִי שֶׁבֶט יְהוּדָה
לְבַדוֹ:

מצודת דוד כשמוע כל ישראל. כי זקני העדה לבדם שלחו אחריו מאז,
וידעו ממנו וראוהו, ולאחר זמן נשמע לכולם כי שב ממצרים : **זולתי**
שבט יהודה. ואף בני בנימין נכללו עמהם, על כי ירושלים עיר המלוכה
היתה לנחלה לשניהם, ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו, כי אינן רק
טפלים להם : (מצודת דוד)

רלבי"ג זולתי שבט יהודה לבדו. לרבוי שבט יהודה ביחס אל שבט בנימין
לא חשב שבט בנימין מצורף שנחלת בני בנימין היתה תוך נחלת בני יהודה
: (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: מ"ש ויהי כשמוע כי שב ירבעם משמע שעתה שמעו
וקראו לו, והלא כבר קראו לו בתחלה כמ"ש בפסוק ב' :

ויהי כשמוע ר"ל עוד תחלה בעת ששב ירבעם ממצרים אזי שלחו ויקראו
אותו, כי כבר בארתי ששתי פעמים קראו אותו, **א.** שישוב ממצרים, וזה
היה מקצת אוהביו, **ב.** אחר ששב קראו לו כל העדה שילך בראשם ומאז
נתנו עיניהם בו שירים יד לעת מצוא כמו שהרים יד במלך שלמה, לכן
עתה **וימליכו אותו, ומעתה לא נשאר אחרי בית דוד זולתי שבט יהודה**
לבדו כי עד עתה היו עדיין פוסחים על שתי הסעיפים : (מלבי"ם)

כא (ויבאו) וַיָּבֹאוּ רַחֲבֵעַם יְרוּשָׁלַם וַיִּקְהֵל אֶת כָּל בֵּית יְהוּדָה וְאֶת שֶׁבֶט
בְּנֵימִן מֵאָה וּשְׁמָנִים אֲלָף בַּחֹר עֲשָׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְהַשִּׁיב אֶת הַמְּלוּכָה לְרַחֲבֵעַם בֶּן שְׁלֹמֹה: (פ)

רס"י ואת שצט בנימן. העומדים על הגבול, סיהודה וצנימין היה גבולם
סמוך זה לזה: (רס"י)

רלבי"ג ואת כל בית יהודה ובנימן ויתר העם. זה לאות שמלך על יהודה
ובנימן גם היה עמו משאר השבטים וזה אמרו ויתר העם ואחשוב שהיו
יושבים בירושלם מכל השבטים ואותם נשאר לרחבעם גם אפשר כי
משבט שמעון נשאר מעט במלכות רחבעם כי נחלת שמעון היתה מפוזרת
תוך נחלת בני יהודה כמו שנזכר בספר יהושע : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויקהל, להלחם, כי חשבו שהי יושיעם אחר שהמלוכה מובטחת
לזרע בית דוד, וז"ש להשיב את המלוכה אל רחבעם בן שלמה : (מלבי"ם)

כב ויהי דבר האלהים אל ששמעיה איש האלהים לאמר: **כג** אומר אל
רחבעם בן שלמה מלך יהודה ואל כל בית יהודה ובנימן ויתר העם
לאמר:

מצודת דוד ויתר העם. כי רבים משאר השבטים התגררו בנחלת יהודה
ובנימן : (מצודת דוד)

כד כה אומר יהוה לא תעלו ולא תלחמו עם אחיכם בני ישראל שובו
איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה וישמעו את דבר יהוה וישבו
ללכת קדבר יהוה: (o)

מצודת דוד כי מאתי. בהשגחה בא הדבר, ולא במקרה : (מצודת דוד)

רלבי"ג שובו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה. מגיד שהחולק על
כוונת השם ורצונו לא יצלח : (רלבי"ג)

מלבי"ם לא תעלו להלחם עמהם בעריהם, ולא תלחמו שתזמינו אותם
למלחמה כמו לכה נתראה פנים, שובו איש לביתו ר"ל וא"צ שתעמדו
חלוצים מיראתכם שהם יבואו למלחמה בארצכם, כי מאתי נהיה הדבר
הזה שיהיו עשרת השבטים לירבעם ושבט יהודה לבית דוד, וישבו ללכת
ובד"ה כתוב וישבו מלכת אל ירבעם, ר"ל כי היה שני צויים, א. אל תעלו
להלחם עמו וז"ש בד"ה וישבו מלכת, ב. שובו איש לביתו ועז"א פה
וישבו ללכת פי איש לביתו: (מלבי"ם)

לְכֹה וְיִבֶן יְרֻבְעָם אֶת שְׁכֵם בְּהַר אֶפְרַיִם וְיָשֵׁב בָּהּ וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת פְּנוּאֵל:

מצודת דוד ויבן. להיות עיר מבצר, להשגב בה : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויבן ירבעם את שכם בהר אפרים. ר"ל שחזק בנינו והוסיף על העיר בדרך שהיה ראוי להיות עיר מלוכה וכן הרצון באמרו ויבן את פנואל רוצה לומר שחזק בנינו כי כבר היו המקומוי ההם בנויים קודם זה (רלבי"ג):

מלבי"ם ויבן ירבעם לא הוצרך לבנות ערי מצור כמו שעשה רחבעם כנזכר בד"ה, כי בטח ברוב עמו, רק בנה לו עיר מלכות ואת פניאל, ובפ"י הושע (ב' י"ב) התבאר מה היה כונתו בבנין שתי הערים האלה דוקא : (מלבי"ם)

לכז ויאמר יְרֻבְעָם בְּלִבּוֹ עָתָה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד:

מצודת דוד עתה תשוב. רצה לומר : מהרה ובזמן קרוב : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר ירבעם אולם לעומת זה עלה בלבו פחד אחר שאם יעלה העם לרגל אז ישוב לבס אל אדוניהם ויתפייסו עמו והרגוני ושב אח"כ אל רחבעם בפועל : (מלבי"ם)

לכז אם יעלה העם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית יְהוָה בִּירוּשָׁלַם וְשָׁב לִבּוֹ הַזֶּה אֶל אֲדֹנָיָהם אֶל רְחִבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִרְגֵנִי וְשָׁבוּ אֶל רְחִבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה:

רש"י אם יעלה העם הזה וגו'. אין יקיצה בעזרה אללא למלכי בית דוד כלבד, ויהיה הוא יוסב ואני עומד, ובמולאי שביעית בזמן הקהל, יקרא את פרשת המלך, שהוא ראש במדינתו, ואני כשאר העם, נמלאתי צווי (סנהדרין קא): (רש"י)

מצודת דוד אם יעלה. כשיעלה העם הזה וכו' : ושב לב. לאהבו ולחפוץ בו, בראותם כי לו לבדו הרשות לשבת בעזרה, ולא לזולתו : ושב אל רחבעם. להיות הוא עליהם למלך : (מצודת דוד)

רלבי"ג אם יעלה העם הזה. ר"ל אם אניח העם הזה לעלות ולעשות

זבחים בבית ה' בירוש' בשלש רגלים כפי מה שתחייבם התורה הנה ישוב לב העם לאדניה בראות' כבודו בירוש' ואת כבוד בית ה' כי עושר גדול הוריש שלמה לרחבעם : (רלב"ג)

כתב וַיַּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים רַב לָכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

מצודת דוד ויועץ המלך. עם יועציו : רב לכם. רצה לומר : מרחק רב לכם הדבר, מאשר תעלו עד ירושלים : הנה אלהיך ישראל. פיתה אותם לאמר אשר השכינה תשרה על עגלי הזהב, וכאשר טעו מאז בהעגל שעשה אהרן לזה אומר בהלשון הזה עצמו, כמו שנאמר (שמות לב ח) : אלה אלהיך ישראל וכו' : (מצודת דוד)

רלב"ג ויועץ המלך. ר"ל שלקח עצה על זה בדרך שלא תסור המלוכה ממנו ועשה לו שני עגלי זהב ומשך לב העם ואמר הנה רב לכם הדרך מעלות כולכם בירושלם כי ישיגכם לאות רב ולזאת הסבה גם כן עשה להם שני עגלים כדי שלא יצטרכו כולם ללכת למקו' אחד כי יכבד עליהם ולזאת הסבה גם כן עשה להם כהנים מאי זה שיהיה מהשבטים לפי שקודם בנין בית המקדש אחר חורבן משכן שילה היתה העבוד' מותרת בזרים וכאילו הטעה אותם ואמר שבזה יוכלו לעשות עתה בזולת בית המקדש ובזה יתרצו יותר כדי שלא יהיה כל הכבוד והגדולה בזה לשבט לוי ומן הפלא איך הסכימו ישראל לעצתו לעבור על דברי התורה בזה להקריב קרבנו' בחוץ אחר אסור הבמות ועל ידי זרים ולהאמין בעגלי הזהב שהם האלהים אשר הוציאו ישראל מארץ מצרים, וידמה כי לא עסקו ישראל בתורה אך היו אוכלים ושותים ושמחים כמו שקדם בתחלת מלכות שלמה וזה היה סבת נפלים באלו החטאים עם שכבר ראו בימי שלמה שנעשו תועבות בירושלם מתועבות הגוים אשר נתחתן בהם שלמה ומזה המקום פרצו החטאים האלו בכל ישראל וידמה שאמר להם מה לכם לעלות לירושלם ובה האלהים אשר עובדים הגוים טוב שנעבו' האלהים שעבדו אבותינו שהיה נעשה ע"י אהרן שהיה נביא להיות לישראל תמורת משה ואמרו בו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: איך התייעץ לעשות עגלי זהב, וכבר ידעו ישראל הקצף אשר היה בעון העגל והי"ל לעשות מקדש אחר בבית אל כתבנית המקדש בירושלים, ולמה עשה שני עגלים ונתנם בשני מקומות, ומ"ש ויהי הדבר הזה לחטאת היה לו לאמר בסוף הענין, והלא בסוף סימן י"ב אמר שנית ויהי בדבר הזה לחטאת לבית ירבעם, ולמה הלכו לפני האחד עד דן שמשמע לא לפני השני, למה אמר שלש פעמים ויעל על המזבח, ושתי פעמים אמר ויעש חג :

ויועץ המלך הנה להסיר את העם מלכת ירושלים היה יכול לבנות מקדש בבית אל כתבנית המקדש אשר בירושלים ולהעמיד שם העבודה כמו במקדש ה' בירושלים, אבל זה היה קשה בעיניו, אם מצד הבנין עצמו שבנין שלמה נבנה בעושר מופלג מאד, ולא היה יכול לבנות בית כמוהו, ואם יבנהו בלא הדר וכבוד יתמידו העם ללכת אל הבית הגדול, ואם ממה שהמקדש אשר בירושלים נתפרסם כי שם ה' שכן מהאש מהשמים שהיה מתמיד שם, וארון העדות וכלי משה, וכבר ראו כל העם כי מלא כבוד ה' את בית ה' בעת בנינו, וכל הנביאים הגדילו מעלתו, שכל זה יחסר בבית אשר יבנה ולא יתקבל בעיני העם, ולכן היתה עצתו לעשות שני עגלי זהב, ובאמת הרי"א לא אבה לקבל דעת המפרשים שהיו העגלים לשם עבודה, שא"א שיהיו ישראל מסכימים לזה, וכי לא ידעו את מעשה העגל שבמדבר איך התאנף ה' בס ותפרץ בס מגפה, ולדעתו עשאו לזכר מלכותו שהיה משבט יוסף שסימנו שור בכור שורו הדר לו, והיו שנים נגד מנשה ואפרים, אולם הכתוב אומר לזבח לעגלים אשר עשה, ואמר (דב"ה י"ג ח') ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים, ובאמת ממה שעשה שני עגלים, וממה שעשה החג בחדש השמיני, מבואר נגלה שבהיותו במצרים ראה כן את המצרים עושים שהיו להם שני שורים אשר עבדו אותם האחד בעיר המלוכה מעמפיס (מוף) והשני בעיר העליפאליס (בית שמש), ובחדש השמיני היה חג להעם אל העגל, כי האיש שאליו נעשה העגל (סראפיס או אזירס) שהוא ואשתו למדו דעת מלאכת עבודת האדמה, נהרג בחדש ההוא, יען שאת השור האחד בעיר מוץ כבדו מאד ופזרו עליו הון רב, לכן עשה עקר מהעגל בבית אל, ובכ"ז אחר אשר עקר מגמתו היה להניא את העם מעבודת המקדש אין ספק שהראה במעשה זה פנים לכל צד, אל יראי ה' אמר שעשאו לשם האל שכמו שישכון במקדש על שני הכרובים הלקוחים מהמרכבה שהיא צורה אנושית מורה על החכמה, השיא אותם שישכון בבית אל ובדן אל פני שור שבמרכבה שמורה על ריבוי התבואות וכח שור, אולם המבואר בכתוב שתחלה לא עשה כהני במות רק אח"כ, ונראה שחשב שכמו שהעם הסכימו לפרק מעליהם כובד משא מלך ושרים שבשביל זה מרדו בשלמה, ובחרו בו שהוא יקל מעליהם עול מלכות, כן ירצו לפרק מעליהם עול עבודת בית ה' שהיה ג"כ למעמסה עליהם, אם ההליכה לרגל ג' פעמים בשנה למקום רחוק, ואם רוב הקרבנות על כל חטא ואשם ונדבות ותרומות ומעשרות וכדומה, וע"כ עשה להם תבנית העגל שציור העגל מורה החפשיית להגיד להם שהם חפשים מכל עבודה, (ובזה יפטרם בין מעבודת המקדש בין מעול המצות בכלל), ובתחלה לא בנה בית במות כלל וחשב כי ישמחו העם אם יהיו פטורים מהבאת קרבנות וזבחים, **ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים** ר"ל טורח רב יש לכם בעליה זאת, אם מרחק הדרך ואם העלאת המעשרות והקרבנות, **הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים**, ר"ל האלהים הלא העלה אתכם מבית עבדים, ואתם חפשים מכל עבודה בין לאלהים בין לאנשים, ולהמעט טורח הדרך

(מלבי"ם):

כַּט וַיִּשֶׂם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן:

רלבי"ג והנה עשה האחד בבית אל. להתפרסם הענין שכבר שרת' שם שכינה ליעקב והאחד נתן בדן שהיא בקצה ארץ ישראל ולזה אמר אבנר לדוד מדן ועד באר שבע : (רלבי"ג)

מלבי"ם שם את האחד בבית אל ואת האחד בדן, שכל אחד ילך אל מקום הקרוב אליו : (מלבי"ם)

לז וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחֻטָּאת וַיֵּלְכוּ הָעָם לְפָנָי הָאֶחָד עַד דָּן:

רס"י עד זן. בסוף גבול הארץ: (רס"י)

מצודת דוד לחטאת. עם כי מתחלה לא היתה הכוונה לשם עבודת כוכבים ומזלות, אולם בהאריך הזמן חטאו בהם, ועשום לעבודת כוכבים ומזלות ממש : עד זן. הרחיקו ללכת עד דן שהיתה בסוף הגבול, וכאומר הנה מתחילה פיתם בעבור מרחק הדרך לירושלים, ובסוף הרחיקו ללכת אל העגל אשר בדן : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויהי הדבר הזה לחטאת. ר"ל שכבר היה זה לחטא עצום אף על פי שיעשוהו לעבוד הש"י כל שכן כשעשו מהם ע"יג : וילכו העם לפני האחד עד זן. ספר זה בעבור גנותם שהיו אדוקים כל כך בע"יג עד שכבר היו באים עד קצה הארץ ללכת לעבוד העגל אשר בדן : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהי הדבר הזה לחטאת הודיע כי ירבעם טעה בסברתו זאת, שחשב שכמו שרצו להקל מעליהם כובד המסים, יחפצו להקל מעליהם משא העליה לרגל בדרך רחוקה והבאת הקרבנות, ולא כן הדבר, כי טבע האדם להתחייב א"ע באיזה עבודה לה', וכל שהדת תעמוס עליו עבודות קשות ומצות רבות כן יטה יותר אחריה ויעשה ברצון, עד שהדבר הזה מה ששם הא' בבית אל והא' בדן להקל מעליהם טורח הדרך היה בעיניהם לחטאת, שההמון שלא השכילו להבחין בין עבודת מקדש ה' ובין עבודת עגלי בית און, וחשבו שעבודת העגל רצויה היא, היה זה אצלם חטאת מה שרצה להקל בעבודתה, והם עשו בהפך שלא הלכו לבית אל שהוא קרוב רק וילכו לפני האחד עד זן לקבל שכר פסיעות, וגם יכול כל בזה שעיי"כ גדלה חטאת ישראל שבוה הראו איך עובדים הפסל בכל נפשם ולבנם : (מלבי"ם)

לֹא וַיַּעַשׂ אֶת בַּיִת בָּמוֹת וַיַּעַשׂ כַּהֲנִים מִקְצוֹת הָעַם אֲשֶׁר לֹא הָיוּ מִבְּנֵי לֵוִי:

מצודת דוד **בית במות**. עשה בדרך בית להעמיד בו מזבחות : **מקצות העם**. ממקצותם, יהיה מי שיהיה : (מצודת דוד)

רלב"ג וַיַּעַשׂ אֶת בַּיִת בָּמוֹת. אחשוב שעשה בית שהיו בו במות רבות בהפך מה שהיה בבית המקדש שלא היתה בו כי אם במה אחת : **ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי**. הנה משך בזה גם כן לב העם כי הוא פטר אותם מהמעשרו ושאר מתנות כהונה שהיו נותנים לשבט לוי חלף עבודתם גם עשה הערים מהם שהיו להם לשבת מגרשיהם כמו שנזכר בספר דברי הימים כי רצה שיהיה כהן כל מי שירצה ולא יצטרכו ישראל לתת לו מתנות ואפשר גם כן שלא רצו שבט לוי לעבוד כי אם בבית מקדש ולזה גרשם ירבעם מארצו ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי :

מלבי"ם וַיַּעַשׂ אֶת בַּיִת בָּמוֹת אחר שראה כי לא קמו מזימות לבו בדרך זה כי העם רוצים באיזה עבודה לא באין עבודה, הוכרח לשום לפנייהם איזה עבודות ומעשים, וראה שאם ישתוו עם עבודת המקדש כמעט קט ישובו אל המקדש ששם שוכן האל האמתי, לכן עשה בית במות שיקריבו שם קרבנות, ועשה כמה שנויים מן עבודת המקדש, **א**. וַיַּעַשׂ כַּהֲנִים **מקצות העם**, והיה זה אם שלא ידמה לעבודת המקדש, אם לפטור את העם מנתינת התרומות והמעשרות, אם מפני שהכהנים הלכו כולם לירושלים כמ"ש בד"ה, ואם מפני שהתירא שאם ישארו הכהנים בחשיבותם אצל ההמון יפתו את העם ללכת לירושלים : (מלבי"ם)

לב וַיַּעַשׂ יִרְבְּעָם חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ כָּחָג אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל עַל הַמִּזְבֵּחַ כֶּן עָשָׂה בְּבַיִת אֵל לְזַבַּח לְעֹגְלִים אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָעֵמִיד בְּבַיִת אֵל אֶת כַּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה:

מצודת דוד **כחג אשר ביהודה**. לעשות בו כמצות חג הסכות הנעשה ביהודה, בט"ו לחודש השביעי : **ויעל**. העלה עולות על המזבח : **כן עשה וכו'**. כמו שעשה בדרך, כן עשה בבית אל : **והעמיד וכו'**. לעשות עבודת המזבח : **אשר עשה**. מקצות העם : (מצודת דוד)

רלב"ג וַיַּעַשׂ יִרְבְּעָם חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי. אפשר שעשה זה כדי שלא יחלקו עליו הרוצים עבוד את ה' כי יוכלו לעלות בירוש' בחדש השביעי לעבוד את ה' כמו שנזכר בס' דברי הימים : **כן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה**. ר"ל כי כמו שזכר שהלכו העם לפני האחד עד דן ועשה שם בית במות ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי ועשה חג בחדש

השמיני כן עשה בבית אל ג"כ בית במות והעמיד שם גם כן כהני הבמות אשר עשה מקצות העם ולפי שבית אל היה לבית יוסף הנה היה שם ירבעם בחג הזה והוא בעצמו העלה עולות על המזבח להקטיר והנה זכר זה מפני מה שיזכר אחריו מדבר איש אלהים לירבעם : (רלבי"ג)

מלבי"ם ב. ויעש השינוי השני שעשה החג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש, באופן שידמה אל החג התוריי במה שהוא ביום חמשה עשר ויבדל ממנו במה שהוא בחדש השמיני, שדבר כזה ישם פירוד גדול בין הכתות במה שיתדמו להם במקצת כאלו גם הם שומרים מועדי ה', ומובדלים בזמן החג ובאיכות העבודה, וז"ש שמה שהיה בט"ו לחדש היה כדי שיהיה **כחג אשר ביהודה** שיקראוהו חג הסוכות לנאץ ולהכעיס, **ג. ויעל על המזבח**, מלת ויעל הוא פעל יוצא שהעלו עולות, שפרי החג הנקרבים בחג הסוכות העלו בחג הזה, **כן עשה בבית אל** באר שכי"ז עשה בבית אל ששם קבע העבודה **לזבח לעגלים אשר עשה**, שרצה שבבית אל יעבדו גם לעגל שבדן, וגם מי שנדר לעגל שבדן היה מביא לבית אל כדי שהעבודה והקרבנות יהיו במקום אחד, דוגמת ירושלים, וכן **העמיד בבית אל את כהני הבמות אשר עשה** לא בדן, כדי שתהיה כלל העבודה במקום אחד (מלבי"ם):

לג ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל בחמשה עשר יום בחדש השמיני בחדש אשר בדא (מלבד) מלבו ויעש חג לבני ישראל ויעל על המזבח להקטיר: (פ)

כ"י בחודש השמיני. דרך להם הוא חדש האסיף, וזו ראוי החג להיות: **כזא מלבו. לשון כזב, קונטרזי"ר כלע"ז: (כ"י)**

מצודת דוד ויעל. העלה עולות כמו בדן : **אשר בדא מלבו**. אשר המציא ממחשבות לבו, אשר לא כדת : **ויעל וכו' להקטיר**. ירבעם בעצמו עלה להקטיר את הקטורת, אבל שאר הקרבנות העלו כהני הבמות במצותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בדא**. ענין המצאת הכזב, כמו (נחמיה ו ח) מלבד אתה בודאם : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויעל עד עתה דבר איך סדר ענין העבודה לעגלים, ועתה מתחיל לדבר מה שקרה בחג הראשון מענין הנביא שבא, אומר בהגיע החג והעלה עולות **על המזבח אשר עשה בבית אל בחמשה עשר לחדש השמיני**, ובזה עשה חג לבני ישראל שנעשה החג בפועל כי בא זמנו, ואז **ויעל על המזבח להקטיר** כי קרבן העולה נעשה ע"י כהני הבמות, אבל להקטיר קטורת עלה ירבעם בעצמו על המזבח, שעשה א"ע דוגמת הכי"ג וכמו שביום

הכפורים נכנס הכ"ג לפני ולפנים להקטיר קטורת, עלה הוא על ראש המזבח להקטיר שם קטורת, ואז בהיותו בראש המזבח: (מלבי"ם)

מלכים א פרק-יג

א וְהָנָה אִישׁ אֱלֹהִים בָּא מִיְהוּדָה בְּדָבַר יְהוָה אֶל בֵּית אֵל וַיִּרְבְּעֵם
עַל הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר:

רס"י והנה איש אלהים. זה היה עלו: (רס"י)

מצודת דוד בדבר ה'. רצה לומר: בשליחות ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם והנה איש אלהים. היה זה בהשגחה שהאיש האלהים בא מיהודה לבית אל באותו שעה שירבעם עומד על המזבח להקטיר את הקטרת, ולא בא קודם שאז היו נוהרים ממנו ולא היו מניחים אותו לעלות אל המזבח, ולא בא אח"כ כי בא בדבר ה' ובהשגחתו ברגע ההוא (מלבי"ם):

ב וַיִּקְרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּדָבַר יְהוָה וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר יְהוָה
הִנֵּה בֶן נֹלָד לְבֵית דָּוִד יֵאשְׁיָהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עֲלֶיךָ אֶת פְּהֲגֵי הַבְּמֹת
הַמִּקְטָרִים עֲלֶיךָ וְעֲצָמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עֲלֶיךָ:

רס"י מזבח מזבח. סבבית אל וסבדן (מדרכ תנחומא תולדות יצ): ועלמות
אדם. של ירבעם זה, אלא שחלק לו כבוד (סס): (רס"י)

מצודת דוד מזבח מזבח. כאילו ידבר אל המזבח, ומדרך הקריאה לכפול
שם הנקרא, וכן (בראשית כב יא) : אברהם אברהם : נולד. יהיה נולד :
ועצמות אדם. כאומר הנה עתה שורפים עליך עצמות בהמה, אבל אז
ישרפו עליך עצמות אדם, כמו שנאמר (מלכים ב כג טז) : ויקח את
העצמות מן הקברים וישרוף על המזבח : (מצודת דוד)

רלב"ג הנה בן נולד לבית דוד. הרצון בו יהיה נולד אך הנביאים רואים

הדברים העתידיים כאילו הם הווים : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויקרא זאת שנית שהנביא עלה על המזבח שלא הניחו לשום אדם לעלות שם אל המלך, ואיש לא ראהו, ויקרא על המזבח בדבר ה' ויאמר **מזבח מזבח** כתב רי"א שמזה נלמד שהנביא היה רואה הדבר בכל פרטיו עד שהשיב ששם המלך שיעשה זאת יהיה יאשיהו, וכן שהשיג הדבר כאילו כבר יצא אל המציאות שעז"א הנה בן נולד לבית דוד שכבר נולד, ולא כהאומרים שהנביא לא היה משיג רק הכללות, וניבא שיאשיהו יזבח עליו את כהני הבמות שיהיו אז בחיים, וישרוף עליו עצמות הכהנים המתים, ואמר **עצמות אדם**, לכלול גם ירבעם שהיה מכהני הבמות ונשרפו עצמותיו, וכסה הדבר מפני כבוד המלכות: (מלבי"ם)

ג ונתן ביום ההוא מופת לאמר זה המופת אשר דבר יהוה הנה המזבח נקרע ונשפך הדשן אשר עליו:

רס"י ונתן ביום ההוא. הנביא מופת לדבריו ביום שנתנבא, זה לכם האות, המזבח נקרע היום מאליו, ונשפך הדשן לארץ: (רס"י)

מצודת דוד ונתן ביום ההוא. איש האלהים נתן מופת בעת ההיא, לאמת דבריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון מופת. אות : (מצודת ציון)

מלבי"ם (ג-ה) השאלות: מ"ש ונתן ביום ההוא מופת, מלת ביום ההוא מיותר, מ"ש והמזבח נקרע וכו' כמופת אשר נתן הם דברים מיותרים הלא נדע זאת שהיה כמופת וכו' :

ונתן ביום ההוא מופת ר"ל הגם שהקריאה היתה לעתים רחוקות, אבל המופת נתן ביום ההוא שזה יהיה תיכף, **שיקרע המזבח** לאות שיחרב ויבוטל בעתיד, **וישפך הדשן אשר עליו** לאות שכן ישפכו דשן עצמות הכהנים הנשרפים עליו לא יאספו ולא יקברו, וכבר בארנו פעמים רבות שהנבואה שתבא עמה פעולה ובפרט דבר היוצא מהטבע תתקיים בכל פנים וא"א שתתבטל: (מלבי"ם)

יד ויהי כשמע המלך את דבר איש האלהים אשר קרא על המזבח בבית אל וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשהו ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכל להשיבה אליו:

רפ"י ותיבש ידו. נקם הקדוש צרוך הוא על כבודו של לדיק יותר מכבודו, עומד ומקטיר לעבודת כוכבים לא יבשה ידו, ובצביל לעז האדיק יבשה ידו ומקטיר לעבודת כוכבים לא יבשה ידו, ובצביל לעז האדיק יבשה ידו (רפ"י) (סס):

מצודת דוד וישלח. הושיט ידו על הנביא, לרמוז לעבדיו לתפשו : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויהי כשמוע המלך אז נפקחו עיניו וראה אותו ושלח ידו עליו, ותיבש ידו אשר שלח עליו ר"ל שהיה הבדל בין המופת של יבושת ידו ובין המופת השני של קריעת המזבח, שמה שיבשה ידו לא היה בדבר ה' רק בעבור אשר שלח עליו, שהיה עונש מיוחד בשביל כבוד הנביא (כמ"ש חז"ל שהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו) אבל : (מלבי"ם)

ל והמזבח נקרע וישפך הדשן מן המזבח כמופת אשר נתן איש האלהים בדבר : **הנה** בדבר : **הנה** :

מלבי"ם והמזבח נקרע וישפך הדשן זה היה כמופת אשר נתן איש האלהים בדבר ה', ולכן היה יכול להתפלל על שיתרפא ידו כי זה לא היה מן המופת : (מלבי"ם)

ל ויען המלך ויאמר אל איש האלהים חל נא את פני הנה אלהיך והתפלל בעדי ותשב ידי אלי ויחל איש האלהים את פני הנה ותשב ידי המלך אליו ותהי כבראשונה :

רפ"י אלהיך. ולא אלהי, עדיין עומד במרדו: ותהי כבראשונה. עומד ומקטיר לעבודת כוכבים: (רפ"י)

מצודת דוד ותשוב. רצה לומר : שאוכל להשיב ידי : ותשב. היה משיבה אליו, ונתרפאת מעתה והיתה כבראשונה : (מצודת דוד)

מצודת ציון חל. ענין בקשה, כמו (שמות לב יא) ויחל משה : (מצודת ציון)

רלב"ג חל נא את פני ה' אלהיך והתפלל בעדי. זה פלא כ"א רב חטאי ירבעם הסכים הש"י לשמוע תפלת הנביא לרפאו ואפשר כי עשה זה כדי שישוב בתשובה בראותו אלו המופתים ועם כל זה לא שב ירבעם מדרכו הרעה כמו שספר אחד זה : (רלב"ג)

מלבי"ם ויען המלך ויאמר ירבעם א"ל זה כדמות תשובה, ענה ואמר המופת שנתת וכן יבושת היד אינו מכריע עדיין, עד שתראה שתוכל לעשות דבר והפוכו שתתרפא היד, וגם שרצה לראות אם יש לו תקנה בתשובה שאם יוכל לרפאות בתפלתו חולי גופו יאמין שתועיל תפלת הנביא לרפאות גם חולי נפשו ולהחזירו בתשובה: (מלבי"ם)

ז וידבר המלך אל איש האלהים באה אתי הביתה וסעדה ואתנה לקה: מתת:

רצ"י וסעדה. **אכול:** (רצ"י)

מצודת ציון וסעדה. אכול סעודה : מתת. מתנה, כמו (קהלת ה יח) מתת אלהים היא : (מצודת ציון)

ח ויאמר איש האלהים אל המלך אם תתן לי את חצי ביתך לא אבא עמך ולא אכל לחם ולא אשתה מים במקום הזה:

מלבי"ם השאלות: מ"ש לא אבא עמך משמע שאף בלא שיאכל רק שיבא לביתו אסור לו :

לא אבא עמך ר"ל יש לי שני מניעות למלאות מבוקשך, א. שלא אוכל לבא עמך לביתך, כי דרך הנביא מיהודה לבית אל היה דרך שכם או תרצה ששם היה בית ירבעם, שהנביא חשב תחלה שירבעם בביתו והלך לשם, ומשם (שנודע לו שירבעם בבית אל) הלך לבית אל. וא"כ לא יוכל לשוב בדרך הזה שכבר הלך בו, ב. אף שתראה שאסעוד אצלך פה בעיר לא אוכל לחם וכו' במקום הזה : (מלבי"ם)

ט כי כן צוה אתי בדבר יהוה לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים ולא תשוב בדרך אשר הלכת:

מצודת דוד צוה אותי. המלאך הדובר בי צוני בדבר ה' וכו' : ולא תשוב בדרך. לא תשוב למקומך בזה הדרך אשר הלכת הנה, וכאילו לא יחפוץ לדעת מבוא העיר, לשוב ולבוא בה : (מצודת דוד)

רלבי"ג לא תאכל לחם ולא תשתה מים. ידמה שצוהו השם יתברך בזה להעיר שאין בהם תועלת והנאה כי כלם יאבדו בסוף בעבור זה החטא, וצוהו שלא ישוב בדרך אשר בא בה אל בית אל כאילו יעיר כי דרכו אשר

דרך בה ללכת לבית אל לאמר אלו הדברים אשר אמר שם אין בה תועלת
כי לא הועילו שם דבריו כלום לעוצם מרי ירבעם : (רלבי"ג)

וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא שָׁב בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָּהּ אֶל בֵּית אֵל: (פ)
וַיֵּאָבֵד וַיִּבְיֵא אֶחָד זֶקֶן יוֹשֵׁב בְּבֵית אֵל וַיִּבְּאוּ בָנָו וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֶת כָּל הַמַּעֲשֶׂה
אֲשֶׁר עָשָׂה אִישׁ הָאֱלֹהִים הַיּוֹם בְּבֵית אֵל אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל
הַמֶּלֶךְ וַיִּסְפְּרוּם: לְאָבִיהֶם:

רס"י ונביא אחד. נביא הסקר: יושב בבית אל. ואינו מסס, אלא מסומרון
זא, וכן הוא אומר בפרשת יחזקיהו (מלכים ב כג יח): וימלטו עצמותיו את
עצמות הנביא אשר זא מסומרון: (רס"י)

מצודת דוד ויספרו. מתחלה בא האחד וספר ואחר כך באו יתר בניו
וספרו גם המה : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויבאו בניו ויספרו לו. הנה בנו האחד התחיל הספור במה שעשה איש
האלהים בבית אל ובנו אחר ספר הדברים אשר דבר אל המלך באופן
שבניו ספרו לו אלו הספורים לאביהם : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: מז"ש ויספר ויספרו, את המעשה את הדברים :

ויספר לו את כל המעשה אשר עשה איש האלהים מקריעת המזבח
ויבושת היד ורפואתה, את הדברים אשר דבר הנבואה העתידה שנבא על
המזבח, ודבר הי שלא ישוב בדרך אשר בא וכו', ויספרו לאביהם ר"ל
ואח"כ באו יתר בניו וכולם ספרו לו המעשה : (מלבי"ם)

וַיִּדְבֹר אֲלֵהֶם אָבִיהֶם אִי זֶה הַדֶּרֶךְ הַלֵּךְ וַיִּרְאוּ בָנָיו אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
הֵלֵךְ אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּא מִיְהוּדָה:

מצודת דוד ויראו. כמו ויראו בפת"ח ורוצה לומר : שהראו לאביהם :
(מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: מ"ש אשר בא מיהודה מיותר :

אשר הלך איש האלהים אשר בא מיהודה ר"ל ע"י שידעו הדרך שבא בו
מיהודה ידעו את הדרך ששב בו, כי מיהודה לבית אל היה רק שתי דרכים
וידעו ששב בדרך השניה : (מלבי"ם)

יג וַיֹּאמֶר אֶל בְּנָיו חֲבֹשׁוּ לִי הַחֲמֹר וַיִּחְבְּשׁוּ לוֹ הַחֲמֹר וַיִּרְכַּב עָלָיו:

מצודת ציון **חבשו**. ענין תקון האוכף : (מצודת ציון)

יד וַיֵּלֶךְ אַחֲרַי אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיִּמְצָאֵהוּ יוֹשֵׁב תַּחַת הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלָיו
הֲאֵתָה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּאתָ מִיְהוּדָה וַיֹּאמֶר אָנִי:

מצודת ציון **האלה**. שם אילן מה : **האתה**. בה"א השאלה : (מצודת ציון)

רלב"ג **תחת האלה**. אלמי בלע"ז והיה יושב שם להיות לו לצל : (רלב"ג)

טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָךְ אֲנִי הַבֵּיתָה וְאָכַל לֶחֶם:

מלבי"ם (טו-יז) **השאלות**: הלא יפלא מאד על הנביא איך נתפתה לדברי הזקן שא"ל שישוב אתו הביתה ושבתהו זאת בנבואה, והלא הוא שמע מפי ה' האזהרה ולא היה לו לשעות בדברי שקר, ואין לנביא לשנות נבואתו אם לא כששמע בעצמו שנית מפי ה', לא שיאמין לדברי אחרים. בפסוק ט' אמר כי כן צוה אותי בדבר ה', ובפסוק י"ז אמר כי דבר אלי בדבר ה'. והוסיף מלת שם, לא תשתה שם מים, ומלת ללכת ומלת בה :

לך אתי הביתה הנה בשני הציויים שצוהו ה' נוכל לספק בפירושים, **א**. במה שא"ל שלא ישוב בדרך אשר הלך יש להסתפק אם צוהו שלא ישוב ללכת על שום מקום שכבר צעד עליו עד שכולל באיסורו אם ישכח איזה חפץ בלכתו או בשובו ויצטרך לשוב לקחתו צריך לבחור דרך חדשה ולא ילך בדרך שהלך, ולפ"ז אסור לו עתה לחזור מן האלה אשר ישב בה לבית אל, כי כבר הלך בדרך זה, או י"ל שהיה הכוונה רק על שובו מבית אל ליהודה שאז צריך לשוב בדרך אחרת אבל באמצע דרכו יוכל לשוב לאחור אל דרך שבא בה וא"כ יוכל לשוב מן האלה לבית אל, וכן במה שצוהו ה' שלא יאכל לחם במקום הזה יש להסתפק אם צוהו שלא יאכל שם לחם כל ימי חייו אף שיצא משם וחזר לשם, או י"ל שצוהו רק על עת שבא לשם לנבאות אבל אם יצא משם וחזר מותר לאכל לחם, כי בצאתו משם פסקה האזהרה, ובא הנביא שקר לפתור לו שניהם לקולא שיוכל לשוב לביתו וגם לאכל לחם, כי אחרי צאתו פסק האיסור : (מלבי"ם)

טז וַיֹּאמֶר לֹא אוֹכַל לָשׁוּב אֶתְךָ וְלָבוֹא אֶתְךָ וְלֹא אֶכַּל לֶחֶם וְלֹא אֶשְׁתֶּה
אתך מים במקום הזה:

מלבי"ם ויאמר לא אוכל מצד שתי אזהרות, **א.** לשוב אתך ולבא אתך שא"א לבא אתך לביתך רק ע"י שאשוב אתך בדרך שהלכתי, **ב.** ולא אוכל לחם במקום הזה לעולם: (מלבי"ם)

יז כִּי דָבַר אֵלַי בְּדָבַר יְהוָה לֹא תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה שֵׁם מַיִם לֹא תָשׁוּב לְלֶכֶת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ בָּהּ:

מצודת דוד **כי דבר אלי.** רצה לומר : דבר בא אלי על ידי המלאך, שאמר בדבר ה' וכו' : (מצודת דוד)

מלבי"ם **כי דבר אלי בדבר ה'** פה לא אמר כי צוה אותי בדבר ה' כמ"ש למעלה (פסוק ט"ו) כי לא ידע בבירור שצוהו ע"ז והיה מסתפק בדבר, רק אמר דבר אלי, ר"ל שבא דבור סתם **לא תאכל לחם ולא תשתה שם מים** הוסיף מלת שם, ר"ל שיל"פ שהיתה האזהרה על שם היינו על המקום ששם לא אשתה, וממילא האיסור קיים לעולם כ"ז שלא בא דבור המתיר, כמו שבמ"ש אל תגשו אל אשה נאסרו בתשמיש לעולם עד שאמר שובו לכם לאהליכם כמ"ש חז"ל, וכן אמר **לא תשוב ללכת בדרך אשר הלכת בה,** הוסיף מלת ללכת ומלת בה, ור"ל שיש לפרש שהיתה הכוונה שלא ילך שום הליכה על דרך שכבר הלך בה בין לפניו ובין לאחור (מלבי"ם)

יח וַיֹּאמֶר לוֹ גַם אֲנִי נָבִיא כְּמֹרֶךְ וּמְלֹאךְ דָּבַר אֵלַי בְּדָבַר יְהוָה לֵאמֹר הִשְׁבֵּהוּ אֶתְךָ אֶל בֵּיתְךָ וַיֹּאכַל לֶחֶם וַיִּשְׁתֶּה מַיִם כַּחֲשׁ לוֹ:

מצודת דוד **כחש לו.** אלה דברי כותב הספר, שאמר הנה הנביא הזקן היה משקר לו כי לא, בא אליו הנבואה להשיבו : (מצודת דוד)

רלב"ג **כחש לו.** ראוי שיפול ספק איך לא נענש זה הנביא אשר השיבו שאמר לו בשם ה' אשר לא צוהו לדבר וכבר נתבאר בתורה שהעושה זה חייב מיתה בידי שמים, ועוד יפול ספק למה נענש הנביא אשר בא מיהודה והנה חשב כי דבר ה' אליו שישוב בבית אל ויאכל שם לחם כי כן מצאנו באברהם שצוהו הש"י שיעלה את בנו לעולה ואחר כן צוהו שנית שלא ישלח ידו אל הנער, ואולם התשובה בזה הספק השני לא תקשה מאד לפי מה שביארנו אנחנו בענין עקדת יצחק וזה שהש"י לא שכ מצוויו הראשון אבל באר לו שרצונו היה באומרו והעלהו שם לעולה שיעלהו שם בעבור העולה כדי שיתחנך יצחק בעבודת הש"י כמו שבארנו שם ואמנם בזה המקום היה שב הש"י מצוויו הראשון וזה לא יתכן שיהיה ומפני זה היה ראוי שיתן אל לבו הנביא אשר מיהודה כי נביא שקר הוא ולא יאמין

לדבריו, וכאן הותר זה הספק, ואולם הספק הראשון יש בהתרו מהקושי וידמי כי לרוב עונותיה שם הסתיר הש"י פניו מהם ולא ענשם על חטאיהם כדרך אמרו לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה וגו', הלא תראה כי לאהבת הש"י יהודה וירוש' ענש את רחבעם והעלה עליו מלך מצרים בשנה החמישית למלכות ולא התחיל לחטוא עד השנה הרביעית כמו שנוכר בסי דברי הימים ואולם ירבעם לא שמע קול נוגש והנה נעשה בזה הענין פלא אחר והוא שהשרה השם נבואתו לנביא השקר ויותר נפלא מזה שכבר הגיע לו הנבואה בהקיץ לפי הנראה ואע"פ שאפשר שנא' שהנביא אשר מיהודה ובני הנביא הזקן היו יושבים אל השולחן ובא דבר ה' אל הנביא הזקן בחלום וידמה שכמו שהשרה הש"י השכינה על בלעם בעבור יש' ואע"פ שלא היה נביא כ"א קוסם כן שפך רוחו על זה הנביא הזקן בעבור חטא איש האלהים והיה זה מדה כנגד מדה הוא האמין נביא השקר במה שלא היה ראוי להאמינו ואפילו אם היה נביא אמת והוצרך מפיו לשמוע דבר ה' על דבר ענשו וחטאו אשר חטא : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויאמר לו גם אני נביא כמוך אחר שספרו לו בניו הלשון שאמר הנביא לירבעם, שאז לא אמר מלת שם, רק לא תשתה מים וילי'פ שלא יאכל לחם ומים בעת השליחות אבל אח"כ מותר, וכן לא אמר ולא תשוב בדרך אשר הלכת בה רק ולא תשוב בדרך אשר הלכת, שמשמע רק על עת שישוב מבית אל ליהודה לא על לעולם, וידע שהנביא מחמיר על עצמו לחומרא לכן אמר גם אני נביא כמוך והמלאך דבר אלי השיבו אל ביתך ויאכל לחם, ר"ל הגם שתחילה טרם יצאת מבית אל היה אסור לך לאכול בבית אל, אחר שיצא פסק האיסור ויוכל לשוב ולאכול, ובזה כחש לו ר"ל הכחיש מ"ש שנאסר לו גם באופנים אלה, ואחר שהנביא ידע שלא נאסר לו זה בבאור האמין לדברי הזקן שא"ל בנבואה שאין הפירוש כמחשבתו לכן וישב אתו וכו' (מלבי"ם):

יט וישב אתו ויאכל לחם בביתו וישת' מים: **כ** ויהי הם יושבים אל השלחן (פ) ויהי דבר יהוה אל הנביא אשר השיבו:

רס"י אל הנביא. נביא הסקר: אשר השיבו. לחיט האלהים, מכאן אמרו (סנהדרין קד א): גדולה לגימא שמשרה שכינה על נביאי הצעל: (רס"י)

מצודת דוד אשר השיבו. הוא הנביא הזקן : (מצודת דוד)

מלבי"ם אל הנביא אשר השיבו לא הודיע זאת אל הנביא עצמו שאז לא היו יודעים למה נענש, והיו חושבים שהיה נביא שקר ושלכן אכלו האריה לכן הוכרח לדבר אל הזקן למען יספר אח"כ אמיתת הדברים : (מלבי"ם)

כא וַיִּקְרָא אֶל אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּא מִיְהוּדָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן כִּי מָרִיתָ פִּי יְהוָה וְלֹא שָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

רפ"י ויקרא. הנביא הזקן, אל איש האלהים: (רפ"י)

מצודת ציון מרית. מלשון מרי ומרד : (מצודת ציון)

מלבי"ם יען אשר מרית ולא שמרת את המצוה ר"ל כי כל ספק שיסתפק בציוי ה' צריך לזהר בו לחומרא, כי במקום שסתם דבריו ולא באר ההיתר בפירוש רצה שנחמיר בו, וזה כלל גדול בהלכות התורה כמש"פ בכ"מ, וזה ענין המשמרת שצריכים לשמור המצוה עם כל תנאיה וחומרותיה וסייגיה לא שנקל בה, וכן אין לך תירוץ שסמכת על דברי הנביא שבבית אל, עז"א אשר צוך ה' אלהיך שהציוי ששמע בעצמו מפי ה' אי"א לבטלה רק אם ישמע שנית מפי ה' בעצמו שיאמר לו ההפך, לא אם ישמע מפי שליח, שלכן בע"ז אין להאמין לנביא המתיר אפי' בהוראת שעה מפני שאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, וכמ"ש בפי וירא בפי בי נשבעתי נאום ה' (מלבי"ם):

כב וַתֵּשֶׁב וַתֹּאכַל לֶחֶם וַתִּשְׁתֶּ מַיִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אֵל תֹּאכַל לֶחֶם וְאֵל תִּשְׁתֶּ מַיִם לֹא תִבּוֹא נִבְלָתְךָ אֶל קִבְרֵ אֲבֹתֶיךָ:

מצודת ציון נבלתך. אף גוף מת צדיק נקרא נבלה, וכן (ישעיהו כו יט) נבלתי יקומון (מצודת ציון):

מלבי"ם ותשב ותאכל לחם מבואר מזה שעל מה ששב בדרך הקודמת לא נענש, כי לא נאסר לו רק לשוב מבית אל ליהודה לא אם ישוב לאחור באמצע הדרך, אבל האכילה היתה נגד צווי ה' וז"ש ותאכל לחם במקום אשר דבר אליך אל תאכל, שהיתה האזהרה על המקום ונאסר לאכול שם לעולם, לא תבא נבלתך העונש הזה היה מדה כנגד מדה, כי באמת גם בשובו ליהודה היה שליח מצוה ששלוחי מצוה אין ניזקין לא בהליכתן ולא בחזירתן כמ"ש בפ"ק דפסחים, רק כפי דעתו שבשובו נפסק השליחות ולכן אכל לחם לא היה עוד שליח מצוה ולכן ניזוק (מלבי"ם):

כג וַיְהִי אַחֲרֵי אֲכָלוֹ לֶחֶם וְאַחֲרֵי שְׁתוֹתוֹ וַיִּחַבֵּשׁ לוֹ הַחֲמוֹר לִנְבִיא אֲשֶׁר הָשִׁיבוֹ:

רפ"י לנביא אשר השיבו. פס זה לרכוב עליו איש האלהים: (רפ"י)

מצודת דוד **ויחבש לו** הנביא הזקן, חבש את החמור להנביא אשר בא מיהודה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויהי אחרי אכלו עבירה גוררת עבירה שאחר שנכשל ואכל לא נמנע מלאכול עד גמרו, וגם לקח ממנו חמור, שהיה לו לדון שכמו שהזהירו מלאכול שם כ"ש שלא יקח מהם מתן, ומ"ש **ויחבש לו החמור לנביא אשר השיבו**, פי' החמור שהיה שייך לנביא אשר השיבו, כי האיש האלהים לא היה לו חמור ובא ברגליו : (מלבי"ם)

כד וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו ותהי נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה:

רלבי"ג והנה זה היה פלא גדול שהאריה המיתו ולא שבר את החמור ולא אכל את הנבלה כי מה' היה למען יודע ענשו זה ויקחו מוסר היודעים עם שאולי יהיה זה סבה להשיי ירבעם מדרכו הרעה בראותו כי על חטא זה נענש הנביא זה העונש הנפלא : (רלבי"ג)

כה והנה אנשים עברים ויראו את הנבלה משלכת בדרך ואת האריה עמד אצל הנבלה ויבאו וידברו בעיר אשר הנביא הזקן ישב בה:

מלבי"ם ואת האריה עומד אצל הנבלה וזה היה חידוש בעיניהם כי הארי לא יטרוף ויניח, ואת החמור לא ראו שעמד מן הצד, כמו שת"י והחמור עומד אצלה קאים לקבלה, וידברו בעיר אשר הנביא הזקן יושב בה וזה היה בהשגחה שלא ספרו זאת במקום אחר רק בעיר הזאת, יען שהנביא הזקן בה, כדי שיקבר בכבוד ושיהיה קברו למזכרת באחרית הימים כמ"ש לקמן (בי' כ"ג י"ז) : (מלבי"ם)

כז וישמע הנביא אשר השיבו מן הדרך ויאמר איש האלהים הוא אשר מרה את פי יהוה ויתנהו יהוה לאריה וישברהו ויתנהו כדבר יהוה אשר דבר לו:

מצודת דוד **אשר דבר לו** אשר דבר עליו : (מצודת דוד)

מלבי"ם וישמע הנביא והוא הכיר שהוא האיש האלהים יען אשר השיבו מן הדרך וידע דרכו כי גם עתה טרפו האריה בדרך הזאת, ויתנהו ר"ל ולכן לא אכלו כי לא טרפו לרעבון רק בדבר ה' : (מלבי"ם)

כז וַיְדַבֵּר אֶל בְּנָיו לֵאמֹר חֲבֹשׁוּ לִי אֶת הַחֲמֹר וַיַּחֲבֹשׁוּ: **כח** וַיֵּלֶךְ וַיִּמָּצָא אֶת נְבִלְתוֹ מִשְׁלֶכֶת בְּדֶרֶךְ וַחֲמֹר וְהָאֲרִיָּה עֹמְדִים אֶצְל הַנְּבִלָה לֹא אָכַל הָאֲרִיָּה אֶת הַנְּבִלָה וְלֹא שָׁבַר אֶת הַחֲמֹר:

מלבי"ם לא אכל ר"ל שאם טרף לרעבון הי"ל לאכול את הנבלה, ואם מתוך כעס הי"ל לשבור את החמור, וגם ראה שעמד כשומר אצל הגויה עד תובל לקבורה והחמור לא ברח מפחד האריה למען ישא עליו גויית הנביא, וגם רמז שגם האריה שהוא בע"ח סכל שמר מצות ה' ולא אכל נגד רצונו וכ"ש שהאיש האלהים הי"ל לשית לב: (מלבי"ם)

כט וַיֵּשֶׁא הַנְּבִיא אֶת נְבִלְת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיִּנְחֵהוּ אֶל הַחֲמֹר וַיִּשְׂיְבֵהוּ: וַיָּבֵא אֶל עִיר הַנְּבִיא הַזֶּקֶן לְסֹפֵד וּלְקִבְרוֹ:

מצודת ציון אל החמור. על החמור : (מצודת ציון)

ל וַיִּנַּח אֶת נְבִלְתוֹ בְּקִבְרוֹ וַיִּסְפְּדוּ עָלָיו הַיּוֹ אָחִי:

רס"י בקברו. צבית קבורה שהיה לנביא הסקר הזה צעיר: (רס"י)

מצודת דוד בקברו. בהקבר אשר כרה נביא הזקן לעצמו : **ויספדו.** הנביא הזקן ובניו : **הוי אחי.** רצה לומר : צר לי עליך רעי : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוי. הוא ענין לשון יללה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויספדו עליו הוי אחי. יתכן שספדו עליו כל העיר שידעו מה עשה בבית אל ואת הדברים אשר דבר לירבעם או ספדו הנביא הזקן ובניו עליו : (רלב"ג)

לא וַיְהִי אַחֲרֵי קִבְרוֹ אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֶל בְּנָיו לֵאמֹר בְּמוֹתִי וּקְבַרְתֶּם אֹתִי בְּקִבְרֵ אִשְׁרֵי הָאֱלֹהִים קְבוּרָ בּוֹ אֶצְל עֲצַמְתּוֹ הַנִּיחוּ אֶת עֲצַמְתִּי:

מצודת ציון עצמותיו. זכר העצמות במקום הגוף, כי הם מוסדי הגוף : (מצודת ציון)

רלב"ג אצל עצמותיו הניחו את עצמותי. צוה זה כי ידע שעצמות איש האלהים ימלטו שלא ישרפם יאשיהו ולמלט עצמותיו עשה זה וכן כתיב וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משמרון וזה ראייה שזה הנביא הזקן בא משמרון : (רלב"ג)

מלבי"ם אצל עצמותיו כי היה דרכם ללקט העצמות אחר שנתבלה הבשר ולקברם שנית וצוה שבין בעת הקבורה בין בעת לקוט עצמות יהיה אצל הנביא

זלב כִּי הִיָּה יְהוָה הַדֹּבֵר אֲשֶׁר קָרָא בְּדָבָר יְהוָה עַל הַמְּזַבַּח אֲשֶׁר בְּבֵית אֵל וְעַל כָּל בְּתֵי הַבָּמֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי שְׁמֶרוֹן: (פ)

רס"י כי היה יהיה וגו'. אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי: (רס"י)

מצודת דוד ועל כל בתי הבמות. אף שהנביא הבא מיהודה לא ניבא כי אם על המזבח אשר בבית אל, הוסיף הוא להנבאות על כל בתי הבמות וכו' : בערי שומרון. אמר על שם סופו, כי עמרי בנאה לאחר זמן : (מצודת דוד)

רלב"ג ועל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון. ידמה שאף על פי שלא עשה ירבע' כי אם שני עגלי זהב הנה היו במלכותו בתי במות רבי' אך במקום העגלים היו הבמות הגדולות, והנה לא נבנה שומרון בימי ירבעם כי עמרי בנה אותו והוא היה בית המלכות בסוף הענין והנה נתנב' זה הנביא הזקן שזה המעש' גם כן יעשה יאשיהו על כל בתי הבמות אשר בערי שמרון וכן היה הענין כמו שנזכר בסוף זה הספר : (רלב"ג)

מלבי"ם כי היה יהיה שהנבואה תתקיים בכל אופן ואחר שאין לה זמן מוגבל לא תניחו עצמותי אף זמן קצר לבד, וממ"ש ועל כל בתי הבמות אשר בערי שומרון הוכיח הרי"א שהיה נביא אמת, כי אז לא נבנה שומרון, ומאין ידע זאת, אולם יתבאר אצלי לקמן (בי כ"ג) שזאת שמע הנביא שבבית אל מן איש האלהים שפיי דבריו עיי"ש, והעקר כדברי חז"ל שהיה נביא שקר, ועיי"כ כתב לקמן (שם) וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון, מבואר שלא היה לו זכות מצד עצמו כי נביא שקר היה

זלג אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרך ה' וישב ויעש מקצות העם כהני במות החפץ ימלא את ידו ויהי כהני במות:

רס"י אחר הדבר הזה. קראה את המופת הזה, ושמע את דברי הנביא,

ואף על פי כן לא קצ. ורבותינו דקשו (קס קב א): אחר שתפסו הקב"ה צבגדו, ואמר לו: חזור בד, ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן: (קפ"י)

מצודת דוד **אחר הדבר הזה**. אף כי ראה נפלאות ה', ביבושת ידו, וקריעת המזבח, ומיתת הנביא על אשר עבר מצות ה', עם כל זאת לא שב מדרכו : **וישב ויעש**. רצה לומר : פעם אחר פעם : **החפץ**. כל הרוצה היה מחנך עצמו, והיה מכהני במות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ימלא את ידו**. הוא ענין חנוך, כמו (שמות כט ט) ומלאת יד אהרן : (מצודת ציון)

רלב"ג **אחר הדבר הזה**. ר"ל דברי הנביא הזה שהיה ראוי שיקח ירבעם מוסר עליהם מפני ראותו מופת המזבח שנקרע ונשפך הדשן וידו שיבשה ושבה לקדמותה מפני תפלת הנביא והמתת האריה איש האלהים על אשר מרה את פי ה' לאכול ולשתות במקום ההוא והפלא שהיה בזה שלא שבר האריה את החמור ולא אכל את הנבלה : **החפץ ימלא את ידו**. ר"ל להקריב הקרבנות : (רלב"ג)

מלבי"ם **אחר הדבר הזה** הגם ששלח ה' נביא להחזירו בתשובה ומופת נתן לו בכ"ז לא שב מדרכו הרעה. וחז"ל במליצתם אמרו אחר שתפס הקב"ה לירבעם בבגדו וא"ל חזור בד ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן, א"ל מי בראש, א"ל בן ישי בראש א"ל אי הכי לא בעינא, ר"ל שמה שבא אליו איש האלהים בעת עמדו על המזבח תפסו בבגדו לעכב בגידתו ומעשיו הרעים, ובמה שרפא את ידו שהיה אות שיקבלהו בתשובה כנ"ל רמז לו שיטייל בגן עדן עם בן ישי, והטעם שלא שב היה מפני הכבוד המדומה שירא שבן ישי יהיה בראש אם יעלה לירושלים והוא יהיה במדרגה אחריו, **וישב ויעש** ר"ל שנעשו כהני במות, או ע"י המלך שעשה **מקצות העם כהני במות** או ע"י העם עצמם **החפץ ימלא את ידו** בעצמו ע"י קרבנות, ועי"כ **ויהי כהני במות** ור"ל שהגם ששמעו נבואת הנביא ששרף ישרפו עצמותיהם לא חשו לזה : (מלבי"ם)

לד **ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה:** (פ)

מצודת דוד **בדבר הזה**. בעבור עבודת הבמות היה הגמול, להיות בית ירבעם חסר מן העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לחטאת**. ענין חסרון, כמו (לעיל א כא) והייתי אני ובני שלמה חטאים : **ולהכחיד**. להכרית, כמו (שמות ט טו) ותכחד מן הארץ : **ולהשמיד**. ענין כליון : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם. הנה בזה החטא היה לעונש נפלא בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה, ר"ל כי זה החטא סבב שלא ישאר לירבעם נין ונכד ועליו ועל חביריו אמרה התורה פן יש בכס איש או אשה אשר לבבו פונה היום וגוי כמו שביארנו שם : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהי בדבר הזה עיי"כ עיי"כ הדבר שדבר הנביא והראה אותותיו ולא שב חשב ה' זה לחטאת בית ירבעם, לא עליו לבדו רק על כל ביתו כמ"ש ואני אתן את פני באיש הזה ובמשפחתו ויצא הגז"ד להכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה את כל ביתו ותורף הגז"ד יבאר בסימן הבא (מלבי"ם):

מלכים א פרק-יד

א בַּעַת הַהִיא חָלָה אֲבִיהַּ בֶּן יִרְבְּעָם:

מלבי"ם בעת ההיא עתה יספר איך נגזר עליו הגזר דין על ידי אחיה השילוני עצמו אשר משחו למלך, ואיך כבר הוחל העונש לבא בימיו במות בנו אשר היה נכבד מכל בית אביו : (מלבי"ם)

ב וַיֹּאמֶר יִרְבְּעָם לְאִשְׁתּוֹ קוּמִי נָא וְהִשְׁתַּנִּיתִי וְלֹא יֵדְעוּ כִּי (אֲתִי) אֶתְּ אִשְׁתִּי יִרְבְּעָם וְהִלַּכְתְּ שְׁלֵה הַנָּה שָׁם אַחֲיָהּ הַנְּבִיא הוּא דָּבָר עָלַי לְמֶלֶךְ עַל הָעָם הַזֶּה:

מצודת דוד והשתנית. שני כסותך למען לא ידעו הרואים אשר את אשתי, כי חשב פן כשידעו אשר היא הולכת אל הנביא, יחקרו לדעת מה דבר עמה, ויהיה לו למוקש : למלך. שאהיה למלך, ונראה אם כן בזה שדבר ה' בפיו אמת : (מצודת דוד)

מצודת ציון והשתנית. מלשון שנוי : (מצודת ציון)

רלבי"ג ולא ידעו כי את אשת ירבעם. אמר זה כי נתבאר לו שאחיהו שנאהו על שסר לבו מאחרי ה' : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: למה צוה שתשנה אי"ע ל ל ל והלא הנביא ידע שהיא אשת ירבעם ברוח ה', ומה בכך שיכיר אותה, ומ"ש הוא דבר אלי למלך וכי לא הוחזק אחיה לנביא לה' רק בדבר זה :

קומי נא והשתנית אם בפני העם שלא יכירוך כמ"ש ולא ידעו כי את אשת ירבעם כי חשש שיאמרו שהוא מאמין בנביאי ה' לא בנביאי העגלים, ואם בפני הנביא כמ"ש (פסוק ה') ויהי כבואה והיא מתנכרה, כי הנביא כשהיה צופה במחזה לדעת ענין פרטי לא השיג רק הענין הפרטי שרצה לדעתו כמו שהיה בשאלת האו"ת, ולכן אם לא ידע שהיא אשת ירבעם לא ידרוש רק לדעת אם יחי החולה בן האשה הנצבת לפניו, או יתפלל עליו, אבל אם ידע שהיא אשת ירבעם אז יכין עצמו לדעת ולהשקיף על כל עניני בית ירבעם שזה ענין נוגע להכלל, ופן יודיעו לו עליו נבואה לרעה והתירא מאד מזה מטעם שאמר **הוא דבר עלי למלך על העם** הזוה ש כמו שבאה גדולתו ע"י נבואתו, כן יוכל לרדת אם ינבא עליו רעה כמו שהיה בשמואל עם שאול (מלבי"ם):

ג וְלָקַחְתָּ בַיָּדָךְ עֶשְׂרֵה לֶחֶם וְנִקְדִּים וּבִקְבֵּק דָּבַשׁ וּבָאת אֵלָיו הוּא יִגִּיד לְךָ מָה יְהִי לְנָעָר:

רפ"י ונקודים. מין קליות, מייבסין בתנור ועושין אותן קמח לעסות ממנו מאכל, שקורין לו שתיחא בלשון גמרא: (רפ"י)

מצודת ציון בידך. עמד וברשותך : **ונקודים.** פת יבש מתובל בתבלין, על כי המה מנוקדים ומנומרים ממראה התבלין : **ובקבוק.** כלי שפיו צר, וכן ירמיהו יט א) וקנית בקבוק : (מצודת ציון)

רלבי"ג עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש. אמר זה להביאו תשורה לאיש האלהים כי כן היה מנהגי כמו שנזכר בענין שאול, והנה נקודים הוא פת יבש מתובל בתבלין ובקבוק הוא פייאשקו בלע"ז : (רלבי"ג)

מלבי"ם ולקחת בידך עשרה לחם גם זה היה עצה שלא יכירה כי לחם ונקודים אינו מתת מלך וידמה לו שהיא אשה מבנות הכפרים, והיה מוכרח להביא איזה תשורה בבואם לאיש האלהים (כמ"ש בש"א ט' ז') למען יניחה משרתו ליכנס אליו, וז"ש **ובאת אליו** : (מלבי"ם)

ז וַתַּעַשׂ כֵּן אֵשֶׁת יִרְבֵּעַם וַתִּקֶּם וַתִּלְךָ שְׁלֵה וַתְּבֹא בֵּית אַחִיהָ וְאַחִיהָ לֹא יָכַל לָרְאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשִּׁיבוֹ: (o)

מצודת דוד קמו עיניו משיבו. לפי שדרך העין להתנענע בעת הראות, אבל כשנעדר הראות מן העין, תקום ותעמוד במקום אחד : (מצודת דוד)

רלב"ג כי קמו עיניו משיבו. ר"ל שפסק ראות עיניו מרוב שיבתו : (רלב"ג)

גה ויהוה אמר אל אחיהו הנה אשת ירבעם באה לדרש דבר מעמך אל בנה כי חלה הוא כזה וקזה תדבר אליה ויהי כבאה והיא מתנכרה:

רס"י והיא מתנכרה. כאלו אינה זאת: (רס"י)

מצודת דוד כזה וכזה. הדברים שאמר לה : והיא מתנכרה. עושה עצמה כנכרית, כאלו אינה אשת ירבעם : (מצודת דוד)

גז ויהי כשמע אחיהו את קול רגליה באה בפתח ויאמר באי אשת ירבעם למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה:

רס"י שלוח אליך. מלת הקצ"ה בשליחות קשה: (רס"י)

מצודת דוד למה וכו'. רצה לומר : למה לך להתנכר לבל יכירך מי, הלא אנכי שלוח בחזות קשה רק אליך, לא יודע לאיש, ואין לך צורך להתנכר : (מצודת דוד)

מלבי"ם למה זה את מתנכרה שהוא כדי שלא אכין אי"ע לנבאת על בית ירבעם, וזה בחנם כי גם בלא הכנתי אנכי שלוח אליך בנבואה קשה : (מלבי"ם)

גז לכי אמרי לירבעם פה אמר יהוה אלהי ישראל יען אשר הרימתיך מתוך העם ואתנך נגיד על עמי ישראל:

מצודת ציון הרמותיך. מלשון תרומה, ורצה לומר : הפרשתיך : (מצודת ציון)

מלבי"ם יען אשר הרמתיך, א. היה לך לזכור הטוב שעשיתי עמך שהרמתיך מתוך העם שהיית הדיוט ואתנך נגיד והיה לך לזכור זאת ולעבדני ביתר שאת: (מלבי"ם)

ח וְאָקֶרַע אֶת הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וְאֶתְנֶה לָּךְ וְלֹא הִיִּיתְךָ כְּעַבְדֵי דָוִד
אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וְאֲשֶׁר הִלַּךְ אַחֲרַי בְּכָל לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת רַק הַיֵּשֶׁר בְּעֵינַי:

מלבי"ם ב. ואקרע את הממלכה מבית דוד ואתנה לך שלפ"ז היה לך
להיות צדיק יותר מבית דוד, ואתה לא די שלא היית כעבדי דוד אשר
שמר מצותי בפועל ואשר הלך אחרי בכל לבבו, במחשבה ובכונת הלב,
הנה חוץ מזה עוד: (מלבי"ם)

ט וְתָרַע לַעֲשׂוֹת מְכַל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וְתִלְךָ וְתַעֲשֶׂה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וּמַסְכּוֹת לְהַכְעִיסַנִי וְאֶתִּי הַשְּׁלַכְתָּ אַחֲרַי גּוֹף: (o)

מצודת דוד מכל אשר היו לפניך. רמז בזה לשלמה ולרחבעם: אחרי גוך.
כהמשליך דבר מה לאחוריו, לבל יראהו: (מצודת דוד)

מצודת ציון ומסכות. עבודות זרות העשויים בהתכת המתכת, וכן (שמות
לד וז) אלהי מסכה: גוך. גופך, כמו (משלי כו ג) ושבת לגו כסילים:
(מצודת ציון)

רלבי"ג ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך. זה לאות כי לא חטא שלמה כי
אם על שהעלים עיניו מנשותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה
זה לא יצדק מה שאמר הנביא בזה המקו': ואותי השלכת אחרי גוך. ר"ל
שהשלכת אותי לאחוריך לבלתי פנות אל דבר ממצותי: (רלבי"ג)

מלבי"ם ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך ר"ל משלמה שלקחתי
המלוכה ממנו בעבור חטאו כי הוא בנה במות בעבור נשיו ואתה ותעשה
לך אלהים לעצמך, הוא לא מיחה בנשיו מתוך שאהב אותן ואתה לא
עשית זאת מאהבת נשים רק להכעיסני, שלמה לא עזב את ה' ועבודתו
ואתה אותי השלכת אחרי גוך: (מלבי"ם)

ז לְכֵן הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל בֵּית יִרְבְּעָם וְהִכְרַתִּי לְיִרְבְּעָם מִשְׁתֵּינִי בְּקִיר
עֲצוֹר וְעֲזוֹב בְּיִשְׂרָאֵל וּבְעֵרְתִּי אַחֲרַי בֵּית יִרְבְּעָם כְּאֲשֶׁר יִבְעַר הַגָּלִל עַד
תָּמוֹ:

רש"י משתינ בקיר. תרגם יונתן: ידע מדע, מקיית בקירות לבו: עאור
ועזוב. עאור קיש לו מחזיק יד, כמו (סמואל א ט יז): זה יעאור בעמי,
ועזוב, שאין לו מחזיק ביד: כאשר יבער. המזער את המאכל בפיו, לעשות

גלל, כך אבער אחריו עד תומו: (כס"ו)

מצודת דוד משתין בקיר. הוא הזכר, כי עושה קלוח ומשתין בקיר ולא כן הנקבה : עצור. העושר, שהוא עצור ומעוכב בתוך הבית : ועזוב. המקנה, שהוא עזוב בשדה : בישראל. רצה לומר : בפרסום רב, למען יוסרו : כאשר יבער. רצה לומר : כאשר המבער יבער את הצואה מבלי ישאיר שארית, כן אבערו עד תומו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ובערתי. ענין הפנוי מהמקום, כמו (דברים כו יג) בערתי הקדש : הגלל. הצואה, כמו (יחזקאל ד טו) גללי האדם : תמו. מלשון תם והשלמה : (מצודת ציון)

רלב"ג והכרתי לירבעם משתין בקיר. שלא ישאר לו שום זכר כי הזכר לבדו יוכל להיות משתין בקיר : עצור ועזוב בישראל. רוצה לומר שיכרית לו עצור ועזוב והנה העצור הוא מה שהוא בידו והעזוב הוא מה שהפקיר ועזב ביד זולתו : כאשר יבער הגלל עד תומו. אמרו רבותינו ז"ל כי הגלל הוא השן והרצון בו כי השן האוכלת תבער המאכל עד תומו ולפי דעתי שהרצון בו כאשר יבער הרוח המגלגל שיבער כל מה שיפגוש במקום שהוא סובב ועולה משם כן יבער השם ית' אחרי ירבעם עד תומו : (רלב"ג)

מלבי"ם (י-יא) לכן וכו' משתין בקיר עצור ועזוב יל"פ שלא יהיה לו משתין בקיר של עצור ועזוב, שאף העצור באסורים והעזוב והעני לא יניח לאחד מבית ירבעם שישתין בקיר ביתו, אבל לקמן (כ"א כ"א בי י"ד כ"ו) לא משמע כן, ורי"א פי' שלא ישאר לו ממון האצור באוצרות ולא מקנה העזובים בשדה וגם אחרי בית ירבעם אבער כאשר מבערים הגלל ר"ל דברים מגוללים גללים וצואים, וגם המתים לא ינתנו לקבורה : (מלבי"ם)

יא הַמֵּת לְיִרְבְּעָם בְּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי

מצודת דוד לירבעם. מבית ירבעם : כי ה' דבר. ובידו לקיים : (מצודת דוד)

יב וְאֵת קוּמֵי לְכִי לְבֵיתְךָ בְּבֹאֶה רְגְלֶיךָ הָעִירָה וּמֵת הַיֶּלֶד:

רלב"ג בבאה רגליך העירה. הוא כמו בבוא רגלך והרצון בזה בבא רגלך העיר אשר הנער בה והעיר היא תרצה תקומי ותלכי לביתך ותמצאי אז הילד מת והנה זה אות חזק על אמתות הנשאר מהנבואה הזאת כי כבר יתחלף עת באה העיר בבחירתה כי תוכל ללכת במהירות או במתון או תוכל להתעכב בדרך אך על כל פנים רצה לאמת זה האות שבבואה

לתרצה תקום תכף ותלך לביתי ואז תמצא העניין כמו שאמר הנביא כי אם תאמר לא אשוב לביתי עוד לא ימשך מזה שלא ימות בנה אך ימות אחר העת שתוכל ללכת בו בביתה מעת בא רגליה העיר ההיא : (רלבי"ג)

מלבי"ם (יב-יג) **ומת הילד וספדו** לכן ימות עתה כדי שיספדו לו ושיקברו אותו מה שלא יהיה אחי"כ כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר ר"ל בקבר שחצב ירבעם למשפחתו, לא יבא אליו שום אחד מבניו להקבר עמו רק זה לבדו, ובזה הודיעו שגם ירבעם יבא לקבורה, **יען נמצא בו דבר טוב בבית ירבעם** ר"ל שהגם שגם הוא אינו צדיק מ"מ הדבר טוב שנמצא בו הוא גדול יען שהוא בבית ירבעם שהיו מסיתים אותו ומעכבים על ידו מלעשות טוב והוא עמד בפניהם, וחז"ל אמרו שבטל משמרתו ועלה לרגל : (מלבי"ם)

יג וְסָפְדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי זֶה לְבַדּוֹ יָבֵא לְיִרְבְּעָם אֶל קֶבֶר יַעֲן נִמְצָא בּוֹ דְבַר טוֹב אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יִרְבְּעָם :

רס"י דבר טוב. שצטל משמרתו, שהוסיפו אצו שומר שלא יעלה איש לרגל, וצטל משמרתו ועלה : (רס"י)

מצודת דוד דבר טוב. לא פירש מהו הדבר הטוב, ורבותינו ז"ל אמרו, שבטל משמרתו ועלה לרגל : **בבית ירבעם**. בכל בית ירבעם, נמצא רק בו דבר טוב : (מצודת דוד)

רלבי"ג **יען נמצא בו דבר טוב אל ה' אלהי ישראל**. רוצה לומר שאין בבית ירבעם שנמצא בו דבר טוב לה' זולת זה ולזה רצה השי"י לעשות לו טוב קצת והוא שיבא אל קבר וספדו לו כל ישראל אך מהשאר לא יבא אחד אל קבר והנה לא פירש אי זה דבר טוב נמצא בו לה' וראוי שתדע שנמצאו בו דברים רעים רבים שלולי זה לא היה זה הגמול לבד ראוי לו אך יהיה ראוי שימשוך אחרי אביו ומה שידמי לזה מהטובות : (רלבי"ג)

יד וְהָקִים יְהוָה לוֹ מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִכְרִית אֶת בֵּית יִרְבְּעָם זֶה הַיּוֹם וְהָמָּה גַם עֵתָּה :

רס"י חָסֵר יִכְרִית אֶת בֵּית יִרְבְּעָם זֶה הַיּוֹם וְהָמָּה גַם עֵתָּה. הַגּוֹלְדִים לוֹ הַיּוֹם, וְחָסֵר עֲתִידִין לְהוֹלֵךְ לוֹ מֵעַתָּה, כִּךְ תִּרְגַּם יוֹנָתָן : (רס"י)

מצודת דוד זה היום. רצה לומר : האנשים אשר הם זה היום בעולם,

שכבר נולדו : ומה גם עתה. רצה לומר : גם מה אשר יולדו מעתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עתה. כמו מעתה : (מצודת ציון)

רלבי"ג אשר יכרית את בית ירבעם זה היום. ר"ל שהמלך ההוא יכרית את זרע ירבעם זה הנמצא לו היום שלא תחשבו שיאריך לו השם הרעי עד עבור הדור הנמצא לו בביתו : ומה גם עתה. רוצה לומר ויכרית גם כן מה שיוולד לו עוד מהבנים גם עתה : והכה ה' את ישראל וגו'. הגיד כי בעבור חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל יענש ישראל בכללו ויהיה קיומם על אדמתם חלוש מאד כקיום הקני במי שינווד במעט מהסבות כן תנידם סבה חלושה עד שבסוף הענין יעקור הש"י ישראל מעל אדמתם ויפיצם מעבר לנהר הוא נהר גוזן לפי מה שאחשוב וזה היה על יד מלך אשור בשני פעמים בפעם הראשונה הגלה מה שהיה מהם מעבר לירדן כמו שנתבאר בספר דברי הימים והם שני השבטים וחצי השבט והשאר הגלה שם גם כן בימי הושע בן אלה : (רלבי"ג)

מלבי"ם והקים באר לו מי יהיה המכרית בית ירבעם לא יהיה זה אחד ממלכי יהודה רק מלך שיקום אחריו על ישראל, והי יקימהו לתכלית זה שיכרית את בית ירבעם זה היום ר"ל כל הבית הנמצא היום שכולם נהרגו ומה גם עתה פי' וכן יכרית מה שיוולד גם עתה מהיום ואילך עד זמן הזה כולם יכרתו : (מלבי"ם)

טו והכה יהוה את ישראל כאשר ינוד הקנה במים ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה הזאת אשר נתן לאבותיהם וזרם מעבר לנהר יען אשר עשו את אשריהם מכעיסים את יהוה:

מצודת דוד כאשר ינוד הקנה. אשר לרוב רכותו, יתנווד במעט רוח, ויכה את עצמו בהעומד אצלו : מעבר לנהר. הוא נהר גוזן, כי לשם גלו כמו שנאמר במלכים ב (יז ו, יח א) ובדברי הימים (א ה כו) : מכעיסים. המכעיסים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונתש. ענין עקירה, כמו (ירמיהו א י) לנתוש ולנתוץ : וזרם. יפזרם, כמו (שם טו ז) ואזרם במזרה : אשריהם. הוא אילן הנעבד : (מצודת ציון)

מלבי"ם (טו-טז) השאלות: תחלה אמר שיעניש ישראל בעבור האשרים שעשו, ואח"ז אמר בגלל חטאת ירבעם וירבעם לא עשה אשרות רק עגלים :

והכה ה' אחר שהודיע עונש ירבעם שזה יהיה עתה, הודיע עונש ישראל שיהיה אחר זמן רב, תחלה יכה אותם בימי חזאל (לקמן בי י"ג ז') אח"כ ונתש את ישראל יעקרים מעל אדמתם ע"י מלך אשור בימי פקה, ואח"כ זרם מעבר לנהר בימי הושע שהגלם סנחריב לעבר הנהר, יען אשר עשו את אשריהם והיו מכעיסים את ה' ר"ל כי על חטא העגלים לא היה מעניש אותם כי הם כמפותים או אנוסים מירבעם, אבל במה שהוסיפו לעשות אשרות שזה לא היה ע"פ ירבעם רק הם עצמם עשאו להכעיס וע"כ ייחס אליהם גם חטא העגלים, וע"כ : (מלבי"ם)

טז ויתן את ישראל בגלל חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל:

מצודת דוד ויתן את ישראל. לדבר העונש הנזכר : אשר חטא. הוא עצמו : ואשר וגו'. בעשות להם עגלי הזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון בגלל. בעבור, כמו (בראשית לט ה) בגלל יוסף : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויתן את ישראל יתן להם עונש גם בגלל חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא שהגם שהוא החטיא אותם, ע"י שהוסיפו לעשות אשרים גלו אדעתייהו דניחא להו ואינם אנוסים : (מלבי"ם)

יז ותקם אשת ירבעם ותלך ותבא תרצתה היא באה בסף הבית והנער מת:

מצודת דוד תרצתה. אל תרצה, והיא היתה עיר המלוכה, עד עמרי שבנה את שומרון : בסף הבית. יתכן שעמד הבית בקצה העיר, כי הנביא אמר לה בבואה רגליך העירה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בסף. האסקופה נקראה גם היא סף, כמו המזוזות, וכן (שופטים יט כז) וידיה על הסף : (מצודת ציון)

רלב"ג היא באה בסף הבית והנער מת. רוצה לומר תוך מזוזות ביתה אז מת הנער כמו שאמר לה אחיה והגיד שלא נתעכבה בהיותה בתרצה אך בבואה שם באה אל ביתה כמאמר הנביא : (רלב"ג)

מלבי"ם היא באה בסף הבית והנער מת פי' שכבר מת ברגע שבאה לשער העיר כמ"ש בפסוק י"ב, ובבואה בסף הבית נודע לה שמת : (מלבי"ם)

יח וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ וַיִּסְפְּדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל כְּדַבֵּר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ
אֲחִיָּהוּ הַנָּבִיא: **יט** וַיִּתֵּר דַּבְּרֵי יִרְבְּעָם אֲשֶׁר נִלְחַם וְאֲשֶׁר מָלַךְ הַנֶּחֱסִים
כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דַּבְּרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד **אשר נלחם**. מהמלחמות אשר נלחם : **ואשר מלך**. מענין
המלוכה אשר מלך : **על ספר וכו'**. ספר מיוחד היה להם, כתבו בו כל
הקורות והספורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הנס**. הנה הם : (מצודת ציון)

כ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ יִרְבְּעָם עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה וַיִּשְׁכַּב עִם אֲבֹתָיו
וַיִּמְלֹךְ נָדָב בְּנוֹ תַחְתָּיו: (פ) **כא** וַיִּרְחַבְעָם בֶּן שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ בִּיהוּדָה בֶּן
אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה רָחַבְעָם בְּמִלְכוֹ וַיִּשְׁבַּע עֲשָׂרָה שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם
הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה לְשׁוּם אֶת שְׁמוֹ שֵׁם מְכַל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ
נְעֻמָּה

רס"י העיר אשר בחר ה'. ואף על פי כן: (רס"י)

מצודת דוד **ושם אמו**. בא לומר, שהנה נדמה להמקור אשר חוצב ממנה,
כי אמו היתה בת עובדי כוכבים ומזלות : (מצודת דוד)

רלב"ג **ושם אמו נעמה העמונית**. כתב זה בספור דברי רחבעם שני פעמים
להודיע כי היות אמו עמונית היה סבת חטאו כי גדל על מנהגיה והיא
היית' עובדת ע"ג לעת זקנת שלמה כמו שקדם בסוף ספר ד"ה : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות**: למה אמר שתי פעמים ששם אמו נעמה העמונית כאן
ובפסוק ל"ב :

(כא-כב) **העיר אשר בחר ר"ל** והיה ראוי שלא יטה מדרך ה', רק **ושם אמו**
נעמה העמונית שעבדה ע"ז לעת זקנת שלמה והיא יעצה אותו להרשיע,
ולכן **ויעש יהודה הרע בעיני ה'** וזה היה ג' שנים אחר שמלך ירבעם כנזכר
בד"ה, **מכל אשר עשו אבותם בימי שפוט השופטים** : (מלבי"ם)

כב וַיַּעַשׂ יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ מְכַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם
בְּחַטָּאתָם אֲשֶׁר

רס"י ויעש יהודה הרע. ולא נתנו זה על לזם: ויקנאו. לשון קניטה: (רס"י)

מצודת דוד **מכל אשר עשו**. יותר ממה שהכעיסו אבותם בימי השופטים :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **ויקנאו**. הרגיו, כמו (דברים לב טז) יקניאהו בזרים : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ויקנאו אותו**. רוצה לומר ויכעיסו אותו בעבדי ע"ג : (רלבי"ג)

כג ויבנו גם המה להם במות ומצבות ואשרים על כל גבעה גבהה
ותחת כל עץ

רס"י גס **המה**. כשאר **השצטים**: (רס"י)

מצודת דוד **גם המה**. כמו שבנו בני עשרת השבטים : **להם**. לעצמם : **ותחת כל עץ רענן**. חוזר הוא על הבמות והמצבות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **במות**. בנין גבוה לעבודה זרה, מקום יעמדו בו המזבחות : **ומצבות**. מזבחות מאבן אחת : **רענן**. ענין לחות ורטיבות, כמו (תהלים צב יא) בשמן רענן, כי על ידי זה הוא מרבה בענפים : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ויבנו גם המה להם במות**. הנה אמר זה כי כבר נאסרו הבמות מעת שנבנה בית המקדש ולזה חטאו בזה אף על פי שיזבחו להם לה' : **ומצבות**. הנה הזהירה התורה גם כן שלא להקים מצבה אפילו לשם ית' שנאמר לא תקים לך מצבה : **ואשרים**. הנה דבר האשרה ידוע וידמה כי אשרים הם אלילים בעלי אשרה והנה עשו הבמות על כל גבעה גבוהה ללכת בחקות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל והאשרים הניחו תחת כל עץ כי עשו אשרה מהעץ ההוא : (רלבי"ג)

מלבי"ם **על כל גבעה מוסב על אשרים, ותחת כל עץ מוסב על במות ומצבות**: (מלבי"ם)

כד וגם קדש היה בארץ עשו ככל התועבת הגוים אשר הוריש יהוה
מפני מפני ישראל:

רס"י קלס **ניאוף**: (רס"י)

מצודת ציון **קדש**. ניאוף, כמו (בראשית לח כא) איה הקדשה : **הוריש**.

גירש, כמו (שופטים יא כג) הוריש את האמורי : **והפקיד**. מלשון פקדון והנחה : **על יד**. כמו ביד : (מצודת ציון)

רלבי"ג וגם קדש היה בארץ. אחשוב כי קדש הוא בזה המקום המוכן למשכב ולזה אמר עשו ככל תועבת הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל (רלבי"ג) :

מלבי"ם וגם קדש היה יל"פ שהכנענים היה ביניהם קדש, ומפרש עשו ככל התועבות מי עשה, הגוים אשר הוריש עשו ככל התועבות האלה, וישראל לא מיחו בידם, ולכן לא נזכר בד"ה שהיה ביניהם קדש, ולפי פשוט התועבות הגוים, חסר הנסמך התועבות תועבות של הגוים, וכמו שפי' במ"ש הארון הברית : (מלבי"ם)

לכה ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה (שושק) שישק מלך מצרים על ירושלים:

רש"י שישק. מלינו צמדק שיר השירים (אסתר רבה א יצ) הוא פרעה נכה, ונקרא שישק, על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא הסן שהיה לשלמה חתנו, ועכשיו עלה ולקחו: (רש"י)

לכו ויקח את אצרות בית יהוה ואת אצרות בית המלך ואת הכל לקח ויקח את כל מגני הזהב אשר עשה שלמה:

רש"י ואת הכל לקח. את הכסא, החניב מן הכל: (רש"י)

מצודת דוד ואת הכל. ולא השאיר מהם כלום : (מצודת דוד)

לכו ויעש המלך רחבעם תחתם מגני נחשת והפקיד על יד שרי הרצים השמרים פתח בית המלך:

מלבי"ם ויעש המלך וכו' בארתי בד"ה שעשה זה לתשובה ולזכר עונותיו עייש (מלבי"ם):

לכו ויהי מדי בא המלך בית יהוה ישאום הרצים והשיבום אל תא

מלכים א פרק טו

א וּבִשְׁנַת שְׁמוֹנֶה עָשָׂר לְמֶלֶךְ יִרְבֵּעַם בֶּן נְבָט מֶלֶךְ אֲבִים עַל יְהוּדָה:

רס"י וּבִשְׁנַת שְׁמוֹנֶה עָשָׂר לְמֶלֶךְ יִרְבֵּעַם. שָׁנָה אַחַת אַחַר מוֹת רַחֲבֵעַם, וּבִשְׁנַת עֶשְׂרִים לִירְבֵּעַם מֶלֶךְ אֲסָא, שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁל נְדָב (אֲבִים) נִמְנִית לְמֶלֶךְ אֲסָא שָׁנָה, וְלוֹ נִמִּי נִמְנִית: (רס"י)

מצודת דוד וּבִשְׁנַת שְׁמוֹנֶה עָשָׂר. כִּי יִרְבֵּעַם וּרְחֲבֵעַם מִלְכוּ כְּאַחַד, וּמֵת רַחֲבֵעַם בִּי"ז לְמִלְכוֹ, וּבִשְׁנַת הַבָּאָה מֶלֶךְ אֲבִים, שֶׁהִיא בִּי"ז לִירְבֵּעַם: (מצודת דוד)

מלבי"ם מֶלֶךְ אֲבִים וּבִד"ה נִקְרָא אֲבִיהַ, וְנִרְאָה כִּי יַעַן שֶׁגַם יִרְבֵּעַם הָיָה לוֹ בֶּן בְּשֵׁמוֹ אֲבִיהַ הָיוּ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאִים בְּנוֹ שֶׁל רַחֲבֵעַם אֲבִים בְּמִי"ם שֶׁל כְּנוֹי הַרְבִּים ר"ל אֲבִיהַ שֶׁלָּהֶם, וְלִהְבְדִּילוֹ מִן אֲבִיהַ שֶׁל יִרְבֵּעַם: (מלבי"ם)

ב שְׁלֹשׁ שָׁנִים מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַת אֲבִישָׁלוֹם:

מצודת דוד שֹׁשׁ וְכו'. וּמְקוּטְעוֹת הָיוּ: (מצודת דוד)

רלב"ג וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַת אֲבִישָׁלוֹם. הִנֵּה בִסְפָר דְּבָרֵי הַיָּמִים זָכַר שֶׁמָּה מִיְכִיָּהוּ בַת אֲוִרְיָאֵל מִגְּבֵעָה וְהַכֹּל אַחַד עוֹד זָכַר שֶׁם שֶׁמָּה מַעֲכָה בַת אֲבִישָׁלוֹם וְאַחֲשׁוּב שֶׁהוּא אֲבִישָׁלוֹם בֶּן דָּוִד כִּי שֵׁם זָכַר לְרַחֲבֵעַם שֹׁשׁ נָשִׁים הָאֶחָת בַת בֶּן דָּוִד וְהַשְּׁנִית בַת בֶּן יִשִׁי וְהַשְּׁלִישִׁית מַעֲכָה בַת אֲבִישָׁלוֹם וַיִּדְמָה שֶׁזָּכַר אֵלּוֹ הַנָּשִׁים מִפְּנֵי הַיּוֹתֵם מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְלֹא זָכַר בְּאַבְשָׁלוֹם שֶׁהָיָה בֶּן דָּוִד כִּי לֹא נִהְיָ עִמּוֹ מִנְּהַג בֶּן וְאוֹלֵי שָׂאֵר הַנָּשִׁי שֶׁלְקַח וּפִילְגָשִׁיו לֹא זָכַר שֶׁמָּם אֵךְ זָכַר אֵלּוֹ לְבַד לְהִיּוֹתֵן מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ וְהִנֵּה זָכַר שֵׁם אִמּוֹ לְהַעֲיִד כִּי הִיְתָה מִתִּיחֶסֶת לְאֲבִיהַ שֶׁהִיא אִישׁ רַע מְאֹד וְלִזְהָ תִּמְצָא גַם כֵּן שֶׁזָּכַר כִּי הִיא עֲשָׂתָה מִפְּלַצַת לְאַשְׁרָה וְכֵאֵילּוֹ בְּאֵר שֶׁהִסְבִּיחַ בְּהִיּוֹת אֲבִיהַ עוֹשֶׂה רַע בְּעֵינֵי ה' הִיְתָה מִפְּנֵי הַיּוֹתוֹ בֶּן מַעֲכָה: (רלב"ג)

ג וַיֵּלֶךְ בְּכָל חַטָּאוֹת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה לְפָנָיו וְלֹא הָיָה לָבֹב שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהָיו כָּל־בָּב דָּוִד אָבִיו:

מלבי"ם אֲשֶׁר עָשָׂה לְפָנָיו ר"ל הוּא לֹא הָיָה חוֹטֵא בְּעַצֵּם רַק מִפְּנֵי שֶׁכָּבַר נַעֲשׂוּ לְפָנָי מִלְכוּ לֹא בִטֹל חַטָּאת אֲבִיו וְזֶה הָיָה מִצַּד שֶׁלֹּא הָיָה לָבֹב שָׁלֵם

כלבב דוד לכן לא שם על לבו להסיר חטאות האלה : (מלבי"ם)

גד כִּי לְמַעַן דָּוִד נָתַן יְהוָה אֱלֹהָיו לֹא נִיר בִּירוּשָׁלַם לְהַקִּים אֶת בְּנוֹ אַחֲרָיו
וּלְהַעֲמִיד אֶת יְרוּשָׁלַם :

מצודת דוד כי למען דוד. רצה לומר : כל כך הרשיעו, עד שלא היה ראוי למלוך רק למען דוד וכו' : לו ניר. לדוד נתן ניר בירושלים, ולתוספות ביאור אמר להקים את בנו אחריו : ולהעמיד וכו'. רוצה לומר : בכדי שיתקיים הבית אשר בירושלים, כאשר ימלוך בה מזרע הבונה אותה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ניר. כמו נר, ורוצה לומר : מלכות : (מצודת ציון)

רלב"ג ניר בירושלים. ניר הוא הארץ הנעבדת באופן שיהיו הצמחים אשר בה פרים ובזה יאמר כי לולא דוד לא היה השם יתברך נותן לו בירושלם זרע שימשול בו להעמיד את ירושלם והוא אסא : (רלב"ג)

מלבי"ם כי למען ר"ל ומצד זה היה ראוי שיפול אז במלחמה שהיה לו עם ירבעם הנזכר בד"ה והוא נצחו ע"פ נס, באר שנס הזה לא היה בזכותו רק בזכות דוד אביו ובזכות ירושלם (כנ"ל י"א י"ג) : (מלבי"ם)

גה אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא סָר מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו רַק בְּדַבֵּר אֲוִרָה הַחֲתִי :

מצודת דוד אשר עשה. רוצה לומר : בעבור אשר עשה דוד את הישר וכו' : רק בדבר אוריה. כי בבת שבע לא חטא, כי כל היוצא למלחמת בית דוד, גט כריתות כותב לאשתו. (ו) ומלחמה היתה. רוצה לומר, המלחמה שהיתה בין רחבעם לירבעם, היתה כל ימי חייו של אביס, רוצה לומר : מעת היותו לאיש, כי הוא היה היוצא והבא במלחמה : (מצודת דוד)

רלב"ג רק בדבר אוריה החתי. זה ממה שיעיד כי בשאר דבריו בכללם עשה דוד הישר בעיני ה' : (רלב"ג)

זו וּמִלְחָמָה הִיְתָה בֵּין רְחִבְעָם וּבֵין יְרֵבְעָם כָּל יְמֵי חַיָּיו :

רלב"ג ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו. ר"ל כל ימי חיי רחבעם ואף על פי שבתחלה מנעם הנביא מלהלחם להשיב אל רחבעם המלוכה אחר זה היה ביניהם מלחמות : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: מ"ש ומלחמה היתה וכו', כבר נזכר למעלה (י"ד ל') ולמה נכפל שתי פעמים :

(ו-ז) ומלחמה היתה בין רבעם כבר אמר זה למעלה (י"ד ל') ופי' רי"א שבא לומר שבמלחמה זו היה אביס העיקר העוסק בה כי רבעם היה רך הלבב וכמ"ש בד"ה. ויל"פ שמוסב למטה ופי' המלחמה אשר היתה בין רבעם ובין ירבעם וכן יתר דברי אביס הם כתובים על ספר ד"ה למלכי יהודה וכן המלחמה שהיתה בין אביס ובין ירבעם ג"כ כתוב שם, ובא לומר שמלחמה זו התחילה מימי רבעם ונגמרה בימי אביס שהוא נצח המלחמה ואז כתבו על ספר כלל דברי המלחמות האלה שנמשך בין ירבעם ובין רבעם ואביס בנו: (מלבי"ם):

ז וַיִּתֵּר דְּבָרֵי אָבִים וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה הֵלֹאֵם הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה וּמְלַחְמָהּ הֵיְתָה בֵּין אָבִים וּבֵין יִרְבְּעָם:

מצודת דוד **בין אביס.** אף בימי מלכותו לא חדל מלהלחם עם ירבעם : (מצודת דוד)

רלבי"ג ומלחמה היתה בין אביס ובין ירבעם. כבר זכר בד"ה מלחמה חזקה שהיתה ביניהם שמתו בה חמש מאות אלף איש מישראל ושם זכר כי רבעם היה נער ורך כאשר מרדו בו ישראל וזה ממה שיתבאר ממנו שאביס היה במלכו רב השנים ממה שהיה רבעם במלכו והנה אמר ורך כי לרוב השלוח שהיתה בימי שלמה היה מעונג מאד ולא ידע נימוס המלחמה אך אביס ראה מלחמות בין ירבעם ובין אביו : (רלבי"ג)

ח וַיִּשְׁכַּב אָבִים עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֶךְ אֶסָא בְּנוֹ תַחְתָּיו: (פ) **ט** וּבִשְׁנַת עָשָׂרִים לְיִרְבְּעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ אֶסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה:

מצודת דוד **ובשנת עשרים.** כי אביס מלך בי"ח לירבעם, ומלך ג' שנים מקוטעות, והם שנת י"א לירבעם וי"ט וכו', ובשנה ההיא מלך אסא, ונחשבת השנה ההיא לאביס ולאסא : (מצודת דוד)

י וְאַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַת אֲבִישָׁלוֹם:

מצודת דוד **ושם אמו.** אם אביו היתה, ולפי שהיתה מגדלתו, אמר אמו : (מצודת דוד)

רלב"ג **ושם אמו מעכה בת אבישלום**. ידמה שאם אמו גדלה אותו וזכר זה כי עם כל זה לא למד אסא ממעשיה ועשה הישר בעיני ה' כדוד אביו (רלב"ג) :

ינא **ויעש אסא הישר בעיני יהוה כדוד אביו: ינב** **ויעבר הקדשים מן הארץ ויסר את כל הגללים אשר עשו אבתיו:**

רס"י **ויעבר הקדשים**. תרגם יונתן: **ופלי נפקת צרל:** (רס"י)

מצודת ציון **ויעבר**. הסיר : **הקדשים**. הניאוף : **הגלולים**. העבודת גלולים המאוסים **כגלל** **וצואה** : **מצודת** (ציון)

רלב"ג **ויעבר הקדשים מן הארץ**. הם המוכנים למשכב : (רלב"ג)

ינב **וגם את מעכה אמו ויסרה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה ויכרת אסא את מפלצתה וישרף בנחל קדרון:**

רס"י **ויסירה מגבירה**. מהיות גבירה: **אשר עשתה מפלצת**. אמרו רבותינו (עבודה זרה מד א) מפליא ליננותא, כמין זכרות עשתה לה, והיא היתה נבעלת **לו** **בכל** **יום:** (רס"י)

מצודת דוד **וגם את מעכה**. מוסב על ויסר האמור במקרא שלפניו, לומר וגם את מעכה הסיר, וחוזר ומפרש שהסרתה היתה מהיות עוד גבירה ומושלת, לבל תסית אנשים לעבודת כוכבים : **אשר עשתה**. בעבור אשר עשתה מפלצת, והיא דמות מה, להיות דבר נוסף אל האשרה, וכמו שעבודת גלולים נקראים עצבים, ועל שם שמעציב לב עובדיהם, כן יקרא מפלצת, כי מביא רעדה, כי היא מלשון פלצות בעתתני (ישעיהו כא ד) ובעבור זה יקראו אימים, כמו שנאמר (ירמיהו נ לח) : ובאימים יתהללו : **וישרוף בנחל קדרון**. רוצה לומר : שרפה והשליך עפרה לנחל קדרון, כי אפר עבודת כוכבים אסורה בהנאה : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויסירה מגבירה**. הסירה מהיות גבירי כדי שלא תביא העם לעבוד ע"ג : **מפלצת לאשרה**. הוא בנין עשתה לכבוד הע"ג וקראה מפלצת לפי שהוא מביא פלצות וצרות רבות לעובדיו : **ויכרת אסא את מפלצתה**. הנה שרף אותה לפי שע"ג היא אסורה בהנאה ולזה השליך עפרה בנחל קדרון שלא **יהנו** **ממנה** : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות:** מ"ש וגם את מעכה אמו חסר נשוא המאמר :

וגם שיעור הכתוב ויסר את הגלולים ואת מעכה אמו שהיתה ג"כ מן הגלולים שהיו משתחויים לה לשם עבודה או שהיתה קדשה לע"ז וגם הסירה מגבירה וגם הסיר מפלצתה, שהיה שייך לעבודתה או אל היותה קדשה
לאשרה
(מלבי"ם):

יזד והבמות לא סרו רק לבב אסא ה'ה שלם עם יהוה כל ימיו:

רס"י והבמות לא סרו. צמות היחיד, שהורגלו ליקרצ עליהן לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית שהיו הצמות מותרות, לא סרו עתה, ולא על פי שנאסרו משנבנה הבית, והיו ענוקים עליה כרת: (רס"י)

מצודת דוד **והבמות.** אשר היו עשויות לשמים, ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום, לזה יחשב לחטא : (מצודת דוד)

רלבי"ג **והבמות לא סרו.** ידמה שאלו הבמות היו מזבחים בהם לש"י כמו שהיו עושין קודם בנין בית המקדש ובוזה היו חוטאי העם אך הבמות שהיו עובדים בהם ע"ג סרו כמו שהתבאר בספר ד"ה : (רלבי"ג)

טו ויבא את קדשי אביו (וקדשו) וקדשי בית יהוה כסף וזהב וכלים:

מצודת דוד **קדשי אביו.** אולי אחר שהקדיש, חזר ולקחם מן ההקדש, והביאם אסא לבית ה' : **וקדשי וכו'.** רוצה לומר : גם קדשיו הביא בית ה', ובדברי הימים (ב טו יח) נאמר וקדשיו : (מצודת דוד)

רלבי"ג **ויבא את קדשי אביו וקדשי בית ה'.** הרצון בו שכבר הביא בית ה' קדשי אביו וקדשי עצמו ולזה הוא קרי וקדשו וכן כתוב בד"ה : (רלבי"ג)

טז ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם:

מצודת דוד **ובין בעשא.** אשר מלך אחר נדב בן ירבעם, כאשר יאמר למטה : **כל ימיהם.** מן העת שהתחילו : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ומלחמה היתה** שהגם שכתוב בד"ה שלא היתה מלחמה עד שנת ט"ו למלכותו בכ"ז היו קטטות ביניהם תמיד ובשנת ט"ו היתה המלחמה

הגדולה ויתר הכתובים עד פסוק כ"ג התבאר בפרושי לד"ה: (מלבי"ם)

וַיַּעַל בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת הַרְמָה לְבִלְתִּי תֵת יִצָּא וְבָא לְאֶסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה:

מצודת דוד את הרמה. מגדל גבוה בנה מול שערי ירושלים, להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרמה. בנין רם : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעל בעשא מלך ישראל ויבן את הרמה. יש ספק במה שכתוב בזה בספר ד"ה כי שם כתוב שזה היה בשנת שלשיי ושש למלכות אסא וכבר מצאנו כי בשנת שלש למלכות אסא מלך בעשא ולא מלך בעשא כי אם ארבע ועשרים שנה ואיך יתכן עם זה שתהיה זאת המלחמות בשנת שלשים ושש למלכות אסא ואולם התר זה הספק הוא לפי מה שאומר והוא שכבר שקטה הארץ מכל מלחמה עשר שנים בימי אסא כמו שכתוב בספר ד"ה וכראות ישראל הצלחתו בקבצו אליו רבים מישראל בחמש עשרה שנה במלכו כי אז נלחם עם ישראל והביאו שלל רב כמו שכתוב שם ושם כתוב ומלחמה לא היתה עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא והרצון בו שלא היתה מלחמה לו עם ישראל קודם זה כי לא יתכן לומר שלא היתה לו מלחמה כלל כי לא שקטה הארץ בימיו כי אם עשר שנים וכאשר התישב זה הוא מבואר שמה שאמר עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא הוא שנת חמש עשרה שנה למלכות אסא כי אז היתה לו מלחמה עם ישראל ואמנם מנה שלשים וחמש שנה מעת החלק המלכות כי כבר היו עשרים שנה לרחבעם ואבים ולאסא חמש עשרה והנה בשנת שש עשרה לאסא בנה בעשא את הרמה ואחשוב שמנה מעת החלק המלכות כי מה שעשה אסא על דבר בניית הרמה סבב גם כן החלק המלכות כי כבר החל המלכות לשוב לו קודם זה כמו שזכרנו ובעבור זה החטא נשארה המלכות נחלקת כבראשונה והנה זה החטא היה ששם בשר זרועו במה ששלח אל בן הדד מלך ארם ולא בטח בהי אשר הפיל מחנה הכושיים לפניו ואחשוב שלזאת הסבה חלה את רגליו לעת זקנתו כי הוא שלח זה אל בן הדד כאילו לא היו לו רגלים ללכת במלחמה ולזה סבב השיי שחלש כח רגליו לעת זקנתו : (רלב"ג)

וַיִּקַּח אֶסָּא אֶת כָּל הַכֶּסֶף וְהִזְהִיב הַנּוֹתְרִים בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאֶת אֹצְרוֹת בֵּית (מֶלֶךְ) הַמֶּלֶךְ וַיִּתְּנֵם בְּיַד עֲבָדָיו וַיִּשְׁלַחֵם הַמֶּלֶךְ אֶסָּא אֶל בֶּן הַדָּד בֶּן טַבְרֵמָן בֶּן חֲזִיּוֹן מֶלֶךְ אֲרָם הַיֹּשֵׁב בְּדַמְשֶׁק לֵאמֹר:

מצודת דוד הנותרים. מה שלא לקח שישק, ועם שנאמר למעלה (יד כו)

שאת הכל לקח, הנה לא לקח אלא מה שמצא, ונשאר עוד מה שלא מצא
(מצודת דוד)

יט בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ בֵּין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שְׁלַחְתִּי לְךָ שְׁחַד כְּסָף
וְזָהָב לְךָ הַפָּרָה אֶת בְּרִיתְךָ אֶת בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֶה מֵעָלַי:

מצודת דוד ויעלה מעלי. רצה לומר : הלחם עמו שיעלה מעלי : (מצודת דוד)

מצודת דוד ציון הפרה. ענין בטול : (מצודת דוד) ציון

כ וַיִּשְׁמַע בֶּן הַדָּד אֶל הַמֶּלֶךְ אָסָא וַיִּשְׁלַח אֶת שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר לוֹ עַל
עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּךְ אֶת עֵיזֹן וְאֶת דָּן וְאֶת אֲבֵל בֵּית מַעֲכָה וְאֶת כָּל כְּנָרוֹת
עַל כָּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי:

מצודת דוד כל כנרות. כל המקומות אשר במחוז כנרות : על כל. עם כל
ארץ וכי (מצודת דוד)

כא וַיְהִי כִשְׁמַע בַּעֲשָׂא וַיַּחְדֵּל מִבְּנוֹת אֶת הָרְמָה וַיֵּשֶׁב בְּתַרְצָה:

מצודת דוד בתרצה. שהיתה עיר המלוכה : (מצודת דוד)

כב וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת כָּל יְהוּדָה אִין נָקִי וַיִּשְׂאוּ אֶת אַבְנֵי הָרְמָה
וְאֶת עֲצֵיהָ אֲשֶׁר בָּנָה בַּעֲשָׂא וַיִּבְנוּ בָּם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶת גֹּבַע בְּנֵימִן וְאֶת
הַמְצָפָה:

כ"י איז נקי. אפילו חתן מחדרו, שנאמר זו (לזכרים כל ה): נקי יהיה
לזיתו שנה אחת: (כ"י)

מצודת דוד השמיע. הכריז להשמיע : אין נקי. לבל יהיה מי מכולם, נקי
ונפטר מלבוא (מצודת דוד)

כג וַיִּתֵּר כָּל דְּבָרֵי אָסָא וְכָל גְּבוּרָתוֹ וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה
הֲלֹא הֵמָּה כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה רַק לַעֲת זְקֻנָתוֹ

חלה

את

רגליו:

מצודת דוד **רק.** רצה לומר : בכל דבר היה מוצלח, רק לעת זקנתו וכו' :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **את רגליו.** מרגליו, כמו (בראשית מד ד) יצאו את העיר,
ומשפטו : מהעיר : (מצודת ציון)

כד וַיִּשְׁכַּב אֶסָּא עִם אָבִיתּוֹ וַיִּקְבֹּר עִם אָבִיתּוֹ בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ תַחְתָּיו: (פ) **זכה** וְנָדַב בֶּן יִרְבְּעָם מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנָת
שְׁתַּיִם לְאֶסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל שְׁנַתַּיִם:

רז"י **שנתים.** השניה והשלישית **לחסא:** (רז"י)

מצודת דוד **בשנת שתיים לאסא.** כי אסא מלך בשנת כ' לירבעם, וירבעם
מת בשנת כ"ב, ומיד מלך נדב אם כן הוא בשנת שתיים לאסא : **שנתים.**
ומקוטעות היו : (מצודת דוד)

רלבי"ג **בשנת שתיים לאסא מלך יהודה.** ידוע כי מת ירבעם בשנת שתיים
לאסא כי עשרים ושתי שנה מלך וכבר מלכו עשרי שנה רחבעם ואבים
ולא השלים השנה ונחשבה השנה ההיא לו ולנדב בנו ולא השלים נדב
השנה השלישית לאסא ונחשבה השנה השלישית לאסא ולז"א שכבר מלך
נדב שנתים ואחר מלך בעשא עשרים וארבע שנה ולזה נשלמו בשנת
עשרים ושש לאסא ולא השלים השנה ונחשבה לו השנה ההיא לו ולעמרי
ואחר מלך עמרי שתיים עשרה שנה ולזה נשלמו בשנת שלשים ושמנה
לאסא ובזה הותרו ספקות רבות יפלו במנין אלו השנים שנחשבו לכאן
ולכאן : (רלבי"ג)

כז וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה וַיִּלְךְ בְּדַרְךָ אָבִיו וַבְּחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת
יִשְׂרָאֵל:

מלבי"ם **בדרך** במעשים רעים שעשה **ובחטאתו** בדבר העגלים : (מלבי"ם)

כז וַיִּקְשֶׁר עָלָיו בַּעֲשָׂא בֶן אַחֲזִיָּה לְבֵית יִשְׁשָׁכָר וַיִּפְּהוּ בַּעֲשָׂא בְּגִבְתּוֹ
אֲשֶׁר לְפִלְשֵׁתַיִם וְנָדַב וְכָל יִשְׂרָאֵל צָרִים עַל גִּבְתּוֹ:

מצודת דוד ונדב. ואז היה נדב וכל ישראל וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויקשור. ענין מרד הנעשה על ידי בני אדם קשורים באגודה אחת : **צרים.** מלשון מצור, רוצה לומר : חנו לצור ולסבב : (מצודת ציון)

כח וימתהו בעשא בשנת שלש לאסא מלך יהודה וימלך תחתי:

מצודת דוד בשנת שלש לאסא. כי נדב מלך בשנת שנים לאסא, ושנתים מלך, והם מקצת הב' מאסא והג', והם ב' שנים מקוטעות : (מצודת דוד)

כט ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמדו כדבר יהוה אשר דבר ביד עבדו אחיה השילני:

רלבי"ג ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם. ראוי לספק איך נחשב לו זה לעון והנה היה דבר ה' ביד אחיה הנביא שיהיה זה לבית ירבעם בן נבט והנה מצאנו שנחשב לו לעון במה שאמר אחר זה ועל כל הרעה אשר עשה בעיני ה' להכעיסו במעשה ידיו להיות כבית ירבעם ועל אשר הכה אותו, ואפשר שנאמר כי נענש על זה מפני שכבר הראה שלא עשה זה בעבור חטאת ירבעם כי גם הוא הלך בדרכי ירבעם ולא עשה זה גם כן למלא דבר ה' כמו שעשה יהוא אבל עשה זה לרוע לבבו בעבור שימלוך ולא ימצא מי שיחלוק עמו על המלכות לתתה לבית ירבעם ונענש גם כן בעבור שהרגו בעת שהיה נלחם מלחמות ה' עם פלשתים כי כבר היו אז צרים על גבתון אשר לפלשתי ואולי יהוא לא נענש על כלותו בית אחאב כי כבר עשה זה במצות נביא השם ובער גם כן הרבה מהתועבות אשר עשה אחאב :

מלבי"ם הכה כל בית ירבעם זה עשה לחזק מלכותו שלא ימרדו בו, אבל מה שלא השאיר כל נשמה אף נשים וקטנים זה היה כדבר ה', והיה עונש השגחיי :

לז על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל בכעסו אשר הכעיס את יהוה אלהי ישראל:

מצודת דוד בכעסו. רצה לומר : שהיה יודע רבונו, ומתכוין להכעיסו ולמרוד בו : (מצודת דוד)

מלבי"ם על חטאת ירבעם א. שחטא, ב. שהחטיא, ג. אשר הכעיס שעשה להכעיס :

לא וְיִתֵּר דְבָרֵי נֹדֵב וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה הָלֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד ומלחמה היתה. עם שכבר נאמר למעלה, בא עתה לומר אף שאסא היה צדיק גמור, ובעשא הלא הטיב לעשות להשמיד בית ירבעם, עם כל זאת לא נמנע אסא מלהלחם עמו, על כן גם הוא עשה הרע כאשר יאמר למטה, ולא נחשב לו אם כן לזכות מה שהשמיד בית ירבעם: (מצודת דוד)

לב וּמִלְחָמָה הִיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין בְּעֵשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵיהֶם: (פ)

מלבי"ם השאלות: מ"ש ומלחמה היתה כבר נזכר למעלה בפסוק ט"ז ולמה נכפל:

(לב-לד) ומלחמה היתה, זה נזכר כבר בפסוק ט"ז, רק פה בא לבאר סבת המלחמה, כי אחר שבעשא הכה בית ירבעם שמרד בשלמה היה ראוי שיהיה אסא אוהבו רק סבת המלחמה מפני כי: (מלבי"ם)

לג בְּשָׁנַת שְׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ בְּעֵשָׂא בֶן אַחִיָּה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתַרְצָה עֲשָׂרִים וָאַרְבַּע שָׁנָה:

רש"י בְּשָׁנַת שְׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ בְּעֵשָׂא. שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְאָסָא, נִמְנִית לְנֹדֵב וּלְבַעֲשָׂא: (רש"י)

מצודת דוד בשנת שלש לאסא. השנה ההיא נחשבת גם לנדב גם לבעשא, כי בשנה ההיא הרגו לנדב, ומלך מיד: **עשרים וכו'.** ומקוטעות היו: (מצודת דוד)

לד וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינָי יְהוָה וַיִּלְךְ בְּדֶרֶךְ יִרְבְּעָם וּבַחֲטָאתוֹ אֲשֶׁר הֶחְטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל: (ו)

מלבי"ם ויעש הרע בעיני ה' וילך בדרך ירבעם וע"כ שנאהו אסא הצדיק ע"ד הלא משנאך ה' אשנא והתגר בו מלחמה: (מלבי"ם)

מלכים א פרק-טז

א וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יְהוֹאָכָן בֶּן חֲנָנִי עַל בַּעֲשָׂא לֵאמֹר: **ב** יַעַן אֲשֶׁר הִרְמִיתִיךָ מִן הָעֶפְרָיִם וְאֶתְנֶנְךָ נְגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְתִלְךָ בְּדַרְךָ יְרֻבְעָם וְתַחֲטֹא אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיסֵנִי בַחֲטָאתָם:

מצודת ציון **הרימותיך**. מלשון תרומה והפרשה : (מצודת ציון)

ג הִנְנִי מִבְּעִיר אַחֲרֵי בַעֲשָׂא וְאַחֲרֵי בֵיתוֹ וְנִתַּתִּי אֶת בֵּיתְךָ כְּבֵית יְרֻבְעָם בְּ:

מצודת ציון **מבעיר**. ענין הפנוי מהמקום : (מצודת ציון)

ד הִמַּת לְבַעֲשָׂא בְּעִיר יֹאכְלוֹ הַכְּלָבִים וְהִמַּת לוֹ בַשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם:

רלב"ג **המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים**. ר"ל שלא יבא אחד מהם אל קבר (רלב"ג)

ה וַיִּתֵּר דְבַרִּי בַעֲשָׂא וְאֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֵלֵא הֵם כְּתוּבִים עַל סֹפֶר דְּבַרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: **ו** וַיִּשְׁכַּב בַּעֲשָׂא עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּתַרְצָה וַיִּמְלֹךְ אֵלֶּה בְּנוֹ תַחְתָּיו: **ז** וְגַם בֵּיד יְהוֹאָכָן בֶּן חֲנָנִי הִנְבִּיא דְבַר יְהוָה הִזְיָה אֶל בַּעֲשָׂא וְאֶל בֵּיתוֹ וְעַל כָּל הָרַעָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשָׂה יָדָיו לְהִיּוֹת כְּבֵית יְרֻבְעָם וְעַל אֲשֶׁר הִפָּה אֹתוֹ: (פ)

רס"י **וגם זיד יהוא בן חנני הנביא דבר ה' היה אל בעשא**. כלומר הרי שמלך חלה בן בעשא, ואף גם זאת דבר ה' היה זיד יהוא, שלא תתקיים מלכותו: ועל אשר הכה אותו. הואיל וגם הוא הלך בחטאתיו, נמלא שלא היה לו להורגו, לכך נענש על הריגתו, וכן מצינו (בהושע א ד): ופקדתי

את דמי יזרעאל על בית יהוא, הואיל ולא סרו מדרכי אחאז, נענשו על הריגתם: פַר מחלית הרכב. הוא ואחר היו פָּרִים על הרכב: (רפ"י)

מצודת דוד וגם ביד יהוא. כי למעלה לא הזכיר לייעד העונש כי אם על מה שהחטיא את ישראל, ולא הזכיר מה שחטא הוא בעצמו, לכן הוסיף לומר, וגם ביד יהוא וכו', ורצה לומר: באותה הנבואה עצמה ששלח ביד יהוא, שמיועד הוא לעונש על אשר החטיא את ישראל, בהנבואה ההיא ייעד העונש גם בעבור הרעה אשר עשה בעצמו, במעשה ידיו: ועל אשר הכה אותו. רצה לומר: גם יביא עליו העונש, בעבור שהכה בית ירבעם, ואף שבדבר ה' נעשה מכל מקום בעשא לא עשאו לקיים דבר ה', כי אם עשה לשבת על כסא המלוכה, מבלי ימצא מערער עליו, הואיל וגם הוא אחז במעשיו, לזאת לדם נקי יחשב לו: (מצודת דוד)

רלב"ג וגם ביד יהוא בן חנני. ר"ל כי היה עוד דבר ה' על ידו אל בעשא ואל ביתו שיהיה כבית ירבעם על לכתו בדרך ירבעם ועל אשר הכה אותו וזה מה שהוסיף בזאת הנבואה השנית ועל זה התעורר להרוג אדניו ולזה לא נענש על הריגתם אך נענש על לכתו בחטאת ירבעם ועל החטיאו את ישראל (רלב"ג):

מלבי"ם השאלות: הלא כבר אמר בפסוק א' שהיה דבר ה' אל יהוא:

וגם ביד יהוא, מ"ש בפסוק א' ויהי דבר ה' אל יהוא זה היה בחיי בעשא אז גלה ה' אל יהוא חריצת הדין שנגזר על בעשא ולא היה בתורת שליחות רק שגלה להנביא גזר דינו ע"ד כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו וכו', ואחר שמת בעשא ומלך אלה בנו, שאז הגיע זמן קיום הגזרה (שאז כבר חטאו שני דורות הוא ובנו, כמו שהיה בירבעם אחרי מלך בנו) אז שלחו בתורת שליח להודיע הגזרה, ועז"א ביד יהוא מלת ביד מורה על השליחות ששלחו להודיע הגזר דין אל החוטא, והיתה השליחות אל בעשא ואל ביתו ר"ל אלה בנו, והודיע שיענישהו על שני דברים, א. על הרעה אשר עשה וכו' להיות כבית ירבעם וא"כ ראוי להענש כמו ירבעם, ב. נוסף לזה על אשר הכה אתו, אחר שהוא כבית ירבעם למה הכה אותו ומגיע לו על זה עונש מיוחד, ועתה ספר שנדמה הכרתתו לבית ירבעם כמו שנדב בן ירבעם נהרג ע"י קשר בשנה שניה למלכו, כן נהרג אלה: (מלבי"ם)

ח בְּשָׁנַת עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ אֱלֹהֵי בְנֵי בְעֵשָׂא
על ישראל: בְּתַרְצָה שְׁנָתַיִם:

מצודת דוד בשנת עשרים ושש. כי בעשא מלך בגי לאסא, ועם השנה ההיא מלך כ"ד שנים, ומת ומיד מלך אלה, והרי היא בשנת כ"ו לאסא: שנתים. ומקוטעות היו: (מצודת דוד)

טו וַיִּקְשֶׁר עָלָיו עֲבֹדוֹ זְמָרִי שֶׁר מִחֲצִית הָרֶכֶב וְהוּא בְּתִרְצָה שְׁתֵּה שְׁפוֹר
בֵּית אֶרְצָא אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת בְּתִרְצָה:

מצודת דוד **שר מחצית הרכב**. שני שרים היו לאלה על אנשי הרכב, והיה זמרי לשר על החצי : **והוא בתרצה**. בעת שקשר עליו זמרי, היה אלה בתרצה, בבית ארצא אשר היה ממונה על בית המלך אשר בתרצה, ושם שתה היין עד אשר נשתכר, ולזה לא היה בו דעת להיות נשמר מזמרי : (מצודת דוד)

רלבי"ג **שר מחצית הרכב**. הנה היו שרי הרכב שנים וזמרי היה אחד מהם והנה שלם השם לבעשא מדה כנגד מדה כי הוא הרג את בית ירבעם בעת היותם צרים על גבתון אשר לפלשתים והוא גם כן בעת שהיו ישראל חונים על גבתון אשר לפלשתים הרג זמרי את כל בית בעשא ומשפחתו ורעהו : (רלבי"ג)

מלבי"ם **בית ארצא** שם אדם פקיד על הבית, **והוא בתרצה** הקשר שעשה בעשא על נדב היה בגבתון בשדה המלחמה כי הקושרים אתו היו אנשי הצבא, משא"כ הקושרים את זמרי היו בני העיר, ולכן בחר העת שבני חיל הצבא היו בגבתון והמלך לבדו בביתו שותה שכור : (מלבי"ם)

זו וַיָּבֵא זְמָרִי וַיִּפְהוּ וַיְמִיתֵהוּ בְּשָׁנַת עֶשְׂרִים וְשִׁבְעַ לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה
תַּחְתָּיו:

מצודת דוד **בשנת עשרים ושבע**. כי בשנת כ"ו לאסא מלך, וימי מלכותו שנתים, והם מקצת הכ"ו מאסא והכ"ז, והם ב' שנים מקוטעות : (מצודת דוד)

זא וַיְהִי בְּמַלְכוֹ כְּשִׁבְתּוֹ עַל כְּסֵאוֹ הִפָּה אֶת כָּל בֵּית בְּעֶשְׂא לֹא הַשְּׂאִיר
לוֹ מִשְׁתֵּין בְּקִיר וְגֹאֲלִיו וְרֵעֵהוּ:

רס"י וגואליו ורעהו. (תרגום) וקריבוהי ורחמוהי: (רס"י)

מצודת דוד **משתין בקיר**. הוא הזכר, העושה קלוח למרחוק : **וגאליו**. קרוביו, כמו (ויקרא כח כה) : ובא גאלו על כי להקרוב היא משפט הגאולה לגאול, שדהו מיד הקונה : **ורעהו**. מיוחד היה להם איש לשבת תמיד עם המלך, וכמו שנאמר (לעיל ה) : וזבוד וכו' רעה המלך : (מצודת דוד)

מלבי"ם (יא-יב) **כשבתו על כסאו הכה את כל בית בעשא ר"ל בניו ואחיו וגואליו כדי שתהיה הממלכה נכונה בידו, ואח"כ וישמד זמרי דרך השמדה אף נשים וטף שלא היה ירא שיעמדו נגדו בדבר המלוכה וזה היה כדבר ה' לקיים גזרתו, ובוזה לא השאיר לו משתין בקיר זה היה השמדה וגאליו ורעהו שלא יטענו ע"ד המלוכה** : (מלבי"ם)

יב וישמד זמרי את כל בית בעשא כדבר יהוה אשר דבר אל בעשא ביד יהוה הנביא: **יג** אל כל חטאות בעשא וחטאות אלה בנו אשר חטאו ואשר החטיאו את ישראל להכעיס את יהוה אלהי ישראל בהבליהם: **יד** ויתר דברי אלה וכל אשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל: **טו** בשנת עשרים ושבע שנה לאסא מלך יהודה מלך זמרי שבעת ימים בתרצה והעם חנים על גבתון אשר לפלשתים:

מצודת דוד **בשנת עשרים ושבע**. כי מלך מיד כשהרג לאלה : **והעם חונים**. כשהומלך בתרצה היו העם חונים בגבתון : (מצודת דוד)

רלב"ג **והנה** מלך זמרי שבעת ימים ובאותן הימ"י הלך בחטאת ירבעם ומת בחטאתו אשר חטא ותיכף המליכו העם את עמרי שהיה שר צבא על ישראל ואף על פי שנתחדש לו אחר זה מחלוקת על המלכות בסבת תבני בן גינת הנה נחשב המלכות לעמרי ומת בשנת שלשים ושמונה לאסא ונחשבה לו השנה ההיא ולזה אמר כי מלך עמרי שתים עשרה שנה ומאלו הי"ב שנה מלך שש שנים שלמות בתרצה וזה כי בשנת שלשים ואחת לאסא מלך יהודה מת תבני ומלך עמרי על ישראל בכללם ר"ל עשרת השבטים והנה היה כל זמן מלכותו שתים עשרה שנה כמו שזכרנו ובתרצה מלך שש שני שלמות שיש מסוף שלשי ואחת לאסא עד ראש שלשים ושמוני :

טז וישמע העם החנים לאמר קשר זמרי וגם הכה את המלך וימלכו: כל ישראל את עמרי שר צבא על ישראל ביום ההוא במחנה:

מצודת דוד **כל ישראל**. אותם שהיו במחנה, המליכו את עמרי, ולא חפצו בזמרי : (מצודת דוד)

יז ויעלה עמרי וכל ישראל עמו מגבתון ויצרו על תרצה: **יח** ויהי

כְּרֹאוֹת זְמַרִי כִּי נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֵא אֶל אַרְמוֹן בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו
אֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ בְּאֵשׁ וַיָּמָת:

מצודת דוד וישרוף עליו. עמרי שרף על זמרי : (מצודת דוד)

מצודת ציון ארמון. היכל. (כד) שמר. שם איש : (מצודת ציון)

יט על (חטאתו) חטאתיו אשר חטא לעשות הרע בעיני יהוה ללקת
בְּדַרְךָ יִרְבְּעַם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד אשר חטא. בעוד היה שר מחצית הרכב, חטא והחטיא את
הנתונים תחת ממשלתו : (מצודת דוד)

מלבי"ם אשר חטא לעשות וכו' ללכת וכו' ר"ל שגמר בדעתו לעשות
וללכת בדרך זה : (מלבי"ם)

כ וַיִּתֵּר דְּבַרִי זְמַרִי וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קִשַּׁר הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבַרִי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (פ) **כא** אִזּוֹ יַחֲלַק הָעָם יִשְׂרָאֵל לְחֻצֵי חֻצֵי הָעָם
הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן גִּיְתָה לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֲצִי אַחֲרֵי עֲמַרִי:

מצודת דוד לחצי. לשני חצאים : חצי העם. אותם שלא היו בהמחנה, היו
אחר תבני : (מצודת דוד)

מלבי"ם אז יחלק העם כי תחלה בעוד זמרי חי התאחדו נגד זמרי וגם
אלה שלא היו רוצים בעמרי, לא נתפרדו לבל יגבר זמרי, אבל במות זמרי
אז יחלק וכו' : (מלבי"ם)

כב וַיִּחְזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עֲמַרִי אֶת הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן גִּיְתָה
וַיָּמָת תִּבְנִי הַמֶּלֶךְ עֲמַרִי: (פ)

רס"י וימת תבני. כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו, הרגו את
תבני, כשראו חשיבותו של עמרי, בסדר עולם: (רס"י)

מצודת דוד וימת תבני. בסדר עולם יש, כיון שהשיא אסא בתו של עמרי
ליהושפט בנו לאשה, הרגו את תבני : (מצודת דוד)

כג בַּשָּׁנָה שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ עַמְרִי עַל
יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עָשָׂר שָׁנָה בְּתַרְצָה מֶלֶךְ שֵׁשׁ שָׁנִים:

רפ"י בַּשָּׁנָה שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה לְאַסָּא וְגו' מֶלֶךְ עַמְרִי. מַלְכוּת שְׁלִימָה,
וְחַמֵּשׁ שָׁנִים הִיְתָה מַחְלֻקְתּוֹ שֶׁל תְּבַנִּי, מֵעַמְרִים וְשָׁבַע לְאַסָּא, עַד שְׁלוֹשִׁים
וְאַחַת: שְׁתֵּים עָשָׂר שָׁנָה. כִּי הִכָּל, חַמֵּשׁ בְּמַחְלֻקַת וְשָׁבַע בְּמַלְכוּת שְׁלִימָה,
וְאִי אִפְסָר לְוַמַּר שְׁתֵּים עָשָׂר בְּמַלְכוּת שְׁלִימָה, שֶׁהִרִי אַחֲרָיו בְּנוֹ מֶלֶךְ בַּשָּׁנָה
שְׁלֹשִׁים וְשָׁמְנָה לְאַסָּא: בְּתַרְלָה מֶלֶךְ שֵׁשׁ שָׁנִים. עַד שֶׁלֹּא בָּנָה אֶת שְׁמֵרוֹן:
(רפ"י)

מצודת דוד **שלשים ואחת.** אף כי זמרי הלא מלך בכ"ז לאסא, והומת אחר
שבעה ימים, ומיד מלך עמרי, אבל לפי שחצי העם היו אחרי תבני, לא
היתה מלכות עמרי מלכות שלימה, עד כי הומת תבני בשנת ל"א לאסא,
כי אז מלך על כל ישראל: **שתים עשרה שנה.** ומקוטעות היו וחושב מעת
שהומלך מהעם אשר במחנה, ומלך אם כן חמש שנים עם תבני כאחת,
ושבע שנים אחר שמת תבני, ולפי שבסוף מלך על כל ישראל, חזר לחשוב
למלכותו גם אלו חמשת השנים: (מצודת דוד)

כד וַיִּקַּן אֶת הַהֵר שְׁמֵרוֹן מֵאֵת שְׁמֵר בְּכַפְרִים כֶּסֶף וַיִּבֶן אֶת הַהֵר וַיִּקְרָא
אֶת שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֵׁם שְׁמֵר אֲדֹנָי הַהֵר שְׁמֵרוֹן:

מצודת דוד **ויקן.** בשנה השביעית למלכותו: **את ההר שמרון.** על שם סופו
אמר, כי הוא קראה שומרון: **ויבן.** להיות לו לעיר מלוכה לשבת בה:
(מצודת דוד)

רלב"ג ויקן את ההר שמרון. ר"ל ההר שבנה בו עיר שמרון ולפי שהיה
שם אדני ההר שמר קרא שם העיר שמרון וזה אות כי היה שם עיר שמה
שמרון קודם זה אך עתה בנאי עמרי: (רלב"ג)

מלבי"ם **ויקרא שם העיר על שם שמר** מורה ההבדל בין ירושלים
שנקראת לזכרון יראה ושלמות ובין שומרון שנקרא ע"ש אדם בליעל
(מלבי"ם):

כה וַיַּעֲשֶׂה עַמְרִי הָרַע בְּעֵינָי יְהוָה וַיִּרַע מִכָּל אֲשֶׁר לְפָנָיו:

רלב"ג **וירע מכל אשר לפניו.** ידמה שהלך בחטאת ירבעם כמו שספר

והוסיף עוד לחטוא חטאים אחרים ואפשר עוד שאמר שהרע מכל אשר לפניו מפני לכתו בכל חטאת ירבעם כי היה ראוי שיקבל מוסר מפני מה שראה מבית בעשא ובית ירבעם ולפי שלא קבל כלל מהמוסר מפני זה להעיר מעט מחטאת ירבעם הנה ראוי שיאמר שהרע מכל אשר לפניו ויעיד שהענין כן מפני אמרו וילך בכל דרך ירבעם בן נבט : (רלב"ג)

מלבי"ם (כה-כו) **וירע וכו' וילך וכו'**, ר"ל שהרע בגלולים חדשים אשר לא היו לפניו חוץ ממה שלא עזב גם דרך ירבעם : (מלבי"ם)

לכז וַיֵּלֶךְ בְּכָל דֶּרֶךְ יִרְבְּעָם בֶּן נְבָט (ובחטאתיו) וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחְטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלִיָּהֶם: **לכז** וַיֵּתֶר דְּבָרֵי עֲמֹרִי אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: **לכח** וַיִּשְׁכַּב עֲמֹרִי עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּשִׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ אַחָאָב בְּנוֹ תַחְתָּיו: (פ) **לכט** וְאַחָאָב בֶּן עֲמֹרִי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ אַחָאָב בֶּן עֲמֹרִי עַל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן עֲשָׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה:

מצודת דוד **שלשים ושמונה**. כי עמרי מלך מיד כשמת זמרי בכ"ז לאסא וימי מלכותו י"ב שנים, ומת. ומיד מלך אחאב הרי ל"ח לאסא : **עשרים וכו'**. מקוטעות היו : (מצודת דוד)

לל וַיַּעַשׂ אַחָאָב בֶּן עֲמֹרִי הָרַע בְּעֵינָיו יְהוָה מְכַל אֲשֶׁר לִפְנָיו: **ללא** וַיְהִי הַנִּקְל לְכַתּוֹ בְּחַטָּאוֹת יִרְבְּעָם בֶּן נְבָט וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת אִיזְבֵּל בַּת אַתְבַּעַל מֶלֶךְ צִידוֹנִים וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֶת הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ:

רס"י ויעבוד את הבעל. מוסיף על עגלים של ירבעם: (רס"י)

מצודת דוד **ויהי הנקל**. הקל שבמעשיו היה ללכת בחטאת ירבעם, כי הרשיע עוד יותר ממנו : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם**. ר"ל כי חטאת ירבעם היו קלים ונקלים בעיניו אך הוסיף על החטאיי האלו ולקח לאשה את איזבל והיא היתה בת אתבעל מלך צידונים והנה אפשר שהיה שם המלך ההוא אתבעל או יהיה הרצון בזה בת אתבעל בת מלך צידונים ותהיה מלת בת מושכת עצמה ואחרת עמה רצה לומר שנשאה בהיותה בת אתבעל והוא אלהי צידונים והרצון בו שלא נתגיירי וכמוהו אמרו ובעל בת אל נכר ולא די לו בזה אבל גם הוא הלך ועבד את הבעל שהיתי עובדת לו איזבל

והשתחוה לו ואחר זה בנה מזבח לבעל בבני הבעל אשר בנה בשמרון ועשה עוד אשרה לבעל ועוד עשה אחאב להוסיף להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו : (רלבי"ג)

מלבי"ם (לא-לג) ויקח אשה את איזבל וילך ויעבד את הבעל וכו' ויעש אחאב את האשרה אחרי העיון ראיתי כי עבודת הבעל היתה גרועה יותר מענין האשרה, כי בעבודת הבעל זבחו את בניהם והתעיבו מאד, אבל האשרות היו נוטעים גם אצל הבמות שהיו מקריבים לה', כמ"ש לא תטע לך אשרה אצל מזבח ה', ותראה כי אליהו הגם שקבץ נביאי הבעל והאשרה לא התוכח רק עם נביאי הבעל ורק אותם הרג לא את נביאי האשרה, וכן בית יהוא שבטל את הבעל השאירו האשרה כמ"ש (לקמן ב' י"ג ו'), וז"ש שמה שעבד את הבעל היה מצד שלקח אשה את איזבל בת אתבעל, שאביה היה מעובדי הבעל והיא הסתה אותו לבעל, אבל האשרה עשה מעצמו, ועז"א ויעש אחאב את האשרה ר"ל מדעת עצמו, וכן מה שהוסיף להכעיס היה מדעת עצמו, וע"ז חזר שם אחאב ב"פ : (מלבי"ם)

לזב ויקם מזבח לבעל בית הבעל אשר בנה בשמרון:

מצודת דוד **בית הבעל**. בבית הבעל : (מצודת דוד)

לג ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו:

רש"י **אשרה**. חילון הנעבד: (רש"י)

לד ב'מיו בנה חיאל בית האלי את יריחה באבירם ב'כרו וסדה (ובשגיב) ובשגוב צעירו הציב דלתיה פ'דבר ה' אשר דבר ב'יד יהושע בן חילון: (o)

רש"י **חיאל בית האלי**. חיאל אשר מבית אל, כמו (שמואל ח טז א): ישי בית הלחמי. ולא נאמר הבית לחמי; וכן יהושע בית השמש, בספר שמואל (א ו יד), ולא הבית שמש; וכן בעפרת חזי העזרי (שופטים ו יא). ולא נאמר החזי עזרי. ויש פותרין: בית האלי, על שקבל עליו קללות יהושע (יהושע ו כו): ארור האיש אשר יקום וזנה וגו'. אמרו רבותינו (ירושלמי סנהדרין י ב) חיאל משל (בנימין) ויריחו משל יהושפט (בנימין) ומפני מה

תלאו באחאב, שתולין את הקללה במקולקל [ספרים אחרים במקולל] :
באבירם בכרו יסדה. כקיסדה, מת בנו בכורו, וקצר והלך וקצר כל בניו,
עד שמת האחרון בהלצת דלתות, וכן הוא קללות של יהושע (סס): בצכורו
ייסדנה ובלעירו יליב דלתיה: (קס"ז)

מצודת דוד **בית האלי**. מבית אל כמו (שמואל א ט"ז א) : בית הלחמי,
ורוצה לומר : מבית לחם : **באבירם בכורו יסדה**. רצה לומר : בעת שהניח
היסוד, מת אבירם בכורו, ושאר בניו מתו במשך הבנין, ובעת העמיד
הדלתות, מת שגוב צעיר בניו : **כדבר ה' וכו'**. שאמר יהושע לפני ה'
(יהושע ו כו) : ארור האיש וכו' בבכורו ייסדנה ובלעירו יליב דלתיה [ואף
כי יריחו היתה בגבול בנימין ממלכות יהודה אמר, 'בימיו ותלה בו, לומר
שכל זה ראה ולא לקח מוסר] : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צעירו**. קטן בניו : (מצודת ציון)

רלב"ג **בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה**. ר"ל כי בימיו בנה חיאל
שהיה מבית אל את יריחו ונתאמת מה שקלל יהושע אשר יבנה את יריחו
כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ומתו כל בניו עד שמת צעירו כאשר
הציב דלתיה ואע"פ ששמע אחאב זה לא התעורר לירא את ה' אך שקד
על חטאתיו : (רלב"ג)

מלבי"ם **בימיו בנה חיאל** עד עתה הגם שעבדו העגלים לא פקרו עדיין בכל
שרשי האמונה והיו יראים מפני השבועה והאלה של יהושע, ועתה שראו
שאחאב עושה כל התועבות ואין ה' מענישו, כפרו בהשגחה ובנבואה ולא
חשו על קללת יהושע ולכן בנה את יריחו, והגם שראה שקללת יהושע
נתקיימה באבירם בנו לא שת לבו גם לזאת ותלהו במקרה עד שבשגוב
צעירו הציב דלתיה, ודבר זה הוצעה אל הספור הבא אחריו מענין אליהו
(מלבי"ם)

מלכים א פרק-יז

א **ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב חי יהוה אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהוה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי:** (ס)

רש"י ויאמר אליהו התשבי. מארץ (ספרים אחרים שם העיר) ששמה תושב: חי ה'. למה סמכו כאן, אללא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו, אמר אחאב לאליהו: אפשר שקללת התלמיד נתקיימה, וקללת משה רבינו לא נתקיימה, שנאמר (דברים יא יז): וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והסתחיתם להם, וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים, והרי כל ישראל עובדין עבודה זרה, ואין גשמים נעצרים, מיד ויאמר אליהו וגו' (ירושלמי סנהדרין י טו): (רש"י)

מצודת דוד ויאמר אליהו וכו'. אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי סנהדרין י ב) : כאשר מתו בני חיאל בית האלי, הלכו אחאב ואליהו לנחמו, ואמר אליהו לחיאל שמתו בניו בדבר קללת יהושע, והשיב אחאב ומדוע לא יקיים קללת משה רבו, שאמר (דברים יא טז) : **ועבדתם אלהים אחרים וכו' ועצר את השמים**. והלא כולם עובדי כוכבים, ואין הגשמים נעצרים. מיד קפץ אליהו ונשבע שיעצר טל ומטר : **חי ה'**. הוא ענין שבועה, לומר כשם שה' חי וכו' : **אשר עמדתי לפניו**. אשר אני רגיל לעמוד לפניו בתפלה : **כי אם לפי דברי**. כי אם לשעור הזמן שאדבר [בתחלה] (בתפלה) שיהיה : (מצודת דוד)

מצודת ציון התשבי. מעיר ששמה תושב : **מתושבי**. מלשון ישב, ורוצה לומר : שישב בגלעד זמן רב : **לפי**. לשעור, כמו (בראשית מז יב) לחם לפי הטף : (מצודת ציון)

רלב"ג ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. הנה זכר זה לעוצם הפלגת חטאת אחאב שאע"פ שראה קיום מה שייעד הנביא לו מן הרע על חטאתיו לא שב מפני זה אל ה', וראוי שתדע שכבר הסכימו קצת רז"ל כי פנחס זה אליהו מפני מה שמצאו ביניהם מן ההתיחסות והנה נזכר בתורה שהשם יתברך נתן לו את בריתו שלום ואמר הנביא בריתי היתה אתו החיים והשלום ולזה ידמה שכבר נתן השם לפנחס אורך ימים נפלא והנה מצאנו שהיה כהן בימי פילגש בגבעה ובימי דוד מצאנו כתוב ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים וה' עמו וכבר בארנו בספר שפטים כי הוא היה מלאך ה' שנראה אל גדעון ואל יפתח והיה נושא אותו רוח ה' כמו מלאך ה' כמו שמצאנו גם כן באליהו ולזה אמר ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ולזאת הסבה אמר לפנים וה' עמו והנה מצאנו באליהו שאמר לש"י קח את נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ר"ל שאין לו לחיות תמיד בזה העולם אבל ימות כדרך כל הארץ כי לא טוב מאבותיו ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל ראש אלישע וזה כי אחר זה בא מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שזכר בספר ד"ה והנה יתבאר כי זה היה אחר זה לפי שאלישע לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו מאתו כאמרו נחה רוח אליהו על אלישע והנה מצאנו כי אלישע

נבא בימי יהושפט כאומרו חי ה' אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא וגו' וזה לאות כי אליהו הי' חי אחר זה ואם אמר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם מותו ובא המכתב ליוורם אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי כבר נכללו בדברים ההם ענינים לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא מה שגנהו על שלא הלך בדרכי אבותיו הטובים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו ששיגהו עונש נפלא על זה כמו שנו' שם וזה לא יתכן שיעיד בו הנביא קודם העשות החטאים כי אעפ"י שיראה הנביא באיש אחד שכבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להשמר שלא יחטא כי השם ית' לא יכריח האדם שיחטא ושמהו בעל בחירה כדי שימלט מהרעות הנפשיות והגופיות כמו שבארנו בשלישי מספר מלחמות ה' והנה אם לא היה יכול להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו כי הוא אנוס בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת אז אליהו ולא נעשית בקשתו במה שאמר קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ' מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם ה"א הידיעה ולפי שמצאנו זה הארץ הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנוהו ג"כ לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם נשיאות רוח ה' אותם כאילו הם מלאכי ה' ומצאנו ברית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנא' כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שיונח זרות אחד משיונחו שני זריות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם נתיישב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח"כ היה נראה כמו שיראה במה שזכרנו בספר שפטים : **אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי.** הנה מדרגת הטל בתקופת היום כמדרגת המטר בתקופות השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה כן הענין בטל ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם אלא בעת שיאמר אליהו בשליחות השי"י כי הטל לא יעצר אפי' עם היובש :

מלבי"ם (א-טז) **השאלות:** למה גזר אליהו כן, ולמה עתה דוקא אחר מעשה דחילאל האלי, ומז"ש כי אם לפי דברי, והלא לא בא לפי דבריו רק בציווי ה', ולמה צוהו תחלה לישב בנחל כרית ולא צוהו תיכף לצאת לצידון, או למקום אחר בח"ל, ולמה לא שלח ברכה בלחם ומים של אליהו והוצרך לשלוח ברכה בכד וצפחת של האלמנה, ולמה צוה שתעשה עוגה קטנה לו תחלה ואח"כ לה ולבנה, ומז"ש ותאכל היא והוא וביתה, למה אמר כד הקמח לא תכלה וראוי לאמר הקמח בכד לא יכלה והשמן בצפחת לא יחסר :

ויאמר אליהו התשבי אין ספק כי המעשה הזה עשה רושם גדול וכל העם שמעו וייראו ואחאב התאמץ להכחיש זאת ולתלות במקרה, וכן אמרו חז"ל שאחאב אמר לאליהו אפשר שקללת הרב לא נתקיימה וקללת התלמיד נתקיימה, התוכח עמו שאיך אפשר שלא תתקיים קללת משה שאמר פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים ולא יהיה מטר ותתקיים קללת יהושע. אולם התשובה לזה כי עונשי

התורה הם רק בעת שישראל תחת ההשגחה האלהית, שאז המטר הוא השגחיי כמ"ש והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו, אז בעת יעזבו את ה' תסור מהם ההשגחה ולא יהיה מטר ההשגחיי, אמנם אחר שברוב גלוליהם נעשו כגויי הארצות וסרה מהם ההשגחה לגמרי, והארץ נמסרה בימי אחאב אל הטבע והמערכה, לא יחויב שיפסק המטר הטבעי בעבדם גלולים, כי הטבע תעשה כמנהגה ואין לה קשר עם מעשי בני אדם, שזה רק אצל ההשגחה לא אצל הטבע, וזה רק על עונשי התורה, אולם קללת יהושע שקלל מדעת עצמו, הלא כבוד יהושע ודבורו וגזרתו מקושרת עם ההשגחה האלהית, שה' ישגיח על כבוד צדיקיו לקיים גזרתם, הגם שסרה ההשגחה מן הדור ההוא הרשעים לא סרה מיהושע הצדיק ומגזרתו וכבודו, ולכן נתקיימה קללתו, ובא אליהו לברר לו זה במופת, שכן תתקיים גם גזרתו גם עתה, אם יגזור על הטל והמטר, וזה מצד שההשגחה דבוקה בו לקיים מוצא שפתיו, מצד שהוא עומד לפני ה' והשגחתו, וז"ש חי ה' אשר עמדתי לפניו, ומצד זה אני גוזר אם יהיה השנים האלה טל ומטר, ובל תחשוב שזה יהיה מצד העונש על רוע מעשיכם כי אינכם ראויים לעונש השגחיי, כי סרה ההשגחה מאתכם רק כי אם לפי דברי שה' יקיים גזרתי מצד שאני דברתי כן וה' יקיים גזרתי, ולכן הוסיף גם טל שזה אינו נכלל בעונש התורה שכתוב ולא יהיה מטר למען ידעו שהוא רק ע"פ דברו וגזרתו, ובזה יתברר שכן חל העונש מפני גזרת יהושע ודברו: (מלבי"ם):

בַּבְּנַחַל וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר: **גַּגְּ** לָךְ מִזֶּה וּפְנִיתָ לָךְ קִדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ
כְּרִית אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן:

רַס"י ונסתרת. מפני אחאב ואיזבל: (רס"י)

מצודת דוד לך מזה. שלא יהרגך אחאב : קדמה. למזרח : **בנחל כרית**.
 אצל הנחל העומד למזרח הירדן : (מצודת דוד)

מצודת ציון ופנית. תפנה ותסבב עצמך : (מצודת ציון)

רלב"ג ונסתרת בנחל כרית. הנה זה עדות כי השיי יעשה מה שיעשה בסבות הנאותות ולא יחדש דבר כנגד הטבע אם לא בעת הצורך ולזה רצה השם יתי' שישתר שם מפני אחאב וסבב השיי שיגיע לו שם מזונו על יד העורבים והם עופות טמאיי כדי שלא ידעהו אדם שם ואין לשאל איך היה יודע אליהו כי הבשר ההוא כשר כי השיי רצה שיאכל מה שיביאו לו העורבים עם שכבר היה אפשר שסבב השיי להאכילו עיי העורבים דבר טהור וכשר ואיך שהיה הנה לא היה בזה חטא כי לפי שעשה יתכן לעבור על קצת המצוי באמצעות הנבואה כמו שנתבאר בתורה : (רלב"ג)

מלבי"ם לך מזה צוהו להתרחק משם, אם מפני הסכנה ואם מפני שאחר שהוא עצר את השפע מאתם וסתם את הצינורות העליונים מהריק עליהם מים, אם ימצא ביניהם ואם תריק ההשגחה האלהית שפעה על אליהו (שהוא עזן דבוק באלהים וברכת ה' תרד עליו) אז הלא תעבור מעברה גם על העם והמקום אשר ישכן שמה, ולכן היה מוכרח לצאת משם, ובכ"ז צוהו שלא לצאת לח"ל רק **שיסתר בנחל כרית אשר על פני הירדן** שהוא על המצר של א"י, כי היה הבדל בין כל עת שיסתיר ה' פניו והשגחתו מישראל ובין העת הזאת, שבעת שיסתיר ה' פניו מישראל ע"י רוע מעשיהם אז הם נעזבים אל הטבע והמקרה, ובאשר המערכה והטבע מתנגד לישראל תמיד ימצאו אותם רעות רבות וצרות לרוב מעצמם, כמ"ש והסתרתי פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות, ובכ"ז בעת שהמערכה טובה ולא יחוייב להם רע מצד הטבע יתקיימו עפ"י הטבע, אבל בעת הזאת שמצד הטבע היה ראוי שירדו גשמים טבעיים ולא היה ראוי שתהיה שנת בצורת, ובזה לא היה די בהסתרת פנים לבד שאז היו הגשמים יורדים כדרכם, והיה צריך השגחה שישגיח ה' על הטבע בל תוריד את הגשמים המחוייבים לרדת כפי הטבע, ובזה היה צריך השגחה והסתרת פנים, היינו שישגיח על הטבע בל תוריד את גשמיה, ויסתיר פנים מן העם בל ישפיע להם תמורתו מטר השגחיי, ובאשר אליהו היה השליח והפועל כל המעשים האלה בכחו, צוה לו לישוב על הגבול והמצר שזה הציון שאליהו עם ה' השוכן עליו למלאת גזרתו, יושב על הגבול לשמור ולעצור בל יעלו האדים מן האדמה אל האויר אשר הם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו, וכן בל יבאו עבים וגשם אל הארץ, כשומר את הגבול בל יבא טוב ושפע לשם, וצוהו לישוב בצד מזרח כמ"ש **ופנית לך קדמה** שמשם השמש זורחת ומחייבת פעלים בשפלים לפי המערכה, לעצור בעד השפע בל תרד אל הארץ ההיא: (מלבי"ם)

יד וְהָיָה מֵהַנַּחֵל תִּשְׁתֶּה וְאֶת הָעֲרָבִים צִיְתִי לְכַלְכֵּלָךְ שָׁם:

מצודת דוד והיה מהנחל. רצה לומר: והיה לרוות צמאונך, כי מהנחל תשתה: **ואת העורבים וכו'.** בכדי להעיר רוחו לבל יתאכזר על ישראל, בראותו כי העורבים האכזרים יחמלו עליו לכלכלו, ואיך לא יחמול הוא על ישראל: **צויתי.** רצה לומר: נתתי בלבם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **העורבים.** הם העופות השחורות: **לכלכלך.** ענין סיפוק המזון:
(מצודת ציון)

מלבי"ם והיה מהנחל תשתה שפע ההשגחיית תרד אל האדם כפי הכנתו, ואחר שאליהו הכין א"ע במעשה זה לעצור בעד הברכה העליונה מרדת למטה כן לא היה אפשר שתירד גם עליו, ולכן לא היה אפשר לפרנסו ע"י שימצא ברכה בלחמו כמו שהיה אח"כ בכד הקמח ולא שיתברכו המים ששותה מהם כי זה נגד הכנתו לכן אמר כי מן הנחל ישתה והעורבים

יכלכלוהו במה שיביאו לו מלחם ובשר הנמצא, והראה לו שא"א שישאב שפע חדשה ממקור מים חיים רק שישתה מנחל שכבר מימיו בתוכו אשר סופו ליבש וליחרב כמו שעצר בעד העם שלא יתפרנסו רק מהמזון והמים הנמצא לפני קללתו, וכן הזמין פרנסתו ע"י עורבים שהם אכזרים בטבעם למען יזכור כי כן התאכזר על העם להמיתם ברעב אשר זה מטבע העורב הנטוע במדות האדם הכלול מכל מדות בע"ח כמו שהארכתי בדרושים (מלבי"ם):

ג וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ כְּדַבַּר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן:

מלבי"ם וילך ויעש כדבר ה' הנה בהליכתו היה פעל נגלה במה שנעתק ממקומו אל הירדן, ופעל נעלם במה שגרם שכן תעתק ההשגחה העליונה לעומתו אל מצר הארץ לעצור בעד השמים, על פעל הנעלם אמר ויעש כדבר ה', שעשה רושם בעליונים כפי דבור ה', ועל פעל הנגלה אמר וילך וישב **בנחל כרית** : (מלבי"ם)

ג וְהָעֲרָבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֶּקֶר וְלֶחֶם וּבָשָׂר בְּעֶרְבֵי וּמֵן הַנַּחַל יִשְׁתֶּה:

מצודת דוד ובשר. ועל כי ה' אמר לו לאכלו, ידע שבשר כשר הוא : (מצודת דוד)

ג וַיְהִי מִקֶּץ יָמָיו וַיֵּיבֶשׂ הַנַּחַל כִּי לֹא הָיָה גֶשֶׁם בְּאֶרֶץ: (ו)

רש"י ויבש הנחל. כדי שידע לורך הגשמים ויטריח לגלות, שהיה קשה צעיני הקב"ה שיקראל שרויין מתים צרעב: (רש"י)

מלבי"ם וייבש הנחל הנה יש מטר השגחיי ומטר טבעי, כמו שבארנו במק"א, המטר הטבעי בא ע"י עליות האדים מן הארץ למעלה אשר אם ימלאו העבים אדים על הארץ יריקו בהכרח, והנה כל עוד שהנחלים לא התיבשו בארץ היו האדים עולים מן הנחלים והצמחים וכל מוצא מים, והיה הגשם מחויב מצד הטבע ולכן הוצרך אליהו לשבת שם על המשמר, אצל הגבול, להכניע את הטבע אל פקודתו בל תריק את אשר בה, אולם אחר יבושת הנחל הגדול הזה אז בודאי יבשו כל מוצא מים וכן תמו הלחות בין בארץ בין באויר הנשימה, כי יבשו ע"י החום ונדו להם, ולא היה עוד הגשם מחויב מן הטבע כאשר הוא בעת יבושת ימים רבים, אז לא היה צריך עוד שמירה לזה. והיה יכול להתרחק מן א"י ולצאת לצידון,

וזה רמז במ"ש כי לא היה גשם שכבר לא היה מוכן במציאות מצד הטבע,
עד ירד מטר השגחיי (מלבי"ם):

ח וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר: **ט** קוּם לָךְ צְרַפְתָּה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וַיִּשְׁבְּתָּ
שָׁם הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אֶלְמָנָה לְכַלְכְּלָהּ:

רפ"י **ר** צרפתה. שם העיר: צויתי שם. צפמליא שלי, שתכלכלך שם חסה
אלמנה: (רפ"י)

מצודת דוד **צ** צרפתה. שם עיר בארץ צידון : **ה** הנה צויתי. רצה לומר : זמנתי
שם אשה אלמנה לכלכלך : (מצודת דוד)

רלב"ג **ק** קום לך צרפתה אשר לצידון. לפי שהיה שם צרפת אחרת באמרו
וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת אמר צרפתה אשר
לצידון : **ה** הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך. ר"ל ע"י מופת כי לא היה
לה דבר תכלכלהו בו כמו שנתבאר אחר זה ולפי שאמר לו הש"י שהיא
תכלכלהו רצה אליהו לקחת המים והלחם מיד האלמנה : (רלב"ג)

מלבי"ם **ה** הנה צויתי שם, כבר כתבתי כי לא היה אפשר להריק ברכה על
לחמו של אליהו, באשר היה זה נגד הכנתו, רק האשה האלמנה היתה
צדקת וראויה להריק הברכה בשבילה להחיות נפשה, והיא כלכלה את
אליהו מן הברכה שהושפע עליה : (מלבי"ם)

ז וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ צְרַפְתָּה וַיָּבֵא אֶל פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה שָׁם אִשָּׁה אֶלְמָנָה
מְקַשֶּׁשֶׁת עֲצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר קְחִי נָא לִי מַעֲט מִים בְּפָלִי וְאֶשְׁתֶּה:

רפ"י **ק** קחי נא לי מעט מים. הוא לא היה מכיר צאלמנה שאמר לו
הקב"ה, ולמד מאליעזר עבד אברהם, ואמר: אותה שתתן לי מים לשתות,
היא האלמנה: (רפ"י)

מצודת דוד **ק** קחי נא לי. קחי מביתך והביאי לי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מ** מקששת. לקיטת דברים הדקים קרוי קושש, וכן (שמות ה' יב)
לקושש קש : (מצודת ציון)

מלבי"ם **ו** והנה שם אשה אין המשמעות שהיה דירתה בפתח העיר, רק
נזדמנה עתה לפתח העיר לקושש עצים, כי הזמינה ה' לקראת אליהו

שימצאה בבואו בפתח העיר, וז"ש והנה שם וגוי מקוששת עצים ובאשר הכיר הנביא כי זאת האשה שהוכיח ה' לקראתו, רצה לדעת מה חסר לה, אם מים או לחם, והתחיל במים, כי בעבורם הניעו ה' ממקומו, וראה כי הלכה לביתה לקחת ולהביא ומעתה ידע כי לא חסר לה מים אמר (מלבי"ם):

יא ותִּלְךָ לְקַחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר לְקַחִי נָא לִי פֶת לֶחֶם בְּיָדְךָ:

מצודת ציון פת. חתיכה, כמו (ויקרא ב ו) פתות אותה : (מצודת ציון)

מלבי"ם לקחי פת לחם : (מלבי"ם)

יב ותֹּאמֶר חַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם יֵשׁ לִי מְעוֹג כִּי אִם מְלֹא כֶף קֶמַח בַּכֹּד וּמַעַט שֶׁמֶן בַּצִּפְחַת וְהִנְנִי מְקַשֶּׁשֶׁת שְׁנַיִם עֲצִים וּבָאתִי וְעִשִּׂיתִיהוּ לִי וְלִבְנֵי וְאֶכְלֶנָהוּ וּמִתְנֹו:

רס"י מעוג. כמו עוגה: מלא כף. תרגם יונתן: מלי פיסת ידא: כלפחת. ביטויל"א כלע"ז, כמו שנאמר בשאול (שמואל א כו יב): לפחת המים אשר מראשותיו: ומתנו. משם ולהלן נמות ברעב: (רס"י)

מצודת דוד מלא כף קמח. יש לי בכד, קמח שעור מלא הכף : שנים עצים. לאפות בו : ומתנו. ואחרי זה נמות ברעב, כי אין לי עוד מאומה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעוג. עוגה, וכן (תהלים לה טז) בחנפי לעגי מעוג : כף. פס היד : בכד. שם כלי : בצפחת. צלוחית, וכן (שמואל א כו יא) צפחת המים : (מצודת ציון)

רלב"ג אם יש מעוג. הוא מענין עוגה ואמרה שאין לה שום דבר עוגה אך יש לה מעט קמח בכד ומעט שמן בצפחת : ואכלנוהו ומתנו. ר"ל שאחר זה ימותו כי אין לה מה לאכול מפני חוזק הרעב : (רלב"ג)

מלבי"ם כי אם ה' לא יעשה נס אם לא לצורך גדול, וכל עוד היה לה מזון סעודה אחת לא היה מתנוסס שירבה הקמח והשמן בדרך נסיי, ולכן הזמין את אליהו בעת שלא היה לה רק סעודה אחת בענין שאח"כ תמות ברעב ובזה היתה ראויה לנס כדי שלא תמות, וז"ש ואכלנוהו ומתנו (מלבי"ם):

**וַיֹּאמֶר אֵלָיָהוּ אֵל תִּירָאִי בְּאֵי עֲשֵׂי כְדַבְּרָךְ אֲךָ עֲשֵׂי לִי מִשָּׁם
עָגָה קָטָנָה בְּרֵאשֹׁנָה וְהוֹצֵאתָ לִי וְלָךְ וְלִבְנֶךָ תַעֲשֵׂי בְּאַחֲרֹנָה: (o)**

**רפ"י עוגה קטנה בראשונה. מדרש אגדה יש בבראשית רבה (למה
בראשונה) בותאמר למה בגד: (רפ"י)**

**מצודת דוד אל תיראי. כי לא תמותו ברעב: עשי כדברך. ללוש הקמח
ולעשות עוגות: משם. מהקמח ההוא: והוצאת לי. להאכילני מקודם
ואחרי זה תעשי לך ולבנך: (מצודת דוד)**

**רלב"ג אך עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה. הנה צוה לה אליהו זה כי
מפני כלכלה אותו יביא השם ית' הברכה בקמח ההוא ובשמן ואם תעשה
לה ולבנה תחלה וכלה הקמח והשמן בו: (רלב"ג)**

**מלבי"ם אך עשי לי, כבר כתבתי כי לא היה אפשר שיתרבה הקמח לצורך
אליהו, שהיה הפך הכנתו, ואם היתה עושה לה ולבנה תחלה שזה היה מן
הקמח הנמצא היה מוכרח שהעוגה אשר לצורך אליהו תהיה מן הברכה,
כי כל עוד היה נמצא קמח לצורך חיותה וחיות בנה לא יעשה נס לבטלה
ולא התרבה, ובהכרח היתה התחלת הברכה לצורך אליהו, וזה לא היה
אפשר, כנ"ל, לכן צוה שעוגתו תעשה בראשונה מן הקמח הנמצא, ועיי"ז
בקמח הנשאר לא יהיה די שפע למזון סעודתה וסעודת בנה, ובהכרח
תבא בו הברכה בשבילה, ואז אחר שימצא בו הברכה יוזן ממנה גם
אליהו, כי אם נפתח הצינור לא יסתם עוד: (מלבי"ם)**

**וַיֹּאמֶר אֵלָיָהוּ אֵל תִּירָאִי בְּאֵי עֲשֵׂי כְדַבְּרָךְ אֲךָ עֲשֵׂי לִי מִשָּׁם
עָגָה קָטָנָה בְּרֵאשֹׁנָה וְהוֹצֵאתָ לִי וְלָךְ וְלִבְנֶךָ תַעֲשֵׂי בְּאַחֲרֹנָה: (o)**

**מצודת דוד לא תכלה. מלשפוך הקמח: עד יום וכו'. כי אז אין צורך אל
הנס: (מצודת דוד)**

מצודת ציון תכלה. מלשון כליון: (מצודת ציון)

**מלבי"ם כי כה באר שאין פעולת הברכה הזאת עפ"י דבורו, כפי פעולת
אלישע בברכת השמן (מ"ב ד) שהיה עפ"י כחו שיש בכח הנביא להריק
ברכה ותוספת שפע, כי לא היה זה עתה בכחו של אליהו, רק כי כה אמר
ה', ויש הבדל בין הברכה הנעשה ע"י נביא בכחו ובין הנעשה ע"י רצון ה'
וגזרתו, כי הנביא אין בכחו רק להשפיע ברכה על מעט הנמצא שיתוסף,
כמ"ש אלישע מה יש לך בבית שנתרבה השמן, והיה הברכה על מעט**

השמן שיתרבה, שזה המצאת יש מיש, לא כן ברכת ה', תוכל לשרות גם על דבר ריקן, כי פה אמר **כד הקמח לא תכלה**. באר שלא לבד שהקמח לא יכלה שהוא ברכת הקמח והשמן, כי אין זה תנאי בברכת ה' רק כד הקמח לא תכלה מלהקרא כד הקמח, בענין שהברכה שורה על הכד והצפחת, שהוא על הכלי, בין שיהיה בה דבר או לא יהיה: (מלבי"ם)

טו ותלך ותעשה כדבר אליהו ותאכל (הוא) (והיא) היא והוא וביתה ימים:

מצודת ציון ימים. אמרו רבותינו ז"ל : שנה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ותאכל הוא והי' וביתה ימים. הקדים הוא תחלה כמו שאמר לה אליהו :

מלבי"ם (טו-טז) ותלך, באר כי עשתה כדבר אליהו, שעשתה העוגה לו תחלה ואח"כ לה, והטעם בזה כי עקר הברכה היה בשבילה לא בשביל אליהו, ולפי"ז ותאכל היא והוא. היא היתה האוכלת בעצם וראשונה והוא היה טפל אליה בזה ואוכל בזכותה, כמ"ש הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך. ובאר שכד הקמח לא כלתה ששרה הברכה על הכד, וזה כדבר ה', לא עפ"י דבר אליהו וכחו : (מלבי"ם)

טז כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר כדבר יהוה אשר דבר ביד

מצודת דוד לא חסר. השמן שבצפחת : (מצודת דוד)

רלבי"ג וזכר ששנה אחת אכלו מזה ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסר והנה היה זה המופת כשנשתני האויר אשר בכד לקמח והאויר אשר בצפחת לשמן כמו הענין בהפך המטה לנחש : (רלבי"ג)

יז ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה:

רפ"י חלה בן האשה. כדי שינטרד למפתח של תחיית המתים, כדאיתא בשילהי אגדתא לחלק (סנהדרין קיג א): (רפ"י)

מצודת דוד **עד אשר וכו'.** רוצה לומר : כל כך חזקה עליו החולי, עד שמת מחולי זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעלת הבית. אדונת הבית : (מצודת ציון)

רלב"ג ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה. ר"ל שהשיגהו מות מפני החלי לחזקו : (רלב"ג)

מלבי"ם (יז-כד) **השאלות:** למה אמר בן האשה בעלת הבית ולא אמר בן האשה האלמנה כמ"ש עד הנה, ולמה אמרה אליו שבא להזכיר עונה וכי לא יוכל להיות שמת כדרך כל הארץ, ולמה אמרה עתה ידעתי כי איש אלהים אתה והלא כבר ראתה שנשלח ברכה על ידו בדבר ה' :

ויהי, זה הוצעה למ"ש אח"כ שאמרה באת להזכיר את עוני, כי אחר שנעשה הנס בעבורה כדי שלא תמות היא ובנה, איך יצוייר שעתה ימות בנה בחליו, וכבר אמרו שבסוריא היה דבר ורעב ואמרו שיתפללו על הרעב ומאן דיהיב מזוני לחיי יהיב, וא"כ הכי בעבור זה עשה נס מהמזונות כדי שימות בחוליו, ועז"א **א. חלה בן האשה בעלת הבית**, שהיא היתה בעלת הבית ר"ל העקר בבית כי הנס נעשה בזכותה כנ"ל. **ב.** שלא חלה כדרך החולים הטבעיים שתחלה יחלה מעט ואח"כ החולי מתגבר רק, תיכף היה חליו חזק מאד עד שלא נותרה בו נשמה בענין שראתה כי מת בדרך עונש, וזה סותר לדבר אליהו שאמר שנעשה הנס בשביל ביתה : (מלבי"ם)

יחזק ותאמר אל אליהו מה לי ולך איש האלהים באת אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני :

רש"י להזכיר את עוני. עד שלא באת אלי, היו שוקלין מעסי ומעסק עירי, והייתי ראוי לנס, משבאת לכאן, לא נחשבת לכולם, ואין לדקתי ניכרת (ספרים אחרים נזכרת), וכן בלוט הוא אומר (בראשית יט יט): ואנכי לא אוכל להמלט ההרה, אל כל אצרהם, שלא תהא זכותי נזכרת אלכו (בראשית רבה נ יא): (רש"י)

מצודת דוד **מה לי ולך.** רוצה לומר : מה האיבה והשנאה אשר בינינו, מה עשית לי, ומה עשיתי לך, ומדוע באת אלי להזכיר את עוני, כי עד לא באת הנה, הייתי נחשבת לצדקת מול אנשי מקומי אבל למולך אני רשעה, ונזכרה עוני, ועל ידי זה מת בני, וחשבה כאשר תתרעם על הנביא, יעתיר לה' בעבור בנה : (מצודת דוד)

רלב"ג באת אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני. אמרה זה כי מפני היות

אליהו נקי מן החטאים הנה בהיותו עמה יוכר עונה לפי שאינה צדקת כמוהו ואפשר שאמרה זה מפני שהאיש השלם ידקדק עמו הש"י מאד ויענישהו יותר על חטאו ממה שיעניש איש אחר כמו שזכרנו בדבר הנביא הזקן אשר בבית אל ולזה יתכן שאם לא היה שם אליהו יהיה הש"י מעלים עיניו מחטאיה אך מפני היותו שם ידקדק הש"י בכל הנעשה בבית אשר הוא שם ויהיה זה סבה להגיע עליה העונש : (רלבי"ג)

מלבי"ם וע"כ חשדה אותו שמי"ש בשם ה' כד הקמח לא תכלה אינו אמתי, רק הוא עשה הנס הזה מכחו ע"י שמות או סגולות ששנה הטבע, וחשבה שלכן מת בנה, כי אחר שנהנו מדבר הנעשה בלט או ע"י דברים היוצאים מן הטבע, זה נחשב לעון ונתחייב במיתה כמי"ש דאשתמש בתגא חלף, ועז"א **באת אלי להזכיר את עוני וכו'**, וגם כי כבר אמרו העושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, כי אם צריך שתשתנה המציאות בעבורו שקלו זכיותיו ועונותיו בפלס אם ראוי לכך, ואחר שחשבה שזה נעשה בדרך נס עפ"י אליהו (לא עפ"י רצון ה' אשר יצוה כן מצד רצונו בלי השקף על זכות וחובה) ע"ז נזכרו עונותיה ומת בנה : (מלבי"ם)

יט ויאמר אליה תני לי את בְּנֵי וַיִּקְחֵהוּ מִחִיקָה וַיַּעֲלֵהוּ אֶל הָעֵלְיָהוּ אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב שָׁם וַיִּשְׁכְּבֵהוּ עַל מִטָּתוֹ :

מלבי"ם ויאמר, וישכיבהו טרם החייהו הורה כי מיתתו צער גדול הוא לו, וכאילו שוכב הוא עצמו מת על מטתו [בשגם שמטת אליהו היה מורה חיים כי לא טעם טעם מיתה] : (מלבי"ם)

כ וַיִּקְרָא אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי הַגֹּם עַל הָאֱלֹמָנָה אֲשֶׁר אָנִי מִתְגֹּרֵר עִמָּה הַרְעוֹת לֵה לְהַמִּית אֶת בְּנֵיהֶם :

מצודת דוד **הגם על האלמנה**. רצה לומר : לא די שהרעות לי ללכת נע ונד משוטט בארץ, על שהעצרתי את המטר, ובי גם על האלמנה יחרה לך על אשר הכניסה אותי בביתה, והרעות לה להמית את בנה בעבור זה, וכי כל כך גדלה אשמתני, עד שלא אמצא מי יכניס אותי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מתגורר**. מלשון גרות ומדור, וכן (בראשית לב ד) עם לבן גרתי : (מצודת ציון)

רלבי"ג **מתגורר**. מענין גר ר"ל דר : (רלבי"ג)

מלבי"ם **הגם** ר"ל וכי בעבור שאתה כועס עלי ורוצה להרע לי, גדלה כעסך עד שתריע גם להאלמנה בעבור שאני מתגורר עמה, כאילו חמתך עלי

נתהפכה לעברה המעניש גם אשר בשכונתי, וז"ש אשר אני מתגורר עמה
שלכן גם עליה הרעות להמית את בנה : (מלבי"ם)

כא וַיִּתְמַדְד עַל הַיֶּלֶד שְׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּקְרָא אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי
תָּשָׁב נָא נַפְשׁ הַיֶּלֶד הַזֶּה עַל קִרְבּוֹ:

רש"י ויתמודד. מלשון מדה, נשתטה עליו: (רש"י)

מצודת דוד ויתמודד. רוצה לומר : שם פיו על פיו, ועיניו על עיניו וכו', כמה
שעשה אלישע בבן השונמית, וכאילו מדד עצמו למדת הילד, ולהשפיע
החיות מאיבריו אל אברי הילד : על קרבו. אל קרבו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתמודד. מלשון מדידה : קרבו. תוך גופו : (מצודת ציון)

רלב"ג ויתמודד על הילד שלש פעמים. ר"ל שנשתטח אצלו ועשה עצמו
מדה לו בששם עיניו אצל עיניו ופיו אצל פיו וכפיו אל כפיו וכן בזה הדרך
כמו שעשה אלישע בבן השונמית כאילו ירצה בזה שתבא הרוח מאברי
הנביא אל אברי הילד : תשב נא נפש הילד הזה על קרבו. לפי שבאברים
הפנימיים כמו הלב והכבד והאצטומכא נראה כח הנפש יותר התפלל
שתשוב הנפש שם וביחוד אל הלב כי משם תתפשט לכל הגוף : (רלב"ג)

מלבי"ם ויתמודד להחיותו היה צריך, א. שיכין הגוף שכבר שלט בו
ההפסד אל שיקבל התחיה, ב. להפיח נשמה לפגרים, הנה אל שיוכן הגוף
התמודד עליו ג' פעמים, להכין ג' הכלים שהם משכן אל הנפש הטבעית
והחיונית והמדברת שכי"א יש לו כלים מיוחדים כמ"ש במק"א. ולהשיב
הרוח זה אין ביכולת יד אדם רק ביד הנותן נשמות לבדו, וע"ז קרא אל
ה' שתשב נפש הילד על קרבו : (מלבי"ם)

כב וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל אֱלֹהֵיו וַתָּשָׁב נַפְשׁ הַיֶּלֶד עַל קִרְבּוֹ וַיְחִי:
כג וַיִּקַּח אֱלֹהֵיו אֶת הַיֶּלֶד וַיִּרְדֵּהוּ מִן הָעֵלְיָה הַבַּיְתָה וַיִּתְּנֵהוּ לְאִמּוֹ
וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיו רְאִי חֵי בְּנִךְ: **כד** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל אֱלֹהֵיו עֲתָה זֶה
יִדְעָתִי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אַתָּה וְדַבֵּר יְהוָה בְּפִיךָ אָמֵת: (פ)

מצודת דוד עתה זה ידעתי. אף כי מאז קראתו איש האלהים, מכל מקום
היתה מסופקת בלבה, כי חשבה אולי מפי נביא שמע מה שאמר לה, כד
הקמח לא תכלה וכו' : ודבר ה' בפוך אמת. רוצה לומר : אמת הדבר שגם
בראשונה היה דבר ה' בפוך, אשר דבר בך ולא שמעת מפי נביא זולתך,
כאשר חשבתי מאז : (מצודת דוד)

רלבי"ג **עתה זה ידעתי כי איש אלהים אתה ודבר ה' בפיך אמת.** ידמה שחשבה אותו בדבר כד הקמח וצפחת השמן ששמע זה אליהו מנביא אחר אך הוא לא היה נביא אך כאשר ראתה שהחיה את המת אז נתברר לה כי הוא בעצמו הוא איש אלהים ואמת הוא דבר ה' בפיו : (רלבי"ג)

מלבי"ם **עתה זה ידעתי כי תחלה הסתפקה עמ"ש לה בשם ה' כד הקמח לא תכלה, שאינו דבר ה' כנ"ל פסוק י"ח, ומצד זה נפל לה ספק גם באליהו אם עשהו בכחו מצד שהוא איש אלהים, או ע"י לאט וכישוף, ועתה ידעתי, א. כי איש אלהים אתה, ב. כי דבר ה' בפיך אמת :** (מלבי"ם)

מלכים א פרק-יח

א וַיְהִי יָמִים רַבִּים וַדְּבַר יְהוָה הָיָה אֶל אֱלֹהֵי בְּשָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְאֹמֶר לְךָ הִרְאָה אֶל אַחָב וְאַתָּנָה מָטָר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:

מצודת דוד **לך הראה אל אחאב.** סבב הדבר שיחלה פניך בעבור המטר, ואתן אותו על ידיך ולפי שנשבע אליהו שלא יהיה המטר כי אם לפי דברו, לכן צוה לו כזאת : (מצודת דוד)

רלבי"ג **בשנה השלישית.** ר"ל בשנה השלישי לעצירת הטל והמטר : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויהי דברי חז"ל ידוע שכאשר הוצרך למפתח של תחיה היה מוכרח להחזיר מפתח של גשמים, וע"פ דרכי הנה תחלה סתם אליהו כל צינורות השפע מהריק מטר וחיות, ולכן לא היה בכחו עד עתה להריק חיות על איזה דבר, אחר שבזה יפתח הצינור, אולם בעת החיה את הילד היה מוכרח לשוב מדרכו זה העוצר וסוגר בעד השפע, נהפך הוא כי הוצרך להוריד שפע חיות וחיים על הילד, ובזה נפתחו כל מקורות החיים אשר נסגרו ע"י עצירת הגשמים שמביאים חיים לעולם על החי ושיח השדה, ולכן אמר ה' כי עתה יתן גם מטר כי כבר אמר לאסורים פקח קוח. ואתנה מטר כבר כתבתי (סי' י"ז פ"ז) כי מעת יבושת הנחל לא היה המטר מחויב מצד הטבע והיה צריך למטר השגחיי, וזה לא יצוייר בלי תשובה מחטא ע"ז שבידם, ולכן צוהו שיתראה אל אחאב וישתדל להשיב את ישראל בתשובה שיכירו כח ה' כמו שהיה אח"כ שאמרו ה' הוא האלהים כמ"ש היש בהבלי הגוים מגשימים, ובזה אתנה מטר השגחיי : (מלבי"ם)**

בב וַיִּלֶךְ אֵלָיוּ לְהִרְאוֹת אֵל אַחָב וְהָרַעַב חֲזַק בְּשִׁמְרוֹן:

מלבי"ם וילך ספר כי היה העת מוכן להחזירם בתשובה בקל, **א.** כי הרעב חזק בשמרון, וישבו מצד יראת מות: **ב.** (מלבי"ם)

גב וַיִּקְרָא אַחָב אֶל עֲבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְעֲבַדְיָהוּ הָיָה יֹרָא אֶת יְהוָה מְאֹד:

מצודת דוד אל עובדיהו. ללכת עמו כמו שנאמר למטה בענין : על הבית. ממונה היה על בית המלך : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויקרא אחאב שגם אחאב כבר שם על לבו צרת עמו ורוע מעלליו, וקרא לעובדיה והוא היה ירא ה' מאד להתיעץ עמו, וספר סבת קריאתו (וגם יל"פ מ"ש אשר על הבית שבימים האלה שראה עונשי ה' מנה אותו צדיק על ביתו, למען יהיה לו סמך בזכותו) שכי"ז היה יען שהוא ירא ה' ורצה להתלונן בזכותו. **ג.** (מלבי"ם)

גד וַיְהִי בַּהֲכָרִית אֵיזָבֵל אֶת נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח עֲבַדְיָהוּ מֵאָה נְבָאִים וַיַּחְבִּיֵּאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמַּעֲרָה וְכָל־כֶּלֶם לָחֶם וּמַיִם:

רפ"י והי בהכרית איזבל. להגיד כל איך היה עוזדיהו ירא את ה': חמשים איש במערה אחת. וחמשים איש במערה אחרת: (רפ"י)

מצודת דוד חמשים איש. רוצה לומר : חמשים לבד, וחמשים לבד : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויחביאם. הטמינם במחבואה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויחביאם חמשים איש במערה. ר"ל כי ליראתו שתמצאם איזבל חלקם לשני מחנות ולזה שם חמשים איש במערה אחת וחמשים במערה אחרת :

מלבי"ם והי בהכרית וזאת זכות גדולה אשר הוא כדאי שתעמוד לו בעת הרעב כמ"ש חז"ל בעובדא דנחוניא חופר שיחין אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק וכו' : (מלבי"ם)

וַיֹּאמֶר אַחָאָב אֶל עֲבֹדָיָהוּ לֵךְ בְּאֶרֶץ אֵל כָּל מַעֲיָנֵי הַמַּיִם וְאֵל כָּל הַנְּחָלִים אוֹלֵי נִמְצָא חֲצִיר וְנַחְיָה סוּס וּפָרָד וְלֹא נִכְרִית מִהַבְּהֵמָה:

רש"י ולוא נכרית מהבהמה. לא תכרת כל בהמתנו ממנו: (רש"י)

מצודת דוד לא נכרית. ולא נהיה נכרתים מן הבהמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון חציר. דשא : ונחיה. ונזון, וכן (שם מה ה) למחיה שלחני : (מצודת ציון)

רלב"ג חציר. עשב להאכיל הבהמות : ולא נכרית מהבהמה. רצה לומר שלא נכרית עצמנו מהבהמה שלא תשאר ממנו לנו קצת : (רלב"ג)

מלבי"ם ויאמר לכן צוה לו לבקש מזון לבהמותיו, ועל צד הצורה אמר אליו שיבקש מזון להבהמות. ע"פ שאמרו במדרש כשאין בני אדם ראויים לגשמים יורד המטר בשביל בהמה, כי האדם הבחירי ניתן לגמול ועונש, לא כן הבע"ח שלהם ברית כרותה, ברית הטבעי שלא יכרתו מיניהם, ועיי' הברית הזאת יורד המטר גם על האדם הגם שהוא נידון לפי המעשים, וז"ש **אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ועיי"כ ולא נכרית מהבהמה**, לא נגרע מהבהמה ועיי' הבהמה לא יכרתו גם בני אדם: (מלבי"ם)

וַיִּחְלְקוּ לָהֶם אֶת הָאָרֶץ לְעֵבֶר בָּהּ אַחָאָב הֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ וְעֲבֹדָיָהוּ הֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ:

מלבי"ם ויחלקו ובכ"ז אחאב בפ"ע לא עזב דרכו, וכ"א פנה לדרכו זה לה' וזה לעזאזל, וז"ש אחאב הלך וכו' ועובדיה הלך וכו' : (מלבי"ם)

וַיְהִי עֲבֹדָיָהוּ בְּדֶרֶךְ וְהִנֵּה אֵלָיָהוּ לִקְרָאתוֹ וַיִּכְרָהוּ וַיַּפֵּל עַל פָּנָיו וַיֹּאמֶר הַאֲתָה זֶה אֲדֹנָי אֵלָיָהוּ:

מצודת דוד ויפול על פניו. להשתחות לאליהו : (מצודת דוד)

וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי לֵךְ אָמַר לְאֲדֹנָיָה הִנֵּה אֵלָיָהוּ: **וַיֹּאמֶר מָה חֲטָאתִי כִּי אַתָּה נִתַּן אֶת עֲבֹדְךָ בְּיַד אַחָאָב לְהַמִּיתָנִי:**

רס"י להמיתני. כמו שמפרש ואומר: ורוח ה' יסאך על אפר לא חדע:
(רס"י)

מצודת דוד כי אתה נותן. רצה לומר : אתה תהיה סיבה שאמות ביד אחאב
(מצודת דוד)

ג חי יהוה אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך
ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאך:

רס"י כי לא ימצאך. שאין העם יכול למצוא אותך: (רס"י)

מצודת דוד כי לא ימצאך. אם לא מצאו אותך : (מצודת דוד)

מצודת ציון אין. איננו פה : (מצודת ציון)

רלב"ג אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך. הנה אף ע"פ
שלא יהיה אחאב מולך עליהם היה חוקר עמהם אם ברח שם אליהו גם
היה משביע הגוי והממלכה באלהיה שיאמרו לו האמת כמו שנהוג
שישביע האדם חברו במה שישאל ממנו שיגיד לו האמת אך לא מלך
אחאב בכלל העולם כי הי' רשע מאד ולא היה ראוי שייטיב לו הש"י זאת
הטובה הלא תראי כי כששלח אליו בן הדד כספך וזהבך לי הוא שלח לו
כדברך אדני המלך : (רלב"ג)

מלבי"ם (י-טו) השאלות: למה הקדים מה ששלח לבקשו בכ"מ וזה אינו
מחייב שימיתו אם יאמר אליו הנה אליהו, ולמה האריך בלשונו וכפל
ב"פ ועתה אתה אומר לך אמור לאדניך הנה אליהו והרגני, ולמה הזכיר
מה שהחביא מאה נביאים :

חי ה' ר"ל שאם אתה רוצה להתראות אליו מדוע נסתרת עד עתה כ"כ עד
שלא מצאוך בשום מקום שע"כ ישבת בסתר, ואם שלא רצית להראות
עד שיבקש לראותך הלא כבר בקש אותך, וא"ת שלא ידעת מזה הלא אם
יש גוי וממלכה וכו' ובודאי ידעת מזה : (מלבי"ם)

יא ועתה אתה אומר לך אומר לאדניך הנה אליהו:

מלבי"ם ועתה איך יצוייר שתעשה עתה בהפך שלא די שלא תסתר מן
המבקשים אותך רק אתה אומר לך אמור הנה אליהו ואתה רוצה
להמציא את עצמך אליו, וזה אי אפשר : (מלבי"ם)

יב וְהָיָה אֲנִי אֵלֶיךָ מֵאֲתֶרְךָ וְרוּחַ יְהוָה יִשְׁאָרְךָ עַל אֲשֶׁר לֹא אָדַע וּבָאתִי לְהַגִּיד לְאַחָב וְלֹא יִמְצָאָךָ וְהִרְגֵנִי וְעַבְדְּךָ יֵרָא אֶת יְהוָה מִנְעֵרִי:

מצודת דוד ורוח ה' ישאך. כאשר היה למוד בכך כפעם בפעם : על אשר. על מקום אשר לא אדע אנה הוא, לבקשך שמה : ולא ימצאך. בהמקום הזה : והרגני. בחושבו שהתלתי בו, כאומר דרך לעג, הנה שלחתי לבקשו ולא מצאתו, והנה הוא עומד פה : ועבדך ירא וכו'. ולמה אם כן תהיה אתה סיבה על מיתתי : (מצודת דוד)

רלב"ג ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע. הנה היה אליהו מורגל בכך כי כאשר היה במקום אחד היה רוח ה' נושאו אל מקום אחר כמו שזכרנו ולזה ירא עובדיה מזה : (רלב"ג)

מלבי"ם והיה, ועיי"כ כי באמת אינך רוצה להתראות אליו, רק אתה רוצה להראות שמבקש אותך בחנם בארצות אחרות כי אתה מצוי פה, ובכ"ז והיה אני אלך וכו' ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע, וזה מגמתך להראותו, אבל הלא בזה תגרום לי סכנה כי ובאתי להגיד וכו' ולא ימצאך והרגני, ועבדך ירא את ה' ולמה תסבב הריגתי : (מלבי"ם)

יג הֲלֹא הִגַּדְתָּ לְאָדֹנָי אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּהָרֵג אִיזָבֵל אֶת נְבִיאֵי יְהוָה וְאַחָב מִנְבִיאֵי יְהוָה מֵאֵה אִישׁ חֲמָשִׁים חֲמָשִׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְאֶכְלָפְלָם לָחֵם וְמֵיִם:

מלבי"ם וא"ת כי לא יהרגני בעבור זה כי לא יתלה בי האשם במה שאתה יכול להתעלם מן העינים כרגע, ז"א הלא הוגד לאדוני את אשר עשיתי וכו' וזה נודע אח"כ לאחאב (כי הריגת נביאי ה' נעשה ע"י איזבל לא ע"י אחאב) ועיי"כ אני נחשד בעיניו כי ידי עם נביאי ה' להחיותם ולהצילם ובזה (מלבי"ם)

יד וְעַתָּה אַתָּה אָמַר לִּי אָמַר לְאָדֹנָי הִנֵּה אֵלֵיהֶוּ וְהִרְגֵנִי: (o)

מצודת דוד ועתה וגו'. והרגני, ואם כן מי יכלכל הנביאים מעתה, חמול נא עליהם (מצודת דוד)

מלבי"ם ועתה אתה אומר ר"ל עתה אחרי החשד הזה שעוד לא נקיתי ממנו, אם אומר הנה אליהו והרגני כי יחשוד אותי שאני הסתרתי גם

טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו: חַי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עִמָּדְתִּי לְפָנָיו כִּי הַיּוֹם אֲרָאָה
 אֵלָיו: **טז** וַיִּלֶךְ עַבְדֵי־הוֹ לְקִרְאֹת אַחָב וַיִּגְדּוּ לוֹ וַיִּלֶךְ אַחָב לְקִרְאֹת
 אֵלָיו: **יז** וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחָב אֶת אֵלָיו וַיֹּאמֶר אַחָב אֵלָיו הֲאֵתָה
 זֶה עֹכֵר יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד **עוכר ישראל**. כי עכרת אותם, במה שנשבעת לעצור המטר :
 (מצודת דוד)

מצודת ציון **עוכר**. משחית ומחבל, וכן (שם לד ל) עכרתם אותי : (מצודת ציון)

יח וַיֹּאמֶר לֹא עֲכַרְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל כִּי אִם אֵתָה וּבֵית אָבִיךָ בְּעִזְבְּכֶם אֶת
 מִצּוֹת יְהוָה וַתִּלְךָ אַחֲרַי הַבְּעָלִים:

מצודת דוד **לא עכרתי**. רצה לומר : אין אני תחלת הסיבה, כי אם אתה,
 במה שעזבת את ה' : (מצודת דוד)

מלבי"ם **לא עכרתי** כי בעברם על מצות ה' לעבוד אלהים אחרים אינם
 ישראל רק כגויי הארצות, **ולא עכרתי את ישראל**, אבל אתה ובית אביך
בעזבכם את מצות ה' עכרתם את ישראל, כי בזה היו כגוים, וכן הפסקת
 הטל ומטר גזרתי בחטאם כי כן ראוי להם ואתה הגורם : (מלבי"ם)

יט וְעַתָּה שְׁלַח קִבְּץ אֵלַי אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל אֶל הַר הַפְּרָמֶל וְאֶת נְבִיאֵי
 הַבַּעַל אַרְבַּע מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים וְנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת אֲכָלֵי שְׁלֶחַן
 אִיזְבֵּל:

מצודת דוד **ועתה**. רצה לומר : אם תבקש על המטר, שלח קבוץ אלי כו',
 וזה יהיה סיבה שיבוא המטר : **אוכלי כו'**. על נביאי האשרה יאמר :
 (מצודת דוד)

מלבי"ם **ועתה** למען אשיב אותם בתשובה ואברר מי אלהים אמת **שלח**
קבץ אלי את כל ישראל : (מלבי"ם)

כ וַיִּשְׁלַח אַחָב בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת הַנְּבִיאִים אֶל הַר הַפְּרָמֶל:

מצודת דוד ויקבוץ וכו'. כי כל ישראל באו מאליהם כאשר שלח אחריהם, אבל הנביאים לא באו עד אשר קבצם המלך שלא בטובתם, ולזה לא קבץ כי אם נביאי הבעל, ולא נביאי האשרה, כי איזבל לא הניחתם ללכת שמה, על כי היו מאוכלי שולחנה : (מצודת דוד)

כא וַיִּגַּשׁ אֵלֵיהֶוּ אֵל כָּל הָעָם וַיֹּאמֶר עַד מָתִי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסַּעֲפִים אִם יְהוָה הָאֱלֹהִים לָכוּ אַחֲרָיו וְאִם הַבַּעַל לָכוּ אַחֲרָיו וְלֹא עָנוּ הָעָם אֶתוֹ

כ"י שתי הסעפים. שתי המחשבות, שאינכם מזינים להכריע מי האלהים: ואם הבעל. האלהים, לכו אחריו: ולא ענו העם אותו דבר. שלא היו יודעין להבחין: (כ"י)

מצודת דוד אתם פוסחים. רצה לומר : כחגר הזה אשר פעם ינטה על צד ימין, ופעם על צד השמאל, וכן אתם, עד מתי תהיו נוטים במחשבותיכם, פעם אחרי ה', ופעם אחרי הבעל : האלהים. רצה לומר : בעל היכולת ומנהיג העולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון פוסחים. מדלגים, ויקרא כן החגר, כי בעת הלוכו נראה כדולג : הסעיפים. המחשבות, כמו (תהלים קיט קיג) סעפים שנאתי. והוא לשון מושאל מסעיף אילן, כי המחשבות המה ללב כסעיף לאילן : (מצודת ציון)

רלב"ג עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים. הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחד ופעם אל רגלו השני וכן היו ישראל נוטי על שתי המחשבות פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים, והנה ענין הבעל היה לפי מה שאחשוב שהיו עושים צורה יורידו בה לפי מחשבתם כח המשרת העליון השליט על האומה ההיא ועל האקלים ההוא והיו נביאי הבעל עושים מינים מהפעלות יגיע בהם להם מין מה מהקסם תשפע להם ההודעה לפי מחשבתם מהשליט ההוא אשר ירדו כחותיו בסבת הבעל אשר עשו לפי מחשבתם וככה היו נביאי האשרה חושבים שישפעו הכחות ההם באילן האשרה אשר נטעוהו בעת מוגבל והיו מגיעים להם מין מהקסם מאותן הפעלות המגונות וכבר בארנו החסרון המגיע להודעת הקסם בשני מספר מלחמות ה', והנה ספר שנביאי האשרה היו אוכלי שלחן איזבל והנה לא באו שם כאשר קרא להם אחאב כי שמעו כי לבחון כח האשרה נקראו והם בעצמם ידעו כי שקר נסכם הבל ואין מועיל במ ומלטה אותם איזבל שלא הוכרחו ללכת שם במצות המלך אך נביאי הבעל הוכרחו ללכת שם במצות המלך : ולא ענו העם אותו דבר. יתכן שכבר היו נבוכים בזה ולא היו יודעים לאי זה

צד יפנו כי מפני מה שראו שנעצר הטל והמטר מהם בסבת הרעות שעשו ללכת אחרי אלהים אחרים היתה נוטה מחשבתם כי ה' הוא האלהים ולרוב הסתות נביאי הבעל והאשרה היתה מחשבתם נוטה כי הבעל הוא האלהים, וידמה כי היה הבעל לפי אמונתם מאדים במזל טלה שהוא ביתו והוא ממזלות האש ולזה רצה לבחון זה במה שהם אומרים שהוא מיוחד אל הבעל והוא האש ומפני זה נתרצו בו העם ונביאי הבעל וממה שיוורה שהם חשבו שיהיה הבעל מאדים התגודדו כמשפטם עד שפוך דם עליהם כי שפיכת הדם הוא מהדברים המיוחדים למאדים ולזה אמר להם דרך התול שיקראו בקול גדול כי אלהים הוא מי שיוריד כחו על זה הבעל והוא המשרת העליון ולזה הוא רחוק מאד מכם ועוד סבה אחרת תסבב שלא ישמע אתכם והוא כי שיח וכי שיג לו והנה שיח שרשו נשח כמו פיח שרשו נפח והרצון בו שהעקר כחו כמו ונסחתם מעל פני האדמה כי הסמ"ך והשי"ן ישתתפו מאד בהוראות התיבה אשר הם בהם והנה עקירת כחו תהיה בהיותו בבית מלחמתו או בבית נופל או מה שידמה לזה, או ירצה בשיח עקירי התנועה והוא בהיותו עומד בין היושר והנזורות ושיג כן שרשו נסג בסמ"ך והוא מענין נזורות כי אז יחלש כחו להתנועע ביושר ולפי שיש בו אלוה השנויים בתנועתו אולי ישן הוא עתה שאין לו כח ויקץ עם מה שתעירו כחו כשתקראו לו בקול גדול, או ירצה בו כי שיח לו והוא הדבור עם זולתו וזה משל למבטים אשר יהיו ממנו למשרתים ואז יתערב כחו בכחם, וכי שיג לו והוא השגת משרת אחר בדרך שידבקו יחד ויתן האחד הכח לשני : **וכי דרך לו.** ר"ל שיפרד מהמבט או מהדיבוק או מביתו או מבית כבודו או שלישותו או זולת זה ממה שידמה לו : **אולי ישן הוא עתה.** שאין לו כח מפני היותו בבית נופל וייקץ אם תקראו בקול גדול ולזה האמינו לו נביאי הבעל וקראו בקול גדול כי כן היה דרכם לאלו הסבות אשר זכר להם אליהו וזה היה בתכלית השגעון והשטות, הנה זה הוא הבאור הנאו' מאד בזה, ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה הוא שאמר להם על צד ההתול קראו בקול גדול אחר שהוא אלהים לפי מחשבתכם ויש לו שיח ותפלה ר"ל שיקבל התפלה וכי שיג לו וכי דרך לו ר"ל שיש לו השגת דבר מבוקש ולו דרך יתנועע בו להשיגו ובהיו' הענין כן אולי עתה ישן הוא ר"ל אחר שיש לו הפעלות התנועה שמא יש לו גם כן הפעלו' השינה אחרי טרחו בתנועה וייקץ אם תקראו בקול גדול וזה אמר להם על צד הלעג, ואמנם הם קראו בקול גדול להיות זה מנהגם כשיבקשו דבר מהבעל וכדי שתשלם הבחינה נתן להם הבחירה שיבחרו הפר האחד, והנה אחר שבחרוהו נתנו להם שינתחוהו וישימו על העצים ואש לא ישימו, וידמה שהיה היום ההוא יום מאדים ולזה רצה שיעשו זה בבקר כי בשעה הראשונה הוא מושל יותר ולזה המשיכו זה עד שעברה השעה השמינית כי אז תשוב הממשלה לו עד שהוא משתתף גם כן בממשלה בשאר השעות, ואפשר שנאמר כי הבחינה לא היתה באש מפני היותו משפע הבעל כמו שהנחנו אבל רצה לבחון מי הוא האלהים בדברים היוצאים מהטבע כי זה ממה שלא יוכל זולתי השם יתברך לבדו : (רלב"ג)

מלבי"ם **עד מתי** ר"ל אתם עובדים את הבעל, ובזמן רעתכם תצקו אל ה', כמ"ש ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו, כי אתם פוסחים בין שני הרעיונות ואינכם יודעים את מי תעבודון, וזה לא יתכן, כי אין בין שני ההפכים אמצעי, ואם ה' הוא האלהים, אין ממש בבעל אשר צוה להכריתו ולשקצו, ואם יש ממש בבעל אין לכם חלק בה', **ולא ענו** כי העם היו מסתפקים (מלבי"ם):

לכב **ויאמר אליהו אל העם אני נותרתי נביא ליהוה לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש:**

מלבי"ם **ויאמר** ר"ל כי בבחינה הזאת, לא יהיה להם תירוץ, לאמר שהבעל יש לו יכולת כמו האל, רק שהיה איזה חסרון בעבודתה ומעלה בעבודת אליהו שלכן הוריד הוא את האש ולא המה, כי לכם יתרון, **א**. מצד שנביאי הבעל רבים ואני יחיד, ועז"א **אני נותרתי נביא לה' לבדי** וכו' (מלבי"ם): **ב**.

לכג **ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וישימו על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את הפר האחד ונתתי על העצים ואש:** לא

מצודת דוד **אני נותרתי**. כי מאה הנביאים אשר החביאם עובדיה, לא היו ידועים להם: **ונביאי וכו'**. רצה לומר: עם שאני יחיד והמה מרובים, עם כל זאת נראה עתה תפלת מי תקובל: (מצודת דוד)

מצודת ציון **וינתחווהו**. יחתכוהו לאברים, כמו (ויקרא א ו) ונתח אותה: (מצודת ציון)

מלבי"ם **ויתנו** מצד הקרבן, בל יחשבו שאני בחרתי קרבן שיש בו איזה יתרון יתנו לנו שנים פרים (הגם שיהיו שנים בלתי שוים) **ויבחרו להם** את המובחר, **ג**. י"ל מעלה מצד רב העובדים והמתעסקים, וז"ש **וינתחווהו וישימו** שיהיו המתעסקים רבים, ואצלי יהיו שני חסרונות, **א**. שאני אעשה הפר האחד הנשאר הגרוע. **ב**. שאני לבדי: (מלבי"ם)

לכד **ויקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם יהוה והיה האלהים אשר יענה באש הוא האלהים ויען כל העם ויאמרו טוב הדבר:**

מצודת דוד **אשר יענה באש**. רצה לומר: התשובה תהיה בדבר הורדת

האש

:

(מצודת

דוד)

מלבי"ם וקראתם, וכן לא יהיה הבדל בין הפעולות שנעשה כי וקראתם ואני אקרא, וגם בזה אתם תקראו ראשונה, ולפי"ז יתברר כי האלהים אשר יענה באש הוא האלהים כי לא יהיה במה לתלות לא בחסרון הקרבן ולא במקריבים וזמן ההקרבה, שבכולם לכם משפט הקדימה, רק יהיה החסרון מצד שהבעל אינו אלהים, ויען כל העם כי הם היו מסתפקים באמת ורצו לעמוד על הבירור: (מלבי"ם)

לכה ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפך האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם ואש לא תשימו:

מצודת דוד כי אתם הרבים. והוא דרך המוסר, אשר הרבים יבחרו לעצמם ויעשו ראשונה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר, א. בחרו המובחר, ב. עשו ראשונה, ג. כי אתם הרבים כנ"ל: (מלבי"ם)

לכו ויקחו את הפך אשר נתן להם ויעשו ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על המזבח אשר עשה:

רש"י אשך נתן להם. שהיה נשמט מהם, שלא יקרב לעבודה זרה, וזרח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו: לך, בזניכם יתקדש המקום (במדבר רבה כג ט, ילקוט שמעוני כאן רמז ריד): ויפסחו על המזבח אשך עשה. תרגם יונתן: ואשתטו, היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו. כמו ויפסעו: (רש"י)

מצודת דוד אשר נתן להם. אמרו רבותינו ז"ל (בבמדבר רבה כג ט) : אחר שבחרו הפך, לא רצה ללכת אחריהם, עד שאליהו מסרו בידם : ויפסחו. דלגו על המזבח אשר עשה אחאב או זולתו, והדלוג הזה היתה מדרך עבודתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויפסחו. ודלגו : (מצודת ציון)

רלב"ג ויפסחו על המזבח. ר"ל שהיו הולכים ושבים אצל המזבח אשר עשה אחאב בעת קראם הבעל עננו : ויתגודדו. ר"ל חתכו בשרם בחרבות

וברמחים עד שישפך הדם עליהם : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: למה אמר אשר נתן להם והם בחרוהו, ולמה פסחו על המזבח, והיה צ"ל אשר עשו בלשון רבים :

ויקחו וכי אשר נתן להם לפי הפשט אחר שהפרים לא היו שוים כמ"ש שנים פרים, [שכבר בארנו (בס' התוה"מ אחרי סי' י"ז) ששני מורה השיווי, ושנים מורה שהם בלתי שוים] והיה אחד גרוע ואחד מובחר והוא אמר בחרו, הרי כאילו נתן להם את המובחר, וחז"ל דרשו שלא יכלו להזיז את הפר ממקומו עד שאליהו נתנו להם בידיו, ויקראו עד הצהרים הבעל היה עבודת השמש, והיה תוקפה מהבקר עד הצהרים שאז השמש בגבורתה, ואין קול ר"ל כי הסימן שקרבנם נרצה יהיה, או ע"י קול של נבואה, או ע"י ענין של אש כמ"ש אשר יענה באש, כי על האש שאלו ואם היה יורד אש היו נענים על שאלתם, ושניהם לא היה, ויפסחו כפי הפשט אליהו עשה ג"כ מזבח תיכף, והם בראותם שלא נענו חשבו כי ע"י מזבח של אליהו העומד בצדו נפסד עבודתם, ויפסחו על המזבח אשר עשה אליהו להרסו ולבטלו וז"ש אח"כ וירפא את מזבח ה' ההרוס : (מלבי"ם)

לכז ויהי בצִהָרִים וַיִּהְיֶה בָהֶם אֱלֹהֵיהוּ וַיֹּאמֶר קָרָאוּ בְקוֹל גָּדוֹל כִּי אֱלֹהִים הוּא כִּי שִׁיחַ וְכִי שִׁיג לֹא וְכִי דָרַךְ לֹא אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא וְיִקְרָא:

רס"י כי אלהים הוא. (תרגום): ארי ארתון אמרין דחלל הוא: כי שיח וכי שיג לו. שמא יק לו דבר עם יועליו עכשיו, או משיג ורודף הוא עכשיו במלחמה: וכי דרך לו. לבית הכסא: (רס"י)

מצודת דוד כי אלהים הוא. אמר בדרך התול הלא אלהים הוא, ויכול הוא לענות כשישמע, אבל עדיין לא שמע, כי מדבר הוא כעת עם מי, או הוא משיג השגות ומעיין בחכמות, ועל כי הוא טרוד בדבר מה, נבטל ממנו חוש השמע בקצת, או אולי הוא בדרך, ולמרחק המקום לא ישמע, ולזה קראו בקול גדול, ואז עם כל טרדתו יתעורר, ואף אם הוא בדרך מרחוק ישמע בקול גדול : אולי ישן. או שמא ישן הוא, וכאשר תקראו בקול גדול ייקץ משנתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויהתל. ולעג, כמו (בראשית לא ז) ואביכן התל בי : שיח. ענין דבור, כמו (תהלים סט יג) ישיתו בי : שיג. רצה לומר : השגת דבר חכמה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויהי בצִהָרִים שאז עקר תקותם בעת תגבורת השמש. ויהתל דרך שחוק ולעג אמר דברים הפך כונתו קראו בקול גדול, הנה בתנאי האלהות שלא ימצא במקום עד שלא יצויר יצטרכו לקרא בקול, לא מצד שהוא

ברחוק מקום ולא מצד שיש בו איזה העלמה או עיפות או חסרון ידיעה, והוא אמר אחר שאלהיכם יש לו משיגי הגשם, יוכל להיות שיש לו משיגי הנפש המדברת שתתעלם, או ע"י שהוא מדבר ומשיח מענין אחר, וז"ש **כי שיח לו**, או מצד המחשבה שחושב ומעיין בענין אחר, וז"ש **כי שיג** והשגה לו, או שיש לו החסרונות של נפש החיונית שמתנענע ממקום למקום, וז"ש **וכי דרך לו**, או שיש לו משיגי הנפש הצומחת וחסרונותיה שהיא השינה, שהתחלתה בצמחים ומהם נשתלה באדם מצד שיש בו כח הצומח, וההיתול היה במה שהפך סדר דבריו, שאם היה מדבר עמם שלא לצחוק היה צ"ל בהפך, כי ישן הוא, או דרך לו או שיח לו, שהוא סדר המדרגות ממטה למעלה, והוא שכיון להשפיל עבודתם שאינו אלהים, הורידהו עד חסרון הצומח, ואמר לפי"ז קראו בקול גדול. אולי יתעורר משנתו

{כח} ויקראו בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם:

רש"י ויתגודדו. לשון שריטה בכלי, וכן היה נימוסיקן: (רש"י)

מצודת דוד ויקראו בקול גדול. שמעו לדברי אליהו, עם כי אמר בהתול ולעג: **ויתגדדו**. שרטו בשרם בחרבות עד כי נשפך דמם כאשר היה מנהגם לעבדו בענין זה: (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתגודדו. ענין שריטת הבשר, כמו (דברים יד א) לא תתגודדו: **כמשפטם**. כמנהגם: **בחרבות**. מלשון חרב: (מצודת ציון)

מלבי"ם והם קראו בקול, למען ישמע אלהיהם הרחוק מהם, ויתגדדו שאולי ישן הוא וירגיש בצער דקירת הרומח בנביאיו: (מלבי"ם)

{כט} ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד לעלות המנחה ואין קול ואין ענה קשב: ואין

רש"י ויתנבאו. (תרגום:) ואשתטילאו: (רש"י)

מצודת דוד ויתנבאו. עשו את עצמם כאלו מדברים בנבואה שתד האש, ולא חדלו מלהתנבאות עד בוא עת העלאת מנחת הערב, הוא תמיד של בין הערבים, כי אז נלאו ולא התנבאו עוד: **ואין קול**. אבל אין קול וכו': **ואין קשב**. רצה לומר: וזה לפי שאין מי יקשיב, להם כי אינו אלוה: (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתנבאו. עשו עצמם כמתנבאים : **קשב.** האזנה, כמו (ישעיהו כא ז) והקשיב **קשב** : (מצודת ציון)

רלב"ג ויתנבאו עד לעלות המנחה. ר"ל וידברו אלה הדברים ודומיהם : **ואין קול ואין עונה ואין קשב.** ר"ל שלא בא שום קול מהבעל ולא ענה אותם בזולת קול לעשות בקשתם ולא שפע ממנו דבר יתבאר שיש שם מקשיב לקולם : **וירפא את מזבח ה' ההרוס.** ר"ל שבזה הפעל העלה רפואה אל מזבח ה' ההרוס בישראל עד שלא היו זובחים לו יתברך כי אם לעי"ג או אפשר שהיה שם מזבח בנוי לה' להיותו במת יחיד והרסו אותו בעבדי עי"ג ואז הרסו כל המזבחות שהיו שם לשם ית' כאמרו את מזבחותיך **הרסו** : (רלב"ג)

מלבי"ם ויהי כעבור הצהרים שאז ידעו ששב השמש אחורנית ולא ישיגו מבוקשם **התנבאו** נביאות שקר, מדוע לא שעה אל מנחתם, ונבאו מזה שאלהיהם כועס על עובדיו וכדומה, **ואין קול כנ"ל, ואין קשב** שהעם לא הקשיבו **אל** נבואתם **הכוזבת** : (מלבי"ם)

זל ויאמר אליהו לְכֹל הָעָם גָּשׁוּ אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ כָל הָעָם אֵלָיו וַיִּרְפָּא אֶת מִזְבֵּחַ יְהוָה :

רס"י וירפא את מזבח ה' ההרוס. בנה מזבח, והזכיר לישראל להיות מזבח ה' עולה על לזם וסגור צפיהם, שהיה הרוס ונפגר וצטל שמו והזכרתו מפי כל עשרת השבטים, כך שמעתי פסוטו. ומדרשו שמעתי, ששאלו בנה מזבח בהר הכרמל, וזהו שאמר (שמואל א טו יב): **בא שאלו הכרמלה והנה מליצ לו יד, ולהלן (בראשית לג כ) הוא אומר: וילצ שם מזבח, ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והצמות שצארלס שנעשה לזם שמים, וצנה אליהו מזבח זה של שאלו, שהיה הרוס: (רס"י)**

מצודת דוד גשו אלי. לראות שאין הערמה בדבר : **וירפא.** בא על דרך השאלה, לומר לשון רפואה על תיקון בנין הנהרס, וכן נאמר (נחמיה ד א) : **כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים.** וארוכה גם היא מענין רפואה] ואמרו רבותינו ז"ל שהמזבח הזה בנה שאול, ונהרס עי"י עובדי הבעל] : (מצודת דוד)

מצודת ציון ההרוס. ענין שבירה ונתיצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם (ל-לא) **השאלות**: מאין נמצא שם מזבח הרוס, למה אמר אשר אמר ה' אליו ישראל יהיה שמך :

ויאמר הנה נתברר להם כי אין ממש בבעל, ועתה אמר שיגשו אליו, **וירפא** כבר כתבתי כי אליהו עשה מזבח ה' תיכף ונביאי הבעל הרסוהו ועתה רפא אותו להשיבו לאיתנו: (מלבי"ם)

ללא ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר ה' דבר יהוה אליו לאמר ישראל יהיה שמך:

רס"י אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך. למה נאמר כאן, לפי שזיום סנגלתי שכינה על יעקב צבית אל וקראו ישראל, זו זיום אמר לו: גוי וקהל גוים יהיה ממך, עתידין בניך להקהל כשאר עמים, ולזנות מזבח להקטיר עליו בשעת איסור הצמות, ואני מתרלה בדבר, בצראשית רבה (פב) (ה): (רס"י)

מצודת דוד **ישראל יהיה שמך**. על שם שנאמר (בראשית לב כח) : כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, וכאלו יתן טעם למה לקח י"ב אבנים, ואמר לפי שהם במספר שבטי בני ישראל, ולהזכיר זכות ישראל אביהם, שגם הוא כמוהו ינצח אלהים אחרים, ואנשי נביאי הבעל : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויקח מספר בפרטות איך תקן המזבח, שלקח **שתים עשרה אבנים** ולבל נטעה שהיה מספר י"ב כנגד י"ב מזלות, כמו שהיו גם עובדי המזלות משתמשים במספר י"ב, לזה באר שכוונתו במספר זה **כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר ה' אליו**, שיהיה למעלה מן המזלות ומושל אף על המלאכים שמצד זה אי"ל **ישראל יהיה שמך** שהמה גבוהים מן המזלות: (מלבי"ם)

ללב ויבנה את האבנים מזבח בשם יהוה ויעש תעלה כבית סאתים זרע סביב למזבח:

רס"י תעלה. פוסאד"ו בלעז: כבית סאתים. רחצו בית סאתים, מאה על חמשים, כחכר המסכן: (רס"י)

מצודת דוד **ויעש תעלה**. עשה חפירה סביב המזבח, כשיעור מקום זריעת סאתים זרע, בכדי שילכו בה המים להגדיל הנס, כמו שנאמר בענין :

מצודת ציון תעלה. חפירה, וכן (שם ז ג) תעלת הבריכה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויבנה אמר בפירוש שבונה לשם ה' לקדשו בקדושת מזבח. ויעש תעלה, היה כדי לעשות נס במים, והיה כבית סאתים כשיעור חצר המשכן שזה הגבול שגבל ה' שתתפשט הקדושה סביב המזבח : (מלבי"ם)

לג ויערך את העצים וינתח את הפר וישם על העצים:

מצודת ציון ויערוך. ענין סדור : (מצודת ציון)

לד ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על העלה ועל העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלוש:

רש"י כדים מים. להגדיל את הנס: ויחקו. אליפע (יח) על ידיו, ונעשו אלצעותיו כמעיינות ונתמלחה התעלה, הוא שנאמר (מלכים ב ג יח): פה אליפע בן שפט אשר יחק מים על ידי אליהו, ונעשה נס במים על ידיו, ראוי הוא שיעשה הנס במים על ידיו (אליהו רבה פרק יז): (רש"י)

מצודת דוד ויצקו. וישפכו, וכן עשו ושפכו, ועם כי לא נזכר, כי מעצמו יובן : שנו. שפכו פעם שנית, ושפכו פעם שנית : שלשו. שפכו פעם שלישית וכו' : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש תעלה. היא חפירה ויעש אותה כבית סאתים זרע כמו שהיה הענין בחצר המשכן שהיה כמו בית סאתים זרע, והנה להפליג המופת רצה אליהו שירבו שם המים על העולה ועל העצים והנה עשה זה אליהו מעצמו לבטחו שהש"י יעשה המופת על ידו כמו שעשה מבן הצרפית כאמרו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים או אולי צוהו השם ית' על זה להסיר ישראל מהחטא הגדול אשר היו בו : (רלב"ג)

מלבי"ם ויאמר מלאו ארבעה כדים מים הנה היה צריך להוריד שפע המטר מן המקור העליון, שידוע כי ארבע חיות נושאים את המרכבה העליונה והתחתונה שדרך שם תעבור השפע, ולנגדם מלא ארבעה כדים להוריד השפע מארבע כנפות הארץ העליונה שבעולם האצילות אל עולם הכסא, ויאמר שנו להריק השפע מארבעה נושאי הכסא אל עולם המלאכים, ויאמר שלשו להוריד המים מן ארבעה חיות שראה יחזקאל במרכבה התחתונה המלאכיית אל האופנים שהוא העולם השפל

(מלבי"ם):

לַה וַיִּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לְמַזְבַּח וְגַם אֶת הַתְּעֹלָה מְלֵא מַיִם:

מצודת דוד **סביב למזבח.** כי בהשפך המים על העולה שעל המזבח, נשפך המים למטה על כל המזבח, סביב מקום המערכה : **מלא.** או אליהו בעצמו, או על ידי מצותו מלאו גם התעלה : (מצודת דוד)

לַו וַיְהִי בַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלֶיהָ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וַיְשָׂרָאֵל הַיּוֹם יִדְעוּ כִּי אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וְאֲנִי עַבְדְּךָ (ובדברך) וּבְדַבְּרְךָ עָשִׂיתִי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

רפ"י וּבְדַבְּרְךָ עָשִׂיתִי. סְהַקְרַבְתִּי צַנְמָה צָנַעַת אִיסוֹר הַצְּמוֹת: (רפ"י)

מצודת דוד **בעלות המנחה.** בעת העלאת מנחת הערב, הוא התמיד של בין הערבים : **ויגש.** אל ה' להתפלל : **היום יודע.** רצה לומר : כאשר תרד האש, יודע היום וכו' : **בישראל.** רצה לומר : משרה שכינתך בישראל : **ואני עבדך.** ובהיות הנס הזה על ידי, ידעו הכל שאני עבדך נביא נאמן לה', ויאמינו בי לעולם בהנבאי להם : **ובדברך וכו'.** רצה לומר : מהראוי שתעשה לי הנס הזה, כי הלא כל הדברים האלה שעשיתי להגדיל הנס, הלא כל מחשבותי בעבור ישמרו דברך, ולא למעני עשיתים : (מצודת דוד)

רלב"ג **ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה.** ר"ל בשליחותך ובמצותך כי ידמה שצוהו על זה כמו שזכרנו ואע"פ שנניח שלא צוהו על זה הנה יתכן שיאמר כי בדברו עשה זה מפני שאמר לו שיראה אל אחאב ויתן מטר על פני האדמ' והיה בלתי נכון שיתן מטר על פני האדמה בעודם מחזיקים ברשעתם כי אז יסור מעצירת המטרה התועלת אשר בעבורו היה והוא כדי שישבו מדרכם הרעה אבל אם היה הענין כן יאמר כי מקרה היה זה לא בסבת חטאם הנה מן ההכרח היה שיעשה תחלה מה שיהיה סבה להחזירם למוטב לפי מה שאפשר ואז יכירו כי עונותיהם הטו דבר עצירת הגשמים :

מלבי"ם ה' אלהי אברהם שמאז אהל שכן בישראל, **היום יודע,** א. שעוד אלהותך בישראל משגיח עליהם ושוכן אתם בתוך טומאתם, **ב.** שאני עבדך, **ג.** שכי"ז עשיתי בדברך להקריב בבמה ולהוריד האש : (מלבי"ם)

לַז עָנְנִי יְהוָה עָנְנִי וַיִּדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה

רַס"י ענני ה' ענני. ענני באש, (ובמים) ענני במטר, כך תרגם יונתן. ורבותינו אמרו (ברכות ט ז): ענני באש, ענני שלל יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו העם הזה כי אתה ה' וגו'. וכשתשלחני לבקרם לעתיד לבא, יאמינו כי אם היום תענני: ואתה הסבות את לבם. נתת להם מקום לסור מאחריך, ובידך היה להכין לבדם אליך (שם לא ז). ומדרש אגדה (במדבר רבה יח יז): אם לא תענני, אף אני אהיה כופר ואומר, אתה הסבות את לבם, וכן אמר משה (במדבר טז כט): אם כמות כל האדם ימותון אלה, אף אני כופר ואומר, לא ה' שלחני לדבר את התורה והמלות, וכך אמר מיכיהו (לקמן כז כח): אם שוב תשוב בצלום, לא דבר ה' כי: (רס"י)

מצודת דוד ענני ה'. בהורדת האש : ואתה הסבות וכו'. עבר במקום עתיד, ורצה לומר : בהנס הזה תסבב אליך את לבם, אשר היה עד הנה אחורנית, להפנות ממך : (מצודת דוד)

רלב"ג וידעו העם הזה כי אתה ה' הוא האלהים. יכירו בזה כי אתה ה' הוא האלהים לבד ומה שנראה להם לפעמים שיענם הבעל בבא בקשתם הנה זה לא היה מהבעל אבל אותן הפעולות באו מאתך וכאילו הסיבות את לבם אחורנית בהשפע אותם הפעולות מאתך כי הם חשבו שיהיה בסבת הבעל והמשל הנה היתה אמונתם כי בעבדם הבעל תתן הארץ יבולה הנה בתת הארץ יבולה שהיה מגיע מהש"י התחזקו להאמין בבעל לחשבם כי מאתו נהיה זה : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: מ"ש וידעו כי ה' הוא האלהים הוא כפול עם מ"ש היום יודע כי אתה אלהים בישראל, ומז"ש ואתה הסבות את לבם אחורנית :

ענני באופן שידעו כולם כי ה' הוא האלהים, כי הגם ששיגו כי אתה אלהים ביניהם ואני עבדך, עדיין לא ידעו כי אלהי ישראל הוא הנמצא האחד מחויב המציאות שמהוה כל הוה ומקיים כל המציאות, כי יטעו שכחו כח מקבל מן הסבה העליונה, ועז"א ענני באופן שידעו כי ה' הוא האלהים, וז"ש חז"ל למה אמר ענני ב"פ ענני שתד אש וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם, ר"ל שלא יאמרו שהורדת האש הוא ע"י כח א' מן השרים התחתונים ושהוא שר ישראל, ולכן מלא את התעלה מים כי הכשפים נבדקים במים כמ"ש חז"ל, ואתה הסבות אמר הטעם שישראל טועים ובלתי משיגים אלהותך הוא מצד שבראת את האדם באופן שלא ישיג שום דבר מן הקודם אל המאוחר ע"י מופת השכל רק מן המאוחר אל הקודם מן המסובב אל הסבה ולכן הוא מוכן אל הטעות והשגיאה

בדברים העיונים, ועיין פירושי ישעיה (סי מ"א כ"ג): (מלבי"ם)

[לח] ותפל אש יהוה ותאכל את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה: לחכה:

מצודת ציון לחכה. ענין לקיקה, כמו (שם מט כג) ועפר רגליך ילחכו, ורוצה לומר: שרפה הכל, כהלוקק בלשון: (מצודת ציון)

מלבי"ם ותאכל תחלה את העולה שהוא העקר שבעבורה ירדה האש ואח"כ את העצים שהם מכשירים הקרבן ואח"כ את האבנים ואח"כ את המים: (מלבי"ם)

[לט] וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה הוא האלהים:

רפ"י ה' הוא האלהים. ולא הבעל האלהים: (רפ"י)

מצודת דוד ויפלו על פניהם. להשתחות לה': ה' הוא האלהים וכו'. הכפל בא לחזק: (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: למה כפלו ה' הוא האלהים:

ויאמרו ה' וכו' המאמר הראשון משפט מחייב שה' הוא האלהים שזה נודע להם מן ירידת האש, והב' כחו משפט שולל שרק ה' הוא האלהים לא זולתו, וזה נודע להם ממה שראו כי הבעלים אלילים: (מלבי"ם)

[מ] ויאמר אליהו להם תפשו את נביאי הבעל איש אל ימלט מהם ויתפשו ויורדם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם:

מצודת ציון תפשו. אחזו לבל יברחו: (מצודת ציון)

רלב"ג ויורדם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם. יתכן שצוה העם לשחוט אותם שם, ואפשר שהוא בעצמו שחט אותם בקנאו לש"י כמו שהרג שמואל את אגג בידו והרג פנחס זמרי וכזבי בידו בקנאותו לש"י וזהו היותר נאות: (רלב"ג)

{מא} וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ לְאַחָב עֲלֵה אֶכְל וְשִׁתָּה כִּי קוֹל הַמּוֹן הַגָּשָׁם:

מצודת דוד **עלה אכול ושתה**. כאומר הואיל ושבו כולם ואמרו ה' הוא האלהים, לזה עלה מעתה ואכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, כי הנה ישמע קול המיית הגשם : (מצודת דוד)

רלבי"ג **עלה אכול ושתה כי קול המון הגשם**. ר"ל שקודם השלימך לאכול ולשתות תשמע קול המון הגשם והנה אמר לו שיעלה לפי שהעיר ההיא הסמוכה להר הכרמל היתה יותר גבוהה מהמקום שהיו בו אליהו וישראל והנה בטח אליהו בש"י שיעשה זה או ידע זה בנבואה : (רלבי"ג)

מלבי"ם **השאלות: למה א"ל אכול ושתה, ואיך אמר כי קול המון הגשם ועדן לא היה שום רושם אל הגשם כמ"ש אח"ז :**

וַיֹּאמֶר הֵנָּה כִּבְר פֶּעַל מֵה שֶׁהִיא צָרִיךְ לִפְעוֹל, **א**. שִׁישְׂרָאֵל חֲזָרוּ וְהוֹדוּ בֵּאלֹהִים אֲמַת, **ב**. שֶׁשָּׁחַט אֶת נְבִיאֵי הַבַּעַל הַמְדִּיחִים אֶת הָעַם, וְכִפִּי הַנְּרָאָה גַם אַחָב נָטָה אַחֲרַי אֵלֵיהֶוּ בַּעַת הַזֹּאת בְּרֵאוֹתוֹ אֶת מַעֲשֵׂה ה' כִּי נוֹרָא הוּא, כִּי לוֹלֵא זֶה לֹא הִיא מְנִיחוֹ לַהֲרוֹג אֶת נְבִיאָיו, וְלִכֵּן אִ"ל **אֶכְל וְשִׁתָּה** כִּי בְיוֹם הַהוּא בּוֹדָאֵי גָזְרוּ צוֹם כְּמוֹ שֶׁהִיא מְנַהֵגָם בַּעַת שֶׁהִיוּ מִתְפַּלְלִים עַל עֲצִירַת גְּשָׁמִים, אִמֵּר **שִׂיאֶכֶל וְשִׁתָּה כִּי קוֹל הַמּוֹן הַגָּשָׁם**, ר"ל כִּי הַקּוֹל הַזֶּה הַנִּשְׁמָע בֵּין מֵה שֶׁצִּעְקוּ יִשְׂרָאֵל ה' הוּא הַאֱלֹהִים בֵּין צוֹחַת הַחוֹטָאִים הַנִּשְׁחָטִים הוּא הוּא הַמּוֹן הַגָּשָׁם אֲשֶׁר יֵרֵד לְקִרְאֵת קוֹל הַזֶּה, וּבֵאֵמַת לִפִּי הַדִּין אִם יֵרְדוּ גְשָׁמִים אַחַר חֲצוֹת צָרִיךְ לְהַשְׁלִים הַתַּעֲנִית וְאִז הִיא אַחַר חֲצוֹת, רַק שֶׁאֵלֵיהֶוּ הוֹדִיעַ שְׁבַעַת הַתַּחֲלִילוֹ לְשִׁמוֹעַ לְדַבְרֵי הַנְּבִיאָה שֶׁנִּתְאַסְפוּ שָׁמַע קוֹל הַמּוֹן הַגָּשָׁם וְכֵאֵילוֹ יֵרְדוּ גְשָׁמִים קוֹדֵם חֲצוֹת שֶׁאִ"צ לְהַשְׁלִים : (מִלְבִּי"ם):

{מב} וַיַּעֲלֵה אַחָב לְאֶכֶל וְלִשְׁתוֹת וְאֵלֵיהֶוּ עֲלֵה אֶל רֹאשׁ הַכְּרָמֶל וַיִּגְהַר אַרְצָה וַיֵּשֶׁם פְּנָיו בֵּין (ברכו) בְּרַפְּיוֹ:

רס"י וַיִּגְהַר אֶרְצָה. (תַּרְגוּם): וְגַחֲזִין לְאַרְעָא, לְהַתְפַּלֵּל עַל הַגְּשָׁמִים: (רס"י)

מצודת דוד **ראש הכרמל**. ראש הר הכרמל : **ויגהר ארצה**. נשתטח לארץ ואחרי זה קם ושם פניו בין ברכיו להתפלל על המטר, ואף שה' אמר לו ואתנה מטר וכו', מכל מקום התפלל למהר לתתו בעוד אחאב שם, ועל כי היה בטוח שיקובל תפלתו, אמר לאחאב מתחילה כי קול המון הגשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויגהר**. ענין השתטחות, כמו (מלכים ב ד לד) ויגהר עליו : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ואליהו עלה אל ראש הכרמל.** ידמה שכבר עלה שם כדי שיוכלו לראות משם אם עבים עולים מצד המערב או אולי היה אויר המקוי' ההוא יותר זך ולזה יתכן שתהיה תפלתו יותר נשמעת מהמקום ההוא כי לזכות האויר יהיה המקום יותר מוכן אל שידבק בו השפע האלהי : **ויגהר ארצה.** ר"ל שכפף ראשו למטה בדרך ששם פניו בין ברכיו והיה מתפלל לש"י עם זה ההכנעה וההצנעה כדי שתהיה תפלתו נשמעת יותר כי ימהר הש"י להביא המטר להשגחתו על הנביא שלא ישקוד בזה הצער : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויעלה** כי כבר האמין בדבר אליהו שיבא הגשם, ואליהו עלה להתפלל שהגם שא"ל ה' שיתן מטר היינו שלא יעצר המטר הטבעי, אבל הוא התפלל שירד תיכף ע"פ נס : (מלבי"ם)

מג **וַיֹּאמֶר אֶל נְעֻרוֹ עֲלֵה נָא הַבֵּט דְּרֹךְ יָם וַיַּעַל וַיִּבֶט וַיֹּאמֶר אֵין מְאוּמָה וַיֹּאמֶר** שֶׁב שָׁבַע פְּעָמִים :

רז"י **לך יס.** אם תראה ענן עולה מן היס : (רז"י)

מצודת דוד **עלה נא.** עמי מתחילה אל ראש ההר : **הבט דרך ים.** ראה לפאת המערב, אם נראה עבים עולים, ובעצמו לא רצה להפנות אנה ואנה, עד עת תקובל תפלתו : **שוב שבע פעמים.** רוצה לומר : שבעת פעמים אמר לו לשוב ולהביט : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אין מאומה.** אין כלום : (מצודת ציון)

רלבי"ג **עלה נא הבט נא דרך ים.** ידמה שלא עלה עמו נערו וקרא לו שיעלה שם להביט דרך ים אם יראה דבר מורה על ירידת המטר כי לא היה מסכי' אליהו להסיר עצמו מהמצב ההוא המצער אותו עד יראה בסימן ששמע השם תפלתו ולזה לא היה אליהו בעצמו יכול להביט זה והנה היה מתפלל אליהו תמיד בהיותו בזה המצב וכאשר היה משלים התפלה הי' קורא לנערו שיבט דרך ים אם יראה שום ענן והיה אומר לו אין מאומה עד הפעם השביעי' שאמר לו שכבר ראה עב קטני' ככף איש עולה מים, והנה הוצרך אליהו בכל זה לפי שלא היו ישראל ראויים מצד עצמם בשיגיע להם הש"י זה הטוב על דרך המופת ולולי רוב תפלת אליהו והצטערו בזה האופן לא היה מגיע להם מטר בזה הדרך אבל יבא להם כמנהג הטבע בשתסור עצירת המטר שהביא הש"י להם ואמנם רצה אליהו שיגיע להם המטר תכף כדי שיכירו כי עונותיהם היו מסבבים עצירת המטר ולזה בא המטר תכף ששבו אל ה' : (רלבי"ג)

מלבי"ם **הבט** הסוד ידוע כי הים העליון שכל הנחלים הולכים אליו, לו

שבעה ימים, ואז עלתה השכינה בעון הדור לרקיע השביעי לכן הוצרך לשוב שבע פעמים, ובשביעית ראה עב קטנה ככף איש, כי לא ירד הגשם רק בשביל איש אחד הוא אליהו, ואז ידע כי על ידו יתפתחו השמים, והודיע לאחאב שירד לביתו: (מלבי"ם)

ממד וַיְהִי בַשְּׁבִיעִית וַיֹּאמֶר הֲנֵה עַב קָטְנָה כְּכַף אִישׁ עָלָה מֵיָם וַיֹּאמֶר עָלָה אָמַר אֶל אַחְאָב אֲסֹר וְרַד וְלֹא יַעֲצֹרְכָה הַגֶּשֶׁם:

רס"י אסור ורד. אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך, פן ידחק אותך הגשם בלדך: (רס"י)

מצודת דוד אסור ורד. אסור המרכבה ורד לביתך, לבל יעכב אותך הגשם, כי אם תשהה עוד, תהיה מעוכב מן הגשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון אסור. קשור הסוסים להמרכבה : יעצרכה. יעכב אותך, כמו (שופטים יג טז) אם תעצרני לא אוכל : (מצודת ציון)

רלב"ג אסור ורד ואל יעצרכה הגשם. ר"ל אם תרצה שלא יעצרך הגשם פה לרבוי אסור המרכבה תכף ורד ליזרעאל קודם בא הגשם : (רלב"ג)

ממה וַיְהִי עַד כֹּה וְעַד כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עִבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶשֶׁם גָּדוֹל וַיִּרְכַּב אַחְאָב וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֵאלָה:

רס"י עד כה ועד כה. בתוך שהלך השליח ובתוך שאסר המרכבה, והשמים התקדרו: (רס"י)

מצודת דוד עד כה ועד כה. בין כך ובין כך רוצה לומר : בעוד שאסר המרכבה וירד ממקומו, חשכו השמים ברבוי העבים, ונשב הרוח ויהי הגשם : וירכב. עם שהיה הגשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון התקדרו. נחשכו, כמו (יואל ב י) שמש וירח קדרו : (מצודת ציון)

רלב"ג וירכב אחאב וילך יזרעאל. ידמה שבהיותו בדרכו ירד גשם גדול קודם בא ליזרעאל : (רלב"ג)

ממו וַיֵּד יְהוָה הַיְתֵה אֶל אֱלֹהֵי-וַיִּשְׁנֶס מִתְּנִיּוֹ וַיִּרְץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד בְּאָכָה

לנחל קישון ושחטם שם כאילו רצה שלא יטמא דמם את הארץ ולזה נשפך דמם אל הנחל שיוליכיהו למקום רחוק : (רלבי"ג)

מלבי"ם את כל, מירידת האש והגשם, ואת כל ר"ל הסבה שבעבורה הרגם, שרצה להצדיק את אליהו, ור"ל את כל הפרטים שבעבורם הרג את כל הנביאים : (מלבי"ם):

בב ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר כה יעשון אלהים וכה יוספו כי כעת מחר אשים את נפשי כנפש אחד מהם:

רש"י כה יעשון אלהים. כמו שעשית לנביאי הבעל: (רש"י)

מצודת דוד כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה וגזמה ולא אמרה, וכאילו אמרה כהטובה היא יעשון וכו', ועוד יוסיפו טובה, כי כעת מחר וכו', ואמרה לשון רבים, כי עבדה לבעל ולאשרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון כעת. הכ"ף באה לאמתת הדבר : (מצודת ציון)

רלבי"ג כה יעשון אלהים. אמרה זה בלשון רבים לרבוי האלוהות אשר היו עובדים להם : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: למה לא הרגה אותו תיכף :

ותשלח איזבל ראתה כי לב אחאב נוטה אל אליהו ומצדיקו ולא ערב לבה להרגו תיכף וחשבה כי בלילה תהפך לב אחאב לשוב אל רשעו : (מלבי"ם)

ג וירא ויקם וילך אל נפשו ויבא באר שבע אשר ליהודה וינח את נערו

מצודת דוד וירא. ראה עצמו בסכנה : אל נפשו. בעבור למלט נפשו : אשר ליהודה. ואינה ממשלת אחאב : (מצודת דוד)

רלבי"ג וירא ויקם וילך אל נפשו. ר"ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה לסמוך על הנס אבל קם תכף והלך למלט את נפשו : ויבא באר שבע אשר ליהודה. ר"ל שכבר היה למלך יהודה ולזה בא שם להמלט מיד איזבל ואע"פ שבא לנחלת בני שמעון הנה ידמה כי מפני היותו תוך ערי יהודה היו בני העיר ההיא תחת מלך יהודה או אולי במלחמות שנלחמו מלכי יהודה עם מלכי ישראל לקחו מלכי יהודה העיר הזאת : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: מהו וירא מה ראה, מהו הלשון וילך אל נפשו :

וירא ראה ברוח קדשו כי יכול תוכל וילך אל נפשו כי אליהו היה מתבודד רוב ימיו ועוסק בשלמות עצמו להשלים את נפשו, רק בעת הצורך היה נביא שלוח אל העם, ואחר שראה שכל הנפלאות שעשה לא פעלו, ראה כי אין לו עסק להשלים את העם, ולכך קם וישב ללכת אל השלמת נפשו, והגם שבא אל באר שבע אשר ליהודה ששם לא התירא עוד מאיזבל, בכל זה הניח את נערו שם להפרד מבני אדם לצאת אל המדבר להתבודד, כי זה היה מחוז חפצו עתה, כמ"ש מי יתנני במדבר מלון אורחים וכ"ו (מלבי"ם):

ד והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב תחת רתם (אחת) אָחַד וישאל את נפשו למות ויאמר רב עתה יהוה קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבתי:

רפ"י רותם. ייניצר"א בלע"ז: ויאמר רב. (תרגום:) סג"י לי ארכא, עד אימתו אנה מטריף כד"ן: (רפ"י)

מצודת דוד תחת רותם. לחסות בצלו : וישאל. שאל מהי לקחת נפשו ולמות בידי שמים : רב עתה. רצה לומר : הואיל ואני עתה בצער, הנה נחשבים לי ימי למרובים, ואין לי חפץ בהם, ולכך קח נפשי, כי לא לעולם אחיה, כי לא טוב אנכי מאבותי, להנצל מן המיתה, ואם כן מה לי עתה, מה לי לאחר זמן : (מצודת דוד)

מצודת ציון רתם. שם אילן, שגחליו תמיד חמים מאוד, וכן (תהלים קכ ד) גחלי רתמים : (מצודת ציון)

רלבי"ג והוא הלך במדבר דרך יום. בחר ללכת במדבר כדי שלא יראהו איש שיוכל להגיד זה לאיזבל : וישב תחת רותם אחד. הוא עץ שפל גינני"שטה בלע"ז : וישאל את נפשו למות. הנה מחוזק הרעב היה בוחר במות ולזה אמר כי רב לו במה שחיה ובקש מהש"י שיקח את נפשו וימיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיים (רלבי"ג) :

מלבי"ם השאלות: מלת ויבא לא יצדק רק אם בא אל מחוז החפץ לא הנודד במדבר :

והוא לבדו הלך במדבר דרך יום, ויבא ר"ל ואז בא אל מחוז חפצו, כי אחר שהתרחק דרך יום מן הישוב היה במקום מגמתו, כי שם יתבודד עם

האלהים, וישאל את נפשו כי ראה שכבר תיקן לצורך עצמו את אשר היה לו לתקן בחיים הזמנים, וראוי כי תשוב נפשו אל צרור החיים ותעזוב את הלבוש החומרי המאפיל בינה ובין האור הבהיר, וז"ש **ששאל את נפשו** ר"ל לתועלת נפשו, והנה לשלא ימות, יהיה או מצד שלא השלים את אשר עליו להשלים בחייו, ועז"א **רב עתה ה'** כי כבר השלים ועשה רב והותר, ואם מצד שאין המיתה מוכרחת אליו כי גם בחייו יפרד אל הרוחניות והמלאכיות כאדם קודם החטא שהיה ראוי להיות חי לעולם, ועז"א **לא טוב אנכי מאבותי** : (מלבי"ם)

ג **וַיִּשְׁכַּב וַיִּישָׁן תַּחַת רַתֵּם אֶחָד וְהָנָה זֶה מִלְאָךְ נִגְעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אָכֹל:**

מצודת דוד **וישכב וכו'.** רוצה לומר : אף כשבא לשכב ולישן בהתפשטות רגליו, לא מצא שנים (רתמים) יחד, לחסות בצילם כל אורך הגוף : **והנה זה.** הלשון הזה יורה למהירות הדבר, לומר מיד כשישן בא אליו המלאך וכן (שיר השירים ב ח) : קול דודי הנה זה בא : **נוגע בו.** להקיצו, משנתו : (מצודת דוד)

מלבי"ם **השאלות:** מ"ש ויישן תחת רותם אחד, היל"ל ויישן תחתיו שכבר נזכר שישב תחת הרותם, ומלת זה מיותר, למה צוה לו לאכול את העוגה וכי לא לקח בידו לחם בלכתו המדברה :

וישכב תחת רותם אחד זה היה רותם אחר, שהרותם הראשון היה קטן בלתי מספיק רק לשבת תחתיו (ולכן כתיב אחת בלשון נקבה המורה על חולשתו) וזה השני היה רב הצל ראוי לשכב תחת צילו, **והנה זה מלאך** אבל הרותם השני הזה לא היה רותם באמת רק מלאך שנדמה לו כרותם ועתה בשינתו **נוגע בו ויאמר וכו'** : (מלבי"ם)

ו **וַיֵּבֶט וְהָנָה מְרֹאשֵׁתָיו עַגְת רְצָפִים וְצַפַּחַת מַיִם וַיֹּאכַל וַיִּשֶׁת וַיִּשָּׁב וַיִּשְׁכַּב:**

רצ"י **רצפים.** פחמים, וכן (ישעיהו ו ו) : **ובידו רצפה:** (רצ"י)

מצודת ציון **מראשותיו.** סמוך לראשו : **עוגת.** חררה : **רצפים.** אפויה על גבי גחלים, כמו (ישעיהו ו ו) **ובידו רצפה** : (מצודת ציון)

רלב"ג **עוגת רצפים.** ר"ל עוגה שנאפית ברצפי אש : (רלב"ג)

מלבי"ם **ויבט, עוגת רצפים** עוגה של רשפי אש, נדמה לו כאילו רשפי אש

נתאחדו כדמות עוגה הראויה למאכל, וכאילו צוהו לאכול העוגה הזאת, שהוא כפי המשל, שגופו יזדכך מן חלק העפר ויעשה כבריות המורכבות מיסודות הקלים אש ומים ורוח, כענין עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוחט, וכמ"ש שהשדים גופות מורכבות מאש ורוח או אש ומים, והם אוכלים ושותים לדעת חז"ל והמקובלים, אשר גם אכילתם היא מדברים הדומים להרכבתם. וכפי הנמשל הרצפה רומז אל דבר הנבואה, והמים רומז להתורה, כמ"ש ובידו רצפה (ישעיה ו') ותרגמו ובפומיה ממלל, ואומר הוי כל צמא לכו למים, שהיה מזונו עתה ענין רוחני אלהי: (מלבי"ם)

זז וַיָּשָׁב מִלֵּאָה יְהוָה שְׁנִית וַיִּגַע בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֲכַל כִּי רַב מִמֶּךָ הַדֶּרֶךְ:

מצודת דוד **כי רב ממך הדרך**. רצה לומר: הדרך שאתה רוצה ללכת בה, היא מרחק רב מפה, ולא תמצא מה לאכול, ולזאת קום ואכול שוב, וממנו תשב **זמן רב**: (מצודת דוד)

מלבי"ם **וישב** בפעם השניה לא נתלבש המלאך בדמות רותם, ועז"א מלאך ה' שנית, שבשנית היה מלאך ה', **ויאמר קום אכול** כי בפעם הראשונה ישן אח"ז ובפעם השניה נזדכך שלא יצטרך לישן כי הלך ארבעים לילה בלא שינה, ועז"א כי רב הדרך ללכת ביום ובלילה: (מלבי"ם)

זח וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכַח הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה **עד הר** **הר האלהים** **חרב**:

מצודת דוד **בכח האכילה ההיא**. על פי נס, לא נתעכלה במעיו כל הזמן ההוא: **עד הר**. עד בואו להר האלהים, והוא הר חורב: (מצודת דוד)

רלבי"ג **וילך בכח האכילה ההיא**. ר"ל בכח שקנה מהאכילה ההיא הלך ארבעים יום וארבעים לילה ואולם אמר שקנה הכח מהאכילה ההיא כי קודם האכילה היה חלוש מאד והיה קרוב מאד למות מפני הרעב, והנה בא בדרך המדבר עד הר חורב שנתנה בו התורה לישראל: (רלבי"ג)

מלבי"ם **וילך** נדמה בזה למשה רבו שנזדכך גופו במה שעמד מי יום בלא אכילה עד שזכה ברדתו אל הגלות אליו כבוד ה' למטה ואל קרני ההוד, וכן הוא בכח האכילה הזאת שהיה מאכל רוחני נזדכך גופו כל הארבעים יום עד שבא עד הר האלהים כי הוכן אל המראה הגדולה הזאת: (מלבי"ם)

טז וַיָּבֵא שָׁם אֶל הַמַּעְרָה וַיֵּלֶן שָׁם וַהֲנֶה דָּבָר יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ **פה** **אלהו**:

רס"י אל המערה. היא נקרת לור (שמות לג כב) שעמד בה משה (רלה)
מגילה יט

מצודת דוד אל המערה. שעמד בה משה, וכמו שנאמר (שמות לג כב) :
ושמתיד בנקרת הצור, ותרגומו : במערת טנרא : מה לך פה. למה באת
הנה, ובא השאלה בדרך לשון בן אדם, השואל בכדי להכנס עמו בדברים,
ודוגמתו (בראשית ד ט) : אי הבל אחיד : (מצודת דוד)

מצודת ציון פה. הנה : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויבא שם אל המערה וילן שם.** ידמה שכבר היתה מערה בהר חורב
ולן שם אליהו : והנה דבר ה' אליו ויאמר. אחשוב כי בתחלה בא אליו
דבר ה' על דרך הנבואה ושאל לו הש"י מה לך פה אליהו ואע"פ שכבר ידע
זה הש"י על דרך אמרו לקין אי הבל אחיד והנה השיב אליהו כי הוא
מקנא לש"י כי בני ישראל עזבו את ברית התורה והרסו מזבחות הש"י
כי לא רצו לעבוד כי אם אלהים אחרים והרגו נביאי השם בחרב כי כבר
הרגה אותי איזבל כמו שקדם ונשאר אליהו לבדו מן הנביאים הידועים
לה ובקשה להרוג אותו וכאילו שאל מהש"י על זה שיקום נקמתו על אלו
הרעות שעשו ישראל והנה קרה זה לאליהו מרוב כעסו על חטאת ישראל
אז אמר לו הש"י שיצא ויעמוד בהר לפני ה' ר"ל כי כשיראה לו כבוד ה'
אז יצא מהמערה וידמי שכבר עשה זה הש"י כדי שיבקש אליהו רחמים
על ישראל לא שיתפלל להשחיתם על רוע מעלליהם כי היה רצון הש"י
להאריך להם אפו כדי שישובו אליו ולזה הראה לו הדברים המשחיתים
כמו הרוח הגדולה והחזקה שהיא מפרקת הרים ומשברת סלעים : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות:** מה שאל מה לך פה וה' יודע מה הוא עושה בזה :

מה לך פה ר"ל הלא הנביא צריך שימצא בין העם להוכיח ולנבאות לא
שיתבודד במדבר ובהרים (מלבי"ם):

וַיֹּאמֶר קנא קנאתי ליהוה אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל
את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו ואתך אנו לבדי ויבקשו
את נפשי לקחתה:

רס"י את מזבחותיך הרסו. צמות יחיד הגעסות לשם שמים, שהרי מזבח
בית הבחירה צירוסלים היה: (רס"י)

מצודת דוד קנא קנאתי לה'. מקנא הייתי קנאת ה', להרוג נביאי הבעל,

ולעצור המטר, על אשר עזבו בריתך וכו' : **הרסו**. כמו שנאמר למעלה (יח ל) : וירפא את מזבח ה' ההרוס : **לבדי**. כי מאת הנביאים שהחביא עובדיה, אינם ידועים להם : **ויבקשו וכו'**. כאומר לזה באתי הנה, להתפלל במקום המקודש, לקחת נקמתי מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון קנא קנאתי. נקם נקמתי, וכן (במדבר כה יא) בקנאו את קנאתי : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויאמר הנה אנכי לא אוכל להיות נביא מורה ומוכיח לעם הזה, כי צמתתני קנאתי על רוע מעשיהם, וע"י קנאתי שהרגתי נביאי הבעל יבקשו את נפשי, ולכן לא אוכל לעשות שליחותי : (מלבי"ם)

יא ויאמר צא ועמדת בְּהַר לְפָנַי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחֶזֶק מְפָרֵק הָרִים וּמִשְׁבֵּר סְלָעִים לְפָנַי יְהוָה לֹא בְרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רֵעַשׁ לֹא בְרֵעַשׁ יְהוָה :

כס"י ורוח גדולה. (תרגום:) מסרית מלאכי רוחא: **כרעש**. (תרגום:) מסרית מלאכי **זיעא**: (כס"י)

מצודת דוד צא. צוהו לצאת מן המערה ולעמוד בהר לפני ה', כי כבוד השכינה תעבור לפניו : **והנה ה' עובר**. אחר כל המחנות ההם : **ורוח גדולה**. תרגום יונתן : **משרית מלאכי רוחא**. רצה לומר : מחנה מן מלאכי רוח עברו לפני ה', עד לא עבר כבוד השכינה : **לא ברוח ה'**. רצה לומר : בא אליו קול הנבואה ואמרה, שאין כבוד השכינה עוברת במחנה מלאכי הרוח : **רעש**. תרגום יונתן : משרית מלאכי זיעא : **לא ברעש ה'**. קול הנבואה אמרה, לא ברעש ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון מפרק. משבר, כמו (זכריה יא טז) ופרסיהן יפרק : (מצודת ציון)

רלב"ג ולא היה ברוח ה' כי אין מדרך הש"י שיביא הרעות אם לא לתכלית שיגיע מהם טוב ולפי שנתבאר לש"י שלא יהיו מקבלי תוכחת לא רצה לענשם על אלו החטאים לפי מה שראוי אבל המתין להם אם ישבו מדרכם הרעה, והנה היה אחר הרוח רעש והוא מזיק כי הוא כלי להפכת הארצות, וזכר ג"כ שלא ברעש ה' כמו שזכרנו ברוח : (רלב"ג)

מלבי"ם (יא-יג) **השאלות**: מה הורה במראה זאת, ולמה שאל שנית מה לך פה וכבר השיב על שאלתו :

ו**יאמר צא** וכו', חוץ ממ"ש האלהיים כי ראה בזה המראה הגדולה שראה יחזקאל, שראה רוח סערה ענן גדול ואש מתלקחת, שהם שלשה קליפות

הסובבות את האגוז והפרי, וכן ראה אליהו רוח, ורעש הענן, והאש, וראה שה' לא נמצא בס, כי הם מחיצות ומסכים בין הקדש, ומהם תצא הרעה, ואחרי האש ראה קול דממה דקה שהוא הנוגה הדקה ומתוכה כעין החשמל, חש ממלל, הדובר בלחש, שהוא הקול והדממה, ור"ל קול ודממה החשמל, ודקה שהוא הנוגה, אולם כפי הנגלה הראה לו כי במחנה רוח ורעש ואש אין ה' בס רק בקול דממה, וממנו ילמדו שלוחיו ונביאיו בל יסערו סער בל ירעשו רעש ובל יבעירו אש, כמו שעשה אליהו בקנאתו לה' צבאות שעצר את השמים ושחט את נביאי הבעל, כי ה' ישלח את נביאיו שיבואו אליהם בקול דממה, וימשכו את העם בעבותות אהבה ובדברים רכים (מלבי"ם):

יב | **אַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דְּקָה:**

רס"י | **אש.** (תרגום:) **משרית מלאכי אשתא:** קול דממה דקה. (תרגום:) קל למשכחין צחשאי, אצל נביאי אומות העולם אומר (איוב 7 טז): לממה וקול אשמע, לממה היתה לשבח. ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה, לטינטישמנ"ט בלע"ז, ואין שומעין הקול ממס: (רס"י)

מצודת דוד | **אש.** תרגם יונתן : **משרית מלאכי אשתא : לא באש ה'.** כן אמרה קול הנבואה : **קול דממה דקה.** רוצה לומר : קול חשאי כאלו היא מורכבת מקול ומשתיקה ולתוספת ביאור אמר, שהקול היה דקה, ותרגומו : קול דמשבחין בחשאי : (מצודת דוד)

מצודת ציון | **דממה.** ענין שתיקה, כמו (תהלים קז כט) יקם סערה לדממה ציון : (מצודת ציון)

רלב"ג | והנה אחר הרעש אש שהוא יותר מזיק. וזכר ג"כ כי לא באש השם לסבה שזכרנו וכאילו באר בזה שאלו הרעות שיבאו להם בהדרגה אינם מכוונות מהש"י אך הסתיר פניו מהם ועזבם כמו מטרה לחצי הרעות הנכונות לבא עליהם היה זה כן לפי שהרעו' הבאות על צד הקנאת המוסר לא יועילו להם הלא תראה כי מפני עצירת הטל והמטר שלש שנים לא נכנעו מפני הש"י : **והנה אחר האש קול דממה דקה.** ר"ל קול נמוך מהש"י כאילו הוא מורכב מהקול והשתיקה והנה העיר בזה כי אחר נפלם באלו הרעות ולא ירגישו שעונותיהם הטו שיהיו משולחים ונעזבים למקרי הזמן הנה יבא להם מוסר מה מהשם ית' אך לא יהיה שלם באופן שהיה מביא השם ית' המוסר לישראל במדבר בימי משה שהיה מגיע באופן שהיו מרגישי' תכף כי בסבת העון היה אך יהיה בזה הענין כמו מורכב מהקול ומהשתיקה, וידמה כי מרוב כעס אליהו על רוב חטאת ישראל לא שם אל לבו להבין את דבר המראה הזאת ולזה השיב אופן

וַיְהִי כִשְׁמַע אֱלֹהֵיוּ וַיִּלֶט פָּנָיו בְּאֲדָרְתוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַמַּעְרָה וַהֲנֶה אֱלֹו קוֹל וַיֹּאמֶר מֵה לָּךְ פֹּה אֱלֹהֵיוּ:

רש"י וילט פניו. (תרגום:) וכריך אפואי, וכן הוא אומר (שמואל א' כ"א י'): **לוטה** בשמלה: (רש"י)

מצודת דוד כשמע אליהו. את קול הדממה, והשכיל שהכבוד עובר, וכרך פניו באדרתו לבל יביט אש הכבוד, כמו שנאמר במשה (שמות ג' ו'): ויסתר משה פניו: **ויצא ויעמוד**. ויצא מהמערה ויעמוד בפתח: **מה לך פה**. על כי הראהו הכבוד, ולא עבר ברוח וברעש ובאש, כי אם בקול דממה דקה, כי חפץ חסד הוא, ולא יעיר כל חמתו לבוא ברוח וברעש ובאש, ולזה שאל לו שוב, מה לך פה רצה לומר: העודך באת הנה, לבקש נקמה: (מצודת דוד)

מצודת ציון וילט. ענין כריכה, כמו (שמואל א' כ"א י') לוטה בשמלה: **באדרתו**. מלבוש חשוב מיוחד לנביאים, וכן (זכריה יג' ד') ולא ילבשו אדרת שער: (מצודת ציון)

רלבי"ג ויהי כשמע אליהו. ר"ל כשמע אליהו קול הש"י הסתיר פניו מהביט אל האלהים ולזה כסה פניו באדרת שהיה לבוש בה ויצא מהמערה כמו שצוהו השם ית' ועמד פתח המערה: (רלבי"ג)

מלבי"ם ויהי ספר כי בצאת אליהו בפתח המערה שהיה באמצע ההר כמ"ש צא ועמדת בהר, וילט פניו כענין שכתוב ושכותי כפי עליך, וראה כי תוכן המשל שאין רצון ה' שהנביאים יענשו את העם ויקנאו בזעם, שאל אותו שנית מה לך פה, ומדוע אינך שב אל שליחותך לנבאות ולהוכיח בלא קנאה ורעש: (מלבי"ם)

וַיֹּאמֶר קָנָא קִנְאָתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרְסוּ וְאֶת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בְּחָרֵב וְאַתֶּר אֲנִי לְבַדִּי וַיִּבְקְשׁוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: (o)

מצודת דוד ויאמר קנא קנאתי. רצה לומר: הלא מאז קנאתי קנאת ה', ולא לכבודי, ולזה גם עתה אבקש נקם, למען כבוד שמו: (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: למה צוה שימשח את חזאל ואת יהוא, ולמה יעמיד נביא אחר תחתיו :

ויאמר שנית כי לא יוכל לעזוב קנאתו לה' צבאות כי מקנא הוא על דבר כבוד שמו (מלבי"ם):

טו ויאמר יהוה אליו לך שוב לדרכך מדברה דמשק ובאת ומשחת את חזאל למלך על ארם:

מצודת דוד לך שוב לדרכך. בדרך אשר באת הנה, והוא במדבר דמשק : ובאת. אל דמשק : ומשחת. הלשון הזה יורה על מינוי הגדולה, והושאל ממשחת מלכי ישראל, שהיתה משיחה ממש : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויאמר ה' אליו לך לדרכך מדברה דמשק. ר"ל שילך לדרכו אל מדבר דמשק ומשם ימשח חזאל למלך על ארם והרצון בזה היותו נבחר למלך על ארם ומשם ימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ומשם ימשח אלישע בן שפט מאבל מחולה לנביא תחת אליהו אחר שאין רצון אליהו להיות לנביאו ולמזהיר לישראל עד שכבר קץ בחייו מפני רוע מעשיהם ואמר לש"י שיקח את נפשו, ולפי שלא מצא שם בדרך כי אם אלישע בן שפט השליך אדרתו עליו לעשות לו סימן שיהיה נביא וילבש נבואת אליהו עם שלביש' האדרת היתה סימן לנביא ולזה אמר הכתוב ולא ילבשו עוד אדרת שער למען כחש וידמה שהודיע אליהו לאלישע את הנבואה וצוהו שיודיע לחזאל שהוא יהיה מלך על ארם ושימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ולזה היה כאילו ימשחם אליהו או יהיה הרצון בזה כי מפני רצון אליהו בעונש ישראל לפי מה שיורה מה שלמד עליהם חובה לפני הש"י הנה הוא סבת המשח חזאל למלך על ארם ומשח יהוא למלך על ישראל והמשח אלישע לנביא תחתיו ולזה אמר לו הש"י בכל אלו הדברים ומשחת כי הוא סבת המשחם כמו שזכרנו : (רלבי"ג)

מלבי"ם (טו-טז) ויאמר אז אמר לו כי הנהו ממלא רצונו מה שמקנא על כבוד ה' ויעניש את העם ע"י חזאל ויהוא ואלישע, שאלה יהיו נגד הגי מחנות שראה שמורים פורעניות רוח רעש ואש, ונגד גי החטאים שחשב, שנגד מ"ש אשר עזבו בריתך, יכס חזאל שאינו בן ברית, ונגד את מזבחותיך הרסו יכס יהוא שהרס מזבח הבעל ונגד את נביאך הרגו יהרגם אלישע, אולם במ"ש שאינו רוצה לשוב לנבאות עוד כי מקנא הוא, צוה שימשח את אלישע אחר שא"י לנבאות ע"י קנאתו : **ובאת ומשחת את חזאל וכו' ואת יהוא**, הסדר לא היה כן שתחלה נמשח אלישע אח"כ יהוא ואח"כ חזאל, אולם לקמן (כ"א כ"ט) בארתי שע"י תשובת אחאב נשתנה הגזרה שהריגת יהוא לא יהיה בימיו רק בימי בנו, ומטעם זה לא נמשח יהוא ע"י אליהו רק ע"י אלישע והקדים משיחת אלישע למשיחת יהוא, וכן ע"כ נשתנתה ונתאחרה גם גזרת חזאל. וראיתי מפרשים מ"ש

ויהי נא פי שנים ברוחך אלי היינו ששני דברים שהיו מוטלים על אליהו שהם משיחת יהוא ומשיחת חזאל יהיו אלי, וכן היה ששניהם נעשו ע"י אלישע, ולפי"ז מ"ש והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא הוא לפי הגזרה הקדומה, ואח"ז היה בהפך, והרי"א פירש שהאנשים שאין ראויים ליפול ע"י חזאל כמו בית אחאב הנשים והטף יפלו ע"י יהוא ואנשים שראויים להמלט מחרב יהוא כמו הנערים המנוערים שהתקלסו באלישע ימות אלישע, ואינו מדבר על סדר הזמן ע"ש (מלבי"ם):

טז וְאֵת יְהוּא בֶן נִמְשִׁי תִמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפְטַי מֵאֲבָל מְחֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַחְתֵּיהָ:

כ"י תמסח לנביא תחתיו. אי איפסי זנביאותך, מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני: (כ"י)

מצודת דוד תמשח לנביא. אף בזה הוא ענין מינוי הגדולה : תחתיו. אחר שתעלה בסערה השמים : (מצודת דוד)

זי והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע:

כ"י ימית אלישע. לא מנינו שהמית אלף ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים ביריחו (מלכים ב ב כד): (כ"י)

מצודת דוד והיה הנמלט. לפי שבקש נקמה מישראל, צוה לו המקום למשוח אלו, והם יהיו השלוחים בדבר הנקם, כי חזאל ירבה להשמידם, והנמלט ממנו ימית יהוא, כי יהרוג כל בית אחאב וכל עובדי הבעל [ואף שיהוא הרגם טרם מלוך חזאל, עם כל זאת אמר לשון נמלט, כי אילו לא המיתם יהוא, היו נמלטים מחרב חזאל, על כי המה אין מדרכם לרדת במלחמה, להיות הם נהרגים ביד חזאל] : ימית אלישע. אמרו רבותינו ז"ל שהם הנערים המנוערים מן המצות, שהרגם בקללתו : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה ימית יהוא רבים כי הוא השמיד כל בית אחאב והרג כל עובדי הבעל ונביאיו כהניו והרג איזבל אשר עליה אמר אליהו קצת אלו הדברי' לש"י ומה שאמר כי הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא אין הרצון בו שיקדם הרע שיעשה חזאל לישראל אל הרע שיעשה יהוא לישראל כי היה הענין בהפך זה כי בימי יהוא חזאל בן יהוא היה הרע שיעשה חזאל לישראל אך הרצון בו שמה שהיה נמלט מחרב חזאל אם היו חיים ימית יהוא כי

ידמה שלא היה כח לחזאל בבית אחאב לו היה קיים כי אחאב ובניו הם היו מצליחים תמיד כנגד מלך ארם, וכן מה שאמר והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע אין הרצון בו שיקדם הרע שעשה יהוא לישראל על הרע שיתחדש להם בסבת אלישע כי הדבר היה בהפך והנה מה שהמית אלישע הוא ארבעים ושנים נערים שקללם בה' וידמה שהרעב החזק אשר היה בשמרון היה בסבת אלישע ולזה אמר המלך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום : (רלבי"ג)

יח וְהִשְׁאֲרֹתַי בְּיִשְׂרָאֵל שְׁבַעַת אֲלָפִים כָּל הַבְּרָכִים אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לְבַעַל וְכָל הַפָּה אֲשֶׁר לֹא נָשַׁק לֹא :

מצודת דוד והשארתני. אף שתמשול במ חרב חזאל, לא יכלה הכשרים שבהם, שיהיו במספר שבעת אלפים, אשר המה חשבון כל הברכים וכו', כי זולת אלו לא ימצא בהם עוד כשרים : (מצודת דוד)

רלבי"ג וזכר שכבר יגיע זה הרע לשיעור שלא ישארו בישראל כי אם שבעת אלפים איש והם אשר לא כרעו לבעל ולא נשקו לו, והנה אמר יהוא בן נמשי והוא אבי אביו כי כבר יקרא אבי האב אב כאמרו ותבאנה אל רעואל אביהן : (רלבי"ג)

יט וַיִּלֶךְ מִשֵּׁם וַיִּמְצָא אֶת אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפֵט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר צִמְדִים לְפָנָיו וְהוּא בְּשָׁנַיִם הָעֶשֶׂר וַיַּעֲבֵר אֵלָיו וַיִּשְׁלַךְ אֶדְרָתוֹ אֵלָיו :

מצודת דוד והוא חורש. הולך אחר הבקר החורש : שנים עשר צמדים לפניו. כי היו שם י"ב חורשים, ובכל אחד צמד בקר, והוא באחרונה בשנים העשר, אם כן הלכו לפניו י"ב, כי גם צמדו הלך לפניו, כי דרך החורש ללכת אחרי הבקר : אדרתו. השליך עליו קצת מאדרתו, לרמזו שיהא נביא לה', וילבש גם הוא אדרת כמנהג הנביאים, וכמו שנאמר (זכריה יג ד) : ולא ילבשו אדרת וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון צמדים. כן יקרא זוג הבקר, כי הולכים מחוברים יחד, והוא מלשון (במדבר יט טו) צמיד פתיל : (מצודת ציון)

רלבי"ג והוא חורש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר. ר"ל שהיו שם שנים עשר חורשי' והיו לכל אחד מהם צמד בקר ואלישע היה חורש כי הוא היה אחד מהשנים העשר החורשים, ואחשוב שזכר זה להעיד כי אבי אלישע היה עשיר מאד ועם כ"ז נפרד אלישע מבית אביו לשרת אליהו מפני חוזק אהבתו החכמה : ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו. ר"ל כי כבר עבר אליהו סמוך לו ובהיותו קרוב אליו מאד השליך

כנפי אדרתו עליו על שכבר הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרגיש תכף אלישע כי רצון אליהו היה אליו שיבא ויחסה תחת כנפיו ולזה עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו ואמר לו שיעזבהו לנשק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו

מלבי"ם (יט-כ) והוא חורש שנים עשר צמד בקר חורשים לפניו, והוא הולך בצמד האחרון, ובכ"ז אחר שהשליך אליהו אדרתו אליו, דבקה נפשו באדרת אליהו, שהרגיש בו הרוחניות שקרן עליו מעת היותו במערה, כמסוה אשר על פני משה, וכמ"ש לקמן (ב' ב') שבקע את הירדן באדרת הלז, והיה השלכת האדרת סימן כי הוא יעמוד תחתיו ויקח את אדרתו, ולכן עזב מלאכתו ורץ אחריו (יוע"ד הצורה היה אלישע עומד בשני עשר בקר העומדים תחת ים שעשה שלמה אשר סודם ידוע, ואדרת אליהו הוא מן הים עצמו שעומד עליהם ששם מדרגת אליהו כמספרו ב"ן, ולכן עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו): (מלבי"ם)

לכ ויעזב את הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אחריך ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך:

רס"י לך שוב. מאחרי: כי מה עשיתי לך. שתבא אחרי: (רס"י)

מצודת דוד אשקה נא. כדרך השואלים רשות ונפטרים ללכת מאתם : לך שוב. לך לנשק אביך ואמך כאשר אמרת, ושוב אלי : כי מה עשיתי לך. כי הנפלאות והניסים מה שעשיתי, אזי המה גם לך, רצה לומר : גם אתה תעשה כמוהם, אם תלך אחרי : (מצודת דוד)

מצודת ציון אשקה. מלשון נשיקה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך. ירצה לפי מה שאחשוב לך לנשק אביך ואמך ושוב אחרי כי זה הוא מה שעשיתי לך ר"ל שכבר עשיתי זה להעיר אותך שתבא לחסות תחת כנפי : (רלב"ג)

לכא וישב מאחריו ויקח את צמד הבקר ויזבחהו ובכלי הבקר בשלם הבשר ויתן לעם ויאכלו ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו: (פ)

רס"י בשלם הבשר. בשל להם את הבשר, כך פירשו דונ"ס ומנחס, וכן תרגמו יונתן צטתי תיבות (בשיל להון). ואני אומר, אין צריך לחלקו לשתי תיבות, ומהו בשלם הבשר, בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם, שהאמד

חֵין פחות מַסְנִים: ויתן לעם. מרוב שמחה עשה מַסְתָּה. (ה) כי שלחתי אליך וגו' לי תתן. ידעתי כי תתנם לי, אבל אחרת אני גוזר עליך: (כ"ז)

מצודת דוד ובכלי הבקר. שהמה מעצים : ויתן לעם. שהיו עמו בחרישה, ועשה זאת לגודל השמחה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מאחריו. מאחרי אליהו : בשלם. בשל להם, רוצה לומר : להעם, וכן (יהושע טו יט) ארץ הנגב נתתני, ומשפטו : נתת לי : (מצודת ציון)

רלב"ג ובכלי הבקר בשלם הבשר. ר"ל בשל להם הבשר וכאשר נתבשל נתן לעם אשר בשדה ואכלו וקם והלך אחרי אליהו ושרתו כדי שילמד יותר מחכמתו ממה שילמדו שאר תלמידיו כי המשרת הוא תמיד עם הרב ורואה מנהגיו ושומע דבריו תמיד וילמד יותר ממה שילמד התלמיד שאינו משרת :

מלכים א פרק-כ

א וּבֶן הַדָּד מֶלֶךְ אֲרָם קִבֵּץ אֶת כָּל חֵילוֹ וַיִּשְׁלָשִׁים וַיִּשְׁנִים מֶלֶךְ אֶתֹּו וַיִּסֹּס וַיִּרְכֹּב וַיַּעַל וַיֵּצֵר עַל שְׁמֶרוֹן וַיִּלְחֶם בָּהּ:

מצודת דוד וסוס ורכב. רוצה לומר : הרבה סוס ורכב, כראוי לליב מלכים : (מצודת דוד)

ב וַיִּשְׁלַח מֶלֶכִּים אֶל אַחֲבָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָעֵיִרָה: **ג** וַיֹּאמֶר לוֹ פֹּה אָמַר בֶּן הַדָּד כִּסְפָּךְ וַזְּהַבְךָ לִי הוּא וְנָשִׂיךָ וּבְנֵיךָ הַטּוֹבִים לִי הֵם:

מלבי"ם (ג-יא) השאלות: מה היה ההבדל בין שתי השליחויות, ומז"ש כי אם כעת מחר אשלח את עבדי, מה יפסיד הלא בין כך וכך את הכל יקח, ולמה כפלו אל תשמע ואל תאבה :

כספך וזהבך לי הוא, דבריו אלה י"ל שני פנים, שי"ל שר"ל שהם לו ביחוס הקנין שאחאב יהיה לו עבד וכל אשר לו נשים ובנים וקנינים הם

תחת עבודתו לא שיקחם ממנו, וכן הבין אחאב מדבריו, ויל"פ שר"ל שיתנם לו בפועל וזה משמע ממ"ש כספך וזהבך לי הוא שאם כוונתו שהם שלו מצד העבדות הלא כל קניניו לו המה מצד זה ולמה אמר הכסף והזהב לבד, וכן למה אמר נשיך ובניך הטובים, הלא כולם עבדיו, וע"כ שרוצה שיתנם אליו ואינו רוצה עתה רק כסף וזהב ורק הנשים הטובות והיפות לא יתר חפצים ויתר נשיו : (מלבי"ם)

זד וַיַּעַן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כְּדַבַּרְךָ אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ לָךְ אֲנִי וְכָל אֲשֶׁר לִי:

מצודת דוד **כדברך**. כאשר דברת כן הוא, כי חשב שכל שאלת בן הדד היה להיות הכל תחת ממשלתו, ולהטיל עליהם המס ושעבוד, ולעשר כספו וזהבו, ולכן הודה לו : (מצודת דוד)

רלבי"ג **לך אני וכל אשר לי**. ר"ל שתחת ממשלתך אני לעבדך ולעשות לך מס : (רלבי"ג)

מלבי"ם ויען מלך ישראל לפי הבנתו השיב שכן הוא כדברך כי אחר שלך אני לעבד ממילא כל אשר לי עבדים לך : (מלבי"ם)

זח וַיָּשֻׁבוּ הַמִּלְאָכִים וַיֹּאמְרוּ כֹּה אָמַר בֶּן הַדָּד לְאֹמֶר כִּי שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לְאֹמֶר כִּסְפְּךָ וְזָהָבְךָ וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ לִי תִתֵּן:

מצודת דוד **כי שלחתי וכו' לי תתן**. רצה לומר : לבבי לא כן ידמה, כי מה ששלחתי אליך וכו', הכוונה ההיא אשר תתן אותם לי : (מצודת דוד)

מלבי"ם וישובו ובארו את דברי בן הדד, כה אמר בן הדד מה ששלחתי אליך הוא לאמר שכספך וזהבך לי תתן בפועל, ר"ל כי ע"ז שאתה והם עבדי לא הייתי צריך לשלוח שזה נודע אבל מה ששלחתי היה כדי שתתן : (מלבי"ם)

זט כִּי אִם כָּעֵת מָחָר אֲשַׁלַּח אֶת עַבְדֵי אֵלֶיךָ וְחִפְּשׁוּ אֶת בְּיַתְךָ וְאֶת בְּתֵי עַבְדֶיךָ וְהָיָה כָּל מַחְמַד עֵינֶיךָ יְשִׁימוּ בַיָּדָם וְלָקְחוּ:

רס"י **כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו**. והלא כל הראקונים דברי חמדה הם, אלא מהו מחמד עיניך, חמדה מתוך חמדה, זה ספר תורה, שנאמר בו (תהלים יט יא): הנחמדים מזהב ומפז רב, אמר אחאב בלבד,

דבר גדול זה מבקש, אין זה שלי לבדי, של זקני ישראל היא, לפיכך: ויקרא לכל זקני הארץ, (מדרכ תנחומא שמות כט, סנהדרין קב ב) אף על פי שהיו עובדין עבודה זרה, היו מכבדין את התורה: (רפ"י)

מצודת דוד **כי אם כעת מחר**. רצה לומר : כי כשלא תתן בעצמך, ואם אהיה מוכרח לשלח עבדי אליך כעת הזאת למחרת, לחפש את אשר בביתך לקחת בעל כרחך, הנה דע לך שהמה יקחו כל מחמד עיניך, מלבד הכסף והזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וחפשו**. ענין דרישה וביקור : (מצודת ציון)

מלבי"ם **כי אם** לא תתן ברצונך היום ותמתין על יום מחר עד שאשלח לקחתם ביד חזקה תפסיד בשנים, **א**. **אם אשלח את עבדי וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך**, תחת שעתה אני מבקש רק כספך לא כסף עבדיך, **ב**. שלא יסתפקו בכסף וזהב לבד רק והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם עד שלא ישאר בידך שום דבר חמדה, וחז"ל אמרו שמ"ש כל מחמד עיניך הוא הס"ת, כי ממצות המלך שלא ירבה לו נשים ולא כסף וזהב, ושיכתוב לו משנה התורה ואחאב שמר לכתוב לו ס"ת שזה מטכסיסי מלוכה, וא"ל שיתן לו נשיו וכסף וזהב שהרבה שלא כדת, ואם ימאן יקח מידו גם הס"ת שאינו שומרה, ולקיחת הס"ת אות שיעבירו ממלכותו : (מלבי"ם)

ז **ויקרא מלך ישראל לכל זקני הארץ ויאמר דעו נא וראו כי רעה זה מבקש כי שלח אלי לנשי ולבני ולכספי ולזהבי ולא מנעתי ממנו:**

מצודת דוד **כי רעה זה מבקש**. אין דעתו על השלום כי אם במלחמה, כי שואל דברים שאי אפשר למלאותם : **ולא מנעתי ממני**. רצה לומר : וכי לא אמנע ממנו בתמיה : (מצודת דוד)

מלבי"ם **כי רעה זה מבקש** כי דרך המלחמה שבעת יצורו על עיר יקראו אליה לשלום ואם שלום תענה יקבלו עליהם מס ועבדות, ולא יהיו לשלל רק אם יעשו מלחמה, אבל אחר ששלח אלי לנשי וכי **ולא מנעתי ממנו** שקבלתי להיות לעבד לו בנפשות ביתי ובמאודי למה יתגרה ברעה, והביא ראייה שמבקש אך רעה לא תועלת עצמו, **א**. שא"כ למה שלח לנשי ולבני למה הם לו, **ב**. אחר שלא מנעתי ממנו שיהיו תחת רשותו למה הוסיף, לי תתן : (מלבי"ם)

ח **ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם אל תשמע ולוא תאבה:**

מצודת ציון ולא תאבה. ולא תרצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויאמרו אל תשמע מ"ש לי תתן וגם על מה שקבלת שתהיה לו עבד לא תאבה בלב רק תחשוב מחשבות לפרוק עולו בעת היכולת (מלבי"ם):

טז ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת אל עבדך בראשנה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות וילכו המלאכים וישבהו

מצודת דוד כל אשר וכו' בראשונה. רצה לומר : דבר המובן בשאלה הראשונה, שנהיה תחת ממשלתך : והדבר הזה. מה שאתה שואל עתה, לתת לך הכל : (מצודת דוד)

מלבי"ם אשר שלחת בראשונה לי הם אעשה, והדבר הזה שהוא לי תתן לא אוכל לעשות : (מלבי"ם)

יז וישלח אליו בן הדד ויאמר כה יעשון לי אלהים וכה יוספו אם ישפך עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגלי:

רס"י אם ישפוק עפר שמרון לשעלים וגו'. (תרגום): למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי, עפר שנדבק בפרסת רגלים: לשעלים. לשון מדרך כף רגל, וכן (במדבר כז כד): במשעול הכרמים; וכן (ישעיהו מ יב): מי מדד בשעלו מים, שדרך בים סוף, שנאמר (חזקוק ג טו): דרכת בים סוסיד: אם ישפוק. אם ישפוק. לי: (רס"י)

מצודת דוד כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה, וגזם ולא אמר, ורבים כמוהו במקרא : אם ישפוק. אם העפר אשר בשומרון יהיה די לכל העם אשר אתי, אם יקח כל אחד ממנו מלא אגרופו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישפוק. כמו ישפוק בסמ"ך, והוא מלשון שפוק ודי : לשעלים. הוא ענין אגרופ, וכן (ישעיהו מ יב) מי מדד בשעלו מים : אשר ברגלי. ההולכים עמי ואחרי, וכן (שופטים ד י) ויעל ברגליו : (מצודת ציון)

רלבי"ג אם ישפוק עפר שמרון לשעלים. ר"ל שלא יספיק עפר שמרון לכל העם אשר ברגליו אם יקח כל אחד מהם ממנו מלא שעלו והוא מלא אגרופו : (רלבי"ג)

יבא ויען מלך ישראל ויאמר דברו אל יתהלל חגר כמפתח:

רס"י דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. (תרגום:) אמרו ליה, לא ישתבח דמיזדרז ונחית בקרבא, כגבר דנלח וסליק מינה. אל יתהלל החוגר חרבו לרדת למלחמה, שאינו יודע אם ינלח אם לאו: כמפתח. חגורת חרבו, שעלה כבר מן המלחמה ונלח, כך אין לאדוניכם להתהלל בדבר העתיד: (רס"י)

מצודת דוד דברו. אמרו אל בן הדד : אל יתהלל וכו'. רצה לומר : החוגר חרבו לרדת למלחמה, אין לו להתהלל כאשר יתהלל הפותח ומתיר חגורת חרבו, בשובו מן המלחמה בנצחון, וכאומר עדיין אין לו להתהלל, כי מי יודע מי ינצח במלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון יתהלל. יתפאר : כמפתח. ענין התרה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויאמר דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. ר"ל שכבר אמר למלאכי בן הדד שיאמרו לאדניהם שאין ראוי שיתהלל בנצוח המלחמה מי שהוא חוגר החרב ללכת למלחמה ואע"פ שיש לו חיל רב כמו שראוי להתהלל מי שהוא מפתח החרב אחר שובו ממלחמה ונצח אויביו כי לא ידע החוגר מה יקרה לו כי לפעמים ינצח החיל המעט החיל הרב : (רלב"ג)

מלבי"ם אל יתהלל ר"ל מי שהוא חוגר כמפתח אל יתהלל, ופיי שהחוגר למלחמה וחושב על כל צדדי האפשר שיש אפשרות ג"כ שינוצח הוא נלחם בעצה וגבורה, אבל מי שבעת החגירה נדמה לו בדעתו שכבר פתח חגורתו וכבר נצח זה לא ינצח לרוב, אם מאשר לא יכין עצה וגבורה למלחמה כראוי, אם מפני שעייז גם הנלחם אתו ישליך נפשו מנגד, ור"ל אחר שעדן לא נצחת היה לך להשלים עמי במה שקבלתי להיות לך עבד, כי עדן יש ספק אם תנצח : (מלבי"ם)

יבב ויהי כשמע את הדבר הזה והוא שתה הוא והמלכים בסכות ויאמר אל עבדיו שימו וישימו על העיר:

רס"י שימו. כלי המלחמה על העיר: (רס"י)

מצודת דוד בסכות. מפני החמה עשו להם סוכות : שימו. הזמינו מלחמה על העיר : (מצודת דוד)

רלב"ג ויאמר אל עבדיו שימו. ר"ל החיל והמלחמה על העיר : (רלב"ג)

מלבי"ם ויאמר אל עבדיו באשר בטח שדבר נקל הוא לכבוש את העיר לא יצא בעצמו הוא והמלכים רק מסר זה לעבדיו שישימו ויכינו עניני לכידת העיר (מלבי"ם):

יג והנה נביא אחד נגש אל אחאב מלך ישראל ויאמר כה אמר יהוה הראית את כל ההמון הגדול הזה הנני נתנו בידך היום וידעת כי אני יהוה:

רס"י נביא אחד. הוא מיכיהו בן ימלה (סדר עולם): (רס"י)

מצודת דוד נביא אחד. אמרו רבותינו ז"ל (סדר עולם, ראה סנהדרין פט ב וברש"י שם ד"ה חבריה דמיכה) שהוא מיכיהו בן ימלה : הראית. רצה לומר : האם אתה נותן לב לגודל רבוי העם, ועם כל זאת הנני נותנו בידך (מצודת דוד)

מצודת ציון ההמון. ענין רבוי : (מצודת ציון)

מלבי"ם הראית את כל ההמון הגדול הזה שא"א שתנצחנהו בדרך הטבע, הנני נותנו בידך בדרך נס וזה יהיה היום, ובה וידעת כי אני ה', ור"ל שכל עוד יצוייר שיוכלו לנצוח בכחם לא יעשה ה' בדרך נס כי הלוחם סומך על כחו ואינו מצפה לישועת ה', עז"א לו הראית את כל ההמון וכו', ואחר שא"א שתנצח בדרך הטבע יעשה ה' נס : (מלבי"ם)

יד ויאמר אחאב בְּמִי ויאמר כה אמר יהוה בְּנַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת ויאמר מי יאסר המלחמה ויאמר אַתָּה:

רס"י בנערי שרי המדינות. הם בני התערוכות, שהיו כל השרים של שאר האומות נותנים צניהם תחת ידו ערצים שלא ימרדו בו: מי יאסר המלחמה. יערוך לכות אותה: אתה. לא אתה תחלה וכה תמיתנו (ועתה תריעו ספרים אחרים אינו): (רס"י)

מצודת דוד במי. מי הם אשר יצאו בראש למלחמה, לשימסרו בידם : בנערי שרי המדינות. משרתי שרי המדינות שבארץ ישראל והמה מתי מספר, ואינם מלומדי מלחמה, וזהו בכדי שיהיה הנס עוד יותר גדול

להפליא : מי יאסור המלחמה. ראש המלחמה נקרא אוסר, על כי מעמיד הוא את אנשי המלחמה, וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה, וכן (דברי הימים ב יג ג) : ויאסור אביה את המלחמה : (מצודת דוד)

רלבי"ג **בנערי שרי המדינות.** ידמה שבני שרי המדינות היו גדלים עם המלך בשמרון והיו אצלו לערבון שלא ימרדו בו שריו : (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויאמר, במי מי ילך בראש למלחמה, בנערי שרי המדינות פני רי"א שהם משרתי השרים שהיו פחותים ומועטים, מי יאסר את הצבא לפקדם ולהנהיגם** (מלבי"ם):

טו וַיִּפְקֹד אֶת נְעָרֵי שְׂרֵי הַמְּדִינֹת וַיְהִיוּ מֵאֲתַיִם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם פָּקֵד אֶת כָּל הָעָם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים:

רס"י **שבעת אלפים.** אומר אני, הם שאמר עליהם (לעיל יט יח): כל הברכים אשר לא כרעו לבעל אלפים: (רס"י)

מצודת דוד **ואחריהם.** רצה לומר : ללכת אחריהם, כי נערי שרי המדינות הלכו בראש כדבר ה' : כל בני ישראל. רצה לומר : לא היה עוד ביניהם אנשי מלחמה, או שהמה היו הכשרים בכל בני ישראל, וכמו שנאמר למעלה (יט יח) : והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכי : (מצודת דוד)

רלבי"ג **פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים.** ר"ל שכבר פקד כל ישראל שהיו בשמרון וכבר היו שבעת אלפיו ואלה לבדם יצאו להלחם עם חיל מלך ארם : (רלבי"ג)

טז וַיֵּצְאוּ בְּצֹהָרִים וּבֶן הַדָּד שְׁתֵּה שְׁכֹר בְּסֻכּוֹת הוּא וְהַמְּלָכִים שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ עֶזְרָא אֹתוֹ:

רס"י **צפחות.** שעקו להם מפני החמה: (רס"י)

מצודת דוד **שתה שכור.** שתה עד שנשתכר מרוב היין : עוזר אותו. שהיה כל אחד עוזר לו : (מצודת דוד)

מלבי"ם **ויצאו בצהרים,** הגם שהיה זה בצהרים וראה אותם לא יצא הוא והמלכים בעצמם למלחמה, כי הוא היה שותה שכור והמלכים היו רק

עוזרים אותו לא עבדיו, וכשראו שהוא אינו יוצא גם הם לא רצו לצאת
(מלבי"ם):

יז} וַיֵּצְאוּ נְעָרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת בְּרֵאשֶׁנָּה וַיִּשְׁלַח בֶּן הַדָּד וַיִּגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר
אֲנָשִׁים יֵצְאוּ
מִשְׁמֶרוֹן:

מצודת דוד וישלח בן הדד. לדעת מה נעשה בהיותם צרים על העיר :
(מצודת דוד)

מלבי"ם ויצאו תחלה יצאו רק נערי שרי המדינות שהיו מתי מספר, והדד
שלח לראות וא"ל שרק אנשים פרטים יצאו לא חיל גדול, ולכן לא עזב
את המשתה, רק (מלבי"ם):

יח} וַיֹּאמֶר אִם לְשָׁלוֹם יֵצְאוּ תַפְשׁוּם חַיִּים וְאִם לְמַלְחָמָה יֵצְאוּ חַיִּים
תַּפְשׁוּם:

מצודת דוד אם לשלום וכו'. רצה לומר : בין כך ובין כך תפשו, והפוך
המלות ליופי המליצה או, חיים הוא ענין זריזות, וכן (שמואל ב כג כ) :
בן איש חי, וכה אמר להם, אם תראו שהם יצאו לשלום להמסר עצמם
לשבי, וזהו בהיותם יוצאים בעצלות ובשפלות ידים, ובהיות כן אין ראוי
ונכון לתופשם, לזאת תפשו חיים, רצה לומר : בזריזות רב, טרם יאמרו
הם שיצאו לשלום ואם תראו שיצאו למלחמה, כי יצאו חיים, רצה לומר
: מזורזים, ביד רמה כמשפט יוצאי מלחמה, אזי תפשו לבד, ואין צורך
אל הזירוז (מצודת דוד) :

רלב"ג אם לשלום יצאו תפשו חיים. ר"ל שאיך שהיה שיצאו לשלוי או
למלחמי יתפשו חיים ולא יהרגום : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: למה כפל דבריו, ולמה בזה אמר תפשו חיים ובה
אמר חיים תפשו :

ויאמר צוה שיתפסו אותם חיים לא ללחום אתם להמיתם, ואמר, אם
לשלום יצאו תפשו חיים הקדים מלת תפשו שהוא עקר החידוש שאף
שיצאו לשלום יתפשו אותם ואם למלחמה יצאו חיים תפשו הקדים
מלת חיים שהוא עקר החידוש הגם שיצאו למלחמה לא ימיתום רק
יתפשו חיים, וכלל בלשון שדבר שהוא עקר החידוש יקדים במאמרו.
כמ"ש באילת השחר (פרק כ"ב) (מלבי"ם):

יטו וְאֵלֶּה יֵצְאוּ מִן הָעִיר נְעָרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינֹת וְהַחִיל אֲשֶׁר אַחֲרֵיהֶם:

מצודת דוד ואלה יצאו. ואלה הם אשר יצאו, נערי שרי המדינות, והחיל, הם שבעת האלפים : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואלה בתוך כך יצאו גם החיל אשר אחריהם שהיו ז' אלפים והבאים לתפושם לא יכלו, כי, (כ-כא) ויכו איש אישו ועיי"כ נעשה מהומה ביניהם ועיי"כ וינוסו ארם וכו' ועיי"כ ויצא גם המלך וכו', שעד עתה ירא לצאת מן העיר : (מלבי"ם)

כז וַיְכּוּ אִישׁ אִישׁ וַיִּנּוּסוּ אָרֶם וַיִּרְדְּפֵם יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹט בֶּן הַדָּד מֶלֶךְ אָרֶם עַל

מצודת דוד איש אישו. כל איש מהם הרג את הבא למולו לתפשו חיים : ופרשים. גם פרשים נמלטו עמו : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויכו איש אישו. ר"ל שכבר הכה כל אחד מהם האיש הבא אליו לתפשו : (רלבי"ג)

כא וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת הַסּוּס וְאֶת הָרֶכֶב וְהָפָה בְּאָרֶם מִפֶּה גְדוּלָּה:

רלבי"ג ויך את הסוס ואת הרכב. יתכן שהכה אותם להרוג הרוכבים : (רלבי"ג)

כב וַיִּגַּשׁ הַנְּבִיא אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לָךְ הַתְּחִזֵּק וְדַע וּרְאֵה אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כִּי לַתְּשׁוּבָת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ אָרֶם עָלָה עִלְיָךְ:

רש"י לתשובת השנה. (תרגום:) לזמן סופא דסתא: (רש"י)

מצודת דוד לך התחזק. רצה לומר : הכן עצמך למלחמה : לתשובת השנה. לעת תשוב השמש, לצאת מהנקודה היוצאה עתה ממנה : עולה עליך. למלחמה : (מצודת דוד)

מלבי"ם לך התחזק אמר לו עתה נצחת עיי"פ נס, אבל דע כי לתשובת השנה יבא שנית עליך ולא כל יומא מתרחיש ניסא לכן הכן עצה וגבורה למלחמה, ונגד גבורה אמר לך התחזק בחיל ופרשים, ונגד העצה אמר ודע

וראה את אשר תעשה : (מלבי"ם)

כג וְעַבְדֵי מֶלֶךְ אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל כֵּן חִזְקוּ מִמֶּנּוּ וְאוֹלָם נִלְחַם אַתֶּם בְּמִישׁוֹר אִם לֹא נִחְזַק מֵהֶם:

מצודת דוד אלהי הרים אלהיהם. אלהי ישראל מושל בהרים לבד [ויתכן שחשבו כזאת, על אשר נתן התורה לישראל על ההר] : **אם לא**. רוצה לומר : אז תראה אם לא נחזק מהם, כי הדבר ברור אשר נחזק במישור : (מצודת דוד)

רלב"ג אלהי הרים אלהיהם. ידוע כי שמרון היה בנוי בהר כי שם בנה אותו עמרי : (רלב"ג)

מלבי"ם (כג-כד) ועבדי ארם הם אמרו כי מה שנצח אותם היה באחד משני פנים, או בדרך נס ע"י אלהים, ע"ז אמרו שכח אלהים תלוי במקום כי אלהי הרים אלהיהם, או שהיה בדרך טבע ע"י שהמלכים שתו אתך בסוכות, כי יען שהם מלכים חשבו שכבודם ככבודך, ולא יצאו להצביא את העם, ולכן. העצה שתסיר המלכים ותחתייהם יהיו פחות וסגנים שהם יצביאו את העם ולא ישבו על היין : (מלבי"ם)

כד וְאֵת הַדָּבָר הַזֶּה עָשָׂה הָסֵר הַמְּלָכִים אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ וְשִׂים פְּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם:

רש"י וְשִׂים פְּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם. מתוך סלח יהו ממספחה רמה, יתנו לז להתחזק, כדי למלוא חן: (רש"י)

מצודת דוד ואת הדבר וכו'. לשיהיה עוד סבה לנצח אותם : הסר המלכים. לבל יאסרו הם המלחמה, כי על כי מלכים הם, יקרה נפשם בעיניהם, ואינם מכניסים עצמם בסכנה, לרדת בעומק המלחמה למען יקנו כבוד על ידי הנצחון, כי מכובדים הם מצד המלוכה, אבל הפחות אין נפשם יקרה בעיניהם כל כך ומפני הכבוד יסתכנו לרדת בעומק המלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון פחות. שלטונים, וכן (חגי א א) פחת יהודה : (מצודת ציון)

כה וְאֵתָה תִּמְנָה לָךְ חֵיל כְּחֵיל הַנָּפֶל מֵאוֹתָךְ וְסוּסִים וְרֶכֶב פָּרָכָב וְנִלְחַמָּה אוֹתָם בְּמִישׁוֹר אִם לֹא נִחְזַק מֵהֶם וַיִּשְׁמַע לְקִלְמִים וַיַּעַשׂ כֵּן: (פ)

רס"י אַס לֹא נחזק מהם. כלומר, ותראה אַס לֹא נחזק מהם: (רס"י)

מצודת דוד **כחיל הנופל.** ואין מהצורך להרבות יותר מבראשונה : (מצודת דוד)

מלבי"ם ואתה אינך צריך להוסיף חיל וסוס ורכב רק ואתה תמנה לך חיל **כחיל** וכי' : (מלבי"ם)

כפז וְהִי לְתִשׁוּבַת הַשָּׁנָה וַיִּפְקֹד בֶּן הַדָּד אֶת אֲרָם וַיַּעַל אֶפְקָה לְמִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד **ויפקוד.** לראות אם נתמלא כשיעור חיל הנופל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויפקוד.** ענין מנין : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעל אפקה למלחמה עם ישראל. אחשב שאפק היה לארם ולקחוחה מישראל במלחמי ולזה היו נמלטים שם בן הדד וחילו : (רלב"ג)

ככז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִתְּפַקְדוּ וְכָלְכְּלוּ וַיִּלְכוּ לְקָרְאֵתָם וַיַּחֲנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגְדָם כְּשָׁנֵי חֲשָׁפֵי עֲזִים וְאָרָם מָלְאוּ אֶת הָאָרֶץ:

רס"י וכלכלו. פרנסת אידה למלחמה הצטיידו, הם כלי זיין וכל ארכי המלחמה: וכלכלו. נתכלכלו: כשני חשיפי עזים. קבוצי עזים, ואין לו דמיון. ומנחם חזרו בלשון גילוי, כמו (בראשית ל לז): מחשוף הלבן; (ישעיהו מז ב): חשפי שובל, ולשון גילוי נופל על עדרי עזים, כמו (שיר השירים ד א): שגלשו מהר גלעד, כשירדן מן ההר, נתגלה ההר: (רס"י)

מצודת דוד **התפקדו וכלכלו.** מאז התפקדו במלחמה הראשונה, והיו כולם קיימים, לא נפקד מהם איש : **כשני חשיפי עזים.** נערי שרי המדינות, לבד ושבעת האלפים לבד : **מלאו וכי'.** אמר דרך גוזמא לרוב העם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וכלכלו.** מלשון כל : **חשפי.** הוא ענין עדר, ואין לו דומה : (מצודת ציון)

רלב"ג ובני ישראל התפקדו וכלכלו. ר"ל שכבר התפקדו החיל הנלחי

ראשונה עם מלך ארם במלחמה ונמצאו כלם לא נפקד איש ולפי שבחרם הנביא להיות המלחמה על ידם לא שם אחאב עמהם איש אחר מישי : **כשני חשיפי עזים**. ר"ל כשני עדרים קטניי של עזים, והנה היו שני חלקים כי נערי שרי המדינות היו לעבר אחד והשבעת אלפיי היו לעבר אחר (רלב"ג) :

מלבי"ם ובני ישראל, **א**. נגד שבתחלה היו ישראל בעיר חומה ועל ההר עתה התפקדו וילכו לקראתם, **ב**. נגד שתחלה לא נודע כמה המה חיל ישראל ועיי"כ נצחו כי בן הדד חשב שהם מתי מספר, עתה כלכלו ויצאו ר"ל יצאו כולם לא כבתחלה שיצאו נערי שרי המדינות לבד ואחריהם העם, ועיי"כ ניכר ההפרש שאלה היו מעט כשני חשיפי עזים ואלה מלאו את הארץ (מלבי"ם):

כח ויגש איש האלהים ויאמר אל מלך ישראל ויאמר פה אמר יהוה יען אשר אמרו ארם אלהי הרים יהוה ולא אלהי עמקים הוא ונתתי את כל ההמון הגדול הזה בידך וידעתם כי אני יהוה:

רס"י ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו'. אמר רבי יוחנן: כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר, כריך לדרוס. אמירה ראשונה, אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך, אמירה שנייה, אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו, לפיכך כשחמל עליו אמר לו (לקמן פסוק מז): יען שלחת את איש חרמי מיד וגו'. (ירושלמי סנהדרין יא ה): (רס"י)

מצודת דוד ויאמר. כפל מלת ויאמר, כי אמר לו פעם ב', לחזק לבבו : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר וכו' ויאמר לפי הפשט תחלה אמר אליו דבריו מעניני המלחמה ולא בשם ה' שהזכירו מה שא"ל בשנה העברה שיכין עצה וגבורה ושלא הכין כראוי, ואחיי"כ א"ל בשם ה' שהגם שמצד זכות אחאב לא היה עוזרו עתה, בכ"ז יתנהו שנית בידו מצד רשע ארם שכפרו בכח ה' ואמרו אלהי הרים הוא, וחז"ל אמרו כי אמירה הא' היה שלא להחיות את בן הדד (מלבי"ם):

כט ויחנו אלה נכח אלה שבעת ימים ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה ויכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד:

מצודת ציון נוכח. מול : המלחמה. עם המלחמה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה. ר"ל שקרבו אנשי המלחמה קצתם לקצת בדרך שנלחמו זה עם זה : (רלבי"ג)

מלבי"ם (כט-ל) ויחנו ספר כי גם כבוש הזה היה שלא בדרך הטבע, **א**. ממה שהכו מאה אלף ביום אחד, **ב**. ממה שנפלה החומה על הנותרים : (מלבי"ם)

זל וינסו הנותרים אפקה אל העיר ותפל החומה על עשרים ושבעה אלף איש הנותרים וכן הודד נס ויבא אל העיר חדר בחדר: (o)

מצודת דוד חדר בחדר. חדר לפני מחדר, להסתיר עצמו : (מצודת דוד)

רלבי"ג וכן הודד נס ויבא אל העיר חדר בחדר. ידמה שכבר עבר בן הודד קודם נפילת החומה ולזה נמלט וכבר היה יראה כי לא היה יכול לצאת מן העיר ולזה לקחו עבדיו והם בני עיר אפק עצה למלט את נפש בן הודד וזה כי הם חגרו שקים במתניה' כאבלי וקשרו חבלים בראשיהם להעיד שהם שמים עצמם תחת ממשלת אחאב : (רלבי"ג)

לא ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם נשימה נא שקים במתנינו וחבלים בראשנו ונצא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשי:

מצודת דוד מלכי חסד. להתחסד עם אויביה : נשימה נא שקים וכו'. להראות הכנעה ללכת כשבויי מלחמה, לבושי שקים והחבלים בראשיהם, מוכנים לתלות בהם : (מצודת דוד)

לב ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם ויבאו אל מלך ישראל ויאמרו עבדך בן הודד אמר תחי נא נפשי ויאמר העודנו חי אחי הוא:

מצודת דוד העודנו חי. וכי הוא עדיין חי ולא הומת במלחמה, כי מעתה לבו לא יפחד, כי חביב הוא לי כאח, ולא יעשה לו מאומה רע : (מצודת דוד)

מלבי"ם עבדך בן הודד אמרו הוא מקבל להיות עבדך לבד שלא תמיתהו ומלך ישראל הסכיל עשו שמלבד שהיה ראוי שלא להחיותו, עכ"פ היה לו לכבשו לעבד והוא אמר אינו רוצה להחזיקו לעבד רק אחי הוא : (מלבי"ם)

לג וְהָאֲנָשִׁים יִנְחָשׁוּ וַיְמַהְרֻ וַיַּחְלְטוּ הַמַּמְנוֹ וַיֹּאמְרוּ אַחִיךָ בֶּן הַדָּד וַיֹּאמְרוּ בָּאוּ קָחְהוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן הַדָּד וַיַּעֲלֵהוּ עַל הַמֶּרְכָבָה:

רפ"י ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו. ינחשו לשון מנחש, אמרו כיון שנפלו דברי שלום בפיו אפילו שלא במתכוין, סימן טוב הוא זה, וימהרו להחזיק הדבר: ויחלטו. לשון למיתות, כרתו הדבר מפיו שלא יחזור בו, והה"א של הממנו נוטה במסורת לשתי התיבות, כאלו נכתב ויחלטוה ממנו, אם ממנו ילא הדבר זכוונת הלכ: (רפ"י)

מצודת דוד והאנשים. עבדי בן הדד : ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו. רוצה לומר : בשמעם שאמר אחי הוא, היו מחזיקים הדבור לניחוש וסימן טוב, ולזה מהרו והחליטו הדבור היוצא ממנו, וחזרו ואמרו גם המה אחיך בן הדד : (מצודת דוד)

מצודת ציון ינחשו. מלשון נחוש וסימן טוב, וכן (בראשית ל כז) נחשתי ויברכני ה', ורוצה לומר : ביאתך לי לסימן טוב, ויברכני ה' : ויחלטו. התרגום של לצמיתות (ויקרא כה כג), הוא לחלוטין, וענינו דבר המתקיים מבלי השתנות : (מצודת ציון)

רלב"ג והאנשים ינחשו. ר"ל שהיה מנחשי בדבור וכאשר שמעו שאחאב קראו אחיו אז ידעו כי לא יצטרך בן הדד להשים נפשו עבד לאחאב ולזה מהרו והחליטו המאמר לדעת הממנו אמר אחאב שהוא אחיו כי אולי לא שמע אחאב דבריהם כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ואז ענה אחאב להם ואמר באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העי שהי נחבא בה ויעלהו אחאב על המרכבה ויאמר הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך וחוצות תשים לך בדמשק לקחת שם מכס מהסחרים הנעשים כאשר שם אבי בשמרון ואז השיב לו אחאב ואני בברית אשלחך מאחר שתעשה לי כן ויכרות לו ברית וישלחהו : (רלב"ג)

מלבי"ם והאנשים לא האמינו מתחלה שאמר זה בלב שלם וחשבו שהוא דרך צחוק, וינחשו הממנו והתחילו לנחש ולנסות אם יצאו הדברים ממנו בלב שלם, אבל וימהרו ויחלטו ויאמרו אחיך בן הדד כי תיכף החליטו הדבר לאמת, כדי שלא יוכל לחזור, והוא קחהו על המרכבה : (מלבי"ם)

לד וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הָעָרִים אֲשֶׁר לָקַח אָבִי מֵאֵת אָבִיךָ אָשִׁיב וְחוצות תשים לך בדמשק כאשר שם אבי בשמרון ואני בברית אשלחך ויכרת לו ברית : (o)

רס"י ויאמר אליו. בן הדד, הערים אשר לקח אבי מאת אביך עמרי, אשר לך: וחולות השים לך צדמסק. ותהי מוסל צה, והיא ראש למלכותי: כאשר שם אבי צסומרון. עירך על כרחך, וכל זה היה אומר מיראה, אמר לו אחאב, ואני צברית הזאת אשלחך: (רס"י)

מצודת דוד ויאמר. בן הדד אל אחאב : וחוצות. בעיר המלוכה דמשק, תעשה לך שווקים, כאילו היתה עירך : ואני בברית. זה מדברי אחאב שהשיב ואמר לו, כאשר תכרות לי ברית על זה, אז אשלחך לנפשך. (לה) מבני הנביאים. הוא מיכיהו בן ימלה (סנהדרין פט ב) : בדבר ה'. בשליחתו של ה' : הכיני נא. הוא למשל על אחאב, שנצטוה להרוג את בן הדד : (מצודת דוד)

מלבי"ם ויאמר עוד הסכיל שהוא רצה להכנע אליו קצת להשיב לו הערים, והוא השיב לו ואני בברית אשלחך אני איני מבקש דבר רק ברית ברית לאחורה, ובזה שלחתי, ובאמת לא החזיר לו הערים וזה היה לו למוקש אחי"כ (לקמן כ"ב) ורחמי רשעים אכזרי : (מלבי"ם)

לה ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר יהוה הפיני נא וימאן האיש להפתו:

רס"י הכני נא. סימן זה רע על אחאב, שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו. ואף זה שאמר לו הנביא בדבר ה' הכני, ולא הכהו, כסם שנפרע מזה, יפרע מאחאב: בדבר ה'. הקצ"ה אמר שתכה אותי: (רס"י)

מצודת ציון וימאן. לא רצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם (לה-מב) השאלות: למה הוכה הנביא בדבר ה' מה חטא. ומה היה כוונת המשל הזה שהוא ספור בדוי :

ואיש אחד מבני הנביאים, כוונת הנבואה הזאת, כי בן הדד נלחם נגד אלהי ישראל, כמ"ש אלהי הרים אלהיהם, וה' הכה את עמו, רק איש אחד בן הדד שנשאר בחיים מסרו ביד אחאב וישראל להרגו, ויען שהוא איש מלחמתו של ה', שנמסר בידם לשמרו, אמר להם שבאם ימלט מידם יהיה נפש המלך תחתיו, (כמו שנהרג אחי"כ ממנו) ועמו תחת עמו לבה ולשלל, כמו שהיה ראוי שיבוזו את ערי ארם, ואחר שבערבות השמירה

הלזו נכנסו המלך והעם, גם הנביא שהיה נמצא במלחמה ההוא וידע מדבר ה' נתחייב עונש על שלא מיחה במלך, וכדי שלא יוכה ע"י חיל ארם הקל ה' ענשו שיוכה בדבר ה' ע"י איש ישראל, **ולכן אמר לרעהו בדבר ה' הכיני נא**, כי נתחייב הכאה בדין, וספר במשל שהראשון לא שמע אל נבואתו ולא רצה להכותו ונענש ובזה הראו כי כשמצוה ה' להכות איש יענש הבלתי שומע בקולו, ובזה הראה לו כי יענש על שלא שמע לדברי ה' להכות את בן הדד : (מלבי"ם)

גלו ויאמר לו יען אשר לא שמעת בקול יהוה הנך הולך מאתי והכף האריה וילך מאצלו וימצאהו האריה ויפהו:

רלב"ג יען לא שמעת בקול ה'. ידוע שהעובר על דברי נביא חייב מית' כבר כתב זה בתורה :

גלו וימצא איש אחר ויאמר הכיני נא ויפהו האיש הפה ופצע:

רש"י ופצוע. מכת חבורה: (רש"י)

מצודת ציון ופצוע. מכה המוציאה דם : (מצודת ציון)

גלו וילך הנביא ויעמד למלך על הדרך ויתחפש באפר על עיניו:

רש"י ויתחפש באפר. שינה את מעפורתו שלא יכירוהו, כל שינוי בגדים הוא לשון חיפוש: באפר. תרגמו יונתן: במעפרא, הוא סודר: (רש"י)

מצודת דוד ויעמוד למלך. עמד על הדרך, להמתין עד יעבור המלך : ויתחפש באפר. שינה עצמו בלבוש אפר אחר, לשומו ממעל לעיניו, וזהו בכדי שלא יכירו המלך, על ידי לבוש האפר אשר לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתחפש. ענין השתנות המלבוש, וכן (לקמן כב ל) התחפש ובוא : באפר. בצעיף, והוא הפך מן פארי המגבעות (שמות לט כח), שהוא מענין היופי והשבח שיש להאדם כשהצעיף בראשו : (מצודת ציון)

רלב"ג ויתחפש באפר על עיניו. הנה אפר הוא צעיף והשתנה בו בששמהו על עיניו כדי שלא יכירוהו מלך ישראל : (רלב"ג)

לֹטוּ וַיְהִי הַמֶּלֶךְ עֹבֵר וְהוּא צָעַק אֶל הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר עֲבֹדְךָ יֵצֵא בְקֶרֶב
הַמַּלְחָמָה וְהִנֵּה אִישׁ סָר וַיָּבֵא אֵלַי אִישׁ וַיֹּאמֶר שָׁמַר אֶת הָאִישׁ הַזֶּה
אִם הִפְקֵד יִפְקֹד וְהִיתָה נִפְשָׁךְ תַּחַת נַפְשׁוֹ אוֹ כִּכֹּר כֶּסֶף תִּשְׁקוּל:

רַס"י וְהִנֵּה אִישׁ סָר. מִן הַדֶּרֶךְ אֲלֵי: וַיָּבֵא אֵלַי אִישׁ. שָׂבוּי מִן הַמַּלְחָמָה:
אִם הִפְקֵד יִפְקֹד. אִם יִצְרָח, לִשְׁוֹן (בְּמַדְבַּר לֹא מֵט): לֹא נִפְקֵד מִמֶּנּוּ אִישׁ,
לִשְׁוֹן חֲסֹרוֹן: (רַס"י)

מִצוֹדֵת דוּד וְהוּא צָעַק. כֹּאֲלוֹ קוֹבֵל עַל הַמְּכֹת אֲשֶׁר הוֹכָה מִמִּי שֶׁהִפְקִיד
בִּידוֹ הָאִישׁ: **אִם הִפְקֵד יִפְקֹד**. אִם יִצְרָח וַיְהִי נַחֲסָר, כִּמוֹ (בְּמַדְבַּר לֹא
מֵט): וְלֹא נִפְקֵד מִמֶּנּוּ אִישׁ: **תִּשְׁקוּל**. לִיְדֵי תִשְׁקוּל, לִפְרוּעַ בַּעֲדוֹ: (מִצוֹדֵת
דוּד)

רַלְב"ג אוֹ כִּכֹּר כֶּסֶף תִּשְׁקוּל. ר"ל אִם תִּשְׁמַרְהוּ כִּרְאוּי: (רַלְב"ג)

מַלְבִּי"ם וּבִזָּה מִיֵּשׁ הַנְּבִיא אֶל הַמֶּלֶךְ עֲבֹדְךָ יֵצֵא בְקֶרֶב הַמַּלְחָמָה וְכוּי לֹא
בְדָה סִפּוֹר בְּדוּי לַעֲצָמוֹ רַק דְּבָרִים שֶׁהִיא, כִּי הַנְּבִיא הִיא גִּיכ בְּמַלְחָמָה,
וְהָאִישׁ מַלְחָמָה הִי שְׁמוֹ הִבִּיא אֵלָיו אִישׁ שֶׁהוּא בֶן הַדָּד שֶׁנִּתְּנוּ הִי אֶל כֻּלָּם
יִשְׂרָאֵל וְהַנְּבִיא בְּתוֹכָם לְשַׁמְרוֹ, וְאָמַר שֶׁאִם יִפְקֹד, יַעֲנִשׁוּ אוֹ בְּגוֹף כִּמוֹ
שֶׁנִּהְרַג אַחֲבָב וְהוֹכָה הַנְּבִיא, אוֹ בְּמִמּוֹן כִּמוֹ שֶׁנְּבוֹזוּ יִשְׂרָאֵל אַחֲ"כ מַחִיל
אֲרָם, וְעִזִּיא וְהִיתָה נִפְשָׁךְ וְכוּי אוֹ כִּכֹּר כֶּסֶף תִּשְׁקֹל: (מַלְבִּי"ם)

לְמ וַיְהִי עֲבֹדְךָ עוֹשֶׂה הִנֵּה וְהִנֵּה וְהוּא אֵינְנוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כֵּן
מִשְׁפָּטְךָ אֲתָה חֲרָצְתָּ:

רַס"י וְהוּא אֵינְנוּ. בָּרַח לּוֹ: אֲתָה חֲרָצְתָּ. אוֹ נִפְטָ, אוֹ כִּכֹּר כֶּסֶף: (רַס"י)

מִצוֹדֵת דוּד עוֹשֶׂה הִנֵּה וְהִנֵּה. עֲשִׂיתִי מַלְאכְתִּי, וּמִתְעַסֵּק כֹּאֲן וְכֹאֲן: **אֵינְנוּ**.
כִּי בָרַח: **כֵּן מִשְׁפָּטְךָ**. אוֹ נִפְשׁ, אוֹ כִּכֹּר כֶּסֶף, כִּי כֵן חֲרָצְתָּ וְגִזְרָתְךָ עַל עֲצָמְךָ
:

מִצוֹדֵת צִיּוֹן חֲרָצְתָּ. גִּזְרָתְךָ וְחֲתַכְתָּ, כִּמוֹ (יִשְׁעִיהוּ י כב) כִּלְיוֹן חֲרוּץ: (מִצוֹדֵת
צִיּוֹן)

רַלְב"ג כֵּן מִשְׁפָּטְךָ אֲתָה חֲרָצְתָּ. רוּצָה לֹאמַר אֲתָה גִזְרָתְךָ עַל עֲצָמְךָ לְהִיּוֹת
נִפְשָׁךְ תַּחַת נִפְשׁוֹ:

מלבי"ם ויהי, עיי שהנביא עושה הנה והנה ולא הזהיר למלך נפקד האיש, זה היה הספור האמתי, והמלך שלא ידע על מה מדבר אמר שהמשפט הזה חרצו לעצמו: (מלבי"ם):

{מא} וַיִּמְהַר וַיִּסֹר אֶת הָאָפֶר (מעל) מֵעַל עֵינָיו וַיִּכַר אֶתוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
כִּי מֵהַנְּבִאִים הוּא:

רלב"ג ויסר את האפר מעל עיניו. ואז הכירו מלך ישראל : (רלב"ג)

{מב} וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן שְׁלַחְתָּ אֶת אִישׁ חֶרְמֵי מִיַּד יְהוָה
נִפְשָׁךְ תַּחַת נִפְשׁוֹ וְעַמְּךָ תַּחַת עַמּוֹ:

רפ"י איש חרמי. איש מלחמתי, לטון חירוס, ולטון חירוס נופל במלחמה, וכן (ישעיהו לד ה): על אדום תרד ועל עם חרמי. ומדרכ אגדה כמה מלודות וחרמים פרשתי לך עד סנפל בידך: (רפ"י)

מצודת דוד את איש חרמי. שלחת מידך את בן הדד, אשר לכדתי אותו כמו הצודה את הדג בחרמו, על כי לא היה לו מקום לנוס : והיתה נפשך. דומה לשומר האיש, על שהניחו לברוח, יותן נפשו תחתיו, ועם כי כבר עשה משל על זה, בדבר הממאן להכותו בדבר ה', כי כמו שהכה האריה את הממאן להכותו, כן יומת אחאב על אשר מיאן להמית את בן הדד, מכל מקום עשה שוב משל, בכדי שאחאב בעצמו יפסוק הדין, ויאמר כן משפטך אתה חרצת, כאילו פסק אחאב גם על עצמו, על כי היותו דומה לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון חרמי. ענין רשת, כמו (מיכה ז ב) יצודו חרם : (מצודת ציון)

רלב"ג איש חרמי. ר"ל איש לכדתיו בחרמי וברשתי לתתו בידך כי לא היה לו מקום לנוס : (רלב"ג)

מלבי"ם ויאמר ובוזה א"ל הפתרון יען אשר שלחת וכו' כי העונש שסבל הנביא עתה, יבא על ראש אחאב. וחז"ל אמרו כי עיי טפת דם שיצא מן הנביא, נתכפרו ישראל ולא נענשו בגוף במלחמה שלחם אחאב אח"כ, ומובן מדברי (מלבי"ם):

{מג} וַיִּלֶךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל בֵּיתוֹ סַר וְזַעַף וַיָּבֵא שְׁמֹרוֹנָה: (פ)

רס"י סר וזעף. (תרגום:) נכיס ודוי, רוחו סרה ממנו: (רס"י)

מצודת דוד על ביתו. אל ביתו, והוא מקום מלונו, מחוץ לאפקה מקום המלחמה, ומשם בא אל שומרון : (מצודת דוד)

מצודת ציון סר. רוצה לומר : סרה מעמו הרצון והדבור, וכמו שכתוב (לקמן כא ה) מה זה רוחך סרה : וזעף. ענין כעס, כמו (מיכה ז ט) זעף הי' אשא : (מצודת ציון)

רלבי"ג על ביתו. ר"ל אל ביתו אשר הלך שם בעבור הנהגת ביתו כי מביתו יצא להלחם עם בן הדד : סר וזעף. סר הוא מענין הנטיה וסור מהמנהג והרצון שכבר התפעל מזה תכלית ההתפעלות והיה על זה הענין זעוף וכעוס מאד : (רלבי"ג)

מלכים א פרק-כא

אֲשֶׁר בְּיַזְרְעֵאל וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַם הָיָה לְנָבוֹת הַיִּזְרְעֵאֵלִי אֲשֶׁר בְּיַזְרְעֵאל אֶצֶל הַיְכָל אַחָב מֶלֶךְ שֹׁמְרוֹן:

רס"י ויהי אחר הדברים האלה. עוד אחרת לקרב מיתתו: (רס"י)

מצודת דוד אשר ביזרעאל. אשר עמד ביזרעאל : אצל היכל אחאב. אשר היה לו ביזרעאל : (מצודת דוד)

מלבי"ם השאלות: למה כפל לנבות היזרעאלי, אשר ביזרעאל, ולמה דייק לקראו בשם מלך שומרון, בכלל הספור יפלא למה לא לקח אחאב את הכרם מידו ביד חזקה ממשפטי המלוכה כמ"ש ואת כרמכם יקח ונתן לעבדיו וכ"ש לעצמו :

כרם היה לנבות היזרעאלי. כי הגם שלפעמים יערב לב מלך לקחת כרם או שדה וכמ"ש ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו, הלא זה ממשפטי המלוכה אם הדבר צריך לצורך המלוכה, כגון שלוקח מס לשלם בו לאנשי צבאותיו שזה מתועלת הכללי אשר כל בני המדינה צריכים לישא בעול

המדינה, והאיש הבלתי נושא בעול רשות ביד המלך לקחת נחלתו ולכופו בחזקה. וכן אם היה הכרם הזה בשומרון אצל בית המלכות, שאחר שבית המלכות שבשומרון היה ענין כללי לתועלת הכלל, כי שומרון היתה עיר הבירה וצריך שבית המלכות יהיה מפואר בכל עוז וזה לכבוד האומה ותועלתה אם היה לוקחו הכרם אין רע, לכן אמר כי **הכרם היה ביזרעאל**, ואחאב היה מלך שומרון ר"ל שומרון היתה עיר מלכותו, לא יזרעאל, והיכלו אשר ביזרעאל אינו בית מלכות רק היכל שלו לא מצד שהוא מלך (מלבי"ם):

בַּ וַיְדַבֵּר אַחְאָב אֶל נְבוֹת לֵאמֹר תִּנֶּה לִּי אֶת כְּרָמִי וַיְהִי לִּי לְגַן יֶרֶק כִּי הוּא קָרוֹב אֶצְל בֵּיתִי וְאֶתְנָה לָּךְ תַּחְתָּיו כָּרֶם טוֹב מִמֶּנּוּ אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֶתְנָה לָּךְ מִחִיר קָסָף

רס"י מחיר זה. הכרם הזה: (רס"י)

מצודת דוד לגן ירק. לגדל בו הירק : **אם טוב בעיניך**. אם חפץ אתה יותר בממון : **מחיר זה**. מחיר כרם זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחיר. דמיו, ערך שויו : (מצודת ציון)

רלב"ג ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו. ר"ל אם לא תחפוץ למכור נחלותיך אתן לך כרם אחר טוב ממנו ואם תתרצה למכרו אתן לך כסף מחירו : (רלב"ג)

מלבי"ם וידבר וגם לא רצה את כרמו לצורך איזה דבר כללי רק רצה לעשות ממנו גן ירק, באופן שרצה להשחית עצי הכרם (שהוא איסור) לזרוע בו ירק, ולא נתן בו שום טעם של תועלת רק מצד שקרוב אל ביתו. והנה אחאב שהיה עוע"א היה דרכו להעמיד הבעל על הגן שלו, כמ"ש ותחפרו מהגנות אשר בחרתם, המתקדשים והמטהרים אל הגנות, (וכ"כ התוסי' בסנהדרין (דף כ' ע"ב) שלכן לא רצה לתת לו מפני שרצה לעשות בו ע"ז, וגם כתבו שאף למ"ד כל האמור בפי מלך היה מותר בו, זה רק אם לוקח הכרם לצורך עבדיו לא לעצמו, ועוד כתבו שזה אם הכרם אינו נחלת אבות), וא"ל אם לא תרצה לתתו בעבור שצריך לך לכרם, **אתנה לך כרם טוב ממנו, ואם טוב בעיניך למכרו אתנה לך כסף** : (מלבי"ם)

בַּ וַיֹּאמֶר נְבוֹת אֶל אַחְאָב חֲלִילָה לִּי מִיְהוָה מִתַּתִּי אֶת נַחֲלַת אֲבֹתִי לָּךְ:

מצודת דוד **חלילה לי מה'.** חולין הוא לי, בעבור מצות ה', שאמרה התורה (ויקרא כה כג) : והארץ לא תמכר לצמיתות : (מצודת דוד)

מלבי"ם **השאלות:** למה אמר חלילה לי מה' כאלו יעשה בזה עון פלילי :

ויאמר נבות הנה מלבד שנבות לא רצה למכור את נחלת אבותיו, דבר אל אחאב דברים הנוקבים עד חדרי בטן, במ"ש חלילה לי מה' מתתי את נחלת אבותי לך. רצה להוכיח בזה את אחאב שעזב נחלת אבותיו, שהוא ה' אלהי אבותיו, שהוא הנחלה היותר יקר מנחלת שדה וכרם שהם רק לחיים הזמנים, אבל האמונה והתורה היא נחלת הנפש, והוא עזבם בלא כסף ובלא מחיר, ולהוכיח על פניו אמר חלילה לי מתתי את נחלת אבותי, הזכיר לו איך יקר בעיני איש נלבב נחלת אבותיו אף נחלה זמנית משדה וכרם, וכ"ש נחלה נפשיית, ובמ"ש חלילה לי מה', שלא היה לו להזכיר בזה שם ה' רמז כי אחר שאתה תעמיד על הגן את ההבל והבעל, חלילה לי מה' אשר הוא נחלת אבותי, בו בטחו אבותי ויהי נחלתם, ואיך אתנהו לך לבעל ואשרה : (מלבי"ם)

יד וַיֵּבֵא אַחָאֵב אֶל בֵּיתוֹ סֹר וְזַעַף עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וַיֹּאמֶר לֹא אֶתֶן לְךָ אֶת נַחֲלַת אֲבוֹתַי וַיִּשְׁכַּב עַל מִטָּתוֹ וַיִּסַּב אֶת פְּנָיו וְלֹא אָכַל לֶחֶם:

מצודת דוד **ויסב.** החזיר פניו אל הקיר, כדרך המיצר ודואג : (מצודת דוד)

רלב"ג **וישכב על מטתו.** הנה מרוב הכעס לא רצה שיהיה לו עסק עם האנשיי אבל שכב על מטתו והסב פניו אל הקיר שלא ירא' האנשיי בבאם לפניו ומרוב הכעס גם כן לא רצה לאכול : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות:** למה בא סר וזעף ולא אכל לחם, והוא לא דבר אליו דברים קשים רק לא רצה לעזוב נחלת אבותיו ומה כל הרעש הזה, ולמה כפל אשר דבר אליו ויאמר :

ויבא אחאב לא נתפעל על שלא רצה לתת לו הכרם, רק על הדברים שדבר, שבזה בזה על עזבו נחלת אבותיו ואלהי ישראל, וגם כי נגעו הדברים בלבו כדרך הרשעים שמלאים חרטה, כי הוסר בדברים, וז"ש שבא סר וזעף שהיה רוחו סרה מאתו, לא על גוף המעשה שלא השיג הכרם רק על הדבר אשר דבר אליו (ר"ל אחר שכוונת הדבור היה לקלוע אליו למטרה במ"ש לא אתן לך את נחלת אבותי), שידע שבאמירה זו דבר אליו דברי תוכחה, ולכן שכב על מטתו ולא אכל לחם מרוב צערו : (מלבי"ם)

הג וַתָּבֵא אֱלֹהֵי אִיזָבֵל אֶשְׁתּוֹ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו מֵהַ רֹחַף סָרָה וְאִינָהּ אָכַל

לְחָם:

מצודת דוד רוחך סרה. סר ממך הרצון והדבור, כמו (במדבר יד כד) : רוח אחרת. וכמו (ישעיהו יא ד) : ברוח שפתיו : (מצודת דוד)

רלבי"ג מה זה רוחך סרה. ר"ל מה זה רצונך נוטה ממנהגה : (רלבי"ג)

וַיְדַבֵּר אֵלָיָהּ כִּי אֲדַבֵּר אֶל נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וְאָמַר לוֹ תִּנְהָ לִּי אֶת כְּרָמִי בְּכֶסֶף אוֹ אִם חֶפֶץ אַתָּה אֶתְנֶה לְךָ כָּרֶם תַּחֲתָיו וַיֹּאמֶר לֹא אֶתֵּן לְךָ אֶת כְּרָמִי:

מצודת ציון אדבר. כמו דברתי, עתיד במקום עבר : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: למה כפל כי אדבר אל נבות, ואומר לו, וכן למה לא ספר מ"ש לא אתן לך את נחלת אבותי שבוה יצדק נבות בעיניה :

וידבר הנה הגם שבודאי ספר לאיזבל כל הדברים שנפלו ביניהם, בכ"ז לא רצה לגלות לה שרוחו סרה על הדיבור הפרטי הזה שהיה לו תוכחת מוסר ממ"ש לא אתן את נחלת אבותי, כי לא רצה להראות בפני איזבל שעוד יש רשף בלבו להתפעל מדברים כאלה וכי עודנו זוכר באלהי אבותיו, ולכן א"ל שעיקר כעסו על שאמר לא אתן לך את כרמי, על שלא השיג הכרם, וז"ש כי אדבר אל נבות ואומר לו, במ"ש כי אדבר ספר לה פרטי הדברים כמו שהיו, וסיים דבריו ואני כועס יען כי ואומר לו תנה לי את כרמך ויאמר לא אתן לך את כרמי, ר"ל על יתר הדברים לא אשית לב רק על שלא השגתי הכרם : (מלבי"ם)

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵיזָבֵל אֲשַׁתּוֹ אַתָּה עָתָה תַעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל קוּם אָכַל לְחָם וְיִטֵּב לְבָבְךָ אֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶת כָּרֶם הַיִּזְרְעֵאלִי:

מצודת דוד עתה תעשה מלוכה. אמרה בתמיהה, וכי בדבר שאתה עושה עתה, תנהיג את המלוכה וכאלו אמרה, הן דאוי למלך להתגבר ולהתחכם שימולא רצונו, ולא להיות סר וזעף : ויטב לבך. רוצה לומר : היה שמח : (מצודת דוד)

רלבי"ג אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל. ר"ל האם כמנהג כזה תעשה מלוכה על ישראל הנה בלי ספק אין מחק המלך להתפעל בזה האופן : (רלבי"ג)

מלבי"ם השאלות: מה כוונתה במ"ש אתה עתה תעשה מלוכה :

אתה עתה אמרה בעת שמיסדים בית מלכות במדינה שעדיין לא היה להם מלך, אזי קובעים ביניהם משפט המלוכה וחוקיה, ומפרטים מה יוכל המלך ומה לא יוכל לעשות, לא כן במלכות ישנה מי סכל להשקיף על משפט המלוכה, המלך עושה כל אשר בכחו לעשות באין מוחה, וז"ש **וכי אתה עתה תעשה מלוכה**, ר"ל וכי אתה העושה המלוכה הלא היא קיימת מכמה דורות, או הכי עתה תעשה, רק שלא ידעת איך תקחהו מידו בחזקה פן ימרדו העם בראותם כי תגזול נחלת אחרים ואני אתן לך ע"י ערמה (מלבי"ם):

לח ותכתב ספרים בשם אחאב ותחתם בחתמו ותשלח (הספרים) ספרים אל הזקנים ואל החרים אשר בעירו הישבים את נבות:

רס"י אל הזקנים. זקני אשמאי, סבי דבהתא: (רס"י)

מצודת דוד ותחתום בחותמו. חתמה האגרת בחותם טבעתו : **היושבים.** במושב זקני העיר עם נבות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ספרים. אגרות, על שם שבהן יסופר דברים : **החורים.** השרים, וכן (נחמיה ה ז) ואריבה את החורים : (מצודת ציון)

רלב"ג אל הזקנים ואל החורים. ר"ל השופטי והשרים והם לבדם ידעו זה הסוד ובטחה בהם איזבל שיסכימו למה ששלח להם אחאב וחתמה בחותמו וידמה מזה שאם היו יודעים העם זאת התחבולה לא היו מסכימי בהריג נבות ואף על פי שהיו מסכימים בזה זקני העיר ושריה : (רלב"ג)

מלבי"ם השאלות: יפלא מאד איך לא התיראה מלכתוב בשם המלך אל הזקנים והחורים שישכרו עדי שקר ויעידו עדות שקר על נבות ושישפטוהו ע"ז משפט מות, ומה תעשה אם הזקנים יראו את מכתב המלך אל כל העם ותתגלה הנבלה הזאת שהמלך אשר במשפט יעמיד ארץ מצוה לרצוח נפש נקי על לא חמס בשקר ובמרמה, והלא מחר יעשה כן לכל איש ואיש ותחנף הארץ בדמים, ואיך הסכימו כל הזקנים לזה ולא גלו ערותו וחטאתו לעיני השמש, ודבר כזה לא נמצא דוגמתו בקורות העמים גם בימי החשך והאפלה, ולמה יושיבוהו בראש העם, ולמה יעידו שברך אלהים ומלך ולא די באחד מהם, ולמה אמר ותכתוב ספרים והיה די שתכתוב ספר אחד, ולמה כפל ויבואו שני האנשים בני בליעל ויעידוהו אנשי הבליעל :

ותכתוב, הנה היא שמעה והבינה ג"כ כי נבות כיון לבזות את הע"ז איך שאחאב המיר נחלת אבותיו, וכן בזה את המלך בדברו אליו כזאת, והגם

שלא היו עדים, וע"י שבזה את המלך אין המלך יכול להיות עד ובע"ד, הלא במה שבזה אלהיו הלא על זה נאמן המלך להעיד, והנה משפט המבזה את המלך יהיה לפני החורים, ומשפט המקלל אלהיו הוא לפני הזקנים, וז"ש **שכתבה ספרים בשם אחאב ותחתום בחותמו ובספרים האלה היה כתוב כי אחאב מעיד שנבות ברך אלהים ומלך, ובזה לא כתבה שקר כי באמת בזה את אחאב ואלהיו, ושלחה את הספרים אל הזקנים שהם ידונו על שבזה הע"ז, ואל החורים שהם ידונו על שבזה את המלך, ובאר למה שלחה זאת ליזרעאל כי אשר בעירו היושבים את נבות וראוי שיהיה נדון לפני ב"ד שבעירו, והנה לפי המשפט ראוי שאחאב יבא בעצמו לפני הב"ד ויעידו בפניו, כי אין ראוי לדון דיני נפשות על עדות שבכתב, וע"ז**

טז ותכתב בספרים לאמר קראו צום והושיבו את נבות בראש העם:

רצ"י קראו צום. וציום צום לרכס לזדוק צעצירות צנידס: (רצ"י)

מצודת דוד קראו צום. על כי ביום הצום, הדרך הוא להתקבץ זקני העיר, לפשפש במעשה אנשי העיר : (מצודת דוד)

רלב"ג קראו צום. שלחה להם זה כי ביום הצום הם מתקבצים ואז יתכן שיעידו זה העדים לעיני כל העם : (רלב"ג)

מלבי"ם ותכתוב בספרים דבר זה כתבה בדרך עצה מדעתה, ובשמה לא בשם אחאב, כאומרת הנה אחאב מעיד לפניכם בכתבו וחותמו כי נבות ברך אלהים ומלך ואתם לעצמכם בודאי תאמינו לדברי המלך כי לא ישקר, אולם באשר לא תוכלו לחרוץ עליו משפט מות לפני העם על מכתב הזה עד יעיד המלך בפניו, וכדי בזיון וקצף להמלך כי אם היה רק על שבזה אלהיו היה בא להעיד, אבל אחר שבזה גם את המלך גנאי היא לו לבא בעצמו להעידו, לכן עצתי שתחפאו הדבר בפני העם באופן זה, קראו צום ואסיפה, כי משפט מות היה נעשה בהקהל העם כולו, ואת נבות הנדון הושיבו בראש העם כי את הנדונים משפט מות היו מושיבים על בימה גדולה שהכל יראוהו : (מלבי"ם)

זי והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעדהו לאמר ברכת אלהים ומלך והוציאהו וסקלהו וימת:

מצודת דוד בני בליעל. כי כשרים לא יעידו שקר : ויעידהו. יעידו עליו, וחזר ופירש על נבות : ברכת. הוא כנוי הקללה : אלהים ומלך. להגדיל הקצף, לסקלו מהר : (מצודת דוד)

רלבי"ג **והנה קרא העדי' בני בליעל כי בזולת זה לא יסכימו להעיד על שקר**
(רלבי"ג) :

מלבי"ם **והושיבו ואתם תושיבו שני עדים, שהם יהיו בני בליעל נגדו,**
ר"ל כי באמת לא יהיו בליעל כי אחר שתראו להם מכתב המלך וחותמו
שנאמן אצלם כמאה עדים יוכלו להעיד שיודעים שאמת הדבר, ולא יהיה
זה דבר בליעל רק מה שיעידו העדות נגדו בפניו, שבוה יכזבו לו באיכות
הגדתם, אבל גוף הדבר אמת, **ויעידוהו לאמר ברכת אלהים ומלך, כי**
עדות זה אמת. הגם שמה שיאמרו ששמעו זאת, ושיאמרו איך ברך יהיה
שקר, אין נ"מ אחר שגוף המעשה אמת הוא: (מלבי"ם)

יא **ויעשו אנשי עירו הזקנים והחרים אשר הישבים בעירו כאשר**
שלחה אליהם איזבל כאשר כתוב בספרים אשר שלחה אליהם:

מלבי"ם **ויעשו ספר כי הזקנים והחורים וכל העם ידעו שהדבר שקר, עד**
שאנשי עירו וגם הזקנים והחורים, כולם עשו כדבר איזבל, כי גם העם
ידעו שהוא שקר, ולא עשו זאת יען שהאמינו שהאמת כן, רק, **א. אשר**
הישבים בעירו ועשו זאת משנאתם לנבות בן עירם, ב. כאשר כתוב
בספרים אשר שלחה אליהם והיה להם אמתלא שכן צוה המלך, ועז"א
(מלבי"ם):

יב **קראו צום והשיבו את נבות בראש העם: יג** **ויבאו שני האנשים**
בני בליעל וישבו נגדו ויעדהו אנשי הבליעל את נבות נגד העם לאמר
ברך נבות אלהים ומלך ויצאהו מחוץ לעיר ויסקלהו באבנים וימת:

רש"י **כרך נבות. חילוף של קללה, ותרגום: גדיף נבות קדם ה' ומלכא לט:**
(רש"י)

רלבי"ג **ויוצאהו מחוץ לעיר ויסקלהו. למדנו מזה שבית הסקילה היה**
מחוץ לעיר: (רלבי"ג)

מלבי"ם **ויבואו שני האנשים בני בליעל שלא היו בני בליעל נגדו, רק היו**
בני בליעל בעצם, וז"ש **ויעידוהו אנשי הבליעל את נבות נגד העם, שהיו**
אנשי בליעל לעומת נבות וגם לעומת העם כי כולם ידעו שגוף הדבר שקר
ועלילה

נד וַיִּשְׁלַח אֶל אִיזְבֶּל לֵאמֹר סִקֵּל נְבוֹת וַיְמַת: **טו** וַיְהִי כַּשְּׁמַע אִיזְבֶּל
כִּי סִקֵּל נְבוֹת וַיְמַת וַתֹּאמֶר אִיזְבֶּל אֶל אַחָאָב קוּם רֵשׁ אֵת כָּרֶם נְבוֹת
הַיִּזְרְעָאֵלִי אֲשֶׁר מֵאֵן לָתֵת לָךְ בְּכֶסֶף כִּי אֵין נְבוֹת חַי כִּי מַת:

רפ"י **קום רש**. יס מחכמים אומרים: הרוגי מלכות נכסיהם למלך, ויס
מהן אומרים: בן אחי חזיו היה, ואותו ואת בניו הרג, ורלווי ליוסקו
(סנהדרין) מח (כ"ז) (רפ"י)

מצודת דוד **קום רש**. כי הרוגי מלכות, נכסיהן למלך (סנהדרין מח ב) :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **רש**. מלשון ירושה : **מאן**. לא רצה : (מצודת ציון)

רלב"ג **קום רש את כרם נבות היזרעאלי**. למדנו מזה שהרוגי מלכות
נכסיה' למלכות : (רלב"ג)

מלבי"ם **קום רש**, אחר שהעידוהו שברך אלהים ומלך, מצד שברך ע"ז
נתחייב מדין ב"ד סקילה ולכן נסקל, ומצד שברך המלך נדון ע"פ החורים
ונתחייב כדין מורד והרוגי מלך נכסיהם למלך, וז"ש **קום רש**, כי נהרג
מטעם אשר מאן לתת לך בכסף, שמצד זה הוא מהרוגי מלך, והגם שמצד
חטאו השני שאמר לא אתן נחלת אבותי שבזה הע"ז הוא מן הרוגי ב"ד,
כי אין נבות חי כי מת, כי מצד המלך מיתתו בסייף ומצד קללת אלהים
מיתתו בסקילה, אמרה עכ"פ הגם שנסקל אינו חי ונכלל בזה ענשו על
המלך רק שנידון בסקילה שהיא חמורה ובה נכלל גם על המרידה שעכ"פ
אינו חי (מלבי"ם):

טז וַיְהִי כַּשְּׁמַע אַחָאָב כִּי מַת נְבוֹת וַיִּקֶּם אַחָאָב לְרַדֵּת אֶל כָּרֶם נְבוֹת
הַיִּזְרְעָאֵלִי לְרִשְׁתּוֹ: **(ס)** **זז** וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל אֱלֹהֵי הַתְּשֻׁבִי לֵאמֹר:
זח קוּם רַד לְקִרְאֵת אַחָאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשִׁמְרוֹן הִנֵּה בְּכֶרֶם
נְבוֹת אֲשֶׁר יֵרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ:

רלב"ג **מלך ישראל אשר בשמרון**. ר"ל שמושבו הוא בשמרון או ירצה
בזה לפי מה שאחשוב והוא הנכון שהו' מלך ישראל אשר יושבים בשמרון
לבד ומפני מלכו עליהם הוא שליט לעשות החמסיי שהוא רוצה לעשות
וזה כי מפני היות בני השרים תחת ידו בשמרון הוכרחו השרים אשר
ביזרעאל לרשת כרם נבות : (רלב"ג)

מלבי"ם **השאלות**: למה אמר אשר בשמרון :

אשר בשומרון ר"ל שאם היה בית מלכותו ביזרעאל היה לו טענה עליו מצד מורד כי אז היה הכרם לצורך בית מלכותו הכללי, לא כן אחר שבית מלכותו בשומרון

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְאֹמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה הַרְצַחְתָּ וְגַם יִרְשָׁתָּ וְדַבַּרְתָּ אֵלַי לְאֹמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּם נְבוֹת יִלְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמָךְ גַּם אֶתָּה:

מצודת דוד הרצחת. כי מדעתו עשתה איזבל, ולזה אמר לו, היתכן שרצחת את נבות כאויב, וגם ירשת אותו כקרוב אהוב : **גם אתה.** בא כפול לתוספת ביאור :

מצודת ציון לקקו. ענץ לחיכה, כמו (שופטים ז ה) אשר ילק בלשונו : (מצודת ציון)

רלבי"ג במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות. אין הרצון בזה שילקקו הכלבים את דם אחאב במקום שנסקל נבות כי על ברכת שמרון לקקו הכלבים דם אחאב כמו שנזכר אחר זה אך הרצון בו כי במדרגי מיתת נבות שלא מת מית' עצמו ימו' אחאב וכמו שלקקו הכלבים את דם נבות כן ילוקו את דם אחאב ואפשר שנאמי שהרצון בו כי במקום ההוא בעינו ילוקו הכלבי את דמו אך מפני כי נכנע אחאב מפני השם ית' האריך לו זה עד ימי בנו ועם כ"ז נתקיים באחאב קצת זה הרע והו' שלקקו הכלבי את דמו שנשטף מן הרכב על ברכת שמרון ואמר שם כי הזונו' רחצו להפליג בספור עונש אחאב והוא שהזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו מדמו והכלבים לקקו דמו :

מלבי"ם הרצחת וכי בדין הרגתו שתורישנו מצד נכסי הרוגי מלך למלך, הלא רצחת ברצח, ואיך עוד תורישנו? (מלבי"ם):

וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל אֱלֹהֵי הַמְצָאֲתַי אֵיבִי וַיֹּאמֶר מְצָאֲתִי יַעַן הִתְמַכְּרָךְ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה:

רש"י התמכרך. מכרת את עצמך להכעיס את זוראך. התמכרך כמו (לזכרים כח סח): והתמכרתם קם לאויביכם: (רש"י)

מצודת דוד המצאתני אויבי. אתה אויבי, וכי מצאת אותי חייב ואשם בדבר זה כאומר הלא איזבל עשתה זאת, ולא אני וחשב לכחש בפני הנביא, כאילו לא נעשתה מדעתו : **מצאתני.** רצה לומר : הן מצאתי אותך

חייב בדבר, כי ידעתי אשר נעשתה מדעתך : **התמכרך**. מרוב השתדלותו בעבירות, חשבו כאילו מכר עצמו לעשות הרע : (מצודת דוד)

רלבי"ג **המצאתני אויבי**. ר"ל האם מצאתני עתה ברע שתיעד לי עליו עונש כמנהגך ואמנם אמר זה לפי שחטא בדבר שלוחו בשלוח בן הדד ובהריגת נבות : **יען התמכרך לעשות הרע בעיני ה'**. כל כך היה פונה לעשות הרע כאילו נמכר לזה התכלית : (רלבי"ג)

מלבי"ם **השאלות**: מה השאלה המצאתני, והתשובה מצאתי, ולמה תפס לשון התמכרך :

המצאתני ר"ל וכי מצאת אותי בזה וכי אני רצחתיו והלא נהרג שלא על ידי רק ע"י איזבל, **ויאמר מצאתי** שאתה הרוצח במה **שהתמכרת לעשות הרע** וכאילו אתה נמכר לאיזבל אשתך לענין עשות הרע שבזה אתה עבד לה לעשות פקודתה, וכל אשר עשתה יחשב כאילו עשיתו אתה : (מלבי"ם)

כא **הנני** (מבי) **מביא אליך רעה ובערתי אחרך והקרתי לאחאב משתיין בקיר ועצור ועזוב בישראל**:

מצודת דוד **ובערתי**. אפנה אחרך, לבל ישאר שארית מה : **משתיין בקיר**. זה הזכר, כי עושה קלוח מה שאין כן הנקבה : **עצור**. העושר הכנוס בבית : **ועזוב**. המקנה הנעזב בשדה : **בישראל**. רצה לומר : בפרסום רב, למען יוסרו הכל : (מצודת דוד)

רלבי"ג **משתיין בקיר**. הם הזכרים : **ועצור ועזוב בישראל**. ר"ל שיכרית לו מה שהוא עצור מביתו מישראל ומה שהוא עזוב והנה לפי דעתי עצור הוא כמו עוצר כי העוצר מביתו בישראל הוא המולך אחריו או הוא עצור בישראל להיות מלך או שר והעזוב הוא מה שהיה מהם שלא הניח לו ממשלה וכן היה כי יהור' מת ומתו אחריו כל בית אחאב או יהיה עצור רמז לע' בניו שהיו עצורים ביד גדולי המלך לגדלי ועזוב הוא מה שאינו מזרעו ביד אומן ומגדל : (רלבי"ג)

כב **ונתתי את ביתך כבית ירבעם בן נבט וכבית בעשא בן אחיה אל הכעס אשר הכעסת ותחטא את ישראל**:

רלבי"ג **אל הכעס אשר הכעסת**. ר"ל על הכעס : (רלבי"ג)

מלבי"ם וחוף מחטא זה (שהיה ע"י איזבל) **ונתתי את ביתך** וכו' **אל הכעס** וכו' בע"ז ובעלים : (מלבי"ם)

לכג וגם לאִיזָבֵל דָּבַר יְהוָה לְאֹמֵר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת אִיזָבֵל בְּחַל יִזְרְעֵאל:

רס"י **בחל יזרעאל**. **בזקעת יזרעאל, בחל, תרגומו של גיא:** (רס"י)

מצודת ציון **בחל**. היא חומה נמוכה, כמו (שמואל ב כ טו) ותעמוד בחל : (מצודת ציון)

רלב"ג **בחל יזרעאל**. ר"ל בגיא יזרעאל או הוא מישור ואפשר שיהיה מענין חיל וחומה כי אצל החומי אכלו הכלבים את בשר איזבל כמו שיתבאר במה שיבא : (רלב"ג)

מלבי"ם וגם, ומה שאמרת שאיזבל עשתה הרציחה זאת גם לאיזבל דבר ה' (מלבי"ם): וכו'

לכד הַמֵּת לְאַחָאָב בְּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם:

מלבי"ם ואז המת לאחאב בעיר וכו' וזה נתקיים בימי יהוא : (מלבי"ם)

לכה רַק לֹא הָיָה כְּאַחָאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר הִסְתָּה אֶתוֹ אִיזָבֵל אֲשֶׁתוֹ:

רס"י רק לא היה כאחאב. הכתוב מעיד עליו, שלא היה במלכים כמותו, שירבעם וכל אשר אחריו, עבדו את העגלים מיראה, אם יעלה העם ירוקלים, תשוב הממלכה לבית דוד, וזה הוסיף הצעל והאשרה להכעיס: התמכר. נמכר לעבודה זרה. ראיתי בירוקלמי (סנהדרין י ב) חיאל בית האלי שושבינו היה, ובכל יום קם דמיו ונתן לעבודת גלולים: (רס"י)

מצודת דוד **רק לא היה וכו'**. רוצה לומר : הסיבה שהרשיע אחאב מכולם, רק באה בעבור אשר הסיתה אותו איזבל אשתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הסתה**. ענין פתוי : (מצודת ציון)

רלבי"ג רק לא היה כאחאב. כל זה אמר לו אליהו : (רלבי"ג)

מלבי"ם רק ר"ל בכל המלכים הרשעים לא היה אחד כאחאב, כי כולם עשו הרע מדעת עצמם, והוא התמכר לרצון אחרים יען שהסתה אותו איזבל (מלבי"ם):

זכנ וַיִּתְעַב מְאֹד לְלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלְלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשׂוּ הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: (o)

מצודת דוד ויתעב מאד. עשה מעשים תעובים, ללכת אחר העבודת גלולים כאנשי האמורי : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוריש. גירש : (מצודת ציון)

מלבי"ם וחוף מזה גם באיכות וכמות הרע התעיב מאד, כי ירבעם ויתר המלכים עשו זאת רק כדי שלא ימרדו בסבלותם לירושלים אבל אחאב עשה ככל אשר עשו האמורי ולא האמין בה' כלל, וכל אלה הדברים דבר אליו (מלבי"ם):

זכז וַיְהִי כִשְׁמַע אַחְאָב אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיִּשֶׂם שֵׁק עַל בְּשָׂרוֹ וַיִּצֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׁק וַיְהִלֵּךְ אֵט: (o)

רס"י ויהלך אט. יחף. (כט) לא חזיא הרעה. רעת ביתו לא חזיא בימיו, חבל גזירת ילוקו הכלבים את דמו, אי אפשר לזא בימי בנו, חלא עליו: (רס"י)

מצודת דוד ויהלך אט. הלך בנחת הנה והנה, כדרך אדם הדואג ומתאבל, ומחשב מה לעשות לתקן הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון אט. בנחת, וכן (שם יח ה) לאט לי לנער : (מצודת ציון)

רלבי"ג וישם שק על בשרו ויצום. ר"ל שלבש בגדי שק שהם עשויים משער קשה והתענה ושכב בלילה בבגדי שק והלך בנחת כאבל וכמנודה או ירצה באמרו ויהלך אט שכבר הלך בסתר שלא יראוהו האנשים כאבל וכמנודה (רלבי"ג):

זכח וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל אֱלִיהוּ הַתְּשִׁבִי לְאֹמֶר: **זכט** הֲרֵאִיתָ כִּי נִכְנַע

אֲחָאָב מִלְפָּנַי יַעַן כִּי נִכְנַע מִפְּנֵי לֹא (אבִי) אָבִיא הָרְעָה בְּיָמָיו בְּיָמֵי בְּנוֹ
אָבִיא הָרְעָה עַל בֵּיתוֹ:

מצודת דוד **הראית.** האם נותן אתה לב לראות, אשר נכנע אחאב מלפני, ורצה לומר : לא מפחד העונש, כי אם מגדולת האדון ה' : (מצודת דוד)

רלבי"ג **לא אביא הרעה בימיו.** ידמה שלולא כי נכנע אחאב מפני השם היה מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעלי ושם ילקקו הכלבים דמו אך מפני שנכנע אחאב מפני הש"י האריך הש"י הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיי כל היעוד הרע ועכ"ז הנה מפני ששלח בן הדד בשלום היתה נפשו ונהרג ברמות גלעד ושם לקקו הכלבים את דמו שנשטף מן הרכב : (רלבי"ג)

מלבי"ם **כי נכנע אחאב מלפני** יש הבדל בין מלפני ובין מפני, שמלפני הוא מפני גדלו ורוממתו ומפני הוא מפני יראת העונש, הנכנע מלפניו ישתדל להתקרב אל ה' ולעבדו ויכנע מרוממתו, והנכנע מפניו יתחבא ויברח מפניו להנצל מענשו, ר"ל הגם שידמה לך שנכנע מלפני אינו כן כי רק נכנע מפני מיראת העונש, ולכן ע"י שנכנע מפני לא אביא הרעה בימיו וע"י שלא נכנע מלפני אביא הרעה בימי בנו ולא תבוטל הגזרה בהחלט, ומבואר שאם לא היה אחאב נכנע אז היה מחויב שימשח יהוא תיכף בעת ההיא ע"י אליהו והיה הורג את אחאב עם ביתו תיכף, שעז"א ה' לאליהו ואת יהוא תמשח למלך, וע"י תשובתו נתאחר הדבר עד אחר לקיחת אליהו ומות אחאב ונמשח יהוא ע"י אלישע, וכן היה ראוי שימשח אליהו אז את חזאל ושיתקיים תיכף מ"ש והיה נפשך תחת נפשו ועמד תחת עמו, וגם זה נדחה מפני תשובתו, ועז"א בסימן הבא וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם, שכי"ז נמשך ע"י תשובתו, ונדחה משיחת חזאל עד ימי אלישע (מלבי"ם)

מלכים א פרק-כב

א וַיָּשְׁבוּ שְׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין מִלְחָמָה בֵּין אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל: (פ)

מצודת דוד **וישבו.** רצה לומר : ישבו בהשקט : (מצודת דוד)

רלבי"ג **וישבו שלש שנים אין מלחמה.** מפני שנכנע אחאב מפני השם האריך לו השם מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו מבן הדד בהלחמו

עמו שלש שנים וידמה שמה שאמר לו ועמד תחת עמו האריך השיי עד
עת חזאל :

מלבי"ם וישבו שלש שנים התבאר בסימן הקודם : (מלבי"ם)

בַּיְהוֹשֻׁפֵּט מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְיָרַד יְהוֹשֻׁפֵּט מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל :

רש"י זכנה השלישית. ששלח את בן הדד : (רש"י)

גַּי וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל עֲבָדָיו הַיְדַעְתֶּם כִּי לָנוּ רָמֹת גִּלְעָד וְאַנְחָנוּ
מִחֲשִׁים מִקַּחַת אֶתְּהָ מִיַּד מֶלֶךְ אָרָם :

רש"י ואנחנו מחשים. מתעללים, סיאמ"ו פיגר"י זלע"ז : (רש"י)

מצודת דוד הידעתם. האם אתם נותנים לב לדעת, אשר רמות גלעד היא
מהגבול שלנו, ואנחנו שותקים מקחת אותה וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחשים. שותקים, כמו (קהלת ג ז) עת לחשות : (מצודת ציון)

רלב"ג הידעתם כי לנו רמות גלעד. יתכן שכאשר השיב לו בן הדד הערים
אשר לקח אביו מישראל לא נזכר אחאב לשאול לו את רמות גלעד ולזה
אמי לעבדיו הלא ידעתם כי לנו רמות גלעד ואנחנו שותקים מלקח' אותם
מיד מלך ארם :

מלבי"ם כי לנו וכבר הבטיחו (כי ל') להשיב הערים, רק שהוא א"ל ואני
בברית אשלחך, ולא בקשם אז, וספר איך עתה נתקיים מ"ש הנביא והיה
נפשך תחת נפשו והיה לו זה למוקש : (מלבי"ם)

דַּי וַיֹּאמֶר אֶל יְהוֹשֻׁפֵּט הַתֵּלֶךְ אֶתִּי לְמִלְחָמָה רָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁפֵּט אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹנֵי כְּמוֹךָ כְּעַמִּי כְּעַמְּךָ כְּסוֹסֵי כְּסוֹסֵיךָ :

מצודת דוד כמוני כמוך. כמו שאתה תלך, כן אלך גם אני : (מצודת דוד)

רלב"ג כמוני כמוך. רצה לוי שכמו שתלך אתה אלך אני וכמו שילך עמך
כן ילך עמי וכמו שתביא סוסיד במלחמה כן אביא שם סוסי : (רלב"ג)

מלבי"ם כמוני ר"ל אם מצדי אני כמוך כי מחותנים אנחנו, אם מצד העם עמי כעמך בני ישראל, אם מצד המלחמה סוסי כסוסיך כי כשתנצח תעזור גם אותי לעת הצורך, ובד"ה א' ועמך למלחמה: (מלבי"ם)

הה ויאמר יהושפט אל מלך ישראל דרש נא כיום את דבר יהוה:

מצודת דוד דרש נא כיום. רצה לומר: אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה', הנה כעת דרש נא: (מצודת דוד)

רלב"ג דרש נא כיום את דבר ה'. הנה יהושפט מפני שהיה עושה הישר בעיני ה' לא הסכים לעשות דבר כי אם על פי ה': (רלב"ג)

מלבי"ם כיום שאני פה: (מלבי"ם)

זו ויקבץ מלך ישראל את הנביאים פארבע מאות איש ויאמר אליהם האלה על רמת גלעד למלקמה אם אֶחָדֶל ויאמרו עלה ויתן אדני ביד המלך:

מצודת דוד הנביאים. נביאי הבעל: ויתן ה'. בפני יהושפט אמרו בשם ה', שיחשוב שהמה נביאי ה': (מצודת דוד)

מלבי"ם (ו-יב) השאלות: למה בתחלה לא נבאו בכה אמר ה' עד אח"כ, ולמה חזרו אח"כ את נבואתם שנית, ולמה תלה אמרו ויתן אדני (בשם אדני) ואח"כ אמרו ויתן הוי"ה:

כארבע מאות איש, נביאי האשרה היו (י"ח י"ט) שלא נהרגו ע"י אליהו (שם מ'). ויתן אדני כ"מ שמזכיר בספר זה דבר ה', מזכיר שם הוי"ה, וכל שמות זולתו היו מכוונים בהם אז לכחות אחרים, וכן בד"ה כתוב ויתן אלהים ביד המלך שכוונו על אלהים וכחות אחרים, ולכן לא אמרו עתה עלה רמות גלעד כי הנבואה הבאה ע"י הקסם לא תראה הכל בביאור ולא ראו לאיזה מקום ילך: (מלבי"ם)

זז ויאמר יהושפט האין פה נביא ליהוה עוד ונדרשה מאותו:

רפ"י האין פה נביא לה' עוד. מקובלני אין שני נביאים מתנבאים בלשון אחד, ואלה כולם לשון אחד אומרים (סנהדרין פט א'): (רפ"י)

מצודת דוד **האין פה נביא לה' עוד.** רצה לומר : וכי כולם הרגם איזבל, ולא נשאר עוד נביא לה' ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין פט א) : שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה, על כי כולם אמרו בסגנון אחד, ואין כן דרך נביאי ה' : (מצודת דוד)

רלבי"ג **האין פה נביא לה' עוד ונדרשה מאותו.** ראוי שלא יעלם ממנו שיהושפט כבר הרגיש כי אלו הארבע מאות נביאי לא היו נביאי ה' שאם היה חושב היותם נביאי ה' היה ראוי שיבטח על דברי אחי מהם ואם לא היה בוטח בהם עם היות' ארבע מאות הנה לא היה ראוי שיבטח בהם אם יהיה עמהם עוד אחד, ולזה ידמה שחקר אם יש נביא לה' עוד כדי שישמע דברי נביא ה' על זה והנה מלת עוד שבה אל אמרו האין פה נביא לא אל אמרו האין פה נביא לה' : (רלבי"ג)

מלבי"ם **האין פה נביא לה' עוד** ר"ל אחר שכל אלה אינם נביאי ה' וכי לא נשאר עוד נביא אחד לה', וכבר אמרו חז"ל שהרגיש בם שהם נביאי שקר מפני שכולם התנבאו בסגנון אחד : (מלבי"ם)

חנ **וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוֹשָׁפָט עוֹד אִישׁ אֶחָד לְדַרְשׁ אֶת יְהוָה מֵאֲתוֹ וְאֲנִי שֹׁנְאֵתוֹ כִּי לֹא יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם רָע מִיְכִיָּהוּ בֶן יִמְלָה וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֵל יֹאמֶר הַמֶּלֶךְ כֵּן :**

רש"י **כי אם רע.** לפי שאמר יען שלחת את איש חרמי וגו': (רש"י)

מצודת דוד **לדרוש.** אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו : **כי לא יתנבא עלי טוב.** מעת אשר שלחתי את בן הדד : **אל יאמר וכו'.** כי את אשר ישים ה' בפיו, אותו ידבר : (מצודת דוד)

רלבי"ג **כי לא יתנבא עלי טוב כ"א רע.** ידמה שמיכיהו בן ימלה היה הנביא שהתחפש באפר והתנב' לו רע על דבר שלוחו בן הדד בשלו' : (רלבי"ג)

מלבי"ם **עוד יש נביא אחד לה', רק שנאתיו כי לא יתנבא,** וזה ידע כי נבואותיו עד עתה היה רע עליו, ולכן בד"ה אמר כי איננו מתנבא עלי לטובה כי כל ימיו לרעה הוא, ומזה ידע שגם עתה לא יתנבא טוב, **אל יאמר כן** כי הנביא לה' רק אשר ישים אלהים בפיו אותו ידבר : (מלבי"ם)

טז **וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל סָרִיס אֶחָד וַיֹּאמֶר מִהֲרָה מִיְכִיָּהוּ בֶן יִמְלָה :**

מצודת דוד **מהרה.** אמור למיכיהו שיבוא מהר : (מצודת דוד)

מצודת ציון סריס. שר, וכן (אסתר א י) שבעת הסריסים : (מצודת ציון)

זי וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיְהוֹשֶׁפֶט מֶלֶךְ יְהוּדָה יֹשְׁבִים אִישׁ עַל כֶּסֶאָו מְלַבְּשִׁים
בְּגָדִים בְּגָרְןָּ פֶתַח שַׁעַר שְׁמֶרוֹן וְכָל הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִים לִפְנֵיהֶם:

מצודת דוד בגדים. רוצה לומר : בגדי מלוכה : **בגורן פתח.** בהגורן העומד
מול פתח השער : (מצודת דוד)

רלבי"ג מלובשים בגדים. ר"ל שהיו מלובשים בגדי מלכות והנה השיב
מיכיהו לאחאב עלה ונתן הי ביד המלך כי ידמה שכבר הצליחו במלחמה
ואף על פי שכבר מת אחאב שם ולזה היה אמת מה שהגיד לו מיכיהו אלא
שלא היתה תשובתו מספקת לפי השאלה כי עדיין לא הודיע אם יקרה
בזה לאחאב רע אם לא ואין ראוי שנחשוב שאמר לו מיכיהו בשם הי דבר
שקר כי כבר יתחייב מיתה על זה כמו שנתבאר בתורה : (רלבי"ג)

מלבי"ם ומלך, הנה עד עתה היתה הנבואה לא בשם הי, רק בעת שהלך
המלאך לקרא למיכיהו, אז נפל הרוח על הנביאים במעמד שני המלכים
שישבו על כסאם, הגם שלא היו מוכנים להנבואה לא מצד המקום שהיו
בגורן ופתח שער העיר מקום קיבוץ עם, והנבואה צריכה התבודדות, ולא
מצד חברתם שהיו במעמד המלכים בעת **שישבו בבגדי מלכות ועל כסא**
מלכות, שיראת המלך תמנעהו מהתבודד עם רוחו, ובכ"ז חל עליהם
הרוח (שהוא הרוח שקר שיצא מלפני הי שיתבאר אחר כך) **וכל הנביאים**
מתנבאים לפניו במעמד המלכים: (מלבי"ם)

זיא וַיַּעַשׂ לוֹ צְדָקָהּ בֶּן כְּנַעַנָה קָרְנִי בְרָזֵל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה בְּאֵלָהּ
תִּנְגַח אֶת אָרֶם עַד כְּלִתָּם:

מצודת דוד צדקיה. הוא היה מנביאי הבעל : **באלה.** רצה לומר : **התחזק**
להתגבר עליהם, כאילו תנגח אותם בקרני ברזל. וכן היה דרך נביאי הי,
לעשות דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תנגח. מלשון נגיחה והכאה : (מצודת ציון)

מלבי"ם ויעש, הראשון שחל עליו הרוח שקר היה צדקיהו עד שעשה לו
קרני ברזל כאילו בו נפתח הצנור והמקור לכולם, ואחריו : (מלבי"ם)

זיב וְכָל הַנְּבִיאִים נְבִיאִים כֵּן לֹאמַר עָלָה רַמַּת גְּלָעָד וְהִצֵּלַח וְנָתַן יְהוָה

מלבי"ם כל הנביאים נבאים כן, ופרטו דבריהם עתה במ"ש עלה רמות גלעד שתחלה אמרו עלה סתם, ב. תחלה אמרו ויתן בלשון עתיד ופה אמרו ונתן, שיבואר גם בעבר כי כבר נתנו ה' בידו כי גזרתו הוא המעשה, ג. שאמרו ונתן ה' שהיתה הנבואה בשם הוי"ה (מלבי"ם):

יג והמלאך אשר הלך לקרא מיכיהו דבר אליו לאמר הנה נא דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך יהי נא (דבריר) דברך פדבר אחד מהם **ידברת** טוב:

מצודת דוד פה אחד. בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך, לזה הנבא כמוהם **לטובה** : (מצודת דוד)

יד ויאמר מיכיהו חי יהוה פי את אשר יאמר יהוה אלי אתו אדבר: **טו** ויבוא אל המלך ויאמר המלך אליו מיכיהו הנלך אל רמת גלעד למלחמה אם נחדל ויאמר אליו עלה והצלח ונתן יהוה ביד המלך:

רפ"י עלה והצלח. לא אמר לו צסס ה': ונתן ה'. הלואי יתן ציד המלך: **(רפ"י)**

מצודת דוד עלה והצלח. מעצמו אמר לו בברכה, הלואי שתצליח וימסרם ה' בידך. או, שאמר בלעג והתול, בסגנון נביאי הבעל : (מצודת דוד)

טז ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משבעך אשר לא תדבר אלי רק **אמת** **בשם** **יהוה**:

מצודת דוד עד כמה פעמים. רצה לומר : אני משביעך עתה, לא פעם ולא שתים, כי אם עד כמה פעמים, אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה', ולא שקר בלעג והתול, ולא מעצמך בברכה, ועל שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלה והצלח, השכיל לדעת שאין זה דבר ה', והיה מסתפק אם אמר בלעג, אם אמר בברכה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך. ר"ל עד כמה פעמים אצטרך להשביעך אשר לא תדבר אלי רק דבר אמת ודבר נכון בשם ה' ואולם היה משביע אותו אחאב כי היה יודע כי נביאי ה' היו

שונאים אותו מפני שהרגה איזבל נביאי ה' ואף על פי שלא היה אפשר להם לאמר דבר שקר הנה כבר אפשר שיעלימו מה שיוזק בו המלך וכן בזה המקום אפשר שהעלים מה שיוזק בו המלך כי לא הודיעו מה יקרה לו בעצמו שם, והנה אין זה דבר אמת לפי השאלה אחר שקצר מלהשיב כראוי ואעפ"י שלא היה דבר שקר במה שהודיע אליו ולזה השיב לו מיכה מה שיתבאר ממנו שהמלך ימות במלחמי ולא רצה לאמ' זה בבאור לחלוק כבוד למלכות : (רלבי"ג)

מלבי"ם עד כמה פעמים כי הרגיש שהיה לו לאמר כה אמר ה' וראה כי מדחהו לבד, והשביעהו **א. שלא ידבר רק אמת, ב. רק בשם ה'** לא דברי עצמו, כי מ"ש עלה והצלח נוכל לאמר שא"ל דרך ברכה שמברכו שיצליח ושיתן ה' בידו : (מלבי"ם):

זיז ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים אל ההרים כצאן אשר אין להם רעה ויאמר יהוה לא אדנים לאלה ישוּבו איש לביתו בשלום:

רס"י לא אדונים לאלה. אתה לזדך תמות במלחמה, כענין שנאמר (לקמן פסוק לא): לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לזדו. ואף על פי שנאמר (לעיל כ מצ): ועמד תחת עמו, טיפה שילאה מאותו דיק מיכיהו, שהכהו חזרו הכה ופלוע, היתה כפרה על כל ישראל. כך מפורש באגדה (ירושלמי סנהדרין י ה): (רס"י)

מצודת דוד ראיתי. במראה הנבואה : אין להם רועה. להנהיגם יחד : לא אדונים לאלה. רצה לומר : הואיל ואין להם אדון, ישוּבו וכו', וכאומר שאחאב מלכם ימות, והעם ישוּבו בשלום : (מצודת דוד)

מצודת ציון נפוצים. מפוזרים : אל ההרים. על ההרים : (מצודת ציון)

מלבי"ם השאלות: אם היה למיכיהו נבואה מאת ה' איך רצה להעלימה ונביא הכובש נבואתו חייב מיתה, ולמה היה ענין המראה הזה, והעצה שיעץ ה' מי יפתה את אחאב, ומה היה ענין הרוח שנעשה רוח שקר וכלל הענין חדה סתומה :

ראיתי ר"ל לא הגיעני דבור מאת ה', שא"כ לא היה רשאי להעלים נבואתו, רק צופה הייתי וראיתי מראה שמתוכה יובן שהמלך ימות והעם ינצלו : (מלבי"ם):

זיח ויאמר מלך ישראל אל יהושפט הלוא אמרתי אליך לוא יתנבא

עָלִי טוֹב כִּי אָם רָע:

מצודת דוד הלא אמרתי וכו'. רצה לומר : מפני השנאה יאמר כן, ולא דבר
ה' הוא : (מצודת דוד)

רלב"ג הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כי אם רע. הנה מיכה על
עצמו קצת חשד בדבריו אלא מה שאפשר שהעלים מיהושפט היותו נביא
ואע"פ כן הנה כבר חשש אחאב לדברי מיכה ושנה את בגדו בדרך שלא
יוכר בו שהו' מלך להמלט ממה שייעד לו מיכיהו כי חשב שנבואתו היא
שלא יתכוננו חיל ארם להרוג כי אם מלך ישראל וכאשר לא יכירוהו ימלט
מזה : (רלב"ג)

ג'ט ויאמר לכן שמע דבר יהוה ראיתי את יהוה ישב על כסא וכל צבא
השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו:

רש"י מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה, והלא נאמר (תהלים קיח
טז) ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חילו; (שמות טו ו): ימין ה' נאדרי בכח
ימין ה' תרעץ אויב, אלא אלו מימינים ואלו משמאילים, מימינים
מלמדים זכות, משמאילים מלמדים חובה (מדרש תנחומא שמות יח): (רש"י)

מצודת דוד לכן. רצה לומר : הואיל וחשדתי בזה, אפרש לך מוצא הדבר,
ותשכיל לדעת שהאמת אתי : מימינו ומשמאלו. אמרו רבותינו ז"ל
(מדרש תנחומא שמות יח) : מימינו רמז להמלמדים זכות, ומשמאלו רמז
להמלמדים חובה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עליו. סמוך לו : (מצודת ציון)

רלב"ג ראיתי את ה' יושב על כסאו. אמר זה על צד המשל והמכוון ממנו
כלו הוא שהש"י שם השפע השופע על הקוסמים כלי להפיל אחאב ברמות
גלעד כי בקסם מן החסרון מה שכבר בארנו בשני מספר מלחמות ה' ולפי
שהקסם יבא מהשפע השופע מאת צבא השמים כמו שבארנו שם אמר
שכל צבא השמים עומדים אצלו ולפי שקצת מה שישפע מהם הוא מכוון
בעצמו וקצתו אינו מכוון אם לא מצד ההכרח והוא מה שישפע מהם
מהרעות אמר שצבא השמ"י היו עומדים אצלו מימינו ושמאלו וזה כי מה
שישפע מהם מכוון בעצמו הוא מימין השם ית' והשאר הוא משמאלו
והנה מה שחסר מהם בקסם ההוא הוא מיתת אחאב אשר היתה מכוונת
מהש"י כמו שייעד במה שקדם להיות נפשו תחת נפש בן הדד : (רלב"ג)

מלבי"ם לכן, באור מראה זו ע"פ פשוטה, שספר במשל כי בצאת הגזרה

העליונה מאת ה' שיפול אחאב ברמות גלעד, וצבא השמים שלוחי ההשגחה המוכנים למלאות גזרת ה', עמדו סביב ה' למלאות גזרתו, ועיי הרוח ר"ל רצון של אחאב ורוחו לצאת למלחמה נבאו נביאי השקר כרצונו כי יעלה ויצלח וזה היה סבת מפלתו, ועיי הצורה, הנה העוון הוא עצמו היורד ומשטין והוא המעניש את החוטא ביד חטאו, ואחאב שעשה תועבות גדולות, ראה הנביא כי ה' יושב על כסא דין לשפטו, וכל צבא השמים עומדים עליו, כי יש צבא העומדים לימינו שהם מלאכי ההנהגה הנסיית המיוחסת לימין, וצבא אשר לשמאלו הם צבא ההנהגה הטבעיית המיוחסת אל השמאל : (מלבי"ם):

בַּכֹּהֱנִים וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי יִפְתָּה אֶת אַחְזָב וַיַּעַל וַיִּפֹּל בְּרִמְתֵּי גִלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹהֱנִים וְזֶה אָמַר

מצודת דוד מי יפתה. על כי נגמר הדין לחובה, אמר מי יפתנו לעלות למלחמה, לקבל שם העונש. [וכל הדברים האלה נאמרו במשל, להסביר את האוזן, כדרך מנהגי בני אדם] : ויאמר זה בכה. מי מהם אמר באופן זה ומי באופן אחר :

מלבי"ם וה' אמר מי יפתה את אחאב, ר"ל אחר שחטאו רבים, איזה חטא יהיה מלאך העונש להפילו, באופן שסבת מפלתו יהיה החטא ההוא, ויען שהחוטא הורס הנהגת ה' שהם צבאו שאל מי מצבאו ידיחנו, וכ"א אמר זה בכה וזה בכה, כי בחטאיו נגע אל צבא קדש ואל כל סדרי ההנהגה עד שכולם מוכנים עליו ליום רעה : (מלבי"ם):

בַּכֹּהֱנִים וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לְפָנָי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתָּנוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו בְּמָה:

רש"י וילא הרוח. רוחו של נבות (סנהדרין פט א): (רש"י)

מצודת דוד הרוח. אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין פט א) : רוחו של נבות היזרעלי :

מלבי"ם ויצא, אולם אחר שדמי נבות אשר שפך עיי עדות שקר הוא העון היותר מוכן להשחיתו, ולכן יצא הרוח של נבות ויעמד לפני ה' לתבוע משפטו, ויאמר אני אפתנו, ועל ידי יענש, וה' שאל במה ר"ל כי צריך שיהיה העונש מדה כנגד מדה : (מלבי"ם):

כב וַיֹּאמֶר אֶצֶא וְהִיִּיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תִּפְתָּהּ וְגַם תּוֹכֵל
צא ועשה כן:

מצודת דוד והייתי רוח שקר. רוצה לומר: אני אדבר שקר בפי כל נביאיו, להבטיחו על ההצלחה: תפתה וגם תוכל. בזה תפתה אותו, וגם תוכל לו, כי יהיה ניסת וילך למלחמה: צא ועשה כן. חזר לזרוזו על הדבר: (מצודת דוד)

מצודת ציון תוכל. מלשון יכולת: (מצודת ציון)

מלבי"ם ויאמר השיב כמו שיצא רוחי ונהרגתי ע"י עדות שקר שהזמין אחאב, השקר הזה ישפך על נביאיו עד שגם הם יגידו לו שקרים ובוזה יפול, מדה כנגד מדה כמו שנפלת אנכי, וה' הסכים אל העונש הזה כי היה כמדתו. ויאמר תפתה וגם תוכל כי העונש הזה מוכן אליו ביד פשעו, צא ועשה כן ר"ל שבאשר ה' חותמו אמת לא תוכל להיות רוח שקר עד שתצא ממחיצתי כמ"ש חז"ל: (מלבי"ם)

כג וְעַתָּה הִנֵּה נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל נְבִיאָיךָ אֱלֹהֵי יְהוָה דְּבַר עֲלֶיךָ
רעה:

מצודת דוד הנה נתן ה'. רצה לומר: בהשגחה בא הדבר: וה' דבר. אבל ה' דבר עליך, רעה כאשר אדבר אני בשם ה': (מצודת דוד)

מלבי"ם ועתה אין סתירה בין נבואתי לנבואת נביאיך, כי מ"ש שראו שתצלח, הוא סבת עונך שעיי"כ הושם רוח שקר בפי נביאיך, וזה בא מצד שה' דבר עליך רעה להענישך על שהרגת את נבות ע"י עדות שקר: (מלבי"ם)

כד וַיִּגַּשׁ צִדְקָיָהוּ בֶן כְּנַעֲנָה וַיִּכֶּה אֶת מִיכָיְהוּ עַל הַלְּחִי וַיֹּאמֶר אֵי זֶה עֶבֶר רוּחַ יְהוָה מֵאֲתֵי לְדַבֵּר אוֹתָךְ:

רש"י אי זה עבר רוח ה'. אי זה הדרך עבר, והרי זה מקרא קלך, בדברי הימים (ב יח כג) כתיב: אי זה הדרך עבר וגו': (רש"י)

מצודת דוד אי זה עבר. רצה לומר: אי זה הדרך עבר וגו': (מצודת דוד)

מצודת ציון הלחי. הוא המקום שאצל העין: (מצודת ציון)

מלבי"ם ויגש כי צדקיהו היה הראש שבהם (כנ"ל י"א) והוא פתח הצינור לכולם ואיך ידע את אשר לא נדע : (מלבי"ם)

לכה ויאמר מיכיהו הנף ראה ביזם ההוא אשר תבא חדר בחדר להחבה:

מצודת דוד הנך רואה. ביום המלחמה תראה שכן יהיה, אשר בעבור זה תחביא עצמך לבל יהרגך, על היותך סיבה לכל זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הנך. הנה אתה : להחבה. מלשון מתבואה ומסתור : (מצודת ציון)

רלבי"ג הנך רואה ביום ההוא אשר תבא חדר בחדר להחבה. אמר זה כי אף על פי שהצליחו ישראל במלחמה הנה יהיה נביא השקר מתחבא חדר בחדר על דבר מיתת אחאב מפני שבהבטחתו הלך שם : (רלבי"ג)

מלבי"ם הנך רואה השיב לו דרך מליצה, אתה שואל אחר שצפית ברוח כמוני מדוע לא ראית המראה אשר ראיתי. ואשיב לך אני הבטתי מה שנעשה במרום עתה, וראיתי המראה ה' יושב על כסאו וכו', ואתה לא שמת לב על ההווה רק על העתיד על יום שיהיה מלך ישראל ברמות גלעד על היום אשר ביום ההוא תחבא בחדרים על היום ההוא ראית, והנך רואה (במראה נבואתך) ביום ההוא העתיד, אשר אז תבוא חדר בחדר ובצפיה זו הטעה אותך הרוח שקר לראות אותו יום נצחון, ועל זה שנעשה בשמים עתה לא שמת לבך לראות : (מלבי"ם)

לכז ויאמר מלך ישראל קח את מיכיהו והשיבהו אל אמן שר העיר ואל יואש בן המלך:

מצודת דוד והשיבהו. אולי ישב שם פעם, ולזה אמר השיבהו לשם : (מצודת דוד)

רלבי"ג והשיבהו אל אמן שר העיר. ר"ל השיבהו אל העיר ותביאהו שם אל אמן שר העיר : (רלבי"ג)

מלבי"ם והשיבהו כי כבר כלאו פעם אחד מיד שר העיר : (מלבי"ם)

לכז ואמרת כה אמר המלך שימו את זה בית הפלא והאכילהו לחם לחץ ומים לחץ עד באי בשלום:

מצודת דוד בית הכלא. בבית האסורים : לחם לחץ. רוצה לומר : בדוחק, רק די החיות נפשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לחץ. ענין דוחק, רוצה לומר : בצמצום : (מצודת ציון)

רלבי"ג והאכילהו לחם לחץ ומים לחץ. ר"ל שלא יתנו לו די ספקו מלחם ומים אך מה שיספיק לו בדוחק : (רלבי"ג)

לכח ויאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום לא דבר יהוה בי ויאמר שמעו עמים כלם:

מצודת דוד לא דבר ה' בי. רצה לומר : אז תאמר שמלבי אדבר, ולא מה' : ויאמר. אמר דברו להשמיע לכולם, ואמר שמעו עמים כולם, רצה לומר : כל השבטים, כי כל שבט קרוי עם : (מצודת דוד)

לכט ויעל מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה רמת גלעד: **לז** ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה:

רס"י ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובא במלחמה. להתחפש ולבוא, אני אתחפש, אשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני, שאם יכירוני יסורו אלי להלחם: ואתה לבש בגדיך. פעליך, שלא מלך ישראל אתה, אלא מלך יהודה ועמד אין להם תגר: (רס"י)

מצודת דוד התחפש ובוא. רצה לומר : לי ראוי להתחפש ולבוא במלחמה, מתנכר בשינוי בגדים, לבל יכירו בי אנשי ארם, אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך, כי אין לך לפחוד אם יכירוך, כי הנביא לא ניבא הרעה, כי אם עלי ולא על זולתי. ואף שלא האמין להנביא, מכל מקום חשש לדבריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון התחפש. ענין השתנות המלבוש : (מצודת ציון)

רלבי"ג התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך. הנה התחפש הוא מקור והרצון בו שעל דבר מיכיהו ראוי לו שישנה בגדיו ויבא במלחמה בדרך שלא יכירוהו חיל ארם אך אתה תלבש בגדי מלכו כי אין לך לירא כי כלם הסכימו לטוב במלחמה אך בדבר אחאב לבד התנבא מיכיהו רע :

(רלבי"ג)

מלבי"ם התחפש, א. בל יכירוהו וילחמו עליו כי חשש שהיה להם מרגלים ושמעו דבר הנבואה כמו שהיה באמת, **ב.** שחשש לדברי הנביא, ואי"ת הלא אי"כ מה יועיל מה שמתחפש כי בזה תתקיים הוראת הנבואה במקצת אחר שבא בגדר הדיוט ולבושי הדיוט ואינו מלך בזו הרגע ולא אדונים לאלה, כי חשב שכמו שהוראת השמימית אם יתקיימו במקצת יתבטל יתר הוראתם, כמו שהביט פרעה כי רעה נגד פניכם ונתבטל בדם מילה, ומצרים ראו שמושיען של ישראל נלקה במים ונתבטל ע"י שהושלך ליאור וכדומה, חשב שכן יהיה בדברי ה' : (מלבי"ם)

לא וּמֶלֶךְ אֲרָם צָוָה אֶת שָׂרֵי הָרֶכֶב אֲשֶׁר לוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם לֵאמֹר לֹא תִלַּחְמוּ אֶת קָטָן וְאֶת גָּדוֹל כִּי אִם אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ:

רלבי"ג לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. הנה שם השם ית' זה הרצון בלב מלך ארם להפיל אחאב ברמות גלעד ולא הסכים השי"י שימות מישראל אחד במלחמה ולזה לא רצו חיל מלך ארם להכות יהושפט כשידעו שאינו מלך ישראל : (רלבי"ג)

מלבי"ם את מלך ישראל כי היה לו מרגלים ושמעו דבר הנביא : (מלבי"ם)

לב וַיְהִי כִּפְרָאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב אֶת יְהוֹשָׁפָט וְהֵמָּה אָמְרוּ אֵךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וַיְסֹרוּ עָלָיו לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט:

רס"י ויזעק יהושפט. להקב"ה: (רס"י)

מצודת דוד אך מלך ישראל. רצה לומר : אין זה הדיוט כי אם מלך ישראל הוא, וזהו על שראוהו בלבוש מלכות : **ויזעק.** לאנשיו לבוא לעזרו : (מצודת דוד)

מלבי"ם (לב-לג) ויזעק ובד"ה ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו, ר"ל שזעק בתפלה וה' עזרו שלא המיתוהו תיכף בסובס עליו, ובתוך כך הכירוהו, ואלהים הסיתם ממנו בל יהרגוהו, כי נתן בלבם שיהיה להם תועלת בשלא יהרגו את מלך יהודה שהיה בבריתם עד עתה, הגם שעתה נלחם במ (שזה גדר הסתה בכ"מ שהוא להראות תועלת) ולכן בראות שרי הרכב כי יהושפט הוא וישבו מאחריו : (מלבי"ם)

לג וַיְהִי כִּפְּאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי לֹא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וַיִּשׁוּבוּ מֵאַחֲרָיו:

מצודת דוד ויהי כראות וכו'. כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו, ומזה ידעו שאין זה מלך ישראל : (מצודת דוד)

לד וַאִישׁ מִשָּׁרְבֵי בִקְשָׁת לְתַמּוֹ וַיִּכֶּה אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשָּׂרִיָּן וַיֹּאמֶר לְרֶכְבּוֹ הִפֵּךְ יָדְךָ וְהוֹצֵאֲנִי מִן הַמַּחְנֶה כִּי הַחֲלִיתִי:

כס"י ואיש משך זה נעמן: לתמו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין יש שריונות שהם עשויין קליפים קליפים, כענין שנאמר (שמואל א' יז ה): ושריון קשקשים, והקליפים נופלים על נקבי השריון וסותמין אותן, והם קרויין לזקים: לזקים: (כס"י)

מצודת דוד לתמו. בתמימות, שלא נתכוון לאחאב, שהרי לא היה ניכר : בין הדבקים ובין השריון. השריון הזה, מעשהו מברזל כעין לבוש, ועשוי נקבים נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמו שנאמר (שמואל א' יז ה) : ושריון קשקשים הוא לבוש, ועשויים הם לסתום נקבי השריון, לבל יכנס בהם חץ, והם הם הקרויים דבקים, כי המה דבוקים בהשריון, ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השריון ונכנס בנקב השריון ונתחב בהגוף : לרכבו. הוא המוליך את הרכב : הפוך ידך. לשוב לאחור : החליתי. נעשיתי חולה, ולא גלה לרכבו שהוכה, שלא יבעית אותו, וינדע לכולם וינוסו מן המלחמה : (מצודת דוד)

רלב"ג ואיש משך בקשת לתמו. ר"ל שלא היה מתכוין להכו' שום אדם והיה מאת הש"י שירה החץ באופן שהכה מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין והרצון בזה שהכהו בין קשקשת לקשקשת מקשקשי השרין והנה הרצון באמרו ובין השרין והוא באור למה שאמר בין הדבקי כי הדבקים הם בשרין או אולי על השרין היה כלי זין אחר עשוי מחתיכות ברזל דבקות ורוכבות זו על זו והנה מאת הש"י שבא החץ בין הדבקי כי בזולת זה לא היה יכול להכנס החץ בו ואחר זה קרה גם כן שהמקום אשר הכה בשרין היה בין קשקשי השרין בדרך שנכנס החץ בגופו : כי החליתי. לא רצה להגיד כי הוכה כדי שלא ירד לב ישראל אבל אמר כי באהו החולי ולזאת הסבה היה המלך מעמד במרכבה נוכח ארם כל היום ההוא כדי שלא יסורו ישרי מהמלחמה ויתחזקו להלחם עם ארם : (רלב"ג)

לה וַתַּעֲלֶה הַמֶּלֶחֶמָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהַמֶּלֶךְ הָיָה מַעֲמֵד בְּמַרְכָּבָה נֹכַח אָרֶם וַיָּמַת בְּעָרֵב וַיִּצָּק דָּם הַמָּכָה אֶל חִיק הָרֶכֶב:

רס"י מעמד במרכבה. מתחזק ועומד, כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויצרהו, ותחלת נפילה ניסה: (רס"י)

מצודת דוד ותעלה המלחמה. עלתה למעלה, כי נתחזקו מערכה מול מערכה : היה מעמד. בהיותו חוץ למחנה, היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם, שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם : **חיק הרכב**. רוצה לומר : אמצעית מקום העמוק שבו : (מצודת דוד)

רלב"ג ותעלה המלחמה. ר"ל שכבר חזקה והתגברה מאד : **ויצק דם המכה אל חיק הרכב**. ר"ל שמרוב שפיכת דמו נגר וירד אל חיק הרכב אשר היה רוכב עליו : (רלב"ג)

מלבי"ם ותעלה שעורו ותעלה המלחמה ביום ההוא נכח ארם (שעלתה המלחמה ביניהם) והמלך היה מעמד במרכבה, ור"א פי' שהמלחמה עלתה עד למעלה כי היה יד ישראל תקיפה ועולה במלחמה ולא ידעו מהכאת אחאב עד שמת ואז ויעבור הרינה : (מלבי"ם)

לז ויעבר הרנה במחנה פבא השמש לאמר איש אל עירו וְאִישׁ אֶל אָרְצוֹ:

מצודת דוד איש אל עירו. ולא ילחמו עוד, על כי מת המלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרנה. קול הכרוז, כן תרגם יונתן : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעבר הרנה. הרצון בו ויעבר קול הרנה והיא הצעקה וענינו קול הכרוז : (רלב"ג)

מלבי"ם ויעבר ר"ל אחאב במותו העביר קול רינה במחנה שרננו לאמר איש אל עירו, כי כולם שמחו על מפלתו, ואמרו מהו דכתיב באבוד רשעים רינה זה אחאב בן עמרי, איש אל עירו בני ישראל, ואיש אל ארצו בני יהודה, ומזה נתקיים מ"ש לא אדונים לאלה ישובו איש לביתו בשלום, כי לא נפלו חללים מביי אז, ולכן היה בידם ללכת לביתם ולא רדפם האויב

לז וימת המלך ויבוא שמרון ויקברו את המלך בשמרון: **לח** וישטף את הרכב על ברכת שמרון וילקו הפלבים את דמו והזנות רחצו כדבר יהוה אשר דבר:

רס"י וילוקו הכלבים את דמו. ואומר אני, עָסַם נהרג נבות, סְהָרִי אָמַר הנביא במקום אשר לקחו הכלבים את דם נבות וגו': והזנות רחלו. וכלי הזיין רחלו עָס מן הדם, כך תרגם יונתן. ורבותינו אמרו (סנהדרין לט ב) אחאב מלונן היה, ועָסְתָה לו איזבל דמות סְתִי זונות במרכבתו: (רס"י)

מצודת דוד וישטוף. מוליך הרכב שטף ורחץ את הרכב מדמו במי הברכה, ושתו הכלבים את דמו המעורב במי הברכה : **הזונות**. נשים הזונות הרוחצות במי הברכה, רחצו בדמו המעורב במים וגם זה לבוז תחשב : **כדבר ה'**. שאמר (לעיל כא יט) : **במקום אשר לקחו וכו' ילוקו וכו'**. וידמה שהמקום ההוא היה קרוב ליזרעאל, מקום שהומת נבות, ובא שמה הדם עם מרוצת המים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ברכת. מקום הבנוי באבנים ובסיד, ושם מתכנסים המים, כמו (שמואל ב ב יג) על ברכת גבעון : **וילוקו**. ענין לחיכה, כמו (שופטים ז ה) כל אשר ילק בלשונו. (לט) השן. שן של פיל : (מצודת ציון)

רלב"ג וישטוף הרכב על ברכת שומרון. ר"ל כי בעברו שם שטף הרכב על מי הברכה ונתנקה הרכב מהדם ונתערב במים ושם לקחו הכלבי דמו בשתותם מהמי' ההם ועוד היה לו מהבוז שהנשים הזונות הרוחצות בברכה' ההיא רחצו בדמו אשר נתערב במים ההם : **כדבר ה' אשר דבר**. ד"ל שכבר הית' נפשו תחת נפש בן הדד כדבר ה' אשר דבר ונפל ברמות גלעד כדבר ה' אשר דבר ולקחו הכלבי' את דמו כדבר ה' אשר דבר, הנה זה באור מה שצריך אל באור בזאת הפרשה אשר הגבלנו באורה בזה המקום, ואולם התועלות המגיעות מזה, והנה התועלת הראשון הוא במדות להודיע שצריך להתישב בכל דבר קודם המעשה או המענה כדי שיהי' באופן הראוי ולזה ספר שבא ישראל אל רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עוד שלשת ימי' וישיב אותם דבר, השני הוא להודיע כי טוב העצה ימצא בזקנים ויעדר מהנערים וזה כי ארך הימים יתן לזקנים טוב העצה מפני מה שראו מהענינים בימיהם כי זה יעמידם על ההתחלות והסבות אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזאת הסבה גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שישלם לילדים אם לא על דרך הזרות, השלישי הוא במדות והוא להודיע כי בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה וישמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא הסכים בזה ורצה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו מלכות עשרת השבטים, הרביעי להודיע קיום יעוד הש"י שתקדע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לירבעם, החמישי הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה עד שכבר נמנע מהלחם עם ישראל תכף שבאהו דבר השם יתברך על ספר והנה ספר בספר דברי

הימים שכבר התמיד רחבעם לעשות הישר בעיני ה' שלש שנים, הששי והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרש הכהנים והלוי' מארצו במה שהזניח' מכהן לה' כאילו התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו וסיעתו נתקיים מה שייעדה התורה באמרה פן יש בכס איש או אשה וגו' כי הש"י ישמיד האיש ההוא ויכרית את שמו מתחת השמים וכזה קרא לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט, השביעי הוא לפרסם המופתים והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בסבתו והם מה שיבשה יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנבי' ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה ששבה יד המלך אליו בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר ה' שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמור כי בהאמנה במופתים תתקיים פנת התורה, השמיני הוא להודיע שהש"י כשצוה דבר מה בנבואה לא ישוב אחור מהצואה ההיא ויורה על זה מה שנענש הנביא אשר מיהודה על אשר אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירהו הש"י מזה ואע"פ שאמר לו הנביא הזקן אשר בבית אל כי מלאך בא אליו בדבר ה' ואמר לו שישבהו אל ביתו ויאכל לחם וישתה מים ואם היה אפשר שישוב הש"י מצואתו הראשונה לא היה ראוי שיענש הנביא אשר מיהודה כי לא היה חוטא אך חטא הנביא אשר כחש לו ואם יסופק על זה מעקידת יצחק שידמה ששב השם מצואתו הראשונה אך היה המכוון בדברי הש"י זולת מה שהבין אברהם מהם, התשיעי הוא להודיע שהאנשים הרעים מאד לא יענשם הש"י על חטאם באופן שיענשו הבלתי רעים מאד ולזה תמצא כי הנביא הזקן מפני עצם חטאיו לא נענש על מה שדבר שקר בשם ה' בזדון ונענש הנביא אשר מיהודה על שעב' על דברי עצמו אע"פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר ה' מה שאמר לו הנביא הזקן ונענש על שלא התישב בלבו לעמוד על שאי אפשר זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא נענש ירבעם על הפלגת חטאיו ונענש רחבעם כמו שנה אחת אחר שהתחיל לחטוא כי אז עלה עליו שישק מלך מצרים ולכד ערי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרו' בית המלך וגם אחרי זה היה בפחד גדול עד שמגני הנחשת אשר עשה היו נושאים הרצים מדי באו בית ה' ואחר ישיבו אותם אל תא הרצים, העשירי הוא לפרסם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו אחר זה לפי מה שזכר בזה וענין המופת אשר נכלל בו והוא מה שהגביל הנביא כי בבא רגליה העיר תקום ותלך תכף אל ביתה ותכף היותה אל ביתה ימות הילד וזה כי היה מופי נפלא כי צעדיה בדרכה זה היו מדת חייו תלך במהירות או במתון, האחד עשר הוא להודיע כי הסבה היה בחטא רחבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה כפל הספור כי שם אמו נעמה העמונית ובזה נתבאר אמות מה שזכר בתורה מה הסבה על מה שהזהירה מהתחתן בגוים והוא כי יסיר את בנך מאחרי והנה נעמה היתה כאילו לא נתגיירה כי חזרו לסורן הרע נשי שלמה מגויי הארצות כמו שקדם הספור בזה, השנים עשר הוא להודיע כי הסבה היתה בחטא אביס היותו בן אשה רשעה והיא מעכה בת אבישלום כי היא עשתה מפלצת לאשרה כמו שזכר אחר זה ומזה

המקום עמדנו על רוע אבשלום כי הכתוב יחס אותה לו להדמותה לפעולותיו, השלשה עשר הוא להודיע כי שנות רשעים תקצורנה ואורך ימים לעובדי השם ית' ולזה תמצא כי אבים לא חיה במלכות כי אם שלש שנים ואסא שעשה הישר בעיני ה' האריך ימים על ממלכתו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אסא בימיו כמו שמנה מלכים בישראל והם ירבעם ונדב ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב, הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים בה' מבטחו כל שכן כשמצא עצמו נעזר בו יתברך ולזה תמצא שנענש אסא בשם בשר זרועו בשלח אל בן הדד מלך ארם כסף וזהב שיפיר בריתו את בעשא מלך ישראל כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה ולזא' הסבה גם כן ידמה שחלה את רגליו כמו שבארנו, החמשה עשר והוא לבאר עוצם השגחת הש"י בישראל בעבור בריתו עם האבות עד שכבר תמצא שאף על פי שיהיו ישראל ראויים שיסת"י הש"י פניו מהם ויעזוב אותם מצד עוצם חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם יתבי' מרוב פעלות אחאב שהיו כלי אל שיסורו ישראל לגמרי מאחרי הש"י הראה להם אז ענינים יקחו בהם מוסר וזה בהדרגה כי ראשונה הראה לאחאב וישראל אמתות דברי הנביאי' וקללותיה' כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריחו נתקיימי' וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה למי שלא יקיי' את דבריה יתקיימו ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם הש"י מקלליו נביאו שהם יתקיימו תכף לא ישובו אל הש"י ולזה ספר שכבר אמר אליהו אל אחאב שלא יראה שיהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דבר הש"י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואי' קיום ייעודי הנביא וקללותיו סבב שישוב אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי ה' הוא האלהים מצד המופ' הנפלא שיתחדש בו ויתבאר בו עם זה כי הבל הוא הבעל לתכלית שישובו ישראל כולם לעבודת הש"י ויהרגו נביאי הבעל וכאשר ראה הש"י כי לא נכנע אחאב בזה הראה לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שידע שהוא ה' ויעד לו זה הטוב על יד נביאו עד שכבי' נצח במתי מעט מלך ארם עם כל המלכי אשר היו אתו ושנה בזה הפעל עד שתחזק בלבו האמונה בש"י ובכל זה לא לקח מוסר ולזה קרה לו מהרע מה שקרה, הששה עשר הוא לפרסם עוצם הנפלאות שעשה הש"י על יד אליהו והוא שהתמידו העורבי' להביא לו בנחל כרית אשר נסתר שם שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומכד הקמח שהיה בו מעט קמח וצפחת השמן שהיה בו מעט השמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה שנה אחת ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסרה והחיה בן האלמנה אחר מותו והוריד האש מן השמים לאכל העולה והעצי' והאבנים ולחכה המים אשר בתעלה עם רבוי המים שנשפכו שם ורבת המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו אל הש"י עם הפלגת העציר' שהיתה אז ומה שהביא הש"י לאליהו על יד המלאך עוגת רצפיי' וצפחת מים ומה שעמד ארבעים יום וארבעים לילה בזולת מאכל ומשקה והנה סופרו אלו הנפלאות כי בהאמנה בהם פנה חזקה מפנות התורה, השבעה עשר הוא ללמדנו שכבר אפשר שיעבור הנביא על קצת מצות התורה בדבר ה' לפי שעה ולזה ספר שהעורבים מביאים לו

לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב והיה אוכל הבשר בדבר הי אף על פי שלא היה יודע אם היא כשרה ולזה תמצא שהקריב עולה בחוץ בשעת אסור הבמות ולזה השרש העירה התורה במה שאמרה אליו תשמעון כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה, השמנה עשר הוא לפרסם עוצם הכפל המופתים אשר נעשו על יד אליהו עד שתמצא שלא הביא השם מהקמח בכד הקמח ומן השמן כי אם שיספיק לשעה אחד כדי שיכפל המופי יותר ויתפרסי זה לאלמנה בזה האופן כי כבר התמיד זה המופת שנה אחת וכזה תמצ' שהעורבים הביאו לו שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ולא הביאו לו בפעם אחת ליו' אחד או לשני ימי' או יותר עם שבזה הערה שהשיי בחר לנביאו בזה האופן זה הענין כדי שיהיה המזון יותר בריא ויותר רחוק מהעפוש עם שבשני אלו הדברי' תועלת לבאר שהשלמים אין ראוי שיבקשו היתרונות אבל יספיק להם ההכרחי לבד, התשעה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מהסכנה כשיוכל על זה ולא יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט בצד אחר הלא תראה כי גם הנביא כשירא מאחאב צוהו השיי שילך קדמה ויסתר בנחל כרית ושם לא יראהו שום אדם עם מזונו יהיה שם וישתה מהנחל והעורבים יביאו לו לחם ובשר כי אם היה בא לו מזונו על ידי אדם שם אולי יודיע זה למלך כי כל דבר לא יכחד מן המלך לפי שכל אחד מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצוא חן בעיניו והתמיד לו זה שנה אחת ואז יבש הנחל ולא השתדל השם להביא שם מים כי לא היה צריך עתה לכמו זה ההסת' הנפלא כי כבר נואש ממנו המלך באופן מה והספיק לו ההסת' בית האלמנה והיא הית' מתקני' לו מזונו באופן ראוי ולזאת הסבה בעינה ספר שכאשר ירא אליהו מאיזבל קם והלך על נפשו במדב' דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף על פי שהשיי שליט בעשיית המופתי' הנה אינו עושה אותם כי אם בעת הצורך כמו שבארנו במקומות רבים במה שקדם, העשרים הוא להודיע שכמו שיושגחו הנלווים לשלם בשיביא השם יתעלה עליהם טובות בזכותו כן תדבק ההשגחה יותר מצדם להביא עונש על החוטאים על צד התוכחת כאמרו בקרובי אקדש ולזאת הסבה אמרה הצרפית מה לי לך איש האלהים כי באת אלי להזכיר את עוני, העשרים ואחד הוא להודיע כי כבר יהיה מושגח החוטא בזכות האיש הטוב המושגח אם היה האיש הטוב מצטער ברע שיקרה לאיש ההוא כי להצילו מהצער ינצל החוטא מהרע ולזה אמר הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה וזה כי מפני זה יצטער אליהו ברע שיקרה לה ולזאת הסבה צער עצמו להתמודד על הילד שלשה פעמי' להשים פיו על פיו ועיניו על עיניו וידיו על ידיו וכן בזה האופן ולזא' הסבה גם כן צער עצמו להביא הגשם כשגהר ארצה ושם פניו בין ברכיו כדי שימלטו מהצער הזה ויביא השיי גשם על הארץ ומזה הצד תועיל תפלת האדי' השלם לזולתו מפני הצטערו על הרע שיקרה לו כמו שזכרנו זה השרש במקומות רבים, העשרים ושנים הוא במדות והוא להודיע שמי שיעשה דבר מה לתכלית מה ראוי שלא יקצר מהבאת כל הסבוי' העוזרו' בהבאת התכלית ההוא ומהסרת כל הסבוי' המונעות הגעתו ולזה תמצא כי אליהו כשרצ' שיבא גשם על הארץ על צד ההשגחה התחכם בכל עוז להכרית

האמונה הנפסדת אשר בעבורה נענשו ישראל בשנעצר להם המטר ולזה רצה נביאי הבעל ונביאי האשרה בשיבחן לעם כי דבר הבעלים הבל ואין בם מועיל וכבר השתמש בזאת הבחינה בכל צד מהצדדים שהיה אפשר לו שלא ישאר להם בה ספק ולזה בחר שיהיו הקרבנות פרים מפני מה שנפלו ישראל בו מהטעו' אחרי עגלי זהב ורצה שיבחרו להם נביאי הבעל הפר האחד כדי שלא יוכל לומר אילו היה לנו הפר ההוא אשר נשאר לאליהו היה הבעל שומע לקולנו ורצה גם כן שיעשו תחלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם כועס על ששמוהו אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם כדי שיתפרסם לכל שהם קוראים לאלהים ואין קול ואין עונה ואין קשב ולא יוכלו להתנצל ולומר שזה אשר לא ענה אותם באש מפני שלא קראו לו ולזאת הסבה גם כן רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא ישאר להם בזה שום התנצלות ואחר זה הקי' מזבח ה' ההרוס להעיר כי לו לבדו ראוי שתהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי במקום בעצמו אשר עבדוהו בראשונה יעבדוהו עתה לפי שהו' אחד לבד בזולת רבוי הנה כמו שהזהירה התורה שלא לעבדו כי אם במקום אשר יבחר ה' אשר הגלותו שם והוא בית המקדש כן רצה אליהו כאשר הביא אותו ההכרח להקריב בחוץ במצו' השם להדמות לפי היכלת בדרכי התורה כמו שזכרנו וכבר בנה אותו לשם ה' כדי שיכירו הכל כי כל מעשיו היו לשם ה' ולזה ענהו באש והקים בו מהאבנים כמספ' שבטי ישראל כאילו העיר בזה כי ישראל בכללם ראוי' שיהיו לש"י כי הוא לקחם לו לעם וכאילו היה סימן שכבר ישבו כלם לאמונתו וצוהו לשפוך שם מהמי' כמות רב כדי שיתבאר לישראל יותר עוצם גבורת הש"י בהורידו אש לאכל את העולה והעצים והאבנים וללחך את המים אשר בתעלה והיו מספר הכדים שתיים עשרה לסבה בעינה שהיו מספר האבנים שתיים עשרה, העשרים ושלושה הוא בדעות והוא להודיע שאין בש"י תנועה והשתנות וזהו שרש גדול בענין הש"י כמו שהתבאר במקומותיו וזה למדנו מהתול שהתל אליהו בנביאי הבעל באמרו כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ למדנו בזה שאלו המקרים הם המשוללים מהש"י, העשרים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע שהמופתים יעשה אותם הש"י על יד נביאו באמצעות התפלה וזה שרש רב התועלת כבר זכרוהו רבותינו ז"ל וכבר למדנו זה ממה שזכר בזה המקום מתפלת אליהו על בן הצרפית להחיותו ומתפלת אליהו שענהו השם יתברך באש בפני כל ישראל ומתפלתו שיבא המטר עם הפלגת היצירה שהיתה אז ובזה התבאר שלא הוגבל בעת בריאת עולם שיתחדשו אלו המופתים בעת שנתחדשו כמו שיחשבו אנשים ממה שאמרו ז"ל תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וזה שאם הונח הענין כן יתחייבו ענינים מגונים אין המלט מהם אם תחלה יתחייב שתהיה תפלת הנביא עליהם לבטלה ואם שנית יתחייבו שיתחדשו גם כן בעת שהוגבל חדושם בזולת נביא ובזולת משתדל וכבר יחוייב זה לפי שאין לאומר שיאמר שכבר הוגבל אז גם כן שימצא אז נביא כי זה בלתי אפשר כי הנביא לא יהיה אלא בשלמיות יקנו הם רובם בבחירתו שיקנם ושלא יקנם ואם הנחנו שיחוייב אז כן שיהיה נביא הנה בטלנו טבע האפשר ויחוייב שיהיה זה האיש על כל פנים בעל

שלמיות יתכן בהם שיהיה נביא ואם שלישית כי מפני שהמופתים נמצאים מתחדשים בעבור תועלות מה לפי המקרים והמשיגים הנמצאים אז לאנשים ויחוייב כשהונח חדוש אלו המופתים בעת ההיא בדרך ההכרח שיהיה חדוש אותם המקרים והמשיגים אשר בעבורם נתחדשו אלו המופתים על צד ההכרח גם כן והמשל שאם הונח הענין כן הנה מפני שמופת רדת האש מן השמים על העולה ועל העצים ועל האבנים ואכלה אותם ולחכה המים אשר בתעלה היה לתכלית שיסירו לישראל מעבודת הבעלים וישיבו אל הש"י הנה היה מחוייב לפי זאת ההנחה שיהיו אז ישראל עובדים הבעלים ויהיו א"כ מוכרחין לחטוא וזה יבטל טבע הבחירה וטבע האפשר ויפול התורה בכללה כי מהגדולות מהפנות אשר עליו נבנית הוא שלאדם בחירה ימשול בה לעשות מה שיסודר לו מהבחירה אם עבירה או מרי הכל לפניו החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע, העשרים וחמשה הוא להודיע שאין ראוי לשלם לחמול על הרעים המחטיאים זולתם ומסירים אותם מאחרי הש"י כי החמלה עליהם הוא אכזריות על הטובים ולזה תמצא שספר שכבר צוה אליהו לתפוש את נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידום אל נחל קישון ושחטם שם, העשרים וששה הוא להודיע שראוי לכל אדם לחלוק כבוד מלכות הלא תראה כי אליהו עם עוצם מעלתו בנבואה שנס מתניו לרוץ לפני אחאב עד באו ליזרעאל ואמנם חלק לו כבוד עתה לא קודם זה כי ידמה שגם הוא סר אז מאחרי הבעלים והאמין בש"י ולזה הסכים לאליהו בהריגת נביאי הבעל אך קודם זה שהיה בתכלית הרוע לא חלק לו כבוד וכן לא חלק לו כבוד כשחטא בדבר נבות, הכ"ז הוא מה שלמדנו מה שהיה לאליהו ארך ימים נפלא ולזה אמר קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ומזה נתישרנו להאמן שפנחס הוא אליהו ושאליהו לא מת כמו שבארנו אצל באורנו זה הספור, הכ"ח הוא להודיע עוצם הכנת הר סיני להגיע שם הנבואה ולזה ספר שכאשר הגיע אל המערה שם באהו דבר ה' בזה האופן הנפלא, הכ"ט הוא להודיע שהכוונה במציאות הנביא היא להשגחה מי שהוא נביא בתוכם וכאשר ישתמש בזה הנביא לתכלית אחר זולת המכוון בו לא תסכים החכמה האלהית שיהיה נביא לעם ההוא ולזה תמצא שספר שכאשר ראה הש"י היות אליהו מבקש רע לישראל היישירו להבין שאין השם יתברך חפץ בהבאת הרעות ולזה ראה במראה הנבואה הרוח והרעש והאש ולא היה בהם ה' ואחר זה הראה לו כבודו אז שאל לו שנית מה לך פה אליהו וידמה שמרוב כעס אליהו על חטאת ישראל לא התחכם לעמוד על הכונה האלהית בזה המראה שהראה לו השם יתברך ולזה השיב שנית לש"י כמו התשובה הראשונה וכאשר ראה הש"י שהוא משתמש בנבואתו להביא רע על ישראל בהפך מה שכוון בה אז הודיעו שימשח אלישע לנביא תחתיו עם שכבר הודיעו עם זה איך ינקום הש"י נקמתו מישראל בעזבם את בריתו על ידי חזאל ויהוא ואלישע, ה"י הוא להודיע כי רוב החשק בבקשת השלמות והחכמה מביא האדם אל השלמות הלא תראה כי אלישע מפני חוזק חשקו אל השלמות האנושי בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה הספור וכבר יגלה עוצם חשקו לזה שהוא הניח בית אביו שהוא עשיר מאד תכף שהשליך

אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה התכלית והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שכל זה להעיר שהוא נפרד מכל וכל מאלו העסקים המלאכותיים ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברים אשר היה חורש בהם, ה"ל"א הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם כשלא ידעו איפה הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה התעורר ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם הפרדו מהם, ה"ל"ב הוא במדות כי לפני שבר גאון ר"ל שהגאווה סבת השבר ושהבוטח בכחו ובחזקו ינוצח ולזה ספר כי בן הדד מפני שנתגא' מאד ושאל למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והסכים לו מלך ישראל ולא נתפייס בזה מרוב בטחו על חזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא הסכים בזה מלך ישראל אמר בוטח על חזקו שלא יספיק עפר שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חזקו הראה לו הש"י כי לא לאדם דרכו וסבב שבמתי מעט נצחוהו אחאב בשתי מלחמות זו אחר זו והנה שם הש"י בטחו על חזקו כדי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים אנשי החיל היוצאים מישראל ויצאו מחיל ארם איש לקראת כל איש מהם לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בני ישראל וזה היה סבה שהכו איש אישו ונסו ארם מפני זה ונצחום ישראל והגיע לבן הדד בסוף הענין שלא נשאר לו איש מהחיל אשר היה בוטח בחזקם, ה"ל"ג הוא להודיע חוזק השתדלות החכמה האלהית לקרב ישראל לעבודתו וזה כי בעת אשר נתישרו להאמין כי ה' הוא האלהים מפני המופת הנפלא שהראה להם אליהו הראה להם נצוחם המון חיל ארם הנפלא במתי מעט למען ידעו כי ה' הוא האלהים ותתחזק אמונתם בו יותר כמו שזכר בזה המקום, ה"ל"ד הוא להודיע שראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא תמיד לו ולעמו לקוץ מכאיב שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם ימלט להשחית הוא ועמו לפי היכולת ולזאת הסבה תמצא שצותה התורה להכות את המדיינים מפני מה שנתבאר כי הם צוררים לישראל בנכליהם וצותה גם כן למחות את זכר עמלק לזאת הסבה ולזה ספר כי מפני ששלח מלך ישראל בן הדד אשר שמהו הש"י כחרמו וכרשותו וכמכמרתו כעס הש"י עליו ואמר לו שכבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו, ה"ל"ה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקשה את לבו הלא תראה מה שקרה לנבות מפני הקשותו לכו שלא נתרצה להחליף כרמו למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה גם כן למסרו אליו, ה"ל"ו הוא לפרסם כי מפני היות אחאב מלך שמרון היה מושל בישראל ומניע אותם לעשות מה שירצה ולזה לא נענשו כל כך החורים אשר הסכימו במיתת נבות בזה האופן המגונה וזה כי בני שרי המדינות היו את אחאב בשמרון ומפני זה היו מוכרחין אבותיהם לעשות רצונו כדי שלא ימית בניהם ולזה זכר שנערי שרי המדינות היו את אחאב בשומרון וקרא גם כן לזאת הסבה אחאב מלך שומרון כי מפני היותו מלך בשמרון היה מלך

בכל עשרת השבטים ולזאת הסבה אמר קום רד לקראת אחאב מלך ישראל אשר בשמרון כמו שבארנו בבארנו לזאת הפרשה, הלי"ז הוא לפרסם חטא אחאב בדבר נבות וענשו הנפלא על זה החטא ושאר חטאיו ועונש איזבל על זה החטא כמו שיעיד לו אליהו כי זה כלו והדומה לו בזה הספור מקיים שה' יתברך שופט האדם לפי מעשיו והוא פנה חזקה מפנות התורה, הלי"ח הוא להודיע שהרוגי מלכות נכסיהן למלכות ולזה שלחה איזבל על דבר נבות שיעידו בו כי ברך אלהים ומלך כדי שיהיה חייב מיתה ומפני ברכתו המלך ולזה יוכל אחאב לרשת את כרמו ואפשר שנאמר שכבר הומת נבות ולא היו לו בנים ולזה אמר אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש והם הבנים שהיה עתיד להוליד וידמה שאחאב היה קרוב לו ולזה ירד אחאב לרשת ולזאת הסבה אמרה לו איזבל כי אין נבות חי כי אם מת מגיד שכיון שמת מכל מקום יהיה אחאב יורשו, הלי"ט הוא להודיע שכאשר יעד הש"י יעוד רע לאיש על חטאו ונכנע מלפני הש"י הנה הש"י ינחם על הרעה ההיא ולזה תמצא שזכר כי מפני שנכנע אחאב מלפני הש"י אמר שלא יביא הרעה שיעד לו בימיו, המ' הוא להודיע שבית הסקילה מחוץ לעיר ולזה אמר ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים וימות, המ"א הוא לפרסם רוע תכונת אחאב שעם כל מה שקדם מאלו הדברים שהיה ראוי שיקח בהם מוסר וישוב לש"י הנה כבר תמצא שכאשר אמר לו יהושפט שידרוש בדבר ה' הסתפק בנביאי האשרה שהיה לו ולא דרש פי ה' מנביא ה', המ"ב הוא להודיע שעצת ה' הוא תקום ולא תועיל תחבולה להנצל ממנה אם לא על צד התשובה אל הש"י כי אז ינחם על הרעה ולזה ספר שלא הועיל לאחאב היותו מתחפש ובא במלחמה שלא יפול במה שיעד לו הש"י על יד נביאו ולפי שכבר נתקיימו במיתתו יעודים רבים כמו שבארנו אמר כדבר ה' אשר דבר ולא אמר כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו פלוני, המ"ג הוא להודיע שיש במה שיושפע מצבא השמים מה שהוא מימין הש"י ובו מה שהוא לשמאלו וכלל הנה הרעות המסודרות ממנו הם כאלו הם משמאל הש"י מפני היותן בלתי מכוונות בעצמן כמו שבארנו בספר מלחמות ה' והטובות השופעות מהם הם מכוונות בעצמן : (רלב"ג)

מלבי"ם וישטוף אחר שספר איך נתקיימה נבואת מיכיה שאחאב ימות והעם ישובו בשלום ספר איך נתקיימה נבואת אליהו שילוקו הכלבים את דמו, כי הרכב הלך לשטף את הרכב על ברכת שומרון, ואז הזונות ר"ל נשים זונות רחצו בהברכה ולא יכול לשטף את הרכב ובעת ההיא שהזונות רחצו בהברכה לקקו הכלבים את הדם שעל הרכב, ונתקיים דבר ה' : (מלבי"ם)

ל"ט וַיֵּתֶר דְּבַרִּי אַחָאב וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל הָעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבַרִּי הַיְּמִים לְמַלְכִי יִשְׂרָאֵל:

{מ} וַיִּשְׁכַּב אַחָאָב עִם אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ אַחֲזִיָּהוּ בְּנוֹ תַחְתָּיו: (פ)
{מא} וַיְהוֹשֶׁפֶט בֶּן אֲסָא מֶלֶךְ עַל יְהוּדָה בְּשָׁנַת אַרְבַּע לְאַחָאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד בשנת ארבע. רוצה לומר : כבר עבר ד' לאחאב, וכמו שנאמר (מלכים ב כ כט) : ובשנת י"א ליורם וכו' מלך אחזיה, ועל כרחך רצינו לומר : כבר עבר י"א שנים, כי במקום אחר נאמר (שם ח כה) : בשנת י"ב ליורם וכו' מלך אחזיה, וכמו כן נאמר בשנת ארבע, רוצה לומר : כבר עבר ד' לאחאב, כי אחאב מלך בל"ח לאסא, הרי מלך ד' שנים, עד שמת אסא בשנת מ"א, למלכו אם כן מלך יהושפט בה' לאחאב, מיד אחר כלות ד' : (מצודת דוד)

רלבי"ג ויהושפט בן אסא מלך על יהודי בשנת ארבע עד וימלך אמציה בנו תחתיו (רלבי"ג)

{מב} וַיְהוֹשֶׁפֶט בֶּן שְׁלֹשִׁים וְחֲמִשׁ שָׁנָה בְּמָלְכוֹ וַעֲשָׂרִים וְחֲמִשׁ שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזֹבָה בַת שְׁלֹחִי:

מצודת דוד ועשרים וגו'. ומקוטעות היו : (מצודת דוד)

{מג} וַיֵּלֶךְ בְּכָל דֶּרֶךְ אֲסָא אָבִיו לֹא סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה:
{מד} אַךְ הַבְּמוֹת לֹא סָרוּ עוֹד הָעַם מִזְבָּחִים וּמִקְטָרִים בְּבָמוֹת:

מצודת דוד הבמות. במות יחיד העשויות לגבוה, האסור משנבנה הבית : (מצודת דוד)

מלבי"ם (מד-מה) ואך ר"ל יהושפט עשה הישר, אך בשני דברים לא עשה הישר, א. הבמות לא סרו, ב. מה שהשלים עם מלך ישראל שהיה רשע, כמ"ש (בדה"ב יט) הרשע לעזר ולשונאי ה' תאהב ובזאת עליך קצף מלפני ה' : (מלבי"ם)

{מה} וַיִּשְׁלַם וַיִּשְׁכַּב עִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:

רס"י וישלם יהושפט עם מלך ישראל. לפי שמלחמה היתה בין אחא חביו ובין בעשא מלך ישראל, הוזקה לומר כן: (רס"י)

מצודת ציון וישלם. עשה שלום : (מצודת ציון)

{מז} ויתר דברי יהושפט וגבורתו אשר עשה ואשר נלחם הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה: **{מז}** ויתר הקדש אשר נשאר בימי אסא אביו בער מן הארץ:

רס"י ויתר הקדש. נוהגין ניאוף צפרהסיא: (רס"י)

מצודת ציון הקדש. הניאוף, וכן (דברים כג יח) לא יהיה קדש : בער. פנה מן העולם :

רלב"ג עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות. ר"ל לשם ה' אך היו חוטאים מפני שכבר נאסרו הבמות אחר הבמי בית המקדש. ויתר הקדש אשר נשאר בימי אסא. הנה שם היו זכרים היו מוכנים למשכב לכל הבא וכבר נשאר מהם בימי אסא ובער אותם יהושפט מן הארץ : (רלב"ג)

{מח} ומלך אין באדום נצב מלך:

רס"י ומלך אין באדום. בימי דוד, הנציב הוא המלך, וכאן נכתב, לפי שבימי יהורם בנו שקלקל, בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך, אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו. (מט) כי נשברו אניות. לפי שנתחבר עם אחזיהו בזאת, לכך נשברו. וכן אמר לו הנביא בדברי הימים (ב כ לז): בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך: (רס"י)

מצודת דוד נצב מלך. כי מעת שכבש דוד את אדום, הסיר מהם המלכים, ושם עליהם נציבים, רוצה לומר : ממונים מתחת ידו, למלוך עליהם ולמשול בהם, והתמיד הדבר עד ימי יהושפט, כי גם בימיו היה שם נצב במקום מלך :

רלב"ג ומלך אין באדום נצב מלך. ר"ל שלא היה עד הנה מלך באדום אבל הנצב שהיו משימים על אדום מלכי בית דוד היה המלך עליהם ומימי דוד היה זה כן כי הוא שם באדום נציבים כמו שקדם ולפי שבימי יהורם בן

יהושפט מרדו האדומים זכר זה בזה המקום כאילו יאמר שעד סוף ימי מלכות יהושפט התמיד זה הענין להיות כן לא אחר זה : (רלבי"ג)

מלבי"ם (מח-מט) **ומלך אין באדום** זה היה אחר שנפלו אדום ומואב ועמון לפני יהושפט (דבה"ב כ"ו) ועי"כ עשה יהושפט אניות בעציון גבר אשר את אילות על שפת ים סוף בארץ אדום (למעלה ט' כ"ו) כי אדום היה כפוף תחתיו, **ולא הלך** לא התחיל ללכת כי תיכף נשברו בהחוף בעציון גבר ששם נעשו, ומבואר (בד"ה ב' כ"ו) שאניות אלה היו בשותפות עם אחזיה, והנביא נתנבא כי בהתחברו לרשע יפרץ אלהים מעשיו ונשברו אניות (מלבי"ם):

מט **יהושפט (עשר) עשה אניות תרשיש ללכת אופירה לזהב ולא הלך כי (נשברה) נשברו אניות בעציון גבר:**

מצודת דוד **אניות תרשיש**. רוצה לומר : ספינות עשויות בתבנית אניות תרשיש : **ללכת אופירה**. ובדברי הימים (ב כ לו) נאמר ללכת תרשיש, וגם שם נאמר ששלח עם אחזיה, ואולי האמור שם היה בפעם אחר, ולא זהו הנאמר כאן : **לזהב**. להביא זהב, כמו שהביא שלמה : **ולא הלך**. עד אופיר (מצודת דוד) :

רלבי"ג **יהושפט עשר אניות תרשיש ללכת אופירה**. ידמה שעשר אניות עשה ולזה כתו' עשר וקרי עשה וכבר זכר בספ' ד"ה כי מפני שנתחבר בהם עם אחזיהו פרץ ה' יתברך מעשיו ולזה לא הסכים יהושפט שילכו עוד עבדיו עם עבדי אחזיה : (רלבי"ג)

נ **אז אמר אחזיהו בן אחאב אל יהושפט ילכו עבדי עם עבדיך באניות ולא אבה יהושפט:**

מצודת דוד **ולא אבה**. ואולי על כי שלח עמו לתרשיש כמו שנאמר בדברי הימים ונשברו האניות, והנביא הוכיחו על מה שנתחבר עם אחזיה, לזה לא רצה לשלוח עמו לאופיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ולא אבה**. לא רצה : (מצודת ציון)

מלבי"ם **אז אמר** ר"ל אחר שראה שע"י שהיה לו שותפות באניות עצמם נשברו כדבר הנביא, בקש שעכ"פ ילכו עבדיו עם עבדיך (באניות) של יהושפט שלא יהיה לאחזיה חלק בגוף האניות רק עבדיו ילכו, **ולא אבה** כי ירא פן יזיק גם זאת (מלבי"ם):

גנא וַיִּשְׁכַּב יְהוֹשָׁפָט עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּר עִם אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֶךְ
יְהוֹרָם בֶּן יְהוֹשָׁפָט

רלב"ג בעיר דוד אביו. אמר זה לפי שהלך בדרכיו : אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט. הנה יפול בזה ספק כי בשנה ד' לאחאב זכר שמלך יהושפט ועדיין מלך אחאב שמנה עשר' שנה כי עשרים ושנים שנה מלך ועוד מה שנשאר לו מהשנה הרביעית ואיך יתכן עם זה שיאמר כי בשנת שבע עשרה ליהושפט מלך אחזיהו, והנה הנראה בעיני שכל השנים שספר שמלכו מלכי ישראל היו לקוחים משנות מלכי דוד עד שכאשר ימלך בסוף שנה אחת ממלכי דוד ובראש השנה הנמשכת לה יאמר שכבר מלך שנתים ובהיות הענין כן הנה מה שאמר בשנת ארבע לאחאב היה בשנת חמש כאשר ימנו השנים לפי שנות מלכי דוד אשר לפי המנין ההוא נאמר בו שמלך עשרים ושתיים שנה שהרי בשנת שלשים ושמנה לאסא התחיל למלוך ונחשבה לו שנה מה שנשאר מהשנה ההיא ומלך אסא אחר השנה ההיא שלש שנים שהרי מ' ואחת שנה מלך ובהיו' הענין כן הנה עברו ד' למלכות אחאב למנין השנים שאמ' שמלך עשרים ושתיים שנה והתחילה השנה החמישית וידמה שכבר עבר ממנה מעט כשמלך יהושפט כי לא מלך תכף ברגע שמת אביו ואחר זה לא נשלמו י"ז שנים שלימות ליהושפט כשנכנס אחאב מעט משנת הכ"ב אך על כל פנים היתה נכנסת השנה השמנה עשרה כשנמנה ממיתת אסא. ואפשר שנאמר והוא היותר נכון כי הרצון באמרו בשנת ד' לאחאב שכבר עברו ארבע שנים לאחאב ובזה מצאנו שאמ' בשנת אחת עשרה ליהור' בן אחאב והרצון בו שכבר עברו לו אחת עשרה שנה ולזה אמר במקום אח' תמורת זה בשנת שתיים עשרה ליהורם וכן מה שאמר בשנת שבע עשרה ליהושפט, רצה לומר שכבר עברו לו שבע עשרה שנה. וכן מה שאמר שיהורם בן אחאב מלך בשנת שמנה עשרה שנה ליהושפט, רצה לומר שכבר עברו שמנה עשרה שנה והיה בשנת תשע עשרה : (רלב"ג)

גנב אַחְזִיָּהוּ בֶן אַחְאָב מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁמְרוֹן בְּשָׁנַת שֶׁבַע עָשָׂרָה
לְיְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם:

רפ"י צנת שבע עשרה ליהושפט. יס מתמיהים על המקרא הזה, לפי שנאמר באחאב שמלך עשרים ושתיים, וזיהושפט נאמר פעמל צנת ארבע לאחאב, נמלא שכלו ימי אחאב צנת תשע עשרה ליהושפט, וכאן הוא אומר שמלך אחזיה צנת שבע עשרה ליהושפט. אך בדקתי ומלאתי בדברי הימים למלכי ישראל שאינו מדקדק במנין שנותיהם, ואם עמד בסוף שנה, מונה אותה לו בתחלתו, ואינו מונה אותה לו במקום אחר, לכך אני אומר,

בשנת ארבע לאחאב שאמר בעמידתו של יהושפט, לא נמנית עמו שנה
ראשונה של אחאב, וכן אתה מולא ברובם, וגם שנה שעמד יהושפט, לא
נמנית בשנת שבע עשרה הללו: (רש"י)

מצודת דוד בשנת שבע עשרה. רוצה לומר : כבר עבר י"ז ליהושפט, כי
הלא יהושפט מלך בה' לאחאב, ואחאב נהרג בשנת כ"ב למלכו, והיא
אחרי כלות י"ז ליהושפט, ובתחילת י"ח, ואז מלך אחזיהו בן אחאב :
שנתיים. ומקוטעות היו : (מצודת דוד)

נג ויעש הרע בעיני יהוה וילך בדרך אביו ובדרך אמו ובדרך ירבעם
בן נבט אשר הקטיא את ישראל:

רלב"ג ובדרך אמו. היא איזבל כי בן איזבל היה : (רלב"ג)

נד ויעבד את הבעל וישתחוה לו ויכעס את יהוה אלהי ישראל ככל
אשר עשה אביו: (פפפ)